

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

PARLAMENTER DEMOKRASİ VE LİDERLİK:
MAX WEBER VE CARL SCHMITT ÜZERİNDEN BİR TARTIŞMA

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Mustafa KARAHÖYÜK

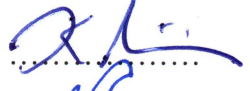

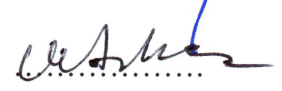

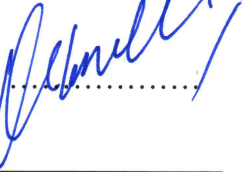
Danışman
Doç. Dr. Koray TÛTÛNCÛ

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mustafa Karahöyük'e ait "Parlamentar Demokrasi ve Liderlik: Max Weber ve Carl Schmitt Üzerinden Bir Tartışma" adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak oy birliğiyle/oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

28.06.2019

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Koray TÜTÜNCÜ	
Üye : Prof. Dr. Ali Vahit TURHAN	
Üye : Prof. Dr. Mehmet DALAR	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ARI	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi M. İnanç ÖZEKMEKÇİ	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Doktora Tezi olarak sunduğum, “**Parlamentar Demokrasi ve Liderlik: Max Weber ve Carl Schmitt Üzerinden Bir Tartışma**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mustafa KARAHÖYÜK

28.06.2019

ÖN SÖZ

Bu çalışma parlamenter demokrasinin içsel mantığını Max Weber ve Carl Schmitt'in parlamentarizm eleştirileri üzerinden ele almıştır. Hem Weber ve hem de Schmitt'in parlamento eleştirisinin özünde siyasette liderliğe yapılan vurgu yatar. Bu nedenle Weber'in güçlü yürütme organları etrafında temellenen parlamenter demokrasi düzeni önerisi ile Schmitt'in lider-halk türdeşliği üzerinden parlamentonun demokrasi açısından bizzat meşruiyetini sorgulayan düşüncesi analitik olarak karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın bu hale gelmesinde büyük rehberliği, katkısı ve emeği bulunan danışmanım Doç. Dr. Koray TÜTÜNCÜ'ye ve fahri danışmanlığımı üstlenen, yabancı kaynak temini ve önerileriyle tezin biçimlenmesine eşsiz katkıda bulunan Prof. Dr. Ali Vahit TURHAN'a teşekkürlerimi bildiririm.

Araştırma Görevlisi olarak görev yaptığım Beykent Üniversitesi'nde gerek tezin yazım denetimini yapmada, gerek profesyonel gerek akademik anlamda her zaman benim dayanışma içerisinde olan Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL ve Dr. Öğr. Üyesi Ülke Evrim UYSAL'a ayrıca teşekkür ederim. Profesyonel ve akademik anlamda sürekli yardımlaştığımız Beykent Üniversitesi'nin değerli Araştırma Görevlisi kadrosununa her zaman desteklerini arkamda hissettirdikleri için teşekkürü borç bilirim.

Fransızca çevirilerde yardımını esirgemeyen kuzenim Ferhan GÖKSEL'e, çeyrek asra varan öğrencilik hayatımda her zaman bana olan güvenlerini hissettiğim ve kendilerinin verdiği destekle her türlü zorluğu atlattığım aileme, annem Betül KARAHÖYÜK ve babam Hüseyin KARAHÖYÜK'e minnettarlığımı bildiririm.

Mustafa KARAHÖYÜK

28.06.2019

ÖZET

PARLAMENTER DEMOKRASİ VE LİDERLİK: MAX WEBER VE CARL SCHMITT ÜZERİNDEN BİR TARTIŞMA

Mustafa KARAHÖYÜK

Doktora Tezi

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Koray TÛTÛNCÛ

Haziran 2019, 315 + X Sayfa

Siyasal modernite parlamentoların monarklar karşısında üstünlüğünü kuran devrimlerle başladı. Ne var ki parlamentonun tarihi günümüze kadar bir düşünüş tarihi oldu. Parlamento yeni seçilmiş monark - başbakan ve başkan - karşısında halkı temsil kabiliyetini yitirdi.

Çalışma Max Weber ve Carl Schmitt'in parlamentoya karşı eleştirileri ve argümanlarını demokrasi ilişkisi üzerinden tartışmıştır. Parlamento, demokrasi ve liderlik üçgeninde Weber'in düşüncelerinin içerdiği çelişkiler liberal parlamenter siyasal sistemle ve onun yaşadığı sıkıntılarla neredeyse özdeştir. Weber liderliği parlamento karşısında öncelerken parlamento'nun halkı temsil temelinde yükselen demokrasi ayağını görmezden gelmiştir. Schmitt ise demokrasi ve liderlik ilişkine yaptığı türdeşlik vurgusuyla bizzat parlamentonun kendisini olumsuzlamıştır.

Tez Weber ve Schmitt'in liderlik üzerinden ya demokrasiyi ya da parlamentoyu olumsuzlayan bu çözümlerini reddederken, parlamento, demokrasi ve liderlik üçgeninde parlamentonun kamusal niteliğinin ön plana çıkarılmasının gerekliliğini güçlü bir biçimde vurgular.

Anahtar Kelimeler: Parlamento, Kamusalık, Demokrasi, Liderlik, Türdeş Toplum.

ABSTRACT

PARLIAMENTARY DEMOCRACY AND LEADERSHIP: A DISCUSSION BASED ON MAX WEBER AND CARL SCHMITT

Mustafa KARAHÖYÜK

PhD Thesis

Department of Public Administration

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Koray TÜTÜNCÜ

June 2019, 315 + X Pages

Political modernity has started with the revolutions that instituted the supremacy of parliaments over monarchs. Yet, the history of parliament is nothing but a history of decline until today. Comparing to chosen monarch - president and prime minister - , parliament has lost its capacity to make law and represent the people.

Study discusses Max Weber and Carl Schmitt's criticism of parliamentary system with regard to democracy. On the triangle of parliament, democracy and leadership, the inconsistencies in Weber's arguments are nearly identical with the contradictions and difficulties of liberal parliamentary system. While Weber prioritizes leadership against parliament, he totally underscores the democratic nature of parliament which is based on the representation of people. On the other hand, Schmitt completely negates parliament by identifying democracy with leadership.

While rejecting Weber and Schmitt's solutions which prioritize leadership by negating either democracy or parliament, this thesis strongly suggests the necessity in the promotion of public nature of parliament on the triangle of parliament, democracy and leadership.

Key Words: Parliament, Publicity, Democracy, Leadership, Homogeneous Society.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. AVRUPA'DA YASAMA KURUMUNUN DÜŞÜNSEL, SİYASAL VE TOPLUMSAL GELİŞİMİ	9
1.1. Antik Dönemde Yasama Faaliyeti	10
1.1.1. Antik Yunan Dünyası	10
1.1.2. Antik Roma Dünyası	26
1.1.2.1. Krallık Dönemi.....	28
1.1.2.2. Cumhuriyet Dönemi.....	33
1.1.2.3. İmparatorluk Dönemi	51
1.2. Ortaçağ'da Siyasetin Kamusal Niteliği.....	58
1.3. İngiltere'de Parlamento'nun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	72
1.4. Mutlak Monarşi Çağında Parlamentolar	88
1.5. 1789 Devrimi ve Sonrası: Halk Egemenliğinin Temsili Olarak Parlamento.....	96
1.6. Değerlendirme	104

II. BÖLÜM

2. MAX WEBER VE CARL SCHMITT'TE RASYONALİTE, EGEMENLİK

VE HUKUK KAVRAMLARI	111
2.1. Alman Siyasi İkliminde Parlamento	120
2.2. Liberalizm-Muhafazakârlık-Milliyetçilik Kavşağında Bir Sosyolog: Max Weber.....	121
2.2.1. Max Weber'in Siyasal Kişiliği	127
2.2.2. Max Weber'in Rasyonalite'ye Bakışı.....	145
2.2.3. Max Weber'de Otorite, Meşruiyet ve Egemenlik.....	155
2.2.4. Max Weber'de Hukuk Anlayışı ve Anayasa'ya Liberal Bakış.....	163
2.3. Siyaseti Yeniden Keşfeden ve 'Siyasal Olan'ı İcat Eden Hukukçu: Carl Schmitt	164
2.3.1. Carl Schmitt'in Siyasal Kişiliği	181
2.3.2. Carl Schmitt'in Rasyonaliteye Bakışı.....	193
2.3.3. Carl Schmitt'te Otorite, Meşruiyet ve Egemenlik	209
2.3.4. Carl Schmitt'in Hukuk Anlayışı ve Liberal Anayasa Eleştirisi.....	

III. BÖLÜM

3. MAX WEBER VE CARL SCHMITT'İN PARLAMENTOYA DAİR

YAKLAŞIMLARI KAPSAMINDA KARŞILAŞTIRMASI.....	224
3.1. Max Weber: Lider ve Rıza Üretim Mekânı Olarak Parlamento	225
3.2. Carl Schmitt: Demokrasinin Liberal Yanılsamanın Dayatması Olarak Parlamento	242
3.3. Weber'in Demokratik Olmayan Liberalliği - Schmitt'in Liberal Olmayan Demokrattığı Düzleminde Parlamento	267

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

KAYNAKLAR

ÖZ GEÇMİŞ

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Antik Yunanistan ve Batı Anadolu'nun Kent Devletleri.....	13
Şekil 1.2: Antik Atina'nın Reformlar Sonrası Siyasal Kurumları.....	20
Şekil 1.3: Antik Dönemde İtalya'nın Bölgeleri.....	29
Şekil 1.4: Antik Roma'nın Krallık Dönemi Siyasal Kurumları	32
Şekil 1.5: Antik Roma'nın Cumhuriyet Dönemi Siyasal Kurumları, 'Res Publica'	50
Şekil 1.6: Antik Roma'nın İmparatorluk (Principatus) Dönemi Siyasal Kurumları.....	55
Şekil 1.7: Antik Roma'nın İmparatorluk (<i>Dominatus</i>) Dönemi Siyasal Kurumları	58

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, parlamenter liberal siyasal rejimlerin güçlü siyasal liderlik ve yürütme karşısında geri adım atmaya zorlaması hakkındadır. Parlamentolara günümüzde pek çok işlev yüklenmiş olsa da, çalışmanın içeriği açısından bu kurumların asli iki işlevi olan yasama ve temsil ilişkileri üzerinden bir tartışma yürütülecektir. Bu tercihin yapılmasının altında yatan sebep, Weber ve Schmitt'in parlamento üzerindeki tartışmayı rıza, norm üretme, meşruiyet ve yasallık üzerinden sürdürmesidir. Weber parlamentoları amorf –biçimsiz- haldeki toplumun ve toplumsal çıkar çevrelerinin temsilcisi sıfatıyla rızayı sağlayarak rasyonel meşruiyetin üretim kaynağı olarak görmüş, Schmitt ise parlamentoya karşı yaptığı eleştirileri bir norm üretme biçimi olarak 'karar' ve temsilin liberal olmayan yorumu üzerinden yapmayı tercih etmiştir. Bu nedenle parlamentoların bu iki işlevi, çalışmanın, etrafında şekilleneceği odak noktası olarak seçilmiştir. Gerek düzenli aralıklarla yapılan serbest ve yarışmacı seçimlerle, gerekse referandum yoluyla yurttaşların siyasal katılımını öngören liberal demokrasinin ve parlamentarizmin halkın demokratik temsilini sağlayıp sağlamadığı üzerine yapılan tartışmalar Schmitt ve Weber üzerinden okunmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda Weber ve Schmitt'te otorite ve egemenliğin, hukukun ve norm düzeninin parlamenter düşünceyle olan ilişkileri ve bunların temelinde yer alan rasyonalite anlayışı masaya yatırılacaktır.

Bu çalışmada güdülen amaç, parlamentoların kamusalılığını yitirip yitirmediği, XXI. yüzyılda hâlâ halkın kamusalılığını yansıtıp yansıtamadıklarını ve parlamentarizmin günümüzde yaşadığı krizi Alman düşünürler Max Weber ve Carl Schmitt üzerinden okumaya çalışmaktır. Liberal teorisyenler adil, yarışmacı ve serbest seçimlere dayanan bir siyasal sistemin ve onun merkezindeki parlamentonun, ulaşılabilecek demokratik seviyelerin en üst noktası olduğunu iddia etmektedir. Toplumun örgütlenerek kendilerini gerek parlamentolarda gerek parlamento dışı kamusallaşma biçimleriyle ifade etmelerini demokratik değerlerin en önemlisi olarak

görmektedirler. Buna karşın liberal demokratik argümanları reddedenler ise parlamentoların Fransız Devrimi esnasında kendilerine yüklenen özü yitirdiklerini ve burjuvaziyle belirli çıkar çevrelerinin güdümündeki rıza üretim mekanlarına dönüştüklerini belirtmektedirler. Anti-liberal argümanlar bu şekilde tek vücutta ifade edilmiş olsa da başta Schmitt gibi muhafazakâr çevrelerle sosyalist-sol ve ortodoks marksist çevreler gibi siyasal yelpazenin birbirlerinden uzak konumundaki ideolojilerin benimsediği fikirler topluluğudur. Chantal Mouffe gibi post-Marksist düşünürler, muhafazakâr Schmitt'in liberal demokrasi karşıtı argümanlarını sol literatüre taşıyarak buna katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın iddiası, Avrupa'da erken dönem parlamentoların kurulmaya başladıkları XI. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar olan süreçte, ufak sapmalar haricinde, bu kurumların halkın iradesinin temsilcisi olmaktan ziyade önceleri aristokrasinin, ardından da yükselen burjuvazinin egemenliğindeki kurumlar olduğudur. Bu nitelikleriyle kamusalılığı yaratamayan bu kurumlar, halkın temsil edildiği birer mekân oldukları iddiasıyla aslında belirli bir toplumsal sınıfın sesini duyurmaktadırlar. Bu iddia, Schmitt'in parlamentoyu bu nitelikleriyle eleştiren, Weber'in ise bu nitelikleriyle savunan söylemlerinin üzerinden tartışılmıştır. Bu iddianın tartışılması için anahtar olarak Weber ve Schmitt'in seçilmesinin sebebi, parlamentonun toplumsal ve siyasal bir kriz anında oynayacağı rolü hem teoride hem de pratikte çalışmış ve deneyimlemiş olmalarıdır. Her iki Alman düşünür de I. Dünya Savaşı sonrası Almanya'da yaşanan yıkımı ve kaosu deneyimlemiş, içerisinde bulunan kriz ortamına bir çare aramıştır. 1918'de sona eren savaşın ardından yaşanan geçiş döneminde Kayzer II. Wilhelm'in tahttan feragat etmesi sonucu oluşan yönetim boşluğunun hemen ardından yeni bir Alman Cumhuriyeti kurulmuş, Weber de bu yeni cumhuriyetin anayasa yazım ekibine davet edilmiştir. Bilinenler ve Weber'in yazdıklarına göre, Weber'in önerdiği metin ile 1919'da ilan edilen anayasa metni arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Bu nedenle yeni cumhuriyetin siyasal bedenini Weber'in arzuladığı düzen olarak yorumlarsak hata yapmış olmayız. Aynı dönemde Schmitt de bu yeni cumhuriyetin siyasal yapısını ve anayasasını kıyasıya eleştirmekte, bu anayasal düzenin öngördüğü parlamenter cumhuriyetin Almanya'yı bir bolşevik devrimine ya da

NSDAP¹ gibi aşırıların iktidara gelmesine karşı korumasız bıraktığını öne sürmekteydi. Bu tarihsel gerçekliklerin ışığında, parlamento ekseninde yapılan bir tartışmanın Weber ve Schmitt aracılığıyla sürdürülmesi, bir kurum olarak parlamentonun konumu ve işlevinin anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Dolayısıyla, ‘Weber krize çözüm olarak anayasal liberal demokrasiyi önermiş, Schmitt ise anayasal liberal demokrasinin çözemediği soruna çare olarak halk destekli diktatörlüğü çözüm olarak görmüştür’ varsayımı, çalışmanın hipotezi açısından uygun bulunmuştur. Parlamenter demokrasinin etrafında süren tartışmaları incelemek için bu iki düşünürün kılavuzluğuna başvurmak kullanışlıdır.

Çalışmanın sınırlarını birkaç eksenle belirtmek gerekir. Öncelikle kurumsal sınır olarak, parlamento kurumunun içeriğinin sınırları çizilmelidir. Parlamento olarak kabul edilen kurumlar, toplumun tamamını ya da belli kesimini oransal olarak temsil etmek için kurulan ve temsili liberal demokrasinin merkezi olan ulusal çaptaki yapılardır. Bu bağlamda çalışmada kullanılan ortaçağ Avrupası’nın *stände* gibi kent meclisleri ya da doğrudan demokrasinin asli kurumları olan *ecclesia* gibi antik meclisler doğal olarak parlamento kavramı kapsamında değildir.

Çalışmada herhangi bir zaman sınırı mevcut değildir. Özellikle ilk bölümde antik çağın halk meclislerinden başlayarak modern parlamentolarına uzanan bir hat çizilerek toplu karar alma ve temsili demokrasinin farkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte çalışmanın özellikle üzerine eğildiği belirli dönemler de mevcuttur. Halk egemenliği ve kurucu iktidar fikrinin ortaya çıktığı XVIII. yüzyıl ile Weber ve Schmitt’in yaşadıkları ve deneyimledikleri XIX ve XX. yüzyıllar üzerine özellikle eğilinmiştir.

Çalışmanın, üzerine yoğunlaştığı esas sorunsal, yurttaş topluluklarının karar alma mekanizmalarına doğrudan ya da dolaylı olarak dâhil oldukları yasama organlarını² tartışmak ve siyasetin bir lidere ihtiyacı olduğunu vurgulayan Weber ile

¹ Yaygın olarak ‘Nazi Partisi’ olarak anılan bu siyasal organizasyon çalışma boyunca resmi adıyla, NSDAP olarak belirtilecektir.

² Bu çalışmada yasama organı kavramıyla parlamento ve parlamento benzeri olarak var olan, toplumun bir kesimini ya da çoğunluğunu temsil eden kolektif kurumlar kast edilmektedir. Mutlak monarşilerin yasama işlevini yerine getiren monarklar bu çalışmadaki yasama organı kavramından bağımsızdır.

Schmitt'i parlamentarizm ve siyasal liderlik ekseninde karşılaştırmaktır. Bu metnin bir kurum olarak yasama organına ve onun çalışma ilkesine ya da varoluşuna yöneltilen eleştirilere odaklanması, yasama işlevini yerine getiren kurumların tarihsel süreç içerisinde geçirdiği gelişimin gözlemlenmesi gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Zira egemenlik fikrini odağına alan teorilerin bir kısmında yasama organlarının siyasal gelişimi yavaşlatan, hatta geriletken, egemenliğe zarar veren bir yapı olarak kurgulanmaktadır. Thomas Hobbes ve Jean Bodin'in metinleri incelendiğinde bu gerçeklik bütün açıklığıyla gözlemlenebilir (Gordon 2002: 22-26). Kuvvetler ayrılığı kuramına göre yürütme ve yargı ile birlikte devlet egemenliğini kullanma yetkisine sahip olan asli üç kurumdan biri olan parlamentoların çoğulcu doğası, egemenlik teorisyenlerinin bir kısmı tarafından egemenliği yok eden ve egemenlik kavramının doğasına aykırı yapılar olarak görülmektedir. Bodin'in deyişiyle, "hükmedenlerin sayısı arttıkça hizipleşme fırsatları da o kadar artar, bir anlaşmaya varma ihtimali de o kadar düşer ve kararlar o kadar sorumsuzca alınır" (Ağaoğulları 2009(a), s. 48). Bu görüş, modern zamanların parlamentolara karşı şüpheli yaklaşım sergileyen kitlelerine ve düşünürlerine teorik altyapı sağlamaktadır. Bu altyapı, parlamentolara karşı ya da onların yanında güçlü siyasal liderlik arayışlarını beraberinde getirmektedir. Çalışmada, parlamento kurumu esas eksen olarak incelenecek, güçlü siyasal lider arayışı son bölümde parlamenter demokrasiyle beraber Weber ve Schmitt aracılığıyla tartışılacaktır.

Modern düşünürlerden Carl Schmitt parlamentolara karşı şüpheli ve inkârcı bir açıdan bakmaktadır. Bu perspektif, genellikle Batı Avrupa'nın siyasi gelişim süreçlerine odaklanmakta, hem köklerini tarihsel süreçten almakta hem de karşıtlıklarını yine tarihsel gelişim üzerinden kurmaktadır. Bu tarihsel süreç kendi köklerini antik Yunan ve Roma dünyasında bularak yeni bir düzleme oturmakta, düşünsel arka planın yanına hukuksal bir yapı eklemektedir. Antik dönemde aldığı bu düşünsel-hukuksal-siyasal yapıyı Kilise'nin yorumlarıyla birleştirerek Ortaçağ kurumlarını ve felsefesini oluşturmuştur. Modern düşünce ise Ortaçağ'ın bir reddiyesi şeklinde başlamış, ardından kendi metodolojisini oluşturarak yolunu çizmiştir. Bu tarihsel süreç göz önüne alındığında, modern parlamentoların derin kökleri olduğu anlaşılabilir. Çalışmanın esas konusunu teşkil eden parlamenter demokrasi karşıtlığının sağlıklı bir biçimde irdelenebilmesi ve tez ile antitezlerin argümanların kavranabilmesi için, batı Avrupa'nın

tarihsel süreç içerisinde geçirdiği düşünsel metamorfozların toplumsal hareketlere ve bunların parlamento işlevi gören kurumlara etkisinin incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, çalışmanın birinci bölümünde yasama organlarının antik Yunan'dan günümüze şekillenmiş toplumsal tarihi ve düşünsel altyapısı sunulacaktır.

Çalışmanın odaklandığı iki isim olan Carl Schmitt ve Max Weber'in parlamento kurumuna bakışları incelendiğinde, Schmitt'in kendi demokrasi anlayışına yaslanarak modern parlamentoların müzâkere adı altında boş konuşmaların yapıldığı bir tüccar pazarına dönerek kamusal işlevini yitirdiğini anlatmaktadır. Schmitt'in parlamenter temsile yer vermeyen demokrasi anlayışı sık sık Roma'ya atıf yapmakta, bununla birlikte doğrudan demokrasi vurgusuyla kökenlerini yer yer Atina'da bulabilmektedir. Weber ise bir muhafazakar olmasına karşın, Schmitt'in aksine güçlü partilerin mevcut olduğu liberal tarzda bir demokrasiyi savunmaktadır. Parlamento tarafından değil halk tarafından seçilmiş bir önderin katılımcı ve rekabetçi parlamentoyla birlikte bulunduğu liberal bir sistem tasavvuru yapmaktadır. Bu savunusunun kökeninde liberal demokratik idealler mi yoksa muhafazakar liderlik güdüleri mi olduğu üçüncü bölümde tartışılacaktır.

Görüleceği üzere aynı çağın insanı olan iki düşünür Schmitt ve Weber parlamentoların güçsüz ve işlevsiz kalmış kurumlar olduğu tespitinde birleşmektedir. Onların fikir ayrılığına düştüğü nokta, Schmitt'in parlamenter güçsüzlüğün devletin de güçsüzlüğü manasına geleceği, bu nedenle parlamentoların kutsallaştırılmasının önüne geçilmesi ve mutlak tek doğrunun parlamenter demokrasi olmadığının kabulüyle, Weber Almanya özelinde güçsüz kalan parlamenter geleneğin kuvvetlendirilmesini esas kabul etmektedir. Ancak bu parlamentonun seçkin özelliklere sahip bir yapıya sahip "olması gerektiği" unutulmamalıdır. Her ne kadar demokrasiden sıklıkla olumlu özellikleriyle bahsetse de Weber'in Almanya'nın yüksek burjuvazisinin bir üyesi olarak ait olduğu sınıfın ideolojisini yansıtmaktadır.

Aynı dönemde yaşamış olan bu iki düşünürün parlamento ve parlamenter demokrasiye olan bakışlarındaki bu derin farklılık, tezin esas motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu nedenle her şeyden önce bu farklılıkların dayandığı kökenler

hakkında bir inceleme yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla, Schmitt'in antik ve Katolik kamusal geleneklerine yaptığı atıflarla, Weber'in, burjuva sınıfının bir blok olarak yükseldiği XV. yy sonrası parlamenter geleneklerine dayanarak yaptığı çıkarımları incelemek çalışmanın geneli açısından esas teşkil etmektedir.

Her üç bölümde de parlamentolar tartışılırken özellikle liberal ideoloji önemli bir yere sahip olmuştur. Zira parlamenter demokrasinin gerektirdiği ve tarihsel süreç içerisinde liberal demokrasinin ayrılmaz parçası haline gelen parlamentolar, siyasal liberalizmin kendisini yeniden ürettiği mekanlar olmuştur. Liberalizm pek çok farklı dala ayrılmış olsa da klasik liberalizmden modern liberalizme ve liberalizmin bütün biçimlerinde var olan liberal demokratik anlayışın siyasal temeli temsili demokrasi ile desteklenmiştir. Liberalizmin siyasal temelle olan bu ilişkisi John Locke'un *Two Treatises of Government* –Yönetim Üzerine İki İnceleme- eserini yazmasından bugüne sıkı bir bağla sürmektedir. Bu nedenle çalışma boyunca liberalizm dendiğinde doğal hak öğretesine dayanan ve negatif özgürlüklerin yüceltiildiği, normativist, temsili demokrasiye dayanan geniş çatılı bir liberalizm tanımı kastedilmiş olmaktadır.

Bu amaç, iddia ve kapsam doğrultusunda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, antik Yunan *polis*lerinin halk meclislerinin ve halk meclisi gibi doğrudan demokratik yöntemlerle oluşmuş diğer kurumlardan başlayarak 1789 Fransız Devrimi'nin ideolojisi konumundaki halk egemenliği fikriyle tesis edilen Ulusal Meclis'e kadar gelen tarihsel süreçte doğrudan ve dolaylı demokrasi fikriyle tesis edilmiş yasama veya karar alma yapılarına ayrılmıştır. Antik Yunan'daki halk meclisleri, sınıf savaşının etkisiyle diğerlerini dengelemek amacıyla üst üste bindirilmiş karmaşık kabile ya da sınıf temelli meclisleriyle Roma, Roma'nın dağılması sonucu Avrupa genelinde 'iktidarın çokluğu'nun etkisi sonucu özerkleşmiş kentlerde kurulan *stānde-state-estate*- gibi burjuvazi egemenliğinde olan ve parlamentoların öncüsü konumundaki kurumlar, İngiltere'de sınıf mücadelelerinin değişmez aracı olarak önce aristokrasinin, sonra da burjuvazinin egemenlik alanı olan modern anlamdaki ilk parlamentonun oluşumu ve evrimi ve nihayetinde mutlak monarşiler çağının bitişinin habercisi olan Fransız Devrimi'nin yarattığı *Convention Nationale*, bu bölümün konusudur. Bu bölümün varlık sebebi, tarihsel süreçte doğrudan demokrasiden gelen

demokratik bilincin yeniden halk egemenliğini tesis etme ideali göstermektir. Roma'dan itibaren 'toplanarak karar alınan' ve bir kamusalılığı temsil etmesi beklenen kurumlarda halk egemenliği fikrinden uzaklaşıldığı görülmekte olduğundan bu meclisler ya bir diğer meclisi bastırmak, ya halkı siyasetten uzakta tutmak, ya da sınıfsal mücadelelerin bir yansıması olarak oluşturulmuştur. Antik Yunan'ın kamusalılığından sonra verilen uzun aranın ardından, Rousseau'nun emredici vekâlete –*mandat impératif*- dayanan parlamento fikrine dayanması beklenen ancak liberal temsili demokrasiye yönelik modern parlamentarizmin anayasacılık ve liberalizmle olan ilişkisi irdelenmeye çalışılacaktır. Schmitt'in de ortaya koyduğu gibi, birbiriyle oldukça uyumsuz öncüllerine karşın demokrasi hareketleriyle liberalizm modernitenin başından itibaren birbirine eklemlenerek dalga dalga ilerlemiş ve bu eklemlenme, temsili demokrasi temelinde parlamentarizm sonucuna varmıştır. Bu sonuçtan hareket ederek liberal akımların demokratik akımları daha çok etkisi altına aldığı sonucu çıkarılabilir. Birinci bölümün varlık sebebi de parlamentoların liberal öncüllerin etkisiyle burjuvazinin hakimiyeti altına alınarak kamusalılıktan uzaklaştırılmış kurumlar haline getirildiği yargısına, 'tarihin laboratuvarında' destek aramaktır.

İkinci bölümde, çalışmada argümanları ve düşünceleri değerlendirilecek olan Max Weber ve Carl Schmitt'in çeşitli kriterler ışığında siyasal duruşları argümanları tartışılacaktır. Bu kriterler sırasıyla rasyonalite, otorite ve egemenlik, yasa ve hukuktur. Bu kriterler, Schmitt ve Weber'in parlamento ve parlamentarizme giden yollarını inşa etmekte ve bu yolu aydınlatmaktadır. Çünkü her iki düşünürün modernitenin başından itibaren gelişen rasyonaliteye bakışları birbirinden farklıdır. Rasyonaliteyi ele alış, otorite ve egemenliği meşrulaştırmada farklı yönlere gidişi beraberinde getirmektedir. Modernitenin doğurduğu rasyonalite, otoritenin akla dayanması fikrini hayata getirmiştir. Egemenliğin akla dayandığı gibi 'hukuk' da metafizik ve doğal hukuktan sıyrılarak hızla teknik bir kategori haline gelmiştir. Parlamentolar da bu tekniği greten ve kullanan yasa üretim makinelerine dönüşmüştür. İki Alman düşünürün rasyonaliteyi ele alış biçimleri bu nedenle önemlidir.

İkinci kriter, Weber ve Schmitt'in otorite ve egemenliği yorumlayışlarıdır. Schmitt'in Weber'den etkilenmiş olduğu dikkate alındığında, Weber'in meşruiyeti ele

alış tarzına karşı muhalif olması aralarındaki kritik ayrımı ortaya çıkarır. Weber, yaşadığı dönemde yasal-rasyonel otoritenin hakim olduğunu bildirerek artık normların hakimiyetini geçerli kabul etmiştir. Normların egemen olduğu bir siyasal ortamda da 'klasik anlamdaki egemenliğin' sona erdiği ilan edilmiş olur. 'Son klasik düşünür' olarak Schmitt ise Thomas Hobbes'la zirveye çıkmış olan egemenlik teorilerine sıkı sıkıya bağlıdır. Egemenliği ve otoriteyi yorumlayış farkları, Weber'i yasallığı meşrulukla eş hale geldiği bir siyasal düzeni kabule doğru iterken Schmitt ise bütün literatürünü bununla mücadeleye ayırmıştır.

Üçüncü kriter hukuk ve anayasa kavramlarına bakışa ilişkindir. Weber hukuku normatif düzeyde görmüştür. Kapitalizmin gerektirdiği formel rasyonaliteyi modern hukukun özü saymıştır. Kadı adaleti ya da İngiliz usulü jüriyle yargılamayı bu formel rasyonaliteye uymadığı için irrasyonel sayar. Schmitt ise hukukçu kimliğiyle hukuka saf hukuk olarak bakmaz. Hukuku geniş yorumlayarak siyasal olana eklenen ve siyasal bedenin bir parçası olarak görür. Böylelikle hukuk siyasal olandan da, siyasal bedenden de üstte olmamaktadır. Ona göre hukuk normların egemenliği olarak algılanamaz. Aksine, normlar egemenin oluşturduğu kurallardır. Bu anlamda normatif hukuktan kesin biçimde ayrılır. Weber'in hukuk anlayışının yolu bir noktada liberal anayasalcı geleneğe eklenerek parlamentarizme ulaşmaktayken Schmitt'in yolu liberal anayasalcılığın reddiyle anlam bulmaktadır. Böylelikle her iki düşünürün karşıtlık alanı olarak parlamento kurumuna erişilmiş olur.

Üçüncü bölümde, ikinci bölümde çizilin yolun sonunda, Weber ve Schmitt'in parlamentoya bakışları çözümlenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda öncelikle her iki düşünürün görüşlerine ayrı ayrı yer verilecek, ardından Weber ve Schmitt tek başlık altında karşılaştırılacak ve kamusal bağlamında çözümlenecektir. Bu karşılaştırma, Weber ve Schmitt'in kurucu irade, kurucu iktidar ve halk egemenliğine yaklaşımları dahilinde yapılacak, bu tartışmayla çalışma sona erdirilecektir.

I. BÖLÜM

1. AVRUPA'DA YASAMA KURUMUNUN DÜŞÜNSEL, SİYASAL VE TOPLUMSAL GELİŞİMİ

*Quod omnes tangit ab
omnibus tractari et approbari debet*

- Herkesi ilgilendiren bir şey herkesçe onaylanmalıdır.

Kolektif ya da kişisel karar alma konusu ve bu iki sürecin karşılıklı meşrulukları, siyasal düşüncenin üzerine en çok eğildiği ve kavram ürettiği bir çelişkiyi meydana getirmiştir. Bir kişinin karar almasındansa herkesin karar alması fikri antik dönemden kaynaklanmaktadır. Şüphesiz ki antik dönem öncesinde de toplum ya da toplum-altı topluluk birimlerinde de bu türden mekanizmalar mevcut olabilmektedir. Bununla birlikte çalışmanın ekseninin oluşacağı Weber ve Schmitt'in iddialarının kökleri antik döneme kadar uzandığından daha öncesine çalışmada yer verilmemiştir.

Parlamentarizm ve siyasal liderliğin öne çıkarıldığı karşıt iddialarının özünde temsil fikrine duyulan inanç ya da temsili algılama şekli önem arz etmektedir. Bu nedenler çalışmanın üzerine eğileceği noktalardan biri siyasal temsilin ortaya çıkışıdır. Bu nedenle temsili ortaya çıkarıcı şartları ve siyasal temsilden önceki kolektif karar alma mekanizmalarının incelenmesine gerek duyulmuştur.

Bu amaçla siyasal temsil fikrinin var olmadığı antik Yunan ve Roma dünyası, parlamentoların ilk nüvelerinin olduğu Ortaçağ'daki kent meclisleri ve ulusal meclisler, İngiltere'de temsil fikriyle doğmuş ilk ulusal parlamentonun evrim süreci, yükselen burjuvazinin temsilcisi olarak güçlenen parlamentoya siyasal liderin çatışması ve buradaki çelişkiden doğan siyasal tartışmalar, 1789 Fransız devrimi öncesinden ortaya çıkan emredici vekalet yanlısı ve karşıtı fikirler üzerinde parlamentarizmin aldığı

son biçim ve günümüze aktarılan ana eksen birinci bölümde tartışılmıştır. Birinci bölüm bu yönüyle, çalışmanın tarihsel arka planını ve Weber ile Schmitt'in argümanlarını besledikleri kavramsal altyapının açıklandığı yer olma özelliğine sahiptir.

1.1. Antik Dönemde Yasama Faaliyeti

Batı dünyası için Antik Yunan ve Roma'nın muazzam etkisini belirtmek, herhangi bir araştırmacı için gereksiz bir ayrıntı haline gelmiştir (Gordon 2002: 86). Antik Yunan mirası ve Roma Hukuku, Batı Avrupa siyasal yaşantısını hiçbir şeye tesir etmediği kadar derinden etkilemiştir. Marsilius'un imparatoru Kilise karşısında meşrulaştırmak için Roma'nın *pars principans* statüsünü dirilterek laik iktidara yüklemesi (Ağaoğulları 2013, s. 66), Jean Bodin'in mutlak monarşiyi meşrulaştırmak amacıyla asırlar öncesinden Roma Hukukunun *pater familias* kurumunu canlandırmaya çalışması (Saygılı 2014: 188), Schmitt'in liberal parlamenter demokrasi eleştirisinde Roma'nın *acclamationio* kavramından destek alması (Schmitt 2010: 35), yine Schmitt'in teorilerinde önemli yer tutan ve bu konuda yazdığı bir kitaba ismini veren ve bir Roma siyasal kurumu olan *dictator* olgusunu kendi egemenlik anlayışına kaynak göstermesi (Schmitt 2014a: s. 1-2) ve Polybius'tan Thomas Aquinas'a, Jean Bodin'den Jean Jacques Rousseau'ya ve Montesquieu'ye pek çok düşünürün Antik Yunan'a ait klasikleşmiş monarşi-aristokrasi-demokrasi ayırımından etkilenmesi ve ona referans vermesi gibi tekil örnekler göstermektedir ki, herhangi bir iddiaya yönelik tartışmalar, antik dönemde köklerini bulabilmektedir. Bu kökleri görebilmek ve modern kullanım biçimlerini algılayabilmek için bu kısımda antik Yunan ve Roma'nın yasama organları ve toplumsal ilişkileri incelenecektir.

1.1.1. Antik Yunan Dünyası

Antik Yunan'ın toplum yapısını ve bu yapının siyasal sistemle ilişkisini anlayabilmek için Yunan kent devletleri olan polisi kavrayabilmek gerekmektedir. Bu sebeple öncelikle polislerin ortaya çıkış koşullarına değinilmelidir. Zira;

“... klasik çağların akli bir şekilde, belki de daha öncekilerden çok daha fazla tanınmış ve kavranabilmiştir. İsbetle, bu ... havasını bizim soluyabildiğimiz bir dünyadır. Bu dünyanın oluşumunda üstünlük Yunanlılarıdır ... klasik Akdeniz uygarlığı doğarken Yunanlılar bu sürecin çekirdeği olmuşlardır” (Roberts 2011: 172).

Polis kavramının antik Yunan dünyasında karşılık geldiği gerçeklik tarihsel süreç içerisinde dönüşüm geçirmiştir. Polisin semantik değişimi aynı zamanda antik Yunan dünyasının geçirdiği sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşümün de göstergesidir. *Polis* kelimesi ilk zamanlarda tepelere kurulmuş kenti ifade etmek için kullanılmaktaydı. Daha aşağıda kurulu kente ise *asty*, *site*, denilmekteydi. Ardından bu ayırım ortadan kalktı ve kent olgusu polis kavramıyla ifade edilir hale geldi. *Polis*lerin kendi yönetsel mekanizmaları şekillendikçe karar alabilir bir hale gelmeye başlayan *polis*, devlet anlamına gelmeye başladı. Sitenin kent devleti olarak bilinmesinin altında yatan sebep budur. Ancak *polis* kavramının semantik değişimi bu noktada duraksamayarak ilerlemeye devam etti ve nihayetinde polis bir kent topluluğunu ve yurttaşlığı ifade eder hale geldi (Öztürk 2016: 172). Bu dönüşümün vardığı son nokta antik Yunan’ın demokrasiye geçtiği tarihsel noktayla da örtüşmektedir.

Antik Yunan dünyasının Girit’teki uygarlık ile başladığı kabul edilmektedir. İçlerinde birer saraya sahip olan Knossos, Mallia, Zakro ve Phaistos, Girit uygarlığının en önemli merkezleriydi. M.Ö. XV. yüzyılda gerçekleşen bir deprem ya da yanardağ püskürmesi gibi doğal afetler silsilesi sonucunda yıkılan bu uygarlığın Knossos kentindeki bir rahip kral tarafından yönetildiği düşünülmektedir (Tekin 2016: 47-48).

Girit uygarlığının Batı toplumsal yaşamı için önemi, bu uygarlığın, kıta Yunanıstanı’na kültürel birikimini aktarmasından kaynaklanmaktadır. Kıta Yunanıstanı’na M.Ö. 1900-1600 yılları arasındaki 300 yıllık sürede yerleşmiş Yunanca konuşan bir kavim olan Akhalar, Girit adasındaki uygarlık ile ticari ilişkiler oluşturarak adanın kültürel birikimini edindiler. Feodal beylikler biçiminde örgütlenen Akha medeniyetinin Dor istilasına ya da *Tesselia* –*Teselya*’nın³ yerel halkının istila şeklindeki göçü sonrası yıkılması (Tekin 2016: 51-55) sonucunda Ege dünyasında M.Ö. VII-IX.

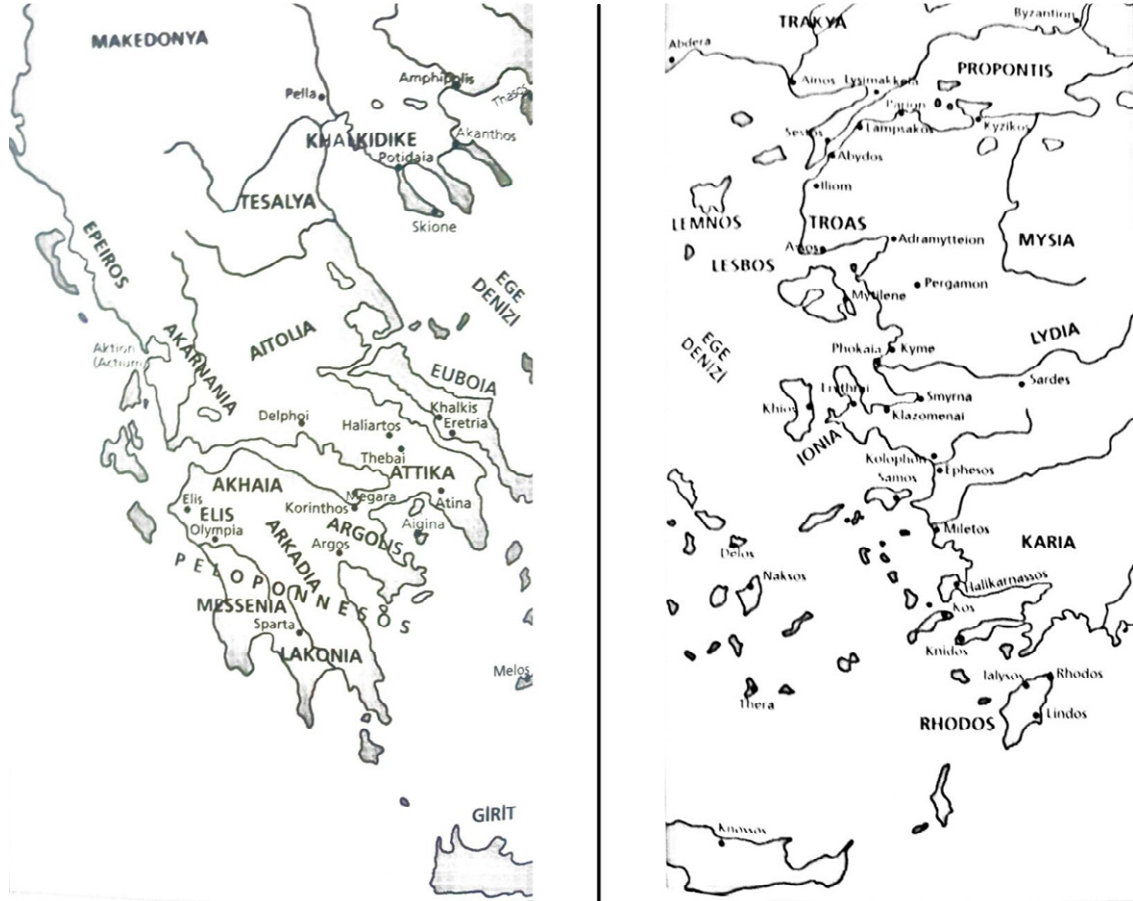
³ Günümüzde orta Yunanıstan sınırları içerisinde bulunan ovalık bir bölgenin adıdır.

yüzyıllar arası boyunca bir suskunluk yaşanmıştır. Karanlık Çağ olarak adlandırılan bu dönemde, Yunan topluluklarının *basileus* adlı krallarca yönetildiğini, bu polislerde zengin bir aristokrat sınıfının oluştuğunu Homeros'un destanlarından öğrenmekteyiz. Yunan topluluklarındaki krallıkların irsi olduğu bilinmektedir (Arsal 1948: 90). Yunan topluluklarının gitgide güçlenmesi ve zenginleşmesi ile kent yaşamı hız kazanmış ve ilk *polis* yapıları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Politika kelimesini de borçlu olduğumuz *polisler*, Antik Yunan siyasal ve sosyal yaşamının karakteristik örgütleniş biçimidirler. Tarihçilerin üzerinde uzlaştığı bir görüşe göre, ilk *polisler Ionia*'da eski yerleşim merkezleri üzerine kurulmuştur. *Smyrna* – İzmir- ve *Miletos* –Milet- bilinen en eski *polislerdir* ve M.Ö. XI. yüzyıla kadar tarihlenebilmektedirler. (Tekin 2016: 64)

Polisin semantik dönüşümünün tarihsel süreçteki karşılığı, yönetimin monarşiden adeta devletsiz yönetilen bir yurttaşlar topluluğuna evrilmesi şeklinde olmuştur. M.Ö. IV. ve V. Yüzyıllar, antik Yunan'da ya şiddetli bir devrim ya da bir diğer *polis*in ordusunun işgali aracılığıyla demokratik yönetimlerin çok çeşitli tiplerde başarılı ya da başarısız olarak kurulması ya da kurulma teşebbüsüyle Yunan demokrasisi açısından büyük bir çağdır. *Demosun* yönetimi anlamındaki demokrasi – *dēmokratía*- iki ayrı şekilde açıklanabilir: tüm yurttaşların oluşturduğu bütünlük ve yurttaşların birliği ya da alt sınıfların, fakirlerin yönetimi. Yurttaşların çoğunun ya çok az mülkiyeti bulunduğundan ya da mülksüz olduklarından mülkiyeti elinde tutan sınıfın demokrasiyi, dar anlamıyla alıp, 'fakirin zengin üzerindeki tahakkümü' şeklinde bir demokrasi anlayışına sahip oldukları söylenebilir. (de Ste. Croix 1997: 281-282). Polislerdeki yönetim mekanizmalarının farklılaşması ile krallar yerlerini aristokratlara terk etmek zorunda kalmış, M.Ö. VIII. Yüzyıla gelindiğinde Yunan *polisleri* arasında Sparta haricinde krallar tarafından yönetilen tek bir polis kalmamıştır (Tekin 2016: 61-62). Bu farklılaşmanın toplum düzenindeki değişimle de paralel olduğunu görebilmekteyiz. Homeros'un ait olduğu dönemde (M.Ö. IX. yy) Yunanistan'ında yurttaş olarak tanımlanabilecek kimse bulunmamaktaydı. Bunun nedeni, ilgili dönemde yurttaşlığın, üzerine kurulabileceği bir kamusal alan mevcut olmamasıdır. Bu dönem Yunanistan'ında toplumun temelinde *oikos*, yani hanehalkı vardı. Görevler, haklar ve

sorumluluklar topluma karşı değil, yakın çevreye aileye ve arkadaşlara ilişkindi. Mülkiyetle alakalı düzenlemeler ve suçun cezalandırılması trelere ve geleneksel akrabalık kurallarına göre yapılmaktaydı (Wood 2008: 44).

Kaynak: Tekin, 2016, s. 40-41.

Şekil 1.1: Antik Yunanistan ve Batı Anadolu'nun Kent Devletleri

Bu türden basit bir toplumsal yapıda çoğulculuğun oluşması ve çoğulluğa dayanan meclislerin ya da karmaşık siyasal-toplumsal yapıların oluşmasını mümkün olmamıştır. Ancak bu toplum düzeni değişmeye başladıktan ve siyasal ve toplumsal farklılaşma oluştuktan sonra *basileus*'lara rakip aristokratların idareyi ele geçirmiş ve karmaşık siyasal kurumlar oluşmaya başlamıştır.

İktidarın neredeyse bütün Yunanistan'da bu şekilde ve aynı istikamette el değiştirmesi, *polis*lerde ilk meclislerin nüvelerinin oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Zira azınlığın yönetimi olan aristokrasi, gücü elinde bulan seçkin sınıfın bir

araya gelerek yönetmesini gerektirmiştir. Bu bir araya geliş de kaçınılmaz olarak bir meclis kurumunun oluşmasını beraberinde getirmiştir. Atina örneğinde bu aristokrat meclisin adı *Areopagus*'tur⁴. *Areopagus* meclisi, Yunan dünyasının pek çok yerinde görülen, kralın iktidarının gasp edilmesinin bir sonucudur (Roberts 2011: 177). *Areopagus* üyesi olan aristokratlar toprağa bağlı olan ve Atina çevresindeki topraklardan elde edilen artı değeri elde ederek güçlerini koruyan yöneticilerdir.

Antik dönemin Yunan kent devletlerinin çoğu, özellikle Atina, toplumsal açıdan oldukça hareketli ve çalkantılı bir siyasal yaşama sahipti. Özellikle M.Ö. VIII. yüzyıldan itibaren şarap ve zeytinyağı üretip diğer devletlere satmak yoluyla zenginleşen *polis* toplumlarının sınıfsal düzenlerinin durağanlığının da değişmeye başladığını gözlemleyebiliriz. Standart bir Yunan polisi *politai* (özgür yurttaşlar), özgür olmakla beraber kentin yurttaşı olmayan ve yurttaş haklarından mahrum *metoikos*⁵ (yabancılar) ve hem özgür olmayan hem de yurttaş haklarından mahrum bırakılmış kölelerden oluşan üçlü bir katmanlı toplum yapısına sahiptir (Ağaoğulları 2013: 18-21). Ekonomik değişimler, bu katmanların içinde sınıflar oluşmasını beraberinde getirmiştir.

Yunan üçlü toplum yapısına bakıldığında kentte doğup büyüyen ve köle olmayan herkesin yurttaş sayıldığı yanılığısı yaşanabilir. Hâlbuki demokrasinin en güçlü olduğu Atina *polisine* bakıldığında, IV. Yüzyılda, antik çağ dönemi nüfusunun en yüksek seviyesi olan 300.000'e ulaştığında, yurttaş sayılan ve yurttaş haklarını kullanabilen kişiler toplam nüfusun %15'ine ancak ulaşmaktaydı. Zira toplam nüfusun üçte biri kölelerden oluşmakta, bunun yanı sıra erişkin olmayanlar ve köle olsun olmasın hiçbir kadın yurttaş sayılmamaktaydı. Bu açıdan bakıldığında Yunan demokrasisi çoğunluğun yönetimi değil, çoğunluğun azınlık tarafından yönetimi olarak adlandırılmaktadır (Gordon 2002: 66-67).

⁴ Bu meclisin adı Aristoteles'in eserlerinde, meclisin yerleştiği tepenin mitolojik tanrılardan Ares'in yine mitolojik bir tanrı olan Poeidon'un oğlu Alirrothios'u öldürmesi üzerine Olympos tanrıları tarafından yargılandığı yer olmasına ithafen *Areios Pagus* (Ares Tepesi-Ares Kayası) olarak geçmektedir. Ancak literatürün genel kabulünün *Areopagus* şeklinde olması üzerine bu çalışmada da *Areopagus* kullanımı tercih edilmiştir.

⁵ Sparta gibi kapalı toplum yapısına sahip polislerin içerisinde *meteikos* sınıfı yer almamaktadır. Bu poliste farklı olarak, kentin kurucuları olan üç Dor kabilesi dışında kalan ve kentin etrafında yaşayan Dor kabilelerine mensup olup yurttaşlık haklarından mahrum özgür kişiler yaşamaktaydı (Ağaoğulları 2013: 21).

Polisler arasında en gelişmiş olan Atina'ya bakıldığında kent nüfusunun kentlinin yurttaşı olanlar ve yurttaşı olmayanlar olarak ikiye bölünmesi ve bunun yarattığı sorun nedeniyle derin siyasal eşitsizliklere sahip olmasına karşın Atinalı yurttaşlar arasında siyasal eşitlik düzeni kurulduğunu görebiliriz. Atina'da zenginlerin yoksullara karşı hiçbir avantajı olmadığı söylenemez ancak "Atina yurttaşlığı tarih boyunca üreticilerin artı-emeklerini efendilerine vermek zorunda kaldığı yasal ve siyasi bağımlılık koşullarını engellemiştir... Burada önemli olan nokta, siyasi haklara sahip olmanın kayda değer bir fark yarattığıdır. Çünkü bu, zenginlerin yoksulları nasıl istismar edeceğini ve hatta onları sömürüp sömüremeyeceğini bile etkilemektedir" (Wood 2008: 53). Atina yurttaşları arasında bu türden bir siyasal eşitliğin bulunması onların toplumsal yaşam içerisinde eşit olmalarını gerektirmemiştir. Bütün toplumlar gibi Atina da sınıflı bir toplumun özelliklerini yansıtmaktadır. Büyük toprak sahibi aristokrat kesim *eupatrid*'ler, kentlinin ticaretle zenginleşmesinden sonra ortaya çıkan orta sınıfına mensup tüccar ve zanaatkârlardan oluşan *demiurgoi*'ler, küçük toprak sahibi yoksul köylüleri içeren *georgoi*'ler ve herhangi bir toprağa ya da belirgin bir işe sahip olmayan kentli emekçilerden oluşan *thetes*'ler Atinalı yurttaşların oluşturduğu sınıfsal düzenin bileşenleridir. Atina yurttaşlığının sınıflı doğası kaçınılmaz olarak çatışmaları beraberinde getirmiştir. Atina'nın siyasal kurumları sınıf çatışmasının bir sonucu olarak kökten değişime uğramıştır.

Sınıf mücadelesinin başlamasından önce *polis*'in siyasal yapısını Aristoteles'ten öğrenebilmekteyiz. Buna göre, önceleri kentlinin siyasal makamları soyluluk ve zenginlik kriterleri göz önüne dağıtılmaktaydı. İlk zamanlarda var olan ve sonraları yıkılan *basileus* makamı, *basileusa* yardımcı olması için kurulan ve dokuz tane seçilen *arkhonluk* ve aristokratlardan oluşan *Areopagus* meclisi, kentlinin sınıf mücadelesi başlamadan ve reformlar yapılmadan önce var olan kurumlarıdır. *Areopagus* meclisinin üyeleri zengin aristokratlardan oluşan *eupatrid* sınıfının aile reisleri arasından seçildiği için *Areopagus* meclisi doğrudan bir aristokrat meclisi haline gelmektedir (Aristoteles 2016: 4-5). Atina'da aristokratik düzene geçildiğinde, daha önceleri *basileus*ların danışma kurumu olan *Areopagus* meclisi *poliste* siyasetin odak noktası olmuş, ve kendi içinden çıkan *arkhon*larla polisi idare etmeye başlamıştır. *Basileus* ünvanı, kral manasına gelen içeriğinden soyutlanarak din ve devlet işlerini yöneten *arkhona*

verilmiş, polislin yurttaşlar ordusunun komutanı olarak polemarkhos isimli bir *arkhon* atanmış, üçüncü *arkhona* da genel idari işlerin sorumluluğu yüklenmiştir. Ardından kanunlardan sorumlu olan ve *thesmothetai* ünvanlı 6 *arkhon* daha atanarak *arkhon* sayısı dokuzaya çıkarılmıştır (Tekin 2016: 67). Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki, *arkhonlar* sadece yöneticilik yapmaktadır. Siyasal gücü elinde bulunduran kurum, aristokratlardan oluşan *Areopagus* meclisidir. Bu meclis idari, yargısal ve yasamaya ilişkin yetkileri elinde bulunduruyordu (Arsal 1948: 91). Krallık idaresinin ardından süregelen aristokratik hâkimiyet döneminde *Areopagus* meclisi Atina'nın en önemli siyasal kurumu olmayı sürdürmüştür.

Atina polislinin yurttaşları arasında sınıf mücadelesinin artması, başta *Areopagus* meclisi olmak üzere polislin bütün kurumlarını geniş çaplı bir değişikliğe uğratmıştır. Monarşiden aristokrasiye geçerken *Areopagus*'un danışma meclisinden karar alıcı bir siyasal odaya dönüşmesi ve *basileusların* irsi olmayan ve *Areopagus*'a bağlı birer idareci haline gelmeleri gibi bu defa *Areopagus* meclisi güç kaybederek ve bir başka meclisin gölgesi altına girmiştir. Güç merkezindeki bu değişim, Atina'daki siyasal kurumların dayandığı sınıfların gücü kazanıp kaybetmesi ile doğru orantılı olmuştur.

Atina'da zengin aristokrat sınıfının yoksul yurttaşları sömürmesi bir dereceye kadar yurttaşlık hakları sayesinde engellenmiş olsa da yurttaşların yoksul kesimi zenginlerin topraklarında çalışan çiftçi statüsüne gelmişti. Kendi tarlasını işleyebilen yurttaşlar azınlıktaydı ve bunlar da aristokrasiye borçlanmış haldeydi. Kentteki aristokrat *eupatrid* sınıfı ile yoksul *georgoi* ve *thetes* sınıflarından başka ticaretle zenginleşmiş *demiurgoi* sınıfı da mevcuttu ve bu sınıf yoksul sınıfların ıslahını talep etmekteydi (Arsal 1948: 92). Bu dönemde kentin yoksul sınıflarının sık sık isyan etmeye başlaması, ticaret ve zanaatla uğraşarak yükselen bu yeni sınıfın hayatını ve servetini etkilemekteydi. Atina polislinin silahlı kuvvetinin yurttaşlar ordusuna dayanması sebebiyle aristokrasinin bu isyanları güce dayanarak bastırabilmesi mümkün değildi. Bunun yerine yoksul-zengin kavgasını yeni bir siyasi iradeyle çözme çabası öne çıktı (Wood 2008: 45).

Bir *eupatrid* olan Solon, Atina'nın her sınıfından insan tarafından adil ve aydın bir kişi olarak tanınması nedeniyle Atina'daki siyasi ve toplumsal devrimin başına getirilmiştir (Arsal 1948: 92). Solon'un bir aristokrat olması, onun demokratik bir devrim yapmasıyla sınıfsal açıdan örtüşmese de niyeti ne olursa olsun Solon'un reformları Atina'nın bir demokrasiye doğru evrilme sürecine ivme kazandırmıştır. Borçlunun borç verenin kölesi olma halini yürürlükten kaldırarak, borcu yüzünden köle konumuna inmiş yurttaşları azat ederek, eski borçların tamamına son vererek ekonomik bağımlılıkları en aza indiren Solon, soya dayalı aristokrasiyi de kaldırmıştır. Yurttaşları gelirlerine göre dört sınıfa ayırmış, böylece eskiden *demiurgoi* olarak adlandırılan ve gittikçe gelişmiş ve zenginleşmiş olan tüccar ve zanaatkâr sınıf 'birinci yurttaş' olma şansına erişmiştir (Arsal 1948: 93-95).

Solon Atina'nın siyasi örgütlenmesini de bütünüyle değiştirmiştir. Atina'nın siyasi merkezi olan *Areopagus* meclisini dağıtmamış ancak işlevsiz hale getirmiştir. *Areopagus*'a sadece en zengin 2 sınıfın erişimi sağlanmış olsa da bu meclis sadece aristokratik bir yargı merciine dönüştürülmüştür. Ancak bu yeni statünün etki alanı oldukça kısıtlıdır.

Areopagus'un yasama ve yürütme yetkisi iki parçaya bölünerek iki yeni meclise bırakılmıştır. Atina'daki yurttaşların sınıf farkı olmaksızın bütününe doğal üyesi olarak sayıldığı *Ecclesia* yasama ve yargı güçlerini elinde bulundurup kanun yapma, savaşa ve barışa karar verme, idarecileri, seçme, yargılama ve sürgüne gönderme yetkilerini saklı bulundurmaktaydı. Yeni siyasi düzenin odağı, kuşkusuz, bütün yurttaşların üyesi olduğu *Ecclesia* olmuştur. İkinci meclis ise *Ecclesia*'nın yürütme kurulu gibi çalışan *Bule* meclisi idi. 30 yaşının üzerindeki 500 yurttaştan oluşan *Bule*'nin üyeleri bir veya iki yıl görev yapmak üzere *Ecclesia* üyeleri arasından kurayla belirlenirdi. *Ecclesia*'nın gündemini belirlemekle ve *Ecclesia*'nın kararlarını uygulamakla mükellefti. Genel olarak maliye işlerini yürütür, yüksek memurları denetler, diğer polis ve ülkelerle ilişki kurardı. *Bule*'nin bir alt komisyonu olan *Prytaneis* ise elli kişiden oluşur (Arsal 1948: 101), 24 saat görev yapar ve *polis*in en acil işleri burada görüşülürdü (Tekin 2016, 69-70).

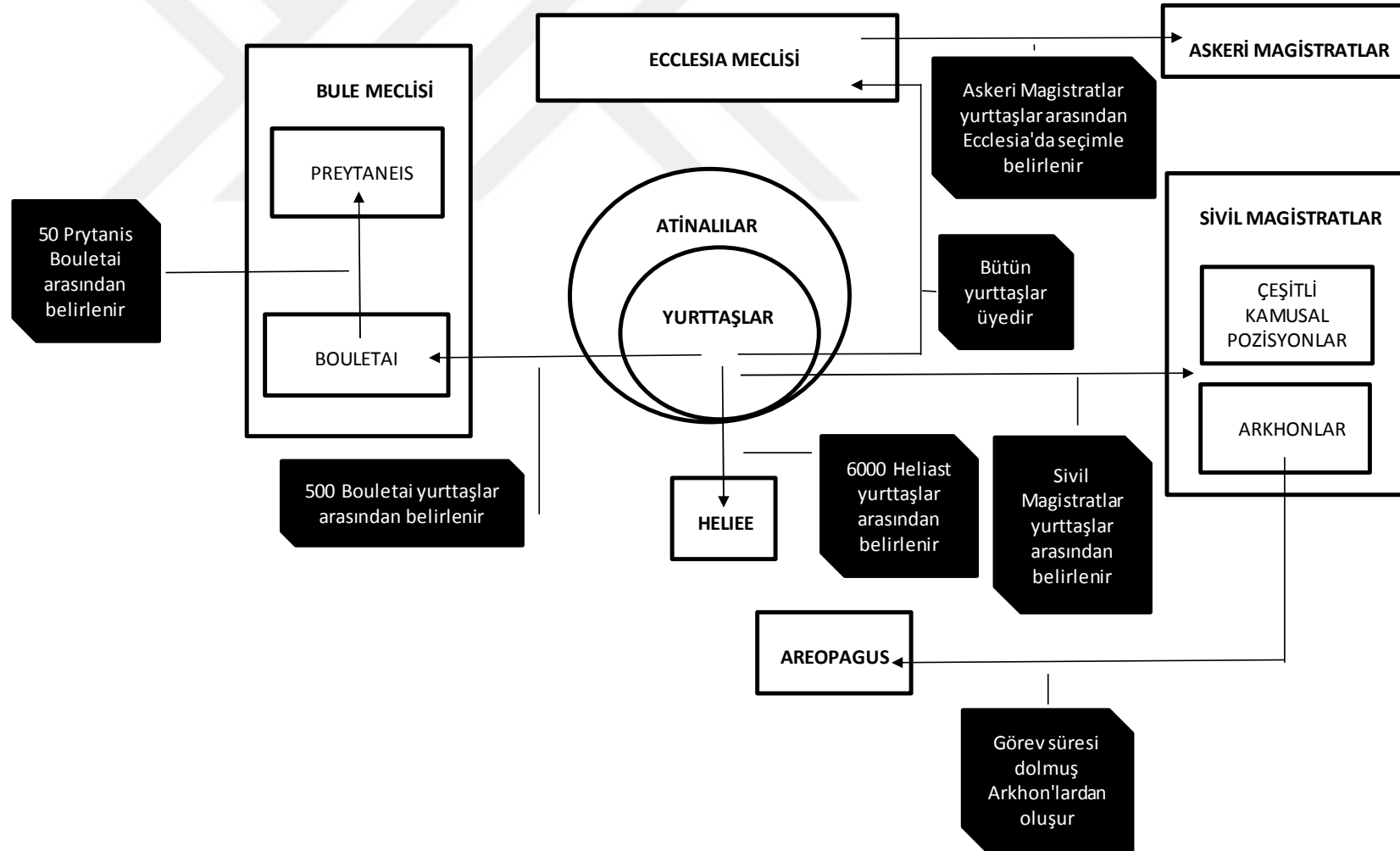
Solon'un *Areopagus*'un yargı yetkisini de oldukça kısıtlaması sayesinde bir tür halk mahkemesi olan *Heliee*'ler kurulmuştur. Antik çağın yargı ilkesi “davacı yoksa yargıç da yoktur” ile açıklanır (Schulze 2005: 19). Bu ilke yargının profesyonel bir kurum olarak var olmadığı ama her yurttaşın yargılama yetkisi olabileceği anlamına gelir. Yargı tekelinin aristokrasiden alınıp halka verilmesi halinin, Solon reformlarının en önemlisi olması muhtemeldir (Gordon 2002: 64). 10 adet *Heliee*'nin bulunduğu Atina polisinde her bir *Heliee*'de 500 yurttaş görev yapmaktaydı. Bu mahkemelere üye seçimi 30 yaşını doldurmuş yurttaşlar arasından kura yoluyla yapılmaktaydı. Yetki sınırları oldukça geniş olan *Heliee*'ler en ağır ceza davalarından en küçük menfaatlere dair hukuk davalarına kadar her türlü yargısal iş ile ilgilenmekteydi. Hukuk tarihinde medeni bir toplulukta yargı işinin doğrudan halka bırakıldığı ilk örnek Atina'dır. Günümüze kadar da örneklerine pek sık rastlanmamaktadır (Arsal 1948: 115-116). Herhangi bir yurttaşın davasını aristokrat sınıfına uğramadan halk mahkemelerinde sonuca ulaştırabilmesi Atina aristokratlarının toplum üzerindeki gücünü yok etmiştir. Modern tarihçiler, *Areopagus*'un yargılama yetkilerinin önemli kısmının *Heliee*'lere devrinden sonra bu halk mahkemelerinin kamusal politikaları ve polisin idaresini kesin biçimde etkilediğini kabul etmişlerdir (Gordon 2002: 71).

Solon sadece antik Atina'nın değil, uygarlık tarihi boyunca yaşamış en büyük hukukçu ve reformculardan birisi olarak kabul edilmektedir (Arsal 1948: 97). Devrim niteliğindeki reformlarıyla tarihte ilk defa demokratik bir yönetimin esaslarını kurallara bağlamış, idareyi seçkin azınlığın elinden alıp halka teslim etmiştir. Tarihte doğrudan demokrasinin kurallara bağlanarak uygulandığı ilk yerin Atina olmasını sağlamıştır. *Ecclesia*'nın, dolayısıyla yurttaş topluluğunun tamamının siyasal hayatın merkezi haline gelmesi üzerine kendisine yasal sınırların üzerinde yetkiler teklif edilmiş, fakat Solon sadece yönetici *arkhon* olmayı tercih etmiş, görev süresinin ardından kurduğu sistemin kendi yokluğunda da işlerlik kazanıp kazanamadığını görmek için M.Ö. 593 yılında Atina'yı terk etmiştir (Arsal 1948: 98).

Solon değişik yollardan Atina polisinin toplumsal ve siyasal yapısını alt-üst etmiş, doğuştan soyluluğa, kana, soya bağlı akrabalık ilişkilerine ve klana dayanan ilişkiler yumağını zayıflatırken, yurttaşlardan oluşan toplumu güçlendirmişti.

Aristokrasi yurttaş toplumunun bir parçası haline getirilerek *polis*in yargı yetkisinin içine sokuldu. Atina, yurttaş üreticilerin emeğine el koyan bir müesseseden, emeği, sömüren sınıflara karşı koruyan bir *polise* dönüştü. Atina'nın tam manasıyla bir *polis* haline gelmesi Solon reformlarıyla mümkün olmuştur (Wood 2008: 46).

Şekil 1.2: Antik Atina'nın Reformlar Sonrası Siyasal Kurumları

Solon'un *arkhonluğu* bırakmasının ardından yaşanan karmaşa dönemi göstermiştir ki Solon'un reformları demokrasiyi tam anlamıyla kurumsallaştıramamıştır. Solon reformları sınıf ve hizip çatışmalarını engelleyebilecek kadar derinine inememiş ve tiranlığın kurulmasını önleyememiştir (Raaflaub 2015: 31) Aristoteles'ten aktarımla, Peisistratos adlı bir halk önderi Solon'dan birkaç sene sonra tiran olarak Atina'da iktidarı zorla ele almış, ölümünün ardından oğulları tiranlığı devam ettirmiş ancak en sonunda iktidarı Atinalılara devretmek zorunda kalmışlardır. Ancak Atina 49 yıl boyunca tiranların egemenliği altında yaşamıştır (Aristoteles 2016: 23).

Her ne kadar Solon'un reformlarının tam olarak kurumsallaşamamasından ötürü Atina yarım yüzyıl boyunca tiran egemenliği altında yaşamış olsa da tiran Peisistratos ve oğullarının *Ecclesia*, *Bule*, *Prytaneis* ve *Heliee* gibi demokratik kurumları dağıtmaması, Solon'un katkılarıyla oluşan Atina demokrasisinin aşama kat ettiğini göstermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, demokrasinin tohumlarının atılmış olmasının, tiranların da demokratik özellikler göstermeye meyletmelerine neden olmasıdır. "Tiranların çoğu, iyi ve hayırlı despotlardır. Barış ve refahı getiren tiranlar, toplum tarafından da zaman zaman desteklenmiştir" (Roberts 2011: 183).

Tiranların ardından Solon reformlarını devam ettiren, sonuca ulaştıran ve Atina demokrasisinin kurumsallaşmasını ve klasikleşmesini sağlayan, soylu sınıftan gelen Kleisthenes'in M.Ö. 508 yılında yaptığı reformlardır. Bu reformların önemi ve maksadı konusunda pek çok tartışma arkada kalmış olsa da oluşturduğu *demos* sisteminin bilinen antik dünyada sıradan insanları siyasal güç bağlamında taşıdığı eşsiz statü konusunda çok az ihtilaf mevcuttur (Wood 1989: 105). Kleisthenes'in Atina'da iktidarı ele geçirmesinin ardından yaptığı düzenlemelerle çiftçilerin üzerindeki baskıyı azalttı. Onun Yunan demokrasisinin kurumsallaşmasına yönelik en önemli katkısı, halkı yeniden bölümlendirerek akrabalık ve soya dayalı ilişkileri yok etmesi olmuştur. Kleisthenes, Atina'yı İç, Kent ve Kıyı olmak üzere 3 bölgeye, her bölgeyi *trittys* adlı onar bölüme ayırmıştır. Toplam 30 bölüm elde eden Kleishtenes, kura yoluyla üçer üçer bölümleri birleştirerek rastgele 10 yeni *phyle*, kabile, elde etmiştir. Her bir *phyle*'de çok sayıda *demos* bulunmaktaydı. *Demoslar* tarımsal nüfusa sahip yerleşim birimleriydi.

Kleisthenes'in bu reformunun çalışma açısından önemi şudur: *Demos* kimliği bireyin yurttaş kimliğini kazanmasını da sağlamıştır (Wood 1989: 105). Kleisthenes'in rastgele seçim yöntemiyle yaptığı yeni toplum düzeni, ailelerin ait oldukları soya, genoma ya da klana değil, buldukları *demosa* göre soyadı almalarını sağlamış ve her bir *demosa*'nın kendi özyönetimi gerçekleştirebilir hale gelmesini sağlamıştır (Tekin 2016: 86-87). Böylece hem Atina demokrasisi tavandan tabana inmiş, hem de geleneksel soy yapıları parçalanıp Atinalı yurttaş kimliği oluşturularak siyasal eşitliğin toplumsal eşitliğe doğru yönelmesine katkı sağlamıştır. "Atina tarihindeki bu anın en belirleyici özelliği *demosa*'nın siyasal mücadelenin öznesi haline gelmesi olmuştur. Halk artık bilinçli ve düşüncesini duyuran bir güç haline gelmiştir" (Wood 2008: 47). Solon ve Kleisthenes'in reformlarıyla bir demokrasiye dönüşen Atina'nın bu sosyo-politik yapısı uzun süre korunmuştur. *Ecclesia*, *Bule* ve *Heliee* meclisleri gibi demokratik kurumlar, Atina demokrasisinin işlerliği sağlamıştır. Bu sayede çağının diğer gelişmiş uygarlıklarının siyasal gücü yoğunlaştırdığı saraylara ya da tapınaklara, krallara ya da rahiplere karşı olarak polis siyasal gücü kent boyunca yaymıştır. *Polis*, yurttaşlar topluluğunun siyasal eylem alanı görünümünde olmuştur (Wood 1989: 106).

Atina'nın dönüşümü, siyasetin artık aristokratların tercih ettiği bir kariyer olmamasıyla da anlaşılabilir. Halka hitap eden siyasetin ve aristokratik yabancılaşmanın tarihsel anı, soyluların ve okumuşların siyasete sırt çevirmesiydi. Yurttaşlık, *Heliee*, *nomos*'un hâkim kılınması, aristokrasiye bir karşı duruşu sembolize etmekteydi. Bu aşamada Platon ve Aristoteles gibi filozoflar da *polisi* aristokrasiye iade etme çabası içindeydi (Wood 2008: 78-79).

Atina demokrasisinin kuruluşu tartışmalıdır ancak yıkılışının tartışılmaz bir tarihi vardır. Kuruluşunun tartışmalı olmasının sebebi, demokrasi Solon ve Kleisthenes gibi reformcular sayesinde bir süreç içerisinde yükselmesidir. Çöküşünün tartışmasız olmasının sebebi ise Atina demokrasisinin Roma'nın aksine yozlaşmaması, içeriden değil dışarıdan müdahale ile yıkılmış olmasındandır. M.Ö. 338'de Büyük İskender komutasındaki Makedon ordularının Yunanistan yarımadasını işgaline kadar Yunan demokrasisi yozlaşmadan varlığını sürdürmüştü (Gordon 2002: 60). Atina demokrasisinin başlangıcını Solon gibi demokratik reformcularda bulanlar kadar

*basileus*ların devrilip aristokrasinin kuruluşunu da demokratik rejim için uygun bir başlangıç noktası olarak görenler vardır (Öztürk 2016: 176).

Başlangıç noktası ne kadar muğlak olursa olsun, demokratik reformların köklü biçimde yapılmış olması, toplumun reformlara sahip çıkması ve *demos*ların kendi içlerinde toplanarak en küçük birimlerde dahi demokrasinin işlerliğini sağlaması, demokrasinin işlerliğini ve kurumsallaşmasını sağlamıştır. Toplumdaki zengin-yoksul ayrımının yok edilememesine ve polis yurttaşlığının reformlarla sistematikleştirildiği üzere ekonomik statüye göre sınıflara bölünmüş olmasına karşın demokratik idare yeni bir aristokratik sınıf yaratmamıştır. Kamusal görevlerin belirli kişilerin ellerine terk edilerek sistemin yozlaşması hâli görülmemiştir. Kamusal görevlerin ve *polis*in çeşitli yüksek idari makamları olan *magistratus*ların sürekli rotasyona tabi tutulması, bu görevleri seçimle değil kurayla üstlenme alışkanlığı kamusal makamların belirli kişiler elinde kalmasına ve yönetici elit sınıfının oluşmasına mani olmuştur. Demokratik Atina'da seçimin aristokratik bir yöntem olarak nitelendirilmesi, buna karşın kuranın demokratik bir yöntem olarak benimsenmesi, yurttaşların polis'in etkin kademelerinde görev alabilmelerini sağlamıştır. Demokratik Atina'nın siyasal merkezi olan *Ecclesia* meclisi erişkin bütün özgür erkekleri içeren yapısıyla yurttaş statüsündeki herkesin ömür boyu katılımının sağlandığı bir meclistir. Önceleri sadece aristokratlara açık olan *Areopagus* meclisi Solon reformlarıyla oldukça kısıtlı bir alana hapsedilmiş, aristokratlar haricinde zengin diğer yurttaşların meclise girmesi sağlanmış, Perikles zamanında ise bu meclis işlevsiz hale getirilmiştir. *Ecclesia*'nın kararlarını yürütme işini üstlenen *Bule* meclisine ise hiçbir yurttaşın iki defâdan fazla seçilmesi mümkün bırakılmamış (Gordon 2002:) ve her bir *Bule* üyesinin görev süresi bir yıla sınırlanmıştır. *Heliee*'lerde görev süresi birer yıla sınırlanmış, tekrar seçim yasağı konmamış ama bu mahkemelerin üye sayıları geniş tutularak bütün yurttaşların buralara girebilmesi sağlanmıştır. *Polis*in neredeyse bütün *magistrat*larının görev süreleri birer yıl ile sınırlanmıştır.

Demokratik polisin yozlaşmamasının en önemli sebebi, bütün kamusal görevlere⁶ yükselmede seçim usulü yerine kura usulünü benimsemeleri, bütün yurttaşlarının yasama, yürütme, yargı ya da idari herhangi bir pozisyonda hayatlarının en az bir döneminde görev almalarının sağlanmış olması ve kamu görevinde rotasyon usulünün benimsenmesi olmuştur. Başlangıçta *Ecclesia* ve *Bule* meclislerinin başkanları *arkhonlar* arasından seçilirken bu durum ilerleyen dönemlerde demokrasiyle bağdaştırılmamış ve tüm yurttaşların arasından kura ile başkan seçilmesi uygun görülmüştür (Rhodes 2015: 135).

Atina'da hiçbir kamusal mevkinin tek bir kişi tarafından doldurulmamış olması dikkat çekicidir. Şehir düzenini sağlamakla görevli *astynomos*'lar 10, pazar denetimi yapan *agoranomoslar* 10, ölçüleri denetleyen *metronomoslar* 10, hububat denetimi yapan *sitophylakaslar* 35, ticareti denetleyen *epimeletes tu emboriular* 10, *Heliee*'lerde savcılık görevi yapan *eisagogeaslar* 5, yol inşasından sorumlu olan *odopoiolar* 5, kamu görevlilerini mali açıdan denetleyen *logistesler* 5, tanrılara adanan kurbanlarla ilgilenen *ierepoiolar* 10, polisin yaya askerlerinin komutanları olan *strategoslar* 10, polisin atlı askerleri olan *hipparkhoslar* 2 ve kentin en üst idarecileri olan *arkhonlar* 9 kişilik bir komite halinde çalışmaktadır (Aristoteles 2016, 57-70). Böylece *Ecclesia*, *Bule* ve *Heliee* meclislerinin çoğulcu yapısı ve rotasyon anlayışı *polis*in idari yapısına da yansıtılmış ve tek kişinin elinde kurumların yozlaşmasına fırsat tanınmamıştır.

Bu açıdan bakıldığında yurttaşlık aslında siyasal bir dostluk görüntüsüne bürünmektedir. Atina'daki temel ideoloji, Platon ve Aristoteles'in eserlerinden de anlaşılabilceği üzere bireyi dışlayan, bireye izin vermeyen bir düzlem üzerine oturmuştur. Atina'da önemli olan kamudur, kamusallıktır, kamusal alandır. Bu nedenle özel alanın arkadaşlığından ziyade siyasal arkadaşlık niteliğinde olan olan yurttaşlar daha ön planda olmalıdır (Öztürk 2016: 175). M.Ö. VIII. yüzyılda, sitelerin henüz klasik *polis* düzenine geçmediği dönemde dahi Homeros'un metinlerinden anlayabilmekteyiz ki, antik Yunan dünyasında halka ve bireye ait olanlar, özel ve kamusal alanlar belirlenmiş ve ayrılmıştı (Vernant 1998, 246). Bireylerin özel alan ile

⁶ Sadece piyade komutanı olan *Strategos*, süvari komutanı olan *Hipparchicus* ve sonraları bir *arkhonluk* olarak yapılandırılan başkomutanlık makamı *Polemarkhosluk magistratuslarını* için uzmanına bırakılmıştır.

kamusal alana bakışı arasında antik çağlarla modern çağlar arasında büyük farklılık vardır. Antik çağın insanı için özel alan *-res privata-* bir zorunluluk alandır. *Oikos* denen ev işlerini idare etmek ve evi mali açıdan yönetmek antik çağ insanı için bir zorunluluk ve aşağılık bir işti. Halbuki kamusal alanda *-res publica-* siyasal toplumun içinde bulunup siyaseti yönlendirmek onu özgürleştiricidir. Atina'da eve, özel alana ait olan, yani *oikos*, dışlanmakta, aşağılanmakta ve *oikos* ile yani eve ait işlerle uğraşanlar kaba ve cahil görülmektedir. Önemli olan, *koinos*'tur, kamusal alanda olup bitendir, siyasal olandır. *Ecclesia* meclisi, önceleri sadece aristokratlar ve belki zenginler tarafından icra edilebilen *koinos* ile uğraşabilme onurunun bütün yurttaşlara yansıtılabilmesini sağlamıştır. Oldukça kalabalık olması sebebiyle çalışması epey güç olan *Ecclesia*, bu güçlüğe rağmen Atina toplumunun hızlıca siyasallaşmasını sağlayarak (Ağaoğulları 2013: 33) polis yurttaşlarının en değerli uğraş olarak gördükleri *koinosa* erişebilmelerini mümkün kılmıştır.

Atina'nın bu ideolojik dönüşümü, özgürlüğün bugün dahi ulaşılamayan bir halinin Atina'da kurumsallaşmasını beraberinde getirmiştir. Atinalılar'a göre polisin temelinde *isegoria* vardır. Atina demokrasisinin temel ilkesi olan *isegoria*, yurttaşların siyasi kararlar verme kapasitelerinin kamusal alanlarda ifade edilebilir olma hakkıdır. Ancak bu hak bugünkü anlamda düşüncelerini açıklama özgürlüğü manasını taşımamaktadır. *İsegoria*'nın ifade özgürlüğünü oldukça aşan bir karşılığı vardır. Tam olarak karşılığı, söz söyleme eşitliği, yoksulların ve çalışan insanların siyasete etkin katılım idealini içerir (. Wood 2008: 52). Atinalı'ların *isegoria* kavramı ile ifade ettiği olgunun, bugün ancak pozitif özgürlük gibi, özgürlük kelimesinin standart karşılığının yeterli olmadığı ve esas manasının ancak 'pozitif' sıfatıyla karşılanabildiği bir içeriği bulunmaktadır. Yasalar, *nomos*, önünde eşitlik anlamına gelen *isenomianın isegoria* ile tamamlanması, Atina yurttaşlığının eşitlikçi demokratik bir ideal peşinde olduğunun göstergesidir.

Atina toplumunun bu dönüşümünde hem itici güç olan hem de ikonik bir tarafı bulunan demokrasiye geçiş, yasa kavramının dönüşümünü de içerir. Yasa kavramının kelimesel ve içeriksel dönüşümü, Atina toplumunun yurttaşlar topluluğuna evrilmesinin de bir simgesidir. Atina'nın kadim yasaları *thesmos*lardır. Bu yasalar yazılı olmadığı gibi tanrısal içeriğe sahip oldukları, tanrıların koyduğu yasalar oldukları düşünülür ve

sadece aristokratlarca bilinir ve onlarca yorumlanırdı. Bunlar insanlar tarafından değiştirilemez olarak bilinen kanunlardı (Arsal 1948: 123-124). Bu nedenle polisın yasaları ve yargılama tekeli aristokratlarda ve onların kurumu olan *Areopagus*'da toplanmıştı. Sürekli demokratik reformlar yapıldıkça *polis*in yasa kavramı isim ve içerik olarak da değişmiştir. Dini bir altyapısı olan *thesmos* yerine bu dünyaya ait olan *nomosa* geçiş yapılmıştır. Thesmos yasanın tepeden dayatıldığını, *nomos* ise yasanın halk tarafından yapıldığını gösterir. *Nomos*, kırsal kesimde insanların üzerinde anlaştıkları ve uymayı taahhüt ettikleri bağlayıcı geleneklerle özdeşir (Wood 2008: 49). *Nomos*un düşünsel arka planının haricinde en somut hali, thesmos'ların sözlü olmasına karşın *nomos*ların yazılı olarak kayda geçirilmiş olması ve dini değil pozitif hukuk kuralları olmalarıdır.

Çalışmada genel olarak Atina'dan bir devlet yerine bir yurttaşlar topluluğu şeklinde söz edilmiştir. Bunun sebebi, Atina dâhil Yunan *polis*lerinin hiçbir zaman bugünkü manada bir devlet halini almamış olmasıdır. “Yunanlıların sosyal ve siyasi gelişmelerinin son merhalesi olan site, geniş ve kapsamlı bir birlik halini almamıştır. İşte bunun için Yunanlardaki sosyal ve siyasi gelişmenin vardığı sonucu devlet kelimesi ile açıklamaya olanak yoktur. (Antik) Yunan tarihinin hiçbir döneminde devlet denilebilecek bir siyasi teşekküle rastlanılamaz” (Okandan 1968: 123). Bu düzen, *Ecclesia*'nın genel mantıksal çerçevesi ile birleştirildiğinde geniş bir kamusal alan yaratılmış ve bu kamusal alanın yurttaşlar topluluğu tarafından doldurulmuş olması sağlanmıştır. Bu nedenle polisten bir devlet yerine bir yurttaşlar topluluğu anlamının çıkarılması daha doğru olacaktır. Devlet aşamasına ulaşamama hali bir eksiklik ya da gelişimi tamamlayamama olarak algılamaktan ziyade toplum halinin bir başka ileri aşaması olarak algılamak daha tutarlı olacaktır. *Ecclesia* gibi doğrudan demokrasiyi uygulayabilen bir kurum altında hacimli bir nüfusun, devletin var olmadığı bir ortamda bir arada yaşayabildiği bir düzen, insanlığın ulaşabildiği ileri bir seviyedir.

1.1.2. Antik Roma Dünyası

Roma gerek hukuk düzeniyle, gerek siyasal yapısıyla Avrupa'yı, dolayısıyla dünyanın çoğu yerini etkilemiş bir siyasal yapıdır. Roma, Yunan uygarlık sahnesinin yeniden kuruluşudur. Roma uygarlığı, batının tamamının içerisine alan ilk uygarlıktır

(Roberts 2011, 229). Roma, antik Yunan'dan edindiği düşünsel ve kültürel birikimi somutlaştırmıştır. Roma'nın krallıktan sonra gelen cumhuriyet ve imparatorluk dönemleri karmaşık bir örgütlenme modeli kurarak siyasal yapısını hukuksal bir bütünlük içerisine oturtup, bu siyasal ve hukuki yapıyı ideolojik söylemlerle donatmıştır. “Roma sonraki çağlara sadece hukuk bilimini ve kendi hukukunu miras bırakmakla kalmamış, klasik Yunan metinlerini Latinceye çevirerek antik Yunan ile Hristiyan Avrupa arasında köprü vazifesi görmüştür” (Ağaoğulları 2011: 15).

Roma, siyasal düzenin aktarılmasında bir köprü işlevi gördüğü kadar siyasetin kamusalındaki geriye gidişin de bir kilometre taşıdır. Siyasal bütünlüğün antik Yunan'da hiçbir vakit tam manasıyla devlet haline gelememiş olması, Yunan polislerinin “kısmen kent kısmen devlet olmaları” (Hansen 2006: 58), yurttaşları kendisinden koruyacak bir devletin bulunmaması, Yunan *polis*lerini birer yurttaş devleti haline getirmişti. Atina halk mahkemelerinde halkın kendisi mahkemenin kendisi olduğundan kamuyu savunacak bir başsavcı olmadığı gibi mahkemeye getirilen kararı yürütecek bir kolluk kuvveti de mevcut değildi (Cartledge 2013: 23). Buna karşın özellikle cumhuriyet devrinin ortalarından itibaren Roma, avukatları, savcılarını, *vigilus* adlı kolluk kuvvetiyle, temsili kurumlarıyla, kurumsal bürokratik memurluklarıyla ve düzenli ordusuyla tam manasıyla bir devletti. Dolayısı ile kamusal alanın devletle dolması, kamusalın devletle eş anlama bürünmesine neden olmuştur. Latince ‘kamusal olan’ anlamındaki *res publica* kelimesi giderek devletin yönetim biçimini ve devleti tanımlarken Yunan dünyasında kamusal *ta pragmata* ile, yani siyasi işlerle tanımlanırdı. Yunanlılar idari işleri *to koinon* ile tanımlayıp (Cartledge 2013: 24) siyasi ve idari olanı ayırıp kamusalı siyasi işlere yüklemişken Roma'da bu algı değişmiş ve *res publica* giderek daha çok devleti tanımlayan bir kimliğe bürünmüştür. Roma ideolojisindeki bu kopuş, siyasetin kamusalıktan kopuşunun da önemli aşamalarındandır.

Biri diğerinin ardılı olan iki antik örnekte Roma'nın kamusalının daha geride kalmasının içerisinde yaşanan siyasal bütünlüğün ideolojik konumunun farklılığı dışındaki bir nedeni de, yurttaş kavramına bakış açısı konusunda iki örneğin farklılığıyla da açıklanabilir. Antik Yunan *polis*inde yurttaşlık polislin günlük yaşamına

katılmakla açıklanan bir ahlaki kavram iken Roma'da yurttaşlık hukuki bir statüdür (Tunçel 2010: 45). Bu nedenle Antik Yunan ideolojisi herhangi bir temsil kavramını içerisinden çıkarmamışken Roma çok çeşitli temsil kurumları yaratabilmiştir. Roma'nın temsili kurumlarının anlatımı da bu kamusalıktan kopuş üzerinden açıklanacaktır.

Roma'nın siyasi tarihine bakıldığında bu devletin 3 ayrı dönemde incelendiğini görebiliriz: Krallık dönemi, cumhuriyet dönemi ve imparatorluk dönemi. Krallık dönemi M.Ö. 753-509, cumhuriyet dönemi M.Ö. 509-M.S. 23, imparatorluk dönemi ise 23- 480 yılları arasına tarihlenmektedir.

Roma'nın toplumunu ve kurumlarını tek bir başlık altında incelemek, Atina'nın aksine mümkün olmamaktadır. Zira Roma'da kurumlar ve kavramlar ismen sabit kalsa da karşılık geldiği anlamlar her bir siyasal aşamada değişiklik göstermiştir. Roma yurttaşlığı, meclisleri ve sınıfları değişen toplumsal dengelere ve bu dengelere bağımlı olarak değişen idari mekanizmalar sebebiyle her zaman bir önceki dönemden farklılık göstermiştir.

1.1.2.1. Krallık Dönemi

Günümüzde Roma kentinin bulunduğu bölge olan Latium'a M.Ö. 2000-1000 yılları arasında Latince'nin ilkel bir şivesini konuşan insanların göçü, Roma'nın kuruluşunun hemen öncesine denk gelmektedir. Latin'lerin bu bölgeye gelişinin ardından M.Ö. IX. yüzyılda Latium'un hemen kuzeyinde kalan *Etruria*'ya, Etrüskçe'nin ilkel bir şivesini konuşan insanlardan oluşan yeni bir göç dalgası yönelmiştir. Etrüskler Roma'nın etrafında ve kendi egemenlik bölgeleri olan *Etruria*'da çok sayıda yeni kentsel yerleşimler kurarak bölgenin nüfus yapısını değişime uğratmıştır. *Tarquinius*, *Caere* ve *Veii* gibi üç tanesi Roma'nın hemen kuzeyinde kurulan bu kentlerden Roma'nın etkilenmemesi imkân dâhilinde görülmemektedir (Tekin 2016, 185-187).

Etrüsk kral ailelerinden olan *Tarquinius*'ların M.Ö. VII. yüzyılda Roma'da yönetimi ele geçirmesinden hemen önce Roma'da bugün yarı-efsanevi kabul edilen

krallar *-rex-* hüküm sürmüştür. M.Ö. I. yüzyılda yaşayan Romalı yazar Varro'nun yaptığı hesaplamalarla M.Ö. 753 yılı kentin kuruluş tarihi seçilmekle beraber modern tarihçiler bunun efsanevi bir tarih olduğunu düşünmektedirler. Zira bu tarih, bir kurt tarafından büyütüldüğü iddia edilen Romulus'un kral olduğu tarihi yansıtılmaktadır. Romulus'un doğumu, ailesi ve geçmişi de iç içe geçmiş efsaneler bütünü içerisinde olduğundan gerek Roma'nın kuruluş tarihi gerekse *Tarquinius*'lara kadar gelen Roma kralları Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius ve Ancus Marcius efsanevi olarak kabul edilmektedir (Tekin 2016:188-190).

Kaynak: Tekin, 2016, s. 183.

Şekil 1.3: Antik Dönemde İtalya'nın Bölgeleri

M.Ö. II. Yüzyıl öncesinden kalan nerdeyse hiçbir yazılı metnin bulunmayışı, gerçekliğin efsaneden ayrılmasına engel teşkil etmektedir (Ağaoğulları 2011: 15).

Romalı tarihçilerin anlatılarına göre ilk krallar seçimle iş başına gelmelerine karşın, Tarquinius Priscus'un M.Ö. 616'da iktidarı gasp etmesinin ardından irsi krallık düzeni kurulmuştur. Bir yüzyıl boyunca Etrüsk hâkimiyetinde kalan Roma'nın bir

kasaba görünümünden kent haline geçişi, Etrüsk soyu olan Tarquinius ailesinin hükümlerliliği süresince gerçekleşmiştir. Zira Etrüskler'in kent kültürüne vakıf ve onu iyi uygulayan bir toplum olduğu bilinmektedir.

Roma'nın bir kent haline dönüşmesi sürecinde kentin eski sahibi olan Latinlerin kendilerini Etrüskler'den ayırttığı görülmektedir. Zira Romulus'tan beri Roma halkı, *populus Romanus*, Ramnes, Luceres ve Tities isimli (Staveley 1982 :122) üç *tribus*'a - kabile- bölünmüştü. Her *tribus* 10 *curia*'ya, her *curia*'da 10 *gens*'e bölünmüştü (Ağaoğulları 2011: 17). Bu soya dayalı ve kabilesel bölünüm, kentin siyasal kurumlarının yapısının oluşumunda da belirleyici olmuştur. Bununla beraber Roma'nın bir devlet teşkilatına sahip olması, siyasal kurumlarını oluşturması ve idari yapısının kurulması Etrüsk krallarının döneminde mümkün olmuştur. Roma'nın klasikleşmiş kurumları Latinlerin değil Etrüsk krallarının eseridir (Arsal 1948: 179).

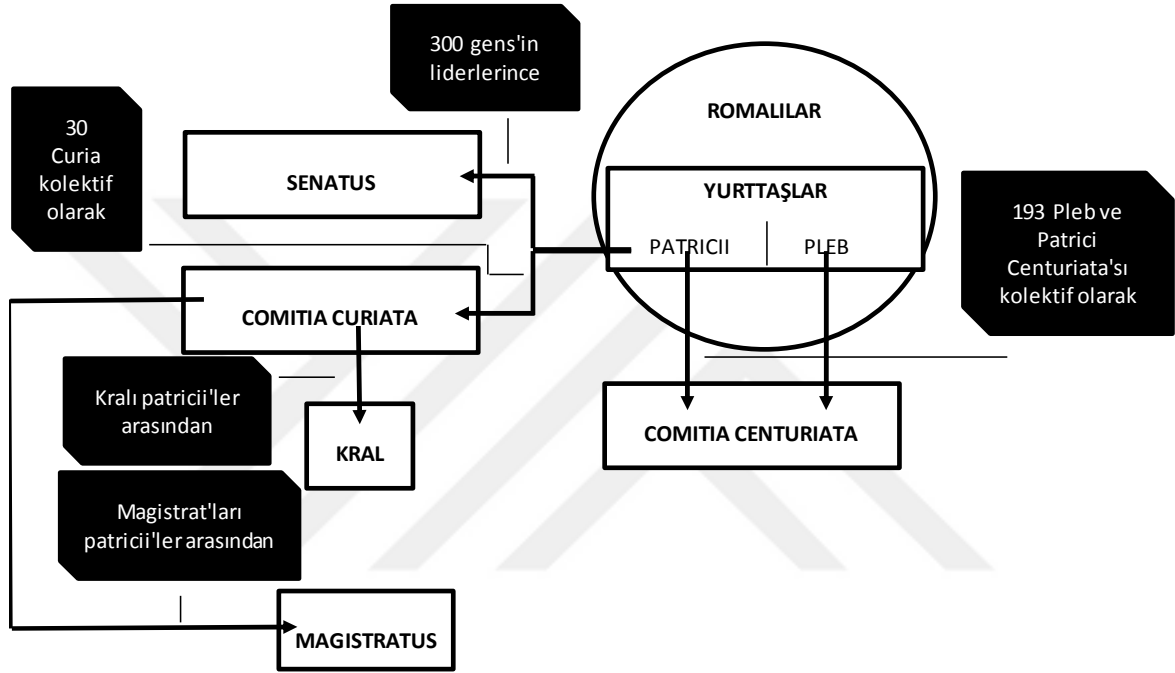
Tarih boyunca Roma, savaşçı soyluların toplandığı senatonun yönetimindeki üstün bir savaş makinesi görünümünde olmuştur. Bu nedenle Roma'nın en eski iki meclisi olan *Comitia Curiata* ve *Comitia Centuriata*'nın kökleri askeri düzenlemelere ve organizasyon biçimlerine dayanmaktadır (Wood N. 1991: 22-23). Roma krallığı döneminde kentin siyasal kurumlarına bakıldığında, kentin başında yürütme gücü olan *imperium* yetkisini kullanan kralların bulunduğu görülmektedir. Kralın altında her ikisi de birer danışma meclisi görünümündeki *Senatus*, yani Senato ve *Comitia Curiata* bulunmaktadır. Temelini *Comitia Curiata*'dan almak üzere Roma'da halkın katıldığı bütün meclisler Atina'nın *Ecclesia*'sı ile bir zıtlık görüntüsü içermektedir. Roma'da oylama işi her zaman birey temelli değil grup temelli olmuştur. (Wood N. 1991: 24). *Comitia Curiata*'ya Roma halkı birey olarak değil, meclisin isminde de vurgulandığı şekilde *Curia*'lar şeklinde katılmışlardır. Her bir *Curia*'nın tek oy hakkı olduğu bu meclis yasama faaliyetini yürütmekteydi. Ayrıca Tarquinius'ların krallığı irşileştirmesine kadar kralı seçen organ da *Comitia Curiata*'ydı. Kralı seçmek dışında kanunları oylamak, savaş ilan etmek, diğer devletlerle anlaşmalar yapmak kralın verdiği yargısal kararları onaylamak, vasiyetname ve çocuk edinme işlemlerini onaylamak, *magistratus*ları atamak ve yurttaş olmayanlara yurttaşlık vermek gibi yetkileri bulunmaktaydı (Arsal, 1948: 181). Senato ise birer klan olan *gens*lerin liderleri

tarafından oluşmaktaydı. Senato üyesi olan bu *gens* liderlerine *patre*, baba, denilmekteydi. Senato, *Comitia Curiata*'nın aldığı kararları onaylamaktan sorumluydu. Senato üyelerine senatör denilmekteydi ve onların soyundan gelenlere, baba anlamına gelen *patre* sıfatından türetilmiş bir kavram olan *patricii* adı verilmekteydi (Ağaoğulları 2011:18). *Patricii* ilerleyen dönemde Roma'nın aristokrat sınıfını oluşturmuşlardır. Senato ve *Comitia Curiata*'nın üyelerinin tamamının *patricii* sınıfından olduğu söylenebilir. Krallık döneminde Senato'nun yetki alanı oldukça kısıtlıydı. *Comitia Curiata*'nın aldığı kararları onaylamak ve kral öldüğünde *Comitia Curiata* yeni kralı belirleyene kadar kral naibini atamak dışında kullanabileceği yetkileri bulunmamaktaydı (Arsal 1948: 182).

Comitia Curiata'nın kralı seçme yetkisi, yurttaşların oy vererek kralı seçme hakkı olduğu yanılması yaratabilir. Kralın seçim günü tahta çıkışını onaylamak için toplanmış olan meclisin üyeleri, Roma'da bir tür olumlu oy verme biçimi olan alkışı, *acclementio*, kullanarak kralı onaylama iradesini göstermiş olabilirler. Ancak *Comitia Curiata*, sahip olduğundan fazlası kendisine atfedilmiş bir meclistir. Meclisin oyu ve aldığı karar takdir edilmediğinde her zaman için Roma *panteon*'unun baş tanrısı olan *Iupiter* tarafından aldığı kararlar onaylanmış bir makam olarak kralın kararı geçerli olurdu (Staveley 1982: 122-123).

Antik Yunan'da olduğu gibi, siyasal kurumlardaki dönüşümün sebebi toplumsal hareketlerin yoğunlaşması ve yaşanan huzursuzluklardır. Etrüsk krallarının Roma'yı imar etmeye başlamasının Roma'yı etrafındaki kentlere kıyasla cazip hale getirmesi, kentin etrafındaki diğer yerleşimlerden Roma'ya nüfus akışına neden olmuştur. Roma'nın kendi mitsel *gens*lerinin yanında yaşamaya başlayan bu kalabalıklar, Roma'nın sınıfsal olarak bölünmesine neden olmuştur. Bir tarafta Roma'nın kurucusu olduğu düşünülen 3 *tribustan* gelenler ve çoğunlukla *patricii* olanlar, diğer tarafta ise kente sonradan gelip yerleşen *plebler*, kentin yurttaş kitesini oluşturmaktaydı. Antik Yunan'ın eşit yurttaş mantalitesi, Roma'da yerini eşitsiz yurttaşlığa terk etmiştir. *Populus Romanus* tam hukuklu *patricii* sınıfı ile sınırlı hukuklu *plebler* arasında ikiye bölünmüştür. Yurttaşlar ordusuna sahip olan Roma'da *plebler* ticaret ve zanaatla uğraşp askerlik yapmamaktaydılar. *Plebler patricii* aileleri ile evlilik birlikteliği kuramaz,

magistratus olarak yüksek bürokrasiye dâhil olamaz, seçemez ve seçilemezlerdi (Tekin 2016: 193). Antik Yunan'ın siyasal alanda eşit yurttaşlık ilkesi Roma'da hiyerarşik yurttaşlığa dönüşmüştü. Roma'da toplumsal alandaki eşitsizlikler, var olduğu şekliyle alınıp siyasal alana yerleştirilmiş ve siyasal alan hiyerarşik olarak tasarlanmıştı (Wood 2008: 135).

Şekil 1.4: Antik Roma'nın Krallık Dönemi Siyasal Kurumları

Bu sınıfsal ayrışma Roma'da huzursuzluğa yol açarak sınıf çatışmalarını başlatmıştır. Huzursuzlukları yok etmek adına krallığın son yıllarına doğru *Comitia Curiata* yerine bir başka meclis oluşturulmuştur. Hem güçlenen aristokrat sınıfını, siyasal haklardan yoksun yaşayan alt kitlelerle dengelemek, hem de plebleri yatıştırmak için yeni bir meclis olan *Comitia Centuriata* kurulmuştur. 100 kişilik *centurial*ardan oluşan Roma kentinin ordusu örnek olarak toplum yaklaşık yüzer kişilik, *centuriae* adlı kısımlara ayrılmış ve toplamda 193 *centuriae* elde edilmiştir. Her bir yurttaş servetlerine göre 5 ayrı sınıfa bölünmüştür (Tekin 2016: 193). Böylece hem yasa yapma işi hem de askerlik görevi Romalı yurttaşların tamamına açık hale getirilmiştir. Zira *Comitia Centuriata*, servetlerine göre 5'e ayrılan topluma açılmış ve hem patricii hem de plebler bu meclise girebilmiştir. Ancak plebler yasa yapma sürecinde atıl konumda

kalmak durumunda olmuşlardır, zira en zengin 98 *centuriae*, *Comitia Centuriata*'da hâkim konuma gelmiştir⁷. Bu beş sınıfın yanı sıra yurttaş olan ancak herhangi bir serveti bulunmadığı için *centuria* örgütlenmesi haricinde kalan *proletarii* adlı bir toplumsal kesim var olmuştur.

Comitia Centuriata'nın kurulması ile *Comitia Curia* işlevsiz kalmış, ancak kapatılmamıştır. *Comitia Centuriata*'nın aldığı kararları onaylamakla sınırlı bir yetki alanı olan sembolik bir meclis halini almıştır.

1.1.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Krallık döneminin yönetici ve yönetilenleri arasındaki ilişkilere dair fazla bilgi bulunmamasıyla beraber bu dönemde yürütme yetkisi olan *imperiumun* krallara halk tarafından geçici bir süreliğine vekâleten veriliyor olduğu bilinmektedir. Ancak *imperium* yetkisini kullanma konusunda kralları sınırlayan herhangi yasal bir statünün bulunmaması kral ile halk arasındaki vekâlet ilişkisini biçimsel hale getirmişti. Kraldan memnun olmayan halkın tek çaresinin isyan olduğu görülmektedir (Öztürk 2016: 85). Bunun yanı sıra, sıkı bir klan örgütlenmesi içinde olan Roma halkı kendi aristokrasisini yaratmış, bu aristokrasi krallar ile çıkar çatışmasına girmiştir. Tarquinius hanedanı ile mücadele etmeye başlayan aristokrasi son kral Tarquinius Superbus'u kentten kovarak Roma Krallığına son vermiştir. Aristokratların monarşiyi sona erdirmeleriyle Roma'daki yeni güç odağı aristokrat sınıfı olmuştur. Roma'nın toplumsal dönüşümünün tetiklediği siyasal dönüşüm, cumhuriyetin hemen ilk yıllarında etkisini hızla hissettirerek kentin siyasal kurumlarının dengelerini değiştirmiştir. Roma'da bir aristokratik devrimin meydana geleceği, krallığın son dönemlerinde kentin meclislerinde krallar tarafından yapılan ve *patriciiye* karşı plebleri güçlendirmeye çalışan reformlardan anlaşılabilir. Reformlar Roma kurumlarının biçimlerini değiştirmiş ancak yaklaşmakta olan devrime mani olamamıştır.

⁷ Kral Servius Tullius tarafından yapılan ve demokratik niteliği bulunan reformların Atina'daki Solon reformlarının çizgisinde olduğu ve Atina'yı demokratik bir idareye kavuşturan Kliestenes'in reformlarının yapıldığı dönem denk gelmesi dikkat çekicidir. Bu eşzamanlılık, Atina ve Roma toplumları arasında sıkı bir etkileşim olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet Roma'sının anayasal düzenini üç asli kurum oluşturmaktaydı: Halk meclisleriyle somutlaşan *populus*, *magistratus* ve senato. Kuvvetler ayrılığının henüz bilinmiyor olmasına karşın Roma Cumhuriyeti'nde bu üç yapının birbirlerini dengelemeleri ve herhangi birinin siyasal sistemin bütününe kapsayacak veya sistemi baskılayacak hale gelmesinin önüne geçilmesi düşünülmüştür (Wirszubski 2007, 17).

Krallıktan cumhuriyete geçişin ilk aşamasında en radikal değişim, yürütme gücünün yapısında görülmüştür. Yürütme gücü ikisi de birbirine denk olan iki *consule*, - konsül- devredilmiştir. *Imperium* yetkisiyle donatılmış iki konsül bir yılına *Comitia Centuriata* tarafından seçilip işbaşına getirilmekteydi. Böylelikle Konsül'ün serbestiyeti, hem diğer konsülle hem de süreyle kısıtlanmış durumdaydı. İki konsülün uyuşmazlığında olumsuz olan görüşün ağır basması şeklinde bir teamül yerleşmişti (Ağaoğulları 2011: 19-20). Seçilen iki konsülün biri *imperium* diğeri ise *potestas* olmak üzere iki ayrı yetki tipi bulunmaktadır. *Potestas* yetkisi iktidarı niteleyip yürütme kuvvetinin başı sıfatıyla konsüllere halk ve kurumlarla alakalı ilişkilerinde gerekli yetkiyi sağlar. *Imperium* ise hâkimiyet manasına gelir ve askeri, idari, yargısal alanda hâkimiyetini gösterme niteliğini taşır. İcrai olan meclis statüsündeki *Comitia Curiata* icrai ve somut olan *potestas* yetkisini, sembolik olan *Comitia Curiata* ise yine sembol değeri taşıyan ve daha soyut olan *imperium* yetkisini konsüllere verme ayrıcalığına sahipti (Arsal 1948: 195-196). Cumhuriyetin son yıllarına kadar senato ile konsüller arasındaki ilişkilerde senatonun etkinliği yüksekken cumhuriyetin yozlaştığı ve yerini imparatorluğa terk etmeye hazırlandığı son dönemlerde her biri aynı zamanda birer ordu komutanı olan ve emirleri altındaki orduları kendilerine aitmişçesine kullanan, hatta bazılarına ait şahsi ordular bulunan konsüller, etkinliği ve gücü senatonun elinden almışlardır (Öztürk 2016: 192).

Cumhuriyet dönemi Roma kurumları birbirleri ile oldukça karmaşık ilişkiler içerisinde bulunmuşlardır. Diğer kurumlara kıyasla krallıktan devraldığı statüsünü aynı biçimde devam ettiren yegâne kurumun *Comitia Curiata* olduğu iddia edilebilir. Zira bu kurumun anayasal olarak oldukça güçlü yetkileri bulunmasına karşın krallığın son döneminde siyasal yaşam içerisinde hiçbir ağırlığı kalmamıştır. Krallık zamanında kralı seçen *magistratus*'ları atayan bu meclis cumhuriyet idaresi kurulduğunda cumhuriyetin

idarecileri olan konsülleri seçme yetkisini elinde tutmuştur. *Comitia Curiata* tarafından seçilen devlet yöneticileri olan konsüller aynı zamanda bu meclisin de başkanlığını sürdürmekteydi. Krallıktan cumhuriyete aktarılan mirasla, güç odağı *Curia*'daki patricii sınıfının tekelinden alınmış, ticaret ve zanaatla yeni zenginleşen *optimates* isimli üst kademe pleb'ler ile tarımsal çıktıyı elinde tutmakla eski zamanlardan beri zengin konumda bulunan aristokratların etkin olduğu *Comitia Centuriata* gücü elinde tutmaktadır (Arsal 1948: 195-196). Kanunların yapılmasından, konsüllerin onaylanmasından, savaş ilanından ve anlaşmaların yapılmasından bu meclis sorumluydu. Bununla beraber, sınıf mücadelelerinin etkisiyle oluşmuş olağandışı bir kurum olan *Concilium Plebis*, *Comitia Centuriata*'nın varlığını tehdit eder hale gelmiştir. M.Ö. II. yüzyılda oldukça kısıtlı önemi olan bir kuruma dönüşmüştür. Yasama işlevi büyük ölçüde *Concilium Plebis*'e devrolunmuş, *Comitia Centuriata*'da önemli meselelerin görüşülmesi nadir rastlanır hale gelmiştir. Bu dönemde sadece yüksek *magistratusun* seçimi bu meclisin yetki alanı dâhilinde kalabilmiştir (Lintott 2003: 61).

Cumhuriyetin ilk iki yüzyılında Roma'da patricii sınıfının güçlenmesi ve pleb sınıfının direnmesi ve pleb'lerin bir kısmının giderek zenginleşip *optimates* adlı yeni bir sınıf oluşturması, zaman içerisinde *patriciinin* plebler üzerindeki etkisinin kırılmasına yol açmıştır. Bu süre zarfında *plebler* aşama aşama bütün yurttaşlık haklarına kavuşmaya başladılar. Pleb sınıfının anayasal bir güç olarak elde ettikleri *sucesio* hakkı onlara kentin bütün işlerinden el çekip kenti terk ederek yeni bir yerleşim kurlmaları olanağını sağlıyordu (Gordon 2002: 92). M.Ö. 5-3. Yüzyıllar arası bu yetkiye 5 defa başvurulması (Ağaoğulları 2011: 21) patricii sınıfının sürekli olarak ödün vermesine yol açmıştır. Zira aynı Atina gibi Roma'nın da baskı aracı olan silahlı kuvveti bir yurttaşlar ordusu niteliğindedir. Pleb sınıfının patricii'ye karşı çıkışı ve onlara karşı bir güç odağı olabilmesi kaçınılmaz olarak Roma siyasal kurumlarındaki bir değişikliği de beraberinde getirmiştir.

Tribunuslar Roma'nın siyasal bedeni içerisindeki çıkar mücadelelerini sergileyen ve Rom anayasal düzeninin en olağandışı özelliğidir (de Ste. Croix,1997: 335). Roma'nın anayasal kurumları tarafından değil, kendiliğinden oluşarak varlığını

Roma'ya kabul ettiren bir *magistrat* olan *tribunus* ve *tribunus*ların dayandığı meclis olan *Concilium Plebis*, pleb sınıfının kendisini patricii'lere kabul ettirebilmesinin bir sonucudur. Pleb sınıfı üyelerinin kentte bir araya gelip karar almalarıyla oluşur. Bu meclis kendisinin yasama yetkisini⁸ ve sadece pleb sınıfı ilgilendiren konularda karar alma yetkisini patricii sınıfına kabul ettirerek kendi etki alanını oluşturmuştur. Bu meclis ilk toplantısını M.Ö. 494'te patriciilerin bu meclisin ve *tribunus*ların varlığını ve dokunulmazlıklarını kabul etmemesi üzerine yaptı. Bu meclisteki plebler *tribunus*lara yapılacak bir saldırı neticesinde saldırıyı yapanlara yönelik bir linci kabul eden bir yemin ettiler (de Ste. Croix 1997: 335). *Tribunus*lar *Concilium Plebis*'in başkanları olan halk liderleriydi. *Tribunus*ların kendilerini hukuki bir statüye kabul ettirebilmeleri 449 yılındaki bir isyanın hemen ertesinde gerçekleşebilmiştir (Gordon 2002: 103). Tarih boyunca bir kaç istisna haricinde bütün *tribunus*'lar pleb'ler arasından seçilmiştir. *Tribunus*lar tarihsel süreç içerisinde *pleb*lerin güçlü desteğine dayanarak bir tür siyasal dokunulmazlık kazanmışlar ve bu kazanımdan hareketle patricii sınıfına ve onların kontrolündeki *Comitia Centuriata* ve senato meclislerine karşı mücadele edebiliyorlardı. *Tribunus*lar önce Senato toplantılarına katılabilme, ardından toplantıda konuşabilme, nihayetinde M.Ö. 216 yılında senatoyu toplantıya çağırabilme yetkilerine kavuştular (Gordon 2002: 103). Görev süreleri birer yılla sınırlı olan *tribunus*ların başlangıçta sayıları ikiyken ilerleyen dönemde onar *tribunus* seçilmiştir. *Tribunus*lar oldukça güçlü halk liderleridir. *Coercito* isimli güç kullanma yetkileri ve konsüller gibi potestas'ları, yani iktidarları bulunmaktadır (Ağaoğulları 2011: 20-21). *Tribunus*ların birer lider olarak ortaya çıkması ve Gracchus kardeşlerin *tribunusluk* görevleri sırasında yaptıkları reformlar aristokrat sınıfını rahatsız etmiş ve Atina'nın reformlar sonrası geçirdiği demokratik dönüşümün aksine başarılı olamayarak aristokratik tepkiyle karşılaşmış ve ilerleyen dönemde Roma'nın imparatorluk idaresine dönüşüm sürecini hızlandırmıştır.

⁸ *Concilium Plebis*'in yasama yetkisini elde etmesi, M.Ö. 450'de On İki Levha kanunlarının ilanının bir yıl sonrasına rastlar. On İki Levha kanunları, Roma'daki hukuk kurallarının yazılı hale getirilmesi ve hukukun aristokratların tekelinden çıkarılıp pleb'lerin de yasalardan haberdar olmasının sağlanması açısından önemlidir. Roma'daki kanunların yazılı hale getirilmesi Atina Kleistenes tarafından yapılan hukuk reformunun hemen ertesine rastlar. On İki Levha Kanunları ile alakalı bu bilgi hem Atina-Roma arasındaki kültürel-siyasal-toplumsal iletişimi açıklamakta hem de Roma'daki patricii egemenliğinin *pleb*ler lehine gevşemekte olduğunu göstermektedir.

Pleblerin toplandığı meclisin adındaki kurumsal ifade olan *concilium*'un diğer meclislerde bulunmayan bir ibare olduğu dikkat çekicidir. Roma'nın diğer üç halk meclisi *comitia* kavramı ile kurumsallaştırılmışken pleb meclisi için *concilium* kavramı tercih edilmiştir. Bunun nedeni pleb meclisinin Roma'nın olağan anayasal düzeni içerisinde değil olağandışı şartlarda, pleblerin dayatması ile ortaya çıkışında yatmaktadır. *Comitia* kavramı 'beraber gelmek, beraber gitmek' anlamına gelip hukuki bir altyapıya sahiptir. *Comitia*, yasama faaliyetinde bulunması, seçim işlerini yerine getirmesi ya da yargılama yapması için kendisine belirli bir yer ayrılmış ve bu faaliyetler için düzenli toplantılar yapan meclisler için oluşturulmuş bir kavramdır. *Concilium* ise *comitia*'nın aksine herhangi bir hukuki içeriği barındırmayıp çok nadiren hukuki bir niteliğe bürünen, resmi bir yapısı ya da işlevi bulunmaktan çok bir gruba üyeliği açıklamak için kullanılan bir kavramdır (Lintott 2003, 42-43). Bu isimlendirme farkı *pleb* meclisinin tarihsel süreç içerisindeki ortaya çıkış şartlarını, kendine sitemde edindiği yeri ve dönemin siyasal erki tarafından bu meclisin diğerlerine göre sistemden ayrık tutulması bilincini yansıtmaktadır.

Roma'nın bir başka meclisi ise *Comitia Tributa*'dır. Roma'nın Etrüskler zamanından kalma üç kadim kabilesine, göçlerle yenilerinin katılması sonucu sayıları 35'i bulan kabilelerin oluşturduğu ve önceleri sadece *pleb* sınıfından olanların temsil edildiği ardından Roma'nın bütün sınıflarına açılan bir meclistir. Roma'nın sayısı olan kabilelerinin *-tribus-* şeflerinin toplanarak karar aldıkları bir meclistir (Arsal 1948: 197).

Yapı olarak birbirlerine benzeyen *Concilium Plebis* ile *Comitia Tributa* kıyaslandığında *Concilium Plebis*'in daha ağırlıklı bir yere sahip olduğu söylenebilir. *Tribunus*'ların yönetici sınıflarla mücadele ettiği sınıf savaşları döneminde *imperium* yetkisine sahip bulunan birer *magistratus* olan konsüller ve *preator*larla Senato, makamlarının doğası gereği *imperium* yetkisine sahip olan *tribunus*lara *Concilium Plebis*'in başkanları olma sıfatıyla rutin yasama yetkisinin sorumluluğunu aktarmışlardır (Staveley 1982: 132).

Roma siyasal sisteminde çok sayıda meclis mevcuttur. Bu meclislerin gerek sayısı gerekse içerdiği mensupları benzer ve hatta aynı gruplar olduğundan Roma'nın halk meclisleri⁹ olan *Comitia Curiata*, *Comitia Centuriata*, *Comitia Tributa* ve *Concilium Plebis*'in görev dağılımını toplu halde görmek ve özetlemek gerekmektedir. En eski meclis olan *Comitia Curiata* dini, kamusal ve özel hukuki yasal işlemlere sahiptir. *Comitia Curiata*'nın hemen ardından kurulan *Comitia Centuriata* konsül, *preator*, *ensor* gibi cumhuriyetin birincil *magistrat*larını seçmekle, savaş ilan etmek ve antlaşma imzalamak gibi üst düzey idari yetkilerle görevlendirilmiştir. *Comitia tributa* eski *magistrat*stan oluşan mensuplarıyla yasama ve yargıya ilişkin faaliyetleri yerine getirmektedir. Senato ile bu meclis arasında yasaların onaylanması hususunda ast-üst meclis ilişkisi bulunmaktadır. Roma siyasal sisteminin en son oluşturulan meclisi olan *Concilium Plebis*, *Comitia Tributa* ile yetkisel olarak takriben özdeş olmakla birlikte ondan ayrılan özelliği üyelerinin pleb sınıfından olması ve *tribunus*ları seçme yetkisini elinde bulundurmasıdır (Wood N. 1991: 25-26).

Cumhuriyetin aristokratik niteliği kazanmasında etkili olan kurum ise, Roma'nın en kadim kurumu olan Senato'dur. Sadece 1.000.000 sestertiusluk servete sahip olanların, yani *patricii*'nin kabul edildiği (Tekin 2016: 195) Senato, Roma'da var olan bütün meclislerin kararlarını ve çıkarılan yasaları en son mercii olarak kontrolünden geçirmektedir. Senatonun onay vermediği herhangi bir karar ya da yasanın uygulanması mümkün değildir. Yasaların ve kararların son şekli Senatoda verilmektedir. Krallık idaresinde sembolik bir danışma meclisinden başka bir niteliği bulunmayan ve toplanması dahi kralın iznine tabi olan (Öztürk 2016: 185) Senatonun cumhuriyet döneminde siyasal merkez haline gelmesi, cumhuriyetin aristokratik niteliğiyle yakından alakalıdır. Egemen aristokrasisiyle Roma, Atina usulü bir demokrasi değil, aristokrasinin egemen olduğu bir cumhuriyettir (Wood 2008: 126). *Concilium Plebis*'in *patricii* hâkimiyetindeki diğer meclislerin *plebler* aleyhine alınan kararları veto etmesi, Tiberius ve Gaius Gracchus kardeşlerin *tribunus*luk görevleri sırasında denenen toprak reformları ve Roma yurttaşlığının Roma hâkimiyetinde bulunan diğer İtalyan kentlerin halklarına da verilmesi gibi gelişmeler *patricii* sınıfının tepkisini çekmiştir. M.Ö. 80-81 arasında Sulla tarafından yapılan reformlarla anayasa *patricii* sınıfının lehine tekrardan

⁹ Halk meclisi kavramı, *comitia curiata*, *comitia centuriata*, *comitia tributa* ve *concilium plebis* için kullanılan 'popular assembly' ifadesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

düzenlenmiştir. Senatonun reformlar sırasında kaldırılmış olan diğer meclislerin kararlarını veto etme yetkisini Senato'ya iade etmiş, daha önceleri *tribunus* olarak görev yapmış yurttaşların *magistrat* olmalarını yasaklamış, soylu süvari askerler olan *equesterian*'dan oluşan *equites*lerden 300 kişiyi de Senato'ya dâhil ederek Senato'nun üye sayısını 600'e çıkarmış ve Roma'nın üst sınıflarını çıkar birliği yapmaya yönlendirmiştir (Tekin 2016: 213-214). Esasında Senato, Sulla'dan daha önce *patricii* sınıfında gelmeyen kişilere de açık hale getirilmiştir. M.Ö. IV. yüzyılda zenginleşmiş *pleblerin* senatör olabilmeleri sağlanmış, böylece senatörlük kalıtsal bir mevki olmaktan çıkarılıp *patricii*, soylu asker ve zengin halktan oluşan aristokratik bir yapıya kavuşturulmuş ve zengin bir sınıfı temsil eder hale gelmiştir (Gordon 2002: 99). Bununla birlikte senatörlük irsi olarak aktarılabilen mevki olarak tasarlanmamıştır. Emekleriyle geçinen Romalı halkın senato'ya seçilmesi olağan dışıdır. *Censorlar* düzenli aralıklarla kimlerin senatör olabileceğini içeren listeler yayınlar ve senatörler bu listelerden yine *censorlar* tarafından seçilmektedir (Özenç 2016: 71). Fakat sadece senatörlüğü bir aile mesleği haline getirmiş eski aileler ve *equites* sınıfından belirli zenginler senatörlük seçiminin gerektirdiği maddi koşulları ve yükümlülükleri karşılayabilmekteydi. Bu nedenle senato genellikle zengin ve mülk sahibi özel bir seçkin sınıfın, eski konsüllerin ve diğer *magistraustların* tekelinde olmuştur (Wood N. 1991: 23).

Sulla'nın aristokratik reformlarından sonra güçlenen Senato, cumhuriyetin sona erişine kadar Roma'nın en güçlü kurumu olmayı sürdürmüştür. Yasa yapma yetkisinin bulunmamasının yarattığı eksiklik senatonun hazinenin yönetimini ve *magistratların* görevlerini icra etmeleri için gerekli kaynağın dağıtımını içeren yetkisiyle dengelenmiştir (Wood N. 1991: 23-24). Roma'nın merkez teşkilatına gelen bütün gelir ve vergilerin harcanmasından ve dağıtılmasından konsüller sorumlu olmasına karşın, bu harcama işlemini senatonun onayı olmadan yapmaları mümkün değildir. Para harcanmasına onay veren senato, harcanan paranın denetimini yapma yetkisine de sahiptir.¹⁰ Savaş ve barış ilanına karar vermek ya da anlaşma yapmak *Comitia*

¹⁰ Cumhuriyet idaresinde ortaya çıkan vergi toplanmasının ve harcanmasının, temsil yetkisine sahip bir kurul tarafından denetimi anlayışı ileride gelişerek kendisine Magna Carta'da yer bulacak (Kumrulu 1979: 147-148) ve modern parlamentoların temeli olan 'temsilsiz vergi olamayacağı', no taxation without representation, yani verginin kanuniliği ilkesine dönüşecektir.

Centuriata'nın yetkisinde olsa da konsüller bu kararları *Comitia Centuriata*'ya iletmeden önce senatonun onayını almak durumundaydı. Bu nedenle cumhuriyet döneminde diğer toplumlarla ilişkileri yürüten kurum senato olmuştur. Elçi kabulünün de senato tarafından yapıldığı dikkate alındığında (Arsal 1948: 203-206) dış ilişkilerdeki tek yetkili kurumun senato olduğu anlaşılmaktadır.

Senato etkisi altındaki Roma cumhuriyetinin aristokratik özelliği, devletin sembolü olan 'S.P.Q.R.'de kendisini gösterir. 'Senatosuyla Roma Halkı' anlamına gelen '*Senatus Populusque Romanus*' ifadesinde Senato'nun halktan ayrı biçimde ve önde yazılması, aristokrat sınıfın halktan ayrı ve ona egemen olduğunu simgeler (Wood 2008: 137).

Resim 1.1: Roma'da Bir Heykelin Kaidesinde Yer Alan S.P.Q.R. İfadesi

Geç cumhuriyet döneminde senatonun hâkim kurum olarak yükselmesi Roma hukukunda da takip edilebilir. Roma hukukuna göre aile reisi olan baba -*pater familias*- ailenin tamamının, yani eşinin çocuklarının ve kölelerinin tam hâkimidir. Onun ailesi üzerindeki yetkileri standart bir paternalist tavsiye, liderlik ya da etkiden ötesidir. Gerektiğinde kendine tanınmış *ius vitae necisque*, yaşam ve ölüm hakkı ile ölümlerine dahi karar verebilir. Birer *patricus*, yani *patres* sınıfından -babalar sınıfından- olan senatörler de toplumun babalarıdır, *patres*leridir (Schofield 2015: 121).

Senatörlerin patres kimliklerinin ve Senato'nun sistem içindeki yerini anlamak için Roma kültüründe yer alan *Mos Morium* kavramına değinmek gerekmektedir. *Mos morium*, 'atalarımızın gelenekleri' anlamına gelmektedir. Senatonun statüsü, Romalıların, uzun süreli bir geleneğin ve bu geleneğin getirdiği erdemlerin yola açtığı değışmez otoriteye sahip bir üst sınıfın hiyerarşik olarak en tepede yer almasını sorgusuz kabul etmesi ile alakalıdır. Senatonun bir tabu olarak toplumun en tepesinde yer edinmesi Romalı'ların *mos morium* anlayışı ile yakından ilgilidir (Gordon 2002: 98-99).

Comitia Curia, *Comitia Centuria*, *Concilium Plebis*, senato gibi meclislerin ya da konsül gibi yürütme ile sorumlu liderlerinin yanı sıra Roma Cumhuriyeti'nin yüksek bürokrasisi de mevcuttur. Her ne kadar, Roma'nın özel mülkiyete fazla önem vermesi nedeniyle Roma'nın kamu hukukuna ikinci plana atması, cumhuriyeti asgari ve amatör bir devlet düzeyine indirse ve küçük bir yönetime sahip olmak durumunda bıraksa da (Wood 2008: 137) çoğunluğu Roma'da yerleşik olan üst düzey *magistratus* bulunmaktadır. Konsülden sonra en yüksekten düşüğe doğru Roma'nın idari görevlileri olan *magistrat*'lar şunlardır: Yargısal işlere bakan ve konsüllerin yokluğunda *imperium* yetkisini haiz olan *preator*'lar, Roma'nın sınıflı yapısı ve toprak düzeni nedeniyle sürekli güncel olarak kalması gereken yurttaşların nüfus ve servet miktarlarını tespit eden censor'lar, önceleri sadece konsül'lerin yardımcısı olan, sonrasında ise bütün valilere yardımcı birer kişi olmak üzere atanan ve hazineden de sorumlu olan *questator*lar, Roma kentinin günlük işlerini yürütmekten sorumlu *aedilis*ler. *Preator*lar M.Ö. 356'ya kadar sadece patricii arasından sonrasında bütün yurttaşlar arasından *Comitia Centuriata* tarafından, *censor*lar çoğunlukla eski konsüller arasından *Comitia Centuriata* tarafından, *questator*lar yurttaşlar arasından *Comitia Tributa* tarafından, *aedilis*ler M.Ö. 366'ya kadar sadece *plebler* arasından, sonraları ise bütün yurttaşlar arasından *Comitia Tributa* tarafından atanırdı (Tekin 2016: 198-200). Görülebileceği üzere cumhuriyetin idari mekanizması yasama organları tarafından şekillendirilmiş ve meclisler arasında yetki paylaşımı yoluyla dengeleme siyaseti izlenmiştir. Halk meclisleri senato ve *magistratustan* oluşan Roma'nın siyasal merkezinin ve anayasal düzeninin sağlıklı biçimde işlemesi bu organların birlikteliğine ve dengesine dayanmaktadır. Bununla birlikte Roma siyasal düzeninin ekseni, *imperium* yetkisiyle

donatılmış üst düzey *magistrat*ların güçleri etrafında şekillenmiştir (Wirszubski 2007: 17).

Senato, cumhuriyet dönemi dâhil hiçbir zaman yasa yapıcı bir organ olmamıştır. Yasama yetkisi olmadığı gibi, idari yetkileri de bulunmamaktadır. Genel normlar hususunda kural koyabilse de senato siyaseten tavsiye düzeyini aşan önerilerini *magistratusa* ileten, yasalar hakkında tartışmalar yapan ve bir yasa yapımı söz konusu olduğunda bunu ilgili halk meclislere gönderip doğru yoldan kendisine gelmesini sağlayan bir organdı (Lintott 2003: 196). Sıklıkla toplanan, her konuyu tartışan senatörler gerek sosyal statüleri gerekse deneyimleriyle Roma'nın yönetimine yön vermişlerdir. Uygulamada senatonun hiçbir tavsiyesi geri çevrilmemiştir (Brunt 1974: 47). Senato, diğer meclis arasında üstün konumda olsa da *magistratus* karşısında diğer meclislere olduğuna eş derecede etkin bir konumda yer almamaktadır. Prensip ve gerçeklikte, senato sadece o sırada hazır bulunan *magistratusa* tavsiyelerini iletmek durumundadır. Ancak aynı Roma halkının yaptığı gibi senatörlerin teşvik ya da yasak içeren bu tavsiyelerine *magistrat*ların da boyun eğmeleri beklenir. Cicero'nun kesin olarak ifade ettiği üzere *magistratus* “senatonun birer hizmetkârı” iken senato ise Epir’li Pyrrus’un ifadesiyle “bir krallar meclisi”dir (Brunt 1974: 47). Bununla birlikte teorik olarak senato'nun herhangi bir zorlayıcı gücü bulunmamaktadır. Sadece istisnai bir durumda *Senatus consultum ultimum* adı verilen bir emirle bir *magistratusu* yetkilendirebilir ve onun zor kullanmasını sağlayabilir (Tatum 2015: 265).

Krallık döneminde bir tavsiye meclisi olan senato bu özelliğini hiç yitirmemiştir. Ancak tavsiyeleri önem kazanmıştır. Esasında yerine getirilmesi gereken öneriler sunmak haricinde Senato'nun görev tanımı hiçbir zaman kesinleştirilmemiştir. Tam anlamıyla ne bir idari, yargısal ya da yasamaya dair bir işleve sahiptir. Bu üç işlevlerden her birine de bir dereceye kadar haizdir.

Mevcut siyasal konjonktüre ve zamanın ruhuna uygun olarak şekillenen ve toplumsal çatışmalar nedeniyle sürekli dinamik halde bulunan Roma'nın siyasal kurumlarının bir kısmı işlevsellikten ziyade toplumsal dinamikler sonucu oluşan kurumlara alternatifler yaratma ve onları önleme amacı görünümüne sahiptir. Özellikle

Concilium Plebis gibi yoktan kendisini var eden ve aristokratlara kendisini kabul ettiren bir kuruma karşılık pleb'lerin yanı sıra patricii'lerin de kabul edildiği *Comitia Tributa*'nın kurulması bu iddiayı destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra *preatorluğa* pleblerin seçilmesinin serbest bırakılmasının hemen ardından *aedilislerin* pleblerin yanı sıra *patricii* sınıfına da açılması, *pleb* sınıfının zenginleşenlerinden *optimates* adıyla ayrı bir sınıf yaratılarak bu yeni sınıfın patricii meclislerdeki yerlerine atanabilir hale getirilmeleri Roma meclislerinin doğal gelişim süreçleriyle ortaya çıkmalarının önüne geçerek bu meclislerin *plebleri* hâkimiyet altında alacak organlara dönüştürmekten başka bir işleve sahip olamamalarına neden olmuştur. Roma meclis düzeninin bu kadar çok ve karmaşık olma sebebi, Roma'da meydana gelen toplumsal mücadelelerdir. Bu meclislerin işleyişinin karmaşık olma sebebi de Roma'nın sınıflarının birbirlerine üstünlük kurma mücadelesi olarak okunabilir. Bu kurumların birbirlerinin kararlarını değerlendirme biçimleri de zamanla değişiklik göstermiştir. *Comitia Curiata*'nın aldığı kararlar, *Comitia Centuriata* tarafından, *Comitia Tributa* ve *Concilium Plebis*'in kararları birbirleri tarafından ve her birinin kararı Senato tarafından onay görmek durumundaydı. *Tribunus*'ların en güçlü olduğu dönemde *Concilium Plebis* plebleri ilgilendiren kararlarda hiçbir onaya gerek duymamıştır. Ancak Sulla'nın aristokratik reformları sonrasında senato tekrar veto yetkisine kavuşmuştur.

Roma'nın siyasal tarihi, toplumsal mücadeleler nedeniyle siyasetin istisnalar yordamıyla yürüdüğü bir yapı olarak okunabilir. Roma'da cumhuriyet, *Res Publica*, alt sınıflara tavizler vererek oluşturuldu (Öztürk 2016: 185). *Res Publica* bugün dar anlamıyla cumhuriyet olarak okunsa da Roma dönemindeki esas manası, kamuya ait olan, kamunun malı, kamunun meseleleri demektir (Öztürk 2013: 42).

“Res Publica genel olarak aralarında aile bağı ya da yakın bağlar bulunmayan insanlar arasındaki birliktelik ve karşılık taahhüt bağlarını temsil eder; arkadaşlık ya da aile bağlarından çok bir kitleye, bir halka, bir politik uygulamaya ilişkin bağlıdır” (Sennett 2013: 16).

Kamusal alanın bir yükümlülük değil özgürlük alanı olarak algılanması, Yunan düşünce dünyasının Roma'ya mirasıdır. Bu miras, siyasal katılımı önemsemeyen Roma

siyasal hayatında *pleblerin* günlük siyasete daha fazla ilgi göstermelerine neden olmuştur. *Pleblerin* de yönetimde söz sahibi olma konusunda elde ettikleri her kazanım, cumhuriyeti bir *Res Publica* haline getirmiştir. Ancak bu kazanımlar Roma'nın yönetici sınıfları tarafından sürekli olarak başarısızlığa uğratılmaya çalışılmıştır.

Bu sınıfsal mücadele sırasında Roma'nın anayasal kurumları tarafından değil, kendiliğinden oluşarak varlığını Roma'ya kabul ettiren pek çok siyasal kurum bulunmaktadır. Bu kurumlar, toplum içerisindeki sınıfsal çatışmaların bir ürünüdür. Bu istisnai oluşumlar nedeniyle çürüyen Roma siyasal sistemi, kurumların özlerini yitirmelerine neden olmuştur. *Comitia Curiata* sistemin merkezi gibi konumlandırılmasına karşın aldığı kararların *Comitia Cunturiata*'nın onayına tabi olması ve *Comitia Curiata*'nın atama yetkilerinin sembolik olması, *Comitia Curiata*'ya alternatif olarak kurulan ve güçlü bir kurum olarak tasarlanan *Comitia Centuriata*'nın aldığı bütün kararların Senato'nun onayına tabi olması, pleb'lerin kendi aralarında kurdukları ve aristokratalara kabul ettirdikleri *Concilium Plebis*'in güçlü olduğu dönem haricinde *tribunus*'ların aldıkları kararların senatoda reddedilebilmesi, kabilelerin sorunlarının tartışılması için kurulan *Comitia Tributa*'nın esasında *Concilium Plebis*'i dengeleme amacı gütmesi gibi göstergeler Roma cumhuriyetinin yozlaşmasının ürünüdür. Bu durum, meclislerinin temsil yeteneklerinin oluşumlarına engel olmaktadır. Bu meclisler karar almaktan ziyade *pleblerin* sistemde etkin olmalarının önüne geçme amaçlı oluşturuldukları izlenimini yaratmaktadırlar. Halk meclislerinin gücünü ve toplumun katılımını artırma amaçlı olarak M.Ö. II. yüzyılda seçim yasalarına dair çeşitli düzenlemeler yapılmış ve oy verme işlemi giderek genişletilmiştir. Yapılan bu düzenlemelere karşın halk meclislerinin yetenek ve yeterliliklerinde bir değişiklik meydana gelmemiştir. İdareyi kontrol altına almak hususunda toplumun ne bir hakkı bulunmaktadır ne de buna yönelik bir adım atılmıştır. *Magistratların* seçimi ve yasal düzenlemeye ilişkin yetkiler hiçe sayılmış, devlet işleri konusunda bu meclisler bilgilendirilmiş ancak idarenin kendi yetkisinde bırakılan bu işler hususunda bu meclislere hiçbir söz hakkı tanınmamıştır (Wirszubski 2007: 20).

Görüleceği üzere Roma'nın siyasal kurumları birbirlerini dengeleme amaçlı kurulmuş, konjoktüre ve temsil ettikleri sınıfın anlık konumuna göre yetki alanları

genişlemiş ya da daralmıştır. Bununla birlikte senato her zaman hiyerarşide üst konumda yer almıştır. senatonun mutlak veto yetkisi ve bütün kararların en son senatodan geçmesinin bu sonucu işaret etmesinin yanı sıra Roma'nın meclislerinin birleşim biçimleri de bu sonuca işaret etmektedir. Senato dışındaki diğer meclislerde oturumda oylanacak olan herhangi bir öneri tartışılmazdı. *Rogatio* adlı öneri meclise sunulur, meclisin başkanı olan *magistratus* kural olarak öneri sahibine “bu sizin istediğiniz ya da emriniz mi, *velitis iubiatis*” sorusunu sorar (Tatum 2015: 267), olumlu yanıt alırsa önerinin sahibi kendi tasarısını mecliste anlatır ve onun yanında getirdiği destekçileri konuşmaya katılabilirdi. Sadece meclisin hangisi olduğuna *tribunus*, *aedilis* ya da diğer bir *magistrat* meclis başkanı olarak tasarı sahibini sorgulayabilirdi. Topluluklar bu savunuyu dinler, tartışmaya katılamazdı. Meclisin diğer üyeleri de tasarıyı tartışmadan ya evet ya da hayır oyu vererek irade gösterirlerdi (Staveley 1982: 148-149). Senatoda ise, gerekli olmasa da sık sık heyecanlı tartışmalar yapıldığı bilinmektedir (Tatum 2015: 267). Böylece senatörlerin diğer meclislerin üyelerine göre daha fazla yetkili olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer meclislerle senato arasında katılım açısından önemli bir fark olduğu dikkat çeker. Roma meclislerinin oturum ve toplanma yöntemlerine bakarak Roma siyaset düşüncesinin temellerine dair ipuçları yakalanabilir. Senatoda aristokrat sınıfın sözcüleri serbestçe fikir beyan edebilip tartışabilirken pleb'lerin buldukları meclislerde katılım sadece evet ya da hayır şeklinde oy vererek mümkün olmaktadır. Hatta senatörler bireysel olarak senatoda varlık gösterirken pleb'ler ancak *centurioları* ya da kabileleri aracılığıyla temsil edilebilmektedir. Antik Yunan ve Roma'nın siyasal düzenleri arasındaki fark bu noktada, siyasete katılım konusunda birbirinden farklılaşmaktadır. Yunan dünyasının aksine, Roma'da önemli olan siyasete katılım değil, özgürlüktür. Daha önce görülmemiş biçimde özel hukuk-kamu hukuku ayrımı yapmış olan Roma Cumhuriyeti, yurttaşına gevşek bir devlet mekanizması bulunan *Res Publica*'ya karşı kendi özel mülkiyetini mutlak biçimde savunma hakkını tanımış (Wood 2008: 135-137), bu durum Roma yurttaşının hukuk altında mülkiyet özgürlüğü temelinde kendini inşa etmesini sağlamıştır. Antik Yunan'da yurttaş siyasal bir öznedir, Roma'da ise yurttaş *Res Publica*'nın hukuki koruması altında bir bireydir. Roma'da “yurttaşlığı anlama ve anlamlandırma biçimi *zoon politikon*'dan çok *legalis homo*'ya

yakındır. Roma yurttaşı yasaları yapan kişi olmaktan çok hukukun koruması altındaki bireye karşılık gelir” (Öztürk 2016, 189). Zira Romalının *libertas*’ı *civitas*’ından¹¹ ayrı düşünülemez (Wirszubski 2007: 3), *libertas* ise yasal bir düzene sıkı sıkıya bağlıdır (Wirszubski 2007: 17). Bu bağlamda, yasal prosedürlere sıkı sıkıya bağlı Roma meclisleri birer siyasal katılım odağı olmaktan çok cumhuriyet yöneticilerinin kitleleri başarısızlığa uğratma çabası güttükleri yerler olmaktan öteye gidememişlerdir. (Wood 2008: 145).

Roma hukukçusu Fritz Schultz Roma’nın meclis geleneğinin Atina’nınkine kıyasla daha tercih edilebilir olduğunu belirtmektedir. Schultz antik Yunan meclisini, “sahip olduğu iktidarın keyfini amfiteyatroda çıkararak üzerinde fazla düşünülmemiş duygusal kararlar alan bir kurum” olarak tasvir ederken Roma meclislerini sessizce tartışmayı takip edip *magistratus* önderliğinde oy veren yurttaşlardan oluşan kurumlar olarak yorumlayıp yüceltir (Özenç 2016: 72). Platon, Aristoteles ve Cicero geleneğini takip ederek Yunan demokrasisini disiplinsiz ve ehil olmayan kişilerden oluşan meclisler elinde yozlaşan bir yapı olarak gören bu iddia, Roma meclislerini ise Roma disiplininin bir nişanesi olarak görmektedir. Roma meclislerinin “disiplinleri” sayesinde popülist tiranları engellemede Yunan meclislerine kıyasla daha başarılı oldukları iddiası geçerli olsa da bu görüş yurttaşın siyasal kişiliğini zedelemekte, hatta yok etmektedir. Buna göre yurttaşın kendisi bir siyasal özne olamamakta, alınan kararlara ve konulan kurallara katkısı kabul-red ikiliği dışına çıkamayan nitelikte olmaktadır. Siyaset siyasal elitler elinde şekillenmekte ve onların tekelinde kalmakta, “disiplin” altındaki yurttaşın eylemsizliği sistemi işler hale getirmektedir.

Roma Cumhuriyeti’nin anayasal kurumları arasında dikkat çekici iki istisnai kurumdan da söz etmek gerekir. Bu istisnai kurumları oluşturma yetkisi senatonun elinde olduğu ve *Res Publica*’yı korumak için Senato’nun kullandığı bu kurumlar en sonunda cumhuriyeti nihayete erdirmiş ve senatoyu etkisizleştirmiştir. Bu istisnai kurumlardan ilki *Decemviri*’dir. M.Ö. 451’de *patricii-pleb* çatışmasının yükseldiği

¹¹ *Libertas* her şeyden önce Romalı bir bireyin statüsünün gerçekte ne olduğunu işaret ederken *civitas* bireyin toplumla olan ilişkisine dair bir statüyü açıklamaktadır. Roma’da *civitas* ile *libertas* birbirinden ayrılamaz, zira sadece Romalı bir yurttaş, yani *civitas*’a sahip birisi hem şahsi hem siyasal tüm haklardan yararlanabilir, ki bu da *libertas*’ı teşkil etmektedir (Wirszubski 2007: 3-4).

sıralarda *pleblerin* isteği üzerine istisnai bir hüküm getirilerek senato konsül atamasını durdurmuştur. *Patricii* sınıfından on kişi, on rakamı anlamına gelen *decemvirus* olarak atanmış, bu kişilerin kanunları standart hale getirmesi ve yazıya dökmesi istenmiştir. Bu girişim sayesinde On İki Levha kanunları oluşturulmuştur (Tekin 2016: 197-198).

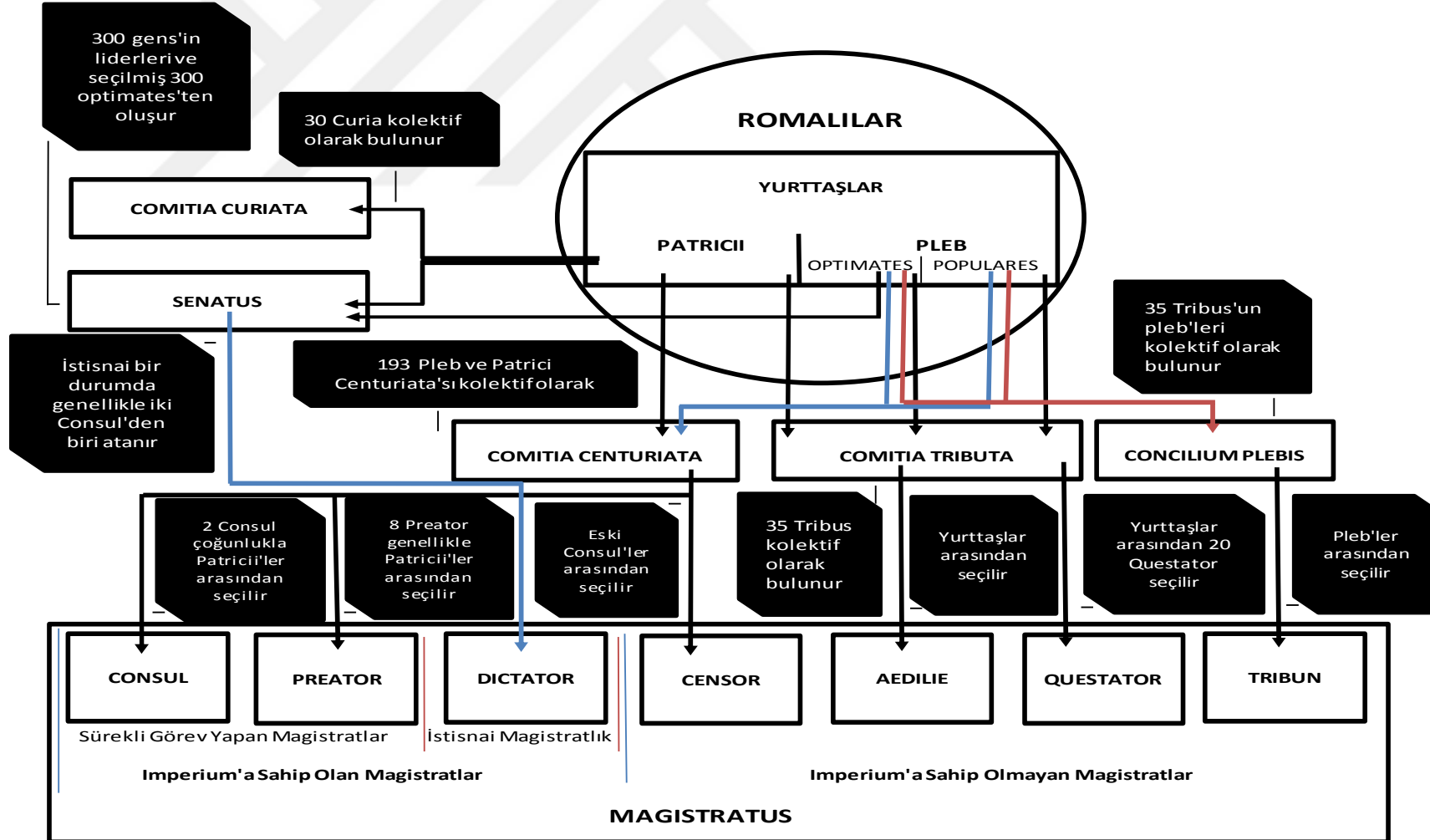
Roma'nın bir diğer istisnai kurumu ise *dictatorluk*, yani diktatörlüktür. Roma'nın zor zamanlarında devleti düştüğü durumdan kurtarması için altı aylığına birisi diktatör olarak atanabilmektedir. Diktatör genellikle konsüllerden birisi ya da bir başka *magistratus* olmakla beraber bu durum bir zorunluluk değildir. Bu süre zarfında diktatör *imperium* yetkisiyle tam yetkili olarak her kararı alma yetkisine sahiptir. Altı ayın sonunda olağanüstü durum artık mevcut değilse diktatörün yetkileri elinden alınarak 'normal hale' geçilmektedir. İstisnai hal devam ediyorsa aynı kişi ya da yeni birisi yeniden diktatör olarak atanabilmektedir. Bir yurttaşın diktatör atanması onu mutlak yetki sahibi haline getirmekte, ancak diğer *magistratusun* yetkileri sona ermemektedir. Diktatör olarak atanan kişiye resmi unvan olarak *Praetor Maximus* ya da *Magister Populi* verilmektedir (Tekin 2016: 199). İlk defa M.Ö. 501'de Konsül Titus Lartius Flavius'un diktaör atanması sonucu oluşan kurum yaklaşık 450 yıl boyunca varlığını korumuş, M.Ö. 4. yüzyılda sınıf savaşları doruk noktasındayken diktatör atamaları yoğunlaşmış, kendisini ömür boyu diktatör olarak ilan ettiren Caesar'ın M.Ö. 44 senesinde öldürülmesiyle kurum tarihe karışmış, imparatorluk evresinde diktatörlük kurumuna ihtiyaç kalmamıştır. Bu 450 yıllık süreçte yaklaşık 90 defa diktatör ataması yapıldığı bilinmektedir.

Cumhuriyet Roma'sı krallık dönemindeki yönetimin aksine yayılcı bir tutum izleyerek birkaç yüzyılda neredeyse bütün İtalya'yı hâkimiyeti altına almıştır. M.Ö. 3. yüzyılda Roma'nın İtalya'daki en büyük güç haline gelmesi ve kent devleti düzeninden çıkması ile Roma'nın toplumsal ilişkileri değişmeye, yurttaşlık kavramı gevşemeye başlamış ve siyasal kurumlarının değişim süreci hızlanmıştır. Cumhuriyet idaresindeki Roma, Roma'nın kurduğu toprak düzeninde yer alan ve aristokratlara ait olan *latifundia* isimli geniş çiftliklerin küçük bireysel çiftlikleri yok etmesi, yine latifundialarda işgücü olarak köle gücünden yararlanılması yüzünden özgür olup emeğini satarak yaşayanların hayatlarını kırdı sürdürmemeleri ve Roma hariç cumhuriyetin kentlerinin birer kentten

ziyade kırdaki tarımsal çıktıyı toplayarak Roma'ya ileten birer askeri karargâh görünümünde olmasından ötürü bu kentlerin topluma iş sağlama olanaklarından yoksun olması gibi başlıca sebepler nedeniyle Roma kentine büyük bir nüfus akımı yönelmiş, cumhuriyet idaresi yurttaş olmayan yoğun bir nüfusu Roma'da kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu toplumsal çeşitliliğin neden olduğu sınıf mücadeleleri sebebiyle Roma'nın yurttaşlık kapsamı sürekli genişlemiş, yurttaş kavramı *plebleri* ve *proletariileri* de kapsamaya başlamıştır. Bu nedenle, Sulla sonrası aksi gerçekleşse de, cumhuriyetin ilk yıllarında *pleblerin* görece güçlü olduğu kabul edilebilir. Zira *Comitia Centuriata*'da geniş temsil olanakları mevcuttu. Ancak Roma Cumhuriyeti'nin tarihi bir anlamda köylü ve alt sınıfların zayıflayarak aristokrasi ile zenginlerin iktidarı ellerinde toplanmalarının tarihidir. Roma'nın sınıfsal dönüşüm süreci cumhuriyet döneminde hız kazanmış, *plebler* ile *patricii* arasında gelir dağılımı bozulmuştur. Öyle ki, zengin ile yoksul arasındaki gelir oranının '20.000'e 1' olduğu tahmin edilmektedir (Wood 2008: 127-128). Temeli tarıma dayanan ve artı değere el koyarak büyüyen ve neredeyse bütün iktisadi düzenini bu eksen üzerine oturtan Roma'nın toprağa bağlı aristokratik düzeni sağlamlaştırması kaçınılmaz hale gelmiştir. Elbette ki bu düzen kendi içsel çatışmalarını da beraberinde getirmiştir. Sınıf savaşlarının artması, köle isyanları ve Roma'nın İtalya'nın tamamını ele geçirerek toprak hâkimiyetini genişleten ama merkezde küçük bir devlet olarak var olmaya devam etmesi, toprak hâkimiyeti genişledikçe artan nüfusunun yarattığı yurttaş olma ya da olamama sorunları, Roma hâkimiyetinde olup yurttaş olmayanlara uygulanan hukuk düzeni *Ius Gentium* ile Roma yurttaşlarına uygulanan *Ius Civilis*'in farklılıklarının yarattığı gerilimler, konsüllerin Senato ve diğer meclisler karşısında fazla güçlenmesi ve ordularıyla kendi aralarında çatışmaları, triumvirlik gibi istisnai kurumlar cumhuriyet rejimini yıpratmış ve yozlaştırmıştır. Elbette Roma, bütün meclislerine rağmen cumhuriyet döneminde dahi bir demokrasi ya da ona benzeyen herhangi bir şey olmamıştır. Roma anayasasında elbette bazı demokratik öğeler bulunmaktadır. Ancak oligarşik öğeler pratikte çok daha güçlüdür ve anayasanın bütün karakteristiği baştan aşağı oligarşıktır (de Ste. Croix 1997: 340). Görünürde halkın elinde olan ve halk meclisleri aracılığıyla kullanılan yasama yetkisi 'yukarıdan' kontrol ediliyordu. Halk sadece yüksek bir *magistratın* çağrısı üzerine toplanabiliyor, sadece onun sunduğu önerileri oylayabiliyor ve boşalan *magistratus* makamları için yapılan seçimlerde ancak daha önceden onaylanmış bir liste içinde yer

alan adayları seçebiliyordu. Yasa önerileri değiştirilemezdi, ya tamamen kabul edilir ya da tamamen reddedilebilirdi. Tartışmalar toplantıyı yöneten *magistratus* tarafından seçilen konuşmacıların sözleriyle sınırlandırılmıştı. Toplu oy kullanma düzeni işlerin insanları yönlendirebilecek güçte olan zenginler lehine sonuçlanmasını sağlamaktaydı (Faulkner 2015: 76). Dolayısıyla, cumhuriyet düzenindeki halk egemenliği sadece görünürde var olan ve meşruiyet sağlayan bir kandırmaca olmaktan öteye gidememiştir.

Şekil 1.5: Antik Roma'nın Cumhuriyet Dönemi Siyasal Kurumları, 'Res Publica'

Cumhuriyeti sona erdiren darbe, istisnai bir kurum olarak kurulan *triumviratus* – üçlü yönetim- olmuştur. Gaius Julius Caesar, Marcus Aemilius Lepidus ve Gnaeus Pompeius (Magnus) arasında kurulan üçlü yönetim olan *triumvirlik*, M.Ö. 60-44 arasında çeşitli zamanlarda çok defa konsüllük yapmış bu üç ismin ittifak kurarak konsül olmadıkları dönemlerde de *Res Publica*'yı fiilen yönetip *de facto* yönetime el koymasını da ifade eder. Caesar, Pompeius ve Lepidus Senato'ya karşı güçlerini birleştirmiş, ardından kendi aralarında yaptıkları savaşlar sonucunda Caesar ön plana çıkmış, M.Ö. 49'da daha önce hiçbir ordu komutanının yapmadığı biçimde Roma'ya ordusuyla girmiş ve iktidarı ele geçirerek kendisini Senato'ya ömür boyu diktatör ilan ettirmiştir. Caesar'ın iktidara tek başına el koymasıyla *de facto* sona ermiş, M.Ö. 44 yılında Caesar'ın suikastla öldürülmesi sonucu çıkan kargaşada iktidarı ele geçiren ve sonradan senatonun verdiği Augustus ismiyle bilinecek olan Gaius Octavius'un rakiplerini mağlubiyete uğratarak tartışmasız tek güç sahibi olarak ortaya çıkmasıyla Roma imparatorluk dönemine girmiştir (Tekin 2016: 215-221).

1.1.2.3. İmparatorluk Dönemi

Roma'nın cumhuriyetten imparatorluğa geçişinin pek çok nedeni bulunmakla birlikte bu çalışma için önem arz eden iki nedeninden söz edebiliriz. İlk neden, cumhuriyetin yozlaşmasıdır. Cumhuriyetin hiçbir anında Atina demokrasisi gibi katılımcı bir siyasal yaşama sahip olmasa da, toplumsal gelişme sonrasında pleb sınıfının siyasal alanda görünürlüğü M.Ö. 3. yüzyıl sıralarında yükselmiş ve pleb sınıfı *tribunuslar* ve yönetici *patricii* sınıfına zorla kabul ettirdikleri *Concilium Plebis* adlı meclisleri aracılığı ile yönetimde sözlerini geçirebilir hale gelmiştir. Buna karşılık *patricii* sınıfı *pleblerin* meclisinin önün kesecek yeni meclisler ve mekanizmalar üretmeleri ve nihayetinde Diktatör Sulla'nın M.Ö. 82'de yaptığı aristokratik reformlarla *pleb* sınıfının hâkim olduğu meclisleri pasifize edip *tribunusluğu* avantajsız hale getirmesi cumhuriyeti yozlaştırarak etkisiz konumda bırakmıştır.. Cumhuriyetin son yıllarında Romalılar eskiden bir özgürlük alanı olarak gördükleri kamusal yaşamlarını bir yükümlülükler silsilesi olarak algılamaya başlamıştır. Romalılar *Res Publica*'nın kurallarına daha çok boyun eğerek ama daha az inançla, edilgen bir biçimde kamusal

vazifelerini yürütmüşlerdir. Bu dönemde Roma'nın kamusal yaşamı gitgide cansızlaşmıştır (Sennett 2013: 15-16).

İmparatorluk idaresini mümkün kılan ikinci neden ise meclislerin ve görelî olarak Senato'nun *magistratlar* karşısında güç kaybetmesidir. Özellikle konsüller cumhuriyetin son yıllarında ordu komutanlığı vazifelerine daha çok eğilmişler, orduları ile kurumsal ilişkilerin ötesine geçip ilişkilerini şahsileştirmişlerdir. Bunu mümkün kılan şey ise, 7 defa konsül seçilen Gaius Marius'un orduda yaptığı reformlardır. Yurttaşlar ordusu niteliğindeki Roma ordusunu reforma tabi tutarak lejyon düzenini yaratmış, tarihteki ilk profesyonel orduyu oluşturmuştur. Marian reformları Roma'nın askeri gücünü üst noktalara taşısa da aynı zamanda cumhuriyetin sonunu getirmiştir. Roma kurulduğundan beri savaş zamanları toplanan yurttaşlardan oluşan ordu M.Ö. 107 yılından itibaren 20 yıl boyunca sürekli askerlik yapan erkeklerden oluşmaya başlamıştır. Askerliğin profesyonel bir iş haline gelmesi, ordunun varlık sebebinin her yurttaşın kenti korumaya dayalı bir yurttaşlık erdeminden sıyrılarak yerini askerlik onuruna terk etmiştir. Ordunun Romalı yurttaşlarla dayanışmaktan kaynaklanan kutsallığı da yerini "lejyonların başında bir sancak –standart- olarak parlayan kartal"a bırakmıştır (Gibbon 1994: 30). Lejyonlar profesyonelleşmiş, askerlik sanatından başka herhangi bir işleri olmamış, komutanları ile bütünleşmişlerdir. Öyle ki, Sulla, Pompeius, Crassus, Caesar, Marcus Antonius, Octavianus gibi, pek çoğu konsül de olan, komutanlar senatonun izni ve onayı olmadan lejyonları ile hareket etmiş, hatta yeni lejyonlar oluşturmuştur (Roberts 2011: 242). Bu komutanların hepsinin cumhuriyetin son yüzyılında yaşamış olması bir tesadüf değil, aksine cumhuriyetin sona ermesinin en önemli sebepleridir. *Magistratusun* lejyonlar aracılığıyla meclisler karşısında güçlü hale gelmesi, yürütme kuvvetinin *Res Publica* içinde baskın hale gelmesi, cumhuriyetten imparatorluğa geçişin önemli bir nedeni olmuştur.

Caesar'ın M.Ö. 49 yılında Roma'da iktidara el koyması ve kendisini ömür boyu diktatör ilan ettirmesi, senato ile yaşadığı iç savaşın mutlak galibi olmasının ardından M.Ö. 44'te senatoda suikaste uğramış, Roma yeni bir iç savaşa sürüklenmiş, Octavianus adlı Caesar'ın evlatlığı olan bir general iç savaştan galip çıkarak Roma'da iktidarın tartışmasız olarak sahibi olmuştur. M.Ö. 27 yılında Octavianus, ardarda gelen *dictator*

ve *triumviratus* idareleri ile yok olmuş cumhuriyetin yeniden tesisi görünümünde imparatorluğun inşasına başlamıştır¹². Cumhuriyet kurumlarının, özellikle meclislerin kurumsal varlığını yeniden oluşturmuş ancak onları işlevsiz hale getirerek kendi üstünlüğünü kabul ettirmiştir (Roberts 2011: 247-248).

Roma'nın imparatorluk dönemi tarihçiler tarafından geleneksel olarak *Principatus* ve *Dominiatus* dönemi olarak ikiye ayrılmaktadır. İlk defa Augustus'un kendisi için kullanmasıyla onun imparatorluğunda ortaya çıkan *princeps* ünvanı 284 yılında imparator olan Diocletianus'un bu ünvanın yerine *dominus*'u tercih etmesiyle terk edilmiştir. *Princeps* ünvanını kullanan imparatorlar döneminde cumhuriyetin geleneksel kurumları görünürde korunmuş ve bu kurumlar etkin olmayan görevler yapmaya devam etmiş, *dominus* ünvanını kullanan imparatorlar ise görünürde dahi bu kurumlara yer vermeyerek mutlak otoritelerini kurmuşlardır. Ünvanların semantik değişimi de yönetsel değişikliği açıklamaktadır: *Princeps* 'birinci yurttaş' anlamına gelip Roma'nın geleneksel *primus inter pares* -eşitler arasında birinci- anlayışının bir devamı olarak görülmelidir. *Dominus* ise 'lord'ların efendisi' anlamına gelmektedir. *Princeps*, imparatorun da bir yurttaş olduğu, onlardan farkının sadece daha yetkili olması izlenimini yaratırken *dominum* hiyerarşik bir egemenliğe işaret etmektedir.

Principatus dönemini şekillendiren temeller Augustus tarafından atılmıştır. M.Ö.23-M.Ö.2 yılları arasından kendisine tribunusluk ve meclislerin kararlarını veto yetkisi, *provincia* adlı Roma vilayetlerinin yönetimlerine doğrudan müdahale yetkisi, devlet dinin en büyük ünvanı olan *pontifex maximus* ünvanı ile vatanın babası anlamına gelen *Pater Patriae* ünvanları verilmiştir (Tekin 2016: 223). Augustus konusunda dikkat edilmesi gereken nokta, kendisinin bir despot olmadığıdır. Bu dönemde Romalılar'ın nazarında cumhuriyet henüz yıkılmış değildir. İmparatorluğun temellerini atıyor olsa da kendisi konsül sıfatı ile hükmetmektedir. Augustus'un konsüllük görevi her sene senato tarafından yenilenmektedir. Roma hukukuna göre seçilmesi gereken ikinci konsül ise her zaman Augustus'a boyun eğen birisi olmuştur. Augustus'un bütün yetkileri elinde toplaması Roma halkının ve kurumlarının onayı ile gerçekleşmiştir.

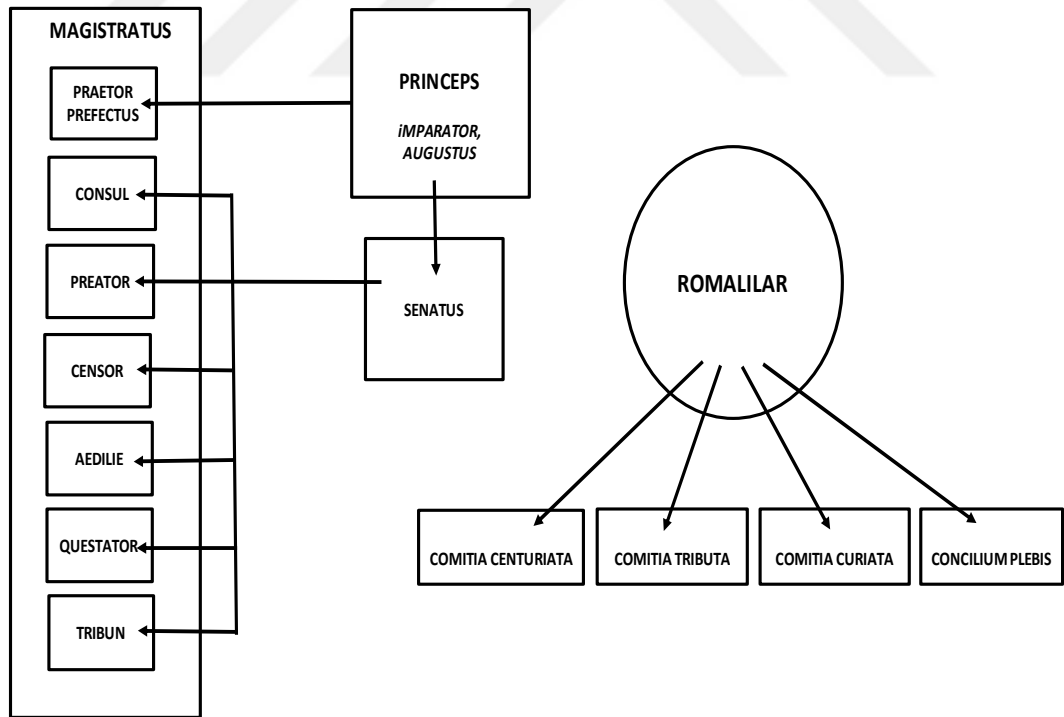
¹² Aynı yıl Octavianus'a senato tarafından kutsal anlamına gelen 'Augustus' ünvanı verilmiş ve Octavianus bu tarihten sonra Augustus olarak anılmaya başlanmıştır. Augustus'tan sonra bu ünvan, imparator anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Tekin 2016: 222).

Görünürde hiçbir şey değişmemişti. senato, tuhaf bir prestij artışıyla toplanmayı sürdürmekte ve *magistratlar* atanmaya devam etmekteydi. *Triumvira* yönetimleri ve iç savaşlar sırasında sürüncemede kalan meclisler yeniden faaliyete geçmekte ve medeni hukuk ve aile değerleri ile ilgili alanlarda yasamaya başlamaktadır. Fakat hayli sessiz ve zor görünür bir dönüşüm yaşanmaktaydı. Bu yeni ve sessiz düzen, tek bir bireyin üzerine inşa edilen siyasal sistemi göstermekteydi (Kelly 2001: 44). *Principatus* döneminde *Comitia Curiata*, *Comitia Centuriata*, *Comitia Tributa* ve *Concilium Plebis* meclisleri varlığını sürdürmüş ancak etkili olamamışlardır. 98 yılından sonra *lex* başlıklı hiçbir yasa yayınlanmamış, meclisler tarafından yapılan *lexler* yerlerini imparatorlar tarafından yapılan yasalara bırakmıştır. Bunların vazifelerini Augustus'un başlattığı gelenekle *Princeps* isimli imparatorlar sürdürmüştür. *Princeps* hem konsül, hem *ensor*, hem *tribunus* olabiliyor, çeşitli kararları veto edebiliyor, savaşa ve barışa karar verebiliyor, tek başına karar alabiliyor durumdadır. Augustus'dan bir süre sonra bütün meclislerin *magistratusu* atama yetkisi kaldırılarak bu yetki tamamen senatoya terk edilmiştir. İmparatorlar *Comitia Centuriata* tarafından görevlendirilir, *imperium* yetkisi senato tarafından, *tribunusluk* görevi ise *Concilium Plebis* tarafından verilirdi (Arsal: 359-360). Bütün bu süreçler sadece görüntüde mevcuttur. İmparator ölmeden önce ya oğlunu ya da bir başkasını varis gösterir, ya da o esnadan güçlü bir orduya sahip komutanlardan birisi ya da güç merkezlerini arkasına almış herhangi birisi imparatorluğunu ilan ederdi. Eğer imparatorlukta görece bir iç barış varsa Claudius, Iulius, Flavius gibi hanedanlar oluşmuş, kaos hüküm sürmekteyse askeri darbelerle imparatorluk el değiştirmiştir. Meclislerden ve senatodan yetki alınan süreçler birer prosedürden ibarettir (Arsal 1948: 358).

Senato kurumu da bütün imparatorluk idaresinde varlığını sürdüren saygın bir kurum olarak kalmış ancak üyeleri imparatorların keyfi kararlarınca seçilmiş ya da azledilmiştir. Senato törensel olsa da hala önemli bir kurum olarak varlık gösterebilmiştir. Diğer meclisler etkisizleşmişken bütün Roma'da kanun yapabilen iki kurum olarak imparator ve senato kalmıştır. Cumhuriyet devrinde ne kadar saygın bir kurum olursa olsun Senato'nun yasama gücü bulunmamaktaydı. Bu gücü imparatorluk devrinde kazanmıştır. Yasa mahiyetindeki Senato'nun kararlarına *Senatus consultum*,

imparatorlukluk fermanlarına ise *constitutio* denmektedir (Arsal, Umumi Hukuk Tarihi 1948, 393).

Principatus döneminde *magistratus*'un ataması senatoya bırakılmıştı. En önemli *magistratus* olan Konsüllük, imparatorun varlığı nedeniyle gereksiz bir makama dönüşmesine karşın varlığını sürdürmüş, ancak pasifize edilmiştir. Roma'nın diğer klasik *magistratus*lar olan *praetor*, *questator*, *ensor* ve *aedilis* makamları da bu dönemde var olmaya devam etmiş, bunlara ek olarak imparatora yardımcı olacak yeni *magistratus*lar oluşturulmuştur. Augustus'un kendine bağlı *Praetorani* adlı bir muhafız alayı kurmasıyla bu alayın komutanı olan *Praetor Praefectus* önemli bir *magistratus* olarak görünür olmuştur. Öyle ki, ilerleyen dönemde pek çok imparator bu muhafız alayı tarafından tahta çıkarılacak ve onun tarafından öldürülerek tahttan uzaklaştırılacaktır (Tekin 2016: 224-225). *Praetor Praefectus*, İmparatorun her alandaki temsilcisi görevini de üstlenmiştir (Arsal 1948: 366).

Şekil 1.6: Antik Roma'nın İmparatorluk (*Principatus*) Dönemi Siyasal Kurumları

Principatus devrinin ortalarında, İmparator Traianus döneminde bütün Akdeniz'in etrafını ele geçirerek en geniş sınırlarına ulaşan Roma bir süre sonra krize

girmiş, ardarda gelen askeri darbeler ve iç savaşlarla karşılaşmıştır. Bunun yanı sıra yükselen Hristiyanlık hem Roma İmparatorluğu'nu hem de Roma kentini kargaşaya sürüklemiş ve dini nitelikli isyanlara yol açmıştır. Tarihçilerin “üçüncü yüzyıl krizi” (Roberts 2011: 281) adını verdikleri bu dönem Roma'nın yayıldığı büyük coğrafya'nın tek merkezden ve tek imparatorla yönetilemez hale geldiğini düşünen imparator Diocletianus 286 yılında imparatorluğu fiili olarak ikiye bölerek¹³ güvendiği bir arkadaşı olan Maximillianus'a da Augustus ünvanı vererek kendisi Nikomedia –İzmit-, Maximillianus ise Mediolanum'dan –Milan- imparatorluklarını yönetmeye başladı¹⁴. Kendilerine Caesar ünvanlı birer yardımcı ve veliaht da seçen bu imparatorlar dönemine *tetrarşi* -dörtlü yönetim- denmektedir (Tekin 2016: 288-289).

Diocletianus imparatorluğu krizden çıkarmak için oldukça sert önlemler almış, bu önlemler imparatorluğun principatus döneminde dominiatus evresine geçmesine neden olmuştur. Cumhuriyetten arta kalan kurumların ve usüllerin göstermelik varlıklarına da son verilerek imparatorun mutlak hükümlerinin ve otoritesinin kabul edildiği yeni bir döneme girilmiştir (Tekin 2016: 289). Dörtlü yönetimde iki Augustus'un yanı sıra iki Caesar'ın da bulunması, yönetimin başsız kalma ihtimalini yok etmek amaçlıdır. Böylelikle cumhuriyetin göstermelik hale gelmiş seçim usullerinin, meclislerinin ve konsüllerin artık anlamsızlaştığı ve gereksiz hale getirildiği için kaldırıldığı da görülebilmektedir. Bu dönemde meclisler ve yasalar anlamsızlaşarak imparatorluk tam anlamıyla tesis edilmiştir. İmparatorluğun mutlakiyetçiliğe geçiş yaptığı bu dönemde, cumhuriyet döneminde hiç duyulmadığı şekilde yeni bir doktrin geliştirilerek ‘imparator yasaların üzerindedir ve ondan bağımsızdır’; *-princeps legibus solutus est-* düsturu yerleşmiştir (Kelly 2001: 70).

Diocletianus'un 286'da imparatorluğu ikiye bölmelerinden itibaren Batı Roma'nın 476 yılındaki çöküşüne kadar Batı Roma, imparatorların mutlak otoritesinde yaşamıştır. Bu dönemde *imperium*'un esasında halka ait olan ve halkın yetkisini temsilen

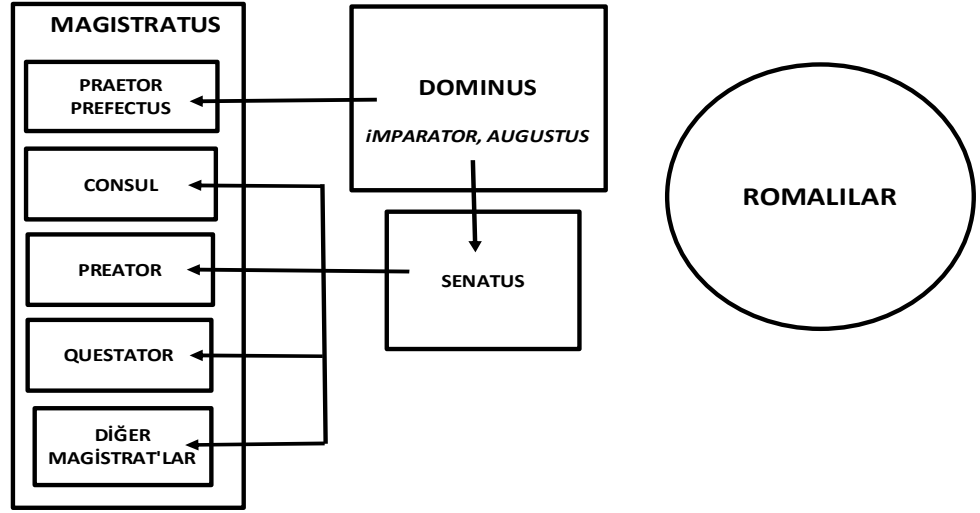
¹³ Bölünmenin ardından 395 yılına kadar bütün imparatorluk idaresini ele alan I. Constantinus, Theodisius gibi imparatorlar da olmuştur. Theodisius'un 395 yılında ölümü ile Roma İmparatorluğu kesin olarak Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştır.

¹⁴ Nikomedia bugünkü İzmit, Mediolanum ise bugünkü Milano kentleridir. İlerleyen yıllarda bu merkezler değişecek, Batı Roma'nın merkezi Ravenna, Doğu Roma'nın merkezi ise Konstantinopolis, bugünkü İstanbul olacaktır.

yöneticilerce kullanıldığı kabulü unutulmuştur. İmparatorlar taç giymeye başlamış, yanlarına yaklaşıldığında yüzlerine bakılarak konuşulamaz olmuş ve huzurlarına çıkanlar ancak imparatorun elbiselerini öperek yanlarından uzaklaşabilmişlerdir. İmparatorlar tahta çıktıklarından itibaren Senato tarafından kutsal –*sacrae*- sayılmış ve tanısallaştırılmıştır. İmparatorun hâkimiyeti mutlaktır, bütün askeri kuvvetler ona bağlıdır, bütün *magistratusu* o atar, Senato hariç bütün meclislerin yetkileri ona devrolunmuştur (Arsal 1948: 439-440). Bu dönemde konsüllük sadece ismen yaşamaktaydı ve alelade bir senato üyesiydi. Cumhuriyetten miras kalan kalan diğer *magistrat*lardan *preator* ve *questator*lar Roma kentinin idaresinden sorumlu birer belediye memuruna indirgenmiş, *aedilis* ve *tribunusluk* ise tamamen ilga edilmiştir. Bu dönemde tek işler imparatora çeşitli konularda yardımcı olmak olan *Praepoitus Sacre Cubiculi*, *Magister Officiorum*, *Magister Militum* gibi çok sayıda yeni *magistratus* makamı oluşturulmuştur. İster cumhuriyetten kalanlar olsun, isterse imparatorluk döneminde kurulmuş olsun, *magistratus*ların hiçbirinin *imperium* yetkisi bulunmamaktadır. Bu yetki sadece imparatora terk edilmiştir (Arsal 1948: 440-442).

Domınatus döneminde, *principatus* döneminde göstermelik olarak korunmuş konumdaki cumhuriyetin meclisleri hakkında pek fazla kayıt bulunmamaktadır. Sadece senatonun varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. *Concilium Plebis*, *Comitia Tributa*, *Comitia Centuriata* ve *Comitia Curiata* gibi klasik ve kadim kurumların ilga edilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Varlığını koruyan tek kurum olan senato ise önemsiz bir danışma kurulu konumundadır. Tahta çıkacak olan imparatoru onaylamak, imparatora danışmanlık yapmak ve imparatorun sevk ettiği konularda mahkeme görevi görmek dışında bir vazifesi bulunmamaktadır (Gibbon 1994: 352).

Bu dönemde katılıma ve demokrasiye olmasa da temsile, meclislere ve seçimlere dayanan Roma siyasal düşüncesi iflas etmiştir. Roma artık bir *Res Publica* ve siyasal toplum olmaktan çıkmış, tek siyasal özne olarak imparator kalmıştır. Geri kalan herkes birer uyruktur. Halk bütün *imperium*'unu ve bütün potestas'ını imparatora devretmiştir (Ağaoğulları 2011: 87-88).

Şekil 1.7: Antik Roma'nın İmparatorluk (*Dominiatus*) Dönemi Siyasal Kurumları

1.2. Ortaçağ'da Siyasetin Kamusal Niteliği

Stadtluft macht frei.

- Kent havası özgürleştirir

Roma'nın imparatorluğa evrilmesinin ardından, özellikle *dominatus* olarak adlandırılan dönemde, Roma sınırları dâhilinde yaşayan herkes yurttaş olarak kabul edilmiştir. Ancak yurttaşlığın fiziki gelişimi, yurttaşların siyasal katılım seviyesi ile ters orantılı olarak işlemiştir. Roma'nın fiziki boyutunun *İus Civilis*'in¹⁵ kapsamının genişletilmesini beraberinde getirmekteydi. Yurttaş sayısının artmasının siyasal katılımı artıracığı ve siyasal sistemdeki mevcut dengeleri değiştireceği gerçeği doğal olarak yurttaşların siyasal sistemden dışlanmalarını beraberinde getirmiş ve hâlihazırda bir oligarşi olan Roma Cumhuriyeti, kamusalığın tamamen dışlandığı bir imparatorluk görünümüne getirmişti.

¹⁵ Sadece Roma yurttaşlarına özgü uygulanan hukuk kuralları *codex*'idir. İlk zamanlarda sadece Roma kentinde yaşayanlara 3 kabilenin mensuplarına, ardından Roma'da yaşayan herkese, ileri zamanlarda bütün İtalyan kentlerine mensup olanlara uygulanmıştır. İmparatorluğun sonraki aşamalarında Roma sınırları içinde yaşayan herkesin Roma yurttaşı sayılmasıyla kapsamı çıkarılabileceği en üst düzeye yükseltilmiştir.

Esasında Yunan siyasal siteminden Roma siyasal sistemine geçişin, siyasetin kamusallığında bir geri adım olması gibi, Roma'nın kendi iç dönüşümü ve ardından gelen Roma'nın çöküşü de siyasetin kamusallığının geri adımlarıdır. Roma'nın oligarşik de olsa var olan temsili kurumları bir nebze de olsa halk *tribunus*ları yoluyla siyasete katılımı sağlayabilmekteydi. İmparatorluk Roma'sı ise yurttaşların temsilini ellerinden almış, buna karşılık kendi sınırları içindeki herkese yurttaş haklarından faydalanma imkânı sunmuştur.

Merkezi ve yerel yönetimleriyle Roma İmparatorluğu'nun 5. yüzyılda çöküşü, Akdeniz ticaretinin bozulması ve *völkervanderungen*¹⁶ sonrası Avrupa demografisinin tamamen değişmesi sonucu (Poggi 2014: 33) Roma'dan miras kalan topraklarda otorite boşluğu meydana getirmiştir. Bu boşluk yerel egemenliklerin parsellenmesiyle çabucak doldurulmuştur. Egemenliğin parsellenmesinin ardından meydana gelen yeni düzen, feodalite olarak adlandırılmıştır. Ulaşım ve iletişimin sağlam temellere oturmamış olması, para ekonomisi yerine doğal ekonomiye daha yakın bir ortamın varlığı, otorite ve organizasyon boşluğundan ötürü vergilerle finanse edilen merkezi yönetim kurmanın güçlüğü ve istilaların sıradanlığı erken ortaçağ Avrupası'nı askeri hiyerarşik yapıdaki feodal sisteme teslim etmiştir (Poggi 2014: 35).

Ortaçağ feodal Avrupa'sının genel siyasal görünümünde üç farklı boyut göze çarpar. Yaygın siyasal örgütlenme biçimi, senyör ve vassalları şeklinde hiyerarşik olarak örgütlenmiş ve kıra dayalı feodal idare tarzı, feodal krallıklar içerisinde yer almalarına karşın belirli bir özerkliği sürdürebilip, herhangi bir vassala bağlı olmayan kentler ve büyük çoğunluğu İtalya'da bulunan kent cumhuriyetleri ortaçağ Avrupası'nın siyasal panoramasını çizmektedir.

Avrupa'nın eskiden Roma tarafından yönetilen kısmında feodalizm, çürümekte ve çökmekte olan bir imparatorluğun korumasından yoksun kalan egemen sınıfın kırsala çekilmesini anlatmaktadır. İmparatorluğun çöküşü Roma kentler ağının da çöküşünü beraberinde getirdiğinden kırsal nüfusun artışı bu dönemin en belirgin özelliklerindedir (Tigar ve Levy 2016: 40). Roma'nın ve kentin çöküşü, Roma halklarının yurttaşlıktan

¹⁶ Kavimler göçü.

kaynaklanan haklarını da kaybetmelerine neden olmuştur. Bu dönemde lordlar ve onların bağlı olduğu senyörler ve krallar arasında *fief* adı verilen sözleşmelerle (Poggi 2014: 40) egemenlik parçalı bir yapı olarak kurgulandı ve her bir egemenlik alanı bir üst egemenlik alanına sözleşmelerle zincirleme bağlandı. Feodal yapının hiyerarşik yanı, karar alma süreçlerinin feodal aristokrasi içine hapsedilmesine neden olarak siyasetin kamusalını yok etmiştir. Bu dönemde kamusal ya da sivil alan bütünüyle yok olmuştur. Bununla birlikte kamusalın yok olması devlet aygıtının çözülmesi anlamına gelmez. VI ve X. yüzyıllar arası dönem Roma imparatorluğunun yerine egemenliğin parsellenmesi olarak geçmiştir (Wood 2008: 177). Kamusalın yok olması özgür yurttaşların kamusal meclislere katılımlarının ortadan kalkması manasındadır (Wood 2008: 182). Roma'nın içi boşaltılmış yurttaş kavramı feodal dönemde terk edilmiş, köylüler lordlara bağlı serflere dönüştürülmüştür. Serfler konumundaki topluluklar birer köle olarak adlandırılmazlar. Serfler tekil olarak alınıp satılamayan, toprağa bağlı olan, her ne kadar kötü muamele görseler de belirli bir mülkiyete sahip olan köylülerdir (Huberman 2015: 15-16). Feodal Karolenj Krallığının kendisini devamı olarak gördüğü antik Yunan ve Roma'nın yurttaş nosyonu yok olmuş, toprağa bağımlı toplulukların oluşturduğu serflik düzeni toplumsal statü boşluğunu doldurmuştur. Serfleri, meclislere katılıp siyasal bütün haline gelen ve siyasal özneyi oluşturan yurttaşlarla kıyaslayabilmek mümkün değildir. Zira her senyör kendi topraklarında üzerinde sınırlı kalmak üzere serfleri ve vassal lordları üzerinde kural koyma, koyduğu kuralları uygulama ve kurallarına uymayanları yargılama yetkisine sahipti. Lord'un *manor*'larında¹⁷ yaşayan herkes o *manor* adetlerine ve lordun kurallarına bağlı halde yaşamakta ve onlara uymaktaydı. Lordun hakları geniş ölçüde köylülerin siyasal ve bireysel hareket alanını sınırlamaktaydı (Pirenne 2009: 74-79). Toplular siyasetin öznesi olmaktan tarımsal çıktı sağlayan birer üretim aracına dönüşmüşlerdir. Köylü ile toprak arasında doğrudan bir toplumsal ilişki kurulmuştur. Serflerin hareketliliğini sınırlandırma süreci, toprağa bağımlı kişi anlamında köylülerin *glabae adscripti* kavramıyla bir hukuki statü haline dönüştürülmesiyle sonuçlandırılmıştır (Köker 2011: 181). Antik Yunan'da hukuki bir niteliği bulunmadan siyasetin öznesi olan yurttaşlar Roma'da hukuki niteliği olan ancak siyasal varlığı giderek yok edilmiş 'yasal yurttaş'lara dönüştürülmüş, ortaçağda ise yurttaşlıkları da ellerinden alınarak hukuki

¹⁷ *Manor*, lordun şatosu çevresindeki serfler ve topraklardan oluşan lordun mülkünü meydana getirmekteydi. .

statüsü bulunan üretim araçlarına dönüşmüşlerdir. Senyör ve vassal lordları arasındaki ilişki Roma'daki *commendatio*'ya¹⁸ dayanmakta, lordların serflerle arasındaki ilişki ise *commendantio*'ya benzemektedir. Köker, dayanmak ve benzemek kelimelerini bir amaca dayalı olarak kullanmış ve iki ilişkiyi farklılaştırmıştır. Zira aralarında hiyerarşik bir ilişki bulunsa da senyör ve vassalları aynı dünyanın insanıdır. Aralarındaki ast üst ilişkisi *primus inter pares*¹⁹ statüsündedir. Farklı bir sosyal tabakayı meydana getirirler (Köker 2011: 188-189). Hâlbuki serfler lordların hiyerarşik olarak aşağısıdır, başka dünyanın insanıdır. Serf statüsüyle birer üretici konumuna düşürülmüş toplumlar tamamıyla siyasal alanın dışarısına çıkarılmışlardır (Özenç 2016: 91-92). Ortaçağ dünyası, antik Yunan'ın sağlayabildiği siyasi eşitliği yok etmiştir. Roma'nın bozduğu yurttaş-siyasal eşliği ortaçağda ortadan kaldırmıştır. Buna istinaden, feodal toplumun tanımlayıcı özelliklerinden birisinin Aristoteles'in kavramsallaştırdığı net ve belirgin bir siyasal alanın fiilen yok edildiğini söylemek mümkündür (Wood 2008: 203). Feodalizmin kuruluşundaki toplumsal ilişkiler, antik çağın aktif siyasal yurttaşlık kavramını yürürlükten kaldırıp ve meclislerde, kurullarda tartışıp karar almaya dayanan eylemselliği ortadan kaldırıp pasif birer üretim aracına döndürmüştür. Roma'nın etkisiz halk meclislerinin bile ancak adı ortaçağa aktarılabilmiş, Kutsal Roma imparatorluğu bünyesindeki prenslerin saray maiyetlerinin kamusal, resmi ve dini konularda karar aldığı toplantılara *Comitia Curiata*'dan atıfla *Curia* (Weber 2017: 17) adı verilmiştir. Benzer biçimde Fransa'daki Karolenj Krallığı'nın meclisi görünümündeki *Curia Regis*'e senyör ve rahipleri çağıran kral vergi toplamak için bu meclisin kararına ihtiyaç duymaktaydı. Belirli prosedürlere sahip olmayan *Curia Regis*'e bazen sadece senyörler, bazen rahipler, bazen ise her iki katman da çağrılmaktaydı. İleride *États Généraux*'a evrilecek olan bu meclisin varlık sebebi vergi toplanmasını sağlamak, kraliyet mahkemesi görevi görmek ve askeri-idari-dini konularda danışma meclisi pozisyonuna sahip olmaktan öteye geçememiştir (Sarica 1969:18-19). Bu noktada akıldan çıkarılmaması gereken şey, ortaçağın hukuk algılayışının seküler bir yasa koyucuyu öngörmemesidir. Ortaçağ siyasal düzeni yasamayı tanımaz (Kern 1939: 184). Tanrısal bir ideaya sahip olan yasa fikri ancak tümdengelimle keşfedilebilir. Bu nedenle

¹⁸ *Commandantio*, Roma'da özgürolan bir kişinin kendisinden çok daha güçlü bir özgür kişinin koruması altına girdiği hukuki bir durumu ifade etmektedir.

¹⁹ Eşitler arasında birinci.

ortaçağdaki hukuksal faaliyetler yasa koymaktan ziyade yasa bulma faaliyeti olarak adlandırılabilir.

Ortaçağ insanının oldukça büyük bir kısmı kırsal alanda yaşasa da yer yer büyük kentler de göze çarpmaktadır. Ortaçağ'da feodal hiyerarşinin dışında kalmış özerk kentlere ve kent cumhuriyetlerine rastlanmaktadır. Kentlerin dinamizmi kıra ait olan feodal yaşamdaki *gefolgshaft*'tan değil *genossenschaft*'tan²⁰ gelmekteydi (Poggi 2014: 55). Kırdaki yaşayanları feodal lordların hakimiyeti altına iten güdü, istilalar sonucu can ve mal güvenliğinin yok olması nedeniyle hissedilen korunma ihtiyacı iken kentte yaşayanları bir araya getiren motivasyon ticaret ve üretime ilişkin çıkarlardı. Feodal düzenin kırsal düzenlemeleri, feodal yargılama usullerinin toprağa bağlı yapısının ticareti ve taşınabilir sermayeyi, dolayısıyla kenti yönetebilmesi imkân sınırları dışındaydı. XII. yy'den itibaren artan ticarileşmeyle birlikte kentler, içerisinde barışın güvence altına alındığı ve tüccarların kendi faaliyetlerini düzenlemelerine imkân tanıyan kişisel birer özgürlük alanına dönüşmüş, kent içerisinde yaşayanlar lordların öngörülemez kararlarından bağımsız hale gelmişlerdir. Kent belirli bir yasal statüyle çevresinden ayrılmıyordu. Sakinleri özgürdü. Günlük pazarı, ayrı bir mahkeme bölgesi, hizmetlerin sağlanmasında ayrıcalıkları vardı. Kent hukuku hükümdar tarafından kentlere bahşedilmiş bir özerklik alanıydı (Höfert 2011: 77-78). Bu özerklik ve lordlardan tüzel uzaklık, kentlerin kendi içlerinde kolejyal bir yönetim tarzı oluşturabilmelerini sağlamıştır. Bu nedenle kentler feodal hiyerarşiyi reddederek kendi kendilerini yönetmekteydi. Kentler, lordlara karşı kendi zümrelerini oluşturmada, yerel meclislerinde kendi haklarına sahip çıkmaya çalışarak lordların baskılarını kısıtlamaya çalışmışlardır (Schulze 2005: 14).

Kentsel düzenin ideolojik farklılığı kır ve kent topluluklarının birbirlerinden farklı siyasal öznelerle sahip olmalarına neden olmuştur. Kırsalda yaşayan köylüler toprağa bağlı serfler olmalarına karşın kentlilere yasal olarak "özgür kişi" statüsü verilmiştir (Poggi 2014: 57).

²⁰ *Gefolgshaft* maiyet anlamına gelmekte olup hem Cermen kabile şefi ile onun yakın adamları arasındaki silah arkadaşlığını hem de hiyerarşiyi vurgulamaktayken *genossenschaft* arkadaşlık-dostluk anlamına gelip eşitliği içinde barındıran sivil içeriğe sahip bir kavramdır (Köker 2011, 185).

Ortaçağ kentinin kıra kıyasla görece özgür olan görünümü, kente ait siyasal yapının kırdan farklılaşmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle geç ortaçağ döneminde değişen ekonomik yapı, gelişen para ekonomisi, kalıplaşmış patrimonyal-feodal yönetimlerle bezeli Avrupa coğrafyasında siyasal yapıda farklılaşmaya yol açmıştır. Kentlerin içerisinde bulunduğu para ekonomisinin kalıplaşmış *fief*lerle çözülebilir olmaktan uzak hale gelmesi, tek tek güç sahiplerinden oluşan zümrelerin kurulmasına ve *Ständestaat*'ın oluşumuna yol açmıştır (Weber 2012a: 451-452). Kendine özgü siyasal yapısı bulunan İtalyan kent devletleri, Rusya'daki Novgorod ve Baltık kıyısındaki Hansa kentleri hariç olmak üzere Avrupa'nın geriye kalan kentlerinin oluşturduğu bölgesel idareler *Ständestaat* görünümündeydi. *Ständestaat* 'zümreler yönetimi' olarak açıklanabilir. Kentte iktisadi, dini ya da ticari cemaatler -*community*- haline gelen topluluklar kentin siyasal çıkarlarının karmaşıklığı nedeniyle kırım hâkim siyasal yapısından oldukça farklı siyasal bütünlükler meydana getirmişti. Ortaçağda bölgenin, bölgedeki belirli bir yörenin ya da kentin yönetiminde belirli düzeyde katılım gerektiren ve hükümdarla işbirliği içindeki meclisler, divanlar, parlamentoların vs. her biri *stände*'leri oluşturmaktaydı. *Stände*'nin temeli, Roma'nın çöküşü sonrası ekonomik özyıkıma karşı bir korunma sağlamak üzere kurulmuş loncalardan meydana gelmekteydi (Sennett 2014: 179). Her bir lonca kendi kurallarını koymakta ve denetlemekteydi. Bu kurallara uymayanların ağır bir şekilde cezalandırıldığı kayıtlarda bulunmaktadır. Londralı bir fırıncı standardından düşük bir çörek satarsa alay konusu olması için bir kafesin içinde kentte gezdirilirdi (Agibalova ve Donskoy 2017: 83). Bu noktada dikkat edilmesi gereken şey, kural koyan, uygulayan ve denetleyenin sivil bir örgütlenme olan loncalar olmasıdır. Ortaçağda ticari güçlerin ve senyör karşıtı hiziplerin yarı özerk ve kendini yöneten korporasyonlardan oluşması tipik bir durumdur (Wood 2008: 235). Bu loncalar *stände*'lerin temeli olacak, *stände*'ler de temsil ettikleri toplumsal tabakaların ticaretin gelişimi sonucu güçlenmesiyle parlamentolara kaynaklık edecek, en sonunda da monarşi ve soylularla çatışarak burjuva devrimleri sonucunda ulus devletlerin kurulmasına ön ayak olacaktır (Köker 2011: 191).

Antikçağ'dan Ortaçağ'a aktarılan demokrasi mirasının yapısal dönüşümü epistemolojik bir değişimin de göstergesidir. Antikçağ kent toplumları *demos* ya da *tribus* şeklinde bölgesel ve temelde kırsal biçimde örgütlenmiş olmasına karşın Ortaçağ

kentleri loncalarda sınıf temelli olarak örgütlenmiştir. Lonca tipi örgütlenmeler antik dönemde de *demiourgoi*, *fabri*, *centuriae* şeklinde mevcut olmasına karşın bu örgütlenmeler diğer statü gruplarının, yani 'halkın' veya 'kabilenin' yan unsurları olarak yer almıştır (Weber 2012a: 706-707). Ortaçağ örgütlenmesi ise sınıf tabanlı olup ekonomik çıkar grubu temelli örgütlenmelerin önünü açarak parlamentoların nüvelerinin oluşumunu sağlayacaklardır.

Stände'nin temelinde yer alan ticaret burjuvazisi, kentin kırdan farklılaşmasının temelini oluşturmuştur. Ortaçağın feodal anlayışı kilisenin yaşamın durağanlığı algısıyla aynı doğrultudadır. Kilisenin metafizik dayatmasına paralel olarak Ortaçağ'da kır bir durağanlık içerisindeyken kentler ise devinim ve dinamizmi barındırmaktadır. Bu dinamizmin kökeninde ticaret bulunmaktadır. Kilise tüm paraların eşit ve aynı olduğunu, yük gemisine yatırılıp riske edilen parayla cepte duran paranın farkı bulunmadığını söylemesine karşın ticaretle uğraşan kentlerde bu anlayışın kabulü söz konusu bile edilmemektedir (Bronowski ve Mazlish 2012: 49).

Alman topraklarında *stände*, Fransa'da *etat*, İngiltere'de *estate* olarak adlandırılan bu zümrelerin ortak özellikleri, kendilerini fiziksel olarak güvene almak ve gerektiğinde şiddete başvurmaktan çok, kendi üyeleri ile ilgili hak ve sorumluluklar oluşturabilmek, bu kuralları uygulayabilmek ve tanınan ayrıcalıklara *stände* dışından gelen yabancıların müdahalesini önlemektir. *Stände*'ler zaman zaman kurumsal bir çatı altında toplanarak kendilerini hükümdarlar nezdinde temsil etmekteydi. Hükümdara sorunları iletmekte, hükümdarın görevlilerine itirazlarını dile getirmekte haklarını vurgulamakta, tavsiyelerde bulunmakta, kendi sorumluluklarını yerine getirmekte, ancak hükümdarın iktidarına karşı gelmemekteydiler (Poggi 2014: 59-61). Ortaçağ'da bu türden şehir loncaları neredeyse her yerde hukuken olmasa da fiilen şehirlerin iktidar ortağı konumunda bulunmaktadır (Weber 2012a: 641).

Stände yerel ticareti yönlendirebilmekte, vergi oranı belirleyebilmekte, ekonomik alanı yönlendirebilmekte, imar işlerini planlayabilmektedir. Batı ve Orta Avrupa'da hiçbir egemen prens bu derli toplu ve kararlı zümreleri alt etme konusunda başarılı olamamıştı. Şehirlerin çoğu bölgelerin ya da imparatorluğun üst zümre

meclislerine temsilciler gönderebilmiş, mali sıkıntılar nedeniyle alt konumlarda yer almış olsalar da belirli bir söz hakkı elde edebilmişlerdir (Weber 2012a: 687). Bu açıdan Avrupa'nın genel bir panoraması olan *ständestaat* idaresi modern parlamentoların öncüsü sayılabilir (Schulze 2005: 26). Bunun en tipik örneği Fransız *stände*'lerinin en üst yapısı olan *États Généraux*'tur. *États Généraux* ilk defa 1302'de Curia Regis'e katılan senyör ve rahiplere kentlerin ileri gelenlerinin katılımıyla oluşturulmuştur. *Tiers état*'ı oluşturan kent ileri gelenleri dört ayrı yöntemle seçilmekteydi. Doğrudan krala bağlı kentler *-villes prévotales-* ya genel oyla ya da kent valisinin seçimiyle, kral ya da herhangi bir senyörden özerk olan kentler *-villes municipales-* seçimle işbaşına gelen yüksek memurların seçimiyle, yani iki dereceli bir seçimle, senyöre bağlı kentler doğrudan senyörün seçimiyle, senyör ve kilisenin birlikte yönettiği kentler ise piskopos ve senyörlerin ayrı ayrı seçimiyle *États Généraux*'a temsilci gönderirdi (Sarica 1969: 22-24).

Bununla beraber bir *stände*'yi modern parlamentodan ayıran özellikler bulunmaktadır. Standart bir *stände* modern parlamentoların kural koymaya sınırlı yetki alanına ek olarak hem kural koyma, hem koyduğu kuralı yürütme, hem de kurala karşı geleni yargılama yetkisine sahiptir. Ancak bu yetki alanı hükümdarın otoritesi ile sınırlanmıştır. *Stände*'ler kentteki mevcut tüccar zümresinin, burjuvazinin kendi çıkarlarını kent ve onun hinterlandı dâhilinde korumak ve kendine bir iktidar alanı yaratmak için oluşturduğu bir yapıdır. *Stände*'nin parlamento ile eşit statüde olmaması, temsil kabiliyetinin çoğunlukla içerisinde çıktığı iktisadi birimi kapsamaması ve ortaçağın karakteristik niteliğiyle bağlantılı olarak egemenlik alanının bir hükümdara bağlı olması onu modern parlamentolardan ayırır. Kendi iktisadi cemaatine dâhil olanlar dışında kalanları temsil etme yükümlülüğüne katlanmaması ve bir hükümdarın otoritesine boyun eğme davranışı göstermesi nedeniyle bir *stände* idaresindeki kent hiçbir zaman, çağdaşı olduğu İtalyan kent devletlerinin statüsüne erişememiş, çevresinden tam bağımsız bir iktidar alanına sahip olamamış, kendine ait yurttaş topluluğu yaratamamış veya yaratmamıştır. *Stände*'nin temsiliyet sorunu bu meclisin üyelerinin şehri değil şehir aristokrasisini temsil etmesinden kaynaklıdır (Weber 2012a: 618). *Stände*'nin varoluşsal önemi, yaklaşık birkaç yüzyıl sonrasında burjuvanın artık sınırlı *etat*'lardan

çıkarak devrimlerle iktidarı eline alıp modern parlamentoları oluşturması²¹ ile sonuçlanacak süreçte modern parlamentoların nüvesini oluşturmasındandır. Bir toplumun ya da topluluğun tamamını değil sadece iktisadi bir zümreyi kapsamaları ve onu temsil etmeleri, o zümrenin çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri nedeniyle *stände* hiçbir zaman bir kamusalılığa karşılık gelmemiştir. Şehir meselelerinin idaresi zenginlerin, tüccarların ve toprak sahiplerinin elindeydi. *Stände* toplantılarına onlar katılır, mali konularda kararları onlar alır, mahkemeleri onlar kontrol ederlerdi. Buna karşın vergi yükü ise zanaatkârlara yüklenmişti (Agibalova ve Donskos 2017: 85). Bu sebeplerle bu yapının bir kamusalılığı yansıttığı iddia edilemez.

Her ne kadar *stände* tek başına kamusalılığın fikri ve fiziki mekânı olmasa da içerisinde yer aldığı kentler bir komün olarak varlığını sürdürmekteydi. Başta Londra olmak üzere İngiltere kentleri XII. yy'den sonra *sheriff* –şerif- gibi seçilmiş bir belediye başkanı ve kentin ileri gelenlerinden oluşan bir konseyle komünal bir kamusal alana yaklaşmışlardı. Monarşinin vergi istekleri altında varlığını sürdüren bu komünal kentler sınıfların güçlenerek parlamentoda keyfi vergilendirmeye karşı çıkabilecekleri döneme kadar monarşinin, bunun ardından da parlamentonun etkin denetimi altında tutulmuşlardır (Weber 2012a: 642).

Ortaçağ İtalya'sında ise Avrupa'nın geri kalanından farklı bir siyasal yapı bulunmaktadır. Bu farklılık XII. yüzyılda dahi dikkat çekmekteydi. Dönemin tarihçisi Freisburg'lu Otto Kuzey İtalya'da dönem standartlarının haricinde bir yönetim tarzı oluştuğunu fark etmişti. Bu bölge tarihçilerin ortak görüşüne göre Feodal yönetim tarzından daha erken dönemde sıyrılmıştır (Skinner 2014: 23). Roma'nın çöküşünün ardından geride en büyükleri Venedik, Bologna, Roma, Floransa, Cenova, Pisa, Milano olmak üzere çok sayıda kent devleti miras kalmıştır. Bu kentler papalık kontrolündeki Roma hariç, sık sık rejim değişikliğine uğramıştır. Zaman zaman oligarşik birer cumhuriyet görünümüne bürünmekte, bazen bir ailenin denetimine girerek prensliğe dönüşmüşlerdir. Bununla birlikte kentlerin çoğunda birer cumhuriyet rejimi bulunduğu görülmektedir.

²¹ Fransa'da 1789 devrimi, 175 yıldır toplantıya çağrılmayan Fransa'daki bütün etat –*stände*-ların temsilcilerinden oluşan États Généraux'un Kral XVI. Louis tarafından toplantıya çağrılması ve bu meclisteki kentli zümrenin toplantı esnasındaki isyanıyla başladı.

Erken Ortaçağ'da *parlamentum* adlı kasaba meclisleri resmi olarak İtalyan komünlerinin en yüksek ve hâkim organı olarak görülürdü. Her ne kadar gerçek egemenler kentin ileri gelenleri olsalar da halk hakimiyeti fikri biçimsel olarak muhafaza edilmekteydi. Memuriyetlere ve konseylere katılım şartları aristokrat ailelere mensubiyet kriterleriyle sınırlandırılmıştı. Bunun yanı sıra *parlamentum* toplantılarına gün içerisinde vakit ayırabilecek kişilerin sadece ekonomik güce sahip bulunanlar olması sınırlı bir aristokratik yönetici sınıfın oluşumunu destekledi. Yaşamak için gün boyu çalışmak durumundaki kent-kasaba halkı için ise bu toplantılar açıkça bir zorunluluktan doğan külfet olarak görülmeye başlandı (Weber, 2012a: 629).

Yüksek Ortaçağ olarak adlandırılan 1100-1300 arası dönem ve Geç Ortaçağın ilk döneminde oligarşik yönetimlere karşı gelen İtalyan kent yurttaşlarının –*popolo*- iktidara yükselmesi ve *parlamentum*'larda söz sahibi olmaya başladıkları görülmektedir (Weber 2012: 629-630). Bu dönemde İtalyan kent devletlerinin başında ilk zamanlar kentin ileri gelenleri arasından seçilen ve bir yıl görev yapan konsüller bulunsa da bir süre sonra yerlerini, kentin ailesel ve ticari bağlarından bağımsız olmaları için başka bir İtalyan kentinin yurttaşı olan *podesta*²² adlı memurlara bırakmışlardır. *Podesta*'lar kentin bütün iktidarını kullanma yetkisine sahip olsa da hükümdar değil birer maaşlı memur statüsündedirler. En yüksek güçle donatılan *podesta* İtalya'nın pek çok yerinde tipik olarak bu iş için özel olarak atanmış ileri gelenler komitesi tarafından seçilmekteydi (Weber 2012a: 637). *Podesta*'lar toplumun bütünü arasından seçilmemektedir. İlk zamanlarda çevre arazilerin toprak sahibi lordları arasından *podesta*'lar seçilmişken, ilerleyen dönemlerde komşu olmayan kentlerin hukuk eğitimi almış aristokratları *podesta* olarak seçilmiştir (Waley ve Dean 2014: 46). Görev süreleri altı ayla sınırlıdır. Bütün kuzey İtalya'ya yayılmış olan bu yönetim tarzında *podesta*'lar iki ayrı konseyle birlikte kentleri idare etmişlerdir (Skinner 2014: 23-24). Kentlerde iki ayrı konsey bulunması, *popolo*'nun hâkim konuma yükseldiği eski *parlamentum*'a alternatif olarak kent ileri gelenlerinin yeni ve daha küçük ölçekli bir konsey kurmasıyla açıklanır (Weber 2012: 630). Bu konseylerin öncesinde yapısal olarak antik Yunan'daki *Ecclesia* benzeri bir kurum olan *Arengo*'da bütün yurttaşların toplanması öngörülmekteydi. Kentlerin eski tarihlerine ilişkin bilinen az sayıdaki veriler,

²² *Podesta* ünvanı 'en üstün iktidar' anlamına gelen *potestas*'ın bu memura verilmesi nedeniyle kullanılmıştır.

Arengo'ların hiçbir zaman etkin meclisler olmadığını göstermektedir. Bu genel meclislere kent yurttaşı olan herkes dâhil olabilmekteydi. Kentten kente yurttaşlık kriterleri değişse de erkek olma, belirli miktarda vergi veriyor olma, ya da kentte kendine ait bir konuta sahip olma gereklilikleri yurttaş olabilme konusunda kentler arasındaki ortak sayılabilecek kriterlerdir (Waley ve Dean 2014: 71-72). XIII. yy sonrasında ise *Arengo* pek çok İtalyan kent devletinde işlevsiz hale gelmiştir. Esas karar alıcı organlar sayıları değişkenlik göstermekle birlikte birisi 600, diğeri 40 civarı yurttaştan oluşan iki ayrı konsey olmuştur. Bu meclislere seçilme usulleri kentten kente farklılıklar göstermektedir. Bazen iki dereceli seçimler yapılmakta, bazen görevden ayrılan meclis üyeleri toplanarak yeni üyeleri seçmekte, bazen kura çekilmekte, bazen ise bütün bu yöntemler bir arada kullanılmıştır. Küçük konseyler aristokrasinin çekirdeği tarafından oluşturulmaktayken büyük konseyler de kentlerin çoğunda halka kapalı olup bu çembere giriş çıkışlar siyasal liyakat temelinde soylu ailelerin onaylarının tasarrufunda olmuştur (Weber 2012a: 636). Bu meclislerin bugünkü parlamentolara benzeyen şekilde farklı konularda gereksinim duyduğu farklı karar yeter sayıları mevcuttu. Bu meclislerde kimin ne kadar süre konuşacağı, oturumlara kaç defa katılınması gerektiği, ya da hangi konunun gizli hangi konunun açık oylama usulüyle yapılacağı ve oylamalarda uyulacak kurallar sıkı kurallara bağlanmıştı. Bunlar göz önüne alındığında İtalyan kent meclislerinin dinamiklerinin modern parlamentoların iç işleyişine oldukça benzediği görülmektedir (Waley ve Dean 2014: 40-43).

Podesta her ne kadar *potestas* yetkisine sahip olsa tek başına karar alıp uygulama yetkisinden mahrumdur. Bir memurluk ve baş yargıçlık olarak görülen bu makam hükümdarlığı değil, aksine hukukun egemenliğini temsil etmekteydi. Ayrıntılı kanunlar çıkaran meclislerin aldıkları karşısında hiçbir *podesta* aykırı hareket edememektedir. Bu bağlamda Romalı konsüllerin varisleri *podesta*'lar değil meclisler olmaktadır. Kuzey İtalya kentlerinde XIV. yy'de bir *podesta* artık kolluk kuvvetine sahip bir yargıçtan fazlası değildir (Waley ve Dean 2014: 48). Geç Ortaçağ İtalya'sında esas iktidara burjuvalarla dolu meclisler sahip olmuştur.

Ortaçağın genel özelliği olarak insanlar hakkında karar alan zümreler, lordlar, hükümdarlar ve bunların kolektif varlığı, toplumların siyasal olandan dışlanmasına

neden olmuştur. Feodal meskenlerde ister soylu ister serf olsun, bireyin yalnız kalabileceği bir yer bulunmadığı, meskenlerin odalarının birer sokak görünümünde olduğu ve buralarda bir izdiham halinde yaşandığı ortaçağ kadar insanların birlikte, iç içe hatta üst üste yaşadığı bir dönem olmamasına karşın (Sennett 2014: 161) bu fiziki birliktelik ideolojik bütünlüğe ulaşmanın ve kamusal olarak siyasete katılmanın aracı olamamıştır. Atina polisinin üyesi bir yurttaşken bir ortaçağ kentinin üyesi kendisini burjuva olarak tanımlamaktaydı. “*Notre-Dame’da çalışan oymacılar burjuvaydı ,ortaçağ Paris’inde çok az burjuva Yunan yurttaşının oy hakkına sahipti*” (Sennett 2014: 166). Kent içerisinde sakinlerin eşitliği liberal tarih yazımına bir mit olarak kabul edilebilir kent konseylerine egemen olma hususunda hizip ve zümrelerin içine girdikleri çatışmalar sakinlerin siyasal katılıma ilişkin eşit derecede imkâna sahip olmadığını göstermektedir (Höfert 2011: 78-79). Bununla birlikte ortaçağdaki bu kurumlar merkezi devletten bağımsız olarak özerkliklerini ve haklarını savunabildikleri için devlet gücünün sınırlandırılması için bir temel oluşturmuşlardır (Wood 2008: 240).

Bununla birlikte ilerleyen süreçte İtalyan kent cumhuriyetleri *Signore* denilen İtalyan feodalleri tarafından yutulmuş (Waley ve Dean 2014: 212-213), kentlerin üzerinde imparatorluk baskısı oluşmuş ve çoğu zaman özerkliklerini yitirmişlerdir. Rönesans döneminde ise, cumhuriyet olanları da dâhil olmak üzere İtalyan kente devletleri dar bir oligarşi çevresinin hâkimiyet altına girmişlerdi. Bu sivil düzende değişik özel ve tüzel güçlerden bağımsız açıkça tanımlanabilen bir kamusal alan sınırı çizilememiştir. Dönemin en parlak cumhuriyetleri olan Floransa ve Venedik hizipsel kavgaların ve siyasal çekişmelerin içerisindeydi. Erken Ortaçağ’da kalıtsal olarak aktarılan Doge’lar tarafından yönetilen Venedik’te aristokrasinin müdahaleleri sonucu bu unvan bürokratik bir makam haline getirilerek *primus inter pares*’e indigenmiştir (Weber 2012a: 632). Bu şekilde oligarşik bir cumhuriyete dönüşen Venedik’in Büyük Konsey’i tamamıyla aristokratlarla dolu bir siyasal bütünlük arz ediyordu. Temsili özelliği olmayan Büyük Konsey 1.000-1.400 arasındaki soyludan oluşurdu (Gordon 2002: 139). Venedik örneği dışında da bütün İtalyan kent devletlerinde loncalar dışındaki *popolo minuto* denilen geniş halk kitleleri siyasetten dışlanmışlardır (Wood 2016: 55-57). Geç Ortaçağ’da meydana gelen bu olaylar Avrupa’da imparatorluk hegemonyasının yayılmasını beraberinde getirmiş, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu

ve papalık arasında otorite srtşmesine neden olmuştur. İmparatorluk ile papalık arasındaki bu mücadelenin çalışma için önemi, bu çatışmanın imparatorluk tarafından bulunan ideologlarının papanın egemenliğin tanrıdan kendi aracılığı ile seküler otoritelere geçtiği iddiasına karşı sav olarak egemenliği halka dayandırmış olmalarıdır. Bu argüman seküler otoritenin güçlenmesini sağladığı gibi ileride mutlak monarşilere karşı mücadelede parlamento yanlılarının da argümanlarının temelini oluşturacaktır. İmparatorluk yanlısı argüman üreten ideologlardan Padualı Marsilius yasaların Kilise'nin ya da Tanrı'nın değil insan aklının, kanun koyucunun bir ürünü olduğunu belirtmektedir (Tannenbaum ve Schultz 2008: 180). Bu sayede yasama seküler işlerle alakalı bir uğraş haline getirilmiş ve imparator Kilise'nin otoritesinden zgr hale getirilmiştir. Zira imparator meşruluğunu halktan ve halkın yaptığı kanunları icra etmekten alır. Siyasal iktidarın meşruluğunu halktan alabilmesi ise Marsilius'un "sivil toplum" anlayışı ile ilişkilidir. Yasaların insan kanun koyucu tarafından yapıldığını belirten Marsilius, *universitas civilum* olarak adlandırdığı sivil toplumda bu yasa yapıcı sivil otoritenin sürekli onaylanması gerektiğini belirtir. İnsanlar basitçe, kendi geçimlerini sağlamak için topluluk halinde yaşamaya doğal olarak başlarlar. Böylece toplumun oluşumu tanrısal bir temelden kurtarılınca onun varlığını sürdürmek için ortaya çıkan siyasi otoritenin de tanrısal bir meşruluğa gereksinimi kalmayacaktır (Ağaoğulları 2013: 51-60). *Universitas civilum* birçok, az sayıda ya da tek kişi tarafından yönetilebilir. Otoriteye onay verecek olan halk kavramının ise bugünün bağlamından sıyrılılarak düşünülmesi gerekmektedir. Ortaçağ'da halk bireylerden oluşmamaktadır, dolayısı ile hak kavramları bireylere ait değil geniş çaplı tzel yapılara aittir. Marsilius onay ve seçim işlevini bireylere değil Kutsal Roma İmparatoru'nu seçen elektr Alman Prensliklerini bırakmıştır. Böylece sürekli onay alan imparator halka dayanarak kilise aradan çıkarılarak meşrulaştırılmış olmaktadır. Marsilius'un sivil toplumu ilahi bir emir sonucunda oluşmuş bir insan grubu olmadan tasvir etmesi imparatorluk yönetimini meşrulaştırmayı amaçlarken ilerleyen asırlarda ortaya çıkacak halk egemenliği teorilerinin de istemeden nn açmıştır. Böylece hak doktrini bütün ortaçağ boyunca kraliyet gücünün Papalık'a karşı savunu amacıyla kullanılmıştır. Tzel bir varlık olarak halkın, otoritenin nihai kaynağı olduğu fikrine devlet gücünün sınırlandırmaktan ziyade monarşinin Papalık başta olmak üzere bütün rakip iktidar çevrelerine karşı savunulması amacıyla başvurulmaktadır (Wood 2016: 117-118).

Egemenlik eğer kural yani yasa koyma faaliyeti ile ilişkilendirilirse tarihin bu döneminde yasa fikri dünya düzeninin bir parçası kabul edilerek ilahi kudrete ait olarak düşünülmüştür. Yasa değiştirilmezdir. Belki saptırılabilir ve hataya uğratılabilir ancak kendisini eski haline geri getirir (Kern 1939: 150-151). Bu durağan hukuki algının var olduğu dönemde otoritenin nihai kaynağı olarak halkın gösterilmesi halkı ne *potestas* ne de *auctoritas* sahibi yapmıştır. Halk ancak rıza gösterendir. Erken dönem rıza fikri, mutlak monarşi ile uyumlu hale getirilmiştir. Halktan kaynaklanan egemenlik nosyonunda halk denen kavram ne kadar dar sınırlarda tanımlanırsa tanımlansın halka fiili olarak herhangi bir rol ve hareket alanı terk edilmemiştir. Bu tür rıza ve onaya dayanan teorik mekanizmalar eyleme dayanan ve aktif yurttaşlıktan ziyade seküler ortaçağ mutlak monarşilerinin otoritelerini meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Böylelikle ‘egemenliğin temeli olarak halk’ kavramı egemenliğin sınırlanmasını sağlamak bu yana, güçlenmesini sağlamaktaydı. Bu kadar edilgen bir role sahip halk Aziz Augustinus tarafından belki yurttaş olarak kabul edilebilirdi ancak Aristoteles’in nazariyatında bunlar bir polis parçaları değil koşullarıdır. Parçalar ve koşullar, yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkiler siyasi değildir. Zira Aristoteles’in kavrayışı özelinde antik dünyanın bir yönetim biçimini siyasi olarak kavrayışının sebebi, bütün yurttaşların yönetime katılma hakkının bulunması ve siyasal olarak eşit statüde bulunmasıdır (Wood 2008: 206-207). Marsilius imparatorun otoritesini papaya karşı korumak isterken otoriteyi halka dayandırma zorunluluğunu hissetmiştir. Bu sayede istemeden halk egemenliği düşüncesinin de temel düsturunu üretmiş durumdadır. Egemenliği ve otoriteyi halka dayandırma düşüncesi parlamentoların temel argümanı olarak yer edinecektir.

Otoritenin kaynağı hakkındaki bu tartışmalar altında Avrupa’nın hukuk kültürü de değişime uğramaktaydı. Yasal alanın tanrısallaştırılması nedeniyle durağanlaşan yasal alan, bu tartışmalar esnasında yeniden biçimlendirildi. İlahi olan yasanın değiştirilmesi, onun bozulması anlamına geldiğinden egemen tarafından konan her kural kilise çevrelerince *usus* değil *abusus*, yani faydalanılan değil zararlı olan, bi’dat, olarak görülme eğiliminde olmuştur. Bi’dat’ın var olduğu anda bütün iyi insanların yapması gereken eski doğru düzene dönülmesini sağlamak olmalıdır (Kern 1939: 151). Böylece Kilise’nin siyasal söyleminde Augustinus’tan beri var olan ‘kralın zalim olmasında dahi

ona boyun eğme' düşüncesi kökten değişime uğramakta, direnme hakkının gündeme gelmesine neden olmaktadır. Direnme hakkı, Ortaçağ Avrupa hukuk kültürünün yasama fikrine uzaklığının işaretidir. Egemenin yasama gücüne karşı büyük bir tehdit olan direnme hakkının varlığı hem yasamanın seküler bir faaliyet olarak hukuka eklenmesini hem de ortaçağda net bir egemen figürün ortaya çıkmasının önündeki engel olmuştur. "Devlet gücünün yasal olması, öncelikle her türlü direnme hakkının kaldırılmasını ve inlar edilmesini gerektirir" (Schmitt 2016, 33-34). Bu süreçte direnme hakkı olarak hukukleşen *fehde*²³ için öncelikle mahkemeye başvurma şartı getirilmiş, XVI. yy'de modern devletin inşaa faaliyetiyle beraber hukuk sistemi altında egemenin otorite çemberi içerisinde yeni forma büründürülmüştür. Direnme hakkı adı altında *fehdenin* kaldırılması, düzenli hukuk formunun oluşumuyla ve itiraz mercilerinin oluşumuyla mümkün olmuştur (Schmitt 2016, 36).

1.3. İngiltere'de Parlamento'nun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

"İngiliz halkı kendini özgür sanıyorsa da aldanyor, hem de pek çok; o ancak parlamento üyelerini seçerken özgürdür. Bu üyeler seçilir seçilmez İngiliz halkı köle olur, bir hiç derecesine iner. Kısa süren özgürlük anlarında özgürlüğünü o kadar kötü kullanır ki, onu yitirmeyi hak eder."

- Jean Jacques Rousseau

"Medenileşmiş insan Doğudan dini vahiylerini, Mısır'dan alfabesini, Mağribilerden cebiri, Yunanistan'dan sanat ve edebiyatı, Roma'dan kanunları aldı. Fakat siyasi örgütlenmesini büyük oranda İngiliz kavramlarından ödünç aldı ve dünyadaki anayasal sistemler ancak ortaçağ İngiliz Parlamentosuna referansla açıklanabilecek ifade ve kelimelerle süslenmişti."

- Albert F. Pollard

Ortaçağ İngiltere'sinin parlamentosunu İtalyan kent devletlerinden ya da Avrupa'daki kentlerin *stände* meclislerinden ayıran özelliği, parlamentonun süreç içerisinde gittikçe kuvvetlenen yetki alanı, bir kentten çok daha büyük ölçekteki bir devletin toplu meclisi görünümünde olması ve merkezi niteliğidir. İngiltere feodal

²³ İntikam savaşı ya da kişisel öc olarak çevrilebilecek olan bu kavram Ortaçağ Cermen hukukunun bir parçasıdır. Cermen hukukuna göre her bir klan kendi üyelerinin esenliğinden sorumludur. Üyelerinin birinin malı ya da can güvenliğine yönelik saldırıda klan üyesinin hukukunu korumak adına intikam savaşı yürütme hakkına sahiptir (Ece Göktepe 2014: 40).

merkezleşmeyi Kıta'nın aksine, topraklarının üzerinde büyük yetki sahibi olmayan, siyasal otonomisi bulunmayan, görece birleşmiş bir aristokrasi ve kentli bir toplumla gerçekleştirmiştir. Böyle bir toplumda meclisler ulusal nitelikli olabiliyor, bölge ve sınıf ayrımlarıyla bölünmemiş mülk sahipleri topluluğunu temsil edebilmektedir (Wood 2016: 191-192). Standart bir İtalyan kent cumhuriyetinin meclisi kent içinden ya da dışından bir etkiyle kısa sürede dağılabilmekte ve kolektif siyasal bedenin bir oligarşik gruba ya da prene devredebilmekteyken veya *stände* özerk varlığıyla imparatorluğun otoritesi altında ezilirken İngiliz parlamentosu merkezi olmasının da etkisiyle monarşinin baskılarına direnebilmiş, kendisine yönelen saldırılara biri XIII. diğer ikisi XVII. yüzyılda olmak üzere en az üç defa silahla karşılık verebilecek siyasal güce ulaşabilmiştir. İngiltere'de Feodal yönetimin Avrupa'nın geri kalanına kıyasla her zaman daha zayıf kalması ve merkezi idarenin görece kuvvetli varlığı parlamentonun da Avrupa'daki benzerlerine kıyasla büyük ölçekli ve kuvvetli olmasını beraberinde getirmiştir. İngiltere'de hukukun en feodal görüldüğü ve *manor* düzeninin zirvede olduğu zamanlarda dahi devletin merkezleşme süreci devam etmektedir. Avrupa'daki devletlerin aksine İngiltere'de sorunlar merkezde çözülmekte, kararlar merkezde alınmaktadır. Çok erken bir tarihten itibaren İngiliz egemen sınıfları çıkarlarını birleştirerek yasama gücüne sahip bir parlamentoyu vücuda getirebilmişlerdir.

XI. yüzyılın başında İngiltere'de bulunan Anglosakson devletinin bir krallık olmasına karşın temsile dayanan ve özgür yurttaş tipi yaratma kapasitesine sahip olarak nitelendirilebilecek öğeleri bulunmaktaydı. Başındaki kralının yetkileri oldukça kısıtlı olan bu krallığın yönetiminde soylular ve birtakım kasaba ileri gelenleri söz hakkına sahipti (Arsal 1940: 8). Bu nedenle, bulunduğu dönemde benzerlerine kıyasla oldukça merkezleşmiş İngiliz devleti, Avrupa'nın kalanındaki feodal lordlara bağlı serflik düzeninin yerine krala bağlı 'özgür' insan tipi yaratabilmiştir. Bu insan tipinin özgür olarak nitelenmesinin nedeni Avrupalı benzerlerinin aksine toprağa bağımlılığı zayıflığı ve hukuken krala bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Lordlar büyük yetki sahibi olmalarına karşın sadece kralın temsilcisi olarak görülmekteydiler. Lordların hak taleplerinden bağımsız ve onlara karşı yükümlülükleri bulunmayan, şahsi mülkiyet hakkına sahip 'özgür' insan tipi çağına göre oldukça özgün bir durumdur (Wood 2016: 28-31). İngiltere'nin özgür insan tipi ile feodal yönetimin İngiliz topraklarından hiçbir

zaman tam anlamıyla yerleşmemiş olması yakından alakalıdır. Burjuvazinin gereksinimleri serfliğin normlarıyla taban tabana zıt konumdadır. Kişisel özgürlük olmadan, yani seyahat sınırlamaları mevcutken iş yapmak ve mal satmak mümkün değildir. Seyahat etmek ve mal satmak serflerin sahip olmadığı haklardır (Pirenne 2009: 63). İngiltere’de feodal lordların hiyerarşisi altında bulunmayan ve krala doğrudan bağlı bu insan tipi ilerleyen dönemlerde burjuvazi kültürünün toplumu sarmasına neden olacak ve aristokrasinin de burjuvalaşmasını beraberinde getirecektir. Bu özgür insan tipi İngiltere’nin burjuva temelli parlamentosunun oluşumuna oldukça önemli bir katkı sağlamıştır. İngiltere başyargıcı 1365 yılındaki bir konuşmasında “parlamento bütün ülkenin temsilcisidir” derken ne Marsilius’un tasavvur ettiği bir korporasyona, ne de Fransa’daki lokalize tüzel kurumlardan oluşan siyasal yapıya benzer bir oluşumdan bahsetmekteydi. Bu, Occamlı William’ın anladığı şekilde, birey olarak özgür insanlardan oluşan bir toplumdur (Wood 2008: 242). Bu özgürlüğün temelinde feodal patrimonial bürokrasi ve kurumların yokluğu yattığından İngiltere’de temsil ve lonca düzeni Avrupa’nın kalanına göre farklı seyretmiştir. Merkezi yönetimin sıkı kontrolü altında İngiliz kentleri ayrı ve bağımsız siyasal talepler geliştirememiş, bunun yerine merkezi parlamentoda örgütlenmişlerdir (Weber 2012a: 687-688).

İngiliz parlamentosunun gücü, hükümdara bağlılığı ve sadakatinden kaynaklanmıştır. Geneli mali konularda olmak üzere krala şikayetlerin iletilebileceği yer olarak doğan kurum, herhangi bir toplumsal ya da feodal muhalefetin odağı olmadan idari sorunların iletilebileceği sadık bir kurumdur. Kralın şahsi konseyi, parlamentonun gündemini şahsi olarak koordine etmiş ve kralın çıkarlarına zarar vermeyecek bir gündem oluşturmasını sağlamıştır. Parlamento, hayatının başında krala muhalefet eden bir kurum olarak doğmuş olsa ve kraliyet çıkarlarını azaltıp ‘özgürlük’ hedefine yönelse, erken bir tarihte ortadan kalkmış olacağı neredeyse kesindir. Parlamentonun ileriki yüzyıllara güçlü bir kurum olarak aktarılması, bizatihi krala karşı sarsılmaz sadakatinden kaynaklanmıştır (Loughlin 2017: 212).

İngiltere’de merkezi bir idare kurulmasının bir diğer temeli ise, XI. Yüzyıldaki Norman istilasının Anglo-sakson aristokrasisini yok etmesidir. Normandiya Dükü ve İngiltere kralı Fatih William *-the Conqueror-* ele geçirdiği toprakları silah arkadaşları

arasında bütünlük oluşturmayacak biçimde tımarlara ayırıp dağıtmıştır (Timur 2016: 33-34) İngiltere'nin siyasal geçmişi incelendiğinde parlamentoya benzeyen ilk oluşumun 1.000 yıldan daha eski zamanlara tarihlendiği görülebilmektedir. 1066 senesindeki Norman işgalinden önce İngiltere'de çeşitli Anglo-Sakson krallıkları mevcuttur. Örf adet hukukuna oldukça önem veren Anglo-Saksonlar döneminde İngiltere'de kral, hukukun ve yasanın kaynağı olarak algılanmamaktaydı. Hukukun ve bütün yasaların örf ve adetlerden kaynaklandığı kabul edilirdi. Kralın yasa yapabilmesi için kendisine *witan*²⁴ adı verilen bilge kişilerden oluşan *Witenagemot* meclisinin onayını alması gerekmektedir. Bu meclisin içeriği oldukça muğlak olup yasal, idari, yargısal, hatta askeri ve dini yetkilere sahipti. Kanun mahiyetinde kararlar almak, vergi koymak ve kaldırmak, istinaf mahkemesi görevi görmek, orduya ilişkin kararlar almak, kralın idaresini denetlemek, kralın, ülke arazilerinde tasarruf etmesine izin vermek, para basımını denetlemek, piskoposları tayin etmek ve tahtın boşalması halinde yeni kralı seçmek bu meclisin görev dairesinde sayılır. Bu meclis etkisi oldukça geniş, geniş olduğu kadar da muğlak bir kurumdur. Germen *concilium*larının halefi, İngiliz parlamentosunun ise selefidir. Krallar mutlak bir monark olmaktan uzak ve meclise bağımlı hükümdarlar olmakla birlikte bu meclisin liderliği krallar tarafından yapılmaktaydı (Arsal 1940: 8-9). Norman istilasının ardından Anglo-Sakson krallığının sona ermesiyle yeni kralı Fatih William Anglo-Saksonların örf-adet hukukunu benimsemiştir. *Witenagemot* meclisini dönüştürerek meclis üyelerine danışarak yasa koyma kuralını korumuş ve bu meclise kendisini kral olarak ilân ettirmiştir (Gözler 2009: 366). Norman kralları düzensiz aralıklarla eski bir Avrupa geleneği olarak feodal lordları toplayarak devlet işleri ile alakalı aristokrasinin de fikirlerini almıştır (Tanilli 2014: 96-97). Böylelikle ilerleyen dönemlerde *Witenagemot* meclisi feodal lordların ve din adamlarının toplandığı bir meclis halini aldı ve bu meclise *Magnum Concilium* adı verildi. *Magnum Concilium*'un yetki alanı incelendiğinden bu meclisin bir danışma kurulu olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra kral önemli bir düzenleme yapacağı zaman veya önemli bir davada hüküm vereceği zaman *Magnum Concilium*'a danışmasının zorunlu olduğu kabul ediliyordu (Gözler 2009: 367-369). Böylelikle Anglosakson devletinin yetkili meclisi olan *Witenagemot*, istişari bir nitelikteki *Magnum Concilium*'a yerini terk etmiş olmaktadır. Bu dönüşümde William'ın

²⁴ Witan, günümüz İngilizce'sinde bilge adam anlamına gelen 'wise man'in öncülüdür.

İngiltere’yi Fransa benzeri, tepesinde kendisinin bulunduğu hiyerarşik ve feodal bir siyasal sisteme dönüştürmesinin etkisi büyüktür (Arsal 1940: 13-14).

İlerleyen süreçte *Magnum Concilium*’a üye olanlar arasında feodal lord katmanından gelenlerin niceliksel ağırlığı artarak krala karşı güçlenmişlerdir. Bu süreç bir iç savaşa yol açmış, ardından da tarihte bir hükümdarın yetkilerini kısıtlayan ilk yazılı metin olan *Magna Carta Libertatum*’un ilan edilmesiyle son bulmuştur. Kral’ın yetkileri artık sınırsız olmaktan çıkıp yasalarla belirlenmeye başlamıştır. Böylelikle yasa yapma tekelinin parlamentolara devri süreci başlamış olmaktadır. Magna Carta’nın en kritik şartı 12. maddesinde yer alan ‘temsilsiz vergi olmaz’²⁵ ilkesidir. Böylelikle en kritik hükmetme ve yasama ilkelerinden olan vergi koyma yetkisi *Magnum Concilium*’un siyasal bedenine terk edilmiştir. Bununla birlikte, siyasal iktidarın parlamentoya geçtiği yanlışına düşülmemelidir. Zira parlamentonun varlığına kralın ve konseyinin elini kolunu bağlamak için değil parlamento bileşenlerinin cebini boşaltmak için ihtiyaç duyuluyordu. Bütün bileşenler davetiyelerle tek tek toplantıya çağrılıyor, ve katılım zorunlu olmasına rağmen çoğunlukla çeşitli meselelerle alıkonuluyorlardı. Bu dönemde temsil demokratik ilkenin bir ifadesi değil, feodal düzenin bir parçası olarak ortaya çıkmıştı (Loughlin 2017: 213). Bununla birlikte, her ne kadar siyasal iktidarın parlamentonun eline geçmesi söz konusu olmasa da, parlamentonun siyasal bir güç olarak ortaya çıkması ve bir kurumsal olarak varoluşunu ortaya koyması konusunda en önemli gelişmelerden birisidir. Magna Carta krala dayatılan aristokratik bir belge olup serfleri kapsam dışında bırakmıştır. Bununla birlikte 1753 yılının anayasal monarşik İngiltere’inde yeniden kaleme alınacak ve bu defa *Commonwealth* geleneğinin temellerini atacaktır (Timur 2016: 37-38).

1295 yılında *Magnum Consilium* genişletildi ve baronlar, din adamları, küçük kasabaların temsilcileri de toplantılara katılmaya başladı ve ismi “Model Parlamento” olarak değiştirildi. Bu tarih hem İngiltere’de hem de dünyada parlamentoların başlangıcı kabul edilir (Gözler 2009: 368). Bu dönemde parlamentonun varlığı iktidarın halka dayanması ilkesine değil, İngiltere’nin feodal Avrupa’nın geri kalanına kıyasla daha merkezi olması nedeniyle kralın inayetine borçlu olduğu görüşüne dayanmıştır

²⁵ *No taxation without representation.*

(Pollard 1926: 139). Model parlamentoda neredeyse tüm İngiliz halkı vekiller aracılığıyla temsil edilmiştir. Emredici vekâlet ilkesinin uygulandığı bu dönemde vekiller görev süreleri dolar dolmaz seçim bölgelerine dönerek seçmenlerine hesap verirdi. Vekillerin seçmenler tarafından azledilebildiği bu dönemde herhangi bir azil kaydına rastlanmamasını, Axente, parlamentolarda seçmene sadakatsizlik edebilmeyi kimsenin aklına dahi getirememesiyle açıklamaktadır. Ancak parlamentoya vekil yollama işi bireylerin değil, bireylerin ait oldukları cemaatlerin haklarıydı. Cadart'a göre seçmenler oy kullanırken bir hakkı değil, kraldan aldıkları tatsız bir görevi yerine getirmektedir. Vekiller seçmenlerin emredici vekâletlerini yerine getiren değil kralların emirlerini uygulayan mutsuz kişilerdir (Sarica 1969: 44-49).

Parlâmentonun kral tarafından toplantıya çağrılmasındaki temel motivasyon vergi toplama işini kanunlaştırmak olduğundan ruhban sınıfı XIV. yy'den itibaren parlâmentoya katılmak yerine kendilerinin ödemesi gereken vergiyi hesaplayıp krala ödemeyi karara bağladılar. Böylece bu tarihlerden itibaren parlâmento toplantılarına katılmayarak (Arsel 1964: 96) İngiltere'deki kanun koyma süreçlerinin sekülerleşmesinin Avrupa'nın geriye kalanından daha erken bir tarihte başlamasına katkı sağladılar.

Parlamentoda görev yapan lordlar ve lord statüsünde bulunmayan diğer aristokrat sınıfı, şehirli ve kasabalılarla, yani burjuva sınıfıyla aynı ortamda bulunmak istemediklerinden iki ayrı grubun toplantıları farklı salonlarda yapılmaya başlandı. Kırsal feodal aristokrasi lordlar kamarasını oluşturarak yine bir lord olan kralın başkanlığında toplanırken burjuva sınıfı kendi içerisinde *speaker* isimli bir başkan seçerek toplanmaya başlamıştır. Avam Kamarası adı verilen bu grubun toplantılarını yöneten ilk *speaker* 1377 senesinde seçilmiştir. Böylelikle İngiltere parlamentosu çift kamaralı bir yapıya kavuşmuştur (Mathiot 1967: 192). İngiliz toplumunun sınıfsal ayrımlarını yansıtan bu iki meclis bir yandan birbirlerine üstünlük sağlamak için mücadele etmişler bir yandan da kralın iktidarının sınırlandırılması söz konusu olduğunda krala karşı tek kuvvet olarak birleşmişlerdir (Sarica 1969: 45).

Bununla birlikte bu iki kamaranın da kanun koyma yetkisi 1400'lere kadar mevcut değildir. Kanun koyma ve uygulama yetkisi krala terk edilmiş bir ayrıcalıktı. XV. yy'a kadar parlamento sadece vergiye rıza gösterme ya da itiraz etme hakkını mahfuz tutmaktadır. Bu döneme kadar parlamento üyeleri yürürlüğe girmesini istedikleri bir kanunu dilekçe *-petition-* şeklinde krala sunmakta, kral uygun görürse o konuda bir düzenleme hazırlanmaktadır. Parlamento kanununun çıkması hususunda kralı ikna etmek için vergilere rıza gösterip göstermeme seçeneğini kullanmıştır. 1400'lerden itibaren bu düzen daha farklı bir forma bürünmüştür. Lordlar Kamarası veya Avam Kamarası kraldan bir kanunun hazırlanmasını dilekçeyle talep etmek yerine, çıkmasını istedikleri kanun tasarısını *-bill-* bizzat hazırlayarak krala sunmaya başlamışlardır. Kral bu şekilde kendisine gelen kanun tasarısını diğer meclise sunmakta, diğer mecliste bu kanun tasarısı reddedilirse kral da rahatlıkla reddetmekte, ancak tasarı diğer meclis tarafından kabul edilirse, kral da vergi konusunda çıkabilecek sorunlardan ötürü parlamentonun bütününe karşısına almak istemediğinden tasarayı onaylamak zorunda kalmaktaydı. Kralın onayının *-royal assent-* ardından kanun tasarısı kanun *-statute-* haline gelmekte ve yürürlüğe girmiş olmaktadır. İngiltere'de parlamento bu yasama hakkına tam manasıyla 1422'de sahip olmuştur (Gözler 2009: 369-370). Parlamentonun bütüncül bir kurum olarak yükselmesi ve yasaları onaylama merciinden gerçek bir siyasal arenaya dönüşümü, bireysel ya da bölgesel *petition*'ların ortak şikayet metinlerine dönüşümü ve dikkatlerin bu ortak çıkarlara yönelimi sonucu gerçekleşmiştir (Pollard 1926: 60).

İngiliz parlamentosunun güçlenmesi ve krala karşı direnebilmesi ile emredici vekâlet ilkesini terk etmesi birbiriyle eşgüdümlü olarak ilerlemiştir. Temsilcilik işinin saf bir vekâlet olmadığı, temsilin aynı zamanda temsilciye ayrı bir hareket alanı ve kabiliyeti sağladığı görüşü önem kazanmıştır. Zira bu dönem, parlamentonun bir kurum olarak ülkedeki diğer siyasal ve toplumsal güçlere karşı rüştünü ispatladığı bir zaman dilimine karşılık gelmektedir (Sarıca 1969: 52).

İngiltere'de geçmişten gelen merkezi devlet yapısı İngiliz parlamentosunun mevcut konumunu elde etmesinde önemli yere sahiptir. İki soylu ailenin tahtı ele geçirme mücadelesi olan Güller Savaşı'nın 1485'de sona ermesinin ardından yönetime

gelen Tudor ailesi ile birlikte İngiltere’de merkezileşme süreci hızlanmış, zaten zayıflamakta olan feodal siyasal düzen yok olmaya yüz tutmuştur. Merkezileşme sürecini destekleyen bir gelişme olarak aristokrat sınıfının ticarete yönelerek burjuvalaşması karşımıza çıkmaktadır. XVI. yüzyıldan itibaren kimi lordlar madenleri ve cevheri işleyecek manifaktürlerin işletme haklarını satın almışlar, bu amaçla girişimler kurmuşlar ve kömür ocakları işletmişlerdir (Sombart 2011: 89-90). Bu husus Marx tarafından Kapital’de vurgulanmaktadır: “*Eski soylular büyük feodal savaşlarda (Güller Savaşı) tükenmişlerdi. Yenileri, parayı her türlü iktidarın kaynağı olarak gören zamane çocuklarıydı. Bunun için, ekilebilir toprakların otlak haline getirilmesi bunların sloganıydı*” (Marx 2003: 616-617). Hollanda’nın Flanders bölgesinde gelişen yünlü dokuma endüstrisinin yarattığı büyük gelir imkânı İngiliz soylularını ticarete yönlendirmiş, böylelikle İngiliz aristokrasisi burjuvalaşmıştır. Burjuvalaşan aristokrasi, yine burjuvazi ve ileri gelenlerden oluşan ancak soylu olmayan Avam Kamarası içerisinde eriyecek, aristokrat-burjuva ayrımı İngiltere özelinde belirsizleşecek ve ilerleyen dönemde İngiltere’de Avam Kamarası başat güç olacak, parlamento söz konusu olduğunda kast edilen Avam Kamarası haline gelecektir.

Avam Kamarası’nın güçlenmesi, bu kısmın başında da belirtildiği üzere, parlamentonun krala tam sadakatini sunmasıyla ilişkilidir. Reformasyon çağına denk gelen Tudor ailesinin, özellikle de VIII. Henry’nin hükümdarlığında Avam Kamarası mesaisinin çoğunu reform çalışmalarına ayırmıştır. 1529 yılında toplanan parlamento 7 yıl boyunca aralıksız çalışarak krallığın sağladığı kadim yetkileri tam olarak kullanmıştır. Bu yetkileri, egemen iktidarın önündeki kiliseye ve lordlara ait ortaçağdan kalma statü özgürlüklerini ve ayrıcalıklarını temizlemek doğrultusunda yürüterek VIII. Henry’nin takdirini kazanmıştır. Avam Kamarası, Papalık’ın İngiltere’deki siyasal iktidar üzerindeki bütün yetkilerini yok eden yasaları çıkararak ülkedeki tek egemenin kral olduğunu ilan etti. Tudorlarca sunulan ve İngiliz özgürlüklerine yol açan büyük hizmet, despotik amaçlarla özgürleştirici eyleme varmak olmuştur. Anlaşılacağı üzere, modern parlamentoların temeli olan İngiliz Avam Kamarası’nı güçlendiren ve hayata tutunmasını sağlayan şey; gelenek, kadim öğretiler ya da gizem değil, VIII. Henry’nin boşanma sorunu ve bu sorunun yarattığı dinsel bunalımın Roma’yla ilişkilerin kesilmesine yol açması olmuştur (Loughlin 2017: 216).

Bu dönemde Avam Kamarası'nın temsil ettiği kesimler konusunda dikkatli olmak gerekmektedir. Her ne kadar İngiltere Avrupa'nın geri kalanına göre birey özgürlüğünün görece yüksek olduğu bir ülke olsa da temsil konusunda Avrupa'nın diğer monarşilerinden çok farklılık göstermemektedir. Avrupa'nın çeşitli meclislerinde olduğu gibi Avam Kamarası'nda da temsil edilenler bireyler değil topluluklardır. Vergilerin bireylere göre topluluklara göre toplanması mantığı, temsilin de topluluklara göre işlemlerini beraberinde getirmiştir (Pollard 1926: 157-158).

Lordlar Kamarası'nın güç kaybetmesinde Tudor hanedanının İngiltere'yi bürokratikleştirmesinin de etkisi büyüktür. Bu ailenin mensuplarının tahtta olduğu ilk yıllarda, 1485-1547 yılları arasında, asalet unvanı verilmiş 39 aileden 25'i bu payeleri krala yaptıkları siyasi ve idari hizmetlerine borçlulardır (Hill 2015: 71). Özellikle VIII. Henry, aristokrasiyi bürokrasi ile dengeleyerek yıpratmıştır. Bürokrasinin üst kademelerine aristokrat sınıftan değil burjuva sınıftan atamalar yapmıştır. Norfolk Dükü'ne yazdığı bir mektupta bu amacını açıkça belirtir: “*Bize lordların hizmet etmesine mecbur kalmayacağız. ... hangi mertebeden olursa olsun, bize kendi atadığımız kişiler hizmet edecektir*” (Hill 2015: 41).

Tudor hanedanı döneminde feodalitenin İngiltere topraklarında gücünü yitirmesiyle hem monarşi hem de Avam Kamarası Lordlar Kamarası karşısında güç kazanmıştır. Önceleri lordlarla monarşi arasında var olan iktidar mücadelesi, Tudor'ların ardından yükselen burjuva sınıfının temsilcisi konumundaki parlamento ile monarşi arasında meydana gelmiştir. Bu iktidar mücadelesinin temelinde sekülerleşme yatmaktadır. Hukukun sekülerleşmesi Avrupa hukuk tarihinde iki önemli eğilimi meydana getirmiştir. Bunlardan biri egemenliğin nesnelleşmesidir ki ifadesini ‘kişinin değil yasanın hükmü²⁶’ sözünde bulmuştur. Diğer eğilim ise metafizik temeller üzerine kurulu hukuk düzeninden formel hukuk düzenine geçişin uzun yolu olarak ifade edilebilir. Bunun kısa formülasyonu da ‘hukuku gerçeklik değil otorite belirler²⁷’ şeklindedir. Her iki eğilim de kutsallığa karşı seküler hukukun yansıması olmakla birlikte birisi anayasal diğeri de mutlak monarşinin düsturları haline gelmiş ve parlamento-yasa ekseninde sınıfsal bir çatışmanın temelini oluşturmuşlardır. Bu halde,

²⁶ “Government by law and not by men.”

²⁷ “Auctoritas, non veritas facit legem.”

hangi yönetim biçimi olursa olsun, yeniçağın başındaki devlet yasama devleti olarak nitelenebilir. Çünkü devlet yurttaşını yasalarla biçilendirme gayretindedir (Stolleis 2010: 35-36).

Aristokrasinin çekilmesiyle ülkede güçlü iki ayrı kurum olarak kalan monarşi ve parlamento, Stuart kralları döneminde iki defa karşı karşıya gelmiş ve her iki mücadeleden de parlamento güçlenerek ayrılmıştır. İlk mücadele Stuart hanedanından kral II. Charles'ın toplamak istediği vergiyi parlamentonun reddetmesi sonucu kralın parlamentoyu birkaç defa feshetmesi sonucu başlamıştır. 1628'de krala vergi konusunda parlamentonun rızasını hatırlatan bir tasarı *-petition-*²⁸ sunan parlamento 1629'da kapatılmış ve 1640'a kadar toplantıya çağırılmamıştır. 11 yılın ardından parlamento toplantıya çağırıldığında katı bir tutum izleyen parlamento kralın iki bakanını idam ettirmiş, krallığa ait konseyleri lağvetmiş ve vergi toplama konusundaki yetkilerini hatırlatan bildirgeler yayınlamıştır. 1640 yılında İngiltere'de iki ayrı güç merkezi olduğu görüldü. Parlamentonun açıldığı andan itibaren yeraltındaki çeşitli dini gruplar yer üstüne çıkmış, basın faaliyetleri görülmedik seviyeye yükselmiş, köylülerin kral tarafından mülksüzleştirilmesine karşı isyanlar çıkmıştır. Daha önce haksızlığa uğradığını düşünen herkes hakkını almak için dikkatini parlamentoya çevirmiştir (Hill 2015, 159-164). Parlamento üyelerine karşı geniş bir tutuklama hamlesine girişmeye çalışan kral parlamentoya geldiğinde hedef alınan parlamento üyeleri Londra'nın zengin tüccar mahallelerine kaçırılıp saklanmışlardı. Parlamento destekçisi zanaatkârlar ve küçük toprak sahiplerinin Londra etrafında toplanmaya başlamasıyla kral Londra'yı terk etmiş ve 1642'de kralcılar ve parlamento kuvvetleri arasında iç savaş başlamıştır. 1647'de parlamento kuvvetlerinin zaferiyle sonuçlanan savaş sonunda kral I. Charles idam edilmiş, İngiltere bir cumhuriyet idaresine *-commonwealth-* dönüştürülmüştür.

Yönetimi eline alan parlamentonun ilan ettiği cumhuriyetin toplumun tamamını temsil eden bir kamusalılığı ifade etmediği kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bu dönemde parlamento kuvvetlerinin ittifakı içerisinde yer alan ve küçük toprak sahipleri ile proleterin temsilcileri konumundaki Düzleyiciler ve Kazıcılar *-Levelers and Diggers-* olarak adlandırılan devrimci ve radikal güçler, burjuvaziyi oluşturan parlamenter

²⁸ *Petition of Rights*; İngiltere anayasasının bir kısmını oluşturduğu varsayılan Haklar Bildirgesi.

oligarşi tarafından marjinalleştirilerek yenilgiye uğratılmıştır (Wood 2016: 32). Savaş öncesinde parlamenter oligarşinin kuvvetlerinin yöneticisi konumundaki Presbiteryenlerin²⁹ en büyük korkusu, ordunun kalanını oluşturan Düzleyiciler ve Kazıcılar'ın kendilerini yarı yolda bırakmasıdır. Özellikle Düzleyiciler parlamentodaki presbiteryen çoğunluğu oluşturan oligarşik cumhuriyetçilik taraftarlarına karşı demokratik radikalizmin öncülüğünü yapmaktadırlar. Düzleyiciler Presbiteryenler'in görmezden geldiği halk egemenliği ilkesini savunmaktadırlar. Liderleri konumundaki John Lilburne anayasayla sınırlandırılmamış bir parlamentonun bir kraldan farksız olacağını ve parlamentonun bütün özgür ve erkek yurttaşların oyuyla seçilmesi gerektiğini belirtmişti. Lilburne'un bu talepleri, dönemin İngiliz parlamentosunun burjuvazinin temsilcisi olduğunu ve kamusalıktan uzak olduğunu göstermektedir. Presbiteryenlerin diğer müttefiki olan Kazıcılar bir tür tarımsal komünizmi savunmaktadırlar. Düzleyiciler gibi küçük çiftçileri ve küçük mülk sahiplerinin değil, topraksız ve mülksüz proleterin temsilcisidirler. Başlarındaki Gerrard Winstale bireysel değil kamusal hakları savunmakta, özgürlüğün ancak eşitlik ile sağlanabileceğini ve kralcı aristokrasi ve presbiteryen oligarşinin sömürüsüyle demokrasinin bağdaşmayacağını iddia etmektedir. Toplumsal ve Siyasal pek çok eşitliğin kaynağı olarak gördüğü özel mülkiyetin bu nedenle kaldırılmasını savunmaktadır (Zabcı 2009: 108-121). Buna karşın parlamenter oligarşi halk egemenliği fikrini her zaman reddetmiş, *king in the parliament* olarak ifade edilen ve yasalara boyun eğdiği müddetçe krala siyasal düzende egemen ve önemli rol verilen bir siyasal düzenin taraftarı olmuşlardır. *King in the parliament*'in anlamı kralla parlamentonun iki kanadının aynı anda düşünülmesi ve yönetmesidir (Wood 2016: 251). Presbiteryenler halk egemenliğinden bahsederken hiçbir zaman İngiltere'nin sınırları içerisinde kalan halkta değil, büyük çoğunluğu burjuva ve burjuvalaşmış aristokrasi temsilcilerinden oluşan parlamentonun kendisinde görmekteydiler. Bu görüş farkı halkı bir tüzel kişi olarak görmek ve halkı bir 'çokluk' olarak görmek arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Presbiteryenler halkı, adına konuştukları büyük bir tüzel kişi olarak algılama eğilimindeyken önce müttefikleri ardından rakipleri olan Düzleyiciler ve Kazıcılar, özellikle Kazıcılar, çıkarları ortaklaşmış olan burjuva ve aristokratik azınlığın haricinde

²⁹ Bu kavram, XVII. yy'da, Kilise ve krallığın elinde bulunan bulunan gücün parlamentoya geçmesini amaçlayan, krallığın aşırı istemlerine karşı çıkan büyük toprak sahibi ve tüccar sınıfların temsilcisi konumundaki siyasetçileri tasvir etmektedir (Zabcı 2009: 107).

kalan ve yine tek bir çıkara sahip bir ‘çokluk olarak halk’ kavrayışında idiler. Presbiteryen önderlerden Henry Ireton siyasal katılımın ülkenin tüm yurttaşlarına yayılması konusuna karşıttır. Ireton siyasal katılımı mülkiyete bağlamakta ısrarcıdır. ‘Herhangi bir insanın seçme hakkı olmadığı için onay veremediği hükümetin yasalarına itaat etmeye zorunlu olup olmadığı’ sorusuna verdiği cevap, İngiltere’de parlamentonun temsil edeceği kitleyi yansıtmaması açısından önemlidir:

“Tartışmasız biçimde itaat etmek zorundadır – bir şartla: Memnun değillerse ülkeyi serbestçe terk edebilmelidir. Daimi çıkarı olanlar mülk sahipleridir. Kendilerini mülkleriyle ülkeye sabitlemiş olanlar özgürce bırakıp gidemezler ama mülksüzler canları istediği gibi gelip giderler. Bu açıdan mülksüzlerin sahiplerimizi ziyaret eden yabancılardan farkları yoktur. Yabancıların ülkemizdeyken yasa yapıcıları seçme hakları olmasa da, yasalarımıza itaat etmesini, yasa yapıcılara saygı göstermesini hepimiz bekleriz” (Wood 2016: 266).

Bu noktadan hareket ederek İngiliz parlamentosu adına mücadele edip kralı devirerek cumhuriyet kuran, parlamenter çoğunluğu temsil eden büyük toprak sahibi ve tüccarlar olarak presbiteryenler Düzleyici ve Kazıcıların yeni idare için oluşturacakları tehlikeyi fark ederek savaşın bitiminin ardından eski müttefiki olan bu iki grubu şiddet kullanarak etkisizleştirmiştir. Demokratik halk temsilcilerinin etkisiz hale getirilmesiyle burjuvazinin temsilcisi ve iç savaş sırasında parlamento kuvvetlerinin başındaki Oliver Cromwell ön plana çıkarak İngiltere’yi yönetmiştir. Cromwell’in Koruyucu Lord –*Lord Protector*- ünvanıyla İngiltere’yi tek başına yönettiği 11 yılın ardından 1658’deki ölümüyle İngiliz monarşisi restorasyon dönemine girmiş, 1560’ta idam edilen kralın oğlu II. Charles parlamento tarafından kral olarak ilan edilmiştir (Ağaoğulları 2009b: 172-173).

Restorasyonun ardından yeniden parlamento ile monarşi karşıtlıkları baş göstermiştir. Stuart hanedanı kralları Tudor İngiltere’sini restore etmek istemekle birlikte XVII. yy. sonları, Tudor’ların mutlak monarşisinin bittiği yıllardır. Parlamentosuz hükmetmek XVII. yy’da mümkün görünmemektedir (Hill 2015: 170), zira parlamento ve onu oluşturan burjuvazi iç savaş öncesine göre çok daha güçlüdür (Tanilli 2014: 98). İngiltere’de kıta tipi bir mutlakiyetçiliğin ne sosyal tabanı vardır, ne

de ülkede böyle bir eğilim bulunmaktadır (Wood 2016: 247). 1679'da parlamento *Habeas Corpus Act*'i ilan etmiştir. Bu yasa ile kişilerin keyfi tutuklamaları yasaklanmış, kral emriyle tutuklanan kişilerin vatana ihanet hali istisna olmak şartıyla yargılanma hakkı ve en geç 20 gün içerisinde yargı karşısına çıkarılması güven altına alınmıştır (Okandan 1968: 253-254). 1685'de II. James tahta geçtiğinde Avrupa'nın geri kalanındaki gibi bir mutlak monarşiyi yeniden tesis etme isteğini sürdürmesine karşı çıkan parlamento, kardeşi Mary'i tahta davet etmiş, II. James tahtan indirilmiş ve tek bir silah atılmadan (Roskin 2012: 28-30) İngiliz tarihinin ünlü Şanlı Devrim'i -*Glorious Revolution*- 1688 yılında gerçekleşmiştir.

Şanlı Devrim parlamentoların varoluşunda bir kırılma noktasını teşkil etmektedir. Kuruluşundan itibaren kraliyeti denetim altına almak için değil, kraliyet politikalarını takip edebilmek amacıyla çalışan ve kraliyet hükümetinin bir aracı olarak var olmuş olan parlamento (Loughlin 2017: 228), devrimden sonra kabuk değiştirmiştir. Tahta çıkarılan II. Mary 1689'da parlamento tarafından dayatılan Haklar Kanunu'nu -*Bill of Rights*- kabul ederek İngiltere'yi meşruti monarşiye dönüştürmüştür. Böylece 1689'dan bugüne parlamento siyasal olarak İngiltere'deki en önemli güç merkezi olmuştur. Haklar Kanunu'na göre; kanunları ve kanunların yürütülmesini parlâmentonun kabulü bulunmadan kral hukukuna dayanarak durdurmak gayrimeşru ilan edilmiş, parlamento onayı bulunmadan ve ya onaylanandan daha fazla bir süre için Taç -kral- tarafından vergi tahsili kanunsuz olarak nitelenmiş, parlamento onayı olmaksızın barış zamanında daimî ordu bulundurmak kanunsuz kabul edilmiş, parlamento üyelerine dokunulmazlık hakkı verilmiş ve geçmiş deneyimler göz önünde bulundurularak parlamento düzenli aralıklarla sık sık toplanmasında lüzum görülmüştür (legislation.gov.uk, Bill of Rights). Bu tarihten itibaren İngiliz parlamentosu ve İngiliz sistemi, anayasalcılık hareketleri için bir model oluşturacaktır. Mutlak monarşinin çöküşü sonrası Avrupa'nın çoğu ülkesinde devrimler sonucu İngiliz parlamentosunun modelleri oluşturulmaya başlanacaktır.

İç savaş öncesi ve sonrasında gerek kralcı gerekse parlamento güçleri tarafında mücadelenin ideolojik yönünü yansıtan düşünsel tartışmalar yapılmış ve eserler verilmiştir. Robert Filmer, Thomas Hobbes ve John Locke gibi isimler bu tartışmanın

öne çıkan karakterleridir. Hobbes, Leviathan'ı yayınladığında “günümüz karışıklıkları nedeniyle” bu kitabı yazdığını belirtmiş, Locke ise Yönetim Üzerine İki Çalışma'nın önsözünde amacının 1640-1660 arası meydana gelen ve 1688 yılında da sürüp giden çatışmaları “aklamak” ve Stuart'ların iddiaları karşısında “büyük yenilikler yapan şimdiki kralımız William'ın saltanatını kabul ettirmek” olduğunu açıkça yazmıştır (Bronowski ve Mazlish 2012: 279). Bir monarşi yanlısı olan Filmer'in, ülkeyi, tepesinde baba olarak kralın bulunduğu bir aile olarak görmesi, bir monarşist olsa da fikirleri liberalizme kaynaklık eden ve önemli bir egemenlik teorisyeni olan Hobbes'un egemenliğin mutlak, bölünemez ve tek olarak devlete içkin olduğu, bu devletin de egemenliğinin hiçbir güç tarafından kısıtlanamayacağı, bölünemeyeceği ve sürekliliğinin bozulamayacağı fikri ve parlamento yanlısı olan liberal Locke'un kuvvetler ayrılığına dayalı, sınırlandırılmış, anayasal monarşik devlet fikirleri çatışmıştır.

Her ne kadar siyasal varlıkları yok edilmiş olsa Kazıcı ve Düzleyicilerin 'bireylerin onayından oluşan' meşruluk ve 'bireylerden oluşan halk' düşüncesi İngiliz siyasal bilincine yerleşmiştir. Hobbes'un bireyciliği bu bakımdan liberalizmin bireyciliğinin öncüsü ve başlangıcı sayılabilir. Hobbes De Cive'de egemenin bütün insanların bir araya gelmesinden ve haklarını egemene devretmesinden kaynaklandığını, bireylerin kendi haklarından ancak diğer herkesin de haklarını devretmesi karşılığında vazgeçtiği bu sözleşmenin bozulabilmesi için her bireyin onayını çekmesi gerektiğini belirtir (Hobbes 2014: 105). Bu bağlamda incelendiğinde Hobbescu düşünce, çokluk olarak halk iddiasındaki parlamentocu iddialara bir cevap niteliğindedir. Hobbes'a göre özgür iradeleriyle bir toplum içerisinde yer alan bireylerin oluşturduğu kalabalığın kolektif bir kimliği, yasal bir statüsü yoktur (Hobbes 2011: 134). Hobbes çoğunluğun bireylerin çoğunluğu olduğu hususunu, çoğunluğun siyasal varlığını vurgulamak yerine çoğunluğu siyasi kişiliğinden arındırmak için kullanır. Herkesin doğuştan gelen hakları vardır, ancak bunları güvenliğine karşılık bir egemene devrettiğinden kullanamaz. Sivil toplum haricinde sadece bireylerin kalabalığı mevcuttur. Sadece egemen olan güç bireyler kalabalığını bir topluma dönüştürebilir.

Hobbes'un tercihi monarşi olsa da tarif ettiği egemen gücün kesinlikle monarşik bir idare olması gerekmemektedir. Hobbes'un kıstasları olan egemenliğin bölünemeyeceği, sınırlanamayacağı ve mutlak olduğu sabit olduğu müddetçe egemenlik bir parlamento çatısı altında da toplanabilir. Hobbes'un bu bakışı, parlamento-kral mücadelesinde parlamentonun halk egemenliğini yansıtan değil egemenliği ele geçirmek için mücadele eden bir başka tekelci siyasal yapı olarak görülebileceğini göstermektedir.

Sivil toplumun temelinin bireylerden oluştuğu görüşüyle geleneksel İngiliz bireyci toplum görüşünü toplu bir teori haline getiren Hobbes'dan bu yönüyle liberalizmin temel ilkelerinden bir kısmını oluşturan kişi olarak bahsedilebilir. Monarşist tezleri desteklemek amacıyla kaleme aldığı *De Cive* ve *Leviathan*, pekâlâ parlamenter gelenekten yana taraf tutanların da kullanabileceği bireyci tezleri sağlamıştır. Hobbes'un doğal hukuku kabul edişi, özgürlüğü engellerin yokluğu olarak tarif edişi ve bireyi odağa alan siyasal bakışı, liberalizmin kurucusu olarak görülen John Locke tarafından kullanılmış ve geliştirilmiştir (Kulak 2013: 226-227).

Locke ona ününü kazandıracak eseri olan *Two Treatises of Government* - Yönetim Üzerine İki İnceleme-nin ilk kısmında Filmer'in *Patriarcha* kitabında Âdem ve oğulları üzerinden yaptığı monarşi savunusunu alaya alarak siyasetin teolojik incelemesini eleştirir. İkinci İnceleme'de ise Hobbes'un yaptığı gibi bir soyutlamaya giderek hem onun metodolojisi olan doğa durumu tasvirini kullanır, hem de yine Hobbes'un bireyci, materyalist ve seküler yaklaşımını kullanır ancak, Hobbes'un tam tersi sonuçlara vararak mutlak egemenliğin reddinin savunusunu yapar. Çıkış noktası ve metodoloji eşliğine karşın ulaşılan farklı sonuç temelde doğa durumunu tasvir aşamasında Hobbes'un bireyleri mutlak özgür kabul ederek herkesin kendi özgürlüğünü başkası üzerinde kullanmak istemesi nedeniyle oluşan savaş hali tasvirine karşılık Locke'un insanları doğal haklarla sınırlanmış olmasıdır. Bu doğal haklar yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarıdır. Hobbes'un 'doğa durumu'nda her birey mutlak bir egemenmişçesine haklarını sınırsızca kullanmaktayken, Locke'un 'doğa durumu'nda bireyi doğal hukuk sınırlamıştır. Doğa yasası, her bireye kendisinin ve mülkiyetini mütecevizlere karşı koruma ödevini yükler. Bireyler, mütecevizleri cezalandırma

hakkına sahiptir. Doğa durumunda meydana gelebilecek hak tecavüzlerinin önüne geçebilmek ve bir muhakeme mekanizması kurabilmek amacıyla bireyler devleti kurarlar. Locke özellikle vurgulamaktadır ki; *“insanların siyasal birlikler içerisinde bir araya gelmelerinin ve kendilerini hükümetlerin yönetimi altına sokmalarının yüce ve temel amacı mülkiyetlerinin korunmasıdır”* (Locke 2004: 67). Mülkiyet vurgusunun Locke’un döneminde özellikle parlamentocu presbiteryenler tarafından kullanıldığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Locke mülkiyet vurgusunu özellikle Filmer’in krallık dâhilindeki bütün mülklerin kralın mülkiyetinde olduğu iddiasına yönelik olarak saptamıştır (Zabcı 2009: 174). Kral, mülk sahiplerinin rızasına dayanarak yönetebilecektir, zira mülkiyet en önemli doğal hak olarak kralın sınırlarını oluşturur. Açıkça görülebilmektedir ki Locke bu noktada rıza mekanizmasını devreye sokmaktadır. Bireyin devlete rıza göstermesinin nedeni doğal haklarını, özellikle mülkiyetini korumaktır. Bunun yanı sıra rıza mekanizması egemene karşı çıkma seçeneğini beraberinde getirmektedir. Egemene karşı çıkmanın yolu egemenin mutlak gücünü kısıtlamaktan geçmektedir. Egemenin kısıtlanmasının çaresini devletin özerk üç denk kuvvet tarafından kontrol mekanizmaları dâhilinde yönetilmesinde bulmuştur. Yasama-yürütme-federatif olarak bölünen egemenlik ve yasamanın mutlak kontrolü altındaki meşruti monark, burjuvazinin mülkiyet haklarına dokunmaktan men edilebilecektir.

Yukarıda bahsedilen farklı tasvirler Hobbes’un mutlak egemeninin ve Locke’un sınırlandırılmış yöneticisinin birey bazında mikro hale getirilmiş halleridir. Hobbes’un bireyi mutlak egemenken Locke’un bireyi sınırlandırılmış yöneticidir, Hobbes’un bireyi Leviathanken Locke’un bireyi yürütmedir. Hobbes’un bireyi kendine benzer bireylerle bir araya geldiğinde kalabalıktan fazlası değilken Locke’un mülkiyet olarak doğal hak sahibi bireyleri bir araya geldiğinde parlamentoyu oluşturur. Dönemin İngiltere’sinin hâkim ve çatışan iki ideolojisine uygun olarak Hobbes aşkın devleti ve egemeni yaratırken Hobbes egemeni yıkıp onun etrafına sınırlar çizen oligarşik parlamentoyu yüceltmıştır. Hobbes ‘egemen’in egemenliğini, Locke ise parlamentonun üstünlüğünü anlatmıştır. Her iki düşünür de devletin temelini bireylere dayandırıp sekülerleştirmiş ancak halk egemenliğini gözardı etmişlerdir.

Locke ve Hobbes'un teorileri ait oldukları siyasal anlayışı ve dönemlerinin ortamını tam anlamıyla yansıtır. Parlamento taraftarları ile kralcıların vergi üzerine çatışmalarıyla ya da parlamentocuların içinde yer alan Ireton ile Kazıcı ve Düzleyicilerin siyasal katılımı mülk sahipliği üzerinden tanımlama konusundaki tartışmaları tam olarak Locke ile Hobbes'u yansıtır: Locke bütün teorisini mülkiyet üzerine inşa etmişken Hobbes'un odağı güvenlidir.

1.4. Mutlak Monarşi Çağında Parlamentolar

“Adveniente principe, cessat magistratus”
- *Hükümdar geldiğinde hâkimler susmalı*

İngiltere'de Stuart monarklarının parlamento ile mücadelesinde başarısız olması, bu ülkenin anayasal monarşiye dönüşmesi ve parlamenter sistemin doğuşu gerçekleşirken kıta Avrupa'daki görünüm İngiltere'den oldukça farklıdır. İspanya, Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nda mutlak monarşi güçlenirken Hollanda *Stadenstaat*'ın gelişmiş bir biçimini uygulamakta, İtalya ise Rönesans öncesindeki kent cumhuriyeti uygulamasından prenslik yönetimlerine savrulmuş durumdadır.

XVI. ve XVIII. yüzyıllar arasında yapılan 'en uygun devlet yönetimi' içerikli tartışmaların tamamı, anayasalcılık ile mutlakiyetçilik arasındaki yarışa sahne olmuştur. Bu dönemdeki siyasi krizlerin tamamı, yasama değil yürütmeye verilecek yetkilerin kapsamı çevresinde kümelenmişti. Yöneticiler halkın ve devletin korunması konusunda münhasır yetki peşindeydi ve yetkilerinin yasa ya da bir kurum tarafından sınırlandırılabilmesi düşüncesi onlara anlaşılır gelmemekteydi (Loughlin 2017: 63). Bu dönemde devletin bulunduğu noktadan bakıldığında toplumun salt bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bu bireyler vergi ödeyecek, askerlik yapacak kişiler olup kamusal alanda etkin işler üstlenecek ve kamusal görevleri yürütecek vasıfta değildir. Toplum yönetmez ancak yönetilir algısı hâkimdir (Poggi 2014: 97).

Avrupa XV. yüzyılın başından itibaren merkezi devletlere doğru dönüşüyor olmasına karşın İtalya Ortaçağ'daki parçalı yapısını korumuştur. İtalya'da gözlemlenen

değişiklik, kent devletlerinin cumhuriyetten prensliğe evriliyor oluşudur. Kentlerin geniş halk tabanları, etkinlikleri ne kadar artarsa artsın konseylere girme ve buralarda temsil edilme olanağı bulamadığından konseyler oligarşinin etkisi altında kalmayı sürdürmüştür. Bu temsil sorunu kentlerin iç huzurunu bozarak kentlerdeki şiddeti tırmandırarak eski soyluların kentlerden kovulmasına ve bir tüccarlar oligarşisine neden olmuştur. XIV. yüzyılın başından itibaren cumhuriyetçi anayasaları terk edip tek bir *signore*'nin hamiyetini kabul etmek durumunda kalmışlardır (Skinner 2014: 43-45). *Signori* doğrudan *popolo*'nun hukuki makamlarından doğmuş, Antik Yunan'ın tiranları gibi geniş halk kitlelerini kent aristokrasisine karşı savunmuştur. *Popolo* isyanlarının doğal bir ürünü olarak ortaya çıkan *signori* başlangıçta *de facto* ardından da *de jure* olarak miras bırakabilir hale gelmesi (Weber 2012: 681-682) Rönesans İtalya'sının tipik prensliklerini oluşturmuştur. Yürütmeden sorumlu memur konumundaki bir *podesta* ve yasama yetkisine sahip ikişer meclisten oluşan genel görünüm İtalyan kentlerinde monarşik ya da oligarşik prensliğe dönüşmüştür. Rönesans kent devletlerinin en cumhuriyetçi olanları dahi bu dönüşümden kurtulamamış, sivil düzen bağımsız bir kamusal alana geçiş yapamamıştır (Wood 2016: 55-56). Milan, Sforza ailesinin hâkimiyetine geçmiş, Napoli krallığa dönüşmüş, Venedik güçlü ailelerin seçtiği *Doge* ünvanlı ve hayat boyu görev başında bulunan tek adamın hâkimiyetinde bulunmuş, Floransa Medici ailesinin prensliğine dönüştürülmüştür. *Signori*'nin İtalya'nın her yerinde ilan ettiği zaferin doğal sonucu, Machiavelli'nin Discorsi'sinde savunusunu yaptığı cumhuriyetçi yurttaşlık erdemlerine karşı gösterilen ilginin yok olmasıdır. Yurttaşlık erdemlerinin yitirilmesi kent işlerine katılım fikrinin sönümlenmesine, siyasete gösterilen ilginin azalmasına ve siyasetin kaba entelektüel bir uğraş olarak görülmesine neden olmuştur. Kişinin kendisini yönetim işine vermesinin imkânsızlığı kolektif bilinçte yer etmiştir. Bu kinik bakış kentlerde hizipler arasında el değiştiren prensliklerin iktidarının güçlenmesini sağlamıştır (Skinner 2014: 133-134).

Hollanda İspanyol egemenliği altında merkezden uzak olması nedeniyle zayıf bir devlet gücü altında yaşamış, ticaretin gelişmiş olması nedeniyle kent kültürünün yaygınlaştığı bir bölge görünümündedir. Kentlerdeki yönetimler refahın tesisi için çalışmakta ve düzeni sağlamaktadır. Ticaretle zenginleşmiş olan Hollanda oligarşisinin İspanya'nın mutlak monarkları ile girdiği mücadele sonucunda kurulan Hollanda

Cumhuriyeti eyaletler konfederasyonu olarak tasarlanmıştır. Zengin Hollanda topraklarından ağır vergiler alan İspanyol Kralı'nın politikalarının gelişmiş Flaman burjuvasına zarar vermesi nedeniyle Flamanlar burjuvazinin başını çektiği bir isyan dalgasıyla ayaklanmışlar ve uzun süren savaşlardan sonra bağımsız Hollanda'nın bağımsızlığını kabul ettirmişlerdir (Agibalova ve Donskoy 2017: 238). Tüccar burjuvasının isyan dalgasındaki rolü nedeniyle, kurulan konfederasyon burjuvanın oligarşik cumhuriyeti görünümünü edinmiştir. Konfederasyonun eyaletler üstü bir genel meclisi mevcuttur. Bu genel meclis konfederasyonu oluşturan eyaletlerin bölgesel meclislerinin delegelerinden oluşmaktadır. Ulusal meclise delege gönderen bölgesel meclisler ise kent temsilcileri ve aristokrasiden oluşmaktadır. Bu temsilciler zengin tüccarlardan ve onların ailelerinden oluşmakta ve toplumun tamamını temsil etmemektedirler (Martin 2007: 5). Cumhuriyetçi güçler halk pahasına egemenlik kurmuş zengin burjuva sınıfı tarafından temsil edilmektedir (Wood 2016: 143). Hollanda devletinin kurulmasındaki motivasyon mutlak iktidara karşı yönelen bir öfke değil, bir ticaret imparatorluğu kuracak olan Hollandalı tüccarların çatışan çıkarlarının birbirlerine zarar vermesinin önüne geçmektir. Bu uzlaşmanın da ancak bütün oligarşinin bir arada bulunduğu cumhuriyetçi bir idare ile sağlanabileceği görüşüne varılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Hollanda Cumhuriyeti'nin yapısı, ortaçağ kentlerindeki yaygın olan *stānde* idaresinin bir devlete uyarlanmış biçimi görünümündedir. Hollanda Cumhuriyeti'nin oligarşik yapısı, Hollanda'nın sistemini idealize eden Spinoza ile takip edilebilir. *Tractatus Theologico-Politicus*'ta halk egemenliğini savunan Spinoza'nın tarif ettiği demokratik yönetim biçimi demokrasiden ziyade bir oligarşik cumhuriyeti anımsatmaktadır. Ona göre bir devletin anayasasında yönetici konseye atanmanın mülke ve zenginliğe dayanmasının belirtilmesi durumunda dahi o yönetim biçiminin demokrasi olmadığı söylenemez. Zira bu durum yasanın koyduğu bir kuraldır. Spinoza'nın liberal negatif özgürlük tanımını benimsemesi, onun döneminin oligarşik Hollanda Cumhuriyeti'nin destekleyicisi olması ile eşgüdümlüdür. Spinoza'ya eylemlerimiz ne kadar fazla etkin duygulanımlardan kaynaklanır ve edilgen duygulanımlardan azade olursa o denli özgürüzdür. Ona göre özgürlük, engellerin yokluğudur. Bu bağlamda mutlak monarşi karşıtlığına karşılık oligarşik cumhuriyet taraftarı olması tutarlıdır. İngiltere gibi kapitalistleşen bir burjuva toplumuna dönüşmüş olan Hollanda'da İngiltere'deki gibi mutlak monarşinin Avrupa'nın geri kalanına

kıyasla erken bir dönemde yıkılıp aristokrasinin egemen olduğu merkezi parlamentolu bir devlete dönüşmesi parlamentoların burjuvazinin niteliklerini temsil eden bir kurum olduğu iddiasını desteklemektedir.

Martin Luther'in Katolik Kilisesi'nin rolünü inkar ederek inananların günahlarını ancak imanla kurtarabilecekleri –*sola fide*- (Skinner 2016: 17-18) iddiasının yaygın kabul görmeye başlaması sonucu Kilise'nin konumu sarsılmıştır. Buna ek olarak Luther'in seküler idareye itaat doktrini Prenslere karşı köylü isyanı başladığında ise Luther itaat doktrinini öne sürerek seküler otorite olan prenslere karşı çıkmanın Tanrı'ya karşı suç işlemekle eşdeğer olduğunu ve isyanların şiddetle bastırılması gerektiğini öne sürmektedir (Wood 2016: 93). Luther'in tüm seküler iktidarların tanrının takdiri olduğu, bu nedenle bir tirana bile isyan etmeme doktrini mutlak monarşileri güçlendirici etki yapmıştır. Luther'e göre bir tiranın emirlerini yerine getirmemeli ancak tiran bu yüzden mülke el koyduğunda ya da cezalandırdığında ona boyun eğilmelidir. Luther'in direnmeme doktrini özellikle 1520'li yıllarda Alman köylülerinin Alman prenslere isyanı sırasında kullanılmıştır (Skinner 2016: 34-35). Zira prenslerin Luther'i desteklemesinin sebebi, Almanya'nın toprakların çoğunluğuna sahip olan Kilise'nin mülklerine el koymak ve yönetim alanlarındaki ruhbanı kendilerine bağlamaktır (Agibalova ve Donskoy, 2017: 219-221). Böylelikle papalık yanlısı imparatorluk yönetimine karşı prenslerin çıkışını toplumsal bir hak talebine dönüşmeyerek mutlakiyetçi rejimlerin kurulmasının önünü açarak siyasetin tekelleştirilmesi sürecinin devamı sağlanmıştır. Büyük isyan hareketlerinin siyaseti kamusallaştırma girişimi için Fransızların 1789 devriminin beklenmesi gerekmiştir.

Ancien Régime olarak bilinen Fransız mutlak monarşisinin kökenlerinde parlamenter geleneğin zayıflığı yatar. François Guizot bu durumu Fransa ve İngiltere'nin parlamentolarının tarihsel gelişimlerini karşılaştırarak açıklamaktadır:

“(İngiliz parlamentosu) ne basit bir kral konseyiydi, ne saf bir feodal mahkemeydi, ne de az çok bağımsız küçük hükümdarlardan oluşan bir kongreydi, ülkeden kaynağını bulan ve ortak çıkarlar adına hareket eden gerçek bir kamusal meclisti. Oysa Fransa’da ne parlamento ne de Genel Meclis (États Généraux) bu konuma ulaşabilmişti. XIII. yüzyılın sonlarından günümüze (1836) kadar her şey

Fransa'da saf bir monarşiye, İngiltere'de de parlamenter bir rejime doğru ilerledi”
(Timur 2016: 39).

Guizot'nun İngiliz parlamentosunun kamusalılığı konusundaki fikirleri tartışmalı olsa da İngiliz parlamentosunun Fransızlarınkine kıyasla temsil kabiliyetinin daha yüksek olduğu bir gerçektir. Fransa'da Paris Parlamentosu giderek mutlak krallığın temsilciliğine dönüşmüştür. XIII. yüzyılda kralın konseyinin adalet işleriyle ilgilenen kolu olarak doğan Paris Parlamentosu, XV. yüzyıla kadar baronlar meclisi olarak çalışmıştır. Baronlar bu mecliste vassallarını yargılayıp feodal konularda kural koymakta, yeni feodal gelenekler oluşturmakta ya da anlaşmalar imzalamaktadırlar. Bu kurumun bir müddet sonra senyörler arasındaki yargısal meselelere yoğunlaşması sonucu Kral IX. Louis'in parlamentoya hukukçuları dâhil etmesi sonucunda, bu kurumun yapısı değişmeye başlamıştır. Kral tarafından atanan bu üyeler öncelikle sadece sorulan sorulara yanıt verirken senyörlerin meclise gelmemeye başlamasıyla müzâkerelere katılmaya başlamışlar, 1400'lerin başlarındaki Orleans-Bourgogne hanedanları arası çekişmelerin meclisi işlemez hale getirmesi sonucu senyörlerin parlamentoyu tamamen terk etmesi sonucundaydı VI. Charles tarafından daimi üye yapılmışlardır. Böylece Paris Parlamentosu feodal unsurlardan arınarak yalnızca kralın atadığı hukukçulardan oluşan bir yapıya bürünerek monarşiye karşı bir güç olma niteliğini kaybetmiştir (Timur 2016: 59-61).

Fransa'nın devrime yol açacak esas meclisi ise IV. Philippe tarafından 1302'de kurulan *États Généraux*'tur. *États Généraux* papa VIII. Boniface'a karşı Fransız kralının yürüttüğü mücadelede toplumsal tabakaların desteğini almak amacıyla toplanmıştır (Agibalova ve Donskoy 2017: 109). Meclis üç ayrı toplumsal tabaka temsilcileri tarafından oluşturulmuştur. Soylular büyük aristokratlar, Kilise manastır keşişleri ve piskoposlar, kentli tüccar sınıf ise belediye meclislerinde seçilen kişiler tarafından –*tiers etat*- temsil edilerek üç tabakayı oluşturmuştur (Timur 2016: 65). *États Généraux* ortaçağ Avrupa'sında yaygın olarak görülen *stände*'lerin Fransa özelindeki ulusal çapta örgütlenmiş biçimidir. Katmanlar, *stände-état*, bu mecliste bir hiyerarşi içerisinde temsil edilmektedir. Önceleri fiili bir meclis olmakla birlikte 1355 yılında resmi bir kurum haline getirilmiştir.

İngiltere ile Fransa'nın içerisinde bulunduğu Yüzyıl Savaşları sırasında Fransız kralının esir düşmesi ve sonradan kral olacak olan veliaht Charles'ın tecrübesizliği meclisin konumunu güçlendirmiş, meclisteki üçüncü katman olan burjuvalar bazı önemli taleplerini onaylatmayı başarmışlardır. Bu dönemde özellikle vergi konularında kral ve *États Généraux* mücadele içine girmiştir. Meclisin yetkilerini güçlendirmek isteyenler “kralı tanrı seçer, ancak Tanrı iradesini oylarıyla belli eden halktır³⁰” görüşünü savundular. Bu görüşe göre ‘kral, halkın verdiği vekâlete dayanarak, ancak meclis toplantı halinde değilken kendi iktidarını bütünüyle kullanabilir. *États Généraux* toplandığı anda iktidar halkın vekillerine geçer meclisin kararları hiçbir engelle karşılaşmaksızın kanun kuvvetini kazanır.’ Ancak feodal çağın bu dönemlerinde senyörler ve kral arasında bir mücadele alanı olan devlet iktidarı, gittikçe kralların elinde toplanma eğilimi göstermiştir. Bu nedenle de iktidarın kral ve *États Généraux* arasında paylaşılması diye bir sorun hiçbir zaman gündeme gelmemiştir (Sarıca 1970: 64-65). 1356'da toplanan meclis anayasal bir metin kabul ederek her 3 katmanın da onayını almadan kralın vergi koyamayacağını kabul ettirmiştir. Lakin burjuvazinin erken radikalizmi sonuç vermemiş, veliaht prens sözünden dönmüş, bunun üzerine burjuva sınıfının öncülüğünde çıkan isyanı 1359'da bastırmıştır. 1383'te Paris ve Flandre kentlerinde burjuvanın çıkardığı yeni isyanlar da şiddetle bastırılmıştır. Bu olayla birlikte ülkedeki bütün belediyelerin ve belediye meclislerinin özerkliği kaldırılmıştır (Timur 2016: 67-73). Kentlere ve onları yöneten burjuva sınıfına indirilen bu iki darbe *États Généraux*'un da kaderini belirlemiştir. Muhalif olma ihtimali bulunan tek unsur olan ve üçüncü katman konumundaki burjuva sınıfının aldığı bu darbelerden sonra meclis, hiçbir zaman İngiliz parlamentosu gibi bir statüye erişememiştir. Bu dönemde Fransız *stände*'leri de kamu politikalarını saptamak, yürürlüğe konmasını sağlamak toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek ve kent için bir gelecek tasavvurunda bulunma güçlerini yitirmişlerdir (Poggi 2014: 88).

1484 yılında bütün ülkenin seçim bölgelerine bölünmesi sonucu köy ve kasabaların da seçimlere katılmasına olanak verilmiş, seçilen vekillerin sadece seçim bölgelerini temsil etmeleri kararlaştırıldı. Roma hukukundan kaynaklanan emredici vekâlet ilkesinin bu şekilde yürürlüğe konması ve *bailliage* adlı seçim bölgelerindeki üç

³⁰ *Vox populi, vox Dei*: Halkın sesi, Tanrı'nın sesidir.

ayrı sınıfın birleşip tek bir seçmenler kurulu oluşturarak vekillerini birlikte seçmesi hali sürdürülebilseydi bir süre sonra sınıflar arası farklılıklar siyasal düzlemde kaldırılabilir ve *États Généraux*'un ulusal bir meclise dönüşmesi sağlanabilirdi. Ancak kısa süre sonra sınıflar kendi temsilcilerini ayrı ayrı seçme yoluna gittiler. Bunun yanı sıra, seçimler her *bailliage*'daki köy, kasaba ve kentin temsilcilerinin katılımına açıktı. Her *bailliage* *États Généraux*'ta tek bir oy hakkına sahipti. Bu nedenle bölge çıkarları ulus çıkarlarının önüne geçmekte, *États Généraux* ulusal niteliğe bürünememiş, ulusu değil katmanları ve bölgeleri temsil eder halde kalmıştır (Sarıca 1969: 27-28).

XV. yüzyılın ortalarına gelindiğinde meclisin 3. tabakasında belirgin bir ayrım gözlemlenmeye başlanmıştır; kralın hukukunu savunan ve tek mutlak monarktan başka güç tanımayan hukukçu-maliyeci idari kadro ve yerel haklara vurgu yapan, belediyelerin özerkliğini savunan liberal gerçek burjuvazi (Timur 2016: 88-89). Merkezi devletin kurulma aşamasında bölgelere dağılmış geniş bir bürokrat sınıfı oluşturan ve ayrıntılı bir kamu hukuku yaratan Fransız monarşisi, üçüncü katmanda sayıca artan ve giderek güçlenen hukukçular sayesinde güçlenmiş ve mutlak monarşinin kurulmasının yolunu açmıştır. Bu hukukçu katmanın bir üyesi olarak Jean Bodin, sınıfının temsilcisi görünümündedir. 1576'da *États Généraux*'a seçilen Bodin Devletin Altı Kitabı -*Les Six livres de la République*- isimli eserinde monarşi lehine aristokrasiye karşı çıkararak aristokratların ve yarı-feodal güçlerin haklarının monarşiye devrini savunmuştur. Soyluların imtiyaz ve makamların miras yoluyla devrini de reddetmiştir. Bodin'in kurduğu egemenlik teorisi Fransa'nın özel şartlarını yansıtmaktadır. Bölünmez mutlak egemenliğin savunusunu yapsa da *États Généraux*'un güçlenmesini ve bu meclise danışmadan vergi konulmamasını belirtmiştir (Wood 2016: 189-191). Bu durum egemenlik teorisiyle bir çelişki yaratıyor gibi görünse de, esasında Fransa'nın kendi şartlarından kaynaklı bir gerçeği sunmaktadır. XVI. yüzyıl Fransa'sının problemi İngiltere'deki gibi kral-parlamento çekişmesi değil kral ile yerel otoriteler arasındaki iktidarın parsellenmesi ile alakalıdır. Bodin aristokrasiyi ve yerel otoriteleri tanıyarak onları merkeze itaat eden bir formasyona büründürmeye çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında *États Généraux* Bodin için merkezi otoritenin bir unsuru olarak görülebilir.

Dönem Fransa'sında mutlak monarşi ideolojik olarak o kadar hâkimdir ki en radikal anayasacı muhalefet dahi monarşiye bireysel çıkarları öne sürerek karşı çıkmamaktadır. Monarşinin kamusal çıkarları temsil ettiği fikri yaygın olduğundan, mutlak monarşinin devleti kamusalıktan özel çıkara çevirdiğini, devletin özel bir alandan tekrar kamusal bir yapıya büründürmesi önerileri yapılmaktadır (Wood 2016: 197). Dönemin muhalifleri kamusalılığı burjuvazinin hâkimiyetindeki parlamenter bir düzen dâhilinde dahi tasvir edememişler, çözümü yine monarşide bulmuşlardır. Bu bağlamda Bodin'in yazdığı kitapta devleti anlatmak için *etat* kelimesi yerine Roma'nın kamusal alan kavramı olan *République*'i seçmesi ve devleti kralın altında bir kamusal alan olarak tasvir etmesi dikkat çekicidir. Aynı dönemde İngiltere *Commonwealth*, yani kamusal alan olarak parlamentoyu merkeze almışken Fransız siyasal bilincinin meclise böyle bir önem atfetmeden monarşik devleti kamusal olarak görmesi İngiltere ve Fransa'nın parlamenter geleneklerinin kaderini belirlemekte ve mutlak monarşi konusundaki tutumlarını açıklamaktadır. Bununla birlikte İngiltere'de *res publica*'nın tam karşılığı olan *commonwealth* kelimesi gitgide devleti karşılar hale gelirken, Fransa'da XVII. yüzyıldan itibaren *etat* kavramı giderek *République* kavramının yerini almaktadır (d'Entrèves 2013: 197-198). *République* somut bir ortak çıkara atıf yaparken *etat*, Machiavelli'nin formüle ettiği halklar üzerinde kurulan güçlü bir hâkimiyet olarak soyut bir egemenlik kavramını yansıtmaktadır (Brancourt 2013: 186-187).

Mutlak yönetimler boyunca kapitalistleşen köylü ve tüccar kendisini bir sınıf olarak tanımlamasa da, fark etmeden bir sınıfsal bilince ulaştıklarına dikkat edilirse, mutlak monarşilerin ileride parlamenter düzene geçişte nasıl önemli bir rol oynadığı anlaşılabilir. Bir sınıf, *stände*'nin temsil ettiği topluluktan çok daha soyut, daha kolektif bir birimdir. Bir sınıfın siyasal gereksinimleri *stände*'nin üyelerinden farklılaşmıştır. Mücadele ettiği bir sınıftan yönecek tehlikelere karşı hem içerisinde bulunduğu pazarın özerkliğini sürdürebilmek hem de kaynaklarının güvenliğini sağlamak için yönetimi kendi adına yürütecek bir araca gereksinim hisseder. Çıkarlarını koruyacak bu aracın sınıfların üzerinde ve tüm sınıfları kapsayıcı ulusal çapta kamusalığa sahip olma iddiasında bir kurum olması gerekmektedir. İşte bu ulusal kamusal kurum ihtiyacı parlamentoların toplumsal-siyasal hayata giriş sürecinin dinamiğini oluşturmuştur.

1.5. 1789 Devrimi ve Sonrası: Halk Egemenliğinin Temsili Olarak Parlamento

“Halk iyidir. Vekilleri bozulabilirler.”

- Maximilien de Robespierre

“Egemenliğin özü esas olarak ulustadır. Hiçbir kuruluş, hiçbir kimse açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz.”

- İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, madde 3

Fransa'nın mutlak monarşi karşısında oluşturduğu siyasal bilinç iki ayrı temel üzerinden yükselir. Bu farklı temeller, Fransız parlamentosunun siyasal sistem içerisindeki konumunu belirleyecek ve parlamenter sistemin modelinin oluşumuna katkı sağlayacaktır. Birbirine karşıt gelişen bu iki düşünce akımı Devrim sonrası kurulan mecliste tartışılacak ve hangi ideolojik tabana göre meclisin formüle edileceği konusunda meclis üyeleri arasında çatışmalar yaşanacaktır. Bu iki ideolojik kaynaktan birisi Montesquie diğeri ise Jean Jacques Rousseau'dur.

Rousseau'nun halk egemenliğiyle ilgili yaptığı keskin çıkarımlar egemenliğin doğasını açıklarken kullandığı genel irade *-volonté générale-* kavramıyla temel bulmaktadır. Onun sözleriyle genel irade *“devletin bütün üyeleri için haklı ve haksız belirleyen kural, yasaların kaynağı ve bütünü ve parçaların korunması için iyiye yönelen”*dir (Rousseau 2005: 91). Genel irade her zaman doğrudur ve kamusal çıkarlara yöneliktir (Rousseau 2012: 26). Egemenlik ise genel iradenin yürürlüğe konmasından ibarettir. Bu anlamda genel irade ancak yine halkın bütünü tarafından temsil edilebilir. Rousseau'da genel iradeyi genelleştiren şey oyların çokluğu değil, ortaya çıkan iradenin kamusalılığı ve genel yararidir. Bu genel yarar herkesi eşit biçimde bir şeye zorlar ve yurttaşlar arasında eşitliği sağlar.

Rousseau'nun açıkladığı ve devrimin motivasyonlarından biri olan, halk egemenliği şeklinde de nitelendirebileceğimiz genel irade, tutkulardan doğan yanılsamalardan arınmış, bencillikten sıyrılmış, aydınlık bir aklın ürünü olmalıdır. O sebeple 1789 Devriminin getirisi olan halk egemenliği ve genel irade kavramları ve bunlardan doğan demokrasi anlayışını kalabalığın istekleri şeklinde anlamak mümkün

değildir. Zira yurttaşın genel iradeye ulaşabilmesi için kendi zaaflarından kurtulması, ortak aklın emirlerine uyması gerekmektedir (Sarıca 1969: 95).

Genel iradeyi bu şekilde kamusallaştıran Rousseau tahmin edilebileceği gibi yasama işlevini topluma yükler. Toplum adına yasama işlemi yapanlar varsa da bu yasa yapanların hiçbir yasama hakkı yoktur. Onlar yasamayı halk adına ve halkın onay verdiği şekilde yapmalıdırlar (Rousseau 2012: 39). Milletvekilleri milletin temsilcisi değildirler, olsa olsa geçici işlerinin görevlileri olabilirler ve kesin karara varamazlar. Halkın onamadığı hiçbir yasa geçerli değildir, yasa sayılamaz (Rousseau 2012: 90). Temsil dahi edilemeyen halk egemenliğinin Rousseau'yu götürdüğü doğal sonuç egemenliğin mutlaklığı, bölünemezliği ve devredilemezliğidir. Rousseau yasama hususunda egemenliği mutlak olarak halka teslim ederken yasaları yürütme işini de yine halka bırakmıştır. Yasamanın yürütmeden ayrıldığı toplumlarda siyasal olarak hiçbir eylemin yapılamayacağını özellikle vurgular ve kuvvetlerin halkta birleştiği bir siyasal sistem öngörür (Rousseau 2012: 52).

Rousseau'nun yaşadığı dönemde aydınlanma felsefesinin getirdiği akılcı teoriler, seküler aklın ürünü olan anayasaları yüceltmiş ve liberal anayasacılık ekolünün halk egemenliği fikri ve demokrasi teorileri ile birlikte gelişmesini beraberinde getirmiştir. Ancak Rousseau halk egemenliğini radikal biçimde savunmasına rağmen ne anayasalcıdır, ne liberaldir ne de aydınlanmacıdır. Halkın doğrudan siyasallaşması ve kamusal olarak kendisini ifade etmesi görüşüyle kesin olarak liberal anayasacı ekolden ayrılır (Wood 2016: 227). Onun yasaları konseylerde, aracı kurumlarda, temsil meclislerinde değil kamusal iradenin kendisi tarafından yapılır. Rousseau özgür olabilmek için eşit olma gerekliliğini de vurgulayarak toplum durumunda özgürlüğün ancak yurttaşlıkla kazanılabileceğini ve kamusallık içerisinde ifade edilebileceğini, genel iradeye uymanın özgür kılacağını vurgular. Böylece pozitif özgürlük tanımını benimseyerek liberal ekolden tamamen sıyrılmış olur.

Rousseau günümüz liberal parlamenter düzeninden oldukça büyük bir sapmayı içerir. Daha açık bir ifade ile, Rousseau'nun ideolojisinin temel motivasyonu olduğu Fransız Devrimi ve sonrasında kurulan ve dünyanın geri kalanını etkileyen parlamenter

model, halk egemenliğinin en radikal düşünürlerinden olan Rousseau'dan oldukça büyük bir sapma göstermiştir. Bu sapma Rousseau'nun çağdaşı bir başka isim olan Montesquieu ile somutlaşır. Montesquie John Locke'ın ilk defa kapsamlı biçimde bahsettiği kuvvetler ayrımı teorisini sistematize edip çağa uyarlayarak parlamentonun siyasal düzen içindeki konumuna ve siyasal sistemin kendisine bugünkü şeklini verecek tasarımı yapmıştır.

Montesquieu, devrimi gerçekleştirecek olan meclisin içerisindeki Jakoben karşıtı grupların temel özelliği olan ılımlılık vurgusunu Yasaların Ruhu adlı eserinde pek çok defa yapmıştır. İdeal rejimlerin ılımlı olması gerektiğini, bu ılımlı rejimlerin de kuvvetlerin uzlaştığı, birbirlerini dengelediği ve gerektiğinde diğerlerine direnebildiği iktidar olanağına kavuşturmak olduğunu belirtir. Aristoteles'ten beri kullanılan devletin işlevlerini devletin erklerine dönüştürür ve onlara yasama, yürütme yargı adını vererek (Montesquieu 2004: 157), bu erklerin çağdaş anlamda kullanılan özelliklerini ilk defa atfeden kişi olur. Montesquieu erkleri birbirinden ayırıp farklı tüzel kişiliklerin yetki alanına dâhil ederek kuvvetler ayrımını önermiştir. Temsilcilerin emredici vekâletle bağımlı oldukları görüşünü reddederek yasaları yapan meclisin dışında burjuvazinin haklarını koruyacak bir üst meclisin bulunması gerektiğini belirtir.

Şüphesiz ki bir aristokrat olan Montesquieu, kendi sınıftan parlamenterlerin bulunduğu İngiliz parlamentosunu kendisine örnek almış, fiili olan parlamenter rejimin teorisini oluşturmuştur. İngiltere gezileri esnasında karşılaştığı burjuvazinin bireysel özgürlüğünü koruyan siyasal yapıya hayran kalan Montesquieu, ait olduğu aristokrat sınıfın muhafazakar öğelerini burjuvazinin ilerici öğretileri ile birleştirir (Tunçel 2013: 265).

Montesquieu'nün yaklaşmakta olan devrim açısından önemi, onun hem cumhuriyetçi erdemleri yücelten ve özgürlüğün ancak yasalara uymakla tesis edilebilecek bir kazanım olduğunu (Montesquieu 2004: 155) belirten bir cumhuriyetçi olması hem de kuvvetler ayrılığı teorisini oluşturarak anayasal yönetimin savunusuyla liberal anayasacı geleneği temsil etmesidir. Onun bu her iki özelliği de devrim sonrası oluşacak Kurucu Meclis'in nihai karakteristiğini yansıtacaktır.

Halk egemenliğine dayanan parlamento ve onun ideolojisini yansıtan anayasa, 1789 yılındaki birkaç gün ya da ayın ürünü değildir. Devrim, XII. yüzyıl Avrupası'nın kentsel özerkliğinden başlayıp Rönesans ve Aydınlanma ile ivme kazanan bir gelişimin ürünüdür. Ortaçağ ve onun dayandığı antik çağın merkezinden itibaren Avrupalı entelektüellerin geliştirdikleri bütün düşüncelerin bileşkesidir (Kılıçbay 2011: 163-164)

Mutlak monarşinin hâkim ideolojik hegemonya olduğu ortamda *États Généraux* son defa 1614 yılında toplandıktan 175 yıl boyunca kral tarafından toplantıya çağrılmamıştır. Bu dönem Fransa'nın mutlak monarşi görünümünü kazandığı zaman aralığını kapsamaktadır. Bu zaman aralığı aynı zamanda “yeni dünya” ve Afrika'nın da kolonizasyon sürecinin başladığı ve krallıkların emperyalizme yöneldiği dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde İngiltere ve İspanya ile karşı karşıya gelen Fransa özellikle 1763'te sona eren Yedi Yıl Savaşları'nda Kuzey Amerika'daki bütün kolonilerini İngiltere'ye kaptırması ve 1783'te sonuçlanan Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda İngilizlere karşı Amerikan kolonilerine askeri ve mali destek sağlaması Fransız hazinesini tüketmiştir. Aristokratların ve din adamlarının vergi muafiyeti nedeniyle bütün mali yükün burjuva sınıfına aktarılmasına ek olarak, dünya çapında gelen ticaret sebebiyle güçlenen burjuva sınıfının ekonomik gücüne denk siyasal güç talepleri kentli *tiers etat* ile monarşiyi karşı karşıya getirmiştir. Buna ek olarak ruhban sınıf her ne kadar en üst tabakada olsa da din adamlarının hemen hemen tümüyle *tiers etat* içinden çıkmaktadır. Din adamları köylü halkın sorunlarını birebir gözlemlemektedir. Nihayet 1789'da kral XVI. Louis'in maliyeyi finanse etmek amacıyla aristokratların ve ruhbanların vergi ayrıcalığını kaldırmak istemesi uzun yıllar sonra Paris Parlamentosu'nun muhalefeti ile karşılaşmış, parlamentodaki hukukçular böyle radikal bir kararın ancak *États Généraux* tarafından karara bağlanılabileceği konusunda diretmiştir. Bu ortamda Fransa taşrasının da sesini yükselttiği görülmektedir. Kentlerin belediye meclisleri yeni vergileri reddetmekte ve *États Généraux*'un toplanma taleplerini bildirmektedirler. Neredeyse bütün toplumsal sınıfları karşısına almış olan kral direnemeyerek 175 yıl sonra meclisi toplantıya çağırmıştır (Ağaoğulları 2010: 182-189).

XVIII. yüzyıl sonu Fransa'sını devrime götüren nedenler başta Victor Hugo olmak üzere dönemin romantik edebiyatçıları nedeniyle sefalet ve yoksunlukla açıklanabilmektedir. Bu yanılsama, devrimin burjuva karakterinin kaçırılmasına ve États Généraux içindeki *tiers etat*'ın konumunun yanlış algılanmasına neden olur. Fransız devrimi sefaletin ve yoksunluğun değil, nisbi gelişmişliğin parlaklığın bir tezahürüdür (Kılıçbay 2011: 143). Feodal düzen ve serflik yüzyıllar öncesinde kalkmış olmasına karşın birer uyruk statüsünde de olsa vergiden muaf bir aristokrat sınıfı bulunmaktadır. Bu ayrıcalıklı sınıfın hukuku merkezi mutlak monarşik devletin elinde bir başka çehreye dönüştürülmüş ve uygulanmaya devam etmiştir. Serfler üzerindeki feodal hükümler toprağa geçirilmiş ve aristokrasinin topraklar üzerindeki hâkimiyeti kapitalist çiftçi için sorun teşkil etmiştir (Kılıçbay 2011: 171-172).

Bu sorunlu ortamda toplantıya çağrılan meclise hazırlık yapmak için toplumun oldukça yoğun bir çalışma içine girdiği görülmektedir. Bütün siyasal gruplar makale ve broşürler yayınlarak kamuoyu oluşturmuştur. Bu yazarlardan en fazla ses getireni Emmanuel Sieyès, Üçüncü Tabaka Nedir adlı yapıtında üç soru sorup üç kısa yanıt vermiştir: “*Tiers etat*” nedir? –“Her şey!” “Şimdiye kadar siyasal düzende ne oldu?” – “Hiçbir şey! Ne istiyor?” –“Siyasal düzende bir şeyler olmak!” (Timur 2016: 273). Sieyès'in bu kitabı adeta devrimin programı olmuştur. Sieyès ayrıcalıkların kaldırılmasını vurgularken aynı zamanda meclisin üçüncü kademesinin bütün ulusu temsil ettiğini söylemektedir: “ayrıcalıklar ortadan kaldırılırsa geriye ne kalır? *Tiers etat* kalır, yani her şey, yani ulus!” Ona göre özel işlerin yanı sıra bütün kamusal işler de üçüncü katman tarafından yapılmaktadır (Ağaoğulları 2010: 192). Rousseau'yu takip eden Sieyès devletin varlığını ortak iradeye bağlamış, kamusal amaçların yerine getirilmesi için ulusun tamamının sesi olacak ortak irade iktidarın kamuya ait olmasını da sağlayacağını söyler. İktidar kamuya aittir, egemenlik ulusa içkindir. Ortak irade en sonunda yurttaşı da yaratır. Yurttaş ortak iradenin sesine kulak verip ona itaat ederek yurttaş olur. Sieyès ortak iradeye dayanan siyasal sistemin işleyebilmesi bütün yurttaşların toplanacağı doğrudan demokrasiyi imkânsız olarak görür. Yapılması gereken gerçek ortak iradenin değil ama temsili ortak iradenin oluşturulması, ulusal egemenliğin ulusun temsilcileri aracılığıyla bir parlamentoda kullanılmasıdır. Bu temsilciler *auctoritas*'a değil fakat *potestas*'a sahiptir. Bu noktaya kadar Sieyès

Rousseau'yu takip etmiş ancak bu aşamadan sonra Rousseau'da oldukça farklı bir yere sapmıştır. Sieyès'e göre temsil belirli bir alanla sınırlı kalmayıp bütün ulusu kapsar, temsil belirli bir konuda verilmiş bir vekâlet değildir, temsilci seçmenlerine verdiği sözlerle bağlı tutulamaz ve temsil egemen için bir danışma organı değil egemenliğin somutlaştığı yerdir. Rousseau'nun genel iradesi Sieyès'te ulusal iradeye dönüşmüş ve temsilciler meclisi vekâletin temsil edildiği yer değil egemenliğin kendisi haline gelmiştir (Ağaoğulları 2010: 196-203). Sieyès böylece modern siyasal temsil mekanizmasının ana hatlarını çizmiştir. Meclisin toplanmasına kadar geçen sürede bu kitabın yarattığı etki toplumda meclisten beklentilerin oldukça arttığını göstermektedir. Halk egemenliği fikrinin yaygınlaşması, meclisin İngiliz parlamentosu gibi yüksek burjuvanın değil halkın tamamının hâkim olacağı bir kamusal alan olması ihtimalini beraberinde getirmiştir.

Sieyès'in yarattığı siyasal bilinç ile kenetlenen *tiers etat*, meclisin toplandığı 5 Mayıs 1789 gününden itibaren toplantılarda sürekli baskın hale gelmiştir. Sieyès'in önerisi üzerine 17 Haziran günü soylu ve ruhban katmanlarını dışlayarak kendilerini 'Ulusal Meclis' ilan ederek kendilerinin onaylamadığı hiçbir verginin yürürlüğe giremeyeceğini kabul etmiştir. 23 Haziran günü kralın *États Généraux*'u dağıtma tehdidine karşın *tiers-etat* bir anayasa yapılana kadar dağılmayacakları konusunda direndiler. Kral bu karara teslim olarak ayrıcalıklı sınıfların Ulusal Meclise katılması emrini vermiş, 9 Temmuz 1789'da toplanan meclis adını Ulusal Kurucu Meclis olarak değiştirerek bir anayasa komisyonu oluşturmuştur. Kralın burjuvaziye teslim olması ve anayasa dayatmasını kabul etmesi burjuva devriminin başarısını gösterir. Ancak bunun ardından halk kitleleri harekete geçmiş ve devrimi radikalleştirmiştir. O ana kadar Versailles'te toplanmış meclis toplantılarını dışarıdan takip eden kitleler, kralın 11 Temmuz'da reform yanlısı bakanları görevden alıp katı aristokratları göreve getirmesiyle aniden hareketlenmiş 14 Temmuz'da silahlanarak Bastille Hapishanesini basmıştır (Timur 2016: 273-274). 14 Temmuz'la beraber devrim dalgası taşraya yayılmış, köylüler silahlanmış ve aristokratların şatoları yağmalanmıştır. Bu aşamadan sonra burjuvazi hem devrimi halka kaptırmamak hem de kazanımlarını korumak amacıyla Ulusal Kurucu Meclisi etkin çalışan bir kurum haline getirmiştir. Önce İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisini duyurmuş, bu metinle iktidarın kaynağı ilk defa tanrıdan

ulusa geçirilmiş, kanun egemenliği kral egemenliğinin üzerine çıkarılmıştır. Bu bildiriye eklenen 19 maddeyle 1789 Anayasası oluşturularak kuvvetler ayrılığı tanımlanmış, Fransa Kurucu Meclis egemenliğinde meşruti monarşiye dönüştürülmüştür. Kurucu Meclis'in burjuva karakteri 1791'e kadar Paris halkının radikalizmi ile dengelenmiştir. 1791 anayasası ile yurttaşların aktif-pasif olarak ayrılması, oy verme ve seçilme hakkının mülke dayanarak verilmesi gibi meclisin kamusallığını yok eden kararlar Jakoben Kulübü önderliğinde büyük tepki ile karşılandı. 1792'de Avrupa'nın büyük güçlerinin devrim dalgasını boğmak istemesi nedeniyle Fransa'ya savaş ilan etmesi üzerine işlevsiz hale gelmiş olan kral idam edilerek cumhuriyet ilan edildi, Jakoben kulübü 'Konvansiyon' adını almış mecliste etkin hale geldi. Bu dönemde 1791 Anayasa'sının karakteristiği değiştirilmiş, kadınlar hariç olmak üzere servete bağlı olmadan genel oy prensibi kabul edilmiş, aktif-pasif yurttaş ayrımcılığı kaldırılmıştır.

1791 Anayasası'nın yapılması esnasında yapılan tartışmalar ve parlamentonun statüsü hususunda kabul edilen parlamenter düzenin geleceği açısından önem arz etmektedir. Anayasal monarşi ilan edilmiş, egemenlik ulusa verilmiş ve iktidarın kaynağı tanrıdan alınıp halka verilmiştir ancak "*en az tanrı kadar soyut ve onun kadar görülmez ve sessiz olan*" (Cangızbay 2015) ulusun bu egemenliği parlamento eliyle nasıl kullanacağı sorun teşkil etmiştir. Bu konuda Sieyès'in kitaplarıyla oluşturduğu kamuoyunu arkasına alarak emredici vekâleti reddeden grup ile halkın kendisinin egemenliği kullanacağını savunan Maximillian Robespierre'in önderlerinden olduğu Jakobenler Kurucu Meclis'te bu konuda çatışmışlardır. *Auctoritas ve potestas*'ın halkta olduğu, egemenliğin ulusa ait olduğu hususunda bu iki grubun görüş farkı bulunmamaktadır. Her iki grup da egemenliğin ulusa ait olduğu konusunda hemfikirdir. Tartışmanın esasına bakıldığında taraflardan birinin kuvvetler ayrılığını ve İngiliz tipi bir parlamenter rejimi savunan liberal görüşlü Montesquieu'yü diğerinin ise kuvvetlerin hiçbir şartla ayrılamayacağını, egemenliğin bölünmez olduğunu ve bu egemenliğin ancak ulusun kendisiyle kullanılabileceğini savunan Rousseau'yu temel aldığını görebilmekteyiz. Bu tartışma demokratik meşruluğu iki biçimi olan temsili demokrasi ile doğrudan demokrasi arasındaki sürtüşmeden ibarettir. İlk grup ulusun egemenliği temsilcileri eliyle kullanmasını savunurken ikinci grup ise mahalle birlikleri, belediyeler, komünler aracılığıyla halkın yönetimi doğrudan üstlenmesi taraftarıdır.

Temsil sistemini savunanlara göre ulus soyuttur, *auctoritas*'ı kendi içinde barındırır ama *potestas*'a sahip değildir. Soyut olduğundan sesi çıkamaz ve iradesini ortaya koyamaz. Onun adına birilerinin konuşması gerekir. Dolayısı ile egemenlik temsilciler eliyle kullanılmalıdır. Sieyès Kurucu Meclis'te yaptığı konuşmalarda temsil işinin yasa yapma ve yönetme işinin bu işi bilenlerce yapılması gerektiğini söyler. Temsili demokrasi taraftarı Mounier yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir: “*Egemenlik ilkesinin ulusta olduğunu biliyorum. Haklar Bildirisi bu gerçeği içerir. Fakat egemenliğin ilkesi olmakla egemenliği kullanmak birbirinden çok farklı iki şeydir. Egemenliğin kullanımını üstlenecek bir ulusun çok akılsız ve çok mutsuz olduğuna kesinlikle inanıyorum.*” (Ağaoğulları 2010: 240) Temsili-doğrudan demokrasi tarafları arasında yapılan tartışmanın aslında meclisin ve tabi ülkenin yönetiminin burjuva sınıfının eline verilip verilmemesi ile ilgili olduğu gözlemlenmektedir. Temsili demokrasinin en büyük taraftarları liberal ılımlı Gironden kulübü üyelerinden olmuştur. Bu grup aynı zamanda Sieyès'in aktif-pasif yurttaş önerisini de desteklemiş ve seçme-seçilme hakkını servete bağlayan hükümleri anayasaya yerleştirmiştir. Mounier daha sonra yaptığı bir konuşmada temsil ettiği tarafın esas niyetini ortaya koymuş ve burjuvanın yönettiği bir devlet arzusunu açık etmiştir: “*Temsil sistemi sayesinde zenginler ile geçimlerini sağlamak için çalışmak zorunda olanlar arasında kardeşlik ilişkileri kurulur. Zenginler diğerlerinin oyunu elde etmeye çalışır, kamuoyunun beğenisini kazanmaya uğraşırlar.*” (Ağaoğulları 2010: 241)

Bu görüşün karşısında Jakobenlerin başını çektiği grup ise ulusun komünler ve belediyeler halinde karar alması ve Ulusal Meclis'in emredici vekâlet kapsamında aşağıdan gelen kararları yasalaştıran bir yapıda olmasını savunmaktadır. 14 Temmuz'da asıl devrimi yapan ulusun siyasal süreçlerden yalıtılmasını şiddetle reddeder. Özellikle temsil sistemini savunan grup tarafından anayasaya konulan servete bağlı seçme hakkı gibi maddelerle devrimin ideolojik motivasyonu olan Rousseau'nun dahi, yaşasaydı Ulusal Meclis'e giremeyeceğini savunur. Robespierre tartışmaların son günü Ulusal Meclis'i tehdit eden bir konuşma yaparak “*ulusun sahip olmadığı bir hak ileri sürülemez; bu hakkı kullanmaması için düzenlemeler yapılabilir fakat istese de kullanamayacağı bir hakkın varlığı ileri sürülemez*” (Ağaoğulları 2010: 248) demiştir. Buna karşın temsil sistemi Ulusal Meclis'te kabul görür ve 1791 Anayasası'na eklenir.

Fransız meclisi bu biçimde burjuvazinin karakterini kazanmış olur ve Fransa'nın bütün olarak kamusal alana dönüşümünün ve halkın siyasete doğrudan katılımın önüne geçilmiş olur. Özellikle 1793 Anayasası'nın 'yasaların yürürlüğe girmesini referandumlara bağlayan, egemenliği ulusun her ferdine dağıtan genel oyu kabul eden özellikleriyle' halk egemenliğini tesis etmeye yaklaşmasına karşın hiçbir zaman yürürlüğe konmaması, buna karşılık 1795 Anayasası ile halk egemenliği ilkesinin sadece lafzının kalması halk egemenliğinden duyulan endişenin ürünü olmuştur. Mutlak demokrasinin terör ve kargaşaya yol açtığı gerekçesiyle demokrasiyi kısıtlamak yönündeki görüşler ağır basmıştır (Sarıca 1969: 190-191). Bu gidişin doğal bir sonucu olarak 1799'da Napolyon Bonaparte'ın 18 Brumaire'i ile birlikte Direktuar adını almış olan Fransız idaresi dağıtılıp imparatorluk idaresinin kurulması, ardından monarşinin restorasyonu ve ilan edilen kısa süreli 2. Cumhuriyet'in Louis Bonaparte elinde yeniden imparatorluğa dönüşümü aşamalarında devrimin kazanımı olan cumhuriyetçi bilinç korunmuş olmasına ve 1870'te 3. Cumhuriyetin ilanı ile Fransa kalıcı olarak cumhuriyet haline gelmiş olmasına karşın devrimin ruhu olan kamusallık yitirilmiştir. Fransız Devrimi'nin motivasyonu olan, Rousseau'nun halk egemenliğine dayalı ve doğrudan halkın yönettiği cumhuriyete dair 1790'ların başındaki kamusal ve halkın siyasete doğrudan katılımı İngiliz tipi parlamenter demokrasi ile değiştirilmiştir.

1.6. Değerlendirme

“... Eğer seçilmemize neden olan bu yargıyı tam anlamıyla kullanabilmemiz söz konusuysa, biz zaman zaman seçmenin düşünce ve fikirlerine yol göstereceğiz, seçmenlere bilgi vereceğiz, düşünce ve fikirlerini düzelterek ve bazen de onları tamamen göz ardı edeceğiz.”

- John F. KENNEDY

Çalışmanın bu bölümünde antik dönemden başlayarak 1789 Devrimi'nin hemen sonrasında yasama süreçlerinin geçirdiği dönüşüm tartışıldı. Antik Yunan'ın, yurttaş olarak kabul edilen bütün Atina halkının katılımıyla gerçekleşen toplantılarda, kamusal bir alanda karar alınması ve bütün yurttaşların karar alma süreçlerine katılabilmesi Atina'nın yurttaşlarının aktif bir statüde ve etken bir konumda olduklarını

göstermektedir. Bu açıdan Atina toplumunun üyelerinin aktif birer yurttaş olma niteliğine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Roma’da ise yurttaş statüsü önce pasif ve edilgen bir yapıya çevrilmiş, yurttaşların siyasal katılımının önü, meclislerde klanların liderlerinin temsil edilmeleri ile sonuçlanmış, kamusal oylamalarda tartışmayı yürütme yetkisine sahip görevlileri dinleyerek sadece kabul-red ikiliği içerisinde siyasallaşabilmiş ve etkin değil edilgen olmuştur. Roma’nın imparatorluğa evrilmesiyle de yurttaş sayısının artışıyla ters orantılı olarak, yurttaşların siyasal katılım hakları azalarak yok olmuştur. Ortaçağda ise burjuva sınıfının çıkarlarının feodal hukuk kuralları ile örtüşmemesi sonucu burjuvazi kendi meclislerini yaratarak kendisini yönetmeye başlamış, bu meclisler İtalya’da kent devletlerinin meclisleri şeklinde tezahür etmiş, Fransa’da kent meclislerinin bir üst meclisi kurulmuştur. İngiltere’de ise parlamento kurumu özerkliğini ve üstünlüğünü ilan etmiş, bu özelliği 1789 Fransız Devrimi’nin getirdiği halk egemenliği ve emredici vekâletin reddi kavramlarıyla bütünleşince modern parlamentonun tipolojisi ortaya çıkmıştır. Parlamentonun ve temsile dayalı yasama sürecinin ideolojik boyutunun oluşumunda Atina’nın etkin yurttaşlarına dayanan demokratik geleneği ile Roma’nın edilgen yurttaşlık temelli temsile dayanan geleneği mücadele etmiş ve bu mücadelenin çeşitli kademelerinin sentezlerinden oluşan bir parlamento modeli günümüzde meydana getirilmiştir. Açık ki, 1789 sonrası Fransız Kurucu Meclisi’nde yapılan tartışmalardan sonra temsili demokrasi geleneğini genel kabul görmüştür. Halk egemenliği temeline dayanan temsili demokrasinin, mutlak monarşi sonrası dönemde ilerici bir adım olarak halkın yönetime katılmasını ve toplumun siyasallaşmasını beraberinde getirmesine karşın temsili kurumların varlığı yurttaşın siyasal katılımını bir süre sonra genişletmemeye başlamıştır. Aksine katılımı engelleyici etken olarak kullanılmaya başlanmıştır. Temsil sistemi Fransa ve İngiltere’de başta olmak üzere burjuvazinin elinde kalarak parlamentonun kamusallaşmasının önünde engel olmuşlardır. Gerek Fransız Devrimi sonrası Sieyès’in emredici vekâleti red savunusunun kabul görmesi gerek İngiltere’de halk egemenliği ya da ulusal egemenlik fikrinin hiçbir zaman oluşmayıp yerine parlamentonun egemenliği teorisini geliştirmesi (Sarıca 1969: 68) ve bu iki ana akımın dünya siyasal sistemine yön vermesi sonucu parlamentolar “kamusallaşma mabedi” olmak gibi bir işleve hiçbir zaman bürünememişler, parlamenterler de halkın vekili olmak yerine daha yüksek çıkarları kollayan “siyasetçi mesleği”ne ait kişilere

dönüşmüşlerdir. Halk egemenliğini yansıması için kurulan parlamentonun üyeliği temsilcilikten farklı bir role bürünmüştür. Parlamentonun kamusalıktan sapma göstermesinin nedeni, aynı dönemde Avrupa’da serpilip gelişen liberal düşüncenin ve anayasacılık akımlarının kesişmesi ve bu kesişimin demokratik akımları etkisi altına almasıdır.

Anayasacılık en geniş anlamıyla, devleti ve iktidarı sınırlamaya ilişkindir. Esasını kendisi “ölümlü tanrı” olarak görülen devletin her hususu keyfi olarak düzenleyemeyeceği, “kişi iradesi ve iktidar sahibi için anlaşılabilir tarih dışı, değiştirilemez, rasyonel normlar” olarak bilinen doğal hak düşüncesinden alır. Doğal haklar, hem hükümetlerin hem de kişilerin davranışlarını sınırlandıran felsefi araçlardır (Vincent 1987: 103-105). Doğal yasa hiçlikten ya da keyfilikten değil aksine keyfiliğin önlenmesini engellemek için gerçekliğin özelliğinden ortaya çıkarılmıştır (Tüccar 2014: 18). Bu bağlamda doğal hak geleneği John Locke’un büyük etkisiyle sınırlandırılmış anayasal rejimin temelini oluşturacaktır. Anayasa kavramından anlaşılması gereken özün -telosun, mutlak monarşinin keyfi hareketlerini engellemek ve devletin gücü karşısında bireyleri sakınmak olduğu kabulü, anayasacılık hareketlerinin hedefleriyle birebir aynı doğrultudadır. Bir hareket olarak anayasacılık, polis ve ordu gibi baskı aygıtları aracılığıyla mutlak monarşinin ifade özgürlüğü üzerine kurduğu tahakküme karşı ortaya çıkmıştır (Friedrich 1999: 17). Fransız Devrimi ve onun oldukça etkileyen anayasacılık hareketlerinin bir sonucu olan Yurttaş Hakları Bildirgesinde de belirtildiği üzere “*insan haklarının sağlanmadığı ve kuvvetler ayrılığının belirlenmediği bir toplumda anayasa yoktur*” (m. 16). Bu nedenle anayasacılığın asli hedefi mutlak monarşileri parlamentolar eliyle kısıtlayarak kuvvetler ayrılığını sağlamak olmuştur. Bu kısıtlama ilerleyen dönemde parlamentoyu demokrasinin merkezine oturtmuş, ancak parlamentonun temsili niteliğinin parlamentonun üyeleri için siyasetin bir meslek haline gelmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle liberal yaklaşımların bir ürünü olarak siyaset bir uzmanlık alanı haline gelmiş, Weber’in ifadesiyle “meslek olarak siyaset” (Weber 2017: 17) bu işi profesyonel bir uğraş alanı olarak görenlerce yaşam için bir geçim kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu aşamada parlamentonun varlığı halkın siyasal bedenini temsil etmekten ve onun soyut varlığını somutlaştırmaktan

uzaklaşarak siyasetin kendisinde tekelleştirildiği seküler düzenin kutsal kurumlarına dönüşmektedir.

Anayasacılık, liberalizm ve milliyetçilik gibi üç farklı akımın kesişmesinin doğurduğu temsile dayanan demokrasi düşüncesi temsilcilerin bütün milleti temsil etmesini, oy vermenin bir hak değil göreve dönüşmesini, emredici vekâletin yasaklanmasını ve temsilci azlinin imkansızlaşmasını beraberinde getirmiştir. Zira ulusal egemenlik ilkesini kabul etmek, temsilcilerin bölgelerini değil ulusun bütünü temsil etmelerini gerektirmektedir. Ulus egemenliği aynı zamanda ulusun bireylerin toplamından daha üstün olmasını gerektirdiğinden ulusu iradesini yansıtmayı sağlamak ancak kanunlarla verilmiş bir görev olabilecektir. Bir kamu görevini uygulamak, kişinin takdirine bırakılacak bir yetki olamaz. Yine ulusal egemenlik teorisine göre, temsilcilerin ulusun iradesini seslendirmesi, onların kendilerini seçenlerle ilişkisini kestiğinden temsilcinin seçmen yurttaşlar tarafından azli mümkün değildir. Böylece Rousseaucu halk egemenliği ilkesinin ulusal egemenlik teorisine dönüştürülmesi parlamentoların kurumsallaşmasını ve günümüzdeki şeklini almasını sağlarken aynı zamanda yurttaşları salt birer seçmen statüsüne geriletmiştir. Böylece yurttaşların siyasal topluma yurttaş olarak girebilmelerinin önüne bir set çekilmiş, siyaset profesyonel bir uğraşı alanı şekline büründürülmüştür. Meslek olarak siyaseti tercih etmeyen hiçbir yurttaş, seçim zamanları oy vermek dışında siyasete aktif olarak müdahalede bulunamaz hale getirilmiştir. Dolayısıyla 1789 Devrimi'nin yıktığı, siyasetin monarşi ve onun dar çevresinde tekelleştirilmiş biçimi bu defa halkın kendi temsilcileri eliyle profesyonel siyasetçilerin tekeline terk edilmiştir.

Sieyès'in 1789'da Kurucu Meclis toplantıları esnasında okuduğu broşürde dillendirdiği aktif-pasif yurttaş ayrımı, halkı siyasetten uzak tutma amacının plan biçimde yürütüldüğünü gözler önüne sermektedir. Sieyès insan haklarını doğal, medeni ve siyasal haklar olarak ayırıp ilk ikisine pasif, sonuncusuna ise aktif haklar adını vermiş, bütün yurttaşların doğuştan pasif haklara sahip olmasını savunmuştur. Ancak herkes aktif yurttaş olamayacak, herkes kamu gücünün kurulmasına, yürütülmesine ve iktidarın kullanımına ortak olamayacaktır (Sarıca 1970: 95-96). Sieyès aktif-pasif yurttaş ayrımının neye göre yapılacağı hususunda açık bilgi vermese de devrimin

saptırılmış olduğu yönü simgelemesi bakımından yurttaşlık konusunda önerilen bu ayırım önemlidir.

Parlamentoların yaygınlaştığı XVIII. yüzyılın sonu ve ilerleyen yüzyılda parlamentonun temsil etmeye başladığı burjuvazi ile çıkar çatışmasına giren kitlelerin önünü tıkama yolu oy hakkının kısıtlanmasıdır. Düzenle çelişen çıkarların sistem haricinde tutulmasının ardından geriye kalanlar arasında ortak değerler kapsamında uzlaşma kurulabilmektedir. İlerleyen süreçte devletin giderek büyümesine paralel olarak devletle yurttaşın giderek daha çok alanda karşı karşıya gelmesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak oy hakkının kitleleşmesinin önüne geçilememiştir. Bu biçimde dalga dalga ilerleyen demokratikleşme süreçleri oy hakkının kitleleşmesini sağlamıştır.

Parlamentolar demokrasinin yayılması kadar modern devletin kuruluşunda da başat faktör olarak yer almıştır. Parlamentonun halk –*staatsvolk*- ile egemen iktidar – *staatsgewalt*- arasında kurduğu bağ, rejimin parlamenter olmasını sağlar (Loughlin 2017: 214). Modern devletin genelgeçer idare biçimi olan parlamenter model, parlamento kurumunun güçlenmesi ve devleti şekillendirmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çağdaş otoritenin meşruluğuna dair varsayımlar ve kabuller, egemenliğin kullanım biçimi, toplum ile yöneticiler arasındaki iktidar ilişkileri, yani bir bütün olarak modern devlet, parlamenter düzenin bir sonucudur.

Parlamentoların toplum ve devlet hayatında oynadığı rolü takip ederek, günümüzün sorununun egemenliğin halka devredilmesi ya da oy hakkının kısıtlanması değil, parlamentoların içerisinde bulunduğu varoluşsal kriz olduğunu gözlemleyebiliriz. Varlık sebebi egemenliğin halka devredilmesinin garantisi ve siyasetin tekelleşmesinin önündeki engel olan parlamentoların kendilerinin bizatihi siyaseti kendi bünyelerinde tekelleştiren birer kuruma dönüşmesidir. Siyasetin kamusal niteliğinin yitimine neden olan edilgen yurttaşlık olgusu halkın egemenliğinin tesis edildiği parlamentolar bünyesinde her seçimde yeni baştan yaratılmakta ve meşrulaştırılmaktadır.

Düzenin seçimlerle ve edilgen oy verme davranışıyla meşrulaşmasının yarattığı sahte kamusalığın toplum nezdinde meşruiyet krizine yol açmıştır. Toplumun siyasal

olana ilgisi ve ona katılımına ilişkin istencinin durdurulması ancak siyasetin diğer toplumsal meselelerin dışında ayrı bir kategori olarak yeniden üretilmesi ve meşruiyetin kamusalıktan ziyade iktisadi konularla ölçümünün sağlanması şeklinde bir çözüm üretilmiştir. Ekonomik kalkınma ve büyüme kendi başına bir meşruluk göstergesi olarak kurgulanmıştır (Poggi 2014: 155-156). Refahın karar almaktan önemli bir kıstas olarak ve yeni bir ideal olarak sunumu, liberal öğretinin meşruiyet krizini aşmak konusunda yarattığı bir çözümdür. Toplum için siyaset bu andan itibaren karar alma süreçlerine etkin biçimde katılarak kamusalıktan değil, propaganda aracılığıyla ve tutundurma çalışmalarıyla siyasi partiler arasında yapılan bir halkla ilişkiler faaliyetine dönüşmüştür. Bu halkla ilişkiler sürecini en iyi yöneterek rekabette karlı çıkan siyasal partinin iktidar, daha az iyi olanların muhalefet görevini üstlendiği bir 'oligopolcü rekabet piyasası' görünümündeki siyasal alan böylece toplumdan ve kamusalıktan soyutlanmıştır. Parlamento artık kamusal çıkarlar arasında bir arabulucu değildir. Artık parlamento salt kimin yöneteceğinin belirlendiği yer haline gelmiştir.

Halkın egemenliğinin sağlandığı parlamentoların kuruluşu kadar günümüzdeki arabulucu değil rekabetçi statüsünün de sorumlusu olan büyük ölçüde liberalizmdir. Bu çalışmada liberal görüşün parlamento algısı ile bu algıya yönelen haklı ama yanlış bir çözüm öneren iki doktrinin tartışılması hedeflenmiştir. Parlamento kurumu etrafında sürecek olan bu tartışmanın tarafları olarak seçilen Max Weber ve Carl Schmitt'in aynı dönemin ve mekânın insanları olması ve parlamenter demokrasinin krizde olduğu dönemin tanığı konumunda bulunmaları, çalışmanın anakronik hataya düşmesinin de önüne geçilmesine faydası dokunacaktır.

II. BÖLÜM

“Kapitalist ekonomik düzenin bireylere şart koştığı rasyonel, gayrişahsi, çıkarıcı davranış, kardeşlik etiğine dayalı her türlü sistem açısından tiksinti vericidir.”

- Max Weber

“Liberalizmin özü, tam ve kusursuz bir ihtilafın, kanlı bir savaşın, parlamenter bir tartışmaya dönmesi umuduyla ‘karar’ olgusunun sonu gelmeyen tartışmalarla sonsuza dek askıya alındığı bir müzâkere ve ihtiyatlı bir yetersiz çözümdür.”

- Carl Schmitt

2. MAX WEBER VE CARL SCHMITT’TE RASYONALİTE, EGEMENLİK VE HUKUK KAVRAMLARI

İkinci bölüme, her iki düşünürün ait olduğu dönemdeki Alman düşünce dünyasına ve bu dünyada egemenliğe, devlete ve parlamentonun bu düzlemde oturduğu yere bakış atılarak başlanacaktır. Bu bağlamda ikinci bölüm, her iki düşünürün parlamento ve parlamenter düzen ile ilgili görüşlerine bağlanacak olan 3 kısım ve her iki düşünürün, siyasal yanlarına değinen kısa birer biyografilerinden oluşacaktır. Düşünürlerin, sırasıyla, biyografileri rasyonalite, hukuk ve hukuk devleti, egemenlik ve meşruiyete yaklaşımları açıklanacak ve tartışılacaktır. Max Weber ve Carl Schmitt’in parlamento, parlamenter düzen ve onun motoru olan liberal temsili demokrasiye yönelik anlatılarının ve eleştirileri üzerine kurulan bu çalışmanın ikinci bölümünde birbirlerinin çağdaşı sayılabilecek bu iki Alman düşünürün düşünsel ve siyasal yaklaşımları ayrı ayrı incelenecektir. Weber ve Schmitt ile ilgili kısımların başlarında iki düşünürün biyografileri ve siyasal kişilikleri incelenerek Alman düşünce geleneğinde ait oldukları yer saptanmaya çalışılacaktır. Bu bölümde Weber ve Schmitt iki ayrı kısımda ele alınacak, iki kısımda da aynı başlıklar altında her iki düşünürün rasyonalite, otoritenin meşrulaştırılması ve egemenlik, yasa ve hukuk devletine dair görüşleri incelenecektir. Bu yöntemle üçüncü bölümde işlenecek olan, düşünürlerin parlamenter düzene ve

temsili demokrasiye bakışlarına ve parlamenter demokrasinin liderlikle ilişkisine adım adım ulaşılabacaktır. Bu bölümde tartışılan ilgili kavramlar, üçüncü bölümdeki Weber ve Schmitt'in parlamenter temsil ve onun meşruluğu ile güçlü liderliğin demokrasiye içkin olup olmadığı üzerine yapılacak tartışmaya zemin hazırlama işlevini sağlamaktadır. Bu kavramlara geçmeden önce Schmitt ve Weber'in Alman düşünce dünyasında buldukları yere bakarak, kavramların düşünsel arka planı tartışılacaktır.

2.1. Alman Siyasi İkliminde Parlamento

Hem Schmitt hem de Weber gerek Hegel'in devlet felsefesinden gerekse Alman 'devlet bilimi' geleneği olan *Staatslehre*'den oldukça etkilenmişlerdir. Her iki düşünür de devlet anlatılarını, *staatslehre* geleneğinin üç ögesi olan *Staatsgebiet*, *Staatsgewalt* ve *Staatsvolk* –toprak, egemenlik ve halk- üzerine inşa etmişlerdir. Bu kavramlar günümüzde egemenlik ve devleti açıklamada genel kabul görmüş ve siyaset bilimi literatüründe devletin üç unsuru olarak kabul edilen, sırasıyla, toprak-egemenlik-halk olarak kendisine yer bulmuştur. Bu nedenle Weber ve Schmitt'i tarihsel ve düşünsel bağlama oturtabilmek için çağdaşı oldukları yüzyılın düşünsel ve siyasal yapısına çalışmanın konusu bağlamından kopmadan kısa bir bakış atmak faydalı olacaktır.

Çalışmanın temel kabullerinden birisi, temsili demokrasiye parlamenter düzenin temelini rasyonel, pozitif hukuk olduğudur. Birinci bölümde değinildiği üzere, ulus devlet ve halk egemenliği fikri parlamentoların kurumsal ve kavramsal olarak Avrupa toplumlarında yaygın olarak öne çıkmıştır. Aydınlanma çağının dinamiği olan rasyonalite, rasyonel pozitif hukukun ve pozitif hukuka dayalı hukuk devleti fikrini pekiştirmiş, bu fikir modern dönemde John Locke ve Montesquieu gibi liberal düşünürlerin geliştirdiği kuvvetler ayrımı temeline oturtulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde yürütmeden ve hükümdarın otoritesinden giderek ayrılmakta olan yargı kuvveti bir kenara konulduğunda, kuvvetler ayrımı teorisinin temas ettiği esas çatışmanın yasama-yürütme alanında olduğu açıktır. Yasama ile yürütmenin ayrılması hukuk devletinin temel prensibi haline gelmiş, mutlak hükümdarlara karşı parlamenter düzenin tesisi, bu dönemin asli hedefi olmuştur.

Rasyonel hukukun temeli hesaplanabilirlik ve öngörülebilirliktir (Giddens 2001: 56). Hukukun rasyonalite ile temel ilişkisi Weber'in de modern kapitalizmin temelinde olduğundan sıklıkla bahsettiği üzere bu iki kavram üzerinde şekillenmektedir. Hukukun rasyonelleşmesi biçimsel ve maddi hukukun ayrışması sonucu meydana gelmiştir. Normlar bütünüünün hukuk dışı etkenler olamadan sadece hukuksal mantığa tabi olduğu durum biçimsel hukuku, tarihin koşullarının yansıdığı hukuk ise maddi hukuku oluşturur. Hukukun rasyonelleşmesi, hukukun formelleşmesi, yani biçimselleşmesiyle koşut olarak gelişmiştir (Fleury 2009: 46-47). Zamanından, mekânından, iktidar ilişkilerinden ve toplumun geleneklerinden ayrışan hukuk formelleşmiş olur ve rasyonel genel-geçer hale bürünür. Weber'in sadece batıda geliştiğini iddia ettiği ve formel rasyonalite olarak adlandırdığı rasyonalite tipi de formalite sayesinde Weber'e göre batının doğuya üstün hale gelmesini sağlamıştır (Weber 2012).

Batının formel rasyonalitesinin hukuku biçimlendirmesiyle 19. yy'de hukuk devleti *-rechtsstaat-* kurulur. Hukuk devletinin güçler ayrılığı prensibine dayanması, liberal temsili demokrasiyi benimsemesi halkın egemenliği doktrini oluşturmuş, Fransız devrimi esnasında birinci bölümde anlatılan gelişmeler sonucu model olarak İngiltere parlamentosunun temsili vekâlet düzeni benimsenerek parlamenter düzen kurulmuştur. Bu noktada egemenliğin kaynağı halka dayandırılmış, rasyonalitenin, formel hukukun, anayasacılığın ve hukuk devletinin etkisiyle yeni bir meşruiyet tarzı doğmuştur. Egemenliğin kaynağını halka dayandıran ve formel hukuku temel alan bu yeni egemenlik ve meşruluk tipi Weber'in ifadesiyle yasal-rasyonel meşruiyettir. Bu yeni otorite ve meşruiyet tipi Weber'e göre hakim düzendir ve değişmesi olanaklı değildir. Schmitt ise bu fikri eleştirecek ve liberal parlamenter düzenin bu biçimselciliğinin pek çok şeyi öngörüp doğası gereği biçimselliğin dışında kalan istisnai halleri ihmal etmesinin kendi sonunu kendiliğinden getireceğini iddia etmiştir. Gerek Weber'in gerekse Schmitt'in, meşruiyeti devlet ve otorite üzerinden tartışmasının önde gelen sebeplerinden biri, Almanya'da hakim olan düşünsel ortamdır. Zirâ, *“ara sıra ışık saçtığı görülse de, klasik Alman felsefesi hiçbir zaman bir özgürlük alanı olmamıştı. En önemli temsilcileri genelde özgürlükle flört etmiş, ama bu flört hiçbir zaman ciddi bir ilişkiyle sonuçlanmamıştı.... Alman felsefesi özgür olmamayı... bünyesine yedirmiş ve köleliği, şu ünlü 'içsel özgürlük' tarafından kutsanan bir erdeme dönüştürmüştür”*

(Rocker 2019: 221). Alman devlet geleneği hükmetmek ve yönetmek, iktidar sahibi olmak ve otorite sahibi olmak arasındaki farklardan Weimar'a kadar habersiz olduğundan modern yöneten-yönetilen ilişkilerinin yarattığı liberal ortama yabancı kalmıştır. Zaten Schmitt için de tarihsel olarak Alman devletleri, oluşumlarını parlamentolara değil, Alman ulusunun birliğine ve beraberliğine borçludur. Bu nedenle gerek Weber gerekse Schmitt, yaşadıkları dönemin Almanya'sı için marjinal örnekler değil, zaman ve mekanlarını yansıtan kişiler olmuşlardır.

Weber ve Schmitt'in düşüncelerinin olgunlaştığı ortama bakıldığında, XIX. yy. Avrupası'nda, bir önceki yüzyıla kıyasla çok farklı bir düşünsel ortam olduğu gözlemlenir. Tarih çağı olarak adlandırılan bu yüzyılda tarih bir hobi ya da bir sanat olmaktan çıkarılarak Berlin Üniversitesi'nde ilk defa bir tarih kürsüsünün kurulmasıyla bir disiplin haline geldi (Beiser 2018: 156-157). 1820'lerde Hegel'in öncülüğündeki filozoflarla tarihsiciler arasındaki mücadelede ilerideki yıllarda Weber net biçimde tarihsicilerin tarafında yer almıştır. Bu mücadele daha sonra tarih disiplininin pozitivistleşmesini isteyenlerle onlara karşı çıkan ampirik tarihsiciler arasındaki tartışmaya evrilmiştir. Alman mandarinlerin³¹ mirasının diğer yönleri gibi, Alman tarihsici geleneği, en azından kısmen Batı Avrupa aydınlanmasındaki belirli entelektüel eğilimlere karşı bilinçli bir tepki olarak gelişmiştir (Ringer 1969: 98). Bu noktada Weber, geçmişe bakmayı sezgi, empati ve sempati biçimi olarak görmekte olan tarihsicilerin (Beiser 2018: 175-176) tarafında durmuştur. Tarihsel sosyolojinin öncülerinden olan Weber, pozitivist metodolojiye karşıt olarak sosyal bilimlerin kendine has metodolojisi içerisinde tarihe büyük önem vermiştir.

Bu tarih çağında kendi içerisinde tarihi kullanmanın iki ayrı biçimini ortaya çıkarır. Zirâ XVIII. yy'ın ortalarından sonuna dek Kant ve Kantçılık damga vururken XIX. yy'da özellikle Almanya'da Kantçılıkla beraber romantizm ve idealizmin zirveye

³¹ Fritz Ringer'e ait bir kullanım olan Alman mandarinleri, Weber'in Avrupa gündemine taşıdığı Çinli mandarinlere atıfla üretilmiştir. Ringer Alman mandarin kavramı için şunları söyler: "*Avrupa ortamı için, mandarinleri, statülerini kalıtımsal haklar veya servetten ziyade, öncelikle eğitimsel niteliklere borçlu olan sosyal ve kültürel bir elit olarak tanımlarım. Bu topluluk, doktorlar, avukatlar, bakanlar, devlet memurları, ve üniversite profesörlerinden oluşur. Hepsi belli bir asgari müfredatın tamamlanmasına ve geleneksel bir sınavlar silsilesinin geçilmesine dayanan ileri akademik derecelere sahip erkeklerdir. Başta üniversite profesörleri olan mandarin aydınları yeterlilik standartlarını korurlar ve kültürel sorularda buldukları çevrenin sözcüsü olarak hareket ederler*" (Ringer 1969: 5-6).

ulaştığı gözlemlenebilir. Yüzyılın ikinci yarısında ise materyalist düşüncenin öne çıktığı görülür. Bu akımların her biri, metodolojilerinde tarihe ayrı bir yer verir.

XIX. yy'ın ilk yarısında, bir önceki yüzyılda Aydınlanma'nın tepe noktasına ulaşmasıyla koşut olarak bu yüzyılda aydınlanmaya bir tepki olarak romantizm doğmuştur. Kaybolan geçmişe duyulan yüksek seviyedeki özlem ne modernitenin 'demirden kafesine' karşı çıkıp özgürlük talebindeki bir akımdır. Özellikle Almanya'da etkisini gösteren bu düşünce, esasında bir doğa ve sanat felsefesi görünümündedir. Romantizm, kurallardan sıyrılmak, sadeliğe ve doğaya dönmek, 'mevcut olanın kaderine teslim olmaktır (Aksakal 2015: 17). Alman muhafazakarlığı ile örtüşmekte olan romantizm akıl yerine duyuyu, bilinç yerine bilinçdışını, bilim yerine estetiği önemser. Romantizmi bir "Alman hastalığı, Alman sefaleti" (Lukács 2006: 73) olarak görme eğilimi yaygındır. Isaiah Berlin, romantizmin Almanya'daki yükselişini, henüz ulus-devletlerini kuramamış ve kentlileşememiş olan Almanların bu nedenle moderniteye tepki duymalarıyla açıklar: "*ne bir Paris'leri, ne merkezleri, ne gururları olmaksızın, ne saray sanatkarı ne de Leibniz dışında bilim insanı yetiştirmeksizin gittikçe taşralaşan kültürlerinde içlerine kapanmışlardır*". *Bu taşralaşma, tarihsel rakiplerinin faydalandığı aydınlanma, modernite gibi olgulara kendilerinin aşagılanmalarına aracılık ettiği için öfke duyarak sofu ve romantik bir kültür üretmeleriyle ivme kazanmıştır* (Berlin 2010: 54-55). Marx ise bunu "*Almanya bu gelişimin [sanayi devrimi ve kapitalizm] hazlarını ve kısmi doyumunu paylaşmadan yalnızca acılarını paylaştı*" diyerek açıklar ve "*bu nedenle günün birinde Almanya kendisini Avrupa'nın özgürlük seviyesine hiç çıkarmadan çöküş seviyesine gelmiş bulunacaktır*" kehanetini, tespitine ekler (Lukács 2006: 42). Romantizm Alman düşüncesini etkilerken Weber de romantizmden payını almıştır. Weber'in anlatımına göre 19. yy'a kadar Püriten asketizmiyle ibadet eder gibi işini yapıp para kazanan Protestanlar, bu yüzyıldan sonra kapitalizmin ve tekniğin demirden kafesi içine girmiştir. Bununla mücadele edebilmek ve insanlığını koruyabilmek adına insanlık kendini başta din olmak üzere rasyonellik dışı kaynaklarla belemektedir. Hem rasyonel hem de irrasyonel bir çevreyle sarılan insan, akıl ve duygusunu bir uyum içinde tutmalıdır. Weber'in bu söylemleri romantizmin en temel savlarıdır (Aksakal 2015: 146-147). Özellikle vurguladığı ve diğer otorite tiplerine kıyasla özel yer ayırdığı

karizma kavramının barındırdığı dinsel tını, şövalyelik, akıl-dışılık ve bireysel kahramanlık yönleri, Weber üzerindeki romantik düşüncenin etkisi olarak gösterilebilir. Weber, İngiliz'den daha çok bir Alman” gibi görünen Burke gibi ‘muhasibeciler ve ekonomistler çağını içine sindirememiştir. Burke’den farkı bu çağı anlamış, anlamlandırabilmiş ve kabullenmiş olmasıdır (Aksakal 2015: 69-71). Bu bağlamda, Weber muhafazakar romantiklerin arasında sayılabilir. Schmitt ise modernite karşıtlığında Weber’den daha sert olmasına karşın romantizme sapmamış, hatta ona karşı çıkmıştır. Schmitt’te romantizmin önemli kıstası olan akıl karşıtlığı mevcut değildir. Esasen, romantik akımın devlet teorisyeni olan Adam Müller incelendiğinde, Schmitt’le uyum sağlayan yönleri görülür. Müller, liberal doğal haklar teorisinin azimli bir muhalifi olup devleti “imalat tarım sigorta kurumu ya da ticari ortaklık değil, kolektif maddi ve manevi servetin en mahrem birliği, muazzam enerjik, son derece aktif ve yaşayan bir bütün halindeki milletin dahili ve harici yaşamının bütünü” olarak görmektedir (Rocker 2019: 269). Her ne kadar Schmitt Müller gibi devleti amaçsallaştırmasa da ‘siyasal olan’ın modern devletle kader birliği ettiğini belirtir. Siyasal teori açısından Müller özelinde romantizmle Schmitt’in bir yaklaşması olmasına karşın, romantizmin sonsuz devinimleri, var olan her şeyin beyhude olduğuna dair kadercı kabuller Schmitt için kabul edilemezdir. Bunun yanı sıra Müller’in 1808-1809 Dresden derslerinde yaptığı devlet tanımını incelendiğinde Schmitt’le ne kadar uzak noktada durdukları görülür: “Devlet ne basit bir fabrika, ne bir mandıra, ne ne bir sigorta şirketi ya da ticari işletmedir; devlet bütün maddi ve manevi ihtiyaçların, maddi ve manevi zenginliklerin birliği, bütün halinde yaşayan devasa, enerjik, ve sürekli hareket halindeki ulusun eksiksiz harici ve dahili yaşamıdır” (Stolleis 2001: 105) Schmitt gibi klasik bir düşünür için romantikler doğaya ve ‘şeylerin ikelliğine’ tapınan ‘körlerdir.’ Romantizm; ‘karar’sızlık ve ebedi sohbetiyle Schmitt’ten uzaklaşırken kültürle çevrelenmiş milliyetçiliğiyle pek çok Alman düşünür gibi, Weber’e yaklaşır. Schmitt, Aydınlanma’nın yarattığı belirli bir türdeki akla, Weber’in ifadesiyle formel rasyonaliteye karşıttır. Bununla birlikte kadim bir geleneğin temsil ettiği teknikleşmemiş bir rasyonalitenin taraftarıdır. Romantizmden etkilenmiş olan Weber bulunduğu çağı beğenmeyen ancak onu kabullenmiş bir mistik, özellikleri taşıırken hem romantizm hem de modernite karşıtı olan Schmitt ise yaşadığı çağın seküler

yöntemleriyle düşünen ancak çağını klasik düşünürler gibi yorumlayan bir düşün adamı olmuştur.

Almanya’da romantizmin şiirsel anaforuna kapılmadan akıl-özne-nesne ilişkisinin kurulmasını sağlayan idealizm zamanla önem kazanmıştır. Avrupa’da Descartes gibi, maddeyi öznenin kendi bilinciyle kavrayabilmesine bağlayan öznel idealistler olduğu gibi Locke ve Hobbes gibi maddeyi öznenin bağımsız kılan ve deneyimin önemini ortaya koyan ampiristler de mevcuttur. Özellikle Hobbes, bilginin elde edilme sürecinin mekanizmasına eğilerek ampirizmi sistematikleştirmiştir. İdealist felsefenin en önemli isimlerinden olan Kant da bilginin ediniminde deneyin önemine vurgu yapar ama deneyi kurgulayanın yine öznenin aklı olduğunu savunur. Bu noktada Kant eleştirisi ile Hegel ortaya çıkar ve Alman idealizmini bir başka noktaya taşır: *“XIX. yy’ın başlarında Hegel, gerçeğin bilgisini mekân, zaman, tarih ve toplum koşullarından ayırarak soyutlaştıran, özne ve nesne ilişkisini koparan, toplumsal ilişkileri sabit kabul eden, karşıtların birbirini dışladığını iddia eden ve tarihi bütünlük ve süreklilik yerine, anlar ve kişilerden meydana gelen tekyönlü bir çizgi olarak ele alan, metafizik öğeleri bir kenara iterek diyalektiğin nesnel yasalarını sistemli bir bütünlük içinde geliştirmiştir* (Altuntaş 2015: 30-31). Hegel’in diyalektiği Alman idealizmini ve çalışmanın özelinde özellikle Schmitt’i oldukça etkilemiştir. Diyalektiğin karşıtları çarpıştıran yöntemi ve nihai referans noktası olan devlete ulaşması, Schmitt’in *complexio oppositorum*, yani zıtların birliği kavrayışına kaynaklık eder. Devleti oluşturanın bireyler olmadığı savunuyla sözleşmecî kuramlara karşı çıkan Hegel, devletin kendinde rasyonel bir kurum olduğunu belirtmiştir (Hegel 2015: 199). Bu yönüyle Schmitt’in liberal devlet teorisi eleştirilerinin de dayanağını oluşturur. Hegel’in devlet merkezli olan, sivil toplumu ve bireyi ikinci plana iten yaklaşımı, Alman devlet felsefesi olan *Staatslehre*’nin yapısını da şekillendirmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Alman düşüncesi siyasal açıdan Hegelci olan ve Hegel’e karşıt olanlar üzerinden ayrıma tabi tutulabilir. Weber de, Hegel’in diyalektiğinin yarattığı, felsefeyle tarihin birlikte ele alınmasını sağlayan görüşün ürünüdür. Felsefenin tarihsellikten ele alınması, felsefenin siyasal kuramlar üretmesine ve sosyoloji disiplininin doğmasını kolaylaştırır. Hegel özellikle Almanya’da her kesimi etkilemişti, muhafazkarlar, devrimciler, liberaller, monarşistler ve demokratlar, özel mülkiyet karşıtları ve savunucularının hepsi

Hegel'den etkilenmişti (Rocker 2019: 231). Weber, Hegel'in din ve siyasete dair kurduğu ilişkide Hegel'le beraberdir. Protestanlık'ın dini seküler hukukla barıştırmayı başarması ve modern devletin bu ekseninde kurulabilmesi esasını benimsemiştir. Hegel'e göre Protestanlık devleti tanrısallaştırır; halbuki Katolik inancı vicdana yer bırakır. Protestanlık'ın modern devletle ilişkisi konusunda Hegel'den etkilense de esas motorun kapitalizm olduğu vurgusuyla Weber Hegel'den ayrılır. Weber, Hegel karşıtı yeni Kantçılık etkisiyle eserlerini verir. Her ne kadar Kant'ı cumhuriyetçi ve demokrat olarak anmak gibi yaygın bir kanaat olsa da Alman düşüncesinin otoriter yapısı ona da sirayet eder. 'Yargı Yetisinin Eleştirisi'nde "yüce" iktidarın kökeninin halkın keşfi için uygun olmadığını, onu irdeleyerek ondan kuşkuya düştüğüne dair izlenim vermemesini, halk bir yasa koyucu altında birleştiyse mevcut devlet liderinin –*summum imperians*– istekleri dışında yargıda bulunmasının olanaksız olduğunu, "bütün otorite Tanrı'dan kaynaklanır" düsturunun anlamının mevcut iktidara itaat olduğunu belirtir. Weber de Kant'ın otoriteyi tartışmaksızın kabulüne dair yaklaşımını benimsemiş ve devlet-halk ilişkisini iktidar ilişkileri haricinde tasavvur etmemiştir. Otorite ve iktidar ilişkilerini doğal addedip onları tartışmaksızın kabullenip açıklamıştır.

1850'lere kadar olan dönem Almanya'sında Hegel etkisiyle muhafazakâr ve monarşist devlet teorisyenleri gözlemlenir. Geneli hukukçulardan oluşan bu teorisyenlerden Friedrich Ancillon kuvvetler ayrılığı, halk egemenliği ve genel temsil ilkelerini barındıran anayasalcı hareketi tümüyle salgın bir hastalık olarak tanımlamakta, Carl Ernst Jarcke Fransız Devrimi'ni ve kazanımlarını, adalet ve imanın içine atıldığı kör bir kuyu olarak nitelendirmekte, liberal burjuva toplumun değerlerine ve normlarına kıyasıya karşıtlık içerisinde olan Karl Ludvig von Haller bilimin işgal ettiği tahta yeniden Tanrı'yı çıkarmaktan bahsetmekte, 1830 yılındaki Fransa'da mutlak monarşinin restorasyonunu sona erdirip daha liberal bir monarşinin kurulmasıyla sonuçlanan Temmuz devrimi hakkında "ilahi bir çağrıyla zamanın zincirlerinden boşalmış şeytansı güçlerine karşı nihai bir kıyamet savaşına –*apocalyptic battle*– öncülük edilmesinden bahsetmiştir. Bununla beraber aynı dönemde Friedrich Julius Stahl gibi yine Hegel'den etkilense de daha anayasalcı muhafazakarlar da mevcut olup devleti bir *Rechtsstaat* çerçevesinde düşünmüşlerdir. Stahl'ın özelinde, Tanrı tarihin yönetmenidir. Onun rehberliğinde, insanlar Kilise cemaati statüsündeyken bir iman

eden, toplum içindeyken bir yurttaş olarak etik bir imparatorluğun içerisinde yaşarlar. Teokratik bir dikta değil monarşik bir otorite altında Lutherci disiplinle otorite ve özgürlük sözde bir denge içerisindedir (Stolleis 2001: 106-113). Aynı dönemde Almanya’da rasyonel hukuk liberalizmi –*Vernunftrechtlich*- olarak kategorilendirilen bir liberal damar da mevcuttur. Alman anayasacı hareketinin önemli bir ayağı olan bu düşünce, temelde burjuva toplumunun siyasi olarak temsil edilmesi için mücadele etti. Devletin üstünlüğüne itiraz etmedi, ancak devletin hukuki olarak ehlileştirilmesini talep etti (Preuss 2019: 238). Devlet gücünü hipotetik olarak bölerek onu kamuoyuna boyun eğmeye zorlamaktan bahseden Karl von Rotteck bölünen parçalardan doğal olanını parlamento, yapay olanını ise hükümdarı da içeren hükümet ve bütün idare olarak görür, temsili doğallaştırır. Aynı dönemde Alman hukukçu Johann Christoph Freiherr von Aretin liberal devlet teorisi savunusuyla büyük Alman prensliklerinden olan Bavyera’nın –*Bayern*- anayasal bir monarşiye dönüşümüne katkı verirken Aretin gibi Bavyera Aydınlanması’ndan gelen Wilhelm Joseph Behr de *Rechtsstaat* yanlısı olarak anayasal ilkelere bağlı bir halk ordusu kurulması fikriyle vatana ihanet suçlamasıyla karşılaşmış, ve bölgesel yönetimin kararıyla önce akademik özgürlükleri kısıtlanmış, ardından tutuklanmıştır. Karl Heinrich Ludwig Pölitz doğal yasacı çizginin en tanınan isimlerinden biri olarak ne halk egemenliği ne de kuvvetler ayrılığına bağlı olmuş, ancak monarşik ilkeye de yönelmemiştir. Temsilcilerin toplumu temsil ettiğini ancak hükümdarın “bütünü” temsil ettiğini iddia etmiş, bu nedenle ılımlı anayasal yönelimli liberal olarak tanımlanmıştır. Döneminin en önemli hukukçu akademisyenlerinden olan ve devlet teorisine önemli katkılar yapmış olan Karl Ernst Schmid devleti, akıl ilkelerini takip ederek insanlığı hedefleyen yasaların ve adaletin altında birlik olan insanlar topluluğu olarak tanımlamıştır (Stolleis 2001: 118-124).

XIX. yy’ın ikinci yarısı, düşünce dünyası açısından oldukça farklı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde romantizm artık eski bir anı olarak kalmış, idealizm ise düşüğe geçerek yerini materyalizme terk etmiştir. Gerçi Ringer’e göre Almanlar romantizme her zaman muhtaçtır; Amerikanlaşmamak ve ‘müziksiz bir toplum olmamak’ için, bütün pozitivist, agnostik ve kuşkucu akımlara karşın metafiziksel olarak bulunan dünya görüşüne –*weltanschauung*- hep ihtiyaç duymuşlardır (Ringer 1969: 382). Weber’i dahi romantik kılan etken budur. Bununla birlikte bu dönem son iki bin yılın dinsellikten en

uzak çağıdır (Beiser 2018). Weber romantizmin etkisinde geride kalırken, Nietzsche'nin tanrının ölümünü ilan ettiği 1880'lerde dünyaya gelen Schmitt bu düşünsel ortamın ürünü olmuştur. Temsil ettiği klasik felsefeye ve Katolikliğe derin bağlılığına karşın, bütün dinsel köklerine ve güdülerine karşın Hegel'in Katoliklerin devletle ilişkisine dair iddiasını boşa çıkarır şekilde seküler bir düşünce ortaya koymuş, seküler iktidarın savunusunu yapmıştır. Buna karşın, Alman siyasal düşüncesindeki otoriter taraf baskınlığını sürdürmüştür. 1850 öncesi düşüncesinden farklı olarak parlamentoların varlığı ve sürekliliği sıklıkla kabul edilir olmuştur. Ancak bu parlamentoların görünürde varlığı korunarak işlevsiz kurumlar olarak tesis edilmesi uğraşı göze çarpar. Bu dönemde Alman devlet teorisi *Staatslehre*'nin benimsendiğini ve standart olarak kullanıldığı görülmektedir. Devleti yücelten ve kutsallaştıran bir yanı bulunan Alman devlet teorisi, kendi etrafında bir taraftarlık ve karşıtlık cephesi oluşturmuştur. Bu karşılıklı cephelerde Hegelci gelenekle devleti ve hükmet kabiliyetini savunanlarla ona karşı çıkanlar toplanmıştır. Lorenz Von Stein³² devletin hükümet etme niteliğini ön plana çıkararak gerek topluma gerekse parlamentoya karşı devleti bağımsız kılmaya çalışmıştır. Ludwig Gernster ve Herman Bischof da von Stein'in takipçisi olmuşlardır. Johann Bluntschli ortayolcu bir tutumla monarşiyi değil liberalizmi reforme etmeye çalışmış, İngiliz ve Fransız anayasal monarşilerinden farklı biçimde hükümdarın ve parlametonun karşılıklı boyunduruk altında olduğu bir sistem önermiştir (Stolleis, 2001: 425-427). Aynı dönemde Rudolf Gneist³³ da liberal bir prensip olan kuvvetler ayrılığına, liberal hukuk devleti kavramına ve hukuki pozitivizme karşı çıkmıştır. Otto Von Gierke *Das Deutsche Genossenschaftsrecht* –Alman Kooperatifler Hukuku- kitabında Alman toplumunun yaşayışında dernek ve kooperatif gibi kollektiviteye dayanan yapıların öneminden söz ederek bireyciliğe karşı çıkmıştır. Özellikle 1900 yılında yürürlüğe giren Alman Medeni Kanunu'nu, Alman toplumuna uymayan bireyci hükümler öngördüğü için eleştirmiştir. Gierke, devleti Schmitt'in öngördüğü tarzda bir somut durum olarak değil, kurum ve halkın birliği olarak görme eğiliminde olmuştur. Hukuki pozitivizmin Almanya'daki en büyük temsilcisi olan Hans Kelsen, özellikle Schmitt ile girdiği polemiklerde hukukun bütün siyasal etkilerden arındırıldığı, devletin

³² Alman iktisatçı ve sosyologdur. Hegel diyalektiğini, bu bilimlerin sistematik olmalarını sağlamak amacıyla, tarihsel yönlerini ihmal etmeden, iktisada ve kamu yönetimine uygulamasıyla tanınır.

³³ Alman hukukçu ve siyasetçidir. Berlin Üniversitesi'nde hukuk profesörlüğü yapmıştır. Weber'in hocası olmuş ve onu derinden etkilemiştir (Mayer 1944, 27).

bir hukuk hiyerarşisi olarak tasarlandığı saf hukuk kuramını ortaya atmıştır. Hukuk dışında bir devletin tasavvur edilemeyeceğini belirten Kelsen, teorisine büyük sorun çıkaran egemenlik kavramını gözardı etmeyi önerir. Demokrasi ise onun için düzenin sağlanması için gereken bir ayrıntıdır. Schmitt'in egemenlik ve demokrasi vurgusu dikkate alındığında Kelsen'le tam bir zıtlık içerisinde oldukları görülür. (Bezci 2006: 97-101). Devletlerin doğum-gelişim-ölüm çizgisinde bir yaşam izlediğini öne süren organik devlet teorisinin önemli temsilcilerinden coğrafyacı ve etnograf Friedrich Ratzel, devletlerin yaşamaları için etraflarında kültürel bir çevre yaratmak zorunda olduklarını belirtmiştir. İnsanlar nasıl yaşamak için besleniyorsa devletler de besin olarak toprak ele geçirmelidir. 1800'lerin sonunda ürettiği *lebensraum* –yaşam alanı- kavramıyla Nasyonal Sosyalist ideolojinin yayılmacılığının kaynağı olmuştur.

Görülebileceği gibi Weber ve Schmitt'i içinden çıkaran ve onları besleyen Alman düşünce dünyası yer yer özgürlükçü ve liberal eğilimlere yönelse de genellikle otoriter ve muhafazakar yanları ağır basan bir yapı arz etmiştir. Bunda Hegel'in her fraksiyon ve ideolojiden düşünürü derinden etkileyen yöntemi ve eski bir ayrıntı olarak görülse de romantik akımın oldukça etkisi bulunmaktadır.

2.2. Liberalizm-Muhafazakârlık-Milliyetçilik Kavşağında Bir Sosyolog: Max Weber

“Her Alman babanın ders kitabı olarak çocuğunun eline vereceği temennisiyle... Para kazanma ve maddi araçların asıl rolünün takdir edilmesinde, tinsel ve moral amaçlara ulaşmada maddi olarak ileri insanların, özellikle de Amerikalıların gerisinde kaldık.”

- Babası tarafından Weber'e 11 yaşındayken

Noel'de hediye edilen Benjamin Franklin biyografisinin,

Weber'lerin aile dostu Friedrich Kapp tarafından

yazılmış önsözünden

Bu başlık altında yukarıda belirtilen nedenlerle seçilmiş olan beş başlık altında Weber'in parlamento kavramına ve parlamenter düzene ilişkin görüşleri değerlendirilecektir. Öncelikle Weber'in biyografisi yardımıyla düşünürün siyasal

kişiliğine değinilecek, ardından Weber'in rasyonalite, hukuk ve hukuk devleti, meşruiyet ve egemenlik ile parlamento ve parlamenter düzen ile alakalı görüşleri ayrı başlıklar altında incelenecektir.

2.2.1. Max Weber'in Siyasal Kişiliği

“Bana öyle geliyor ki, ülkedeki en önemli görevimiz geri dönen askerlerin kurtardıkları Almanya’yu –ellerinde oy pusulaları ve seçilmiş temsilcileriyle– yeniden kurmalarını sağlamaktan ibarettir.”
- Max Weber

Weber'in siyasi kişiliğine yön verecek olan siyasal ideolojiler oldukça çeşitlidir. Kimilerince muhafazakâr, militarist ve milliyetçi olarak nitelenir. Hatta önder demokrasisi –*führerdemokratie*- talebiyle (Weber 2017: 65-66) ölümünden sonra ortaya çıkan Nazizm'in fikir babalığını yaptığı³⁴ öne sürülürken (Collins 2017: 13-14), hukuk, anayasa, parlamento ve siyasi parti savunuları nedeniyle liberal olarak da tanımlanmıştır. Weber bu sayılan ideoloji her birinden özellikler taşımasından dolayı zaman zaman kendisiyle çelişen iddialarda da bulunmuştur.

Maximilian Carl Emil “Max” Weber (1864–1920), girişimci, düşünür, siyasetçi ve güçlü kadınlar içeren köklü, seçkin ve kozmopolitan bir ailenin ferdi olarak (Kalberg 2009: 27) yeni kurulmakta olan Prusya Krallığı'nın Erfurt kentinde dünya gelmiştir. Babası Max Weber (Sr.) geçmiş yedi kuşağı boyunca ticaretle uğraşmış kentli bir aileye mensup, tekstil işiyle uğraşan, tüccar ve sanayici, aynı zamanda Ulusal Liberal Parti'den parlamento üyesi olan ‘*Wilhelmine*’³⁵ bir hukukçudur. Baba Weber o sırada bir konfederasyon olan Almanya'nın hem merkezi meclisi olan Alman İmparatorluğu

³⁴ *Führerdemokratie* kavramsallaştırmasıyla seçimle işbaşına gelen oldukça yetkili bir devlet başkanlığı önermesi ve bundan kısa bir süre sonra Adolf Hitler'in Führer ünvanıyla işbaşına gelmesi, Weber'in 1914'ten sonra Alman milliyetçiliğine yaptığı sürekli atıflar ve “kendine has nesnel metodolojisi ve üslubu nedeniyle hevesle anlattığı ve Almanya’da eksikliğinin hissedildiğini belirttiği karizmatik otorite kavramına iyi ve kötü karizma şeklinde değer yargıları yükleyememiş olması (Fleury 2009: 111)” kendisine Nasyonel Sosyalizmin (Nazi ideolojisi) hazırlayıcısı yakıştırmalarının yapılmasına neden olmuştur.

³⁵ Wilhelminist politikaları savunan anlamına gelen ifadedir. Wilhelminizm; hem ulus devleti hem de endüstriyel-kapitalist ekonomiyi kapsayan, endüstriyel teknolojik gücü destekleyen, “toplumsal sorun”un kesinlikle farkında olan bir düşünceyi işaret etmektedir (Eley ve Retallack 2003: 8-9)

alt kamarasının –*Reichtag*- , hem konfederasyonun lider ülkesi olan Prusya'nın yasama organı konumundaki *Landtag*'ın alt kamarası olan Temsilciler Meclisi'nin - *Abgeordnetenhaus*- hem de Berlin Kent Konseyi'nin üyesi olan bir siyasetçidir (Käsler 1988: 25). Şansölye Otto von Bismarck'ın otoriter kişiliğini kabul eden liberal ama demokrat olmayan görüşleri vardır. Annesi Helene ise entelektüel olarak bilinen ve kökü 16. yy'a uzanan, Huguenot olarak bilinen ve pek çok akademisyen ve Prusyalı devlet adamı yetiştirmiş Fallenstein ailesine mensuptur (Kim 2017). Helene'in büyüdüğü ev, Ortodoks Protestanlığın yaygın bir yaşam tarzı olduğu Kuzey Almanya'ya kıyasla oldukça serbest ve Protestanlığın hâkim olduğu bir çevredir. Bu anlamda anne Weber oldukça dindar aynı zamanda liberal bir ortamda büyümüştür (Kundakçı 2016: 19-20). Dinsel-toplumsal konularla oldukça ilgili ve yüksek kültürlü biri olan (Aron 2017: 403) annesinden oldukça etkilenen Max Weber'i de şekillendirecek ortam bu biçimde hayat bulmuştur.

Weber beş yaşındayken Berlin'e taşınan ailesinin entelektüel, siyasal çevrelerle ve sermaye ağlarıyla kurduğu yakın ilişki sebebiyle kendisini hareketli siyasal-entelektüel bir ortamın içerisinde bulmuştur. Evlerini ziyaret eden entelektüel çevreden isimlerin arasında Mommsen, Dilthey, Rickert gibi akademisyenler ve Benningsen, Miquel ve Kapp³⁶ gibi dönemin etkin siyasetçileri bulunmaktadır. Çevresinin etkisiyle lisedeyken dahi klasik yazarları kendi dillerinden okuyabilen bir entelektüel olan Weber Heidelberg'de hukuk eğitimi almaya karar verir. Hukukun yanı sıra üniversite eğitimini sürdürürken tarih, ekonomi ve felsefe çalışmaları da yapar (Kundakçı 2016: 23-24).

1883 yılında henüz 19 yaşındayken askerlik hizmetini gerçekleştirmek için Strasburg'a gider. 1 yıl süren askerlik döneminin sonrasında emir-konuta zincirine ve zorunluluklara dayanan sistemi “aptalca ve nefret uyandırıcı” olarak değerlendirir. Görev dışı zamanlarında kendisini bir makineyle eş görür ve eşi Marianne Weber'in yazdığı biyografisinde askerlik hayatını şu biçimde özetler: “yemek + içmek + sıfır akıl” (Weber M. 1975: 77). Buna karşın Weber önce asker sonra subay olarak

³⁶ Theodor Mommsen bugün dahi önemini koruyan Roma tarihi çalışmaları yapmış tarihçi, Wilhelm Dilthey sosyal bilim metodolojisine önemli katkılar yapmış filozof, Heinrich Rickert önde gelen neo-Kantçı filozof, Rudolf von Benningsen aristokrat geçmişe sahip Hannover ailesinden liberal siyasetçi, Johann von Miquel aristokratik bir aile sahip liberal siyasetçi, Friedrich Kapp ise yine liberal ve tanınmış bir parlamenterdir.

tamamladığı askerlik hizmetini yapmış olmaktan ötürü kendisiyle gurur duyar ve Alman İmparatorluk Ordusu'nun bir subayı olmakla yaşamı boyunca övünmüştür (Aron 2017: 403). Hayatındaki pek çok çelişkiden biri olan bu durum esasında Weber'in düşünsel kimliğiyle örtüşmektedir. Bir Alman milliyetçisi olarak Weber Alman ordusundan ve ona hizmet etmekten bir yurttaş olarak gurur duyar. Ancak birey ve entelektüel olarak Weber, rasyonaliteye olan şüpheci bakışı ve modernitenin yol açtığı “büyüsünü kaybeden dünyanın” (Weber 2014: 141) makineleşmiş insanı olmaktan da nefret etmiştir. Modernite ve rasyonaliteye olan şüpheciliğinin ve olumsuzluğunun yol açtığı askerlik yapma nefretiyle modernitenin ve rasyonalitenin çocuğu olan milliyetçiliğin doğurduğu ordu sevgisi birleşmiş ve Weber'in düşünsel dünyasına katkı yapmıştır.

Weber üniversite eğitimi sonrasında 1891'de üniversitede ders vermeye başlarken aynı zamanda Berlin Yüksek Mahkemesi'nde avukatlık yapmıştır. 1894'te ekonomi politik profesörü olur. Günlük siyasete hiçbir zaman tam manasıyla girmemiş olsa da Weber'in siyasal bir kariyeri arzuladığı sezilenmektedir. Ancak yoğun çalışma temposu ve 1897'de geçirmeye başladığı ve 5 yıl boyunca hayattan kopmasına neden olan ağır sinirsel bir rahatsızlık ona engel olur. 1914 yılına gelindiğinde, Birinci Dünya Savaşı esnasında tekrar orduya girer ve yüzbaşı rütbesiyle bir grup hastanenin yöneticiliğini üstlenir.

1888'de babasının etkisiyle benimsediği liberal ilkelerden bir nebze sıyrılır ve sosyalistlerin önderlik ettiği Toplumsal Siyaset Çevresi'ne – *Verein Für Sozial Politik*- katılır. 1890 yılı seçimlerinde kendi itirafıyla öğrendiğimiz kadarıyla muhafazakârlara oy verir. 1893-1899 yılları arasında Pan-Germen Birliği'ne katılır³⁷. İlerleyen dönemlerinde sosyalistlerle yakınlaşır. Hatta sosyalistlerin bürokratik parti örgütlenmesi hevesleri karşısında düştüğü dehşet hariç olmak üzere kendisiyle onlar arasında fark görmediğini söyleyecektir (Fleury 2009: 104).

³⁷ Pan-Germen Birliği -*Alldeutscher Verband*- bütün Almanların tek çatı altında toplanmasını savunan 1891'de kurulmuş siyasi bir örgüttür. Almanların bir araya gelmesine dair tartışmaları içeren Alman Sorunu, Polonya'nın bağımsız bir devlet olarak var olup olamayacağına dair tartışmaların bünyesinde toplandığı Polonya Sorunu, Alman militarizmi, anti-semitizm ve diğer ülkelerdeki Alman azınlıklara dair sorunları kendisine siyaset olarak belirlemiş bir örgüttür. Birliğin amacı Almanların bir araya gelmesi şeklinde ortaya çıkan *ethos*'u büyütmek ve geliştirmektir (Baranowski 2010, 44). Weber bu organizasyonda 1894 yılında Almanlığı medeniyetin en üst hali olarak tanımlayan bir konuşma yapmış, 1899'da da birliğin Polonyalı göçmen işçiler konusunda radikal bir tutum alamayacağını gördüğünü iddia ederek örgütten ayrılmıştır (Schönwälder 1999: 205-206)

Weber'in esas siyasal kariyeri ölümüne yakın bir tarihte başlayacaktır. Savaşın sonlarına doğru, galibiyetin Almanya liderliğindeki İttifak devletleri açısından imkânsızlığının ortaya çıktığı ve Alman halkının savaşın ağır şartlarını yaşamaya başladığı dönemde Weber, müzâkereler sonucu meydana getirilen onurlu bir barışın tesisi için aktif siyasi rol oynamaya başlamıştır. Weber'in yakın arkadaşı Karl Jaspers'in Weber'i idealist inzivadan ve apolitik duruştan kaçınan bir nevi siyasi aktivist olarak tanımlaması (Ringer 1969: 356), muhtemelen Weber'in hayatının son dönemlerine binaendir. 1917 yazı boyunca *Die Frankfurter Zeitung* gazetesinde bir dizi yazısı yayınlanır. Yazıların genel başlığı 'Yeniden Düzenlenmiş Almanya'da Parlamento ve Hükümet'tir'³⁸. Bu yazı dizisinde Alman siyasetinin Bismarck'tan kalan bir enkazı devraldığını, modern devletin asli yöneticilerinin sivil ve askeri bürokrasi olduğunu, bürokrasinin bu despotik idaresini kırmanın yolunun demokratik olarak seçilmiş siyasetçiler ve güçlü parlamentarizm olduğunu savundu (Mayer 1944: 59-62). 1918'de savaşın yıkım getirdiği Almanya'nın sosyalist bir devrim eşiğinde olması, savaş öncesi siyasetin çökmesi, Kayzer –imparator- 2. Wilhelm'in tahtı terk ederek Belçika'ya sürgüne gitmesi Alman yönetimini sahipsiz bırakmıştı. Bu ortamda Weber sivrildi. Kayzer'in hükümeti düştüğünde oluşan siyasi çalkantıda Weber Almanya'da öne çıkarılan bir isim oldu. Almanya'yla İtilaf Devletleri'nin arasında yapılacak barışın şartlarının görüşüldüğü ve Versay Antlaşması ile sonuçlanacak olan 1919 Paris Barış Konferansı'na Alman heyetinin delegeşi olarak katıldı (Collins 2017: 17-18). 1918'de Bavyera'da Kurt Eisner öncülüğünde gerçekleşen sosyalist devrimin yayılmasından endişe ederek Weimar Anayasası'nı yazmakla görevlendirilmiş komisyona katılır ve Almanya'da düzenin yeniden tesisi ve yeni bir devletin kurulması çalışmalarına katkı sağlar (Aron 2017, 405). Dağılmış olan Alman toplumunun ve aydınının bir araya gelmesine yönelik olarak devrimci solcularla milliyetçi sağcılar arasında bir orta yol tutturmak amacıyla (Collins 2017: 19) Münih Üniversitesi'nde düzenlenen 'Bir Meslek Olarak Bilim' ve 'Bir Meslek Olarak Siyaset' isimli iki konferans verdi. Bu dönemde sosyal demokrat çevrelerle yakınlaşan Weber, hepsi de 1919'da Alman ordusu ve milliyetçileri aracılığıyla siyasi cinayetlere kurban giden Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Leo Jogiches ve Kurt Eisner gibi Alman devrimci ve spartakist hareketin önderlerinin katledilmelerine karşı çıkar ve önlemek için çaba harcar (Fleury 2009:

³⁸ Bu yazı dizisi sonradan *Parlament und Regierung im Neugeordneten Deutschland* -Yeniden İnşa Edilen Almanya'da Parlamento ve Hükümet- adıyla toplanarak yayınlanmıştır.

106). Yine aynı dönemde yeni kurulmuş olan liberal görüşlü Alman Demokratik Partisi'nde yöneticilik görevi üstlenir ancak parlamento üyeliğini kıl payı bir farkla kaçırmış (Kundakçı 2016: 117). Teorik eserlerine ara verip Almanya'nın geleceği ile alakalı çalışmalarına hız verdiği bu zaman diliminde 14 Temmuz 1920 günü zatürreye yakalanıp Münih'te hayata veda etmiştir.

Weber'in izlediği siyasal çizgiyi takip ettiğimizde karşımıza milliyetçi, zaman zaman muhafazakâr ve pek de demokrat olmayan bir liberal portresi çıkmaktadır. Weber'in, çağında hâkim olan ilerlemeciliğe ve kendi çağına has olan rasyonalite anlayışına şüpheyle yaklaşması onun muhafazakâr yönünü ortaya çıkarmaktadır. Weber, çağının ulaştığı son hal için “ hayalden yoksun uzmanlar ve kalpsiz zevk düşkünleri... Bunlar daha önce hiç ulaşılmamış bir insanlık düzeyine ulaştıklarını hayal edip dururlar” yorumunu yaparak ilerlemecilik karşısındaki olumsuz tutumunu açıklığa kavuşturmuştur. Ona göre ilerleme fikri insanlığa anlamsızlıktan başka bir şey sunmaz. İlerleme sonu gelmeyen ve sürekli yürünmesi gereken ve bitim noktası bulunmayan bir muğlaklığı işaret etmektedir (Weber 2014: 262). Hem bu yönüyle hem de bir aygıt olarak devlet kurumuna bağlılığıyla Weber bir muhafazakâr portresi çizmektedir.

Görüleceği üzere Weber sırasıyla liberalizme, muhafazakarlığa ve zaman zaman sosyalist sola ve sosyal demokrasiye yakınsamış, ideolojiler arasında geçişlerde bulunmuştur. Bu ideolojik gelgitler arasında şüphesiz ki Weber'in önde gelen siyasal kimliği, milliyetçiliği olmuştur. Özellikle Pan-Germen Birliği üyeliği döneminde milliyetçiliğini anti-semitizme ve Alman üstünlüğüne vardırabilecek seviyelere ulaştırmıştır. Raymond Aron da Weber'in siyasal bakımdan liberal bir milliyetçi olduğunu vurgulamıştır. Ona göre Weber ne Amerika'daki gibi bir liberal, ne de Fransız, İngiliz ya da Amerikalıların belirttiği şekilde bir demokrat değildi. O ulusunun büyüklüğünü ve devletin gücünü her şeyin üstünde tutuyordu. Kuşkusuz liberal haklara inanıyordu. Ancak ne genel iradeye, ne halkların kendi kaderini tayinine ne de bir ideoloji olarak demokrasiye inanıyordu (Aron 2017: 396-397). Öte yandan Weber'in milliyetçiliği irksal, etnik ya da linguistik temelli öğelere karşı bağıştıktır. Collins'e göre milliyetçilik Weber için doğal bir kimlik değil, ortak siyasal kaderin hatıralarıyla bağlantılı siyasal bir duygudur. Weber kendi ulusuna itibar sağlama derdindeki bir

yurtseverdir (Kundakçı 2016: 119-120). 1895’de Fribourg Üniversitesi’ndeki açılış dersinde Alman ulusunu, Alman kültürünün biricik karakterini savunan ve 1. Dünya Savaşı’na adım adım yaklaşılacak Avrupa’da kemikleşmeye başlamış durumdaki ittifaklar düzeninde Almanya’nın kendini göstermesi hakkında milliyetçi görüşler bildiren bir konuşma yapar. Aynı zamanda Kayzer Wilhelm’in yayılmacı askeri politikasını ve saldırganlığını eleştirir (Fleury 2009: 100-101).

Benzer bir tespiti Weber kendisi için de yapmaktadır. Ekonomi ve Toplum’un ikinci cildine eklenen ve Frankfurter Zeitung’a gönderdiği yazı dizilerinin genişletilmiş bir versiyonunun önsözünün son paragraflarında Weber diğer yazılarında kullandığı nesnel bilim insanı dilini terk edip hiç olmadığı kadar öznelleşerek kendisini tanımlamıştır. Kendisinden “... otuz sene önce muhafazakarlara ve daha sonra da liberallere oy veren ve o zaman (aşırı muhafazakar) Kreuzzeitung’da yer verilen, şimdi liberal gazeteler için (Frankfurter Zeitung’u kast ediyor) yazan yazar” (Weber: 2012b: 746) olarak kendisini tanımlamaktadır.

Bu bağlamda Weber, ulusal birliğini geç sağlamış olan Almanya’nın ekonomik dönüşümünü sağlaması açısından Almanya’nın modernleşmesi uğruna rasyonel emperyalizmi gerekli görmüştür. Gücü odağına almış bir Alman siyasetinin coşkulu bir savunucusudur. Gerekliyse, Alman İmparatorluğu’nun dünya siyasetine yön vermesi için savaş seçeneğini hiçbir zaman dışlamamıştır. (Mommsen 1989: 28). 1918’de Münih’teki sosyalist devrime endişeyle bakarken de, siyasi partileri siyasal sistemin merkezine koyarken de, Bismarck’ın otoriterliğine karşı çıkarken de, parlamentoyu vazgeçilmez bir kurum olarak görürken de esas güdüsü liberallikten ziyade Almanya’nın yüce menfaatleridir. Bismarck’ın siyasal sistemi tamamıyla kaplayarak otoriter bir yönetim sergilemesini Alman parlamenter geleneğinin oluşumunun önüne geçerek Alman devletinin Bismarck sonrası karşılaşılabileceği yönetsel sorunlar nedeniyle eleştirmiştir (Weber 2012b: 754). Weber’in siyasi partilere önem vermesinin nedeni yurttaşların ülke siyasetinde söz sahibi olmak için bir araya geldiği siyasal birlikler olmasından değil Alman Devleti’ni yönetecek kadroların yetiştiği siyasal okul işlevi görmelerindedir. Benzer nedenle, Weber’in parlamento kavramında yurttaşların temsil edildiği bir kurum tasavvurundan ziyade Alman ‘Reich’ını yönetecek bakanların

olduğu meritokratik bir kurum olarak görmektedir. Liberal siyasetin yarışmacı seçimler, siyasi partiler, kuvvetler ayrılığı parlamento gibi önem verdiği bütün kavramlar Weber’de de önemli yer tutmaktadır. Ancak bu kurumlara bireyci bir açıdan değil iktidarın açısından bakmakta, bu kurumları Almanya’nın güçlü bir devlet olarak Avrupa ulusları arasında sayılabilmesi amacıyla yapmaktadır. Bu görüşlerini savaşın dönemlerinde açıkça dillendirmiştir. 1917’de yüzbaşı olarak askeri görevini sürdürürken Profesör Hans Ehrenberg’e yazdığı mektupta ABD’nin 1917’de Almanya’ya savaş ilan etmesinin ardından umutsuzluğa kapılarak savaşın sonucunun belli olduğunu ve “Kayzer Wilhelm gibi amatör aptallarla yönetildiği sürece ülkenin yönetim biçimi ile ilgilenmediğini, acımasız bir parlamenter rejimle becerikli siyasetçilerin teknisyen bürokratlara herhangi bir istisna tanımadan hâkim olmasından başka çıkar yol göremiyorum” demiştir. Aynı mektupta parlamentoyu devlet için siyasetçiler yetiştiren bir yer olarak gördüğünü şu keskin cümleyle ifade etmiştir: “Parlamentoya saldırır ve hükümdarı korurdum, eğer ikincisi bir siyasetçi olsaydı” (Mayer 1944: 58).

2.2.2. Max Weber’in Rasyonalite’ye Bakışı

“Kapitalist ekonomik düzenin bireylere şart koştuğu rasyonel, gayrişahsi, çıkarıcı davranış, kardeşlik etiğine dayanan her türlü sistem açısından tiksinti vericidir.”

- Max Weber

“Bir şey kendi içinde asla irrasyonel değildir. Sadece belirli bir bakış açısından irrasyoneldir.”

- Max Weber

“Sürekli idari işlerin memurlar dışında yürütülebileceğini bir anlığına dahi düşünmek düpedüz hayaldir. ... Gündelik yaşamın bütün kalıbı, bu çerçeveye uymak adına kırılır.”

- Max Weber

Rasyonel –akılcı- düşünce antik Yunan’a kadar uzanan köklere sahiptir. Aydınlanma çağına kadar rasyonel düşüncenin anlamı bilginin gerçekliğinin deney, gözlem ve deneyimde değil, akılda ve soyut halde temellendirilebileceğini iddia etmek biçimindeydi. Buna göre, nihai gerçekliğe ancak düşünerek, akıl yürüterek ve tümdengelim yöntemini kullanarak ulaşabiliriz. Zaten tamamı tümelerde saklı olan her bilgiye ancak akıl tümdengelim yöntemiyle düşünerek ulaşabiliriz.

Tümdengelimci yöntemin dayandığı akılcılık, antikçağda ve ortaçağda özellikle kilisede hâkim öğretisi haline gelmiştir. Hristiyanlığın erken dönemlerinde patristik düşünce ve onun önde gelen savunucularından olan Augustinus'un öncülüğünde iman akıldan önde tutulsa³⁹ da antik Yunan dünyasından kalan klasik metinlerin Müslüman entelektüeller aracılığıyla Avrupa'da yeniden yükselmesiyle Aquinolu Thomas'ın Aristotelesçi⁴⁰ fikirleri Kilise'nin öğretilerinde değişiklik yarattı. Platon'un idealar âlemini Tanrı'nın krallığı olarak kabul ederek gerçekliği orada arayan neoplatoncu⁴¹ okuldan Augustinus'un temsilcisi olduğu Patristik felsefe yerini skolastik düşünceye terk etti. Thomas'ın Aristotelesçilik etkisiyle doğanın da gerçekliğini kabul ederek bilginin doğadan, yani bu dünyadan hareketle de bulunabileceğini kabul eden düşüncesi sayesinde Skolastik felsefeye geçiş süreci ivme kazanmıştır.

Skolastik düşüncede aklın iman gereği inanılan şeyin daha derinlikli anlaşılabilmesi için kullanımı esastır. (Tannenbaum 2017: 125) Skolastik felsefe aklı inancın sahasına uyarlayarak inancın çeşitli meseleler hakkında yorum yapabilmesi üzerine inşa edilmiştir. Skolastik felsefenin amacı yeni bir şeyler üretebilmek değil, var olan tümelleri içerisinden tümdengelim yöntemiyle inanca uygun olanlara dayanaklar bulup uygun olmayanları çürütmek olmuştur.

³⁹ Aziz Augustine olarak bilinen Aurelius Augustinus'un "anlayayım diye inamıyorum" (Çotuksöken ve Babür: 2000) diyerek belirttiği şiarı, kendisinin ve 13. yy'a kadar Kilise'nin benimseyeceği öğretinin simgesi niteliğindedir.

⁴⁰ Aristotelesçilik, Platon'un aksine duyular-üstü formlar olan ideaların yerine maddeyle içli dışlı bir form anlayışına sahip olan Aristoteles'i temele alan bir doktrindir. Algının gücü Aristoteles'e göre muazzamdır. Aristoteles'in dünyası algılarımızın dünyasıyla örtüşürken merkezinde hareketsiz yatan yeryüzünü bulundurmuş ve nesnelere nitelikleriyle tanımlamıştır. Gerçeklik duyu organlarımız yoluyla bizi kendisini olduğu gibi görmeye zorlar (Pellegrin 2014: 10-11). Bu çalışmada kullanılan Aristotelesçilik skolastik dönemin ürünü olan Hristiyan öğretileriyle evlendirilmiş olan Hristiyan Aristotelesçiliğidir. Rönesansta ortaya çıkan ve skolastiğe saldırarak Aristoteles'i İbn Rüşd yorumundan okuyan Aristotelesçilerden (Cevizci 2012: 383) bağımsızdır.

⁴¹ Neoplatonculuk, Platon'un öğretilerinin yenilenmiş bir şeklidir. Bu öğretisi, Platon tarafından bildiğimiz evrenin dışında var olduğu iddia edilen idealara ulaşma olanağına sahip bireylerden başka hiç kimsenin gerçek bilgiye erişemeyeceğini öne süren görüş üzerine temellendirilmiştir. Neoplatoncular, Platon'un diyaloglarından direkt alıntılar yaparak, ruhun bu ideaları daha önce görmüş olduğunu, insanoğlunun bu gerçek bilgilere doğuştan sahip olduğu iddiasını sürdürmüşlerdir. Bu gerçek bilgiye de ancak doğru bir akıl yürütmeye ve tümdengelimle ulaşabileceğini söylemişlerdir. Platon'dan farklı olarak Neoplatoncular Platon'un iddialarına tek yaratıcı olarak Tanrı ve ruh öğelerini eklemişlerdir. Neoplatonculukta, Ruh, bilinçliliğin dış faaliyeti, kendisinin ne olduğunu anlamak için, kendi sebeplerine doğru, yani geriye bakar. Böylelikle bilinçte var olan form ve idealara bakıldığında, onlar tarafından bilgilendirilerek bir çeşit zorunlu hayırseverlikle, ebedi formların varlığın alt âleme yansımaları sonucu bilgi aktarımı gerçekleşir. Bu şekilde dünyadaki tüm evren ve biyosferin doğuşunu açıklayan bedensel, hissedilebilir dünyanın tamamının ruhta toplandığı iddia edilebilir. (Wildberg 2016).

Skolastiğin son dönemlerinde akılcılığın inancın tahakkümü altında ortaçağın hâkim doktrinini sürekli yeniden üretmesinin ve bu kısır döngünün kırılarak aklın özgürleştirilmesi sağlanmaya başlanmıştır. Ockhamlı William bütün tümelleri reddederek tikellerin bir araya gelerek tümelleri oluşturduğu savıyla skolastik akılcılığın temel yöntemini baş aşağı etmeye çalışmış⁴², Roger Bacon'da *Opus Magnus*'ta bahsettiği “ateşin yakıcılığını akıl yürütme yoluyla dinleyicilerine aktardığında dinleyicilerin tatmin olmayacağı”, “ateşin yakıcılığını deneyle kanıtlamak için ateşin üzerine elini koyarak zihne ateşin yakıcılığını deneyle kanıtlama yoluyla öğreteceği” örneğiyle (Le Goff 2017: 151) akıl yürütmenin yanına deneyi de koyarak bilimsel devrimin ampirik ve tümevarımcı yönteminin ilk işaretçileri olmuşlardır. Bilimsel devrimin özü, tek tek yapılan deney ve gözlemlerin sonuçlarından bütünü bilgisine ulaşma yöntemini sistematikleştirmesi (Hollinger 2005: 37) olmuştur.

Aydınlanma çağının akılcılığı, bilimsel devrimle sona ermiş olan skolastiğin oluşturduğu akılcılıktan kopmuştur. Aydınlanma öncesi rasyonalist düşünürler meseleye hala felsefi açıdan yaklaşmayı sürdürmekteydiler. Descartes, Leibniz, Spinoza gibi bu dönem düşünürlerinin iki temel özelliği *a priori*'cilik⁴³ ve doğuştancılık olmuştur. Bilgimizin temeli duyular değil akıl veya idrak olduğundan, edindiğimiz bilgi nesnelleşir. Akıl veya idrak yoluyla nesnel bilgiye ulaşmış oluruz (Kırmızıaltın 2017: 11-12).

Aydınlanma'nın hemen sonrasında ise akılcılık eski köklerinden bir kopuş gerçekleştirmiştir. Moderniteyle birlikte akılcılık felsefi bir içerikten ziyade kurumsal bir anlam kazanmıştır. Bu dönemde akılcılık feodal dönemden bir kopuşu, feodaliteye ait dinsel ve hiyerarşik bağlardan eleştirel akıl ışığında kurtulmaya karşılık gelmiştir. Artık akılcılık duyulara ve deneye karşıt olmaktan sıyrılarak bilimsel devrimin ışığındaki aydınlanma çağının doktrinlerinden biri haline gelmiş ve köhnemiş kurumların yerine akla dayanan rasyonel kurumların ve toplumsal ilişkilerin oluşumuna

⁴² Ockham'lı William bütün tümellerin tikellerden çıktığını söylerken, tümel olan bütün kavramların esasında tikel olan 'şey'lerin çokluğu anlamına geldiğini söyler. 'İnsan ölümlüdür' önermesi bir tümelliğe işaret eder ancak bu 'Socrates ölümlüdür, Platon ölümlüdür, Aristoteles ölümlüdür vs' demenin kısa ve tasarruflu yolundan başka bir şeyde değildir. Bu sebeple tümeller mantığın bir nesnesi olmaktan ve ağızdan çıkan sestem -*nomina*- 'başka bir şey değildir (Cevizci 2012: 372).

⁴³ A priori, duyu ve gözleme dayanarak ispatlanması gerekmeyen bilgidir.

karşılık gelmiştir. Dönemin mottosu ise Kant'ın "*Sapere Aude!*", "aklını kullanmaya cüret et!" olmuştur. Kavramın yeni kavranışıyla birlikte rasyonalite Milovanovic'e göre bir "sistemizasyon süreci", Wallece'a göre "dünyayı hesaplama yoluyla kontrol edebilme kabiliyeti" (Kundakçı 2016: 50-51) olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Aydınlanma sonrasında rasyonalitenin yeni kavranışıyla beraber oldukça tartışıldığı göze çarpmaktadır. Çünkü rasyonalite insanların davranışlarını anlamayı kolaylaştırmak, insan eylemlerini anlaşılabilir kılmak ve somut olguları oluşturabilmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Bu sayede insan ve grupların eylemlerini anlamlandırabilmek adına sistemli bir metodoloji sağlar. Rasyonalite bu yeni kavranışıyla modernitenin dinamiği haline gelerek çağdaşı olan düşünürleri şekillendirmiştir. Rasyonalite kavramına en fazla eğilen düşünürlerden olan Max Weber de aydınlanmanın hemen ertesinde yaşamış, aklı ve onun etkileri hakkında bir literatür oluşturmuştur. Weber'in rasyonalitesi çağdaşlarıyla kıyaslandığında farklı bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Çağdaşı düşünürlerin aksine rasyonaliteyi tek bir biçimde açıklamamış, farklı rasyonalite tiplerini saymıştır. Weber'e benzer şekilde farklı rasyonalite türleri sayanlar arasında Hooker, Streumer ve Simon gibi isimler de mevcuttur. Weber'in bu isimlerden farkı ise rasyonalite konusundaki bu farklılaştırmayı onlardan çok önce yapmasıdır. Bu Weber'i rasyonalite konusunda özgünleştirmektedir.

Weber'in felsefi akılcılığı Kant'ın epistemolojik idealizminden etkilenmiştir. Dış dünyanın varlığını inkâr etmeyen ancak onu "kendinde şey" - *ding an sich*- olarak adlandıran Immanuel Kant, dış dünyayı asla tam anlamıyla bilemeyeceğimizi savunur. Zira her şeyi zihnimize yerleştirdiğimiz akılsal formlar aracılığıyla algılarız. Akılsal formlar olmadan dünyayı algılayamayız, böyle bir şey herhangi bir aracı kullanmadan başımızın arkasını görmeye benzerdi. Weber de bu anlamda bir Kantçıdır. Kategoriler olmadan bir şeyin bilinemeyeceğine inanır, o yüzden pek çok defa ideal formlar yani kategoriler yaratır ki gerçek bu kategoriler aracılığıyla görülebilsin (Collins 2017: 48-49). Weber'in ideal tiplerin mutlak olmadığı ve birbirini dışlamadığı yönünde bir kabulü olduğu açıktır. Örneğin otorite tiplerini açıklarken, başlangıçta karizmatik otoriteye sahip olup karizmanın yüzyıllar boyu kutsanması yüzünden geleneksel otoriteye dönüşümünü açıklar. Saf halde bulunmadığını bu şekilde anladığımız otorite

türlerini idealleştirmenin açıklamayı kolaylaştıran Kantçı bir yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır.

İdeal tiplerle gerçekliğe ulaşma çabası hariç tutulursa Weber'in rasyonaliteyi algılayışındaki temel özelliklerden en önemlisi, rasyonelliğe bilgiye erişmenin bir yolu olarak değil, toplumsal ve siyasal kurumların düzenlenişinde bir doktrin olarak bakmasıdır. Otoritenin ve meşruiyetin temellendirilişinde, modern kapitalizmin⁴⁴ Avrupa'da gelişimini açıklamasında Bir modernite düşünürü olarak bilinen Weber rasyonalite karşısında her zaman kuşkucu olmuştur. Moderniteyi ve onun motoru olan rasyonaliteyi kabullenmiş, aklın çağdaşı olduğu döneme olan hâkimiyetini reddetmemiş, ancak rasyonaliteyi yer yer ağır biçimde eleştirmiştir.

Weber'in rasyonalite karşısındaki şüpheciliğinin temellerini ait olduğu okulda bulabiliriz. Alman sosyoloji geleneğinin bir temsilcisi olan Weber ait olduğu okulun özelliklerini yansıtmaktadır. Fransız sosyoloji geleneğinin doğacı, nesnelci ve açıklayıcı anlayışına karşı Alman sosyoloji geleneği, anlama –*verstehen*-⁴⁵ ve kültür nosyonları üzerinde odaklanan bir entelektüel mirasa bağlı metodolojik farklılığıyla tanındı. Alman sosyolojisinin temel tezi, bütün beşeri bilimlerin, özellikle tarih ve sosyolojinin, doğa bilimlerinden hem konu hem de yöntem bakımından farklı olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Hira 2000: 46). Weber de bu geleneğin bir temsilcisi olarak kültürel hiyerarşileri reddetmiştir. Bunun bir sonucu olarak rasyonaliteyi sadece batıya ait kılan Avrupa merkezli bakış açısını da reddetmiştir.

⁴⁴ Modern kapitalizm kavramı Weber'e ait bir tanımlamadır. Kapitalizmin başına modern sıfatını eklemek, modern olmayan kapitalizmlerin de var olduğu algısını doğurmaktadır ki Weber'e göre bu bir gerçekliktir. Ana akım ekonomi-politiğin aksine Weber kapitalizmi bir döneme ve o döneme has üretim ilişkileri ile sınırlandırmaz. Weber'in iddiasına göre kapitalizm insanlık tarihinin hemen her aşamasında ve batının yanı sıra pek çok toplumunda varlık göstermiştir. Çin'de, Babil'de Hindistan'da ya da ortaçağ Avrupa'sında da var olmuş olan kapitalizmin 'ruhunun' modern kapitalizmden farkı Protestan ahlakı gibi bir *ethos*'a sahip olmamasından kaynaklanmaktadır (Weber 2014: 54-55). Modern kapitalizmin doğuşu anında bir kişilik tipine muhtaç olduğunun ısrarla altını çiziyordu (Parla 2014: 119) ki bu kişilik tipini de Protestan ahlakına sahip seküler asketik bir püritende görmüştür.

⁴⁵ *Verstehen* eylem kuramı açısından aktörün düşünsel süreçlerini anlam ve amaçlarını nasıl eyleme dönüştürdüğünü inceleyen bir yöntemdir. Weber de bu yöntemi benimser ve bu yöntemin davranışçı ve pozitivistlerin kullandığı deneysel yöntemlerden daha az bilimsel olmadığını iddia eder. Deney yapan bilimadamı atomaltı parçacıkları dışarıdan gözler, onları insanları anladığımız gibi anlayamaz. Oysa düşünce ve eylem içeriden gözlemlenebilir (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 31).

Weber ait olduğu protestan-Avrupalı kimliğine ait olan kültürel özelliklerin yanı sıra Çin, Hindistan ve Ortadoğu'nun sosyolojik özelliklerini incelemiş ve rasyonalitenin sadece Avrupa'da oluştuğuna dair tezi reddetmiştir. Weber rasyonaliteyi parçalara ayırır, rasyonalitenin pek çok türünün bütün toplumlarda ortaya çıktığını, Batı'yı farklılaştırmanın ise bu rasyonalite türlerinden sadece birinin Batı'da diğerlerinden fazla olarak ortaya çıkmış olduğunu iddia eder.

Yapılan sınıflandırmalara göre Weber'in dört farklı rasyonalite tanımı yapıldığı söylenebilir. Bu sınıflandırmalar Weber'in sosyal eylem türlerinden türetilmektedir. Bu sosyal eylem tipleri araç-rasyonel *-zweckrational-*, değer-rasyonel *-wertrational-*, duygusal ve geleneksel eylemdir. Weber bu ayrımı rasyonalitenin türlerine verdiği önemden ötürü yapmaktadır. Araç-rasyonel eylem bir eylemin sonuçlarına ilişkin dışsal koşullardan, değer rasyonel eylem bir eylemin yapılmasında eylem sahibinin içsel değerlerinden kaynaklanır (Weber 2012a: 132-133). Bir hekim, dürüstlüğü temel değer olduğundan hareketle durumu kötüleşen hastasına durumuyla ilgili olarak gerçeği söylerse değer-rasyonel, onun psikolojik durumunu düşünerek yalan söylemeyi tercih ederse araç-rasyonel davranmış olur (Brubaker 2017: 78-79). Duygusal eylem aktörün duygularından kaynaklanır, geleneksel eylem ise köklenmiş alışkanlıklarla temellenir. Weber gelenek ve alışkanlıkların zaman içerisinde değerlere dönüştüğünü, bu nedenle geleneksel eylemlerin değer-rasyonel eyleme dönüştüğünü belirtir. Duygusal eylem de bir gerginliğin bilinçli bir biçimde giderilmesi şeklinde ortaya çıktığında rasyonelleşme yolundadır (Weber 2012a: 133).

Rasyonaliteyi dar bir kalıpta düşündüğümüzde değer ve duygularla ilgili hiçbir şey akılcı değildir. Ancak Weber'de 'şan ve şerefine gölge düşmesin diyerek gemisini terk etmeyen kaptanın' ya da 'bir düelloda ölen Alman sosyalisti Lassalle'ın eylemi de rasyoneldir. Dışsal bir amaca ulaşmak için değil, içsel değere sadık kalmak Weber'e göre akılcı bir davranıştır (Aron 2017: 354).

Weber'in açıkladığı eylem tiplerinden hareketle Stephen Karlberg tarafından oluşturulan ve genel kabul gören Weber'in rasyonalite tipleri dört tanedir. İlk rasyonalite türü pratik rasyonalitedir. Pratik rasyonalite bütün toplumlarda görülen

pratik amaçlara yönelmiş akılcı eylemlerdir. Teorik rasyonalite bilişsel olarak soyut kavramlar üretmek gerçekliğin yaratılmasıdır. Burada amaç direkt olarak bir eylem değil gerçekliğe dair akla dayanan bir kavrayış yaratmaktır. Tözel rasyonalite pratik rasyonalite gibi direkt eyleme yöneliktir. Ancak bu defa eylem dışsal faktörler tarafından değil içsel değerler tarafından yönlendirilir. Ava çıkarken toprak altına mızrak gömmek zaman yönetimi açısından rasyonel değildir ancak kabile üyesinin geleneklere uyarak yaşayacağı içsel huzur açısından rasyoneldir (Ritzer ve Stepnisky 2012: 29). Weber'in bu üç rasyonalite tipi bütün toplumlarda görülür. Weber bu türden rasyonalitenin genel geçer olduğunu ve bu rasyonalite kavrayışları açısından bütün toplumların rasyonel sayılacağını belirtir.

Weber'in dördüncü ve üzerinde en çok durduğu rasyonalite türü biçimsel – formel-rasyonalitedir. Rasyonaliteyi akli kurum ve kurallar olarak gören rasyonalite türü budur. Normlar hiyerarşisi, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve bunların sonucu olan bürokrasi, biçimsel rasyonalitenin bir ürünüdür. Weber'in tezlerine göre formel rasyonalite ve buna bağlı olarak gelişen bürokrasi ve modern kapitalizm sadece Avrupa'da ortaya çıkabilmiştir. Bunun nedeni olarak Weber batı toplumlarının büyüden arındırılmasını gösterir. Büyü ve mistisizmin yaygın olduğu doğu dinlerinin aksine Protestanlığın kendine özgü kadercî anlayışı batı toplumlarını sekülerleştirmiştir.

Tözel ve formel rasyonalite arasında sürekli bir gerilim mevcuttur. Tözel rasyonalite bir değer iken formel rasyonalite bir olgudur. Formel rasyonalite hesaplanabilirliğe, formel rasyonalite kültürel kodlara dayanır. Weber'in ünlü tezinden hareketle, modern kapitalizmin gelişiminin önemli nedenlerinden biri olan Protestanlığın cemaat kültürünün temel değerleri yardımlaşma, eşitlik ve hayırseverliktir. Ancak kapitalizm insanın insana karşı mücadelesi olarak birer üretim aracı haline gelen insanlar arasındaki rekabet yüzünden dayanışma, yardımlaşma, eşitlik ve hayırseverliğe yer yoktur. Modern kapitalizmin formel rasyonalitesi bu değerlerin tam tersini gerektirir. Kendi kendisini düzenleyen piyasaya ne kadar yaklaşırsa formel rasyonalite sürekli yükselirken tözel rasyonaliteden bir o kadar uzaklaşacaktır. "Formel rasyonalite tözel rasyonaliteyi gerekli kılmaz... bir tarafta hesaplanabilirlik, verimlilik, gayrişahsîlik ve diğer tarafta kardeşlik eşitlik ve *caritas* [merhamet]"

(Brubaker 2017: 69). Bu çelişki hem rasyonalitenin çoklu anlamlarını ortaya koymakta hem de Weber'in formel rasyonalite ve onun getirilerine yapacağı ve ileride açıklanacak olan eleştiriler için bir dayanak olacaktır.

Weber'e göre Almanca'da meslek anlamına gelen *beruf* sözcüğü, İngilizce'deki *calling*'e benzer biçimde dini bir anlam içerir. Bu sözcük Tanrı tarafından verilen bir görevi işaret eder. 'Çağrı'dır (Weber 2014: 88). Weber'e göre Protestanlığın kötümser kadenci anlayışı, Tanrı'nın fikrinin sonradan değiştirilemeyeceği görüşü, kişinin sonsuz akıbetini belirlemek adına bazı araçların var olması zorunluluğunu yarattı. Protestanlığın seküler asketizmi⁴⁶ böylece meslek kavramını yücelterek, ona ilahi bir anlam yükleyerek inananın kendini işine adanarak orada Tanrı'nın kendisi hakkındaki kanaatini görmek sonucunu yarattı. Luther'in meslek anlayışı seküler eyleme derin ahlaki itibar yüklemiştir. Artık kurtuluşun yolu manastırlara kapanmaktan, günahların bağışlanması ise Kilise'ye maddi bedeller ödemekten değil, günlük yaşamda kendisini tanrısal mesleğe dolayısıyla da Tanrı'ya adamaktan geçiyordu (Brubaker 2017: 44-47). Dinin günlük yaşama girmesi, Protestan Hristiyanların Katolikliğe ait olan büyüden sıyrılmasına yol açmıştır. Ona göre sadece *asketik* bir inanın metodik yaşam tarzı modern kapitalizmin öz ahlakının bireyci dürtülerini meşrulaştırabilirdi. "...püritenlik tarafından modern topluma miras bırakılan ... *berufsmenschetum* olarak adlandırılan modern siyasal, hukuki ve idari hatta ekonomik eylemi niteleyen meslekperver ya da profesyonel iç yönelimin temelini oluşturmuştur" (Brubaker 2017: 50).

Modern kapitalizmin kendisinden önce yaşanmış kapitalizmlere göre farklılaşmasının nedeni işte bu *ethosa* sahip olmasıdır. Protestan ahlakı kapitalizmin ruhu olarak yeni ekonomik düzenin dinamiği haline gelmiştir. "Büyünün dünyadan kovulmasıyla" (Weber 2014: 95) insan daha seküler ve daha rasyonel hale gelebilmiştir. Protestan inancın tanrısı mutlak biçimde aşkın olduğundan ne büyü, ne sözleşmede

⁴⁶ Geç Yunanca'daki talim yapma anlamındaki *askesis* kelimesinden türeyen asketizm sözlük anlamıyla çilecilik ve riyazet, kişinin dünyevi zevklerden ve nefsinden kendisini uzaklaştırması ve inzivaya çekilmesi durumu olarak tanımlanabilir. İslami terminolojide kulun Allah dışındaki her şeyi terk etmesi ve dünyaya karşı olumsuz tavır ve davranışların bütünü anlamındaki bir tasavvuf terimi olan *zühd*'e (Bedir 2013: 530) karşılık gelir. Ancak Weber'in kullandığı anlamda asketizm seküler bir içeriğe sahiptir. Dünyevi asketik tip mütevazı bir hayat sürer ve bütün "nimetlerden" uzaklaşır ancak kendini çevreden soyutlamaz, çok çalışır, kazanır ve kazandığını yine işine harcar. Böylelikle Tanrı'nın "çağrı"sına uymuş olur. Weber'in mesleği açıklamak için *beruf* kelimesinin içerdiğini belirttiği tanrısalılık da buradan kaynaklanmaktadır.

doğan ahlaki sorumluklar, ne de insani eylem insanı kurtarabilir. Mutlak aşkınlık nedeniyle her türlü aracılık değersizleşir, insan eliyle yapılan her şey anlamsızlaşır. Tanrı radikal öteki olduğundan doğa yalnızca kurtuluşun maddi araçlarını sağladığı kadar değerli olabilir (Schroder 1996: 149). Kurtuluşa endeksli değerlilik, Weber'in dünyevi asketizmini meydana getirir. Dünyevi asketik titiz bir öz-kontrol ve duygusallık karşıtlığı olarak rasyoneldir. Weber'in iddiası Batı dünyasını *ethos* ile desteklenmiş modern kapitalizmin sonucu olan rasyonalitenin yarattığıdır. Seküler sistem insanların bilincine, kültürel söyleme ve toplumsal etkileşimin görüldüğü her alana yerleşik hale gelerek öznelere özerk ve rasyonel bireyler olarak tanımlanmış ve insanların toplumsal varoluşlarını temellendirdiği mitsellikten uzaklaştırmıştır (Yükselbaba 2012: 237). Bunu sağlayan rasyonalite tipi, formel rasyonalitedir. Bu rasyonalitenin temel özelliği hesaplanabilirliği ve öngörülebilirliği yüceltmesidir. Modern kapitalizmin etkisindeki rasyonalite, Protestan ahlakına sahip olan inanan-tüccarı bütün servet biriktirmeye değil sürekli olarak kazancını işine yatırmaya, riskleri öngörebilmeye ve bütün olasılıkları hesaplayabilir hale getirmeye zorlamıştır. İşte Weber'in üzerinde özellikle durduğu modern kapitalizm ve rasyonalite ilişkisi hesaplanabilirlik ve öngörülebilirlik kavramlarıyla açıklanmaktadır.

Weber'de rasyonelleşme kesinlikle bilgi artışı ya da kişinin doğayı daha iyi kavramasına karşılık gelmez. Aksine modern rasyonaliteden nasibini almamış ilkel insan yaşamını sürdürebilmek adına etrafına dair çok daha fazla bilgiye sahiptir (Weber 2011: 229-230). Rasyonel insan "hiçbir gizemli öngörülemez kuvvetin meydana çıkmayacağını ve hesaplama ile her şeyin kontrol altına alınabileceğini" (Brubaker 2017: 55) bilen kişidir. Hesaplama ve öngörme kavramları bütünüyle teknik işleyişe atıf yapmaktadır. Bilimden endüstriye, günlük yaşamdan yönetime her işin teknikleşmesi, Weber'in ifadesiyle dünyanın büyüünün bozulmasıdır. Teknikleşen dünyada her şey akıldan kaynaklanan normlarla yürütülür, atılacak her adımın prosedürleri belirlenmiştir, her eylemin sonuçları önceden düşünülür, bir eyleme dair bütün olgular kâğıda ve sayılara dökülebilir haldedir. Bu teknikleşme ve rasyonelleşme ilerlemeye karşılık gelir ancak Weber ilerleme konusunda da şüpheciliğini sürdürür. Dünya tarihini idealaların mantıklı ve düzenli biçimde ortaya çıkması olarak gören Hegelci idealizme şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu türden diyalektik idealizm tarihin karmaşıklığını basite

indirgeyerek yok etmektedir. Bu nedenle ilerleme kavramın kendisi tartışmalıdır. “Weber için tarih daha çok bir trajedi ya da kendi kendine yapmakta olduğu sürekli bir hayatta kalma kapasitesi testidir” (Collins 2017: 53-54).

Kısaca Weber her ne kadar eleştirse de üstünlüğünü ve gerekliliğini istemeden de olsa kabul ettiği modernleşmeyi açıklamakta, modernleşmenin temeli olarak rasyonaliteyi, tekniği ve hesaplamayı göstermektedir. Weber’in modern kapitalizmi emeğin rasyonel örgütlenmesi, işyeri ile evin ayrılması, rasyonel hesaplamalarla ve muhasebeleştirmeyle rasyonel hukukun ve düzenlemelerin bulunduğu bir sistemi anlatıyordu (Swingewood 1998: 185). Bu sistemin ideal tipi de Weber’e göre bürokrasidir (Weber 2012b: 342).

Soylu olmayan Prusya bürokrasisi kendi çağı için tam anlamıyla bir aşırı ucu simgeler ve dönem Avrupa’sında benzeri yoktur (Ringer 1969: 20). İlk defa devlet daireleri Weber’in deyimiyle memurun arpalığı *-prebend-* (Weber 2012b: 396) olmaktan çıkmış ve makamlar kişisellikten uzaklaştırılarak işlevselleştirilmiştir. Zira *ancien régime*’in son zamanlarında arpalıklar kraliyet fermanıyla burjuvalıktan aristokraziye geçirilen cübbe soylularının *-noblesse de robe-* temel geçim kaynağı olmaya başlamıştır (Weber 2012b: 399). Bu nedenle Prusya tarzı modern devlet dairesi, bürokrat ve memur tipi Avrupa için oldukça yeni bir gerçekliğe işaret etmiştir. Geleneksel otoriteden rasyonel otoriteye geçiş, geleneksel kurumlar olan arpalıkların da çözümlenerek yerlerini rasyonel devlet dairelerine ve meşruluğunu gelenekten ya da geleneksel otoriteden değil rasyonelliğe dayalı liyakatten alan memur-bürokrat tipine bırakmasına neden olmuştur.

Weber’e göre bürokrasi yasal-rasyonel otoritenin hâkim olduğu bir siyasal sistemdeki hâkim mekanizmadır. Bürokrasinin akıl ile olan kopmaz ilişkisini makine alegorisi ile açıklar. Ona göre cansız bir makine nesneleştirilmiş bir zihin görünümündedir. Eğitimle kazanılmış olan liyakat, karar alma süreçlerinin bir dizgeye konulması ve kurullarla oluşan hiyerarşik otorite ilişkileri bürokrasiyi bir makineye, dolayısıyla nesneleştirilmiş akla denk yapmaktadır (Weber 2012b: 764).

Formel rasyonalitenin bulunduğu bir siyasal sistemde bütün normlar ve kurallar ve var olan bütün süreçler yine o norm düzeninin kendisinden çıkarılır. Bürokrasi de bu norm düzeninin işlemlerini sağlayan araçtır. Tam da bu nedenle bürokratik düzen bir defa oluşturulduğunda onu yok etmek oldukça zordur. Çünkü bürokrasi normlara dayandığı ve bütün uygulamalarını o norm düzenine göre yaptığından her defasında kendisini yeniden üretir. Bu bağlamda bürokrasinin rasyonel-yasal meşruiyeti diğer hiçbir meşruiyet tipine benzemez. Ne geleneksel otoritedeki gibi gücünü tanrısal bir kudretten alır ne de karizmatik otoritedeki gibi bir kişinin öz benliğinden. Diğer meşruluk türlerinin de norm düzeni vardır ancak bu norm düzenleri meşruluklarını dışarıdan alır, dışsallığa muhtaçtır. Bürokratik düzenin meşruluğu, kendisini kendisinin yaratmasından ötürü içseldir. Norm düzeninin kendisi ortadan kaldırılmadan rasyonel bürokrasinin de ortadan kaldırılması olası değildir. Bürokrasinin gücü sahip olduğu bilgiden gelmektedir. Bürokrasi tarihin herhangi bir anında bir başka örgütlenmeye üstün gelmişse bunun nedeni sadece onun diğer örgütlere karşı teknik üstünlüğü nedeniyle olmuştur.

Weber'in formel rasyonalitesinin gerekleri olan hesaplama ve öngörebilir olma işlevlerinin eksiksiz sağlanabilmesi için katı ve kendi kendini üreten bürokrasinin korunabilmesi, bürokrasinin de kendisinden bekleneni verebilmesi için bir makine gibi çalışması gerekmektedir. Bürokrasi 'duygusuz' memurlardan oluşturulmuş 'insansız' bir sisteme benzetilebilir. Benjamin Nelson'un ifadesiyle "vicdansız aklın hakimiyeti"dir. Bürokrasinin gücü ve faydası yetkisinin sınırlarının kesin bir çerçeve içerisine alınmış olması, prosedürlerinin belirginliği ve bürokrasinin uğraşlarının ve faaliyetlerinin gayri şahsileştirilmiş olmasındandır. "Bürokrasi ne kadar mükemmel olarak gelişirse, ne kadar insanüstü hale gelirse 'hesaplanabilirliği' engelleyen sevgi, nefret ve bütün salt kişisel, irrasyonel ve duygusal unsurları uzaklaştırmayı o kadar çok başarır. Bu onun özel değeri olarak takdir edilir" (Weber 2012b: 341) Weber bürokrasiyi anlatırken onu modern bir devletin zorunlu olarak gerçek yöneticisi konumunda bulunduğunu söyler. "İktidar ne parlamento konuşmalarıyla ne de monarşik buyruklarla değil, rutin yönetim işleriyle idare edilir" (Weber 2012b: 755).

Weber bir bilim insanı titizliğiyle koruduğu söylemiyle yapıtlarında nesnel bir dil kullanmaya özen göstermiştir. Bu konuda nesnellikten saptığı iki nokta vardır. Bunlar, 1917'den sonra Almanya'nın geleceğine dair verdiği eserlerde kullandığı dil ve rasyonaliteyi tanımladıktan sonra onun hakkında yaptığı değerlendirmelerdir. Rasyonel toplumsal düzeni ve bürokrasiyi modern devletin vazgeçilmezi olarak gören Weber bu yapıyı kıyasıya eleştirmekten de geri durmaz.

Weber'in rasyonel bürokrasi eleştirisinde demir kafes metaforunu kullanması, bürokrasiye bakışı açısından oldukça dikkat çekicidir. Siyasi yazılarının aksine Ekonomi ve Toplum eserinde benimsediği nesnel bilim insanı dilinin dışına çıkarak öznel bir yargı belirtmiştir. Demir kafes metaforu, modern insanın geniş anlamda modern toplumun etrafına çevrilmiş rasyonel dünyayı, dar anlamda da bürokrasinin içinde bulunduğu rasyonel ortamın katı norm düzeni, hiyerarşisi, prosedürleri ifade edilmiştir. Kurulu ve boşluk bırakılmamasına itinayla çalışılmış hukuk düzenine ve onun usul ve şekillerine sadık bir teknokratlar kitlesi bu rasyonel düzenin yürütücüsü olmuştur. Weber demir kafesin getirdiği yenilikleri över ancak insanların sıkı kontrolüne korkuyla bakar. Sadece idarenin değil toplumun farklı kesimlerinin hızlıca formel rasyonaliteye teslim olmasının insanın bu alanın dışında kalan yerlere kaçışını engelleyeceğini düşünür (Ritzer ve Stepnisky 2012: 35). İnsanlık “demir kafes” olarak sembolize edilen bu rasyonel düzenin yarattığı gerçeklik olmadan kendilerine ait bir bakış açısına sahip olamayacaktır. Bu yeni bakış açısı, rasyonalitenin motoru olduğu aydınlanmanın hâkim ideolojisi olan liberalizm ile de büyük bir çelişki içerisindedir. Birey, özgürlük, kendini gerçekleştirme gibi değerler yine demir kafesin rasyonalitesi tarafından anlamsızlaştırılmaktadır. Weber'in tözel ve formal rasyonalite çelişkisine dair tespitlerinin hem dar hem de geniş anlamda bürokrasi ile toplum ilişkisi üzerinden doğrulayabilmekteyiz.

Weber, hoşlanmadığı ve eleştirdiği patrimonyal yönetim tarzından kopuş olarak bürokrasiyi gösterir ancak bürokrasiyi patrimonyalizmle eş tutmaktan da kaçınmaz. Ona göre bürokrasi patrimonyalizmin rasyonel halidir (Weber 2012b: 475). Weber patrimonyalizm ile bürokrasiyi birbirine eş tutarken kapitalizmin modern hali dışında var olduğunu iddia ettiği modern-öncesi hallerinin varlığını, bürokrasinin modern

kapitalizmle olan birbirini besleyen ilişkisine dair açıklamalarını reddeder gibi görünür. Zira ona göre Avrupa'nın modernleşmesini sağlayan ve patrimonyal mutlak monarşilerle yasal-rasyonel bir siyasal-toplumsal düzenle sağlayan öğelerden olan bürokrasiyi eş tutması dikkat çekicidir. Hâlbuki Weber bu eşdeğerliği kurarken ulaşmak istediği bir hedef vardır. Bürokrasiyi patrimonyalizmin rasyonel hali olarak sunarken bürokrasiyle onun dayandığı rasyoneliteyi ve patrimonyalizmi aynı çatı altında eleştirme amacını güder. Patrimonyalizm de bürokrasi de yaşamak için siyaset yapan insan tipini üretmektedir. Weber'e göre patrimonyal idare ve geleneksel otorite, idarecinin etrafına kümelenmiş ve ona yakın olmaktan çıkar sağlayan bir idareci tipini yaratmıştır. Bu idareciler kolejyal⁴⁷ yönetim tarzı sergileyerek hükümdarları giderek edilgen hale getirmişlerdir. Modernleşme sürecinin rasyonelliğinin zorlamasıyla giderek modern bakan tipine dönüşen bu profesyonel yöneticiler ve onların profesyonel bürokratları devlet aygıtının yönetimi ve günlük işlerin halledilmesinde profesyonelleşirken bütün sorumluluğu bakanları ve bürokratlarına devreden hükümdarlar ise giderek amatörleşti (Weber 2017: 23-27). Parlamentolarla parlamentonun baskısı karşısında çıkar birliği güden hükümdarlar ve hükümdarın bürokrat-bakanlarının mücadelesinde, anayasallaşma sonucunda baskın çıkan taraf parlamentolar olmuştur. Weber işte bu mücadelede parlamentonun tarafında yer almıştır. Zira rasyonel bürokrasi her ne kadar bir devlet için zorunluluksa da Weber bürokrat tipinin siyasetten uzak tutulmasını sıklıkla savunmuştur. Bürokrat siyaset işiyle uğraşmadan dairesini yönetmekle uğraşmalıdır. 'Taraf ve tutkulu olmak' *-ira et stadium-* bürokratin değil siyasetçinin ve siyasal önderin işidir. Bürokratin onuru emir ona yanlış görünse bile uygulamak ve sorumsuz olmaktır. Siyasetçi ise emir veren ve sorumluluk üstlenendir. "Rasyonelitesi yüksek bürokrat düpedüz kötü siyasetçidir" (Weber 2017: 35-36).

Bürokrasi ve hükümdarın kabinesi karşıtlığında parlamentoların tarafını tutan Weber, diplomatik beceri ve zihinsel enerji açısından büyük bir devlet adamı olarak andığı (Weber 2012b: 749) Bismarck'ın⁴⁸ otoriter-muhafazakâr yönetimini de bu

⁴⁷ Kolejyal idare, sınırlı sayıda profesyonel kişiden oluşan ve genellikle kolektif karar alan kurumların karar alma tarzını karşılayan kavramdır (Gözler 2010: 591).

⁴⁸ Otto Von Bismarck, Prusya'nın yayılcı hedeflerini gerçekleştirmek için 1871'de Alman prensliklerinin Prusya önderliğinde bir araya gelmesini sağlayarak Alman İmparatorluğu'nu kuran ve imparatorluğun 1871-1890 arasında şansölyeliğini yapan siyasetçidir. Onun yönetimindeki Almanya

nedenle kıyasıya eleştirmiştir. Zira parlamentoların Avrupa genelindeki galibiyeti Almanya’da yaşanmamıştır. Bismarck’ın görevden el çektilmesinin ardından miras olarak gerisinde monarşi adına alınan her karara sonsuz bir müsamahayla yaklaşan bir ulus bıraktığını, Almanya’da oluşacak siyasal kültürün başlamadan bitmesine neden olduğunu, güçlü siyasi kişiliklerin oluşmasının önünü kestiğini vurgulamıştır. Weber’in yakındığı bu durum Bismarck’ın parlamentoyu işlevsiz ve güçsüz bir hale getirmesiyle vücut buldu. Weber, dönemdeki siyasal önder ve siyasetçi kıtlığının sebebinin parlamenter geleneğin Bismarck aracılığıyla yok edilmiş olmasına bağlamaktadır. Zira ona göre;

“Bismarck öldüğünden beri Almanya bürokratlar tarafından yönetilmektedir ve bunun nedeni Bismarck’ın bütün siyasi yeteneği ortadan kaldırmasının sonucudur... Almanya... diğer ülkelerden üstün bir askeri ve sivil bürokrasiye sahip olmayı sürdürdü. Fakat son on yıllarda Almanya’nın iç ve dış siyasetinin yönlendirilmesi konusunda aynı şeyi söyleyebilir miyiz? ... Bu konuda söylenebilecek tek şey, Alman ordularının galibiyetinin [Almanya’nın] mağlubiyetlerini telafi ettiğidir... [Almanya’da] eksik olan devletin birkaç yüzyılda gelebilecek bir siyasi deha ve hatta büyük bir siyasi yetenek tarafından değil, sadece bir siyasetçi tarafından yönetilmesiydi” (Weber 2012b: 766-767).

Weber’in Almanya’da yaşandığını belirttiği siyasetçi kıtlığını anlayabilmek için bu satırların Kayzer II. Wilhelm’in savaş öncesinin aksine siyasette etkisizleştiği, imparatorluk kabinesinin dağıldığı, parlamentonun gücünü tamamen yitirdiği, Alman Genelkurmayının Erich von Falkenhayn, Paul von Hindenburg ve Erich Ludendorff öncülüğünde *de facto* askeri diktatörlük kurarak⁴⁹ başbakan Georg Michaelis’ı istifaya zorlamış olduğu (Kitchen 1978: 170-171) ve savaşın buhranının Alman topraklarında hissedilmeye başladığı 1917 yılında yazıldığı kavranması gerekiyor. Weber bu dönemde kendisini aktif siyasete vermiş, Almanya’nın en büyük sorununun yetişmiş

giderek liberalizmden uzaklaşacak, muhafazakâr-milliyetçi ve yayılcı bir devlet haline gelecek, Almanya 1. Dünya Savaşı öncesindeki güç ittifakları arasında onun sayesinde girebilecektir. Görev süresi boyunca parlamentoyu etkisizleştirme ve Alman İmparatoru’nu –kayzer- güçlendirmek için çabalamış, birkaç defa parlamentonun feshedilmesine yol açmıştır (Fulbrook 2017: 130-134).

⁴⁹ Birinci dünya Savaşı boyunca Almanya seferberlik ve sıkıyönetim altındaydı. Bunun pratik karşılığı, devlet iktidarının tamamının Başkomutanlığa -*Oberste Heeresleitung*, *OHL*- devrine karşılık gelmektedir.

siyasal önder olduğunu bütün yazılarında ve konuşmalarında vurgulamıştır. Bu eksikliğin nedeni ise parlamentonun işlevsizleşmesidir.

Parlamentonun üretemediği siyasetçileri üreten rasyonel bürokrasiyi ve patrimonyalizmi Weber'in aynı çatı altında eleştirmesinin nedeni burada yatmaktadır. Weber patrimonyal yönetimin 'siyaset sayesinde yaşayan' yönetici tipi yarattığını savunmuştur. Her şeylerini hükümdar çevresinde kümelenmelerine borçlu olan bu yönetici tipi siyasetten geçinen profesyonel bir arpalıkçı ya da ücretli görevlidir. Bu siyasetçi bir *condottieri*⁵⁰, bir mültezim⁵¹ ya da siyasete yatırım yaparak kazanç elde etmek isteyen Amerikalı bir *boss*⁵² gibidir. Birer siyasetçi makamı olan partiler gazeteler, kooperatifler, sosyal sigortalar ve devlet, siyasi önderler tarafından sadık adamlara dağıtılmış durumdadır (Weber 2017 21). Profesyonel bir meslek haline dönüşen siyasetin bir yanda siyaset sayesinde yaşayanlar, diğer yanda bürokratlar elinde olması Weber için bir eleştiri malzemesidir. Bürokrasinin arızları olarak gördüğü birey özgürlüklerine tecavüzü engelleyecek, bürokrasinin artan nüfuzunu denetleyebilecek ve bürokrasinin doğal sınırlarını çizecek kurum, parlamentodur (Weber 2012b).

İster cumhuriyet ister anayasal monarşi olsun parlamenter devletlerde, siyasi önderin göreve gelmesi esnasında kişisel güç ilişkilerinin dışında kamusal karşıtlıklar da bu sürecin dâhilindedir. Bu mücadele esnasında makamı ele geçirecek olan siyasetçi siyasal sezgileri gelişmiş ve siyasal olarak yeteneklerini artırmış bir kişi olacaktır. Siyasal önder, siyasi becerilerinin gelişmişliği sayesinde makamını elde edecektir. Hâlbuki patrimonyal monarşik bir siyasal düzende en yüksek siyasal makamlar, bürokratların terfi ettiği bir daire görünümündedir. Elbette bu düzende de siyasi beceriler bir noktaya kadar önem taşır ancak artık esas olan siyasal yetenekler değil, ufak ikincil patronaj ilişkileridir. Yönetici klikler bu terfilerde oldukça etkilidir. Parlamenter düzenin aksine patrimonyal yönetimlerde pozisyonları dağıtanlara herhangi bir sorumluluk yüklenmez, zira patronaj ilişkileri ve "makam avı" sahne arkasından yürütülür. Bu nedenle parlamenter siyasal sistemlerde siyasi yetenekleri gelişmiş

⁵⁰ Ortaçağ İtalya'sında sözleşme usulüyle savaşma hizmeti olarak emeğini kiralayan kişi, paralı asker.

⁵¹ Belirli bir bedel karşılığında bir bölgenin vergi toplama işini devlet adına kendi hesabına merkezi otoriteden satın alan kişi, toprak ağası.

⁵² Amerika'da siyasete yatırım yaparak kazanç sağlayan siyasi parti şefleri, patron.

önderler yönetici makamları kazanırken, patrimonyal yönetimlerde patronaj ilişkilerini iyi kuran ve yönetici kliklerle bağlantılı bürokratlar makamlara terfi eder (Weber 2002: 166-169).

Güçlü bir parlamentonun yokluğu bürokrasinin faydasıdır. Eğer parlamento etkin değilse hükümet bürokrasinin rapor ve tavsiyelerine muhtaç kalır. Bu kendisini sürekli yeniden üreten bir kısır döngüdür. Bürokrasinin statü çıkarları, kibri ve denetimsizlikten hoşlanması bu düzenin devamını sağlar.

Weber'in bürokrasinin siyasette etkin olmasına ve parlamentonun güçsüz kalmasına karşı olmasının nedenlerini onun liberal görüşlerinde aranmamalıdır. O, önder siyasetçiler yetişmesini ve Almanya'nın güçlenmesini talep etmekteydi. Önder siyasetçilerin ise güçlü parlamentolarda yetiştiği kanaatindedir. Alman bürokrasisinin ülkeyi sürüklediği felaketin Alman orduları tarafından telafi edildiğini, "mevcut durumun bedeli ne olursa olsun bir sona ulaşmak zorunda olduğunu" (Weber 2012b: 803) belirtir.

Sonuç olarak, Weber moderniteyi, rasyonaliteyi ve bürokrasiyi bir zorunluluk olarak görmektedir. Ancak bu zorunluluk zamanın ruhunun bir dayatmasıdır. Modern kapitalist düzende varlığını sürdüren toplumlar rasyonel bürokratik düzen olmadan yaşayamazlar. Bürokrasi olmadan yaşamayı düşünmek ona göre hayaldir. Bu zorunluluk hali bir olumlama içermemekte, Weber rasyonalitenin yarattığı formel kültürün var olan yerleşik kültürü yok ettiğini savunmaktadır. "Biz demokratik kurumların bireyleri ve taraftarları, maddi güçlerin akıntısına karşı yüzüyoruz" (akt. Kundakçı 2016: 63) derken modernitenin dayattığı rasyonel çelik kafesten yakınmaktadır. Meslek Olarak Bilim⁵³ isimli konferansında belirttiği üzere Formel rasyonel kültürün dayattığı ilerlemeciliğe de şüpheyle yaklaşan Weber ilerlemenin

⁵³ "Meslek Olarak Bilim" – *Wissenschaft als Beruf* - ve "Meslek Olarak Siyaset" –*Politik als Beruf*- 1919'da Weber'in verdiği aynı isimli iki ayrı konferansın metinleridir. Bilim ile ilgili olan konferansı 16 Ocak 1919'da, siyaset ile ilgili olanı ise 28 Ocak 1919'da Münih Üniversitesi'nde, aynı üniversitenin bir öğrenci birliğinin isteği üzerine vermiştir. Öğrenciler kendisinden siyaset konulu konferansı vermelerini istemiş ancak Weber bilim konulu olanı tercih etmiştir. Weber siyaset konulu konferansın, 1. Dünya Savaşı ertesindeki karmaşa içinde Almanya'da Bavyera eyaletinde sosyalist bir devrim gerçekleştirmiş ve Münih Sovyet Cumhuriyeti'ni ilan eden gazeteci ve tiyatro eleştirmeni Kurt Eisner'a teklif edileceğini öğrenmesi üzerine siyaset konulu konferansı da üstlenmiştir (Karasoy 2009: 489).

teknikte gelişme dışında bir manası olup olmadığını tartışır. İlerleme muğlaktır, hiçbir yere varmaz. Her zaman için atılması gereken adımlar vardır. Düşünce ve bilginin sürekli geliştiği bir ortamda yaşayan insan yaşamaktan yorulur ancak yaşamaya doyamaz. Çünkü “elde ettiği şeyler hep geçici ve kesinliği olmayan şeylerdir. O zaman ölüm anlamsızdır, ölüm anlamsız olunca yaşam da anlamsızdır” (Weber 2011: 230-231).

Weber’in formel rasyonaliteye şüpheli bakış açısı onun bir anti-modernist olduğu kanısına yol açmamalıdır. Weber çelik kafes metaforunun perdesinde kaybedilmekte olan bireyselliğin arayışı içindedir ancak her türlü romantik nihilizmden de uzak durur. Isaiah Berlin’in oldukça abartılı ancak içerisinde doğruluk payı bulunan ifadesiyle XVII VE XVIII. yüzyılda yüzlerce prenslik ve prenslik altı yönetimlerce idare edilen Almanlar merkezileşmiş Avrupa devletleri karşısında “ne bir Paris’leri ne merkezleri, ne gururları olmaksızın, ne saray sanatkârı ne de Leibniz dışında bilim insanı yetiştirmeksizin gittikçe taşralaşan kültürlerinde içlerine kapanmışlardır”. Bu taşralaşma, tarihsel rakiplerinin faydalandığı aydınlanma, modernite gibi olgulara kendilerinin aşağılanmalarına aracılık ettiği için öfke duyarak sofu ve romantik bir kültür üretmeleriyle ivme kazanmıştır (Berlin 2010 54-55). Hamann, Herder, Schelling, Fichte gibi Alman romantiklerindeki rasyonalite ve modernite karşıtlığıyla Weber’in şüpheliğini karıştırmamak gerekir. Şüphesiz bu romantik düşünürlerin yarattığı kültürel ortamın Weber’e etki etmiş olması muhtemeldir. Bununla birlikte Weber formel rasyonaliteyi ve moderniteyi kabul etmiş, sadece onun tektipleştirici ve bireyi öğüten yapısıyla mücadele eden bir entelektüeldir.

Rasyonalitenin sonucu gelen teknik ilerlemenin ve teknik ilerlemenin sürdürücüsü bilim insanı ve bürokrat, dünyanın büyüünün bozulmasında en büyük paya sahiptir. Bürokrasi teknik bilgisiyle hem kendi hem de toplum etrafındaki çelik kafesi sağlamlaştırmaktadır. Bu çelik kafes, insanların özgürleşmesine engel olmakta, aynı zamanda katı normatifiği yüzünden insanın kendisini gerçekleştirerek bir siyasetçiye dönüşümünü engellemektedir. Siyasetçinin geliyeceği ortam bürokrasi tarafından kapsanmakta, “insanların çoğunun siyasetle ilişkisi sadece oy kullanmaktan, alkışlayıp yuhalamaktan” (Weber 2017: 15) ibarettir. Formel rasyonel düzenden

bağımsızlaşabilmek ve siyasetçi üretebilmek ancak parlamentoların işlevsel hale getirilmesi ile mümkün olacaktır.

Weber'in çelik kafese siyasal düzlemde karşı direnebilmenin çözümü olarak parlamentoyu gördüğü aşikârdır. Yerel siyasetten, “eşrafla ilişkiler kurarak” yükselen ve parlamenter olan siyasetçi bir önder niteliğinde olacaktır. Bu noktada Weber'in parlamentoya sahip çıkması ilk anda bir çelişki gibi görünür. Çünkü Weber toplumsal yaşamın en baskın sorunlarının değerlere ilişkin olduğunu sıklıkla vurgular. Bu sorunların çözümü için rasyonel bir tutum takınmanın doğru olmadığını belirtir. Parlamento kurumu ise gerek kökleri, liberalizmle olan ilişkisi, rasyonel bir aklın sonucu olması, oluşumundaki ve işleyişindeki sayısız prosedür ve kuralla tam bir formel rasyonel yapıdır. Modern kapitalizmin hesaplanabilir rasyonelliğe dayanması gibi modern hukuk da rasyonel formalizme dayanır. Bunu Weber de belirtir: “yasama formel rasyonel anayasal gerekliliklerle uyum içinde yapılıdır” (Weber 2012a). Parlamentonun birleşimdeki parlamenterler dahi detaylı matematiksel ve iktisadi hesaplamalarla statülerini kazanır. Rasyonalitenin bu denli içerisindeki bir kurumdan Weber'in değerlere ve toplumsal sorunlara ilişkin çözümleri çıkarmaya çalışması çelişki midir? Weber'in hayal ettiği siyasal önder profili incelendiğinde karizmatik otoriteye karşı övgüsü ve meyli olduğu dikkate çarpmaktadır. Her ne kadar Almanya'da eksik olanın birkaç yüzyılda gelebilecek bir siyasi deha veya büyük bir siyasi yetenek değil, sadece bir siyasetçi (Weber 2012b: 766-767) olduğunu söylese de karizmatik liderlere karşı özlemi olduğu anlaşılmaktadır. Parlamentoda yetişerek halkoyu ile işbaşına gelen siyasetçi karizmatik önder bu çelik kafesin dışında siyaset üretebilerek sorunlara çözüm üretebilecektir. Parlamento Weber için bir amaç değil, önderi siyasal olarak eğitecek, yetiştirecek ve topluma tanıtacak bir araçtır sadece. Böylece çelişki ortadan kalkmış olur.

Weber formel rasyonalitenin kardeşlik ahlakına ve caritas'a karşıt olduğu konusunda nettir. Batıda hakim olan bu rasyonalite tarzının ayrıcalıklı sınıflar lehine çözüm ürettiğini açıkça söyler (Brubaker 2017: 72-73). Ancak Weber açısından formel değil tözel rasyonalite üzerine kurulacak bir toplum ve siyasal düzen olup olmadığı sorusu geçersizdir. Zira o bir çözüm önerisinde bulunmamakta, tespit yapmakta ya da en fazla eleştirmektedir. Tözel rasyonalite ve değerler üzerinden yapacağı değerlendirmeler bilim-dışı kalacaktır.

2.2.3. Max Weber’de Otorite, Meşruiyet ve Egemenlik

“Devlet kesin olarak belirlenmiş imperia sahiplerinden oluşan birliktir. ... (bu sahiplerin) imperiaları güçler ayrımının genel kurallarıyla sınırlandırılır. Güçler ayrımı, bir imperium ister onla eşit ister ondan üstün olsun, ... bir başka imperium ile çatıştığı yerde var olur.”

- Max Weber

Weber’in yaşadığı yüzyılda pek çok Marxist, egemen sınıfların sahip olduğu iktidarın kendiliğinden otoriteye dönüştüğünü savunmaktaydı. Buna göre egemen sınıfların düşünceleri o çağın düşünceleridir. İnsanlar iktidar hakkında değil, iktidarın onlara telkin ettiği şey hakkında düşünürler. Weber bu düşüncüyü tatmin edicilikten uzak kabul ederek bu görüşle eleştirel aklın yükselişinin ve o çağda yaşanan mevcut devrimlerin gerçekleşmesini açıklayamadığını düşünmüştür. İtalyan komünist Antonio Gramsci’nin de belirteceği gibi bu mekanik Marxizm hatalıdır, çünkü kapitalizm çelişkilidir ve çelişkiler insanları düşünmeye yönlendirir. Weber’e göre insanlar düşünürler ve bu düşüncelerden sadece bazıları onlarda otorite fikrine yol açar. İktidardakilerin denetimleri de bu düzene katıldığında ortaya meşruiyet fikri çıkar (Sennett 2011: 30).

Literatürde, siyasal iktidar olan devleti tanımlamak için kullanılan en yaygın ve klasikleşmiş tanım Weber’e aittir. Ona göre devlet, “meşru şiddet kullanma hakkına sahip tek otoritedir, meşru şiddetin biricik kaynağıdır”. Weber tanımını ileri taşıyarak siyaseti de devletlerin ya da devletin içindeki grupların gücü paylaşma ve güç dağılımını etkileme mücadelesi gördüğünü belirtmiştir. (Weber 2017: 6-7) Bu tanımını Bolşevik devrimi sonrası savaştan çekilen Rusya’nın temsilcisi olan Troçki’nin 1918 yılında Brest-Litovsk’da yapılan barış görüşmelerinde söylediği “her devlet güce ya da zor kullanmaya dayanır” sözüne atıfla yapmıştır.

Siyasetin açıklanmasında kullanılan önemli kavramlardan olan otoritenin saf şiddetten, yani güçten ayrı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Otorite⁵⁴ güçten ziyade devletin hegemonya araçlarına işaret eder. Güç kavramı iktidardan daha

⁵⁴ Weber otorite, iktidar ve egemenlik kavramlarını birbirlerinden ayrı olarak düşünmemektedir. Weber’in bu kavramları birbiri yerine kullanımından ötürü bu çalışmada da bu üç kavram eş anlamlı olarak kullanılacaktır.

kuşatıcıdır. Her güç iktidar olmayabilir, ancak her iktidar bir güçtür. Güç kavramı güce sahip olanı işaret ederken, iktidar kavramı güce sahip olanla tâbi olan arasındaki ilişkiye işaret eder. Türkçe’de kudret, erk, güç ‘iktidar’ kavramı ile eş anlamlı olarak karşımıza çıkan kelimelerdir. Fakat güç ile iktidar farklı olgulara işaret eden iki kavramdır. İktidar talebi felsefi metinlerde etik değerlerin dışında ve ötesinde varoluş sebebidir. İnsan iktidarı dünyadaki fiziki varlığından önce ister ve hayatta kalmak için iktidarın fiziki görüntüsü olan gücü kullanmaya başlar (Karaismailoğlu 2006: 5).

Gücün ve iktidarın ayırımına ilişkin açıklama gücü yüksek bir tanımı Elias Canetti’de bulabilmekteyiz. Canetti güç kelimesinin “doğrudan” ve “burada olan” bir şeyi işaret ettiğini belirtir. Güç, fizikseldir. Kedinin fareyi yakalayabilmesi, pençeleri arasına sıkıştırabilmesi, öldürebilmesi onun gücüdür. Hâlbuki çoğu zaman kediler farelerle ‘oynar’. Onun kaçmasına, belirli bir alanda dolaşmasına fırsat tanır. Fare bu süreçte kedinin fiziksel gücüne maruz değildir. Ama kedinin iktidar alanının dâhilindedir ve bu iktidar alanında her an kedi tarafından yok edilme çekincesindedir. İşte bu fiziksel olmayan etki iktidardır. İktidar, güç kadar dinamik değildir, soyuttur ancak güçten çok daha fazlasına karşılık gelir. İktidar, sahibi için etki alanı yaratır ve bu alandaki bir kriz anında istendiği zaman güce dönüşebilir (Canetti 2014: 303-304).

Aron da egemenlik ve güç ile farklılaşma kurmaktadır. Egemenlik –*herrschaft*- bir egemenin –*herr*- bulunma halidir. Gücün her buyruğunun meşru olması şart değildir, itaat de bir ödev değildir. Oysa egemenlik kendilerine verilen emirlere uyan kişilerin buna gönüllü olarak rıza göstermeleri üzerine kuruludur. İnsanların itaat etme saikleri de Weber’in egemenlik tiplerinden oluşan bir tipoloji kurmasına yol açmıştır (Aron 2017: 390-391).

Görülebileceği üzere iktidar ve güç birbiri ile yakın ilişki içerisindeki farklı olgulardır. Aralarındaki ilişkinin kopmamasını sağlayan şey iktidar ve güç sahibinin meşruiyetidir. İktidar sahibinin meşruiyeti yok olduğunda bu kritik bağlantı kopar ve ortada şiddet uygulamaktan başka yaptırım şansı olmayan salt güç kalır. İktidar sahibi olamayan gücün de uzun süre korunabilmesi düşük ihtimaldir. Salt güce dayanan bir iktidarın varlığını sürdürebilmesi, o iktidarın kullandığı gücün niteliğine göre

değişmektedir. İktidar sahibi, toplum-grup nezdinde meşru ve geçerli güç kaynaklarını sürdürebildikçe iktidarını koruyabileceği için gücünden ziyade onun iktidar kurduğu grubun rızasını kazanması önem arz etmektedir. Otoriteye karşı özgürlük, insanın içsel efendisinden yani meşruiyet hissinden kurtulmasıyla gelir. Egemenin meşruluğuna inanmamakla efendi dışlanır. Özellikle Napoleon Boneparte'ın işgalleri sırasında Orta Avrupa gazeteleri bu özgürleşim fikrini yaymaya çalışıyor ve kendilerine çizilen kadere inanmamalarını öğütüyordu. Zira egemenin çizdiği kadere inanılan an ona karşı direncin kırıldığı andır. Bu bilinçsel sıçrayışla eski rejimin *-ancien régime-* otoritesinin yıkılmasının onun otoritesini yıkmanın yolu olduğunu keşfettiler. Weber'in düşüncesinin dayandığı kaynak burada yatmaktadır (Sennett 2011: 51-52). Özetle denilebilir ki, insanların otoriteye itaat etmeye zorlanmaları gerekiyorsa egemenin meşruluğundan söz edilemez.

Şüphesiz Weber'in atıf yaptığı sözünde Troçki fiziksel güç kullanımdan bahsetmişti. Devrimci bir sosyalist olan ve Gramsci'nin deyişiyle "mekanik Marxist" söylemlerden hareket eden Troçki ihtiyaç duymasa da Weber siyasal iktidarın gücüne boyun eğme davranışını bir rıza mekanizmasına dayandırma gereğini duymuştur. Ona göre siyasal iktidarın tek dayanağı şiddet olamazdı. Her ne kadar devlet şiddetle içli dışlı olsa da şiddet kullanma tekeli siyasal iktidarın ayırt edici özelliğidir ama tek özelliği değildir. Zira Weber toplumun acz içinde ve çaresizlikten ya da kabul edilebilir başka seçeneğin yokluğundan boyun eğmesini egemenlik biçimleri arasında saymamıştır. Meşruluk iddiası önemli derecede ve ideal tipine uygun biçimde toplum tarafından geçerli sayıldığında egemenlik meşru addedilebilir (Weber 2012a: 333). Şiddet kullanmak medeniyetin başlangıcından beri siyasal iktidarların özelliğidir. Modern devletin ayırt edici özelliği ise şiddeti devletin tekeline almış olmasıdır. Diğer siyasal birliklerde şiddet kullanma yetkisi devletin yanı sıra çeşitli kişi ve kurumların elinde iken modern devlet şiddeti kendi tekeline almıştır (Özenç 2016: 124). Weber bu sebeple fiziksel gücün kullanımını kabul etmiş olup, bununla birlikte tekel niteliğindeki gücü devletin egemenliğine dönüştürecek bir aracı kavrama ihtiyaç duymuştur. Rızayı da beraberinde getirecek olan bu aracı kavram meşruiyettir.

Meşruluk, siyasal iktidarların kaynağını nereden aldığı ve toplumların iktidarlara niçin rıza ettiği sorusunun yanıtıdır. Meşru bir iktidara rıza göstermek toplum için bir gereklilik gibi görülmektedir. Salt fiziksel şiddete, yani güce dayanmadan varlığını sürdüren iktidarın meşru olduğu kabul edilir. Bu noktada en önemli ayırım ‘yasal olan’ ile ‘meşru olan’ ayırımını yapabilmektir. Yasal olan, adından da anlaşılacağı üzere yasalarla ilgilidir. Yasal olan iktidar, mevcut yasalara dayanmak mecburiyetindedir. Yasalar hukukun konusudur. Hâlbuki meşruiyet yasalarla değil toplumsal algıyla ilgilidir ve bu yönüyle sosyolojinin ilgi alanına girer. Bir ülkedeki demokratik düzen bir anarşiste göre despotik bir iktidardır ancak, sistem içerisinde kalıp iktidara kurallarına göre ele geçirmeye çalışan muhalif partilere göre ortada despotik bir rejim değil siyasal rekabet vardır. İnsanlara eziyet veren teokratik bir düzen yerleşik inançlara mensup olanlara göre despotiktir ancak inanca kör körüne bağlı kişiler bu fikre katılmazlar (Russell 2014, 38). Meşruiyetin birincil şartı her zaman yasallık değildir. Meşruiyet kavramının genel olarak anlaşılan anlamı, bir işlemin veya olayın olumlu nitelikteki bir hukuk normuna uygun olmasıdır. Pozitivist anlayışın bu ifade tarzı, meşruiyet kavramını dar anlamını içermektedir ve bu kavramın içeriğinin bütün yönlerini ortaya koyamamaktadır (Atay 1997, 123). Zira meşru olan her zaman yasal değil, yasal olan da her zaman meşru değildir.

Otoritenin meşruluğu konusunda literatür oluşturmuş ve klasikleşmiş kavramları yaratan Weber düşüncelerini aktarırken sıklıkla kullandığı ideal tiplerle açıklama yöntemini otorite-meşruiyet ilişkisini açıklarken de kullanmıştır. Weber geleneksel, yasal ve karizmatik olmak üzere üç ayrı ideal otorite tipi saymıştır.

Egemen, otoritesini asırlık kurallara ve yetkisinin kutsallığına dayandırıyor bu otorite tipi gelenekseldir. İtaat herkesçe onaylanmış kurallara değil gelenekten ve geçmişten güç alan kişiye aittir. Egemenin kuralları katidir ve geçmiş kurallar ancak o geçerli saydığı için geçerlidir. Bu otorite tipinde kimsenin kişiler-üstü kurallara bağlı olarak tanımlanmış alanı yoktur. Rasyonel olarak tesis edilmiş bir hiyerarşi bulunmaz. Tanımlanmış yetki alanı bulunmadığından egemenin keyfine göre yapılmış atamalar ve bundan doğan yetki tartışmaları mevcuttur. Karar verme mekanizmaları ya geleneksel olarak teamüllerle benimsenmiş, ya dışarıdaki emsaller örnek alınarak oluşturulmuş ya

da herkesin egemene teslim olacağı biçimde hükümdar tarafından takdir edilmiştir (Weber 2012a: 346-350). Bu otorite tipinde ast-üst ilişkisi değil efendi-tebaa ilişkisi mevcuttur. Yapılan işler ve alınan kararlar, hep yapılan şeylere uygun düştüğü için meşrudur. Geleneksel meşruluğa sahip egemenin yöntemi, geleneğin kendi içsel koşulları nedeniyle saygın olduğunu söylemekten ve geleneğin bir icat olduğunu gizlemekten ibarettir (Fleury 2009: 93).

Geleneksel otorite kendisini her zaman ilahi kudretle açıklar ve egemenlik yetkisini Tanrı'yla meşrulaştırır. İncil'de geçen “*Ey köleler, dünyadaki efendilerinizin her sözünü dinleyin. Bunu, yalnız insanları hoşnut etmek isteyenler gibi göze hoş görünen hizmetle değil, saf yürekle, Rab korkusuyla yapın. Rab'den miras ödülünü alacağınızı bilerek, her ne yaparsanız, insanlar için değil, Rab için yapar gibi candan yapın. Rab Mesih'e kulluk ediyorsunuz*” (Paulus İncili, Koloseliler: 3:22-25) pasajı, Hristiyan dünyasında geleneksel otoritenin dayandığı temel kaynaklardandır. İslam dünyasında da geleneksel otoritenin net bir ifadesi Emevi Halifesi 2. Velid'in sözlerinde görülmektedir: “*Allah, peygamberinin yolunda onun buyruğunu uygulasınlar, sünneti yerleştirsinler, onun kurallarına ve haklarına uysunlar, insanları yasak şeylerden uzak tutsunlar, hizmetkârları arasında hakkaniyet sağlasınlar diye onun halifesini vekil kıldı*” (Black 2010: 44).

Geleneksel otorite tipi normsuzluk anlamına gelmemektedir. Modern kapitalist toplumun formel rasyonaliteye dayalı normlar hiyerarşisi olmasa da geleneksel otoriteye sahip egemen yine de normlarla çevrilidir. Gelenek olarak adlandırabileceğimiz dini, toplumsal vs. pek çok normdan oluşan kurallar yığına hükümdarın uyması beklenir. Aksi durumda hükümdar meşruluk zeminini yitirmekle karşı karşıyadır. Zira geleneğin gücü tarihin belirli bir anında yaşanmış bir tecrübenin dondurulması ve o tecrübenin tarihi ve evrenini açıklayışına dair kudretine olan inançtan almaktadır. Şüphesiz ki bu inanç hükümdarın kişiliğinden yüce kabul edilir.

Geleneksel otorite Weber'in patrimonyalizm olarak adlandırdığı bir yönetim tarzına karşılık gelir. Formel rasyonalitenin ve modern kapitalizmin kesin muzafferiyeti

nedeniyle Weber tarafından tarihin derinliklerinde kalmış bir yönetim biçimi olarak tasvir edilir.

Weber'in egemenliğini ilan ettiği, standart bir yönetim haline gelmiş olduğunu söylediği otorite tarzı rasyonel otoritedir. Rasyonel otorite herhangi bir yasal normun oluşturduğu çerçeveye sınırlanmış kişi ya da kurumların otoritesi olarak açıklanabilir. Geleneğe değil akılla oluşturulmuş yasalara bağlı olmak rasyonel otoritenin ayırt edici özelliğidir. Siyasal iktidar içerisine kümelenmiş her bir memur-amir kişiler üstü bir norm düzenine sadakatle bağlı olmalıdır. Meşru otoriteye bağlı olan kişi sadece örgütün bir üyesi olarak hukuka itaat etmektedir. Emirler kişiler tarafından veriliyor olsa dahi bu güç hukuktan kaynaklanır. Dolayısıyla siyasal iktidarın bütün resmi işlemleri kurallara ve prosedürlere bağımlıdır. Her kişi ve kurumun belirlenmiş bir yetki alanı mevcuttur ve bu alanın dışına çıkılamaz. Rasyonel meşruluğa sahip bir örgütün içeriği ister siyasi hiyerokratik, kapitalist vs. olsun, kadrosu, etrafı hiyerarşik normlarla çevrelenmiş memurlardan oluşmak zorundadır (Weber 2012a: 336-339).

Weber rasyonel otorite anlatısıyla siyaseti bir güç mücadelesi olarak anlama fikrinden uzaklaşmış görünür. Zira devleti şiddete –*gewalt*- ve güce –*macht*- dayandıran siyasal iktidar tanımı, rasyonel meşruiyet hukuk devleti ilkesini temellendirdiği hukuk devleti ilkesiyle çelişmektedir. Hukuk devleti –*rechtsstaat*- ilkesi ile güç devleti –*machtstaat*- ilkesi birbiriyle karşıttır (Fleury 2009: 98). Güç devleti, siyaseti bütün tümel kategorilere yayarken hukuk devleti siyasal alanın hukuk, ekonomi, kültür gibi çeşitli alanlardan ayrılmasıyla tesis edilir. Weber'in yaşadığı bu çelişki onun üçüncü meşruiyet kategorisi olan karizmatik meşruiyetin dahil olmasıyla çözüme kavuşmaktadır.

Weber rasyonel meşruiyetin özelliklerini sıralarken bu ideal tipi memurluk sistemi ile eş tutmuştur. Rasyonel meşruluğu açıklarken memurun özlüğünden, çalışma şartlarından, memurun 'daire'sinden, maaşından, memurun göreve gelişinden ve görevden ayrılışından vs. sıklıkla bahseder. Modern kapitalizmin gereği ve formel rasyonalitenin bir sonucu olarak rasyonel meşruiyet bürokrasiyle açıklanmakta ve rasyonel otorite hukuka bağlı memurlara dayandırılmaktadır (Weber 2012a: 339-342).

Bunun nedeni, Weber'in bir önceki kısımda tartışıldığı üzere formel rasyonalite karşısındaki teslimiyetini ve kabullenişini ancak onu eleştirmesi ile açıklanabilmektedir. Weber rasyonel meşruiyeti bürokrasiyle açıklayarak bürokrasi eleştirisini bürokrasinin dayandığı rasyonel meşruiyete de taşıma fırsatı bulmuştur. Weber'in istediği siyasetçi tipinin formel rasyonaliteden bağımsız olduğu, bir önceki kısımda yapılan tartışmadan anlaşılmaktadır. Formel rasyonalitenin ürettiği insan kalıbı iyi bir bürokrat ancak kötü bir siyasetçi yaratmaktadır. Bu noktadan bakıldığında Weber'in hâkim meşruiyet kalıbı olduğunu düşündüğü rasyonel meşruiyetle bir diğer meşruiyet kategorisi olan karizmatik meşruiyet, Weber'in çelişkilerine çözüm getirmektedir. Özellikle hukuk devleti-güç devleti çelişkisi karizmatik otorite ile çözüme kavuşturulabilmektedir.

Weber'in bu dikotomiye rasyonel bürokrasi sayesinde kırdığı kabul edilir. Zira bürokrasi sayesinde feodal güç odağından kurtulan monarklar tek güç merkezi olabilmişlerdi. Bununla birlikte bürokrasinin gerektirdiği formel rasyonalite ve yetki alanlarının sınırları da hukuk devletini yaratmıştır (Fleury 2009: 98). Dikotominin bu şekilde çözümünün Weber için ideal bir sonuç olmadığı kuvvetli dayanaklarla iddia edilebilir. Zira 'zamanın ruhu'ndan ötürü adeta kaçınılmaz ve zorunlu bir kötülük olan formel rasyonalite ve ona dayanan rasyonel meşruiyetin de ötesinde bir başka ideal meşruluk tipi olan karizmatik otorite ve meşruiyet vardır.

Karizma terimi bir kişiye atfedilmiş doğüstü, olağanüstü ve istisnai güçler ve nitelikleri tasvir etmektedir⁵⁵ (Weber 2012a 362). Weber'in yaptığı tanımda 'bir kişi' diyerek meşruiyeti öznelletirmesi bir amaca yöneliktir. Karizmatik meşruiyetin özelliği meşruluğun kişinin kendisinden kaynaklanmasıdır. Ne geleneksel otoritedeki gibi meşruluk gelenek ve alışkanlıklardan ne de rasyonel otoritedeki gibi norm ve hukuk düzeninden kaynaklanan bir meşruluk söz konusudur. Meşru olan sistem değil egemenin kendisidir. Bu meşruiyetin onayı özgürce verilir ve başlangıcında bir mucizeye, bir tapınmaya ya da mutlak bir güvene bağlıdır. Başlangıçtan bir süre sonra bu güven ve meşruiyet liderin öz benliğine yönelmeye başlar. "*Şimdiye kadar hiçbir*

⁵⁵ Weber'in karizma kavramını tanımlarken yaptığı kelime seçimlerine dikkat edilmelidir. 'Olağanüstü' ve 'istisnai' kavramları Schmitt'in egemenlik kuramının temelinde de yer almaktadır. Bu benzerlik, Weber'in üzerinde oldukça fazla durduğu karizma kavramı ve tercih ettiği lider tipinin karizmatik niteliklere sahip olması haliyle beraber düşünüldüğünde bu çalışmanın özü bakımından önemli hale gelmektedir.

peygamber niteliğini, kitlelerin kendisine gösterdiği tutumlarına bağlı olarak görmedi. Hiçbir askeri lider ona direnen ve onu hiçe sayanlara affedici olmadı. Böyle bir liderin hizmetine katılmamak dünyanın her yerinde hor görülürdü” (Weber 2012a: 363).

Karizma doğal da olabilir, toplum tarafından yaratılan koşullar ve atfedilen özelliklerden de kaynaklanabilir (Weber 2012a). Bu nedenle karizma hem kişinin doğuştan gelen yeteneklerine hem de karizmatik meşruluğa sahip kişinin yaşadığı toplumda gerçekleştirdiği olağan üstü bir duruma da atfedilebilir. Karizmatik meşruluğa sahip olan karizmatik liderin özelliği, eskiden kopuşu, yenilikçiliği ve olağan durumda yarattığı olağanüstülüktedir.

Karizma meşruluk-yasallık ikileminin karşılaştığı yerdir. Meşru ve yasal olmanın aynı gerçekliğe karşılık gelmediği karizmatik meşruiyetin incelenmesi sırasında apaçık görülür. Zira karizma kuralları yıkan ve kurallara dayanmadan, bir kendisindenliktir. Bu açıdan bakıldığında karizma aynı zamanda irrasyonelliktir. Kendisinden öncekini reddeder, yeni bir tarih yaratır. Bu özelliğiyle hem devrimci hem de kurucu bir yapıdadır.

Bütün meşruiyetine rağmen karizmatik otorite geçicidir. Weber karizmatik otoritenin en büyük açmazının veraset sorunu olduğunu, karizmatik otorite sahibi öldükten ya da başka bir nedenle karizma yok olduktan sonra karizma “rutinleşir”, yani olağanlaşır. Olağanlaşmanın ardından ya geleneksel ya da rasyonel meşruluğa yerini bırakır (Weber 2012a: 366-369).

Geleneksel ve rasyonel otoriteyle kıyaslandığında karizmatik otorite diğerlerinden farklılaşan özelliklere sahiptir. Geleneksel otorite ve rasyonel otorite edilgendir. Egemenler dışsal şartlarla çevrilidir. Gelenek ya da norm düzenine uymadan bu iki meşruiyetin ayakta kalması mümkün değildir. Buna karşın karizmatik otorite etkendir. Meşruluğu kendisinden kaynaklanır. Kendisine olağanüstü nitelikler sağlayan özelliklerini yitirmedikçe meşruluğu da yok olmayacaktır. Diğer iki meşruluk tipi bir sistemin ve statükonun ürünüdür. Geleneksel otorite adet, gelenek ve alışkanlıklardan, rasyonel otorite ise bir norm düzeninin içerisine doğar ve mevcut durumu sürdürürler.

Karizmatik otorite ise var olanın içinden ona karşıt olarak çıkar, fiili durum yaratarak onu yıkar ve kendi düzenini kurar. Geleneksel ve rasyonel otorite şahsiliğten uzakken karizmatik otorite tamamen kişiseldir, hatta tek kişiden oluşur. Geleneksel ve rasyonel otorite itaat edenlere bağımlıdır. Otorite onlar üzerinden açıklanır. Karizmatik otoritede bu öge daha zayıftır. Meşruiyet itaat edenlerden çok otorite sahibi üzerinden açıklanır.

Karizmatik meşruluk tek kişinin özellikleriyle şekillenir. Karizmatik otoritenin diğer otorite tiplerinden bir diğer önemli farkı, Weber'in bu otorite tipinin geçerliliği ve yürürlüğüdür. Weber geleneksel otoritenin ömrünün çoktan tükenmiş olduğu konusunda emindir. Geleneksel otorite, yani *ancien régime* 'eski rejim'dir. Geçmişte kalmıştır. Modern kapitalizmin doğuşuyla tarihe karışmış bir yönetim biçimidir. Modern kapitalizm ise hesaplanabilirliği önceleyen formel rasyonaliteyi tesis edecek olan bürokrasiyle rasyonel meşruluğu doğurmuştur. Weber'in yaşadığı çağın ve ona göre yakın geleceğin hakim otorite tipi de rasyonel otoritedir. Buna karşın Weber karizmatik meşruluğa belirli bir dönem biç(e)memiştir. Weber bu konuda oldukça muğlaktır. Weber karizmatik otoriteyi anlatırken Roma İmparatorluğundan, Atina ve Roma *magistratusunun* peygamberlerden, ilkel av liderlerinden veya Ortaçağ'ın kilise geleneklerinden örnek vererek bu otorite tipinin geçmişte kaldığını sezdirmek istemekte, artık rasyonel otoritenin hâkim olduğunu vurgulamaktadır (Weber 2012a: 364-368). Buna karşın Weber hem Frankfurter Zeitung'a yazdığı ve Ekonomi ve Toplum eserine konan siyasi yazılarında hem de Meslek Olarak Siyaset konferansında açık açık Almanya'nın siyaset için yaşayan dava insanlarına ve karizmatik önderlere ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Karizma kelimesini bir ideal meşruluk tipi olarak kullanmış ve bu tipolojisi klasikleşmiş olan Weber'in karizma kavramını gerek gazete yazısında gerekse konferansından rastgele kullandığı düşünülemez. Weber'in de karizmatik otoritenin her an ve her zaman ortaya çıkabileceğini düşündüğü çıkarımı bu sayede yapılabilmektedir. Bu iddiayı destekleyecek biçimde, tarihin pek çok anında karizmatik liderlerin ortaya çıktıkları görülebilmektedir. Aron yakın tarihli olarak Lenin ve Charles De Gaulle örneğini vermektedir. Lenin halkın güvenini kazanıp eski düzeni yıkarak yenisini kurmuştur. 2. Dünya Savaşı kahramanı olarak Fransızların saygısını kazanmış olan cumhurbaşkanı ve emekli General De Gaulle'ün, Cezayir olayları esnasında Cezayir'in bağımsız olması

ihtimaline karşı Fransa Hükümeti'ne başkaldıran Fransız generallerin hükümete itaat etmelerini istemiş, 1940 yılındaki general üniformasını giyerek bir cumhurbaşkanı olarak değil 20 yıldır ulusal meşruiyetin temsilcisi olarak seslenmiştir. Aron'a göre De Gaulle'ün sadece 2 yıllık cumhurbaşkanlığına karşın 20 yıldır ulusal meşruiyetin kaynağı olduğunu belirtmesi onun rasyonel değil karizmatik meşruluğa sahip olduğunu gösterir (Aron 2017, 393). De Gaulle'ün durumu Weber'in mevcut düzeni yıkmaya ve yenisini kurmak olarak saydığı karizmatik otoritenin niteliklerine tam uymasa da otoritenin yansıtılma biçimi ve toplum kadar generallerin de bu meşruluğa boyun eğmesi aktarılan olayda De Gaulle'ün karizmatik meşruluğa sahip olduğunu göstermektedir. Bir başka yakın tarihli örnekte ise Mustafa Kemal'in saltanatın kaldırılması tartışmaları sırasında saltanatın hilafetten ayrılıp ayrılamayacağına ilişkin görüş bildirmesi görevini üstlenen komisyonun tartışmalarının uzaması ve siyasal belirsizlik oluşması ihtimalinin belirmesi üzerine komisyon toplantısına giderek söylediği sözlerle kendisinin Weber'in anlattığı tarzdaki karizmatik otoritenin tüm özelliklerini taşıdığını göstermektedir:

"Hâkimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye müzâkereyle, münakaşa ile verilemez. Hâkimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları Türk Milletinin hâkimiyet ve saltanatına zorla el koymuşlardı. Bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdir. Şimdi de, Türk milleti bu mütecevizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını isyan ederek kendi eline bilfiil almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzubahis olan, millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız meselesi değildir. Mesele zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu behemehâl olacaktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes meseleyi böyle görürse, fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir" (Atatürk 1969: 690-691)

Bu örnekler göstermektedir ki Weber'in kategorilendirdiği karizmatik otorite tarihin her döneminde ortaya çıkabilir ve kendi meşruiyet alanını yaratabilir. Rasyonel meşruluğun hâkim olması ve çağımızın hâkim ahlakının rasyonaliteye dayanması, irrasyonel çıkışların olamayacağı anlamını taşımamaktadır. Weber'in de arzusu budur.

Rasyonaliteye ve patrimonyal yönetime olan olumsuz bakışı önceki kısımda tartışılmıştı. Bunun yanı sıra karizmatik nitelikleri ön plana çıkan siyasetçi tipini ise yücelttiği görülmüştü. Meslek Olarak Siyaset konferansında Almanya'nın karizmatik niteliklere sahip siyasal lider eksikliğini ise sıklıkla vurgulamıştır (Weber 2017: 65-66). Yine aynı konferansta meclisteki karizmatik bir demagogdan bahsederek karizmatik otoriteyi modern çağlara taşımıştır (Weber 2017: 9-10). Weber'in metinlerinden anlaşılabilir ki, geçmiş zamana ait gördüğü karizmatik otoriteyi dönüştürerek modern çağa aktarma arzusundadır. Karizmatik liderin yıkıcılığını, istisnailiğini, irrasyonelliğini ve olağanüstülüğünü olağanlaştırma derindedir. Parlamentolarda yetişmiş karizmatik siyasetçiler seçim yoluyla yani rasyonel yöntemlerle iş başına gelerek rasyonelleşmiş bir karizmayla siyasal iktidar sahibi olacaklardır.

2.2.4. Max Weber'de Hukuk Anlayışı ve Anayasa'ya Liberal Bakış

“Mantığın hüküm sürmek istediği yerde varlığı için, özellikle geleneksel hukuk gibi, var olmasından başka hiçbir nedeni olmayan tüm haklar yok olmak zorundadır.”

- Max Weber

Yasanın ve yasallığın yorumlanması Weber'in batı ve modernite anlatısı için anahtar role sahiptir. Batı hukukunun rasyonelleştirilmesi Weber'in hukuk sosyolojisinin temelinde yer alır. Bu çözümleme, kapitalizm ve bürokrasi gibi modern güç yapılarının yasallaştırılmasına dair bahsiyle de eklektik bir görünüm sergiler. Modern olan bütün toplumsal düzenlemeler ve kurumsal işlevler yüksek seviyede formel rasyonalitenin özelliklerini sergiler (Boucock 2000: 81). Bununla beraber Avrupa'daki iki hukuk geleneğinden sadece biri rasyonel hukuk düzenini yaratmıştır. Weber'in işaret ettiği üzere bu iki hukuk geleneğinin birisi hukuku pratik sorunların çözüldüğü bir zanaat –*craft*- olarak gören İngiliz tarzı (Weber 2014: 237), diğeri ise hukuka akademik bir disiplin olarak bakan ve hukuku bir bilim olarak gören kıta Avrupası geleneğidir (Weber 2014: 243). Ortaçağ İngiltere'sinde pratik hukuk içtihatlarla ve uygulamayla ilerleyip hukukçu mesleğinin eğitimi işi usta-çırak ilişkisi içerisinde halledilmişken kıta Avrupası'nda sadece hukuk okulu mezunlarının hukukçuluk yapmasına izin verilmiştir (Weber 2014: 240-243). Bu durum kıta Avrupası'nda teorik ve soyut temelli bir hukuk anlayışının oluşumunu sağlarken

İngiltere’de hukuk işi bir meslek olarak, gündelik yaşamın somut işlerine ilişkin olarak gelişti. Şüphesiz ki bu şartlar altında ikiye bölünmüş hukuk tiplerinden İngiltere’de değil kıta Avrupası’nda rasyonel hukuk ve yasanın rasyonelleşmesi anlayışı doğabilme şansı bulabilmiştir. İçtihatlarla yürüyen bir hukuk sistemi özelden özele gitme yolunu tercih eder. Özelden genele giderek norm üretme çabası bulunmaz. Aksine kıta Avrupası’nda ise akademik hukuk öğretimi, teorik eğitimin bir sonucu olarak, norm ve kavram üretmeye yönelmiş, olguların rasyonel ve mantıksal yorumuyla şekillenmiş bir yapıyı oluşturmaya çalışmıştır (Weber 2014: 343). Böylece hukukun rasyonelleşmesi ve normlar hiyerarşisinin oluşması ilk önce İngiltere’de değil kıta Avrupa’sında gerçekleşmiştir. Kapitalizmin gelişimiyle birlikte uzmanlaşmış hukuk bilgisine karşı hissedilen ihtiyaç profesyonel avukat tipini ortaya çıkarmış, bu hukukçu tipi ise uzmanlaşmış ve rasyonelleşmiş bir eğitimi, yani akademiye zorunlu kılmıştır (Weber 2012b: 141).

Weber’e göre hukukun rasyonelleşmesi ile ekonominin rasyonelleşmesi ve kapitalizmin doğuşu bunlardan herhangi biri diğerinin sebebi olmadan birbirlerini destekleyerek oluşmuş yapılardır. Otoritenin örgütlenme biçiminin rasyonelliği arttıkça irrasyonel düzenlemeler ve prosedürler de yerini rasyonel yasalara terk etmek zorunda kalmıştır. Giddens gibi çeşitli Weber yorumcuları formel rasyonelitenin özündeki hesaplanabilirlik ögesinin hem ekonomi hem hukuku rasyonelleştirdiği (Giddens 2001: 56) kanısında olsa da Weber iki rasyonelleşmenin eşgüdümlü olmadığını, ekonomik yaşamdaki burjuvanın saf mantıksal hukuku pratik olmayan ve hayattan uzak olduğu – *lebensfremd*- kanısına sahip olduğunu vurgular (Weber 2012b: 221). Hukukun rasyonelleşmesi, hukuk devletinin –*rechtsstaat*- kurulması anlamına da gelmektedir. Anayasal devlete karşılık gelen *rechtsstaat*, Weber’in eserlerinde sıkça gündeme gelmez. Buna karşın Weber’in tasvir ettiği modern rasyonel meşruiyet ve rasyonel otorite hukuk devletini tasvir etmektedir.

İkinci bölümün ilk kısmında belirtildiği üzere Weber’i ideoloji diyagramında bir yere oturtmanın zorluğu ortadadır. Bununla birlikte, her ne kadar çeşitli eleştirileri ve önemli sapmaları olsa da Weber’in diyagramda kendisine bulacağı yer liberalizmin etki çevresinde olacaktır. Her şeyden öte, yasa kavrayışını algılamasında, egemenin

meşruluğunu kavrayışında ve yasanın rasyonelliğine atfettiği değere bakıldığında Alman düşünürün liberalizme oldukça yakınlaştığı göze çarpmaktadır. Diğer meşruluk biçimlerinden farklı olarak rasyonellik temelinde kurgulanan yasal iktidar –*legale Herrschaft*- gayri şahsi bir iktidar olarak hukuk devleti – *rechtsstaat*- idealinden kendi özünü bulur. Bir yurttaşın kamu görevlisinin kararına uyması bunun devletin bir kararı olmasından kaynaklanır. Devletin kararı ise bir yasa çerçevesine dayanmakta ve yasanın gereklerini yerine getirmektedir. Bu bağlamda yürütme organlarının işlevlerinin yalnızca yasaların uygulanmasına indirildiği varsayılmıştır. Yönetenler ve memurlar sadece yasal bir sığata dayanarak hareket edebilirler ve işlemleri zorunlu olarak yasal bir çerçeve içinde olur. Hukuk devleti ideali bütün keyfi iktidarın ortadan kaldırılmasıdır (Chevalier 2010: 62). Siyasal iktidarın dayandığı bu normlar silsilesi, toplumun üyesinin itaatinin bir şahsa değil herkesin üzerindeki gayri şahsi düzenedir – *unpersonliche ordnung*- (Özenç 2016: 204). Bu kapsamda Weber'in klasik liberal paradigmayı izlediğini belirtmek hatalı bir tutum olmayacaktır.

Toplumun her üyesinin uyduğu hiyerarşik silsileye bağlı ve siyasal birliği çevreleyen hukuk düzeni normlar hiyerarşisidir. Bu hiyerarşinin tepesinde ise anayasa yer alır. Liberal hukuk teorisinin kilit kavramı olan anayasanın ideal formu ‘*gubernaculum*’ ile ‘*jurisdictio*’nun zıtlık içinde bulunduğu bir yapıya benzer. 18. yüzyıldaki *ancien régime*’lerin birer *rechtsstaat*’a dönüşümü sürecinde doğrudan mutlak gücün yerini yasanın iktidarının alması sonucu *gubernaculum-jurisdictio* dikotomisi formel rasyoneliteye denk düşecek şekilde oluşmuştur (Palombella 2009: 27-28). 1789’da Fransız devrimciler de anayasayı salt bir hukuki metin olarak değil, monarkın mutlak iktidarının sınırlandırılması şeklinde algılıyorlardı (Teziç 2013: 161). Çağdaş anayasalarda bulunması gerektiği belirtilen *telos* da yukarıda bahsedilen dikotomiye dayanan formel rasyonelite üzerinde meydana gelmiştir. Bir anayasada egemenin isteği ve devlet iktidarı olarak beliren *gubernaculum*, iktidarın sivil denetimi (Turhan 1994: 5) olarak beliren *jurisdictio* ile sınırlandırılması, anayasanın telosunun ne olduğunu gösterir niteliktedir. Anayasalarda olması gerektiği belirtilen *telosun* (Sartori 1962: 855) kaynağı bizzat anayasalcılık fikrinin tarihsel süreç dâhilinde geçmiş olduğu süreçlerden, uğruna mücadele verilen kişi hak ve özgürlüklerinden oluşmaktadır. Anayasalar örgütlü siyasal toplumu, yani devleti kısıtlayan ilkelere sahip konumdaki

metinlerdir (Erdoğan 1997: 14). Bu kapsamda, her devletin bir anayasası bulunabilir ama bu durum her ülkeyi anayasal yönetim altında – *rechtsstaat*- yönetilmekte olduğunu işaret etmez. Anayasal devletlerinin anayasası, devlet yönetiminin genel çerçevesini belirlemenin yanı sıra kişi hak ve özgürlüklerini de açıkça göstermelidir (Sartori 1962: 856).

“Anayasalcılık, iktidarı parçalayarak siyasi iktidarın faaliyeti üzerinde etkin sınırlamalar sağlar” (Friedrich 1999: 29). Bölünmemiş bir siyasi iktidar olarak devlet, anayasalcı düşünürler için birer korku nesnesidir. Fransız Devrimi ve onu takip eden anayasalcılık hareketlerine ilham olan Yurttaş Hakları Beyannamesinde de belirtildiği üzere “*İnsan haklarının sağlanmadığı ve kuvvetler ayrılığının belirlenmediği bir toplumda anayasa yoktur*” (m. 16). Bundan ötürü anayasalcılığın esas amacı mutlak monarşileri kısıtlayarak bireylerin hak ve özgürlüklerini sağlamak olmuştur. Bu amacı hayata geçirmesinin temelini de asli konulardaki geniş uzlaşmaya dayanmaktan almaktadır. Eğer geniş çapta bir uzlaşma ortada yoksa anayasalcılığın da düzgün çalışması beklenmemelidir (Hardin 1999: 84).

Anayasalcılık, mutlak monarşileri yıkarak anayasal monarşilerin kurulmasına ön ayak oldukça hukuk devleti –*rechtsstaat*- de gündeme gelmiştir. Hukukun dışında herhangi bir devletin olamayacağı, devletin sadece hukuk var olduğunda var olabileceği varsayımına dayanan bu görüş, anayasalcılığın bölünmüş iktidar ve insan haklarını koruyan yasa kabulleri ile de yakından ilişkili durumdadır. Buna göre devletin kendisi en üstün ve egemen hukuk sistemi olmuştur (Kelsen 2016: 125). Hukuk devleti kavramı anayasalcılığın eriştiği kritik bir düzlemdir. Hukuk devleti anayasal devletle aynı manaya sahiptir denilebilir. “Anayasal devlet, devletin hukukla bağlı bir devlet olarak ‘hukuk devleti’ biçiminde kurulması gerektiğini ifade eder. Dolayısı ile anayasal devlet ile hukuk devletinin amacı temelde aynıdır” (Özbudun 2015: 57). Hukuk devleti hukuku siyasi iktidarın üzerinde tutar, hukuku devlet için feda etmez. Hukuk devletinde esas kaygı devletin yasallığı, yani siyasi iktidarın meşruiyeti değil hukukun devlet üzerindeki egemenliğidir (Erdoğan 1997: 72). Hukukun devlet üstündeki egemenliğini kurmanın teminatı olarak, değiştirilmesi yasalardan daha zor olan yazılı anayasalar çözüm olarak bulunmuştur.

Bu bağlamda anayasalcılığın gerektirdiği zorunluluklar anayasanın üstünlüğü, hukuk devleti, insan hakları, kuvvetler ayrılığı ve demokrasidir (Erdoğan 1997: 24-26). Bundan dolayı tarihsel süreçte anayasalcılığın hukuk devletiyle örtüşmesi mutlak bir zorunluluk olmuştur. 17. Yüzyılda anayasalcılık hareketleri halk egemenliği teorileri, kişi hakları, demokratik haklar ve en önemlisi, klasik liberalizm ile birlikte yürümüştü. 19. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise anayasalcılığı savunmak liberalizmi savunmak demektir (Vincent 1987: 81).

Liberal-anayasalcı yaklaşımın büyük değer atfettiği teori şüphesiz ki kuvvetler ayrılığıdır. Klasik liberalizmin siyasal iktidarı sınırlamak için hissettiği büyük arzunun yansıması Weber’de de görülebilmektedir. Weber’e göre devlet kesin olarak belirlenmiş *imperia*⁵⁶ sahiplerinden oluşan ‘birlik’tir -*anstaltsmassige vergesellschaftung*-. “Bu sahipler yerleşik kurallara göre seçilir, *imperiaları* güçler ayrımının genel kurallarıyla sınırlandırılır, içsel olarak her biri buyruk verme yetkisinin meşruluğunu gücün sınırlandırılması ile ilgili kurallar dizisiyle belirlenmiş bulur” (Weber 2014: 27). Weber liberal hukuk anlayışının olmazsa olmazı olan kuvvetler ayrılığını öylesine benimsemiştir ki sistematik kamu hukuku teorisinin sadece batıda gelişimini de rasyonel olarak yetki sınırları çizilmiş bir güçler ayrılığı formuna sadece batının sahip olmasıyla açıklar.

Weber’in yaşadığı dönemde ise *rechtsstaat* açısından tipik olan ayrılıklar birleşmeye dönme eğilimindeydi. Bismarck’ın uyguladığı politikalar 19. yy sonlarında Almanya’yı bir sosyal devlet görünümüne büründürmüştü. Bismarck modeli olarak da adlandırılan ve Bismarck modeli veya Alman modeli şeklinde adlandırılan bu politikalarda sosyal harcamalar ve sosyal haklar gelişkin, piyasanın ekonomiye katılımı düşüktür. Hak ve özgürlüklerin sınıf ve statü bazlı dağıtılması nedeniyle korporatist özellikler gösteren bu model refahın dağıtılmasında devlete vurgu yapar ve temel olarak ailenin önceliği işaret eder (Şanlıoğlu 2011: 16). Devletin ekonomide görünür hale gelmesi piyasanın ağırlığını azaltmış Yasamanın yürütme ve yargıya geniş çaptaki

⁵⁶ *Imperia* ya da *imperium*, kökeni Roma’ya dayanan ve Roma özelinde sadece belirli *magistratusta* bulunan bir yetkidir. *Imperium*, kendisine sahip olan kamu görevlisine göreviyle ilgili olarak emir verme yetkisini vermiştir. Weber de bu yetkiyi modern çağa taşıyarak devletin her bir erkinin diğer erklerle karşı kullandığı yetki dairesini tasvir etmektedir.

toplumsal görevleri yerine getirmesi için yetki tanınmasıyla idari-sosyal devlet – *sozialstaat*- almış, kuvvetler ayrılığı zayıflamıştır. Özetle kuvvetler arasındaki ayrımlar muğlaklaşmış haldedir. Devletin topluma daha fazla müdahale etmesiyle *rechtsstaat*'ın özü olan devlet-toplum ayrışması sona ermiştir. Weber 'hukukta rasyonellik, hesap verebilirlik ve öngörülebilirlikte kriz' olarak adlandırdığı bu süreci üzüntüyle karşılar (McCormick 2015: 83).

Weber hukuka bağlılık ve anayasalcılık bağlamında liberal hukuk teorisine yakındır. Aynı zamanda hukuku ve hukuka bağlılığı siyasal iktidarın meşruluğunun temeli olarak görür. Bununla birlikte Weber'in pozisyonunu hem liberallerden hem de Kelsen'in aldığı pozisyondan uzaklaştıran nüanslar mevcuttur. Schmitt'in de vurguladığı gibi Kelsen "burjuva *rechtsstaat*'ının mükemmel –*par excellence*- bir teorisyenidir". Kelsenci hukuk doktrini temel bir ilkenin altında toplanmış anayasa, yasa ve diğer hukuki normlarla hiyerarşik olarak dizilmiş bir yapıyı öngörür. Buna göre her bir norm, bir üstteki norm ile kendisini meşru ve geçerli hale getirir. En soyuttan en somuta doğru aşağı inen bu normlar hiyerarşisi devletin varlık nedenidir. "Bu iki sistem [devlet ve hukuk] özdeş olmak zorundadır. Çünkü aynı toplumun iki farklı sistem tarafından oluşturulmuş olması mümkün değildir. Öyleyse devlet bir hukuk düzenidir" (Kelsen 2016: 123-124). Kelsen'in pozisyonu devletin hukuktan bağımsız bir şey olmadığı normatif hukuk fikrinin temsilcisi olarak Weber'in durduğu noktadan ayrı bir yerdedir. Kelsen hukuku siyaset ve sosyolojiden tamamen ayırarak 'saf hukuk kuramı' oluşturmuş ve her ne kadar metafizikten arınmış bir kuramı oluşturduğunu iddia etse de (Kelsen 2016: 38-39) varlığını iddia ettiği 'temel norm' – *grundnorm*- metafizik bir karaktere bürünmektedir. Bir yasayı var olan anayasayla, anayasayı daha eski bir anayasayla, eski anayasayı da çok daha eski bir anayasayla meşrulaştırmakta ve her yasanın kökenini tek bir kaynaktan çıkmış en eski anayasaya dayandırmakta ve buna 'temel norm' adını vermektedir (Kelsen 1949: 115). Böylece her ne kadar ilk norm koyucuyu bir kişi ya da meclis olarak açıklasa da bütün yasal normları tarihin bilinmeyen zamanları ile açıklayarak bir tür metafiziğe sapmaktadır. Halbuki Weber'in hukukta durduğu nokta hem sosyoloji ve siyasete daha açık hem de metafiziğin her biçimine kapanmış durumdadır. Weber'in hukuk devleti var olan düzenin hukuki normla bezeli ve kişisellikten uzak olması anlamında *rechtsstaat*'tır. Weber hukuku

devletle özdeş ve her şeyin üzerinde bir kategori olarak değil, toplumsal koşullarla üretilmiş ve siyasal iktidarın yönetimindeki bir yapı olarak görür. Weber her ne kadar şüpheyile yaklaşırsa da ona göre hukukun kökeninde bir eyleme karşı alışkanlıktan doğan psikolojik uyum davranışının bağlayıcı olarak deneyimlenmiş davranışa sebep olması ve topluluk içerisinde bu davranışın kabul görmesidir (Weber 2014: 189). Weber'in hukuk anlayışının temelinde bireysel bir uyumun toplumsala dönüşmesi bulunur. Psikolojik bir davranışın sosyolojik bir olguya dönüşümü söz konusudur, bu açıdan ampiriktir. Hukukun yaratılması ve uygulanmasının her aşamasında normları çoğu zaman ikinci planda değerlendirmiştir. Normlar rasyonel hukuk düzeninin bir unsuruyken ilkel toplumlarda 'yasa yapma' ve somut soyut normların somut olaylara uygulanması anlamında 'yasa bulma' arasında fark bulunmaz (Weber 2014: 29). Dolayısıyla modern normların kökeninde norm değil somut olaylara karşı geliştirilen 'içtihatlar' mevcuttur. 'Başlangıçta' yukarıdan dayatma yöntemiyle, yani yasal zorlamayla oluşturulan kurallar bütünü mevcut değildi. Bu nedenle normlar oluşmazdı. Hukukun hiçbir normatif temelini bulunmaması buna ilişkindir. Alışkanlıkların hukuka dönüşmesinin ardından norm olarak ortaya çıkan ilk kurallar geleneksel otoritenin bir sonucudur. Belli gelenek ve göreneklerin kutsallığı ve bu kutsallıklara uymamanın sonucunun büyüsel sonuçlarla gazaba uğramak olması sonucu ilk geleneksel hukuki normlarla karşılaşılabılır. Bunun yanı sıra karizmatik ilham sonucu açık zorlama yöntemiyle de normlar oluşmuştur (Weber 2014: 198-199).

Weber'in teorisinde "rasyonel" kavramının hesaplanabilir ve öngörülebilir olmaktan çok akılcılığı yani rasyonalizme karşılık geldiği durumlar söz konusudur. Eserlerinde normlardan bahsettiği alanda Weber'in, hukukun somut olaylardan çıkarılması halini irrasyonellik olarak adlandırdığı görülür. Kadı adaleti ya da İngiliz hukuk geleneğinin jüriye dayalı yargılama düzeni bu anlamda ampirik ve irrasyoneldir (Weber 2014: 332). Hatta jüri salt irrasyonel olduğu için İngiliz toplumunda kıymetlidir ve somutluğu temsil etmesi yönüyle ilkel dönemin kehanetlerine benzer (Weber 2014: 201-202). Weber benzer biçimde prenslerin imtiyaz verme biçiminde özgür takdir verme yetkisini de somut olaylara dayanması nedeniyle ampiriktir ve bu anlamda irrasyoneldir. Patrimonyal hukuk olarak Weber tarafından kavramsallaştırılan imtiyazlara dayanan bu hukuki düzen modern kapitalizmle çelişmeye başladığı anda

terk edildi. Sınıf imtiyazına dayanan patrimanyol hukukun zararı, hukuki ve idari sistemin gayri şahsileşmesine ve nesnelleşmesine bağlı olarak dikkat çekti. Bu durumda formel hukuki eşitlik ve normlarla prenslerin güç istenciyle çakışarak imtiyaz sahipleriyle karşı karşıya geldi. Bu noktada prenslerin idarecilerine tebaasının ihtilaflarının çözümü için verdiği düzenlemeler, hukukun nesnel normlara bağlanmasının yolunu açmıştır. Weber bu düzeni patriyarkal hukuk olarak adlandırmaktadır (Weber 2014: 332). Patriyarkal hukuk sistemi hakların varlığını olmasa da bir anlamda özel hukuk düzeninin varlığını garanti altına almaktadır. Norm düzeninin kuruluşu patriyarkal hukukun tesisiyle mümkün olabilmektedir. Prense bağlı bürokrasinin oluşumu ve bürokrasiye dikte edilen düzenlemeler idarenin keyfiliği riskini de ortadan kaldırmıştır. Özel hukukun bu biçimde garanti altına alınışı rasyonalitenin burjuva çıkarlarıyla prensin çıkarlarını uzlaştırmasını sağlamıştır.

Özetle, Weber'e göre norm düzeni rasyonalitenin çıkışıyla doğrudan ilintilidir ve bu bağlamda hukukun kökeninde normların birbirini takip etmesi ve her bir üst normun diğerini meşrulaştırması yatmamaktadır. Weber hukukun teknikliğinin ve demogojisinin siyaseti de etkilemesinden şikayetçidir. Fransız hukukçularının 1789'dan beri Fransız parlamentosunda etkin olmaları hukukun ruhunu siyasete de yansıtmıştır (Weber 2011: 34). Hukuk somut olaylara ve somut olaylara getirilen ampirik çözümlerden ve alışkanlıklardan oluşmuştur. Norm düzeni, tarihin oldukça ileri bir aşamasında ortaya çıkmış bir gerekliliğin yansımasıdır. Bu açıdan bakıldığında Weber'in devletin yasallığı ve rasyonelliği konusunda bir kuşkusu yoktur. Devletin bir norm düzeni mevcuttur. Ancak bu norm düzeni toplumdan bağımsız ve ondan üstün değildir. Weber hukuku saf bir 'olması gereken' olarak algılamaz. Hukuk ancak kapitalizmin etkisinde, hesaplanabilirliği ve öngörülebilirliği tesis etmek anlamında 'olması gereken'dir. Weber'in anlatısında hukuki normatifliği bozan etken, karizmatik unsur ve onun içerisinden çıkması öngörülen kurum olarak parlamentodur. Zira karizmatik otorite tarihin belirli bir anında ortaya çıkarak var olan düzeni yıkar, yerleşik düzeni ortadan kaldırır ve kendi kuralını koyar (Weber 2012b: 366-369). Bu açıdan karizma normatif düzenin karşıtıdır. Bununla birlikte Weber ölümüne yakın ortaya koyduğu eserlerinde Almanya'nın kurtuluşu için parlamentodan yükselecek bir karizmatik liderden söz ederek hem karizmatik otoriteye olan inancını açığa vurmuş hem de Ekonomi ve

Toplum'da tarihin eski dönemlerinde kalmış olarak anlattığı karizmatik lideri ve onun meşruiyetini modern çağlara taşımıştır. Weber adeta iki ideal tipinin karışımı olan ve siyaset için yaşayan bir lider tipini anlatmaktadır. Rasyonel siyasal sistemin içerisinden yükselerek normatif hukukun sınırlarında hareket eden bir karizmatik lidere olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Weber'in öngördüğü hukuk düzeni normlarla kendisine çizilmiş sınırların dışına çıkmayan, ancak kendisine çizilmiş norm alanı oldukça gelişmiş bir siyasetçiyi öngörür. Bu siyasetçi parlamentoda yetişmesi anlamında anti-monarşik, halkoyuna dayanmasıyla demokratik ve *rechtsstaat*'a sadık olması bağlamında normlara saygılıdır.

2.3. Siyaseti Yeniden Keşfeden ve 'Siyasal Olan'ı İcat Eden Hukukçu: Carl Schmitt

“Siyasal toplum ya da siyasal dernek yoktur.

*Yalnızca tek bir siyasal varlık –
tek bir siyasal topluluk vardır.”*

- Carl Schmitt

“Schmitt Roma yanarken hidrolik teorisi çalışan ender düşünürlerden birisidir.

Bilindiği gibi entelektüeller böyle durumlarda genellikle keman çalmayı tercih ederler. “

- Hugo Ball

Bu başlık altında, Weber'in incelendiği bir önceki kısımda uygulanan sistematik sürdürülecektir. Schmitt'in parlamento kavramına ve parlamenter düzene ilişkin görüşleri beş başlık altında değerlendirilecektir. Öncelikle Schmitt'in biyografisi yardımıyla düşünürün siyasal kişiliğine değinilecek, ardından Schmitt'in rasyonalite, hukuk ve hukuk devleti, meşruiyet ve egemenlik ile parlamento ve parlamenter düzen ile alakalı görüşleri ayrı başlıklar altında incelenecektir.

2.3.1. Carl Schmitt'in Siyasal Kişiliği

“Nazi bakterisinden içtim ama etkilenmedim.”

- Carl Schmitt (1947'de Nuremberg duruşmalarındaki savunmasında)

“Nobel ödülü

sahibi değil Prusya Devlet Danışmanı –Staatsrat- olduğum için müteşekkirim.”

- Carl Schmitt (1972 yılındaki bir radyo mülakatında)

Siyasal düşüncenin en tartışmalı isimlerinden olan Carl Schmitt bazılarına göre temel niyeti mevcut demokratik rejimi korumak olan biri, kimilerine göre son derece anti-demokratik, devrim karşıtı ve mutlakiyetçi, kimi yorumculara göreyse modern dünyada yitmekte olan yetkeye (otoriyeye) saygıyı telafi etmek isteyen bir tutucu ve nihayet çoğu yorumcuya göreyse göreyse başından beri varoluşsal bir metafiziğe bağlı düpedüz bir faşisttir (Deveci 2002).

Schmitt'i okurken unutulmaması gereken iki olgu vardır. İlki, Schmitt'in bir hukukçu olduğudur: *“Kendimi yüzde yüz bir hukukçu gibi hissediyorum, başka bir şey gibi değil. Zaten başka bir şey olmak da istemiyorum. Ölene kadar hukukçu olacağım ve bir hukukçu olmanın yol açtığı bütün talihsizliklere katlanacağım”* (Carrino 2019: 254). İkincisi ise, Schmitt'in hukuku siyasetten soyutlamayan bir hukukçu olduğudur. Schmitt bir olaya hukuki yorum getirirken salt yasallıktan, normlardan anayasal çerçeveden ve mevzuattan bahsetmiyordur. Hatta salt normlarla bir fikri desteklemesine rastlamak güçtür. Schmitt, hukuku siyasetin bir uzantısı, bir türevi olarak yorumlar. Bir hukukçu olmasına karşın siyaseti, hukuk dâhil bütün kategorilerden soyutlayarak pür haliyle yorumlayabilen 20 ve 21. yy'ın tek düşünürü olarak Carl Schmitt anılsa büyük bir hata yapılmış olmayacaktır. Schmitt'te ne legalistler gibi devleti ve toplumu yasayla ve normlar hiyerarşisiyle açıklama, ne liberaller gibi siyaseti olabildiğine dışlayıp elde kalan kısmı ahlaki bir kılıfla sunma çabası, ne de sosyalistler gibi siyaseti ekonominin alelade türevlerinden biri haline getirme uğraşısı bulunur. Schmitt'in yaşamı boyunca verdiği eserlerin dolaylı ya da doğrudan hedefi, demokrasinin liberalizmle işbirliğinin hatasına işaret etmek olmuştur.

Schmitt çağının siyaseti ahlaki bir duruşa endeksleyen liberalleri ile siyaseti ekonomiye bağlı bir kurum haline getirmiş sosyalistleri arasında yeni bir yol açarak pür siyaseti tekrar gündeme getirmesinin yanı sıra ‘siyasal olan’ın da mucididir. Schmitt Türkçe’ye ‘Siyasal Kavramı’ olarak çevrilen kitabı ‘*Der Begriff des Politischen*’de Almanca ‘*politik*’ yerine ‘*politischen*’ tercihiyle siyasal ve siyasal olan farkını ortaya koyar. Zira ‘siyasal’ isimken ‘siyasal olan’ sıfattır. Böylece Schmitt hep vurguladığı gibi siyasalın iktisadi, dini, estetik vb gibi bir kategori değil bu kategorilerin önüne gelebilecek bir sıfat olduğunu göstermek istemiştir. Böylece siyasal olan ayrı bir kategori değil, bütün kategorilerin içerisindeki bir yoğunluk derecesi olmuştur.

İlk bölümde incelendiği üzere liberalizm ile demokrasi hareketlerinin 17. yy’dan itibaren eşgüdümlü hareket etmesi ve ‘demokrasi’nin dalga dalga genişleyerek egemen yönetim biçimi olması, çağımız demokrasininin gizli sıfatını açığa çıkarmayı gerektirmektedir: liberal demokrasi. Bu hareketlerin eşgüdümü nedeniyle temsil kavramı ancak bu yüzyılda demokrasinin özüne yedirilebilmiştir (Pitkin 2004: 337) Liberalizm dalga dalga yayılan demokrasi hareketlerine o kadar işlemiştir ki demokrasi liberalizmin bileşenleri olmadan düşünülemez olmuştur (Hardt ve Negri 2004: 261). Öyle ki, liberalizm bir *modus vivendi* olarak evrensel hoşgörü ve çoğulculuk düzeni olarak varolan bütün ideolojilerin üzerinde bir yere yerleştirilmiş (Gray 2003: 8-11), ya da siyasal liberalizm adıyla bütün makul kapsamlı doktrinlerin kendisi altında yaşayabildiği bir düzen -ama doktrin değil (Rawls 2007: 56-57)- olarak yüceleştirilmiştir. 70’li yıllardan beri liberalizmi, etkileşim halinde olduğu faydacılıktan soyutlayacak bir çıkış yolu bulma çabası güdülmüştür (Kymlicka 2016: 73). “Özellikle Rawls geleneksel faydacı liberal ilkeleri Kantgil ahlak felsefesine dayandırarak liberalizmin, modern toplumun ve siyasetin yapısı bakımından belirsiz ve yetersiz kalan ilkelerini reforma tabi tutmayı amaçladı” (Çelebi 2002: 25). Bu çabaların sonucunda ortaya haklar ve adalet üzerine kurulu çoğulcu bir norm düzeni olarak liberalizm biçimlenmiştir. Liberalizm bu haliyle küre üzerinde hegemonik bir ideoloji haline gelmiştir. Hegemonik olması, mevcut demokrasi rejimlerinin liberalizmden bağımsız düşünülememelerinin yanı sıra liberalizmin biçimlendiği son haliyle ideolojiler üzerinde bir konuma yükseltilmiş olmasındandır.

70'li yılların başından itibaren siyasal düşüncede liberalizmin ulaştığı bu hegemonik konumu Schmitt 19. yy'ın sonunda öngörmüştür. Liberalizmin Almanya'da epistemolojik üstünlüğünün 1919'da Weimar Anayasası ile birlikte cumhuriyet rejiminin⁵⁷ kurulması sonucunda siyasal hakimiyete dönüşü Schmitt'in eserlerindeki liberalizm eleştirisinin yoğunluğunu artırmıştır. 1871'de Alman Prenslüklerinin Prusya Krallığı öncülüğünde birleşmesi sürecinde Avrupa liberalizmi olarak biçimlenen Napolyon savaşları sonrası hızlanan mutlakiyetçilik ve hanedan karşıtlığı rol oynamıştır. Kapitalizme eklenme sürecinde ulus devletlerin sahip olduğu önemli konum nedeniyle Alman toplumlarının biraradılığıyla kurulan yeni Alman İmparatorluğu'nun liberalizmin Alman entelektüel çevrelerinde hakim ideoloji olması sonucunu perçinlemiştir.

Görüleceği üzere modern Almanya'nın kuruluşuyla liberal ideolojinin birbirini besleyen bir ilişkisi mevcut olmuştur. Liberal ideolojinin ülkedeki hakim konumu da Schmitt gibi entelektüellerde karşıt fikirlerin oluşumunu körüklemiştir. Schmitt'in anti-liberal düşüncesinin temelinde onun katolik kimliğini ya da Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi –NSDAP-⁵⁸ üyeliğiyle temellendirilmeye çalışılmıştır. Liberalizmle güçlü bağı bulunan parlamenter demokrasi ve parlamentoya ilişkin Schmitt'in yargılarını inceleyebilmek için öncelikle kendisinin siyasal hayatına değinmek faydalı olacaktır.

Carl Schmitt 1888'de Prusya'nın Fransa sınırındaki Rheinland-Pfalz eyaletinin Plettenberg kasabasında dünyaya geldi. Bölgenin Schmitt'in kişiliği açısından önemi, Fransa sınırında olması nedeniyle toplumun homojen olmaması, Fransa-Prusya savaşlarından etkilenmiş ihtilafli bir bölge olması ve protestan Prusya devlet geleneğine yabancı Katolik ağırlıklı demografik yapısıdır (Çelebi 2008: 48-49). Schmitt'in gençlik ve sonrasında yaşlılık dönemini geçirdiği bu kasabanın yapısı Schmitt'in siyasalın özünde yatanın düzen kurma olduğu savını, dost-düşman çatışması analizini,

⁵⁷ Almanya 1871'den 1945'e kadar çok sayıda rejime sahip olmuştur. Her rejimde ülkenin resmi adının Almanya olması ve çalışmada üzerine eğilinen konuların bu kısa zaman zarfına ait olması nedeniyle karışıklık yaşanmaması adına literatürde yaygın olarak kullanıldığı biçimiyle 1871-1918 arası dönem Alman İmparatorluğu, 1918-1933 arası dönem Weimar Cumhuriyeti, 1933-1945 arası dönem 3. Reich, 1945 sonrasında ikiye bölünen Almanya'nın Bonn merkezli batı kısmı Federal Almanya, Doğu Berlin merkezli doğu kısmı ise Demokratik Almanya olarak anılacaktır.

⁵⁸ Yaygın olarak 'Nazi Partisi' olarak anılan bu siyasal organizasyon çalışma boyunca resmi adıyla, NSDAP olarak belirtilecektir.

demokrasiyi homojenliğe dayandırma çabasını ve Katolik teolojisinden beslenen siyasi düşüncesini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Schmitt'in doğumu *kulturkampf*⁵⁹'ın hemen sonrasına denk geldiğinden ötürü yetiştiği ortam protestan çoğunluğa karşı düşmanlığı barındırmaktaydı. Protestan çoğunluk tarafından kuşatılmış bu Katolik 'adası' Schmitt'in düşüncelerini oldukça etkileyecek, Prusya kökenli Alman devlet milliyetçiliğini ve Alman romantizmini hep küçümseyecektir (Çelebi 2008: 48).

Babası Alman demiryolları işletmesinde küçük bir memur olan Schmitt protestan dünyaya kapalı bir cemaat içinde büyümüştür. Sade kökeni ve dini kimliğinin hırslarını körüklemeye ve mutlak müzmin güvensizlik haline katkıda bulunmuş olması olasıdır (Hollerich 2004: 109). Ailesi tarafından din adamı olması beklentisi nedeniyle din eğitimi ağırlıklı bir liseye gönderilmiş, okulda teoloji eğitiminin yanı sıra temel bilim ve felsefe eğitimi de almıştır. Ancak beklenenin aksine din değil filoloji eğitimi almak istemiş, dayısının zoruyla hukuk fakültesine devam etmiştir. Schmitt ailesinde üniversite eğitimi gören ilk kişidir. 1907-1910 yılları arasında üniversite eğitimini Strazburg, Münih ve Berlin'de tamamlamıştır. Diğer iki kentin aksine Berlin'deki eğitim süreci Schmitt açısından oldukça önemlidir. Diğer iki kentin aksine Berlin Katolik değil protestan Prusya bürokrasisinin merkezidir. Kendi cemaatinin nitelendirmesiyle, "Yahudi sermayesi ve Protestan bürokrasinin ittifak yaptığı bir pislik yuvası olan" Berlin'den hoşlanmayan Schmitt Münih ve son olarak Strazburg'a geçti ve üniversite eğitimini burada tamamladı. Düsseldorf'da 1915'e kadar avukatlık ve hakimlik stajını, 1920-27 arasında Weimar Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı görevini yürütecek olan Hugo von Zehnhoff'un yanında yaptı. Schmitt, Zehnhoff sayesinde ait olduğu sosyo-ekonomik kademenin dışına çıkarak entelektüel camia ile tanıştı. (Çelebi 2008: 49). 1915 yılında devlet sınavını vererek avukat ve hakimlik belgesini alan Schmitt aynı sene Düsseldorf'da Sırp kraliyet ailesinden geldiğini iddia eden Pawla Dorotiç ile evlendi. Bu evliliği ilginç kılan iki özellikten ilki Schmitt'in muhafazakar-Katolik cemaatte hiç hoş karşılanmayacak biçimde eşinin soyadını da alarak kitaplarını

⁵⁹ *Kulturkampf*, Alman prensliklerini bir araya toplayarak Alman İmparatorluğu'nun kurulmasını sağlayan şansölye Bismarck ülkenin doğusundaki katolik papazların Leh milliyetçiliğini körüklemesi ve aynı dönemde I. Vatikan Konseyi'nin 'Papanın Yanılmazlığı' -*pastor aeternus*- ilkesini kabul etmesiyle Alman katolik kilisesinde çıkan tartışmalara müdahale etmek istemesi ve Katolik kimliğe sahip Alman Merkez Partisi'nin -*Deutsche Zentrumspartei*- Prusya'ya muhalif kesimleri bir araya toplaması gibi gerekçelerle başlattığı Vatikan ve Katoliklik karşıtı önlemleri açıklayan kavramdır (Fulbrook 2017: 133-134).

Schmitt-Dorotič adıyla yayınlamasıdır. İkinci özellik ise Kilise'nin onayı olmamasına rağmen 1924'te eşinden boşanması ve bunun sonucunda Katolik Kilise'sinden afaroz edilmesidir (Sherratt 2014: 124-125). Schmitt'in hem bu evliliği başlatması hem de sonlandırmasında izlediği süreç, onun eserlerinde hakim unsurun Katolik bağnazlığı olduğunu söyleyenlere karşı önemli bir reddiyedir. Schmitt'in eserlerinde Katolik teolojisi etkindir, ancak o saf Katolik doktrinlerle hayatına ve eserlerine yön vermemiştir. Boşanmanın ardından hemen Sırp asıllı Duška Todorovič ile evlendi.

Schmitt Birinci Dünya Savaşı sürerken 1915 yılında gönüllü olarak orduya yazıldı. Münih kentinde asteğmen olarak istihbarat ve iletişim birimlerinde görev yaptı. Bu dönemde Münih'te hem Katolik muhafazakar devrimci⁶⁰ hem de devrimci sosyalist entelektüel çevrelerle birarada bulundu. Savaşın bitimiyle birlikte Münih'te Kurt Eisner öncülüğünde gerçekleştirilen sosyalist devrimi ve ardından gelen Münih Asker-İşçi Konseyleri Cumhuriyeti'ne de, bu cumhuriyetin *Freikorps*⁶¹ birlikleri tarafından kanlı biçimde sona erdirilmesine de şahit olmuştur. Bu dönemde Münih'te yaşadığı deneyimler ve şahit olduğu olaylar, Schmitt'in ileri dönem eserlerini şekillendirecektir.

Versay Antlaşması hükümleri nedeniyle terhis edilen Alman ordusundan Schmitt 1919'da ayrıldı. 1919'dan 1922'ye kadar sırasıyla Münih İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi, Greifswald Üniversitesi Hukuk ve Devlet bilimleri Fakültesi ve Bonn Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde çalıştı. 1932'de ise Köln Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden gelen teklife olumlu yanıt verdi. Münih dışındaki diğer akademik deneyimlerinde profesör kadrosuyla görev yapmıştır. Münih'de ders verdiği dönemde Max Weber ile temas etme olanağı buldu. Weber'in önceki kısımda üzerinde durulan Münih Üniversitesi'nde verdiği 'Meslek Olarak Siyaset' ve 'Meslek Olarak Bilim' adlı konferanslarına katıldı. Schmitt, Weber'i Versay karşıtı sert konuşmalarıyla anımsadığını belirtmiştir (Çelebi 2008: 52-53). Schmitt'in Berlin'deki kadrosunu

⁶⁰ Schmitt'in muhafazakar devrimci olarak anılması da yaygın bir tanımlamadır. Muhafazakar devrim, yokluğu bireyin doğaya ve Tanrı'ya yabancılaşmasına neden olan tüm temel yasalara ve değerlere saygı duymaya geri dönüş olarak tanımlanır. "Eşitliğin yerine, bireyin iç değeri; sosyalist kanâatlerin yerine, insanların bir sınıf toplumundaki yerine adil entegrasyonu; mekânîk seçim yerine, liderliğin organik gelişimi; bürokratik zorlamanın yerine, hakiki kendine egemen olmanın iç sorumluluğu; kitlesel mutluluk yerine, ulusun oluşturduğu kişilik hakları gelmektedir" (Neoclaus 2018: 95).

⁶¹ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra terhis edilen Alman ordusundan kalan başıbozuk askerlerin Weimar Cumhuriyeti'nde komünistlere karşı devlet eliyle örgütlendiği düzensiz silahlı birliklerdir. Bu birliklerin liderlerinin bir çoğu daha sonra NSDAP'ta önemli mevkilere getirilmiştir.

almasını sağlayan kişi o dönemde müsteşar olup 1932-33 arasında Maliye Bakanlığı yapacak olan Johannes Popitz'di. Popitz'le tanışması Schmitt'in siyasal hayatında bir kırılma anına işaret eder. Onun sayesinde Prusya bürokrasisi ve siyasi çevresi ile tanıştı. Berlin'de çeşitli muhafazakar çevrelere girip kulüplere katılan Schmitt'in fikirleri entelektüel ve siyasi camiada duyulur oldu. Daha önceden mesafeli durduğu Protestan Weimar siyasetini kollamaya başlamış ve cumhuriyetin içerisinde bulunduğu kargaşanın sona ermesine dair çözümler aramaya başladı.

Schmitt'in akademik-siyasi kariyerinde 1930-1933 yılları arası dönem, özellikle de 1932 yılı, yazdığı makalelerle, hazırladığı raporlarla, katıldığı radyo programlarıyla istikrarsız Weimar'ı tekrar düzene kavuşturacak fikirlerini açıklamaya ayrılmıştır. Schmitt Weimar hükümeti için ilk raporunu 1930 yılında hazırladı. Bu raporun ardından hükümet çevrelerinde ismi sıkça geçen bir hukukçu olarak tanınır oldu. Popitz'in Maliye Bakanı olmasının ardından Schmitt hükümet için pek çok defa bilirkişi raporları hazırladı. Bu dönemde, 1921 yılında yazdığı yazdığı *Diktatur* –Diktatörlük- isimli kitabı askeri çevrelerin oldukça dikkatini çekmiş durumdaydı. Zira olağanüstü hallerde yasayla atanacak bir diktatörün yetkilerini tartışarak ona meşruluk ve hukukilik kazandırmıştır. Bu kitap sayesinde etrafında oluşan Prusya askeri bürokrasisi üyesi hayranlarından eski general ve Weimar'ın önemli siyasetçilerinden Kurt von Schleicher ile tanıştı. O dönemde Başbakan Franz von Papen Prusya eyaletinin hükümeti ile merkezi hükümet arasındaki siyasi krizle meşguldü. Almanya'da kalan son sol federe hükümetlerden biri olan SPD idaresindeki Prusya eyaleti, askeri çevrelerin Naziler ile bu biçimde başa çıkmanın imkansız olduğuna dair uyarılarına karşın NSDAP'ın paramiliter kuvveti olan SA'nın – *Sturmabteilung*⁶²- faaliyetlerini eyalet çapında yasaklamış, bu karar da ülke çapında şiddet olayları doğurmaktan başka işe yaramamıştır. Bunun üzerine bir denge arayışında olan von Papen idaresindeki merkezi hükümet Prusya hükümetini görevden aldı. Prusya hükümetinin kararı Anayasa Mahkemesi'ne –*Staatsgerichtshof für das Deutsche Reich*- taşınması üzerine Sclechier'in

⁶² SA, NSDAP'ın, Weimar Cumhuriyeti döneminde iktidara yükselişinde inkar edilemez rol üstlenmiş paramiliter yapılanmasıdır. Örgütün üyelerinin giydiği gömleklerin renginden ötürü Kahverengi Gömlekliler olarak da bilinirler. Özellikle komünist örgütlerle sokak çatışmalarına girmeleri ve ve toplumu şiddet olaylarıyla terörize etmek ve NSDAP yöneticilerini korumakla görevliyidiler. 30 Haziran 1934'te gecesi Uzun Bıçaklar Gecesi –*Nacht der langen Messer*- olarak bilinen NSDAP'ın iç hesaplaşmasında başta liderleri Ernst Röhm olmak üzere yönetici kadrosu yok edilince bir başka NSDAP askeri organizasyonu olan SS – *Schutzstaffel*- bünyesine dahil edildiler.

tavsiyesi üzerine başbakan von Papen Schmitt'i davada merkezi hükümeti savunması için avukat olarak görevlendirdi.

Esaslı bir federalizm karşıtı olarak *Reich gegen Preußen* –Devlet'e karşı Prusya- olarak bilinen davada hükümetin avukatlığını üstlendikten sonra Schmitt merkezi hükümete yakın bir pozisyon edinmiş oldu. Kısa süre sonra hükümetin resmi bilirkişisi ve raportörü görevine getirildi. Schmitt'in bu dönemdeki esas görevi mevcut siyasi krize bir çözüm üretmesiydi. Schmitt bu konuda hükümete bir rapor sundu. Bu rapor incelendiğinde kendisinin anaysal sınırlar içerisinde kalarak parlamenter krizden kaynaklanan siyasi kargaşaya çözüm bulunacağını düşündüğü görülmektedir. Seçimler sonucu oluşan parlamenter dağılım ve siyasi partilerin radikalleşmeleri nedeniyle Reichstag 1930 senesinden beri herhangi bir yasama faaliyetinde bulunamamış, ancak hükümete güvensizlik oyu vermek ve seçim kararı almak gibi negatif çoğunlukları oluşturabilmiştir. Schmitt esas sorumluluğun cumhurbaşkanı Hindenburg'a düştüğünü iddia etmektedir. Reichstag'ın verdiği herhangi bir güvensizlik oyunu tanımaması ve Reichstag'ı esas faaliyeti olması gereken yasama faaliyeti yapmaya çağırması temeline dayanan bu rapor, başbakan tarafından Hindenburg'a sunuldu ancak reddedildi (Çelebi 2008: 125). Hindenburg'un reddi sonrasında da komünist bir devrim ya da NSDAP'ın parlamentoyu ele geçirmesini önlemek adına çalışmalar yürütmüş, ancak 31 Ocak 1933 günü Hindenburg'un Adolf Hitler'i başbakan olarak ataması üzerine günlüğüne şu notları almıştır: “*Dersimi iptal ettim. Çalışamıyorum. Şartlar rezalet. Gazete okudum. Üzgünüm, küplere bindim, işte günüm böyle geçti*” (Kennedy 2004: 16). Aynı gün aldığı bir diğer not ise “Hindenburg artık siyaseten ölüdür” (Çelebi 2008: 60) oldu. NSDAP iktidarını önlemek ve Weimar Cumhuriyetini kurtarmak için bütün çabasını ortaya döken Plettenberg'li hukukçu basiretsiz Alman siyasetçileri ve cumhurbaşkanı Hindenburg'un savaş kahramanı olması nedeniyle halk nezdindeki karizmasıyla Hitler'i kontrol edebileceğini düşünmesiyle başarısızlığa uğradı. Öncelikle siyasi ve ekonomik kriz nedeniyle işini kaybetmekten korkan Alman orta sınıfını, ardından Reichstag'ı ve Alman hükümetini büyük bir hızla ele geçiren NSDAP, sonunda bütün devlet iktidarını dönüşüme uğrattı.

Bu noktadan sonra olayların seyri Schmitt'in kariyeri ve geçmişi açısından şaşırtıcı biçimde ilerlemeye başladı. 21 Nisan 1933'de Freiburg Üniversitesi rektörü olarak atanan varoluşçu felsefenin önde gelen ismi Martin Heidegger'in ilk yaptığı iş, 22 Nisan günü Schmitt'e bir mektup yazarak kendisini hem üniversitesine hem de NSDAP'a üye olmaya çağırmak oldu (Bendersky 1983: 203). Hali hazırda Eski rejimi kurtarmak için büyük çaba sarf eden Carl Schmitt, Hitler'in başbakan atanmasından sadece 3 ay sonra '2098860' üye numarasıyla NSDAP'a kaydoldu. Ardından yeni rejim için çalışmaya başladı ve Almanya'nın tarihsel federal yönetim biçimini ortadan kaldırıp merkezi bir hükümet oluşturmak için hazırlanmak istenen kanun tasarısı üzerinde çalışmaya başladı. Bu sırada Hermann Göring tarafından Prusya eyaleti devlet danışmanı –*Staatsrat*- olarak atandı. Yine Göring tarafından bulunan bir kadroyla kendisine prestijli Berlin Wilhelm Üniversitesi'nde profesörlük görevi verildi. İlerleyen süreçte katıldığı hareket Schmitt'in idealize ettiği tarzda geleneksel bir otoriteriyenizme değil totaliter faşist bir diktatörlüğe dönüşür.

Carl Schmitt'in kötü şöhretini kazanması NSDAP üyesi olmasından ve eserlerindeki otoriter devlet anlatısından ziyade 1933-36 yılları arasındaki faaliyetleridir. Bu dönemde üniversitedeki kadrosuna ek olarak Nazi destekli idari ve editöryel pozisyonlar elde etmiş, 1934'teki 'temizlik' ve 1935 Nuremberg Irk Yasaları'nı da içeren rejimin hareketlerini meşrulaştırıcı hukuki eserler verdi (Hollerich 2004: 108). SA'nın tasfiye edildiği ve Schmitt'in yakın arkadaşı olup onu Alman siyasetine tanıştıran Scleicher gibi muhafazakar NSDAP karşıtlarının katledildiği, Hitler'in sözde iktidar ortağı von Papen'in canını zor kurtarıp iktidardan düşürüldüğü⁶³ Uzun Bıçaklar Gecesi'nin ardından *Deutsche Juristenzeitung*'da Führer Hukuku Koruyor –*Der Führer schützt das Recht*- başlıklı bir yazı yazdı: Bu kısa ama vurucu makale Schmitt'in 3. Reich'in başhukukçusu –*kronjurist*- olarak adlandırılmasını sağlamıştır⁶⁴. Schmitt'in biyografisindeki bir diğer kara sayfa 3-4 Ekim 1936'da kendi

⁶³ Franz von Papen iktidardan uzaklaştırılmasının ardından önce Viyana'ya, hemen ardından Ankara'ya büyükelçi olarak atanmış, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin Almanya lehinde savaşa girmesi için yoğun çaba sarf etmiştir.

⁶⁴ Çoğu kez yapılan yanlış bir okumayla, Kronjurist statüsü resmi bir unvan olarak değerlendirilmektedir. Halbuki bu statü bir yakıştırmadan ibarettir. Gözde, dikkate değer, hukukçuların kralı anlamlarına gelen bu ifade ilk defa 1934'de olumlu anlamda Köln'de bir yerel gazetede kullanıldı. Kelimeye bugünkü olumsuz anlamını vererek kullanan ilk kişi ise aynı yıl Schmitt'in eski dostu ve İsviçre'de sürgün olan Waldemar Gurian olmuştur. (Çelebi 2008: 25).

girişimleriyle toplanan Hukuk Biliminde Yahudilik Sempozyumunda yaptığı konuşmadır. Burada “Yahudiler’in özünde materyalist olmalarından ötürü normativist hukuka yatkın olduklarını, Alman hukukunun Yahudi ruhundan arındırılması gerektiğini” söylemiştir (Çelebi 2008, 67). Zira ona göre hukuki pozitivizm, Talmud’a dayanan yasanın ruhu vurgusuyla ilişkili bir Yahudi bakışıdır. Bu eleştiri aynı zamanda düz legalizm eleştirisi yapan Spinoza’nın takipçisi konumundaki Yahudi ve Yahudi olmayan bütün bir düşünürler zincirinin de reddiyesidir (Curran 2003: 224).

Bu konferanstan kısa bir süre sonra, SS’in istihbarat teşkilatı olan SD’nin – Sicherheitsdienst- aynı yılın ağustos ayından beri Schmitt’in Sırp asıllı eşinin Yugoslav komünist partizanlarıyla bağıntılı olduğuna dair bir istihbarat sonucu soruşturma başlattığı anlaşıldı. Bu duruma ek olarak her iki eşinin de Sırp olması Schmitt hakkında şüpheleri artırdı (Kaya 2010: 16). Ardından SS yayın organı *Schwarze Korps* 3 Aralık 1936 sayısında Schmitt’in Nazi karşıtı geçmişi hakkında bir yazı yazdı ve onu ikiyüzlülükle suçladı. Bu yayının hedefine konan birisinin ölümüne kesin gözle bakılırken Göring’in arka çıkması sonucu Schmitt bu kampanyadan kurtulmuş ancak öğretim üyeliği haricindeki bütün vazifelerinden istifa etmek zorunda kaldı (Çelebi 2008: 69-70). 1945 sonuna kadar Üniversite’de çalışmayı sürdürdü. Schmitt bu dönemini “bilimsel gözlemlerimin ve araştırmamın hedefi olan Leviathan’ın ağırlığını 1936’dan beri deneyimledim ve onun tarafından birkaç kez yutuldum” (Schmitt 1991: 147) diyerek açıklar. Halbuki 1933 yılında aldığı notlarda, 3. Reich bağlamında Schmitt için Hitler “gerçek bir yürütücü, gecikmiş borçların tahsildarı ve gecikmiş ideallerin gerçekleştiricisi” (Schmitt 1991: 223-224) olarak ideal egemendir.

Bu süreçte 2. Dünya Savaşının başlaması ve ardından 1945’de 3. Reich’in çökmesi sonucunda NSDAP üyesi herkes kamusal görevlerinden uzaklaştırıldı. Dolayısıyla Carl Schmitt Wilhelm Üniversitesi’ndeki profesörlük kadrosunu kaybetti. Berlin’de SSCB kuvvetleri tarafından tutuklanan Schmitt çeşitli girişimlerle Berlin’in ABD kontrolündeki kısmına geçirildi. 1947’ye kadar müttefikler tarafından kurulan Nuremberg mahkemelerinde yargılandı, 2 yıl boyunca çokça defa sanık ve tanık olarak sorgulandı, hapisanede alıkondu. Sonuç olarak 1947’de suçlamalardan aklandı ancak Alman üniversitelerinde ders vermesi yasaklandı. Schmitt elinde hiçbir şeyi olmadan

Plettenberg'e, doğduğu kasabaya döndü ve kız kardeşine sığınarak onun ailesiyle yaşadı. Bir süre sonra çok değerli kitaplarını satarak ve arkadaşlarının yardımlarıyla aynı kasabada bir başka eve taşındı ve ömrünün sonuna kadar yaşayacağı bu eve Carl Schmitt, Machiavelli'nin de gözden düştükten sonra sürgün olarak gittiği yer olan 'San Casciano'nun ismini verdi (Rüthers 2006: 135).

Müttefikler tarafından kurulan Federal Almanya Cumhuriyeti'nde utanç içinde yaşamaya mahkum edilmiş olmasına karşın Schmitt'in evi bir açık üniversiteye dönüştü. Federal Almanya'nın genç kuşak akademisyenleri, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde felsefeciler onu Plettenberg'deki evinde ziyaret etmiştir. ünlü felsefeci Kojeve Berlin'de katıldığı bir konferanstan sonra, bundan sonra Almanya'da ne yapacağını sorulması üzerine hiç beklemeden Plettenberg'e hareket edeceğini söylemiş, orada ne yapacağı sorulunca da “*Elbette Carl Schmitt'le buluşacağım. Almanya'da yapılacak daha iyi bir şey var mı?*” (Çelebi 2008: 25) diyerek cevap vermiştir.

Schmitt'in Nazi iktidarını sağlamlaştıran eylemlerinin tartışma götürür yanı yoktur. Ancak kendisinden daha ağır eylemlere imza atanlarla kıyaslanınca kendisinin haksızlığa uğradığı açıktır. Örnek vermek gerekirse kendisinin NSDAP üyesi olmasına neden olan ve rektör olarak Yahudi ve solcu üniversite hocalarını ihbar eden Heidegger'in 1952'de üniversiteye dönmesine izin verildi ancak Schmitt böyle bir imkanı hiçbir zaman bulamadı. bununla birlikte 1968 öğrenci hareketlerinin, 3. Reich'ın önemli bürokratlarının Federal Almanya'nın önemli mevkilerine gelerek “demokrasi şampiyonu” olduklarının ortaya çıkarması Schmitt'i ferahlatan bir gelişme olmuştur. Federal Almanya'nın Nazilerden Arınma –*Denazification*- siyasetinin göstermelik bir hareket olmaktan öteye gidemediğinin ortaya çıkması, davranışlarının sonuçlarıyla yüzleşmekte olan Schmitt'in konumunu rahatlatmıştır (Çelebi 2008: 73).

Ünlü felsefeci Joachim Ritter'in davetiyle 1957'de Münster Üniversitesinde verdiği bir dizi konferans - *Collegium Philosophicum*- haricinde (Rüthers 2006: 140) 1945 yılından sonra Schmitt'in ne bir üniversiteyle ne de kamusal bir görevle ilişkisi olmadı. Savaş sonrası yazdığı eserlerin –ki en ünlüsü *Theorie des Partisanen*, Partizan

Teorisi'dir- gelirleri ve eski eserlerinin telifleriyle yaşamını sürdürmüş, 1985 yılında 97 yaşında doğduğu kasaba olan Plettenberg'de hayatını kaybetmiştir.

Büyük bir yükseliş, yükselişi kadar büyük bir düşüş ve ardından gelen durağanlığa sahne olan bir yaşam süren Schmitt, düşünceleri karakteriyle açıklanmaya çalışan nadir düşünürlerdendir. Fikirlerinin açıklanmasında siyasal tercihleri, inancı ve yaşamı Schmitt kadar çözümlenmeye dahil edilen sadece Niccolo Machiavelli bulunur. Hatta bu özelliğiyle Schmitt, Machiavelli'den daha yoğun biçimde ahlaki yargılamaya tabi tutulmuş dahi olabilir.

Plettenberg'li hukukçunun İkinci Dünya Savaşının bütün dehşetiyle yaşandığı dönemde aldığı siyasal pozisyonlar, onun hakkındaki kanaatlerin çeşitliliğini oldukça artırmıştır. Hatta hiç adı anılmayarak da ona atıf yapıldığı olmuştur. Kamusalığın yapısal dönüşümü kitabında Jürgen Habermas'ın Schmitt'ten çokça faydalandığı ama onu görmezden geldiği için hiç adını anmadığı belirtilir (Bezci 2016: 97). Habermas Schmitt'i hiç ciddiye almadığı gibi alanları da suçlamıştır (Deveci 2002: 37). Ona göre Schmitt deformize edilmiş yasayı savunan, bütün kurallara ve düzenlemelere meydan okuyan, hukuken nihilist bir iradecidir (Kalyvas 2008: 92). 'Alman Yas Oyunlarının Kökeni' isimli kitabını 1930'da Schmitt'e gönderen ve ilişkiindeki mektupta Schmitt'in Diktatörlük kitabını övgüyle anan Walter Benjamin'in mektupları, Theodor Adorno ve Gershom Scholem'in, yaratmak istedikleri Benjamin imgesine gölge düşürmesin diye saklanmıştı. "Benjamin'i mistik Yahudi felsefesinin modern bir temsilcisi olarak tanıtan Scholem'le Benjamin'de modern avangard sanat ve felsefenin önde gelen düşünürlerinden birini görmek isteyen Adorno için bu mektuplar sakıncalıydı" (Çelebi 2001a: 109-110). Schmitt hakkında yapılan en yaygın tanımlama, onun bireyin Tanrıya ve doğaya yönelmesini engelleyen bütün tümellerin ortadan kaldırılmasını savunan bir muhafazakar devrimci olduğuna yöneliktir (Neoclaus 1996: 16). Sosyalist Chantal Mouffe, liberalizmin halkı çıkar birliği temelinde birarada tutmaya odaklanan çoğulcu anlayışını reddetmeleri bakımından Schmitt ile liberal Rawls'u biraraya getirir (Mouffe 2001: 61-62). Helmut Quaristch için Schmitt "bir milliyetçi, bir devletçi ve bir katoliktir" (Bezci 2006, 87). Yine Quaristch onu total devlet karşıtlığı nedeniyle otoriter liberal olarak tanımlamıştır (Bezci 2006: 173). Otoriter liberal tanımını destekleyen bir

başkası ise Renato Cristi'dir. Schmitt'ten toplumsal özgürlüğü yok eden bir totaliterlik çıkmayacağını vurgular. Zira Schmitt serbest piyasayı sosyal demokrasi ve *Langnamverein*⁶⁵ gibi ekonomik demokrasi tecrübelerinden korumak adına güçlü ve otoriter devleti savunmuştur (Cristi 1998: 5). Schmitt'i İngilizce'ye çevirerek anglo-sakson literatüre tanıtan önemli Schmitt yorumcularından George Schwab da onu özellikle Hobbes ve Leviathan üzerine yazdığı kitabındaki anlatıya dayanarak onu "Hitlerci nazilikten öte burjuva liberalizminin otoriter bir yorumcusu" olarak okumamız gerektiğini söylemiştir (Schwab 1996: xxi). Ancak Schmitt'in savunduğu plebisiter rejimin yalnızca ekonomik meselelere etkili bir şekilde müdahale edebilirse karar verme üstünlüğünü koruyabileceğini ispatlayacağı gözönüne alındığında (Scheuerman 1997: 177) Schmitt'in serbest piyasacılıktan kaynaklanan liberal yönü ortadan kalkacaktır. Buradan hareketle, otoriter liberal olarak anıldığı gibi mufazakar devrimcilik de yakıştırıldı (Yıldız 2009: XII-XIII). Schmitt'in değerlendirmesini yapanları bir kenara koyup onu yargılayanların ithamlarını bir araya toplarsak genel olarak Katolik bağnazlık, oportünistlik ve Nazilik suçlamalarıyla karşılaşırız. Bunların haricinde Schmitt'i derinliği olmayan, sadece teoriye ve dile hakimiyetiyle "*kuru kavramlara şık dilsel libas giydirerek kavramları canlandıran ve ustalıkla sergileyen bir hukuk estetisyeni olarak*" bakan (Rüthers 2006: 143) ve onun ürettiği anlayışın "değil ulusları ve insanları, amiplerin yaşantısını dahi açıklayamayacak kadar ilkel" olduğunu (Haecher 1934: 71) belirtenler de mevcuttur. Yukarıda siyasal hayatı incelenen Schmitt'in siyasal kişiliğini açıklayabilmek için bu üç ithamla yargılanmasını incelemek gerekir. Bu inceleme yapılırken Schmitt'in kişiliğini tanımlayabilmek namına kısa ve derin olmayan analizlerle yetinilecektir. Aksi, çalışmanın boyutunu ve amacını saptıracaktır.

Schmitt'in Katolik kimliğinin onun fikir dünyasını şekillendiren yapı taşı olduğu iddiası reddedilemez. Kendisine göre; "*Katoliklik atalarımın inancıdır. Ben sadece inançsal olarak değil, köken itibarıyla da Katoliğim. Hatta ırksal açıdan dahi Katoliğim*" (Hollerich 2004: 110). Yapıtlarında sıkça kullandığı dini atıflar, İncil'den

⁶⁵ Alman eyaletleri olan Rheinland ve Westphalia'nın ortak ekonomik çıkarlarını korumak için oluşturulmuş bir birliktir. Tam adı *Verein zur Wahrung der Gemeinsamen Wirtschaftlichen Interessen in Rheinland und Westfalen* - Rheinland ve Vestfalya'da ortak ekonomik çıkarların korunması Derneği- idi (Gossweiler 2018: 165).

alıntıladığı pasajlar ve başlı başına *Römischer Katholizismus und Politische Form* - Roma Katolikliği ve Politik Form- eseri aksi iddiaları çürütecek niteliktedir. Fakat bu etkilenme, Schmitt'in Katolikliği temel alıp onun üzerine bir teori inşa ettiği anlamını taşımamaktadır. Schmitt, Katolikliği, açıklayıcı bir kavram seti olarak kullanarak seküler bir dünya görüşü inşa etmiştir. özellikle hukuk görüşü oldukça sekülerdir. Sekülerleşme sürecini siyasalın alanında bir yangın olarak görmesine karşı söylemleri teolojik değildir. Jean-François Kervégan Schmitt'teki teoloji meselesini araştırırken sürekli onun bir teolog mu yoksa hukukçu mu olduğu sorusu üzerine tartışır. şu nettir: "Schmitt'te Katoliklik biyografik bir ayrıntı değildir" (Kervégan 1993: 122). Ancak bununla birlikte Kervégan Schmitte teolojik unsurun kurucu olmadığında da ısrar etmiştir. Zira Schmitt dogmaları değil kavramları tartışmaktadır. Schmitt'in ilgisini tarihsel bir olgu olarak Hristiyanlık çekmiştir. Schmitt'in kendisini "*Teologların, düşmanı bütünüyle yok edilmesi gereken bir şeymiş gibi tanımlama eğilimleri vardır. Ama ben hukukçuyum, teolog değil*" şeklinde tanımlamıştır (Kardeş 2015: 34). Schmitt bir modernite eleştirisi yapmaktadır. Onun yaptığı eleştirinin temelinde teolojik bir mesele vardır. Ancak o çözüm için siyasal alanı işaret etmiştir. Bu yönüyle Schmitt teoloji değil teoloji-politik, ya da siyasal ilahiyat yapmıştır. Rüthers siyasal ilahiyatın "*kilisenin siyasallaştırılmasını ve siyasetin ruhbanlaşmasını*" beraberinde getirecek bir tehlike (Rüthers 2006: 138) olarak görse de Schmitt açısından bu tehlike pek olası değildir. O Katolik Kilise'sinin örgütlenme biçimine ve kavram üretme kapasitesine hayrandır. Schmitt'in siyasal-hukuki metinlerinde teolojiyle ilişkisi bugüne ait kavramları modernite öncesi teolojik arka planlarıyla tartışmaktan ibarettir. Egemenin koşulsuz şartsız hüküm sürmesini Tanrı inancından, egemenin ilan ettiği istisna halinin ise ilahi mucizeden kaynaklandığını tartışmıştır. Nasıl mucize doğüstü olmasıyla Tanrının varlığını işaret ediyorsa istisnai an da olağandışı olmasıyla egemeni işaret eder. Mucize Tanrıyı, istisna egemeni belirgin kılar. Teoloji Schmitte bir anahtardır, iddialarını onunla açıklar. Bu nedenle Schmitt'ten modernite ve onun sonuçlarından geri dönüşü savunan bağnaz bir Katolik çıkarmak mümkün değildir. Aksi taktirde onun Aziz Thomas Aquinas gibi Tanrıdan başlayıp doğa-Kilise ve insana doğru inen hiyerarşik bir yasa düzeni kurgulayıp doğal hukuk anlatısı yapmasını beklememiz lazım gelirdi ki bu anlatıyı Schmitt değil onun azılı düşmanı olan liberaller yapmıştır.

Carl Schmitt hakkında öne sürülen ikinci itham, onun iflah olma bir oportünist olduğudur. Buna göre Schmitt içinde yaşadığı her rejime ayak uydurup onu koruyabilen, savunabilen bir fırsattır. İlk defa Waldemar Gurian tarafından 1934'te dile getirilen bu iddia Schmitt'in özünde bir Nazi olmadığını, ancak günü kurtarmak adına onlarla işbirliğine gittiği iddiası üzerine kuruludur. Bu kısmın başında da değinildiği üzere, Schmitt'in 1930-33 arası gerek akademik gerek pratik yolla Weimar'ı kurtarmak ve NSDAP iktidarını önlemek için girdiği yoğun çabaya karşın Hitler'in başbakan olmasıyla yıkıldığı kabul edilen Weimar Cumhuriyeti saflarını hemen terk ederek 3. Reich cenahında konum almış ve NSDAP üyesi olmuştur. Yeni rejimde hızla yükselmesi gerçekliği ve Nazi rejimine boyun eğmeyenlerin akıbetleri göz önüne alındığında oportünizm iddiası cezbedicidir. Ancak Schmitt Nazi iktidarının ideolojisine sonradan sahip olmuş değildir. Bir örnekle açıklamak gerekirse, kendi gibi muhafazakar NSDAP karşıtlarının yok edildiği Uzun Bıçaklar Gecesi'nin ardından *Deutsche Juristeinzeitung*'da Führer Hukuku Koruyor -*Der Führer schützt das Recht*- başlıklı kötü şöhretli bir yazı kaleme aldı: “Önder -führer-, tehlike anında, önderliğine dayanarak, “en yüksek yargıç” olarak hukuku uygular, hukuku en vahim istismarlardan korur. Gerçek önder aynı zamanda yargıçtır” (Rüthers 2006: 138). Çoğu kişi tarafından vahşice görülen ve Schmitt'in artık yurtdışında yaşayan eski dostu başta Katolik düşünür Gurian olmak üzere, eski çevresi tarafından yeni rejimin bekçiliğini üstlenmekle suçlandığı bu yazı aslında Schmitt'in siyasal düzleminde hiç de ayrıksı bir yerde durmamaktadır. İleride tartışılacağı üzere Schmitt için esas olan devletin iç alanın siyasalsızlaştırılmasıdır. Dost-düşman ayrımına dayalı olan Schmitt'in siyasal kavramı tamamen devletin dışı ile alakalı olmak zorunda, devletin içi dostlarla dolu olmak durumundadır. Bu siyasalsızlaştırma da içerideki “düşmanların” elemine edilmesiyle mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bütün ahlaki normlardan soyutlanarak düşündüğümüzde, evet, Uzun Bıçaklar Gecesi'nin ardından Schmitt tarafından yazılmış olan makale bir oportünistin değil, önceki yazdıklarıyla uyum içerisindeki bir hukukçunun sözleridir. Schmitt'in, demokrasinin homojen toplumlarda yeşerebileceği, çok partili düzenin hatalı olduğu, parlamenter düzen yerine bir diktatörün de toplumu rahatlıkla, hatta daha iyi temsil edebileceğine dair yazıları Nazi fenomeni ortaya çıkmadan yıllar önce kaleme alınmıştı. Schmitt *nomos* anlayışıyla siyaseti kurulu bir düzen olarak görme eğilimindedir. Kurulu düzenin ne pahasına olursa olsun korunması

gerekmektedir. Bunun için her türlü tedbirin ve ‘*karar*’ın alınması şarttır. Ancak siyassalsızlaştırılmış olması gereken ‘devletin içi’ siyasallaşmışsa bu normsuzluk anında ortaya çıkacak birisinin yeniden status quo’yu kurması gerekecektir. Görüleceği üzere Schmitt açısından bakıldığında bir taraf değiştirme mevzubahis değil. O, durumu restore edecek olan istisnai anda ortaya çıkmış egemeni teoride olduğu gibi pratikte de savunmuştur.

Schmitt hakkındaki üçüncü yaygın itham faşist ve Nazi oluşudur. Nazi olmaktan kasıt NSDAP üyesi olmaksa 3. Reich’taki pek çok kişi gibi o da bir NSDAP üyesidir. Fakat onun bu ithamı ciddileştirecek başka olgular mevcuttur. 1933’ten sonra sıklıkla görülen Yahudi karşıtı yazı ve konuşmalar ve Nuremberg savaş suçları mahkemesi kapsamında görülen duruşmaları esnasında savcı ABD’li savcı Robert Kempner’e verdiği ifadeler Schmitt’in geçmişinde Nazi ideolojisi organik bağlar bulunduğunu gösterir boyuttadır (Çelebi 2008: 68). Schmitt ise tanınırlığına, ve isminin büyüklüğüne dayanarak kendisini Hobbes ve Bodin gibi uluslararası hukuk, anayasa hukuku ve siyaset teorisi disiplinlerinin temsilcileri ile hizalayarak “eğer ben Hitler’den sorumlu tutuluyorsan Rousseau da Jakobenler’den sorumlu tutulmalıydı” demiştir (Linder 2016: 148-149). NSDAP ile yer yer yakınlaşan ideolojik ve organik bağlarına karşın Schmitt’te 1933 öncesi döneme ait belirgin bir Yahudi karşıtlığı gözlemlenmemiştir. Çok sayıda Yahudi entelektüelle dostluğu bilinen, hatta Nazi rejimi kurulmuşken o sıralarda pek tanınmayan Yahudi Leo Strauss’a referans olarak onun ABD’ye gitmesini sağlayan Schmitt bu eylemiyle canını ve kariyerini tehlikeye atmıştır. Schmitt’e dair oportünizm ve kariyerizm suçlamasının yerinde olacağı alan Yahudi karşıtlığı husunda olabilir. Onun Yahudi karşıtlığı ne entelektüel ne de pragmatik bir düzeye karşılık gelir (Ghaleigh 2003, 52). Zira daha önce ve sonrasında sadece tuttuğu günlüklerde onlardan alaycı biçimde bahsederek (Sherratt 2014: 126) gösteren Schmitt, azılı Yahudi karşıtlığını 3. Reich’in yüksek mevkilerinde olduğu 1933-36 yılları arasında üretmiştir. Nazizm’in Yahudi karşıtlığı dışında ikinci belirtkeni olan saf ırk ve Alman ulusunun yüceltilmesine dair de Schmitt’te veri bulunmamaktadır. Nazi ideolojisi kan bağına dayanır. Bu bağlamda önemli olan devlet değil ırk cemaatidir. Yani devletten önce halkın ırksal birliğini –*volks-gemeinschaft*- savunur. Devletin toplumdan ayrı bir varlığı bulunamaz. Schmitt ise hayatı boyunca devleti halkın önüne koymuş ve sivil topluma

devlet arasında ayırım yapmıştır (Kaya 2010: 16). Demokrasinin homojen toplumlarda var olabileceği iddiasına (Schmitt 2010: 25-27) karşın homojenlikten kastının bir ırkı değil ortak fayda ve kültürü kapsadığı anlaşılmaktadır. Alman ulusu hakkında ise yüceltici olmak bir yana Alman devletçiliğini, milliyetçiliğini (Sherratt 2014: 124) ve siyasal romantizmini eleştirdiği *Politische Romantik –Siyasal Romantizm-* adında bir eseri mevcuttur. Bununla birlikte Schmitt'in 'dostluk' anlatısının ırksal birliğe işaret ettiğini iddia edenler de olmuştur. Buna göre Schmitt'te dost "ortak dil, ortak tarih, ortak kültürel alışkanlıklar ve duyarlılıklar ve 12 yıllık nasyonel sosyalist geçmişten sonra daha dikkatle ele alınmalıdır ki, ortak etnisite ve ortak din'e (Gross 2000: 1825-1826) işaret eder.

Schmitt'in NASDP ile işbirliği siyasal bir tercihten, bir yol kazasından ziyade bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir. Zira *Führer*'lerin, *Duce*'lerin dönemi tarihin bir sapması değil, liberal demokrasinin bizi götürdüğü kaçınılmaz bir sonuçtur ona göre. Eserlerinde bu konuyu sıklıkla vurgulamıştır. Bu zorunluluk halinin Almanya'da somutlaşmış hali olan Nazi rejimi ile ittifakı bu şekilde açıklanabilir (Vergin 2010: 108).

Schmitt'in faşist olduğuna dair tartışmaya yöneldiğimizde bugün tamı tamına faşist devlet olarak tanımlayabileceğimiz bir örgütlenme biçimini Schmitt formüle etmiştir. 1920'lerin sonunda Schmitt Mussolini İtalya'sının devlet biçiminin bir hayranı olmuştur (Hollerich 2004: 108) Ancak faşizmin bir devlet biçimi olmasıyla birlikte aynı zamanda bir toplum biçimi olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Faşizmi kısaca aşkın ve arındırıcı bir ulus-devletçiliği paramilitarizm üzerinden gerçekleştirme arayışıdır. Bu tanımın beş ayrı bileşeni vardır; ırk ve farklı uluslara tahammül gösterememe, toplumsal bütün değerlerin üzerinde yer alma anlamında aşkınlık, devletçilik, muhalif ve ırk temizliği ve tabandan doğan şiddeti içeren paramilitarizmdir (Mann 2015: 29-35). Özellikle aşağıdan gelen paramilitarizm, faşizmi diğer diktatörlük biçimlerinden ayıran özelliğidir. Faşistlerin işlerini kolaylaştıran şey, muhaliflerini sindiren, insanları biraraya getiren ve kitlelerin saygısını sağlayan şey paramilitarizmdi. Faşist devletin faşist toplumu yaratma (Breuer 2017) ideası paramilitarizm ile gerçekleşir. Genel kanı, faşizmin oluşması için iç savaş için eğitilmiş bir parti

ordusunun mobilize edilmesinin gerekliliğidir (Rosenberg 2018: 54-55). Schmitt'in faşistliği konusunda kafa karışıklığının nedeni, faşizmin gerektirdiği bazı niteliklere fazlasıyla sahip olup bir kısmınınsa gözlemlenememesidir. Otoriter hiyerarşik bir devlet tasavvuruna karşın Schmitt'te devletin biçimlendirdiği halk anlatısı yoktur. Schmitt'te halk amorf bir kitledir. Faşizmin aksine Schmitt'te devlet ve toplum birbirinden ayrıdır, birbirine karıştırılmaz. Bu bağlamda Schmitt'in sivil topluma gerekmedikçe müdahil olmayan, bununla birlikte sivil toplumu da devlete karıştırmayan Hegelci bir devlet anlayışını savunduğu söylenebilir (Hegel 2015: 235-236). Devlet siyasal olanın tekeline sahip olduğundan, siyasal olmayan toplumdan bu yönüyle ayrılır. Halk devleti kurduktan sonra artık siyasallığını sürdüremez (Schmitt 1970: 145). Siyasal alan devletin gölgesi altındadır, ancak depolitizedir (Kaya 2010: 371). İdeal devlet toplumda devletten bağımsız alanlar yaratarak yaşayabilir (Schmitt 2016: 112-113). Böylece toplumun siyasallaşması önlenmiş olur. Bu yönüyle Schmitt'i Nazizm'den koparıp liberalizmin otoriter bir türüne dahi yerleştirenler mevcuttur (Thomsen 1997: 15). Schmitt'in söylemi örgütlü sivil topluma karşı çıkmak ve siyaseti toplumdan soyutlamak güdüsüyle otoriter olarak adlandırılması kesin olsa da faşizmin ayrılmaz parçası olan totalitarizme ilişkin bir yöne sapmamakta, hatta totalitarizmin öne topluma devletten bağımsız alanlar bırakmak ve toplumu depolitize etmek suretiyle kapatılmaktadır. Zira 1921 yılında Benito Mussolini'nin de belirttiği gibi "Faşizm bir kilise değil daha ziyade bir idman sahasıdır. Faşizm bir parti değil, bir harekettir" (Breuer 2017: 50). Faşizmin toplumu sürekli mobilize tutma güdüsüne karşın Schmitt'in toplumu durağandır. Bunun yanı sıra Schmitt NASDP'tan ve 3. Reich'tan uzaklaştığı dönemde, 1938'de Thomas Hobbes ve Leviathan üzerine yazdığı kitabında üstü kapalı NASDP eleştirisi yapma cesaretini göstermiştir. Nasyonel sosyalizmin hareket özelliğinin devleti şekillendirmesine karşı çıkmış, tek partinin partizanca devlete sahip olmasıyla Behemoth'un Leviathan'a galip geldiğini (Schmitt 1996: 21-22) söylemiştir. Hobbes'un kullandığı özgün metaforlara Schmitt de sadık kalmış, Leviathan'ı devlet, Behemoth'u kargaşa, kaos, devrim içeriğiyle kullanmıştır.

Bu fazla derine inmeyen çözümlemeyle birlikte Schmitt'te yer yer Katolisizm, oportünizm, faşizm ve Nazizm etkilerinin bulunduğu ancak onun sadece bunlar kullanılarak açıklanamayacağı sonucuna ulaşırız. Bu hususta izlenmesi gereken doğru

yöntem odur ki, diğer düşünürleri siyasal tercihleri ve inançlarından bağımsız değerlendiriyorsak Schmitt de eylemlerinden ziyade yazılarıyla değerlendirilmelidir. Klasik düşünürlerin sonuncusu⁶⁶ olarak değerlendirebileceğimiz Schmitt hakkında yapılabilecek geçerli bir yorum, Schmitt'in, fikirlerini korumak adına karakterinden taviz vermiş olduğudur.

2.3.2. Carl Schmitt'in Rasyonaliteye Bakışı

“Büyük girişimcilerin Lenin'den farklı bir ideali yok. Başka bir söyleyişle 'elektriklendirilmiş bir yeryüzü' dışında bir idealleri yok. Her ikisi de aslında sadece elektrifikasyonun doğru yöntemi üzerine çalışırlar.”

- Carl Schmitt

“... makine geleneksizdir; o derece az tasvire gelmektedir ki Rus Sovyet Cumhuriyeti dahi bayrağı için, sınıai proleterin dünyasını ifade etmeyip bin sene önceki tekniğin haline karşılık gelen orak ve çekiçten başka bir sembol bulamamıştır.”

- Carl Schmitt

Schmitt'in rasyonalite ile ilişkisi Weber'inkinden oldukça farklıdır. Weber Rasyonaliteyi dörde ayırıp saydığı üç rasyonalite türünün her zaman ve her toplumda ortaya çıktığını, sadece dördüncü tür olan ve modern kapitalizmi oluşturan formel rasyonalitenin batıya özgü olup batıyı yükselttiğini iddia ettiği tartışılmıştı. Biliminsanı objektivitesine önem veren ve sosyolog olarak Weber her ne kadar formel rasyonaliteyi eleştirmiş olsa da esas amacı tespit etmek, sınıflandırmak ve açıklamakla ilgilidir. Schmitt ise bu çabaya girmez. O sadece Weber'in formel rasyonalite olarak adlandırdığı olguyla ilgilenir. Formel rasyonaliteyi kıyasıya eleştirir. Ona göre formel rasyonalite; teknik ve makineleşmenin getirdiği nötralizasyon ve apolitikleşmeden başka bir şey değildir. Bu dönemde Tanrının bir kavrama indirgenmiş olması nedeniyle insanların kurduğu yeni teknoloji dininin yeni peygamberleri olan tarafsız biliminsanları, kendilerine tapılan yeni bir inanç sistemidir. Sanayileşmiş toplumların kitleleri bu yeni

⁶⁶ Carl Schmitt'in kendisini de klasik bir düşünür olarak gördüğü bilinmektedir. Partizan Teorisi, Dünyanın Nomos'u, Roma Katolikliği ve Politik Form gibi Schmitt eserlerini İngilizce'ye tercüme etmiş olan G. L. Ulmen'e yazdığı bir mektupta Schmitt “Ben Hobbes değilim. Ama aynı Hobbes gibi, kadim bir sağduyunun son av köpeğiyim - *I am no Hobbes, but, like Hobbes, I am a sole retriever of an ancient prudence*- demiştir (McCormick 1994: 652).

dine inanmaktadır, çünkü diğer bütün kitleler gibi onlar da radikâl tutarlılığın peşindedir. Bu yeni inanç sistemine göre teknik dışında hiçbir şey tarafsız olamaz. Radyo'nun her şeyi herkese iletmesi gibi teknik de her efendiye hizmet eder. Tam da herkese hizmet etmesi nedeniye teknik tarafsız değildir. Teknik ilerleme ne metafizik, ne ahlâki, ne ekonomik ne de ideolojik bir ilerleme olmak zorunda değildir. İnsanlar tekniğin muhteşem ilerlemesinin yaratacağı kudretin kendi ellerinde olacağına inanmak isterler ancak teknik her türlü bakımdan kör kalmayı sürdürür. Zira tarafsızlık literal okunduğunda anlaşıldığının aksine, herkesin tarafı olmak demektir. Teknik 'tarafsızlık' tinsel yoklukla aynı anlamı taşır. "... XVIII. yüzyıl, deistik bir felsefenin de yardımıyla metafiziği yerinden etti ve -aydınlanma, XVII. yüzyılda elde edilen büyük başarıların edebiyat tarafından sahiplenilmesi, hümanizm ve rasyonalizm- büyük ölçekte bir vülgarizasyondur" (Schmitt 2005: 362). "İlk önce din ve teolojiden, ertesinde metafizik ve devletten, şimdi de kültürel olan her şeyden teknik lehine vazgeçiliyor." İnsanın huzuru bulma ve ebedi barış yolunda eline geçireceğine inandığı teknik güç barışı sağlayacağı miktardan daha fazla olasılıkla savaşın ortamını yaratmaya hazırdır. Zira bugün en korkunç savaş barış adına, en büyük baskı özgürlük adına, en dehşet verici gayri insanlık insanlık adına yapılmaktadır. O yüzden barış ve insanlık gibi apolitik kavramların müphemliği, tekniğin ve makineleşmenin arzu ettiği apolitik ve nötr görüntüyü sağlamaktadır (Schmitt 2014c: 118-124). Teknik ve modernleşme konusundaki şüpheciliği nedeniyle McCormick Schmitt'in korku ile mitler arasında bir özdeşim ve ilişki kurarak Ortaçağ'ın görünümünü yansıttığını iddia eder. (McCormick 1994: 645). McCormick'in tespit ettiği mitler ve korku arasındaki bu özdeşliği Schmitt *"Benedikten, Clunian, Fransiskan, Baptist ve ya Püriten ya da kendi özünde yatan basit ilkeye dönmeyi amaçlayan her hakiki yeniden doğuş hareketinin, tekniğe ve makineleşmeye dayalı apolitikleşmenin ve nötralizasyonun şekillendirdiği mevcut status quo'nun sunduğu konfor ve rahatlık sebebiyle anlamsız görünmesiyle başlaması"* (Schmitt 2005: 371) olarak ifade eder.

Formel rasyonalite karşılığı Schmitt'i pek çok Alman düşünürün aksine romantizme sürüklemeyebilir. Zira Schmitt şahsiliğe vurgusuna kapılan bütün moral eğilimlerin aleyhinde yer alır. Romantizm de onun için kamusal karşıtı olarak liberalizmle aynı cephededir. Romantikler için dünya, insanlık, tarih ve toplum sadece

bireylerin kişisel yaratıcılığına çalışır ve romantikler kendi dünyalarını kendileri yaratırlar. Romantikler tümel değer taşıyan hiçbir şeyle onun kamusalılığı için değil sadece romantik bireyin özne olduğu bir oyunun figürleri olarak ilgilenirler (Schmitt 1986: 75-86). Romantik birey siyaset dahil her şeyi estetik kaygıyla inceler, kamusal olguya karşı kayıtsızdır. Kayıtsızlığın sonucu olarak karar vermek yerine ebedi sohbet yüceltilir (Schmitt 1986: 129-140). Romantiklerin ebedi sohbele dalarak olaylar üzerinde sonu gelmez tartışmalara girmelerini, bu eylemsizliğin sonucunun ‘karar’sızlık olduğunu vurgulayan Schmitt, romantik akımın önemli temsilcilerinden Louis de Bonald ve takipçilerinden “*yolunu değnek yordamıyla bulan bir körün rehberlik ettiği körler sürüsü!*” diyerek söz eder (Schmitt 2014: 58). Schmitt romantik düşünceyi tamamen okazyonalist ve sadece konunun kendi üretkenliğiyle sınırlandırılmış bir düşünce yöntemi olarak gördü. Bu durum, romantik düşünürün entelektüel pozisyonlarda tam bir özgürlük elde etmesini, daha doğrusu keyfiyetle hareket etmesini mümkün kılar. Böylece mantıksal çelişkiler veya diğer tutarsızlıklar, daha sonra değinebileceği daha üstün bir ‘üçüncü’ aşama veya konseptte atıfta bulunularak çözülebilir (La Torre 2003: 307).

Schmitt’in sıkça başvurduğu bir yöntem olarak onun zihninde her şey bir dikotomi içerisinde. Dost-düşman kavramsallaştırmasıyla açıkladığı siyasal nosyonu aynı zamanda onun düşünce biçimi olmuştur. Üzerine düşündüğü olguları açıklama tarzı konuyu iki kategoriye ayırıp birini dost diğerini düşman addederek karşılaştırma yapmaktır. Buradan hareketle Schmitt’in akıllı ve rasyonaliteyi ele alışı iki ayrı kategoride inceleyebiliriz: Farklı rasyonalitelerin çatışması ve akıl-karar çatışması.

İlkin Schmitt’in değindiği farklı rasyonalitelerin çatışması hususuna değinilebilir. Öncelikle rasyonaliteyi ikiye ayırır: Roma kilisesinin rasyonalizmi ve ekonomizm, mekanizm ve teknik anlamındaki rasyonalite, yeni Weber’in formel rasyonalitesi. Onun için rasyonalite; mekanizm ekonomizm, teknik ve modernite ile aynı olguya karşılık gelir.

Schmitt rasyonaliteye karşı konumunu Kilise’nin mevzisi üzerinden konumlandırmıştır. Ona göre Roma kilisesinin kendisine has bir rasyonalizmi vardır.

Schmitt, Avrupalı liberallerin ve Batılı sosyalistlerin Rusya'daki radikalleşmiş ekonomik rasyonelliğin tanınır ve kabul edilir hale gelmesinde suç ortağı olduklarını ve Avrupa için Katolikliğin içerdiği tözsel rasyonellik karşısında mahçup olduklarını savunmuştur (McCormick 2003: 135). Kilise aydınlanma çağına kadar sahip olduğu değerleri rasyonalize ederken bu andan itibaren aydınlanma ve rasyonalizme muhalif bütün çevreler Katolik kilisesinin etrafına kümelenmiştir. Halbuki bu irrasyonel kümelenme Katolisizmin esasını yansıtmaz. Rasyonalizm ve doğa bilimleri bir tutulmamalı ve Katolik anlatının temelinde toplumsal yaşamın normlarıyla alakadar olan ve kendisini hukuki mantıkta gösteren bir rasyonalitenin bulunduğu dikkatten kaçmamalıdır (Schmitt 2009: 14). Zira bütün Ortaçağ boyunca hurafe ve büyücülüğü Kilise tarafından baskı altında tutulmuş, kurumsallaşmış ve rahipliği resmi bir vazife haline getirilmiştir. Schmitt Ernest Renan'a atıfla; “*Roma'nın bütün zaferi aklın bir zaferidir*⁶⁷” diyerek kilisenin rasyonalitesini ilan eder. Papa peygamber rolünü oynamayıp İsa'nın vekilidir ve tarihin her anında ortaya çıkması muhtemel olan dizginlerinden boşanmış karizmatik peygamberlik kültürü bu kurum ve başındaki papa sayesinde uzak tutulmaktadır. Kilisenin konumu ona göre *complexio oppositorum* –zıtların birliği–dir. Zira Kilise hem rasyonel bir bürokratik modelde örgütlenmiştir hem de bu bürokrasi “cumhuriyetçi zihniyetin” memuru ve komiseri gibi gayrişahsi değildir. Kilise hem bütün Protestanlık nezdinde dinin ruhsuz bir biçimde mekanikleşmesi ve şekilciliktir, hem de rasyonalist ve mekanik çağın ruhsuzluğundan kurtuluşu arayanların ilacıdır (Schmitt 2009: 13). Yani hem mevcut kişilikten arınmıştır hem de silsile halinde şahsi vekâletle İsa'ya giderek kişiliğe sahiptir. Yani bir papa İsa'nın temsilcisi konumuyla hem kişiliksizdir, hem de onun makamını şahsında temsil etme anlamında kişiliğe sahiptir (Schmitt 2009: 16). Weber'de bürokrasiyle özdeşleşen rasyonalite Schmitt'te de bürokrasiye mal edilmiş ancak Weber'den farklı olarak bürokrasinin istendiği zaman kişiliğe kavuşturulabileceği iddia edilmiştir. Schmitt Weber'in Katolikliği düşünce yoluyla pagan kültürün Dionizoscucu sarhoşluk kültürü ve harabiliğinden kurtardığını belirterek Kilise'ye bir rasyonalite atfettiğini belirtir (Schmitt 2009: 16). Ancak Weber'in Batı'nın gelişimini Protestanlık'ın yayılması sonucu ayin olgusunun dışlanmasıyla Avrupa kültüründen büyüünün atılmasına bağladığından bahsetmez.

⁶⁷ “*Toute victoire de Rome est une victoire de la raison.*”

Schmitt Kilise'ye ait olduğunu iddia ettiği rasyonalizmin savunusunu yaptıktan sonra Weber'in formel rasyonalite, kendisinin ise modern rasyonalite olarak adlandırdığı olguyu eleştirir. Roma Kilisesi'nin rasyonalizmi ahlaki olarak insanın sosyolojik ve psikolojik doğasını çevrelerken endüstri ve teknik ise madde üzerinde tahakküm kurmayı ve onu istismar etmeyi arzular. Ona göre dünya doğa bilimcilerin ve teknisyenlerin elinde eski metafiziğini yitirmiş⁶⁸, mekanist ve matematiksel yeni bir mitoloji oluşturarak devasa bir dinamoya dönüşmüştür. Bu noktada sosyalistler ile kapitalistlerin bir farkı yoktur. Her ikisi de dünyanın en iyi nasıl makineleştireceği konusunda tartışmaktadırlar sadece. Modern ekonomi rasyonel bir üretime irrasyonel bir tüketimle yanıt verir. "talep edilen ister ister ipek bluzlar, ister zehirli gazlar ya da başka bir şey olsun, herhangi bir talebe hep aynı ciddiyet ve kesinlik ile hizmet eder" (Schmitt 2009: 15-17). Onun için kilisenin rasyonalitesi ile modern rasyonalitenin örtüşmesi mümkün değildir. Kilisenin rasyonalitesi siyasaldır. XVI. yüzyıldan beri Protestan saldırının yanı sıra mekaniklikle de savaşmaktadır (Schmitt 2009: 18-19). Bu siyasallığından ötürü hiçbir şey minberle tahtın arasındaki bağıntıyla boy ölçüşemez; ne büroyla minber ne de fabrikayla minber arasındaki bağıntı (Schmitt 2009: 28). Bu noktada Protestanlık'ın dünyevi asketizminin eleştirisini yapan Schmitt, sekülerleşmenin aynı anda siyasal olana da saldırı olduğuna dair ilerideki anlatısının başlangıcını yapmaktadır. Rasyonel modernite kiliseye saldırmakla aynı zamanda siyasal olana da saldırmıştır. Bu saldırıların mevcut anında sermayenin iktidarı form bulmamıştır ancak bunu başardığı anda devlet depolitize edilmiş olacaktır⁶⁹. Bu anlamda Kilise artık rasyonel kapitalizme karşı siyasal olanın koruyucusudur. Devlet kapitalizme boyun eğdiğinde Kilise siyasal olanı kendi bünyesinde temsile devam edecektir. Modern rasyonalite apolitiktir; kilisenin rasyonalitesi ise siyasaldır. Modern rasyonalite şahsiliğe, kilisenin rasyonalitesi ise kamuculuğa eğilimlidir. (Schmitt 2009: 29-34).

Schmitt için Sovyetler'in devrimciliği ve geleneğe karşı aşırı tavırları onların rasyonalizmi ve akılla olan ilişkilerinde değil teknik ve makine ile olan bağlarında

⁶⁸ Weber'in deyimiyle; "büyüsü bozulmuştur".

⁶⁹ Schmitt bu satırları yazdığı anda henüz 1923'tür ve devletin depolitize olmadığını düşünmektedir. 1962'de Yazdığı Partizan Teorisi'nde ise 2. Dünya Savaşı'nı takiben ekonomizme ve tekniğe, yani kapitalizme teslim olmuş dünyada sermayenin ele geçirdiği devletler yüzünden yıkılmakta olan siyasalın kurtarıcısı olarak dünya çapındaki partizan hareketlerini işaret etmiştir (Schmitt 2017: 100).

aranmalıdır. Zira rasyonalizm kendi halinde devrimci değildir. Teknik taassub içindeki Rusya makinenin geleneksizliğini ve hafızasız olduğunu kavramıştır. İlerleyen teknik üzerine inşa edilen toplumun fikri reddetmek devrimcilikten başka çaresi kalmamıştır (Schmitt 2009: 32). Schmitt'in rasyonalite konusunda yaptığı ayrımı ifade eden en net pasajlarından biri budur. Fikri taşıyan rasyonalite ile sorunu yoktur ancak teknik ve ekonomizm olarak rasyonalitenin karşısındadır. Toplumun dönüşümü anında hukukun dönüşümü de beraberinde gelmektedir. Kamu hayatına birey tarafından yön verilir. Şahıs hukuku kamu hukununu kuşatır. Siyasal olan, bireylerin hukuki kişiliklerinin toplamıyla çevrelenir ve kuşatılır. Bu düzende bütün kamusal sorunlar yok olur, kişisel meseleler ön alır.

Schmitt'in modern rasyonaliteyle yaşadığı sorunun temelinde, modern rasyonalitenin nötrleşme ve devamında apolitikleşmeyi beraberinde getirmesidir. Devlet aygıtı ve siyasal alandaki nötrleşme XVII. yüzyılda doğa bilimi ve doğa metafiziğindeki teolojiden arınma süreciyle başlar. Devletin nötrleşmesiyle birlikte teknolojik gelişmelerin yönlendirdiği 'yeni insan, toplum ve gelecek' beklentisi devletin yükümlülüklerini artırarak 'total devlet'in oluşumunu da beraberinde getirdi. Devleti bürokratik mekanizma altında ezen bu dönüşüm siyasal kavramının içeriğini boşaltıp devleti ve siyaseti içi boş bir makinenin ritmine indirgemıştır. İçinde bulunulan çağ, siyasalın kaybedildiği ve içinde fikir bulunmayan bir makineye dönüşen devletin siyasalını giderek moral alana ve ekonomiye teslim eden bir karaktere sahiptir. Ona göre siyasalın ve toplumun en büyük düşmanı "insanlığı ölüme sürükleyen, işi boş mekank zihniyettir (Çelebi 2008: 181). Nötralizasyon nihilizmin siyasal yansıması olarak korkutucudur. Nötrün pozitif ve negatif iki anlamı bulunur. Pozitif anlamıyla, her devlette bulunması gereken nitelikleri açıklar. Negatif anlamıyla liberal teorinin siyasal tarafsızlığıdır. Pozitif nötrlük meşru yollarla kabul edilen objektif normları, egoist ve çıkarıcı olmayan uzmanlığı, rekabetçi karşıtıların yumuşatılması ve yabancı olanların da gerektiğinde siyasal birliğe dahil edilmesidir. Negatif nötrlük bunlara ek olarak 'bırakınız yapsınlar' *-laissez faire-* ve pasif toleransa sahip olup anglosakson tarzı laiklikle hem ekonomiye hem toplumsal hayata müdahale etmeyen devleti üretir. Ayrıca devleti araçsal olarak görerek apolitikleştirir. Negatif tarafsızlığın en korkutucu yanı ise meşruiyete sahip herkesin devleti inşa etme fırsat ve hakkının sunulmasıdır. Böylesi bir

siyasal ortamda siyasal parti kadar devlet vardır. Bu nihilizm ve anarşinin karşılığıdır (Bezci 2006: 159-161). Bütün değerlerin olumsuzlanması olarak anlamın –*geist*- çöküşü anlam üreten yapıların, anlamın kendisinin ve amaçların ortadan kalktığını değil anarşik değerler çoğulculuğunu beraberinde getirir. Bir toplumsal yapı ne anlamsal düzeyde ne de siyasal düzlemde çoğulcu olmamalıdır. Nihilizmin değer yokluğu değil değer çokluğu anlamına gelmesi artık politeistik bir dünyada yaşadığımızı gösterir. Savaşan tanrıların dünyasında her birey farklı düzen talebinde bulunur. Modern birey birbiriyle çatışan tanrılar arasından seçim yapmak zorundadır. Modern aklın sonucu olarak birey farklı kalıpların peşinden gidebilir. Schmitt'in siyasal ilahiyat yaptığı bu noktada onun tanrı konsepti ile siyasal düzen uyumunu açıklamak gerekir. Schmitt Siyasal İlahiyat adlı eserinde siyasal düzen ile döneme hakim metafizik düşünce arasında bağıntı kurar: “Belirli bir devrin dünya hakkında çizdiği metafizik resim siyasi organizasyonunun şekli için uygun bulduğuyla aynı yapıdadır. Böyle bir özdeşliğin tespiti, egemenlik kavramının sosyolojisidir (Schmitt 2014b: 49). Onun kategorilendirmesi aşağıdaki gibidir (Kaya 2010: 27-31):

<u>Tanrı Kavramı</u>	<u>Siyasal Düzen</u>
Teistik	Monarşi
Deistik	Anayasal Monarşi
Panteistik	Demokrasi
Ateistik	-

Teistik tanrı konsepti hüküm süren tek tanrı olarak monarşiyi, hüküm sürüp yönetemeyen, varlığı bilinen, aşkın ama evrene müdahale etmeyen, felsefi bir kavrama dönüşmüş deistik tanrı anayasal monarşiyi, doğanın tamamının tanrısallaştırıldığı, her şeyin tanrıyı özünde barındırdığı panteistik tanrı konsepti demokrasiyi işaret eder. Bu süreçte Tanrı olgusu dönüşerek bir gerçeklikten bir kavram olmaya indirgenmiştir (Schmitt 2014c: 118) Schmitt'in siyasal ilahiyatına göre günümüzde olan ise Tanrının tamamen reddi ile apolitik aşamaya geçmenin hemen öncesindeki çok tanrılı nihilistik dönemdir. Dinin özel alana hapsedilerek kamusalının yitirilmesi bu çoğulcu ortamın nedenlerindedir. Özel olanın kamusal üzerinde, ekonomik olanın siyasal üzerinde aldığı zafer modern rasyonalitenin ve protestanlığın yarattığı yeni toplumun sonucudur. Bununla çelişir biçimde protestanlığın söylemi kapitalizmden ya da bürokrasinin dem

kafesinden kaçışı içermektedir. Schmitt'in protestan anlatıya en büyük eleştirisi de söylem ve sonuç arasında yarattığı bu çelişkidir (Kalyvas 2008: 146-147).

Protestan ahlakın ve kapitalizmin sonucu oluşan yeni toplumun ürünü olan yeni birey ekonominin halkasının bir ürünüdür. O artık kendisini kamusal alanla değil kendi özel alanıyla tanımlamaktadır. Ekonomik olanın siyasal olana yön vermesiyle siyasetin temel amacı da yerinden kaymış, siyaset artık üretim süreci ve üretimin dağıtılmasıyla alakadar olmaya başlamıştır. Böylece siyaseti yönetme işi halkı ve kamusalılığı temsil eden egemenden alınıp uluslararası çıkar gruplarına, şirketlere, sermaye çevrelerine teslim edilmiştir. Modern rasyonalitenin gereği olarak siyasetin apolitikleştirilmesinin sonucu kamusal çıkarların yok edilmesi olmuştur. Bu bağlamda “*Avrupa'nın bugün karşı karşıya olduğu tehlike teolojiden gelmez, felsefi metafizikten ise nadiren gelir; aksine devlet hukukunu araç olarak kullanan engellenemez bir teknisizmden gelir*” (Kaya 2010: 129).

Schmitt'in akli ve rasyonaliteyi ele aldığı ikinci kategoriye akıl-karar çatışması olarak inceleyebiliriz. İşletme, yönetim bilimleri ve son yılların gözde kavramı yönetişimin ilgisi sonucunda, günümüz literatüründe çokça bahsedilen karar, karar alma süreçleri gibi kavramlarla Schmitt'in kavramının bağlamsal herhangi bir benzerliği yoktur.

“Karar; muhakeme, düşünme, tartma, düşünüp yargıya varma değildir. Yani egemenin istisnai anda sağduyu, deneyim ve bilgisine güvenerek vardığı sonuç değildir. Plettenberg’li hukukçunun bahsettiği karar normalde terk etme, riski göze alarak durumla yüzleşme ve tüm keyfiyetiyle dost-düşman ayrımını enerjik bir tavırla yapmak demektir. Karar bütün kategorilerden bağımsız konumdaki siyasal olana uygun olacaksa saf bir karar olmalıdır; etik normlardan, hukuk düzeninden, ideolojilerden, dinsel dogmalardan arındırılmış halde, durumun keyfiyetine keyfiyetle cevap vermek olmalıdır. Aksi takdirde karar alternatifler arasından bir seçim yapmaya indirgenip normlar dünyasının sınırları içerisinde kahrır” (Deveci 2002: 72).

Karar, Almanca'daki semantik karşılığıyla 'ayrılıkların yok edilerek ya da farklılıkların ortadan kaldırılarak ayırımın aşılması –*aufhebung*- anıdır (Bezci 2006: 138). Burada tartışmaya ya da çıkarların savunusu için akli bir uzlaşmaya yer yoktur. "Egemen, durumu kendi bütünselliği içerisinde yaratır ve garanti altına alır. Bu son karar onun tekelindedir" (Schmitt 2014b: 20). Karar alma anı, esasında Schmitt'in normativizmle olan hesaplaşmasıdır. Kurucu ana ve kurucu iktidara odaklanan Schmitt çağdaşı Kelsen başta olmak üzere normativist düzeni savunanlara ve normativist hukuk düzenin kendisine reddiye olarak kararı savunmuştur. Schmitt, istisnai anda aklın ve akla dayanarak konmuş kuralların hükümsüzlüğünü bildirir. Somut gerçeklikte, kamu düzenin varlığı, nasıl ve ne biçimde tehlikeye düştüğüne dair karar verecek olan odak olarak düzen, *nomos*, çok farklı biçimlerde ortaya çıkar. Çünkü her düzen bir karara dayanır. Tüm düzenler gibi hukuki düzen de norma yani akla değil karara dayanır. Karar kendisini bütün normatif bağlardan kurtarır ve gerçek anlamda mutlak kılar. (Schmitt 2014b: 17-19).

Önemli kararıcı düşünürlerden Juan Donoso Cortés, kararı Katolik hakikatte görüp devletin iç savaşı önlemesi için yapması gereken şeyi sapkınlara karşı kilisenin savaşına ve fetvalarına uymak olarak görür. Diğer bir kararıcı düşünür olan Hobbes'ta ise devletin kendisi hakikate karşı bile olsa yokluktan doğan kararı olarak huzur ve refahı sağlar (Bezci 2006: 103). Schmitt gibi her iki düşünüre de hayran ve her ikisi hakkında kitap yazmış bir düşünür için ait olduğu taraf Cortés'den ziyade Hobbes'un yanındır. Zira nihayetinde İspanyol düşünür meşruiyeti egemenin kendisinden ve devletten alıp kiliseye devretmekte ve hakikatin kaynağını kilise kurumundan türetmektedir. Bunun yanı sıra İspanyol düşünür Schmitt'e göre bir meşruluk değildir. Radikal kötülüğün karşısına salt güç olarak diktatörlük dikilmiştir ki bu Schmitt için kabul edilebilir değildir (Schmitt 2014b: 69). Halbuki Schmitt'in anlattığı oldukça Hobbes'cudur: Egemen karar konusunda herhangi bir sınırlamaya tabi değildir. Egemenin meşruluğu karar alabilmesinde yatar. Egemen, karar alabildiği için egemendir.

Schmitt'in karara atfettiği önemin temelinde onun düzen arayışı yatar. Karar-norm-egemenlik bağlamında işleyen Siyasal İlahiyat'ı yazdığı 1922'nin Weimar'ın ilk

kriz yılları olduğu dikkate alınmalıdır. 1919'da toplam 2,5 milyon işçinin katıldığı 3.719 grev yapılmış (Storer 2015: 47), aynı yılın başında Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht öncülüğünde kurulan Almanya Komünist Partisi KDP–*Kommunistische Partei Deutschlands*- Berlin'de devrim hareketi başlatmış ancak başarısızlığa uğramış, yine aynı yıl KDP ile paramiliter freikorps ve ordu arasındaki çatışmalarda 15.000 kişi ölmüş, Bavyera'da sosyalist cumhuriyet ilan edilmiş, 1920'de sağcı subaylar tarafından yönetilen askeri bir darbeyle karşılaşan hükümet işçi konseylerini yardıma çağırarak Dresden'e kaçmıştı. 1918-1922 arasında bariz siyasi sebeplerle 400 cinayet işlendi (Storer 2015: 60-73). Yeni kurulan normativist anayasalcı hükümetin ve yeni rejimin işlemediğini, kuralların kifayetsiz kaldığını gören Schmitt istisnai anda kararlar alabilenlerin yeni düzenin kurucusu olabileceği fikrini oluşturdu. Örneğin bir devrim anı istisnai andır ve artık normların işleyeceğine karar vermek rasyonalize edilemeyecektir. Ona göre, başta dost ve düşmanın kim olduğuna dair verilecek karar –ki bu karar siyasal olanı açıklamaktadır (Schmitt 2014c: 57)- gelmek üzere, bütün kararlar normatif düzeni öncelerler. "... karar anı, delilik anı karar verilemezlik deneyiminden yaratıcı bir edime sıçramaktır. ... bu edim temelde yatan herhangi bir rasyonel dolayım ile açıklanamaz" (Laclau 2016: 92). Dolayısıyla kurucu olan her şeyin temelinde akıl değil özgür ve emredici bir irade edimi yatar (Kaya 2010: 385). Schmitt'te karar alma, norm koyma ve egemenlik birbirleriyle ilintili kavramlardır.

"Egemen istisna haline karar verendir" (Schmitt 2014b: 13) Schmitt'in en yaygın bilinen bu sözü onun siyasal olana bakış açısının temelini oluşturur. Karar her şeyin başlangıcıdır. Egemenin tayin edicisidir. Schmitt, siyasal düşünce alanında herhangi bir normatif akıl yürütmeye, ya da gerekçeye gerek duyulmadan kararın ve fiilin kendi kendisini meşrulaştırdığı durumları tanımlamak amacıyla kavramsallaştırılan 'kararcılık' –*decisionism, desizyonizm*- ekolünün 20. yüzyıldaki önemli temsilcilerindendir. Hatta çağındaki en önemli kararcı düşünür Schmitt'tir denilebilir.

Kararcı anlatıya göre kararı doğuran istisnadır. Søren Kierkegaard'dan alıntıyla;

"İstisna hem tümeli hem de kendisini açıklar. Ve eğer tümel hakkında doğru dürüst bir inceleme yapılmak istenirse ihtiyaç duyulan tek şey, gerçek bir istisnayı"

bulmaya çalışmaktır. İstisna her şeyi tümelden çok daha açık bir şekilde ortaya koyar. Tümel hakkındaki sonu gelmeyen konuşmalar uzadıkça bıkkınlık verir; istisnalar vardır. Eğer bunlar açıklanamıyorsa tümel de açıklanamaz. Çoğunlukla bu güçlüğü farkına varılamaz, çünkü tümel tutkuyla değil rahat bir yüzeysellikte düşünülür. Buna karşılık, istisna tümeli yoğun bir tutkuyla düşünür” (Schmitt 2014b: 22).

Kararcılığın tanımını, karar kavramına bu düşünce sistemi içerisinde atfedilen anlama bakarak görebiliriz: Bütün yasal değer ve geçerliliğin nihai hukuki temellerini arayan biri, bunu iradenin ortaya konmasında yani kararda bulabilir. Norm ile çelişen bu kararlar yasa kuvvetine sahip olup hukuki düzenin içerisinde (Schmitt 2004: 55). Hobbes’un döneminin klasik kararcılığı, meşruiyeti bulunmayan bir hükümdarın bir egemen edasıyla bütün düzeni kendisinden var etmesi, her yasal ve hukuki normun bu hükümdarın kararı olduğuna ilişkin kabuldür (Schmitt 2004: 61). Bu dönemde yükselen mutlak monarşi, meşruiyetini toplumun rızası ve oydaşmasından değil Tanrı’nın lütfu – *gottesgnadentum*- olarak edinmiştir. Buradan hareketle dönemin siyasal sisteminde bulunan zümre meclisleri olan *stande*’lere, yani topluma karşıdirlar (Schmitt 2014b: 2). Schmitt’in de ait olduğu, XIX. yüzyılda ortaya çıkan ve normativizm ile teması olan kararcılık ise normun bir üstteki normla meşrulaştırıldığı normatif düzene pozitif normların meşrulaştırıcı varlığının mevcut olmadığı durumda tarihin belli bir anındaki fiili gerçekliklerin pozitif bağlar oluşturmasını sağlar. Yalnız kararcı bağlam, pozitivist teorinin sürekli olarak sınırsız hukuk-ötesine⁷⁰ sapmasının önünde engel oluşturarak, tarihin belirli bir anında açıklanamayan bir biçimde egemen olan nihai normları açıklamakla ilgili olan sorununu noktalandırabilir ve egemen gücün iradesini açıklayabilir (Schmitt 2004: 69-70).

Schmitt kendi kararcılığını inşa ederken Thomas Hobbes’tan oldukça etilenmiştir. Hobbes’un “yasayı yapan hakikat değil, egemendir” –*auctoritas non*

⁷⁰ Schmitt burada “metajuristic” kavramını tercih etmiştir. İstisna halini işaret ettiği metajuristic kavramı, Siyasi İlahiyat, *Politische Theologie*, isimli kitabında belirttiği üzere istisna halinin Kant’ın kavramsallaştırmasıyla bir *Grenzbegriff* –sınır kavram- olduğu iddiasıyla (Schmitt 2014b: 13) örtüştür. Sınır kavram, kendisinin ardından aşkın ve tasvir edilemeyen bir başka gerçekliğin var olduğunu açıklayan ve bilimizin sınırını işaret eden kavramdır. Burada Schmitt istisna halinin normatif hukuki sistem için anlaşılabilir, açıklanamaz ve tasvir edilemez olduğunu belirtmek için hukuk-ötesi, hukukun bittiği yer metaforuna başvuruyor. Schmitt’in Anschütz’den aktardığı üzere “Kamu hukuku burada sona erer” (Schmitt 2014b: 22).

veritas facit legem- sözü Schmitt'in de şiarı olmuştur. Böylece genel-geçer kuralların olamayacağı, akılla keşfedilen tek bir hakikatin bulunmadığı fikri oluşmuştur. Schmitt'in bütün kararcı anlatısı Descartesci kartezyen akla karşı koyuştur. Zira kartezyen ontoloji 'ben'i merkeze koyar; dünya ve tanrının kendisi bile ben'in içerisinde indirgenerek dış dünyanın gerçekliği zihne tabi olur (Kaya 2010: 44-45). Bu bireyin öncelenerek kamusalığın reddiyesidir aynı zamanda. Bununla birlikte Hobbes'un Descartes'in büyük bir hayranıdır ve organik devlet teorisini kartezyen akıl üzerine inşa etmiştir. Schmitt de bunun farkındadır: "Hobbes gerçekte son derece bireyci ve rasyonalisttir... ruhu olan bir mekanizma olarak insanın tasarımını 'büyük insana' – *magnus homo*- egemen bir temsilci tarafından ruha kavuşturulmuş bir makine haline getirdiği devlete aktarır" (Schmitt 2011: 972). Leviathan'ın yurttaşların korunması ve güvenliklerinin sağlanması anlamıyla sorumlulukları bulunduğu ve insanların direnme hakkından feragat ve itaat gibi yükümlülükleri üstlenmeleri (Schmitt 2011: 975) konusunda Hobbes'la hemfikirdir. Ancak Leviathan'ın bir makine olarak tasviri ile metafizik bir adım olarak nihai ana ulaşılır. Bunu takip eden her şey kendiliğinden gelişir. Yeni bir metafizik adıma ihtiyaç kalmaz. Leviathan olarak devletin ortaya çıkışıyla hukuk pozitif yasaya, yasallık meşruluğa, meşruluk devlet mekanizmasının pozitif işleyiş tarzına dönüşür" (Schmitt 2011: 978). Tanrının siyasal anlatıdan tamamen dışlanması, hem piskopos esasının hem de hükümdarın kılıcının tek bir elde, egemende toplanmasıyla dünyevileşme süreci başladı. Güvenle işleyen makinenin istisnaya izin vermemesi Schmitt'in Hobbes'a getirdiği eleştirinin özüdür. Makinenin istisnayı dışlaması egemenin belirmesinin önüne geçecektir. Halbuki düzeni ortaya koyan ve kuralı belirleyen istisnai andır. Böylelikle Hobbes, Leviathan'ı çürüten ve bütün güçleri elinde toplayan –*plenitudo potestatis*- ölümlü tanrı –*deus mortalis*- olarak devleti içeriden öldüren tohumu yerleştirmiş olur (Schmitt 1996: 64). Teoloji ve metafizikten mucize kavramı yok edildiğinde geriye kalan rasyonel ve kendi kendine işleyen düzen nasıl tanrıyı gereksiz kılar ve teolojiyle metafiziği yok ederse istisnai anın yokluğu da rasyonel normatif düzene inancı pekiştirerek egemeni yok eder (Kaya 2010: 127). Hobbes'ta aklını kullanan rasyonel insan, kendi çıkarı için doğuştan gelen kötülüğünü yok edebilecektir. Böylece kuruluş anını izleyen ileriki dönemlerde egemenlik kavramı belirsizleşecektir. Schmitt için bunun kabul edilmesi olası değildir. Metafizik olarak

doğuştan gelen kötülük yok edilmez ve akıl ile irade arasında böyle bir illiyet kurulamaz.

Kendisini XX. yüzyılın en büyük Hobbes'cusu olarak gören (Dyzenhaus 1994: 2) Schmitt'in kararı savunmak adına Hobbes'u eleştirmesine karşı kararcılığın kendisi de Schmitt tarafından eleştirilmiştir. Normativizme aklın gayrişahsiliğini rehber edinerek saf normlar dahilinde düşünmesiyle karşı çıkarken kararcılığı da sadece içerisinde bulunulan anın 'ansallığına' takılarak her siyasal hareketin içinde bulunan sabitliği gözden kaçırmakla eleştirir. Zira ona göre otoritesiz siyaset ve bir inanç anlatısı bulunmayan otorite yoktur (Schmitt 2009: 19).

2.3.3. Carl Schmitt'te Otorite, Meşruiyet ve Egemenlik

“Artık boşuna ders vermeyeceksin Thomas Hobbes!”

-Carl Schmitt

“Mesele, bir soruna dair şu veya bu kararın verilmesi değil, gecikmesiz ve temyizsiz şekilde kararın verilmesidir.”

- Joseph de Maistre

Sic volo sic jubeo

-Bunu istiyorum, öyleyse bunu emrediyorum.

Her ne kadar Schmitt'in siyaset tanımı denince akla dost ve düşman ayrımı yapma” vurgusu gelse de bu tam olarak gerçekliği yansıtmamaktadır. Zira Schmitt dost-düşman ayrımını siyaset yapmanın yöntemi olarak göstermiştir. Siyasetin asli amacı bu olamaz. Siyaset amacı düzen – *ordnung*- kurmaktır. Machiavelli, Bodin, Hobbes'tan uzanan zincirin son halkası olarak Schmitt'in egemenliğin son klasik düşünürü olduğunu düşündüğümüzde düzen kurma anlatısı sağlam bir noktaya oturmuştur. Schmitt'te siyasal bedeni tesis etme anlamında düzen kurma ve bunun vazgeçilmezi egemenlik kavramının anlatısı, Thomas Hobbes üzerine inşa edilmiştir. Machiavelli'den itibaren Bodin, Hobbes ve Schmitt'e uzanan zincirde her bir düşünür bir öncekinin eksikliğini örtterek modern devletin örüntüsünü dokumuştur.

Yeni bir mekan olarak modern devlet, XVI. yüzyılda doğumunun ardından hakim siyasal örgütlenme biçimi olarak tarih sahnesinde yerini aldı. Schmitt için devlet, modern devlettir. Diğer devlet siyasal örgütlenme biçimlerini devlet olarak değil, çağının hakim siyasal yapısına göre polis, imparatorluk, krallık vs olarak anar. Modern devletin bu doğum anında beliren Niccolò Machiavelli, hükümdarı –ya da prensi- oldukça etkili yönetim mekanizmalarıyla donatır, ona modern hükümdarın özelliklerini yükler. Dini alanı yeryüzüne indirerek hükümdarın tekeline verir. Ancak Machiavelli'nin hükümdarı her defasından yeniden doğmak zorundadır. Machiavelli egemenliği değil egemeni inşa etmiştir. Devlet ve halk, egemenin *fortuna* ve *virtu*'suna –talih ve yetenek- bel bağlamak zorundadır. Siyasal iktidar böylece talihe terk edilmiş ve hükümdardan hükümdara yeniden üretilmek zorunda bırakılmıştır. Devletin kurumsal olarak inşası Macchiavelli'den yüzyıl sonra sahneye çıkan Jean Bodin ile kuramsallaştırılmış, egemenliğin bölünmezlik ve Machiavelli'nin eksik bıraktığı süreklilik özelliğini vurgulanmıştır. Kralın iki bedeni olabilir; Fransız krallarının St. Denis Manastırı'ndaki cenaze törenlerinde yükselen “Kral öldü! Yaşasın kral!” -*Le roi est mort! Vive le roi!*- haykırılarından anlaşıldığı üzere Fransa'da egemenliğin sürekliliği o çağda bir süredir bilinen bir olgudur. Bodin de bu bilinen olguyu “Kral asla ölemez” – *Le roi nemeurt jamais*- düsturuyla ifade etmiştir (Kantorowicz 2018: 528-529). Bodin'in de kuramsallaştırdığı üzere bu dönemde egemenliğin başının daimiliği ‘asla ölmeyen kral’ -*rex qui nunquam moritur*- ilkesiyle inşa edilmiş, böylece devlet ve egemenlik kuramsallaştırılmıştır. Bu kurumsallaşmanın üç bileşeni; hanedanlığın daimiliği, Tacın tüzel kişi olarak karakterize edilmesi ve kraliyetin bir yüksek makam – *magistrus*- olarak ölümsüzlüğüdür (Kantorowicz 2018: 416). Böylece Bodin'de Machiavelli'nin bıraktığı önemli bir açık kapatılmıştır. Bodin'den aktarımla “*Devletle devlet yönetimi arasında önemli bir fark vardır... Benim bildiğim kadarıyla, bu daha önce hiçbir insan tarafından değinilmemiş bir siyaset kuralıdır* (Loughlin 2017: 60). Bununla birlikte Schmitt'e göre Bodin'in özgünlüğü buradan kaynaklanmaz. Zira bunlar zaten bilinen tezlerdir. Bodin'in önemi, ‘karar’ı egemenlik anlatısının içerisine sokarak iktidar sorununu nihai çözüme ulaştırmasındandır. Schmitt'in nazarında, egemenin kanunla bağlanmaması ve gerektiğinde kanun yapıp ilga etmesine ilişkin fikirleri Bodin'i özgün kılar (Schmitt 2014b: 16-17). Bununla beraber Bodin'in egemenlik kuramının kusursuzluğu bir noktadan sonra kesintiye uğrar: “*Mais quant aus*

lois divines et naturelles...”⁷¹ Bodin egemeni doğal haklar ve tanrıyla sınırlandırır: “Dünyadaki bütün hükümdarlar tanrısal ve doğal yasaların emri altındadır onlara karşı çıkmak hükümdarların otorite sınırları içerisinde değildir. Aksi halde dünyadaki bütün hükümdarların korku içerisinde boyun eğmek zorunda oldukları Tanrı’ya karşı büyük bir suç işlemiş olurlar” (Allen 1928: 416-417). Bodin seküler bir güç olarak Leviathan’ı tahayyül edememiş olup, bunu gerçekleştiren kişi Thomas Hobbes olacaktır. Bodin’in bıraktığı, egemenliğin dinin de üzerindeki seküler gücüne dair açığı Hobbes tamamlamıştır. Schmitt’te kendi anlatısını, Hobbes’un egemenlik söylemi üzerine oturtmuş, kendisini içinde yaşadığı çağın Hobbes’u olarak betimlemiştir. Ancak bu insanın temeli Hobbes’un kabulü kadar onun reddi üzerine de oturtulmuştur. Hobbes’un, Leviathan öncesi dönem, Leviathan’ın kuruluşu ve Leviathan’ın mutlak gücünün hüküm sürdüğü döneme dair oluşturduğu kurguya ilişkin olarak bir Hobbes hayranı olan Schmitt’in egemenlik kavrayışını Hobbes üzerinden okumak bu nedenle faydalı olacaktır.

Toplumsal sözleşme teorilerinin önde gelen düşünürlerinden olan Hobbes, bir *Leviathan* olarak devletin egemenliğini ve otoritesinin meşruluğunu, doğa durumu ile açıklamıştır. Siyasal varlık olan devletin ortaya çıkmadan önce yaşanan özgürlüklerin sınırsız olduğu ve sınırsız özgürlüklerin ironik biçimde özgürlüğü yok ettiği, güvensiz ve insanın insanın kurdu *-homi homini lupus-* olduğu bu hipotetik ‘herkesin herkese karşı savaştığı’ *-bellum omnium contra omnes-* dönemi sona erdirmek isteyen insanlar akıllarının sözünü dinleyerek bir sözleşme yapmak için biraraya gelmiş, önce toplumu – sivil toplum-, ardından sözleşmeyi oluşturup özgürlüklerini ve haklarını, onları koruyup kollaması karşılığında korkunç bir canavar olarak *Leviathan* figürüyle ifade edilen devlete teslim etmeleriyle de siyasal toplumu meydana getirmişlerdir (Hobbes 2011: 133-137).

Hobbes’un sözleşme teorisi kurucu unsuru olarak bireyler vardır. Bireylerin güvenlik ve ölüm korkusu yüzünden biraraya gelmeleriyle ilk defa egemenlik yapay olarak kurulmuş durumdadır. Zira doğa durumunda egemenlik kendiliğinden var olmayıp bireyin toplumsallaşmasıyla yine bireylerin toplumu tarafından hayata getirilir.

⁷¹ “Ama tanrısal ve doğal yasalara gelince...”

Schmitt ise bu noktada Hobbes ile ters düşer. Bireyin Schmitt'in devlet, egemenlik ve hukuk anlatılarında herhangi bir yeri yoktur. Aksine, bütün söylemini romantizm, anarşizm, liberalizm gibi birey temelli tümellere karşıtlık üzerine kurmuştur. Tek başına birey siyasetin konusu olamaz. Siyaseti dost ve düşman arasında ayırım yapabilmek olarak tanımlayan (Schmitt 2014c: 57) Schmitt açık biçimde düşmanın bireyin düşmanı olmadığını belirtmiştir: “Düşman *hostis*'tir, *inimicus* değil” (Schmitt 2014c: 59). *Hostis* resmen savaşılan kişidir, halk düşmanıdır. *Inimicus* ise özel alanda –*res privata*- nefret edilen birine karşılık gelir. Siyaset düşmanla dost arasında ayırım yapabilme işi olmak, düşman da kamusal özellik taşımak durumundaysa siyaset bireysel alanın tamamen dışındadır. Egemen tarafından yapılacak olan siyaset kamusal alana mahsustur. Düşmanın kamusal alanın yanı sıra dost da kamusal alanda şekillenen bir kavramdır. “...dost kökleri itibariyle sadece soy yoldaşlığıdır. Öyleyse dost yalnızca kan yoldaşı, kan hısımları ya da evlenme, kan kardeşliği, evlat edinme ya da başka kurumlar aracılığıyla hısımlar haline gelmiş olmalıdır” (Schmitt 2014c). Böylece dostluğu ve dolayısıyla toplumu soylara ve ailelere dayandırarak halkı doğal bir oluşum olarak gördüğünü göstermiştir. Toplum söylemini, yaşadığı dönemin ünlü sosyologlarından Ferdinand Tönnies'in iddialarının tam aksi bir eksene oturtmuştur. Tönnies'e göre topluluk –*gemeinschaft*, cemaat- samimiyet ve birlikte yaşama arzusunun ifade eden yaşayan bir organizma, toplum –*gesellschaft*- süreksiz ve kurgusal olan yapay, mekanik bir topluluktur (Tönnies 2001: 19). Schmitt, cemaat-toplum ikileminde toplumu doğal olarak görüp cemaatleri keskin dışlamasıyla esasında modern döneme ait bir fikri yapısı olduğunu da gösterir. Ortaçağın cemaatçi toplum yapısını kabul etmeyip modern toplum görüşünü benimseyerek ona sıklıkla atfedilen, ‘ortaçağın kalıplarına saplanıp kalma’ eleştirisini boşa çıkarır. Schmitt'in toplumun kökenini soya dayandırmasıyla dost da bireysel dostluktan çıkıp kamusal bir nitelik kazanmaktadır. Siyasal birlik dostlar arasındaki birliktir. Siyasal birlik teker teker bireylerin oluşturduğu bir birlik değil homojen vaziyetteki halkın siyasal bilinçle erişebileceği en üst mertebedir. Siyasal birlik bireylerin inşa ettiği bir yapı değildir, maddesi birey olan bir yapıdır (Schmitt 2014a: 223). Böylelikle Schmitt'in *Leviathan*'ında bireyin ne asli ne de tali yere sahip olmadığı görülmektedir. Siyasal birlik öncesi dönemlere ilişkin bir anlatısı olmasa da dostların kurduğu birlik olarak devlet anlatısına bakıldığında Hobbes gibi bir savaş hali karakterize etmediğini ve toplum oluşmadan önce de insanların komüniteler halinde

beraber yaşıyor olduklarını ve insanın doğal olarak bir toplulukla yaşamak zorunda olduğunu düşündüğü görülmektedir. Bu akıl yürütme tarzıyla kendisini Aristotelesçi düşünce akımına dahil eden Schmitt, Aristoteles'in düşman kavramını üretmemiş olmasına karşın, Alman hukukçunun kendisini ait hissettiği gelenek nedeniye eleştirilmiştir. Bu çalışmada da dostun düşmanı öncelediği ve onu tanımladığı kabul edilse de bu konuda tartışmalar mevcuttur. Lider olarak beliren bir egemenin bir düşman belirleyip onun karşısında bir dost kümesi oluşturmuş olduğu ve “düşmanın dostu vasıflandırdığı ve tanımladığına” yönelik iddialar mevcuttur (Sartori 1989: 65). Ancak Schmitt'te ilk dostların akrabalarından ve kan hısımlarından oluştuğuna dair kısa pasajlar mevcuttur. Dostların iradesi dostlarla onların dışında kalanlar arasındaki sınırı çizer (Derrida 1997: 4-6). Schmitt'te dost olarak nitelenen insan grubuna ait olmayanlar düşman olarak sınıflandırıldığına⁷² ve devlet dostların kurduğu bir siyasal birlik olduğuna göre insanların toplu halde yaşamaları ve birey olarak insanlara bir değer atfetmeme eğilimi, Schmitt'in Aristotelesvari bir düşünce yapısına sahip olduğunu işaret edebilir. Böylelikle siyasal birliğin kurulmasından önce de insanların bir düzen içerisinde yaşadıklarına ve Hobbes'un doğa durumu tasvirine karşıt bir konumda olduklarına dair çıkarımlar yapılabilir. Bu noktadan sonra bir egemenin belirmesi ve dostlara düşmanın kim olduğunu işaret edecek kararları alması ve siyasal birliği tesis etmesi beklenecektir.

Dostların toplumu ve devleti oluşturmaları hususundaki güdü hakkında Hobbes'u takip eden Schmitt, siyasal birliğin toplumun korunma ihtiyacından doğduğunu belirtir. Schmitt'in egemenliğin meşruluğunu dayandırdığı öz de burada ortaya çıkmaktadır. İtaat ve koruma arasındaki ebedi ilişki olmadan egemenlik, bağlılık, yasallık ve de meşruluk mümkün değildir. *Protego ergo obligo* –koruyorum, o halde kendime bağlıyorum- cümlesi, devletin *cogito ergo sum*'udur –düşünüyorum, o halde varım- (Schmitt 2014c: 82). Böylelikle egemenin toplumla olan otorite ilişkisi meşrulaşmış olur.

⁷² Düşmanın 'dost olmayan' şeklinde tanımlanmasının göstergesi olarak İngilizce düşman anlamındaki 'enemy' sözcüğü incelenebilir. Latince *inimicus* kökenli olan *enemy*, dost anlamına gelen 'amicus' sözcüğüne olumsuzluk eki olan 'in' eklenmesiyle oluşmuştur; yani dost olmayan anlamını taşır. Schmitt kesin olarak düşmanın *inimicus* değil *hostis* olduğunu belirtmişti. Her ikisi de düşman anlamına gelen bu kelimelerden *inimicus*, sadece düşmanın dost olmayan olduğunu ve dostun düşmanı öncelediğini daha iyi açıklayabilmek için kullanılmıştır.

Hobbes Leviathan'ın hayata geliş anını, Leviathan'ın kendi iradesinin dışında tutar. Doğa durumundaki bireyler güvenlik ve birbirlerinden korunma ihtiyacı için biraraya gelerek onu oluştururlar. Leviathan bu sözleşmenin tarafı değildir. Schmitt'in kurucu iktidar vurgusu da bu konuda Hobbes ile örtüşür. Schmitt'te de şekilsiz bir kitle olarak halk kurucu ögeye sahiptir: Kurucu iktidar (Schmitt 2014a: 11-15). Kurucu iktidar, bir halkın varoluşsal kararlar ile uluslaşması sürecinin nihai basamağıdır. Toplumun siyasallaşabildiği yegane an, kurucu iktidar olarak siyasal bedeni oluşturduğu zamana karşılık gelir. halk bu andan itibaren siyasallıktan uzaklaşacak, siyasal olanı tayin etme yetkisini egemene devredecek ve kendi alanına çekilecektir. Egemen, bu kurucu anda 'egemen diktatör'⁷³ olarak ortaya çıkacak, alacağı kararlarla siyasalı tayin edecek ve devleti oluşturacaktır. Toplum bu andan sonra apolitik olmak durumundadır. Schmitt bu noktada Hegel'e oldukça yaklaşır. Hegel'in, devleti sivil toplumdaki çatışmalara dayandırmasına karşın devleti sivil toplumun kurduğundan bahsetmez. Hegel'e göre devlet sivil toplumun içerisindeki kargaşadan kendi kendisini doğurmuştur (Hegel 2015: 235-238). Devlet kendi kendisini doğuran yaratan Tanrı gibidir adeta (Bezci 2016: 117). Schmitt'te de devletin kuruluş anlatısı aynı şekildedir. Kuruluş anından itibaren kurucu iktidar olan halk, kurucu iradeyi rejimin tarzına göre oluşacak kuruma devreder. Bu türden normativist bir düzende kurucu iktidar yok olur ancak kamuoyu –*volk*- kurucu iradenin özünü her zaman taşır.

Schmitt, Hobbes'un kurucu anda oluşan egemen anlatısına katılsa da bu egemenliğin bir sözleşmeyle oluşmayacağı kanısındadır. Daha doğrusu Schmitt sözleşme kavramına karşıdır. Hukuki anlamda *vertrag* –sözleşme, *contract-* ile

⁷³ Schmitt 1921 tarihli *Der Diktatur* kitabında iki tür diktatörden söz eder. İlki devrim, halk isyanı gibi kurucu ve iktidara el koyan anlarda ortaya çıkan ve rasyonaliteden bağımsız olarak aldığı kararlarla siyasal bedeni kuran egemen diktatör – *souveräner diktatur* (Schmitt 2014a: 118-121), ikincisiyse istisnai bir andan kurtulmak amacıyla kanunla atanan ve yasa değiştiremeyip sadece kurulu düzeni eski haline getirmek amacıyla güç kullanabilen, düzenleme yapabilen, Roma Cumhuriyeti'ndekilere (Schmitt 2014a: s. 1-2), 1789 devriminden sonra Fransız konvansiyonel rejiminin atadığı bazı olağanüstü yetkili memurlara (Schmitt 2014a: 161) benzer 'komiseryal' ya da 'temsili diktatör'dür – *kommisarischer diktatur*" (Schmitt 2014a: 3-5). Egemen diktatör kurucu iktidarın kendisidir. Komiseryal diktatör ise tali iktidarın atadığı, onun emrindeki ve onun adına yetki kullanan bir memurdur. Açıkça görülebileceği gibi egemen diktatör yasama ve yürütme yetkilerine sahipken komiseryal diktatör sal yürütme yetkisine sahiptir, yasama yetkisi mevcut değildir.

Kommisarischer diktatur kavramının türkçe'de direkt karşılığı bir kavram bulunmamakla beraber, Giorgio Agamben'in İstisna Hali kitabını Türkçe'ye tercüme eden Kemal Atakay'ın bu kavram için kullandığı 'temsili diktatör' kavramı mevcuttur (Agamben 2006: 43). Bu çalışmada da Atakay'ın kullandığı temsili diktatör kavramına sadık kalınacaktır.

vereinbarung –uzlaşım, *agreement*- birbirlerinden farklıdır. Sözleşme, kurulan yapının ardından tarafların mevcudiyetini korumalarını gerektirirken uzlaşım, tarafların birbirleriyle kaynaşmaları ve birbirleri içerisinde erimelerini işaret eder. Böylelikle taraf kavramı kendiliğinden ortadan kalkmaktadır (Schmitt 2004: 80-81). Bununla birlikte, Schmitt'in Hobbes yorumlaması, kendi projesini daha açık bir şekilde ortaya koyar. Schmitt, Weimar dönemindeki gerçek korku ve terörü mevcut düzeni güçlendirmek amacıyla kullanmıştır. Weimar vatandaşları, insanı doğa durumundan sivil topluma teslim eden antlaşmayı, dost ve düşmanla ilgili gayriresmi olarak uygulanan öznelliklerini yeniden devlete devrederek yeniden onaylamalıdır (McCormick 1994: 625).

Egemenin kararlarının kanun hükmünde olması ve din dahil egemenliği tehdit edebilecek her şeyi tekeline alan Leviathan olarak devlet konusunda Schmitt Hobbes ile hemfikirdir. Schmitt için egemenin tanımı nettir: “ En yüksek kanun koyucu, en yüksek amir, en yüksek hakim olduğu gibi nihai yasallık kaynağı ve nihai meşruiyet zeminidir” (Schmitt 2016: 6). Bir elinde dünyevi iktidarı temsil eden kılıç diğeri ruhani otoritenin göstergesi olan piskoposluk asası olan egemen yegane otoritedir. Bununla birlikte, Hobbes'un kuramında devlet artık bir makine gibi işlemektedir. Kuruluş anındaki karar vurgusuna rağmen dişlileri, çarkları ve ivmesiyle çalışan bu 'aygıt' artık tekdüzedir. Kuralları, düzeni ve kullanım biçimi mevcuttur. Bir aşamadan sonra kendi kurallarıyla işleyen, kararların alınmasına gerek duyulmayan bir anayasal düzene kavuşması kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada Schmitt'in itirazı kaçınılmaz hale gelir. Zira Hobbes'un aygıt olarak devletin sonu normatif bir hukuk devletini işaret eder. Her ne kadar egemenin görünür olduğu bir Leviathan olarak doğsa da normatif hukuk devletine doğru ilerleyen süreçte egemen giderek görünmez olur ve nihayetinde normatif düzene ulaşıldığında egemen yok olur. Hobbes'un egemeni, doğa durumunun sonlandığı anda ortadan kalkar. Makineleşmiş, aygıt olarak devlette istisna ihtimali gözönünde bulundurulmaz. Halbuki istisnalar vardır. Devlet kurulma anında toplumu karmaşadan kurtardığı için var olmuş olabilir. Ancak devlet artık karmaşaya son verdiği için var değildir. Devlet siyasal olanın yegane sahibi olarak kararlarıyla kaosa son verdiği için vardır. Hobbes'un aksine Schmitt'te siyasal olan asla doğa durumunun sona erdiği anla sınırlanamaz. Siyasal olanın içerisinde egemenlik kor bir ateş gibi her zaman

mevcuttur. O, her an belirecek bir ihtimal olarak siyasal gövdeye mündemiştir. Ondan kaçamayız, zira “siyaset kaderdir” (Schmitt 2014c: 108). İstisnaların yokluğu, kararın yokluğunu ve egemenin yokluğunu beraberinde getirir. Egemenin olmaması siyasal olanın da ortadan kalkacağını gösterir. Hukuk ve hak kavramlarındaki gelişim ve anayasal devletin genel mevzuatının yığılması pozitif yasama sisteminin kurulmasına yol açacaktır. Bu durumda devlet artık kendine ait herhangi bir tözsel içeriğinden mahrumdur ve hukuk sistemi kişisel hüküm bildiren sözsel kararlara değil tarife göre yazılmış kurallar mekanizmasına muhtaçtır. Düzen “*legislator humanus*’dan –kural koyucu insan-, *machina legislatoria*’ya –yasa üreten makine- dönüşmüştür” (Thomsen 1997: 13). Hobbes’cu devletin nötralizasyonu ve devletin sadece makineye dönüşmesi, iyimser bir bakışla XVII. yy din savaşlarına bir cevap olarak gösterilebilir, ama kaçınılmaz olarak “her gerçeğin nötrleştirilmesine” yol açar. Sadece dini değil, metafizik, hukuki ve siyasal düşünceler nihayetinde devlet mekanizmalarının “temiz” ve “kesin” çalışmalarına hiçbir şey ifade etmez. Hem liberaller hem de komünistler devletin bir makine, en ‘çeşitli siyasi seçkinlerin teknik olarak tarafsız bir araç gibi kullanabileceği’ bir cihaz olduğu konusunda hemfikirdirler. Siyasal Kavramı’ndaki argümanını tersine çeviren Schmitt, “Böyle bir devlet, teknoloji çağının ilk ürünü olarak görülebilir” (McCormick 1994: 636). ‘Siyasal olanın yok olacağı bir düzen’ bulunamayacağına göre ‘aygıt olarak devlet fikri’ Schmitt’in Hobbes’ta reddettiği noktalardan birisi olarak belirmektedir.

Schmitt’in Hobbes’a karşı geldiği bunca konu varken Schmitt nasıl Hobbes’cu olabilmektedir? Schmitt’in Hobbes’culuğu, Hobbes’un Leviathan kavramıyla bağdaşır⁷⁴. Leviathan’ın otoritesini yine Leviathan’ın kendisinden türeterek meşruluğu otoriteye bağlamak –*auctoritas non veritas facit legem*, yasayı hakikat değil otorite yapar- Schmitt için toplumun düzenini sağlamak için gerekli koşuldur. Egemenin kararı, normatif yokluktan ve somut düzensizlikten bir fırlayıştır (Schmitt 2004: 62). Schmitt Hobbes’un kurucu iktidar kavrayışını ve egemenliği bir bütün olarak

⁷⁴ Schmitt’in Leviathan kavramında da itiraz ettiği bir kısım vardır ki o da Hobbes’un mutlak şiddet tekeline sahip olan tanrı kudretindeki devleti sembolize eden Leviathan isimli canavarın bu konseptte isim olarak seçilmesidir. Zira Eski Ahit’te adı geçen deniz canavarı/ejderha olan Leviathan karada herhangi bir şeye karşı koyabilecek gücü yoktur. O denizden doğar ve kara canavarı olan *Behemoth*’u boğar. Bu Yahudi-Hristiyan kültürünce oldukça sevimsiz bir imge olup Schmitt’e göre Hobbes bunun farkında değildir. Bu imge tarafından temsil edilen modern devletin özü sanki anormal ve doğaya karşıt bir şeymiş gibi yüzyıllardır istenmeden kazara anlaşılmuştur (Thomsen 1997: 11-12).

parçalamadan, dağıtmadan egemene teslim eden kararcı yaklaşımını destekler. Ölümlü Tanrı olarak Leviathan kavramının kuruculuğu, son klasik kıta düşünürü olarak *Jus Publicum Europeanum*'un –Avrupa Kamu Hukuku- son savunucusu ve onun en son öğretmeni (Linder 2016: 157) olan Schmitt için eşsiz değerdedir. Kozmopolit liberalizmin hakimiyetinin siyasal çevrelerde ulus bilincini aşındırması, demokratik meşruiyetin kaynağını seçimlere ve istatistiğe indirgeyerek meşruiyetin asıl çıkış noktası olan kurucu iktidarı görmezden gelip gözlerden irak tutması, Schmitt'in Hobbes'a sarılmasını beraberinde getirmiştir. Avrupa'nın çoktandır unuttuğu kurucu iktidar ve meşruluğun kaynağı olarak kurucu irade anlatısı yekpare biçimde Hobbes'ta görülmektedir. Schmitt'in liberal teoriye eleştirileri paralelinden gidilirse, devletle toplumun alanlarının ayrılması önemlidir. Bu görüş Hobbes'ta olduğu gibi Schmitt'te de vardır. Schmitt kendi döneminde liberal hegemonya sayesinde sivil toplumun siyasal toplumu, yani halkın devleti işgal ettiğinden yakındır. Bu nedenlerle Schmitt, egemenlik, devlet ve otorite ilişkileri konusunda Hobbes'a önemli noktalarda eleştirilerde bulunsa da her ikisinin de temel olarak üzerlerine bastıkları zemin aynıdır.

Schmitt'in Hobbes okuması ve buna bağlı olarak egemenliği kavrayışı siyasal dalgalanmasına göre değişim göstermiştir. NSDAP üyesi olduğu ve partide etkin görevler aldığı 1933-36 döneminde yazdığı *Staat, Bewegung, Volk: Die Dreigliederung Der Politischen Einheit* –Devlet, Hareket, Halk: Siyasal Birliğin Üçlü Ayrımı- isimli makalesinde klasik Hobbes çizgisinden savrulduğu gözlenir. Topluma müdahil olmamak, onu uzaktan kontrol edip apolitik kılmak temelinde şekillenen Hobbescu çizgisinden sapan Schmitt bu kitabında önceden karşı çıktığı, devletin parti politikalarına karşı edilgen olması ve sivil topluma nüfuz edilerek halkın dönüştürülmesi tezlerini savunmuştur. Siyasal birliğin üç unsuru olarak saydığı 'devlet', 'halk' ve 'hareket'ten, -NSDAP- hareketin diğer ikisine yol gösterdiğini ve onlara liderlik ettiğini söyler (Schmitt 2001: 11). Ardından daha önce Hobbes'u da eleştirdiği 'devleti aygıtı indirgeme' ve 'devletin makineleşmesi' anlamına gelen bürokratik, hiyerarşik, Hegelci devlet düzenini (Schmitt 2001: 14) getirme tezlerini savunmuştur. 'Devlet aygıtı' kavramını kullanır 'kamu hizmetleri'nden bahsederek 'yeni Reich'in sivil ve askeri hizmetleri vermesinden ve toplumun birliğini temsil etmesinden' söz eder. 'Hareket'e yüklenen misyon ise toplumun bütün tabakalarından üretilip etkili bir

liderlik ve katı bir hiyerarşi içerisinde devleti ve toplumu taşımaktır. Bu siyasal görevini ise bir parti olarak sürdürür. Halk ise korporatist ya da benzeri bir sistemde ‘siyasal’ yaşamını sürdürecektir (Schmitt 2001: 12-13). Böylece Schmitt devleti geleneksel ve sembolik bir konuma indirip katı bürokrasiyle sivil ve askeri kamu hizmeti yapan bir makineye indirgeyerek Hobbescu ‘Leviathan olarak devletin egemenliği kavrayışını, partilerin devlet politikasına etki etmemesine dair fikirlerini, ve nihayet toplumun siyasetten uzak tutularak, hatta ona devletten bağımsız alan açılarak apolitik bırakmaya dair uyarıların tamamını bir kenara atmıştır. Böylece Schmitt’in bu yeni anlatısında parti devletleşmiş, devlet partinin makinesi haline gelmiş, halk ise bu makinenin işleyişini sağlayacak yakıt konumuna indirgenmiştir. Bu anlatıda halk kurucu iradeliğinden uzaklaştırılarak form verilmesi gereken bir kitle olarak aktarılmış, devlet ise egemenliğini partiye kaptırmıştır. Bunların yanı sıra, Schmitt’in en net özelliği, devleti değer bağımsız olarak görmesiydi. Bu kitapla siyasal söylemine herhangi bir değerden, akıldan, öğretilerden uzak, kararcı egemen yerine Nasyonal Sosyalist değerlerle yüklü bir hareket, devlet ve toplum anlayışı yerleştirmiştir.

Leviathan’dan böylesine bir kopuş ve vazgeçiş Schmitt’in öğrencilerinden olan Franz Neumann tarafından Leviathan’ın düşmanı olan Behemoth olarak tasvir edilmiştir: “Behemoth; devletsizlik, hukuksuzluk hali, anarşi ve düzensizlik” (Neumann 2009).

Schmitt’in entelektüel biyografisindeki büyük sapmanın müsebbibi olan 1933-36 yılları geçildiğinde, Plettenberg’li hukukçunun 3. Reich’in siyasal sisteminin dışına itilmesi sonrasında, 1938 yılında yazdığı Hobbes ve Leviathan kitabı’nda eski Hobbes anlatısına geri döndüğü gözlemlenmektedir. Bu kısmın başında tartışılan çekinceleriyle beraber, Hobbes’un Leviathan olarak devlet anlatısını ve egemenlik kavrayışını yeniden benimsemiştir (Schwab 1996: xvii). Normal şartlar altında standart ve ana akımın dışına çıkmadığı için pek ilginç bir özelliği bulunmayan bu Hobbes yorumunun önemi satır aralarında saklıdır. Schmitt Hobbescu yorumu takip ederek; ancak yurttaşının güvenliğini sağlayabilen, ona sivil alanı terk eden, gündelik hayatında önu özgür kılan egemenin vazifesini yerine getirmiş sayılabileceğini belirtir (Schmitt 1996: 71). Schmitt’in SS yayın organında hedef gösterilmesinin ardından hayatından endişe etmesi

ve uğradığı siyasal linç, ‘hareket’in toplumu siyasallaştırarak mobilize etmesinin ve onu değiştirme çabasının hatasını vurgulamasına neden olmuştur. Schwab’a göre “*Schmitt bu eseriyle tartışmasız olarak Hitler nazizminden çok burjuva liberalizminin otoriter bir türünü yansıtır. 1938’deki metniyle Nazi cemaatçisinden –komüniteryan- çok Weimar bireycisi, Hitlerci tek parti devletinin olağanüstü halinin meşrulaştırıcısından çok güçlü liberal devletin babası olarak Hobbes’u öven birisi olmuştur*” (Schwab 1996: xxi-xxii). Bir kararcı düşünür olarak Schmitt’in, Joseph de Maistre’nin “Ne zamanki kurulmuştur, her hükümet iyidir”⁷⁵ anlayışına Siyasal İlahiyat eserinde destek vermiş olsa da (Schmitt, 2014b, s. 59), egemeni en yüksek kanun koyucu, en yüksek hakim en yüksek amir olduğu gibi nihai yasallık kaynağı ve nihai meşruiyet zemini” olarak görse de (Schmitt 2016: 6) görevini yapmayan hükümetlerden bahsettiği Leviathan ve Hobbes’a dair eserinde bu görüşten bir nebze uzaklaştığı sezilebilir. Thomas Hobbes’un modern devlet teorisini liberalizmin panzehiri değil onun temel olarak gören Perry Schmitt’in geldi bu son noktada, Anderson’a göre o “Hobbes’un insan tutkuları ve bunların sivil toplum içinde çözümleriyle ilgili gerçekçi görüşünü, herhangi bir siyasal yaşamın zorunlu işareti olarak, düşmanlığın örtük biçimde övülmesi şeklinde radikalleştirip sadece eksi işaretli bir liberalizm üretmiştir” (Anderson 2017: 28).

Schmitt’in Hobbes’un kuramıyla yaşadığı bu entelektüel dalgalanma sonucunda ulaştığı nokta Schmitt’in egemenlik anlatısının bir yüzüdür. Zira Schmitt’in egemenlik anlatısı üçlü bir sacayağı üzerine oturur. Tepesinde egemenliği taşıyan bu sacayaklarından biri Hobbes’tur. Diğerleri ise ‘mekan’ –*raum*- ve ‘düzen’dir –*ordnung*-. Klasik düşünürlerin sonuncusu olarak Schmitt’i mekan, toprak ve yeri egemenliğin vazgeçilmez parçası olarak görür. Mekan ve düzen *nomos’un* temelidir. Literal anlamıyla yasaya karşılık gelen bu kavram yerine Schmitt’in Almanca *gesetz* kelimesini kullanmaması önemlidir. *Gesetz*, yasama faaliyeti sonrası ortaya çıkan sıradan herhangi bir yasaya karşılık gelen pozitif hukuk kavramıdır. Schmitt için değersizdir. Halbuki *nomos* değer yüklüdür. Kökeni antik Yunan’a giden ve mitsel bir anlam yüklü olup aristokrat sınıfının elinde toplum üzerinde sınıf egemenliğini yansıtan tanrısal yasaların –*thesmos*- (Arsal 1948: 123-124) devrilip yerine geçen demokratik yasaları temsil eden insan yapımı yasalara karşılık gelir (Wood, 2008: s. 49). Bu bağlamda, *nomos*, ‘insan

⁷⁵ “*Tout gouvernement est bon lorsqu’il est établi.*”

yapımı yasa' anlamındaki *nomoi*'nin tekilidir. Schmitt'in *nomos* kavramını tercihi, onun kurucu iktidarın demokratik ve seküler niteliğine yaptığı atıfların da bir işaretidir.

Bir halkı mekanda yaşatan ve onun hayata tutunma biçimi onun *nomos*'unu gösterir. "Bir ülkenin... anayasasından, oranın temel düzeni, *nomos*'u olarak bahsedilir" (Schmitt 2009: 113). "Biyolojik özelliklerinden dolayı karada yaşamaya zorunlu olan insanlar için kara, sınırları her zaman otorite, dil ve kültür gibi yapay ayrımlar tarafından çizilen oluşumlar olarak kaldı. Karasal engeller beden ve akıl işbirliği ile her zaman aşılabilmıştır. İnsanları sınırların varlığına ikna eden asıl şey, başlangıcından bu yana hep deniz olmuştur" (Çelebi 2001b: 29). Schmitt bu bağlamda *nomos*'u kara ve deniz arasındaki bu ikiliğe dayanarak kurar. *Nomos*'un üç anlamı vardır: (toprağı) ele geçirmek, dağıtmak ve üretmek. Bu üç olgu dünya tarihinin asli sürecidir, "oyunun gerçek piyesidir." Her zaman bir *nomos*'a sahip olan dünyanın *nomos*'u tarih boyunca üç defa değişmiştir. Dünyanın en eski *nomos*'u XVII. yy'a kadar sürmüştür. Bu dönemde tamamen 'kara' merkezli düşünülen dünyada küresel ölçekli bir düşünce bulunmayıp okyanuslar birer muammadır. Her güçlü insan, kendisini yeryüzünün merkezi olarak görür ve hakimiyetinin, savaşın, barbarlığın ve kaosun ötesine geçtiği, özgürlüğün ikametgahı olduğunu kabul ederdi. Dünyayı çitler, duvarlar surlarla böler ve çitlerin içerisi kendi egemenliğinin alanı olurdu. Dünyanın bu ilk *nomos*'u 'keşifler çağı' ile XVII. yy'da yıkıldı. Amerika'nın keşfi ve önce Amerika, sonrasında da Afrika'nın ele geçirilmesi, dağıtılması ve üretilmesi süreci, ikinci *nomos*'un ilkinin aksine Avrupa-merkezli bir özellik göstermesine neden olur. Bu *nomos*'un bir diğer farkı 'deniz'in paylaşılmasıdır. Daha önce özgürlüğün ve kanunsuzluğun yeri ve herkese ait ortak mekanı olan deniz de artık kara gibi egemenlik altına alınacaktır. Kara, ortaklaşa olarak sınırlarla paylaşılmış bir örüntüyken deniz salt deniz gücü olan İngiltere'nin egemenliği ve koruması altındadır. Denizlerin güvenli olmasından bu ülke sorumlu haldedir. Kara egemenlerinin savaşı ordular arasındayken denizlerde halk da savaşın nesnesidir, zira deniz savaşı ticaridir. Dünyanın *nomos*'unun son değişimi ve üçüncü, yeni *nomos*'unun kuruluşu, Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle gerçekleşir. Dünya artık güney ve kuzey olarak çift kutupludur. Batı-doğu ayrımı hiçbir anlam ifade etmemektedir. Dünyanın her yeri herkes için değerlendirilebilecek bir alan ve hammadde kaynağıdır. Yeni bir boyut olan hava-uzayın da devreye girmesiyle insanın

gücü ve eylemselliği önemli ölçüde değişime uğramıştır. Yeni nomos için üç ihtimal mevcuttur, ya batı ve doğu gibi iki antitezden biri diğerini yok edip bir hegemon dünya görüşü hakim olacak, ya ikinci nomos'a geri dönüş sağlanacak ancak bir ihtimal İngiltere'nin deniz hakimiyetindeki konumunu ABD alacak, ya da dünya kimsenin hakim olmadığı çeşitli bloklar, paktlar, hegemon birleşimler aracılığıyla *großraum – geniş mekan-* yönetimine dönüşecektir (Schmitt 2006: 351-355). *Großraum* idesi aslında Avrupa Birliği'ne ilişkin üretilmiş ve onun yerini alacak bir distopyadır (Walker 2003: 195). Schmitt'in bu '*postoceanic*' bakış açısı⁷⁶, onun teknolojiye karşı bakışının kötümserliği ile ilintilidir⁷⁷ (Connery 2001: 192). Nomos'un ikinci defa değişimiyle dünyanın alacağı yeni düzen teknolojinin zorlamasıyla olacak ve Jus Publicum Europeanum'un yitimini beraberinde getirecektir.

Schmitt'in egemenlik anlatısının üçüncü sacayağı, mekandır. Schmitt *nomos* değişimlerini mekan devrimi olarak adlandırır (Schmitt 2009: 95). Mekan, yani öncelikle toprak, Schmitt için o kadar önemlidir ki, Partizan Teorisi isimli kitabında tanımladığı partizanın özellikleri sayarken belirttiği, sırf toprağa bağlılık – *tellurique-* (Schmitt 2017: 51-53) niteliğiyle onu “vatan toprağının gerçek bir parçasını ifade eder ve henüz tamamıyla yıkılmamış dünya tarihinin unsuru olarak dünyanın son muhafızlarından biridir” (Schmitt 2017: 100) diyerek yüceltir.

Ona göre bilim dallarının uzmanlık alanlarına ayrılmasıyla her alan kendine dair bir mekan tanımı yapmış ve bu da kavramı bulanıklaştırmıştır. Bilimin net cevap vermesi iktidar ve tarih güçleri tarafından beklenemez ve mekan devrimi bu güçler eliyle yapılır (Schmitt 2009: 97-98). Schmitt'in birinci nomos'a denk gelen anlatısında bahsettiği karasallıkla egemenlerin kültürel dönüşümleri içiçedir. Denizden kaçınmanın ve mekan olarak karaya hapsolmanın sonucu olarak bu dönemin egemenleri okumayazmayı, hesap yapma yeteneğini keşiflere-papazlara bırakmıştır. Mekanın zirai-karasal niteliğinin gereksinimlerinin farklılığı nedeniyle kültürel ve bilimsel hegemonya seküler

⁷⁶ Connery'in belirttiği bu terimi önceleyen kavram oceanic bakış açısıdır. Schmitt'in, Britanya'nın denizler parsellemesi sonucunda karanın sınırlarla bölünmüş olmasına karşın denizin sonsuzluk olduğu klasik düzene son vermesiyle dünyanın ikinci nomosunun oluşması yarara göre oceanic bakış açısıdır. 3. Nomos ile birlikte kurulacak yeni siyasal düzen *postoceanic* olarak adlandırılır.

⁷⁷ Teknolojinin gelişiminin okyanuslarla ve ABD ile ilişkilendirilmesi, Schmitt üzerindeki Heidegger etkisinin de göstergesidir. Heidegger de benzer bir olguyu Amerikanlaşma, -Americanism, Amerikanismus- olarak adlandırmıştır.

gücün elinden çıkmıştır. Ancak XVI. yüzyılda yeni bir mekan devrimiyle ikinci *nomos*'a geçilirken, denizlerin bölüşümü ve deniz üzerinde egemenlik kurma yarışında hiçbir egemen okuma yazma, hesap yapma ve bilim tekeli elinden kaçırmak istemeyecektir. Dolayısıyla bu mekan devrimi büyük bir kültürel dönüşümü de beraberinde getirdi. Zira mekan devrimi radikal bir yaratıcı yıkımdır. Yeni bir teoloji bilimi, yeni bir 'academia' kurulur, Kilise ruhbanının eğitim ve kültürdeki tekeli kırılır (Schmitt 2009: 104).

Schmitt'in mekan kavrayışı 'yeni toprağa el koyma' anlamında fiziki bir karşılığa gelmenin ötesinde onu da aşan bir niteliğe sahiptir. Zira o mekan devrimi derken sadece yeni bir yerin keşfini, yeni bir toprağa ayak basmayı değil, insan varoluşuna dair her şeyin kökünden değiştiği bir devrimi kasteder. Hiçlik, yokluk olarak denizin keşfi, onun parsellenmesi ya da dünyanın bir boşluğun-hiçliğin-içerisinde salındığı fikri hiçliğin aynı zamanda hiçlik olmadığını da işaret eder (Schmitt 2009: 110). Bu manada hiçlik olarak nihilizm de mümkün olamaz. Tamamen hiçlikten-boşluktan- meydana gelen herhangi bir şey bulunamaz. *Horror vacui*'nin –hiçlik korkusu- aşılması, insanın yeni mekanlarını parselleyerek üzerinde egemenlik tesis edilmemiş topraklarda hükümler kurmalarını sağlamıştır. Her büyük devrin başlangıcı bu yüzden büyük toprak değişimi ve egemenliğiyle imlenir. İkinci *nomos* döneminde Amerika ve Afrika'nın paylaşımı, Avrupa'da büyük bir birleşimi meydana getirmiştir. Bu birleşim, Avrupa'nın Hristiyan değerleri ve Roma hukuku temelinde yükselen uluslararası yeni bir kamu hukukudur: *Jus Publicum Europeanum*. Yeni mekanlar, Avrupalı egemen devletlerin kendi arasındaki bu usule göre bölüştü. Bu hukuk Avrupalı milletler ailesinin de temelidir. Bu hukukun özü, yeni mekanların Avrupalılarca paylaşılması temeline dayanmaktaydı (Schmitt 2009: 116). “Makine dininin peygamberleri”nce gerçekleştirilen ikinci mekan devrimi sonrası geçilen üçüncü *nomos*'ta şimdiye kadarki bütün diğer *nomos* biçimleri ve egemenlik kalıpları anlamsızlaşır ve değersizleşir. Deniz üzerindeki hakimiyet, kara üzerindeki aksine sınır tanımıyor ve rakip kabul etmiyordur Schmitt'e göre. *Jus Publicum Europeanum*'un karada kurduğu *pulversium*'un –çoklu evren- yerini denizdeki *universium*'un almasında bir çokları (kendisi dahil) için “gelecek felaket ve ölümden ibarettir, hatta dünyanın sonu görülmüş bile olabilir” (Schmitt 2009: 148).

Devlete onca ilgisine karşın başlı başına bir devlet teorisi ortaya koymamış olan Schmitt'in çeşitli eserleri bir araya getirildiğinde egemenlik anlatısı yukarıda açıklandığı gibi üçlü bir sacayağı olarak ifade edilebilir: Leviathan, *nomos* ve mekan üzerinde yükselen klasik egemenlik anlayışı. Schmitt *nomos*'u Kara ve Deniz –*Land und Meer*- eserinde her ne kadar bir toplumun anayasası olarak tanımlamışsa da bu *nomos*'un dar anlamıdır. Onun *nomos* anlayışı çok daha geniş bir alanı kapsar. *Nomos* sadece bir hayat tarzı, somut bir varoluş bir gelenek olmayıp başka coğrafyalardaki ilişkilenebilir ortak olduğumuzu düşündüğümüz şeydir. Yakın coğrafyalarla içiçe olduğumuz bir dizi ortak normdur. Schmitt'te *nomos* hem bir ortak hayat ve değerler dizisini hem de yakın coğrafyalarla mekansal bir kurgu oluşturmaktır (Çelebi 2016: 151-152). Schmitt'in demokrasi anlatısında heterojenliğe yer olmaması ve demokrasiyi homojen toplumların rejimi olarak tanımlamasıyla aynı *nomos*'un birbirinin benzeri toplumlarda görüldüğü tezi de birbiriyle örtüşmektedir. Ancak türdeş –*gleichartig*- olan, yani aynı *nomos*'un içinde yaşayan insanların eşit olabileceği ve demokrasinin bunlar üzerine kurulabileceği (Schmitt 2010: 27-30) vurgusu da ulus-üstü bir noktaya işaret etme noktasında sorun teşkil etmez. Hatta türdeş olanları aynı *nomos*'un parçası olarak düşündüğümüzde bu türdeşlik vurgusu ulus-üstlük tezini destekleyerek, farklı uluslardan türdeş insanların tek bir demokrasiyi oluşturabileceğini idda edebiliriz. Sonuçta *nomos*, yasa kavramından çok da büyük olmasıyla, ulusüstü bir gerçekliği ifade eder. Schmitt'in *Jus Publicum Europeanum* düzlemindeki hukuk algısı, *großraum* şeklindeki egemenliği ulus devletin sınırlarının dışına çıkaran geniş mekan anlatısı ve *nomos*'un tek bir coğrafyayla sınırlı kalmayıp geniş bir alandaki ortak yaşam biçimini tasvir etmesi, Schmitt'in egemenlik anlatısını bir devlet teorisi ortaya koymanın ilerisine taşımaktadır. Zira görülmektedir ki Schmitt egemenliği bir ulus devletin sınırlarına hapsedmeden geniş bir toprak üzerinde gerçekleştiğini tahayyül etmektedir. Toplumunu etnik bağlarından kopararak geniş bir mekanda siyaseti ve egemenliği tesis etmeye dair belirtiler vermektedir. Schmitt'in geniş mekanı kurguladığı eseri olan 'Dünyanın Nomos'u adlı eserini 3. Reich'in genişleme ve işgal süreçlerinde yazıp savaştan 5 yıl sonra yayınladığı düşünüldüğünde akla ilk olarak, işgallerle genişleyen Almanya'nın hakimiyeti altına giren ulusların tek elde yönetimine kafa yorduğu izlenimi edinilir. Schmitt'in bu kavramı ürettiği eser, 2. Dünya Savaşı'nın

hemen öncesinde önce 3. Reich'in 1935-1939 arasında sırasıyla, önce Versailles anlaşmasıyla geçici olarak Fransız idaresine bırakılmış Saarland bölgesini, ardından *anchluss* yoluyla Avusturya'nın yutulmasını ve hemen sonrasında Çekoslovakya'nın işgalini silahsız olarak gerçekleştirmesinin hemen sonrasına tarihlidir. Buradan hareketle, geniş mekanların yönetimine dair Alman hukukçunun ürettiği bu kavram, literal bakışla, üretim tesisatı, hammadde, mal pazarı, ve işgücü kazanmak amacıyla genişleyen ve içerisine başka ulusları katan Almanya'nın yönetimini meşrulaştırma girişimi olarak görülür. Bu iddia, Schmitt'in *großraum* kavramını ilk defa 1939'da Kiel'de yer alan Christian Albrecht Üniversitesi'nde verdiği iki konferansta kullanmasıyla desteklenebilir. Burada Schmitt yeni siyasal gündemini ve küresel jeopolitik düzen kavrayışını açıklamıştır (Barnes ve Minca 2013: 675). Bu bağlamda, ilgili kavram Alman devlet aklının gelenekselleşmiş irredentist politikası olan *lebensraum*'a dahi benzetilebilir (Nogler 2003: 298). Halbuki bu Schmitt'in ne kurucu iktidar anlatısına ne de meşruluk kavrayışına uymaz. Zira siyasal birliği kuran kurucu irade siyasal toplumu oluşturur. İşgal ve ele geçirme üzerinden yeni mekan tasarlamak Schmitt'in kurucu iktidar anlatısına denk düşmez. Schmitt'in egemenin meşruluğu sorununa çözümü korumadır (Schmitt 2014c: 82). Korumanın temelinde de kurucu iktidar vardır. Bu nedenle Schmitt'in bu geniş mekanda egemenlik anlatısını işgallerin sonucu olarak değerlendirmek isabetli olmayacaktır. Schmitt'in kitabını 1950 yılında 3. Reich'in çöküşünden beş sene sonra yayınlaması da bu iddiayı zayıflatmaktadır. Schmitt'in devlet-ulus-otorite bağlarının ötesinde daha geniş bir egemenlik anlatısını işaret ediyor olması daha olasıdır. Bu kavram Schmitt'in genişlemiş ve 20. yy öncesi egemen siyasal biçim olan uluslar topluluğu görünümündeki bir imparatorluk formu haline geri dönmüş bir Almanya'nın yönetiminin meşrulaştırılması bağlamından ziyade genişlemiş Almanya'da yeni kurucu iradenin tesisi ve yeniden homojenleştirilmiş bir halkın oluşumunun sağlanması bağlamında okunduğunda Schmitt'in genel anlatısı içerisinde anlamlı bir yere oturur.

2.3.4. Carl Schmitt'in Hukuk Anlayışı ve Liberal Anayasa Eleştirisi

*“Cumhuriyetin birliği Weimar Anayasasınının 181. maddesine değil,
Alman halkının siyasal varlığına bağlıdır.”*
- Carl Schmitt

*Die Deutschen sind ein gut Geschlecht,
Ein jeder sagt: will nur was recht;
Recht aber soll vorzüglich heißen
Was ich und meine Gevattern preisen*
- Johann Wolfgang von Goethe

*- Almanlar iyi bir soydur,
Hepsinin söylediği, adil olanı istedikleridir;
Fakat en iyi tanımıyla hukuk
Ben ve arkadaşlarımın övdüğü şeydir.*

Karar kavramı, Schmitt'in üzerine eğildiği bütün sorunsallar için anahtar işlevi görür. Avrupa'nın yaşadığı buhranın temeli olarak gördüğü meşruiyet krizinin de, otorite uygulayan ve otoriteye boyun eğen arasındaki ilişkiyi de, hukukun temelini de karar ve kararcılıkla ürettiği yeni kavramlarla açıklar. Bununla birlikte Schmitt'in saf bir kararcı olmadığı da dikkatten kaçırılmamalıdır. Schmitt salt karara odaklananların ansallığa takılıp kaldıklarını belirterek onları eleştirir. Schmitt için karar kavramı oldukça önemli olsa ve normu kıyasıya yerse de onun hukuk düşüncesinde normun yeri yok değildir. O normları değil normativizmi eleştirir. Schmitt için hukuk olgusu bir *aufhebung* anının ardına karşılık gelir. Schmitt kararı ve normu içererek aşar.

Schmitt'in mevcut hukuk düzenine dair eleştirisi, liberalizmin hukuk devleti anlayışı, liberal anayasanın içeriğindeki kurucu irade karşıtı ve anayasanın ruhuna aykırı kısımları hukukun siyasetten azadeymiş gibi yansıtılmaya çalışılmasına dairdir. Alman hukukçu, ilgilendiği neredeyse her sorunsalda olduğu gibi hukuk konusunda da bir dikotomi kurar. Ona göre ister anayasalcı ister mutlakiyetçi olsun her düşüncenin mihenk taşı, kanun kavramıdır. Ayrım ise kanunun genel rasyonel bir hüküm mü, yoksa bir tedbir, bir irade beyanı, bir karar veya bir emir mi olduğu noktasındadır (Schmitt 2010: 66). Schmitt olağan durumlarda normatif düzenin sürebileceğini belirtir.

Schmitt'e göre devletin görevi kendi egemenlik alanında mutlak memnuniyeti, huzur, güven ve düzeni sağlayarak hukuk 'norm'larının geçerli olması için 'normal' durumu tesis etmektir. Norm, normal ana aittir ve normal olanı varsayar. Hiçbir norm, kendisi için 'anormal' bir durum karşısında geçerliliğini sürdüremez (Schmitt 2014c: 75).

Normatif anayasalcı düşünce ile Schmitt'in yaşadığı sorun, normun doğuşu ve bağlayıcılığı hakkındadır. Bu hukuk düşüncesinin özü, hukukun bir yasa koyucunun keyfi iradesiyle değil, önce gelenekle ve genel inançla, sonra hukuk bilimiyle, yani her yerde içten içe sessizce çalışan güçlerce oluşturduğudur (von Savigny 2018: 45). Schmitt normatif hukuk düzenine ilişkin eleştirilerini devrin önemli liberal hukukçularından olan Hans Kelsen üzerinden yapmıştır. Kelsen'e göre hukukun haricinde hiçbir devlet var olamaz. Devlet yalnız ve yalnız hukuk var olduğunda var olabilir. Devletin kendisi en üstün ve egemen hukuk sistemi olmuştur (Kelsen 2016: 125). "Bu iki sistem [devlet ve hukuk] özdeş olmak zorundadır. Çünkü aynı toplumun iki farklı sistem tarafından oluşturulmuş olması mümkün değildir. Öyleyse devlet bir hukuk düzenidir" (Kelsen 2016: 123-124). Kelsen herhangi bir yasayı var olan anayasayla, anayasayı daha eski bir anayasayla, eski anayasayı da çok daha eski bir anayasayla meşrulaştırmakta ve her yasanın kökenini tek bir kaynaktan çıkmış en eski anayasaya dayandırmakta ve buna 'temel norm' –*grundnorm*– adını vermektedir (Kelsen 1949: 115). Her yasayı daha üst bir normla kuşatan ve siyasal olanı hukukun içerisinden dışlayan, hukukun siyasetle olan ilişkisini görmezden gelen esasında sorunun temel kaynağı olan egemenlik meselesinden bir kaçışı işaret eder. Kelsen saf hukuk içerip diğer her şeyi dışlayan 'saf hukuk kuramı'nı oluştururken egemenlik meselesinin etrafından dolaşmaktadır. Hatta Schmitt'in Kelsen'den aktardığı üzere; "egemenlik kavramı kökten biçimde dışlanmalıdır" (Schmitt, 2014b, s. 28). Zira Kelsen'e göre, egemenliğe dair kuramlar esasında hukuk idealinin olumsuzlanmasından başka bir şey değildir. bu görüş, anayasalcılığın bölünmüş iktidar ve insan haklarını koruyan yasa kabulleri ile de yakından ilişkili durumda olmasına karşın Kelsen bireysel hakların korunmasıyla ilgilenmemesi yönünden liberallerden ayrılmaktadır. Onun sorunu liberalizmin hak anlayışını savunarak hukuk devleti idealini gerçekleştirmek değil, hukuk düzenini pozitif bir yörüngeye oturtmaktır. Buna karşın yöntemsel bazda

liberallerle benzer bir savunu içerisinde olduğundan Schmitt'in nazarında Kelsen "burjuva rechtsstaat"ının mükemmel *–par excellence–* bir teorisyenidir."

Schmitt'in Kelsen eleştirisi, Schmitt'in 'siyaset için yapmaya uğraştığı' işi Kelsen'in 'hukuk için yapma çabası'na yöneliktir. Schmitt için Kelsen, özetle, insanların değil yasaların hakimiyetidir. Kelsen'in yasal pozitivizmi yeniden ifade etmesi, insanla etkileşimi kişisel olmayan bir kurallar düzenine sokmaya çalışan Aydınlanma projesinin yerine getirilmesidir (Dyzenhaus 1994: 10). Schmitt nasıl siyaseti diğer her şeyden özerkleştirmeye çalışıyorsa Kelsen de aynısını hukuk için denemiştir. Hukuku psikoloji, sosyoloji, etik ve özellikle siyasetten soyutlamaya uğraşmıştır (Kelsen 2016: 2). Ona göre bir olaya hukuki niteliğini kazandıran normdur. "Hukuk normdur" – *das Recht ist Norm*- (Kelsen 2016: 7). Kelsen norm kavramını bir kategori olarak değerlendirir. Böylece onun anlatısında norm, indirgenemez bir tür olmuştur. Hukuk normu olarak norm, sadece belirli bir biçimde ortaya çıktığı, belirli bir kurala uygun olarak yaratıldığı, özel bir metod uyarınca koyulduğu için geçerlidir (Kelsen 2016: 68). Kelsen bütün normların bir üst norma bağlı kalmak suretiyle yaratıldığını ifade ederken en sonunda ulaşılan temel normun da bir işgalci ya da nasıl kurulmuş olursa olsun bir konseyin ifade ettiği bir irade olduğunu söyler (Kelsen 2016: 70). Bu tespiti yaptığı anda Kelsen aslında bütün normların kurucu bir iradeye, yani bir 'karar'a dayandığını belirtmiş olur. Ancak bu kuruculuğun üzerinde hiç durmadan, egemenliği ıskalayarak, hatta kasten görmezden gelerek saf hukuk kuramını oluşturmayı sürdürür. İlk temel norm bir defa oluştuktan sonra devlet, ilk hareketi verilmiş motor gibi, kendi kendisine normlarıyla işleyecek şekilde 'resmi organların aygıtı' (Kelsen 2016: 127) biçimine bürünecektir. Hobbes'un makineleşen devletini andıran bu hukuki devr-i daim, Schmitt'in itirazının olduğu temel sorunsaldır. Schmitt'e göre 'Kelsen'in devleti', "nihai bir atıf noktasına ve nihai bir norma atıf yapan bir atıf sistemidir... En üstün güç bir kişide veya sosyo-psikolojik bir güç kompleksinde değil, aksine yalnızca norm sistemi birliğinde içkin olan egemen düzenin kendisidir" (Schmitt 2014b: 26). Schmitt'e göre her bir kanun bir hukuk normu, bir hukuk ilkesidir. Hukuk ise olması gereken şeyi herkes için belirleyen bir kurallar bütünüdür. Bir kanun hükmünün içerisinde yer alan iki kısım bile norm ile emirin tarihsel ve güncel çatışmasını günyüzüne çıkarır. Kanunun ilk olarak hukuki kuralın kendisini, yani

normunu koyan kısmı, ikinci olarak da norma uyulmasına dair ve uyulmadığında doğacak olan müeyyidesini içeren emir kısmı vardır (Schmitt 2016: 25-26). Başta belirtilen, hukukun emir ile normun karışımı olduğuna dair iddia Schmitt'in bu sözleriyle desteklenmektedir. Ancak norm kararı önceleyemez. Zira normu yaratan karardır. "Diğer tüm düzenler gibi hukuki düzen de bir norma değil karara dayanır" (Schmitt 2014b: 17). Schmitt'in anlatısı incelendiğinde net biçimde görülür ki karar yokluktan, hiçlikten doğar. Kelsen'in yaptığına aksine, norm aracılığıyla atıf yapılmaz; neyin norm olduğuna kurucu noktadan çıkarak ulaşılır. Bu bakımdan Kelsen'in temel yasası bir başlangıç olamaz. Hatta bir normlar hiyerarşisi dahi yoktur. Zira normları hiyerarşiye sokmak üstteki normları korumak için yeni kurumlar yaratmayı gerekli kılar; çünkü hiçbir norm kendi kendisini koruyamaz, kendisini yorumlayamaz. Bu kurumlar da demokrasinin özü olan halkın iradesinin üzerinde olacaktır. "*Metaforlara ve alegorilere kapılmak istenmiyorsa, normların hiyerarşisi yoktur. Sadece somut insanların ve mercilerin hiyerarşisi olur*" (Schmitt 2016: 64). Saf hukuk kuramı çekicidir, çünkü hukuk sorunlarıyla bir ideal çerçevesinde uğraşmaktadır. Ancak sorun, pozitivizmin hukuk-siyasal bağı koparmasındadır (Deveci 2002: 52-53). Kelsen'in sadece tek bir cümleyle (Kelsen 2016: 70) belirttiği, ancak üstünde durmayarak görmezden geldiği, ilk temel normun da öncesinde irade-karar vardır. Kelsen'in de kuramsallaştırdığı, günlük yaşamın sorunları ve ticari hayatla meşgul olan bir hukuk bilimi egemenliğe ilgi duymaz. Tanımlanabilir ve normal olan norm dışında her şey rahatsız edicidir. İstisnai ise şaşkınlıkla karşılar. Böyle bir durumda burjuva hukukçularının anladığı hukuk yok olurken devlet ayakta kalır. İstisnai an kaostan ve anarşiden farklı olduğundan hukuk düzeni değil ama hukuki manada düzen hala geçerlidir. Bu noktada devletin, yani kararın varlığı norm karşısındaki üstünlüğünü açık gösterir. Norm, istisnai anda yok olur ancak istisna, hukuki algının erişim alanındadır. Çünkü norm gibi karar da hukuk çerçevesinde varlığını sürdürür (Schmitt 2014b: 19-20). İstisnai anda alınan karar hukukidir, çünkü anayasal düzenlerin olağanüstü hali, yani istisnai mümkün olduğunca ayrıntılı biçimde düzenleme eğilimi aslında normatif düzenin kendisinin askıya alınacağı durumu tanımlama girişimi olarak anlaşılmalıdır (Schmitt 2014b: 21). Bu biçimde paradoksal olarak istisnai an hukuk düzeninin dışına çıkmasıyla hukukun içerisinde kalmış olur. Bu mantık, Schmitt'in *complexio oppositorum* ilkesiyle uyumludur. Anschütz'den alıntıyla, buradaki boşluk

standart hukuki bir boşluktan ziyade hukuk bilimine dayanan hiçbir kavramsal işlemle doldurulamayacak, kamu hukukunun sona erdiği bir boşluk vardır. Böylece Schmitt için normun ortadan kalktığı an hukukun yokluğu anlamına gelmemektedir. Zira norm hukukun sadece bir parçasıdır. Karar da norm kadar önemli, hatta ondan daha önemli bir hukuki unsurdur. Böylelikle Schmitt liberal hukukçuların hukuktan dışladığı siyasal olanı ve egemeni hukukun içerisine eklemeler.

Bu kısmın başında işaret edildiği üzere Schmitt için kanun norm ile emrin bileşkesidir. Ama öncelikli olan emirdir, karardır. Yasanın siyasal boyutu, onun formel boyutunu aşan bir noktada durur. Yasanın maddi boyutu onun sınırlayıcılığından kaynaklıdır. Yasa emreder, sınırlar kuvvet uygular. Maddi yasanın vazifesi kişisel özgürlük sahasını kollamak gibi etkin olmayan bir konum değildir. Tersine, yasa aktif bir kuvvet uygulayıcıdır. Bu da burjuva anayasal hukuk devletinin yasa anlatısı ile çelişiktir (Kardeş 2015: 157).

Kısmen Schmitt'in önyargılı veya dikkatsiz okuması yüzünden kısmen de Schmitt'in provokatif cümleler kurmaktan hoşlanması nedeniyle, Plettenberg'li hukukçunun yasayı salt karara ve emre indirmediği, böylece de bir devletin her an egemen bir yöneticinin buyruklarıyla yönetilen bir mutlakiyet ya da diktatörlüğün kurgulandığı yanlışlaması her defasında yeniden üretilir. Halbuki Schmitt, kararcılığı salt bu yönüyle eleştirerek, ansallığın kararcı okulun takıldığı bir hata olduğunu belirtir. Bu bağlamda Schmitt'in oldukça kendine özgü bir kararcılığı olduğu, özellikle geç dönem eserlerinde karacılıkla kendini sınırlamadığını, kararcılığını kurumsalcılıkla desteklediği de bazı yazarlarca savunulur (La Torre 2003: 306). Schmitt 1932'nin Weimar Cumhuriyeti başta olmak üzere, parlamenter demokrasilerdeki kanun kavramının soysuzlaşmasını, kanunun muğlaklaşmasına bağlar. Bir yasama devletinin bütün yasallık sitemini taşıyan temel ayrımın, kanun ile tedbir (emir) arasındaki farklılığın dikkate alınmıyor olmasını şaşkınlıkla karşılar. Münferit bir uygulama olan tedbirin genelgeçer olan kanuna eş tutulmasını sorunlu görür. Bir parlamenter devlet, kanun koyucu tarafından çıkarılan normların saf tedbirden farklı ve üstün olmasında ısrarcı olmak durumundadır. Bir yasama devletinde tedbiri kanun, kanunu tedbir yerine koymak mümkün değildir (Schmitt 2016: 100-103).

Schmitt yasaların normatif hukuk düzeni içerisinde oluşabileceğini belirtmesine karşın ona göre anayasa kavramı bir normu değil bir kararı işaret eder. Liberal anayasalcı okul ile anlaşamadığı nokta, anayasalcı görüşün hem kurucu iktidarın oluştuğu anı, hem de normatif düzenin sağlıklı işleyebileceği ‘normal an’ın ortadan kalkabileceğini ve ‘istisnai an’ın oluşabileceğini görmezden gelmesi, böylece egemenlik kavrayışına sahip olamamasıdır. Pozitivist hukukun kurucusu sayılabilecek John Austin uzun sayfalar boyunca egemen ve tebaa ilişkisinden, siyasal bütünlük için bir egemen ve ona itaat etme alışkanlığı olan bir tebaadan bahseder (Austin 2015: 140-142). Ancak, egemenden kastı kurucu bir iradenin egemeni değil, normatif bir düzendeki alâlade bir monark, ya da parlamentodur. Kurucu irade yeniden gözden kaçır.

1789 Fransız Devrimi’nin ardından Avrupa genelinde burjuva sınıfının iktidarı ele almasından sonra sonra gelişen anayasa anlayışını Schmitt ‘burjuva hukuk devletinin ideal anayasa kavrayışı’ olarak adlandırır. Schmitt’e göre burjuva anayasası burjuva sınıfının özgürlüğünü garanti altına alan bir sistemi, ‘sözde’ kuvvetler ayrımını, yazılı anayasayı, içerir. Montesquieu ‘Kanunların Ruhu’ eserinde “bazı anayasaların devletin zaferi⁷⁸ -*la gloire de l'état*-, diğerlerinin ise yurttaşlarının siyasal özgürlüklerini hedeflediklerini belirtir. Böylece özgürlük ve kuvvet -*liberté et gloire*- ayrımı kesinleşir. (Schmitt 2008, 90-91). Bu kanun biçimi, emir ve normun birleşimi olan kanunun yanında ikinci bir tür olarak belirmiş olur: yurttaşın özgürlük ve mülkiyetine müdahale olarak kanun. Bu tam da burjuva hukuk devletinin yarattığı bir ayrımdır (Schmitt 2016: 26). Schmitt özgürlük ve kuvvet değerlerini hâlâ eşit gördüğü için Montesquieu’yü eleştirir. Zira burjuva sınıfının hakimiyetinin başından beri uluslararası ilişkiler konusunda olmasa da anayasanın geneli olarak burjuvazinin değerleri asli hale geldi. Burjuvazinin özgürlüklerini korumak için de bu dönemde parlamenter hükümetler talep edilir hale gelmiştir. Zira parlamentonun varlığı yeterli olmayıp ek gereksinimler vardır. Burjuva teorisyenlerine göre ‘Weimar öncesi parlamenter olmayan Alman anayasal monarşisi’ özgür değildir ama ABD’nin parlamenter olmayan hükümeti özgürlüktür (Schmitt 2008: 91-92).

⁷⁸ Montesquieu ‘devletin zaferi’yle ontolojik olarak devletin yurttaş karşısında baskın olduğu ve bireysel özgürlüklerin dikkate alınmadığı anayasal düzenlerden bahsetmektedir.

Schmitt, liberal anayasalcılığın *telosu* olan egemenliği topluma vererek kısıtlama tezlerinden çoğu defa “sözde” bir ilke olarak bahsetmiştir. Weimar Cumhuriyeti örneğinde anayasalcılığın özü olan kuvvetler ayrılığı ilkesini inceleyerek bu ilkenin esasında yürürlükte olmadığını belirtmiştir (Schmitt 2008: 229). Bir genelleştirme yapıldığında, Schmitt, benimsemiş olduğu kararcılık okuluyla tutarlı olarak anayasa kavramının sahip olduğu tarihsel arka planı ve bu tarihsel birikimin oluşturduğu özü önemsememekte, anayasaya diğer yasaların bağlı olduğu ve siyasetin dinamizmine bağlı biçimde değişebilmesi gereken ve kurucu iradenin isteğini yansıtan bir karar olarak bakıp toplumsal sözleşme teorilerini reddetmektedir (Schmitt 2008: 61).

Schmitt’in eleştirdiği iki ayrı anayasa görüşü vardır. Bunlardan ilki anayasanın mutlak anlamıdır. Buna göre anayasa bir tùmeldir. Böylece anayasa ya devletin ruhu ya da bütün normların ona bağlandığı kapalı bir hiyerarşi olmaktadır. İlk durumda anayasa ile devlet eşitlenmekte, ikinci durumdaysa Kelsenci norm egemenliği meydana gelmektedir (Schmitt 2008: 59-65). Eleştirilen ikinci görüş ise anayasanın görelî anlamıdır. Buna göre anayasal normlar arasında farklılık yoktur, herbiri birbirine denktir. Halbuki Schmitt’e göre devletin kuruluş esaslarını içeren normlar bütün hepsinden önde gelmelidir (Schmitt 2008: 67-71). Bu iki görüşe karşı Anayasa konusunda Schmitt oldukça açıktır: “En başta oluşturulmuş birleşik bir iradeden doğmadıkça kendisini sistematik bir düzen olarak biçimlendiren kapalı bir anayasal normlar silsilesi var olamaz. Anayasal birlik ve düzen normlardan değil devletin siyasal varlığından kaynaklanır” (Schmitt 2008: 65). Schmitt’e göre anayasa bir halkın siyasal birliğini ve toplumsal düzenini gösteren temel düzenlemeyi gösteren bir karardır. Buna göre anayasa “tekil yasaların çoğulluğu”, “saf bir ‘olması gereken”, “biçimlerin biçimi” ve “devletin bireysel ve somut varoluşunun ruhu”dur (Kardeş 2015: 147-148). Hâlbuki burjuva sınıfının anayasasında özel mülkiyet ve özgürlüğün haricindeki “her şey despotizm, diktatörlük, kölelik ve bunlara benzeyen her şey”dir (Schmitt 2008: 90). Schmitt’e göre burjuva sınıfının anayasa kavramını anlayışı, anayasadaki siyasal olan her şeyi baskılamanın haricinde hiç bir şey değildir. Hâlbuki anayasa devletin varoluşsallığını gösteren bir kurucu iktidar beyanıdır, bu özelliğiyle bir *Verfassung*’dur. Liberal burjuvanın anayasadan anladığıysa, salt *Verfassung* içerisinde kendi kendisini inşa eden toplum anlatısını kabul eden *Konstituierung*’a tekabül etmektedir. Schmitt

içinse anayasa –*Verfassung*- meselesi her zaman bir kurucu iktidar sorunudur, *Verfassung* hiçbir koşulda *Konstituierung*'a indirgenemez (Kardeş 2015: 152). Liberal anayasa anlatısı, anayasayı pozitif bir yasa statüsünde tutarken Schmitt anayasaya siyasal bir gövde biçmektedir. Bununla birlikte anayasanın bir karar olduğu hususu eleştiri toplamıştır. Bu eleştirilerin genel hattı, kararcılığa dayanan anayasa fikrinin kurucu ve sürdürücü istikrarı sağlamayacağıdır. Eğer kurucu anayasal düzenleme öncül kurallar ve ilkeler tarafından dayatılmayan yoklukta –*ex nihilo*- meydana gelen bir kararın ürünü olsaydı böylesine bir düzenlemenin istikrarlı kurumsal gerçekliği tesis edebilmesini gözlemleyebilmek oldukça güç olurdu. Zira halk, normatif, ilkeli birliği geliştirmek için gereken araçları varoluşsal bir varlık olarak elinde tutamaz. Böyle bir varlık ve birlik ancak bir devlet tarafından oluşturulabilir. Genel olarak insanlar, belirli ilişkilerle ilgili bir dizi yasal inanç geliştirmiş olsalar bile, devleti kesin bir hedefe doğru harekete geçirmek ve çatışan çıkarlar oluşturmaya hizmet eden genel birleşme ilkesini sağlayamazlar (La Torre 2003: 311). Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Schmitt pür bir kararcı değildir. Schmitt'in eserlerinde kurumsalcı yaklaşımlara da sıkça rastlanır.

Verfassung, devletin özü olduğu için çiğnenemez. Anayasanın uygulama biçimini işaret eden anayasal yasalar istisna hallerinde bir süreliğine askıya alınabilir, ancak anayasanın kendisi dokunulmazdır (Schmitt 2008: 77-84). “Anayasal bir devlette anayasa toplumsal düzenin ifadesi, medeni hakları kapsayan toplumun ta kendisidir. Anayasaya saldırı durumunda mücadele anayasanın ve hukukun dışında, silah zoruyla yürütülmek zorundadır” (Schmitt 2014c: 76). Anayasaya öncelik tanıyan bu ‘çiğnenemezlik ilkesi’ yasalar için geçerli değildir. Anayasa bir karar olmasına karşın yasalar anayasalara bağlı normlar olabilmektedir (Schmitt 2008: 97-99). Kararcılık okulu, egemenin kararı karşısında normativiteyi ve liberalizmin rasyonalitesini geçersiz sayan bir düşüncü öngörür. Schmitt akli reddetmez ancak ancak aklın ve rasyonalitenin karar almada temel unsur olduğunu reddeder. “Anayasalcı ve mutlakiyetçi düşüncenin mihenk taşı yasa kavramıdır... Can alıcı ayırım, daima, yasanın genel rasyonel bir hüküm mü, yoksa bir tedbir, somut bir irade veya bir emir mi olduğu noktasındadır” (Schmitt 2010: 66). Schmitt'e göre siyasetin kendisine özgü bir alanı yoktur. Siyaset, herhangi bir konudaki karşıtlık, tarafların dost ve düşman olarak ayrıldığı seviyede ortaya çıkar (Schmitt 2014c: 68-69). Siyasetin kendisine has, diğer kategorilerden

bağımsız bir alanı olmasa da siyasal olana dair ayrı davranış kalıpları mevcuttur. Akıl, siyasette yerleşik olan öğeleri görmezden gelemez. Karar almak, sadece akla indirgenemez (Vergin 2010: 106). Siyasal alanda egemenin özel yeteneği, duygusu ve Machiavelli'nin fortunasına⁷⁹ benzer biçimde akıldan bağımsız etkenler mevcuttur.

Schmitt'e göre bir anayasa yapmanın iki biçimi vardır: Anayasa, ya anayasa yapım gücünün konusuyla ilgili tek taraflı siyasi kararlar ya da bu gibi konuların karşılıklı mutabakatıyla ortaya çıkar. Anayasa bir devletin içerisinde, devletin bütün şartlarına özdeş biçimde kendiliğinden çıkar. O ne tartışılmıştır ne de üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bu haliyle siyasal birliği ve toplumsal düzeni yansıtır (Schmitt 2008: 97). “*Anayasayı yapan güç, kendi siyasal varlığının biçimi ve türü üzerinde mutlak ve somut karar verme yetisine sahip bir gücü ya da otoritesi olan siyasal iradedir*” (Schmitt 2008: 125).

Schmitt'in anlattığından hareketle, liberal anayasalcı görüşün temel problemi, siyaseti hukukla sınırlayarak nötralizasyon çağının ruhu olan depolitizasyonu sürecine neden olmasıdır. Buna göre liberalizm modern çağın başlangıcından beri ulus-devletle sürdürdüğü işbirliğini sona erdirerek kendini devlet üzerinden meşrulaştırmaktan vazgeçmiştir. Modern çağın başlarında, siyasetin sadece dış meselelerle ve devletler arasında olabileceği düşüncesiyle siyasal alan olan dış ilişkiler egemene terk edilmişti. İç mekanın düzenlenmesi siyaset değil idare olarak görüldüğünden egemen buradaki görevlerini çeşitli zümrelerle paylaşmak durumundaydı. Bu ‘idare işleri’ devletin sosyal boyutunu büyütürken onu ‘*sozialstaat*’a dönüştürdü. Bu aşamada liberal anayasalcı akım devletin idare işlerini hukukla sınırlandırmıştır. Normatif hukuki düzenin bir zorunluluğu olarak, idarenin bütün işlemlerinin bir hukuki çerçeveye oturtulması, Weber ile alakalı kısımda tartışıldığı üzere bürokratik örgütlenmenin başlı başına normatif bir bütünlük olması sonucunda normatif hukuki düzenin hakimiyeti günlük hayatı hukukileştirmiştir. Resmi prosedürlerin bütün formel sınırları çizdiği, herkesin kendisine mahfuz bir alanın bırakılmasıyla birlikte, kimsenin, o alanın haricinde istediği gibi hareket edememesinin yarattığı böylesine bir “demir kafes”te Schmitt'in umduğu

⁷⁹ Machiavelli'ye göre, kişinin kendi çabasıyla ile etki edemeyeceği ve değişiklik yapamayacağı, bununla birlikte kişiye etki eden faktörlerdir. Machiavelli'ye göre fortuna, yani talih etkilenemez, ama ona karşı direnilebilir.

karar mekanizmalarının oluşmasının ve egemenin belirmesinin imkanı bulunmamaktadır. Schmitt, normatif düzenin ve sosyal devletin yarattığı bu bürokratik hiyerarşik makinenin nötralize edilmiş devlet olduğu görüşündedir. Nötralize devletin olduğu sistemde devlet-toplum ayrışması son bulmuştur. Bu ‘yasa devletinde’ parlamentolar aracılığıyla halk devleti ele geçirmiştir. Tek tek bireylerden oluşan sivil toplumun örgütlü biçimde devleti yutmasını sağlayan liberal teori yüzünden toplumsal sorunlar aynı zamanda devletin sorunu haline gelmektedir⁸⁰. Böylelikle, siyasi partilerin örgütlendikleri parlamentoda topluma dair olanlar devleti baskılamakta, devlet, siyasi partilerin toplumun temsil ettikleri kesimlerinin ele geçirilmesini beklemektedir. Hukuk devleti kavramı önce devlet aygıtının sınırlanması manasını taşısa da zamanla egemenin iradesinin sınırlanması anlamına gelmeye başlamıştır” (Bezci 2006: 25-26). Yani hukuk devleti idesi formelliğin ötesinde bir gerçekliğe oturma sürecine girmiştir. Devletin iç egemenliği anayasalcı öğretiyle bu şekilde sona erdirilirken, devletin egemenliği gösterebileceği devletlerarası alanda da uluslararası örgütler, yaptırımlar, yerel ve küresel düzeyde egemenlik atlanarak oluşturulan yönetim modelleriyle ikincil bir normativite kurularak, bu defa devletin ardından ‘siyasalın apolitikleştirilmesi’ süreci başlatılmaktadır. Schmitt’in öngörülerinin de ötesinde, “geleneksel olarak iç siyasette kendisini gösteren liberal hukuk devleti nosyonu bir üst aşamaya taşınarak siyasalın apolitikleştirilmesi süreci hızlandırılmaktadır” (Çelebi 2008: 18-19).

Schmitt’e göre, liberal öğretisi ahlaki temellere dayanarak devletin siyasal bedenini yok etme çabasıdır. Liberalizm, devletin varlığını liberal hukuk devletinin varlığıyla eş tutarak diğer devletleri anayasasız saymıştır. Liberalizmin temel metinlerinden olan 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi “Hakların güven altına alınmadığı ve güçler ayrılığının belirlenmediği bir toplumun anayasası yoktur” diyerek liberal ahlakın özünü siyasal bedene işlemiştir. Liberal anayasayla hukuk devletini,

⁸⁰ Schmitt’in bu konuda yanlış yorumlandığı da olmuştur. Sartori, liberalizmin özel olanla kamusal olanı ayırmasından ötürü Schmitt tarafından nötralizasyonun ve apolitikleşmenin nedeni olarak sayıldığını ve mutlak düşman olarak belirlendiğini söyler. Sartori kamusal kelimesinin yanına parantez içinde *state* yazarak kamusal diyerek ‘devlet’i kastettiğini açıkça ortaya koyar (Sartori 1989: 71). Eğer Sartori’nin kamusaldan kastı ‘devlet’ değil ‘toplum’ olsaydı, yaptığı Schmitt yorumunda haklılık payı olabilirdi. Ancak Schmitt çok açık biçimde bireysel ya da toplumsal olanlarla devlete ait işlerin ayrı olması gerektiğini pek çok defa savunmuştur. Bu nedenle Sartori’nin ‘Schmitt’in liberalizmi kamusal ve özel olanı ayırmakla suçlaması’na dair iddiası hata barındırmaktadır.

hukuk devletiyle de devleti bağlayan liberalizm, devleti böylelikle ahlaki bir ideale bağlamıştır.

“Böyle bir devletin teşkilatı her zaman kanun ile kanunu uygulamanın, yasama ile yürütmenin birbirlerinden ayrılmasına neden olur. Bu, yalnızca insanların iktidar hırslarının önüne çekilmiş bir engel değildir. Bu, kişilerin yerine normların egemen olması için liberal parlamenter devletin kurucu gerekliliğidir. Devleti egemenliği altına alan ‘kanuna uygunluk ilkesi’nin esas anlamı, bundan böyle asla egemen olunamaması ve emredilememesidir. Böyle bir devlet gücünün meşruluğu, kanunilikte saklıdır. Kapalı bir kanunilik sistemi, itaati temellendirir” (Schmitt 2016: 4-5).

Liberal hukuk devletinde meşruluğun karşılığı yasallık olmuştur. Hukuk eşittir kanun, kanun eşittir parlamentonun kurallara bağlı kalarak yaptığı düzenlemedir. Liberal hukuk devletinin temel düsturu olan yasallık, meşruiyeti bu denkleme sıkıştırılmıştır. Liberal hukuk devletine ait her şey nihayetinde hukuk ile kanunun örtüşmesine dayanmıştır. Yasal olan meşrudur, meşru olan yasalıdır. Zira kanun dışında bütün meşruluk temelleri –Hristiyan, doğal hak ve erdemlere ilişkin olanlar- (Holden 2007: 202-209) ahlâki ve metafiziktir. Bu nedenle tüm hakların muhafızı, haksızlık karşısında güvenlik ve koruma kanun koyucu ve onun tarafından işletilen yasama sürecidir. Burjuvazinin anayasal hukuk devleti kavramının anlamı, devletin eylemlerinin hukuka dayandığı ve kendisini hukukla sınırladığıdır (Schmitt 1996: 66). Metafizikten sıyrılmak için liberalizm, bütün meşruluğunu salt normativizme adanmıştır. Salt hukuksal bakışa dayanan ve Kelsen’in ‘saf hukuk kuramına’ oturan bu meşruluk anlayışı Schmitt’e göre kabul edilemezdir. Bununla birlikte Schmitt’te hukuk devleti anlayışı farklıdır. Schmitt’e göre hukuk devleti kavramsallaştırması liberal teorinin ahlaki yönteminin yarattığı metafizik bir illüzyondur. Zirâ “hukuk devleti olmayan devlet yoktur. Her devlet bir hukuk devletidir” (Schmitt 2009: 28-29). Hukuk devleti sözcüğü, hukuk gibi çok manaya gelebilir. Feodal hukuk devleti, burjuva hukuk devleti, ulusal hukuk devleti, sosyal hukuk devleti gibi ya da doğal hukuka uygun, rasyonel hukuka uygun, kendi tarihselliğine uygun pek çok hukuk devletinden bahsedilebilir. Goethe’den alıntıya, “en iyi hukuk ben ve arkadaşlarımdan övdüğü şeydir” (Schmitt 2016: 17-22). Bu açıdan, devlet hukuka hizmet edemez, ancak hukuk devlete hizmet edebilir. Zira hukuku yaratan bizatihi devlettir.

Aslında Schmitt için Hobbes ve Kelsen çok farklı noktalarda durmamaktadır. Onları birbirinden uzaklaştıran, aralarındaki küçük nüanslardır. Schmitt için; Hobbes, kamu düzeni teorisini bireysel rasyonelliğe hitap eden bir temel üzerine kurar, ancak daha sonra bireyi esas alan düzeni, kamu düzenini sürdürmek ve yeniden üretmek için önemli herhangi bir yerden engellemeyi hedefliyor. Wittgenstein'dan bir metaforla, Hobbes, çözüme ulaşmak için rasyonel bir merdivene tırmanıyor, ancak, bir kez zirveye ulaştığında, merdiveni tekmeliyor. Schmitt, Hobbes'u Kelsen'den farklılaştıran mantıksal sınırlarının, Kelsen'in merdiveni 'tekmelememe' konusundaki liberal hukuki pozitivizmi olarak açıklayabileceğine inanır (Dyzenhaus 1994: 6).

Partizan Teorisi'nde geniş biçimde incelediği General Raoul Salan'ın savunmasını⁸¹ örnek göstererek, Fransız General'in, Fransız savcının dayandığı, cumhuriyetin temel meşruiyet kaynağı olan yasallığa karşılık, devlete karşılık ulustan, yasallığa karşılık meşruluğun çok daha yüksek bir türünden destek aradığını söyler (Schmitt 2017: 112). Schmitt bu örneğinde adalet ve hukuku çarpıştırır. Salan'ın, Charles De Gaulle'ün verdiği sözlerin aksine hareket etmesine ve cumhuriyetin yasal meşruluğuna karşı daha geniş ulusal meşruiyeti savunmasına karşın 1958'den sonra yasal meşruluğa çekilmesini eleştirerek hem De Gaulle'ü hem Fransız yargısını adaletsizlikle suçlar. Schmitt bu örnek özelinde, anayasal-parlamentar devletlerde yasallığın adaletten çok daha üstün olduğunu işler. Modern bir devlette, güvenilir bir yasallık bile adaletin herhangi bir türünden çok daha güçlüdür. Bununla birlikte Schmitt'e göre hukuka salt hukuki bakış açısıyla eğilme anlayışı yıkılmaktadır. Bugün, liberal hukuk anlayışı ve onun meşruluğu olan yasallık tartışmasız kriz içerisindedir. Yasaların yegâne meşruluk kaynağı olduğu iddiası sarsılmaktadır. Ona göre Alman mahkemelerinin jüri üyeleri hukukun yanı sıra adil olmayı önemser haldedir. Jüriler haklı olduklarını belirtmek için yasal olduklarından değil adil olduklarından bahsederler

⁸¹ Schmitt yasallık ve adalet arasındaki çarpışmayı örneklendirmek adına, General Raoul Salan'ın, 1962'de yargılandığı davada yaptığı ve yargılanmasına neden olan süreçteki hareketlerini açıklayan savunmasından söz etmektedir. Cezayir'de süregelen Fransa'dan bağımsız olmaya yönelik ayrılıkçı hareketlerin 1958'de başarıya ulaşmasına yaklaşması sonucunda Cezayir'de konuşlu Fransız birliklerinin komutanı Salan, Cezayir'de yönetime el koydu. Fransa'nın II. Dünya Savaşı kahramanı General Charles De Gaulle, Fransız milliyetçilerinin ısrarıyla siyasete girerek cumhurbaşkanı oldu ve ilk icraatlarından birisi olarak Cezayir'in bağımsızlığını kabul etti. Böylece başta General Salan olmak üzere Fransız milliyetçilerini hayal kırıklığına uğrattı. Bunun üzerine Salan, birliklerini düzensiz partizan gruplarına dönüştürerek OAS'ı - *Organisation Armée Secrète*, Gizli Ordu Örgütü- kurarak Cezayir'de isyan etti, Fransa cumhurbaşkanı De Gaulle'ü öldürme ve Fransa'da darbe gerçekleştirme planlarını yaptı.

(Schmitt 2016: 113). Şeyla Benhabib de modern zamanların en büyük sorununu, meşruiyetin ve yasallığın dayandığı rasyonelitenin nasıl birarada sürdürülebileceğine ilişkin olduğunu belirtir:

“Herhangi bir yönetim biçimindeki ortaklaşa karar alma süreçlerine dair meşruiyet ve rasyonellik, yalnızca bu yönetim biçimine ait olan siyasal kurumların ve bu kurumların birbiriyle ilişkilendiren bağların herkesin ortak çıkarı olarak tasavvur edilen şeylere eşit ve özgür bireyler arasında rasyonel ve adaletli şekilde sürdürülen ortaklaşa müzâkere süreçleriyle ulaştırılmasını temin edecek biçimde düzenlenmesiyle elde edilebilir” (Benhabib 1994: 30).

Schmitt adalet ve hukuk arasında ayırım yaparken eleştirdiği liberaller de mevcut meşruiyet krizini çözüme adına aynı ayırımı yapma gereğini duymaktadırlar. Zira salt yasallığa dayalı meşrulukla Easton’un kuramında olduğu gibi her türlü siyasal düzenin meşrulaştırılacağı açıktır. Yalnız, liberal teori bu konuda doğal hakka başvurarak metafizik yöntemlere sapmaktadır. Herhangi bir kurucu anlatı bulunmadan, belirli bir iradeye dayanmadan yapılan kuvvetler ayırımı ya da devlete karşı bireylerin hakları anlatısı temelsiz kalmaktadır. 1971’de yayınlanan *A Theory of Justice* –Bir Adalet Kuramı- ve 1993 tarihli *Political Liberalism* –Siyasal Liberalizm- kitaplarıyla kamusal kavrayışa en çok yaklaşan ve kurucu ana biraz olsun odaklanarak Schmitt’in eleştirilerine cevap verebilecek düzlemde bulunan John Rawls, klasik liberalizmin bireyci ve hazcı savunusu yerine haklar temeline oturan, bireysellik ve sosyal devleti kaynaştıran bir kuram ortaya atmıştır. Liberalizm üzerinde yapılan tartışmaları değiştirmiş olsa da liberal demokrasinin iki temel meselesine çözüm bulunamamıştır: kurucu iktidar ve çoğulculuk problemi. Rawls kuruculuğa herhangi bir çözüm önermeden Schmitt’in bakışıyla bir tür metafiziğe başvurarak, insanların kurucu anda kimliklerinden sıyrılıp cehalet peçesine - *veil of ignorance*- bürünerek birbirlerinin ırk, dil, cinsiyet, din gibi ayrıştırıcı özelliklerinden habersiz olarak hak dağıtımı yapacaklardır. (Rawls 2007: 71-72). Rawls’un kendisinin de bu endişeyle önceden uyardığı üzere, oldukça seküler bir siyaset ve hukuk anlayışı bulunan Schmitt açısından bakıldığında oldukça metafizik sayılacak bu yaklaşım kuruculuğu ve çoğulculuğu bir arada açıklama çabasını gütmüştür. Böylece Schmitt’in liberal anayasal devlete yönelttiği her iki eleştiriyi de kapsayacak bir kuram ortaya koymaya çalışmıştır Rawls. Ancak liberalizmin bu oldukça kamusalığa yakın savunusu da metafizik niteliğiyle bir kurucu iradeyi açıklamaktan uzakta kalmaktadır. Siyasal liberalizmin çoğulculuğu ise

Rawls'da makul kapsamlı doktrinlerin örtüşen görüş birliği kapsamında birarada yaşaması üzerine oturtulmuştur (Rawls 2007: 102). Her ne kadar Rawls makul olan ve olmayan kapsamlı doktrinler arasında ayrıma giderek siyasal liberalizmi oluşturacak toplumun üyelerinin arasından makul olamayan doktrinleri güdenleri ayıklamış olsa da liberalizmin bu hali dahi Schmitt'e göre liberalizmin meşruiyet krizini çözemeyecektir. Zira bu türden bir liberal anlayış, eşitsizleri eşit kılarak kendi sonunu hazırlar. *“Her gerçek demokrasi, yalnızca eşitlere eşit muamele ederek değil, mantığın kaçınılmaz sonucu olarak eşit olmayanlara eşitsiz muamele ilkesi üzerine kuruludur. O halde ilkin türdeşlik, ikinci olarak heterojen olanın –gerektiğinde- elenmesi veya imha edilmesi, demokrasi kavramına içkindir”* (Schmitt 2010: 25). Schmitt'e göre eşitlik sorununda mesele aritmetik oyunları değil, eşitliğin tözüdür. Normatif hukuk belirli bir sözcüğün ifade ediliş biçiminden, sözleşmelerdeki şekil şartlarına mutlak bağlılığa uzanan bir alanda, olguların dışsal niteliklerine yönelik aşırı bir titizlik dikkat çeker (Akman 2016: 147). Ancak bu titizlik, hukukun, bilhassa anayasanın tözü konusunda kaybolur. Bu töz o toplumun kurucu iradesinin yansıdığı anayasa ve toplumun *nomos*'u ile yakından ilişkilidir. *“Her bireyin, insan olmaktan kaynaklanan onurunun hiçe sayılması ne kadar büyük bir adaletsizlikse, farklı alanlara özgü karakteristiklerin anlaşılabilmesi de, korkunç bir kaosa ve bu yüzden daha da korkunç adaletsizliklere yol açan sorumsuzca bir aptallıktır... Siyasi alanda siyasal olandan soyutlama yapmak ve geriye yalnızca evrensel bir insanlar arası eşitliğin kalmasını sağlamak mümkün değildir...”* (Schmitt 2010: 29). Schmitt böylelikle toplumun heterojenliğini ve çoğulculuğun anayasal eşitliğini liberalizmin belirli bir türüne ait kılarak demokrasiden dışlamıştır. Demokrasi eşitlerin değil türdeşlerin rejimidir. Ona göre bir demokrasi önce türdeş olmalı, ardından mantıksal olarak türdeşler kendi aralarında eşit olmalıdır. Her insanın eşit olduğu varsayımıyla hareket eden insani eşitlik fikri, siyasal kurumların oluşumu için bir kriter sağlamaz. Bütün insanların eşitliği demokrasiyi değil ama belirli bir türden liberalizmi işaret eder. Bu bir devlet biçimi değil ama bir tür etik ve dünya görüşüdür – *weltanschauung*-.⁸² Dolayısıyla eşitlik dendiği zaman Schmitt için ikili bir ayrıma gitmemiz gerekir: liberal eşitlik ve demokratik eşitlik. Her bireyin diğer her bireyle otomatik olarak eşitliğinden söz ediyorsak liberal eşitlikten bahsediyor oluruz. Demokratik eşitlik ise halka ait olanlarla halka ait olmayanlar arasında ayrım yapar,

⁸² Schmitt'in yanı sıra Weber de bu kavramı kullanmakta ve ona ideoloji anlamını yüklemektedir.

böylece zorunlu eşitlik ilkesi yok edilir. Siyasal düzen açısından önemli olan *demosa* ait olan eşitlerle *demosa* dışında kalan eşitsizler arasındaki sınırı çekebilmektir. Böylece demokrasi 'insanlığı' değil halkı tanımlamış ve siyasal içeriğine kavuşmuş olur (Mouffe 2001: 50-52).

Tarihsel süreçte demokratik kuramlarla paralel yörüngede ilerlemeye çalışan, hatta dünya genelinde burjuva sınıfının iktidarı ele almasıyla demokrasinin yörüngesini kendisinininkine uyduran normatif-liberal anayasalcılığın bağına Schmitt koparmıştır. Bu kopuş, Schmitt'i, artık parlamentoların hem faydasız hem de gereksiz bir kurum olduğu sonucuna götürmüştür. Meşruiyet krizine girerek sarsılan anayasalcı-normatif-liberal-parlamenter-çoğulcu düzen, yerini modern kitle demokrasisine bırakacaktır. Modern kitle demokrasisi türdeşlik üzerine kurulmuş olacağından, parlamento modası geçmiş bir kurum olarak tarihe karışacaktır.

III. BÖLÜM

3. MAX WEBER VE CARL SCHMITT'İN PARLAMENTOYA DAİR YAKLAŞIMLARI KAPSAMINDA KARŞILAŞTIRMASI

İkinci bölüm boyunca Weber ve Schmitt'in, parlamenter düzene ve bir kurum olarak parlamentoya dair fikirlerinin temelini hazırlayan başlıklar incelendi. Modern parlamentoların rasyonel hukuk devletinin egemenliğinin meşruiyet kaynağı olmasından hareketle, parlamentoların temelinde rasyonalite, hukuk devleti bilinci, egemenlik ve otorite ilişkileri bulunmaktadır tezi, ikinci bölümün varlık sebebi olmuştur. İkinci bölüm boyunca iki düşünürün de ilgili konu başlıklarını kapsayan düşünce dünyaları incelenmiş ve üçüncü bölümde işleniyor olan Alman düşünürlerin parlamento anlatılarına temel oluşturulmuştur.

Üçüncü bölümde öncelikle ayrı ayrı Weber ve Schmitt'in parlamento anlatıları, bu kuruma dair eleştirileri, parlamentonun bürünmesi istedikleri biçim ve gelecek anlatıları incelenecektir. Ardından iki düşünürün parlamento ve parlamenter düzene ilişkin eleştirileri karşılaştırılacaktır. Son olarak da Alman düşünürlerin eleştirileri çözümlenip tartışılarak bu bölüm tamamlanacaktır.

3.1. Max Weber: Lider ve Rıza Üretim Mekânı Olarak Parlamento

“Parlamentoya saldırır ve hükümdarı korurdum, eğer ikincisi bir siyasetçi olsaydı.”

- Max Weber

“Bugün siyasi (ve askeri) liderler artık kılıç kullanmazlar, fakat oldukça sıradan ses dalgalarına ve mürekkep damlalarına, yazılı ve sözlü kelimelere başvururlar. Önemli olan akıl ve bilginin, güçlü irade ve ağırbaşlı deneyimin, ister ferman ister kampanya konuşmaları, ister diplomatik belgeler isterse parlamentodaki resmi beyanlar olsunlar, bu kelimeleri belirlemesidir.”

- Max Weber

İkinci bölümde yer alan başlıklar ve incelenen alanlar, Weber’in bir kurum ve bir kavram olarak parlamentoya yaklaşımı, ona baktığı perspektifi ve onu siyasal düzlemde yerleştirdiği yeri açıklayabilmek için tartışılmıştı. Öncelikle Weber’in kendine özgü rasyonalite anlayışı ve rasyonaliteye karşı bakışı tartışılmıştır. Weber’in çeşitli rasyonalite tanımları yapması, Batı’yı dünyanın kalanından farklılaştıran unsurun formel rasyonalitesi olduğu iddiası açıklandı. Ardından Weber’in egemenlik ve otoriteye dair oluşturduğu ideal tipler değerlendirilerek formel rasyonalitenin yarattığı ve kapitalizmin ihtiyacı olan bürokratik yönetim tarzı ve bu tarzın karşılığı olan rasyonel otoritenin Weber’e göre çağın meşruiyet ve otorite tarzı olduğuna değinildi. Bu noktada Weber’in ilgisini çeken otoritenin karizmatik meşruiyete sahip olan liderin yönetimi olduğundan söz edilerek, yaşadığı dönemin Almanya’sının bu türden bir liderin eksikliğini çektiğinden yakındığı belirtildi. Bu bölümün dördüncü kısmında ise Weber’in öngördüğü norm düzeninin liberal hukuk devleti ekseninde olduğu, anayasal hukuk devleti olan *rechtsstaat*’ın savunulması gerektiğini ancak liberalizmin normativizmine karşı Weber’in parlamentoda ‘kendisini eğiten’ siyasetçi tipinin karizmatik nitelikleriyle normatif düzeni içererek aşmış *-aufhebung-* siyasetçi tipinin gereklilik olarak gördüğü açıklandı. Bu kısımda da Weber’in parlamenter düzenden beklentileri ve onu kavrayışı ele alınacaktır.

Siyasetle yakından ilgilenen bir sosyolog olarak Weber hiçbir eserinde doğrudan siyasal meselelere değinmemiştir. Yaşamının sonlarına doğru yazmaya ve makalelerini içerisinde toplamaya başladığı temel eseri olan Ekonomi ve Toplum’a eklediği Die Frankfurter Zeitung köşe yazıları ve Meslek Olarak Siyaset konulu konferansı

haricinde siyaseti teorik veya pratik olarak ilgilendiren yazıları mevcut değildir. Die Frankfurter Zeitung gazetesine yazdığı köşe yazılarının tamamı, Weber'in eserlerinde hiç karşılaşılmayan bir konuya, parlamentoya, parlamenter düzene ve Almanya'nın geçmişiyle geleceğinde Reichtag'ın yerine dairdir. Yazı dizisinin yayınlandığı yıl olan 1917, savaşın sonucunun belli olmaya başladığı döneme karşılık gelir. 1917 Almanya'sında yılın başından beri sivil cephenin⁸³ çöküşü gözlemlenmiştir. Ülkede ideolojik olarak savaş karşıtı ve pasifist olan az sayıda kişi mevcut olsa da savaşın etkilerine karşı hissedilen yorgunluk ve bıkkınlık 1916'dan beri geniş kitlelere yayılmaya başlamıştı. 1918 Ocak'ına kadar sürecek olan kitlesel eylemler ve grevler Berlin'de sıkça görülmekteydi (Verhey 2008: 252-253). Weber bir Alman milliyetçisi olarak ülkesinin ve ulusunun buhranlı günlerinde aktif siyasete girerek veya siyasetçilere ve topluma öneriler sunarak savaşın yarattığı krizin atlatılmasına, savaş sonrası dönemin şimdiden inşa edilmeye başlanmasına katkı sunmaya çaba göstermekteydi.

Weber bu yazılarında alışık olunan nesnel ve akademik üslubunun aksine oldukça tarafgir, yer yer polemikçi bir üslup takınmıştır. Örnek vermek gerekirse, bir ideal tip olarak karizma tanımı yaparken nesnel yazım tutumunu bozmamak adına ahlaki bir değerlendirme yapmayıp iyi-kötü karizma ayrımına gitmediğinden ırkçı ve faşist olarak nitelendirilmesine neden olacak şekilde (Fleury 2009: 111) bir üslup takınan Weber siyasi yazılarında ise aksi bir tutum takınarak parlamenter düzeni savunmaktan geri durmamıştır. Kurum ve kavram olarak parlamentoyu Almanya'nın geleceğinin kurtarılabilmesi için kaçınılmaz bir araç olarak görmüştür.

Weber kendi döneminin üniversite çevrelerini parlamentoya karşı tutumları nedeniyle eleştirmiştir. Weber Alman parlamentosu olan *Reichtag*'ın başarısızlığı konusunda meslektaşları ile hemfikirdir. Ancak ona göre sadece *Reichtag* değil ülkenin bütün siyasal kurumları için bu başarısızlık geçerlidir. Weber bu noktada ifadelerini ağırlaştırır ve meslektaşı akademisyenler için “eğer bu amatörler parlamentolara saldırmakla ucuz bir spor yapıyorlarsa, duygularını çok fazla hesaba katmadan siyasi zekalarını bir kereliğine dikkatle gözden geçirmek uygun görünmektedir” (Weber

⁸³ *Home front*; ordusu sınırlarının ötesinde bir savaş yürütmekte olan bir ulusun sivil nüfusu ve günlük faaliyetlerini karşılayan kavramdır.

2012b: 743) der. Weber'in bahsettiği çevre özellikle 1896'da Alman filozof Eduard von Hartmann'ın yayınladığı kısa bir makalede savunduğu demokrasi karşıtı görüşlerden etkilenmiş Alman entelektüel camiasıdır. Hartmann "demokrasi tehlikesi" adını verdiği olguyla Fransa'da devrim sonrası aristokrasinin yok edilmesi sonrası eğitim, para ve yönetime dair kurumların dağıldığını savunmaktadır. Demokrasinin sezarizme ve demagogların idaresine yol açacağına, "ayaktakımının" yönetimde söz sahibi olmaması gerektiğini söyler. Özetle Hartmann toplumun yönetimde söz sahibi olmasının Alman kültürüne tehdit oluşturduğunu iddia etmiştir. 1918'e gelindiğinde ise Alman üniversite çevresi Hartmann'ın antidemokratik polemiğinin tonunu yumuşatarak benimsemişlerdir. Onun "ayaktakımına" ilişkin görüşünü benimseyerek sosyal demokratik hareketin kitlelerin sesini parlamentoya taşıyan eylemine karşı olmuşlardır. Özellikle dönemin Alman profesörlerinde bu eğilimin yaygınlığı gözlemlenir (Ringer 1969: 128-130). Weber'in kendisi de çağdaşı Alman aydınlarının parlamento ile doğrudan bağıntılı olan demokrasiye karşı çekincelerini bu rejimin demagoglar üretmeye yatkın olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Bununla birlikte Weber var olan propaganda yöntemlerin en kötü demogogdan dahi daha olumsuz sorunlara yola açacağını, otoriter monarşist rejimlerin propagandalarının yaratacağı sorunların parlamenter demokrasinin demagojisi ile kıyaslanamayacak kadar sorunlu olduğunu söyler (Weber 2012b 814-816).

Weber ise meslektaşlarının popüler görüşlerinin aksine bu fikirde değildir. Almanya'nın saygınlığını zedelemesi kaçınılmaz olan bu [mevcut] nahoş görüntünün, aydınların parlamentarizmin Almanya'da "imkansız" olduğu rahatlatıcı görüşünü desteklediğini söylemeye gerek yoktur. Bu şartlar altında aydınlar parlamentonun 'başarısızlığını' konuşmayı sürdürdüler. Aslında, çok farklı bir şey başarısız oldu: bürokrasinin parlamentoyu kullanma denemesi; bu başarısız olan, bürokratik bağımsızlığın yararına parlamentonun herhangi bir olumlu siyasi katkı yapmasını engellemek için aydınların alkışları ile on yıllardır işlemekte olan bir sistemdi" (Weber 2012b: 787).

Weber'in de katıldığı ve parlamentonun başarısız olduğu bu dönemde parlamento sadece idarecilere karşı gelmek, bütçelere karşı çıkmak, hükümetten gelen

yasa önerilerini reddetme pozisyonundadır. Bu durum hem parlamentonun pozitif liderlik etme vasfını yok etmekte hem de “her şey hakkında söyleyecek sözü olan cahil bir siyasi mızımız görünümüne büründürdü. Bürokrasi ise parlamento bakış açısından kariyerist ve halk karşıtı büyük bir makinedir (Weber 2002: 165-166). Bununla birlikte bu görünümün nedeni kesinlikle parlamento değil, bilakis parlamentoyu işlevsiz hale getiren başta Bismarck olmak üzere sezarist⁸⁴ hükümet üyeleri, siyasi partiler ve Almanya’ya dayatılan siyasi yapı ve siyasi kültürdür.

Weber parlamento karşıtı Alman aydınlarını eleştirdikten sonra kendi çözüm önerisini net biçimde ortaya koymaktadır: “Bana öyle geliyor ki, ülkedeki en önemli görevimiz geri dönen askerlerin kurtardıkları Almanya’yı, ellerinde oy pusulaları ve seçilmiş temsilcileriyle, yeniden kurmalarını sağlamaktan ibarettir” (Weber 2012b 744). Bu noktada Weber mevcut hükümetin eleştirisini yapmanın düşmana cephaneye sağlayacağı ile alakalı söylemleri tartışmaya değer bulmadığını söyleyerek otoriter yönetimin devrinin kapandığının anlaşılması gerektiğinin altını çizer. Almanya’ya faydalı olacak parlamenter düzeni savunmanın Almanya’yı ve Alman ruhunun parçalanmasına neden olacağına dair iddiaların Almanya’nın potansiyeline haksızlık olduğunu belirtir. Ona göre artık Alman ulusu askeri liderlerin her zor anda aniden belirip Almanya’yı kurtaracağına dair beklentiden kurtulmalıdır (Weber 2012b: 745-746).

Weber’in parlamento savunusu hem karşı çıktığı çevrenin fikirlerine hem de kendisinin açıkça ifade ettiği sözlerine bakarak net olarak ortaya çıkmaktadır. Kendisinin otokratik Alman monarşisine, otoriteryanizme karşı olduğu, parlamenter düzenin savunucusu olduğu ve kendi ülkesinin geleceği için çözümün parlamentonun işlevsel hale getirilmesinde olduğu görülebilmektedir. Liberal entelektüellere ait bu söylem bütününe bakarak Weber’in de liberal saiklerle hareket ederek siyasal iddiasını ortaya koyduğu iddia edilebilir. Ancak Alman düşünürün parlamenter düzeni savunma nedenleri incelendiğinde liberal saiklerle hareket etmediği görülebilmektedir.

⁸⁴ Askeri güce dayanarak devlete sınıflarüstü bir yaklaşım kazandırıp katı bürokratik bir yönetim biçimidir. Karl Marx tarafından “Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i” kitapta burjuva sınıfına üzeri boyanarak gizlenmiş bir monarşi olarak “satılan” Louis Bonaparte’ın siyasal iktidarını tanımlamak için kullanılmıştır. Bonapartizm olarak da bilinmektedir.

Weber'in patrimonyal yönetim tarzına karşı çıkışının başta gelen nedeni, patrimonyal yönetimin Almanya'nın yetenekli siyasetçi sınıfının oluşuma engel olarak görmesidir. Roma bürokrasisi nasıl antik kapitalizmin oluşumunun ve burjuvazinin ortaya çıkışının önünde bir engel olduysa otoriter Alman imparatorluğu da modern kapitalizmin Almanya'da serpilmesine ve burjuva sınıfının yükselmesine engel teşkil etmektedir (Weber 2012b: 610). Ringer'in yerel Alman parlamentoları hakkında verdiği istatistikler Weber'i doğrular niteliktedir. Birinci bölümde görüldüğü üzere İngiltere ve Fransa'da burjuvazinin sistemde kendisine yer açmasının bir ürünü olan modern parlamentonun eşdeğeri olan yerel ve ulusal Alman parlamentolarında Alman burjuvası hâkim olmak bir yana neredeyse temsil ediliyor olmaktan bile uzaktı. 1848'de Frankfurt Meclisi'nin 830 üyesinin %20'sini akademisyenler, üniversite çevresi ve ikincil basamakta eğitici kadrosundan, %35'i hukukçu ve yerel idarecilerden, %13'ü çoğu din adamı, ruhban, subaylardan, yüzde 5'i toprak sahibi ve çiftçilerden oluşmaktadır. Kalan ve %7'den daha az bir kısmı oluşturan esnaf ve tüccar denebilecek bir toplumsal sınıfa ait görünmektedir. Alman ulusal meclisi olan Reichstag'da ise 1849-1878 arasında girişimci ve tüccar sayısı %4 ile %9 arasında değişmiştir. Benzer tarih aralıklarına düşen 1832-1865 yılları arasında İngiliz Avam Kamarası'nda bu oran %15 ile %30 arasında oluşmuştur. 1912 yılına gelindiğinde Reichtag'daki tüccar-girişimci oranı ancak %12 oranına ulaşabilmiştir. Aynı dönemlerde ister yerel ister ulusal bütün Alman parlamentolarında bürokrat ve resmi görevli oranı her zaman burjuva oranının önünde olduğu görülebilmektedir. (Ringer 1969: 44-46). Bu veriler ışığında Weber'in Alman siyasal iktidarının ve "demir kafesinin" burjuva karşısında yükselmiş bir engel olduğu ve Almanya'da bürokrat-burjuva çekişmesine sahne olduğu açıktır. Weber'in anlatımına bakıldığında dönem Almanya'sının otokratik-bürokratik imparatorluk idaresi ile birlikte Almanya'nın prensliklere bölünmüş parçalı yapısı burjuvazinin serpilmesini engelleyerek hem kapitalizme geçişi engelleyerek patrimonyal yönetim tarzını sürdürerek feodal idarenin kalıntılarını 19. yy'a taşımıştır. Ordunun ve bürokrasinin giderek artan miktarda imparatora bağlanması parlamentonun yaslanacağı sınıfı engellemektedir. Birinci bölümde parlamentonun gelişimi ve evrimi incelenirken vurgulandığı gibi bu kurum burjuvazinin monarşi ve aristokrasiye karşı burjuva sınıfının yükselmesiyle siyasal güç olarak ortaya çıkmıştır. Antik çağdaki yurttaşlık bilincinin çöküşünü takiben burjuvazinin güç iddiasından önce uzun ortaçağ boyunca

danışma organı olmaktan öteye gidemeyen parlamentolar ticaret devrimi ve ardından gelen sanayi devrimine paralel olarak gelişim göstermiştir. Weber'in de ısrarla üzerinde durduğu gibi aristokratik geçmişe sahip bir *junker*⁸⁵ olan şansölye Bismarck'ın otokratik mirası Alman burjuvazisini ve dolayısıyla parlamenter geleneği bastırdı. Weber'e göre her ne kadar Alman siyasetinin geleceğine zarar vermiş olsa da Bismarck kişisel özellikler açısından Almanya'nın karşılaşılabileceği en büyük siyasetçilerdendir. "... [Alman parlamenterler] diplomatik beceri ve zihinsel enerji açısından Bismarck'la karşılaştırılmaz; onun yanında en iyimser görüşle ortalama olarak kalırlar, fakat bu bütün diğer Alman ve yabancı politikacılar için de geçerlidir. Böyle bir dahi, olsa olsa birkaç yüzyılda bir kere ortaya çıkar" (Weber 2012b: 749). Ancak Bismarck bütün bu özelliklerinden kaynaklanan sebeplerle Almanya'nın siyasal geleceğine de büyük zarar vermiştir. Sık sık Alman Reichtag'ı feshetmiş, Alman parlamenterleri bastırmış ve Almanya'nın gelecekteki siyasal liderlerinin oluşumunun önüne geçmiştir. Almanya'da meydana gelen her türlü toplumsal hareketi, suikast girişimini, siyasal çalkantıyı, sınıfsal olarak düşmanı addettiği Reichtag'ı etkisizleştirmek için kullanmıştır. İmparatorluğun 1871'deki kuruluşundan itibaren başında Bismarck'ın olduğu hükümetin Reichtag'a karşı değil imparatora karşı sorumlu tutulması da yasama organının etkisizleştirilmesinde pay sahibidir. Bismarck arkasında hiçbir gelenek bırakmazcasına bütün parlamenter geleneğin köreltilmesinde pay sahibi olmuş ve görevini terk etmek zorunda bırakıldıktan sonra Almanya onun gibi bir siyasetçiye daha sahip olamamıştır (Weber 2012b: 754).

Weber'in Bismarck'a öfkесinin nesnesi olan parlamentonun Alman düşünürün siyasal anlatısında bu kadar merkezi konumda olmasını açıklamak onun bürokrasi, meşruiyet, otorite ve rasyonaliteye dair ideal tipleriyle mümkündür. Zira Weber ne halk temsiline gönülden bağlı olacak derecede bir demokrat ne de hak savunusu uğruna yürütme karşısında yasamayı önceleyecek kadar liberaldir. Weber'in sorunsal siyasal liderliğin nasıl oluşacağı, nasıl meşrulaşacağı ve nasıl iktidara geleceğiyledir. Weber'in siyasal yazılarında parlamentonun lider yetiştirmek için bir araç olarak görüldüğü

⁸⁵ Almanca *Jung Herr*, kent beyi anlamına gelen, Alman toprak aristokrasisini temsil eden Fransızca kavramdır. Prusya'nın imparatorluğa dönüşümü sonrası askeri ve otoriter eğilimli burjuva-aristokrat bir görünüme bürünen bu sınıf ilgili özellikleri nedeniyle sadece Almanya'ya özgü türde bir aristokrasiyi belirtir.

ortadadır. Almanya'nın bürokratik yönetiminin siyasal olana etkisi yüzünden umulan yerde olamadığını özellikle vurgular. Weber'e göre Alman bürokrasisinin büyük profesyonel becerisi *-fachliche-* büyük bir siyasal başarısızlığa yol açmıştır (Palonen 2019 128). Weber'in düzeltmeye çalıştığı olgu, Ringer'den alıntılanarak yukarıda sayılan istatistiklere yansıyan bürokrasinin Alman siyasetini güdükleştirici etkisini yok etmektir. Bunu özellikle çoğu kez tekrarladığı "siyasetçi olarak bürokratlar iyi bir davayı kötü şekilde savunarak her anlamda güçsüz bir davaya dönüştürürler... Resmi bir görevli eğer bir demagog olmaya çalışırsa şüphesiz pek kötü bir demagog olur" sözleriyle vurgular (Weber 2017 34-35). Kötü siyasetçiler olan iyi bürokratların parlamentolarda siyasetçilerin doldurması gereken mevkilerde bulunmaları Weber için Almanya'nın geleceğini ilgilendiren büyük bir çıkmazdır. Weber'in parlamentoya biçtiği rol, Prusya'nın meşhur teknisyen ve bürokratlarının siyasal kontrol altına alınması olmuştur.

Weber'in Bismack'la yaşadığı ideolojik problemlerin özüne inilmediğinden sorunun salt Bismarck'ın otoriterliğine karşı Weber'in demokratiği olduğu izlenimi oluşabilir. Zira Weber pek çok yerde Bismarck'ı otoriter tarzı ve patrimonyal yönetim şeklini Almanya'ya yerleştirmekle itham eder. Bu karşıtlığın özündeysen Weber'in demokrasi arzusu değil Weber'in kamusal alan ve özel alana dair fikirleriyle Bismarck'ın bu husustaki tasarruflarının uyuşmaması yatar.

Weber'in siyasal meselelerde liberalizmden uzaklaşarak muhafazakârlaşması sıklıkla rastlanan bir gerçekliktir. Bu geçiş, Weber'in zaman zaman yaşadığı çelişkilerden birisidir. Onun düşüncesinde bir seçmen olarak birey devlet tarafından görevlendirilmiştir. Birey devletin normlarının bir izdüşümünden ibarettir. Bu nedenle kendisine yüklenen görevin kurallarındaki değişim onun ihlal edilemez alanına yapılan bir tecavüz olarak görülemez (Weber 2014 13-18). Kamusal olarak kendisine yüklenen hakları tamamen ihlal edilebilir, özel olarak verilmiş haklarıysa kesinlikle devredilemez olarak görmek abartılıdır (McCormick 2015: 78-79). Weber'in parlamento konusundaki sorunsalının temsil meselesi, birey hak ve özgürlükleri veya demokratik idealler olmadığı ortadadır. Weber özel alan olarak nitelenen *res privata*'da 19. yy'nin *laissez faire*'ci tavrını sürdürüp kapitalizmin gelişimini desteklerken kamusal alanda *-res*

publica- bireyi devletin nesnesi olarak görme eğilimindedir. Alman düşünürün itirazı, “devletin amaçlarının kutsal olarak görülen aile ve işyerini kapsayacak kadar genişlemesindedir” (McCormick 2015: 80). Weber hak ve özgürlükleri kişisel alana ait görüp, kamusal alanı siyasal iktidara terk ettiğinden kendisiyle çelişir görünür. Daha önce vurgulanan *rechtsstaat-machtstaat* gerilimine benzer bir gerilim burada da görülür. Weber özel alanda uygulanan Bismarck’ın sosyal politikalarının, Almanya’yı moderniteden koparak feodal döneme benzer bir görünüme büründürdüğünü sıklıkla vurgular. Bunun nedeni, Weber’in tercih ettiği *rechtstaat*’ın birey öncelikli olup, Bismarck’ın yarattığı devletin toplumu kolektif gruplar ve cemaatler –*community*- biçiminde örgütlemesindedir. İnsanı bir grubun parçası olarak tanıma ve insanı birey olarak değil gruplarla açıklama anlayışının ortaçağın belirgin özelliği olması nedeniyle Bismarck’ın korporatist politikaları Weber tarafından reddedilmiştir.

Weber’in özel alan ve kamusal alana dair anlatısındaki öğelerin birbirinden oldukça uzak noktalarda konumlanması sonucunda kendisinin siyasal konularda yaptığı değerlendirmeler, standart kalıplar içerisinde yer bulamamaktadır. *Rechtsstaat*’ı savunurken esas savunduğu norm düzeninin üstünlüğü değildir, hak savunusu yaparken esas sorunu demokrasi değildir, rasyonel otoriteyi vurgularken kafasındaki esas tarz rasyonelleşmiş bir karizmatik liderdir. Benzer biçimde parlamenter düzenin savunusunu yaparken esas meselesi halkın temsili değil Alman devletinin siyasetçilerinin nitelikleridir. Weber’in parlamenter düzen savunusunda demokratik değil seçkinci güdülerle hareket ettiği görülür.

Weber’in parlamenter düzenin çeşitli unsurlarına dair görüşlerinin izleri birer birer takip edildiğinde onun kaygısının güçlü parlamento değil güçlü liderlik olduğu görülebilmektedir. Parlamenter düzenin vazgeçilmezi olan siyasal partiler hakkındaki görüşleri onun fikir dünyasını aydınlatmada yol göstericidir. Maurice Duverger’in ifadesiyle halktan bir adamın, yönetici oligarşiye girebilmek ve içine doğduğu sınıfla temasını kurabilmek bağlamında siyasal partilerin herhangi bir eşdeğeri yoktur (Duverger 1993: 540-541). Bu yönleriyle siyasal partiler siyasal elitlerin iktidarı bir oligarşiye çevirmelerinin önünde engel teşkil etme özellikleri vardır. Weber de siyasal partilerin bu özelliğine atıf yapar. Ancak siyasal partilerin yarışmacı olmaktan giderek

uzaklaştığı, partilerin asli işlevi olan oligarşik yönetimin partilerin içerisinde yer aldığını söyler. Ona göre “...ilgili üyelere oluşan çekirdek bir kadro bir lider ya da bir ileri gelenler grubu tarafından yönetilir; bu çekirdek, partinin hiyerarşik örgütünden büyük oranda ayrılır... Çekirdek kadro programı ve taktikleri belirler ve adayları seçer. Çok demokratik yapıları olan kitle partilerinde bile oy verenler ve sıradan üyeler programın hazırlanmasına ve adayların seçimine katılmazlar (ya da sadece biçimsel olarak katılırlar), zira bu gibi partiler doğaları gereği maaşlı bir memurluk geliştirir. Oy verenler sadece programlar ve adaylar seçmenlerin desteğini alma şanslarına göre uyarlandığı ve seçildiği derecede etki yaparlar” (Weber 2012b: 758). Görüleceği üzere Weber partilerin çekirdek bir kadronun hakimiyetinde olmasını partilerin demokratik olmaktan uzaklaşmaya neden olmaları yüzünden değil, bürokratik bir kuruma dönüşüyor olmalarından ötürü eleştirmektedir. 1919’da Münih Üniversitesi’nde verdiği konferansta İngiliz partilerinin 1868’den önceki eşraf örgütü olma vasfını yitirerek birer makineye dönüşümünü eleştirir. Ona göre, Tory’likten Muhafazakar Parti’ye, Whig’likten Liberal Parti’ye evrilen, yani kurumsallaşan İngiliz hâkim partileri bürokratikleşmenin ve merkezileşmenin sonuçlarını deneyimlemişlerdir. Bürokratikleşmeden önce yerelin öncülüğünde siyaset üreten İngiliz partileri artık “siyaset aracılığıyla yaşayan” “profesyonel siyasetçi”lerin elindedir. Parlamenterler tarafından değil, siyaset sayesinde yaşayan maaşlı ‘bürokratlar’ aracılığıyla yönetilen makineleşmiş parti, parlamenterlerin iradelerini teslim aldı. Böylece parlamenterin tek vazifesi partinin istediği biçimde oy kullanmaktan öteye gidememektedir (Weber 2017: 48-54). Weber partinin makineleşmesi ve parlamenterin iradesizleşmesinin nedeni olarak isim vermeden üstü kapalı olarak temsili demokrasiyi gördüğünü belirtir. Onun ifadesiyle makineleşmiş partiler “demokrasinin, kitlelerin oy verme hakkının, onların desteğini kazanıp örgütlenme zorunluluğunun, en üst kerte doğru birliği ile en sıkı disiplini geliştirme zorunluluğunun çocuklarıdır” (Weber 2017: 47). Genel oy hakkıyla kitlelerin siyasete katılımının ve demokrasi aracılığıyla kitlelerin temsili zorunluluğunu böylece üstü kapalı olarak partileri bürokratikleşiren adeta zorunlu bir kötülük olarak açıklamaktadır.

Bürokratikleşmiş makinelere dönüşen İngiliz partilerini eleştiren Weber daha ağır sözlerle Amerikan partilerini de aynı sebeplerden ötürü eleştirmiştir. Zira Amerikan

partilerinin yapısı İngiliz partilerinininkine kıyasla Weber'in bakış açısından bakıldığında daha "vahşi"dir. ABD'nin idari yapısından ötürü başkanla beraber göreve gelen ve onunla birlikte görevden ayrılan federal devlet görevlilerinin sayıca çokluğu, yine direkt başkan tarafından atanabilen federal kamu görevlilerinin sayısının yüz binli rakamlarla ifade edilmesi Weber'e göre kamu görevlerinin bu ülkede "yağmalanacak birer arpalığa" dönüşmesine neden olur. "Bu soygun dizgesi" ilkesi olmayan partilerin siyaset sayesinde yaşayan profesyonel siyasetçilerinin kaybedecek çok şeyleri olması nedeniyle tek bir oyu dahi yaşamsal olarak görmelerine neden olup partileri seçim kazandıran profesyonel "girişimcilere" emanet etmelerine yol açar. Böylece Amerikan yasama kurumu olan Kongre'nin liderlerinin parti önderliği sona ermiş, profesyonel siyasetçi tipi partilerde etkin hale gelmiştir (Weber 2017: 55-57). Weber bu siyasetçiyi *boss* kavramıyla açıklar. Geçmişinde tefecilik ya da meyhanecilikten para kazanan boss kendi hesabına ve kendi üstüne risk alarak çalışan, sermaye sahibi siyasal girişimcidir. Parti üyelerinin ücretlerini dağıtarak, kampanyaları finanse ederek partileri seçim zamanları çalışan birer siyasal makineye dönüştürür. Gerektiği zaman parti mevkiilerini ve seçim galibiyeti sonrası federal görevleri açık artırmayla satar. "İngiliz parti liderlerinin açıkça belirgin olmasına karşın Amerikan *boss*'u karanlıkta çalışır." İlkesiz olan bu siyasal girişimci Weber tarafından avam ve genellikle kötü eğitilmiş biri olarak nitelendirilir. (Weber 2017: 57-60). Amerikan siyasal sistemin ürettiği partili tipini nefret kelimeleriyle anan Weber bu düzen için yağma, arpalık, çarpık, rüşvetçi ve bahisçi gibi pejoratif kelimeler kullanır. Aynı İngiltere çözümlemesinde yaptığı gibi Amerikan parti düzeninin bu "ilkesiz ve çarpık" yapısını da demokrasiyle ilişkilendirir. Bu politikacıları üreten sistemi genel oy hakkı üzerinden ve bir işçinin ağzından "[Avrupa'daki] gibi bizim yüzümüze tükürebilecek bir kamu görevlisi kastındansa bizim onlara tükürebileceğimiz bir adamların görevli olmasını yeğleriz" ifadesiyle açıklamıştır (Weber 2017: 60-61).

Böylece Weber'in 'çağdaş' olan siyasal partilere oldukça olumsuz bir tutum geliştirdiği iddia edilebilir. Bu tutumun özünde de siyasal partilerin bürokratikleşmesi olduğu anlaşılmaktadır. Weber'in anlatısında partinin rasyonel bürokratik düzende yeniden örgütlenmesi siyasetin demokratik niteliğinin partiler bazında azalmasından değil, siyasal sistemin nitelikli, önder siyasetçi tipini yaratamamasından ötürü bir

sorundur. Weber’de esas sorunsal her zaman liderin varlığı ve onun karakteri olmuştur. Siyasal yazılarında parlamento oldukça geniş yer kaplasa da tartışmalarının özünü ‘önderlik’ oluşturmuştur. Modern kapitalizmin gelişimiyle hakim yönetim tarzı hale gelen bürokrasinin siyasetle ilişkisi konusunda bürokrasiyi kıyasıya eleştiren Weber parlamentoyu siyasetin bürokrasiden özgürleşebilmesi için bir araç olarak görmüştür.

Parlamentoların önemli öğelerinden olan partilerin liderlik yoksunluğu ile siyasete bürokratik hâkimiyet birbiriyle bağlantılı olmuştur. Zira *Reichtag*’daki hiçbir partinin lideri icracı değildi ve geleceğin lideri olarak konumlandırılmamıştı. Partiler hükümeti oluşturma görevi ile karşılaştıklarında başarısız oldular çünkü “aşırı sağdan tutun aşırı sola kadar hiçbirinin saygın bir lider olan bir adamı yoktu” (Weber 2012b: 787). Zira düpedüz kötü siyasetçi olan bürokratlarla (Weber 2017: 35-36) dolu olan Alman *Reichtag*’ı sahte bir parlamentarizm (Weber 2012b: 788) görüntüsü yaratmaktadır. 19. yy’nin sonu ve 20. yy’nin başında yarısından fazlası askeri-sivil-dini bürokrasiyle dolu olan *Reichtag*’a neden olan siyasal düzen doğal olarak Weber’in şiddetli eleştirilerinin odağında yer almıştır. “Almanya’nın yıllardır talihsiz biçimde şahit olmak zorunda kaldığı üzere” zayıf ve sahte bir parlamento varsa monark sadece bürokratları muhatap olarak bulabilir. Devleti bürokratlar yönetir, bürokratlar parlamento koltuklarında kendisine yer bulabilir ve hükümet bürokratlardan müteşekkil olur. Bu noktada parlamento bir araç olarak Weber’in anlatısında rol üstlenmeye başlar. Modern kapitalizmin sonucu olan karmaşıklaşan yönetim işi nedeniyle yetersiz kalan monarkların bürokrasiye teslim olmasının önündeki engel parlamentodur. Profesyonelleşmiş siyasetçilerden oluşacak olan parlamento toplumun liderlik yoksunluğuna bir çözüm olarak öne çıkar.

Weber’in anlatısından yapılan çıkarımlara biri ideolojik diğeri pratik olmak üzere parlamentonun iki işlevi mevcuttur. İdeolojik olarak ilk işlevi rıza üretim merkezi olmasıdır. “Parlamentolar bugün asgari rızayı gösterme aracıdır” (Weber 2012b: 770). Savaş sonrası yenilmiş Almanya’nın topraklarını korumak yoluyla cepheden dönen askerlerin ellerine birer oy pusulası verip rızalarını teslim alıp Almanya’yı ikinci defa kurtarma misyonunu onlara yüklemesinden (Weber 2012b: 744) de açıkça gözlemlenebilir. Weber’in demokrasiyi araçsallaştırmasının başta gelen sebebi

parlamentoyu rıza imalatının merkezi olarak görmesinde yatmaktadır. Alman düşünürün yasama kurumuna kavram olarak bakışı, kontrol edilmesi gereken kitlelerin rızalarını seçimlerden seçimlere yeniden üretme mekanizmasının motoru olmaktadır. Kitlelerin rızasını kazanan siyasal elitler toplumun rızasıyla ülkenin önder açığını kapatacaktır.

Weber'in özgür ve liberal bir toplum fikrine herhangi bir itirazı mevcut değildir. Aksine otoriteyi rasyonelleştirerek ve anayasa öncülüğünde norm düzenine bağlayarak açık toplum fikrine yatkın olduğu görülür. Ancak daha önce de vurgulandığı gibi sadece bu yönlerine bakarak Weber'in demokrat olduğu izlenimi edinilemez. Weber bir siyaset bilimci olmayıp sosyolog olsa da siyaset bilimi disiplinine dair çalışmalarına öncelik verseydi aynı Macchiavelli, Hobbes, Bodin ve Schmitt gibi bir egemenlik teorisyeni olması oldukça olasıdır. Ortaya koyduğu ve çoğu çözümlemesinde sıklıkla kullandığı otorite-egemenlik tipolojisi ve toplumu otorite kalıpları üzerinden açıklaması açıkça gösterir ki Weber otorite ilişkileri olmadan bir toplumsal düzeni olası görememektedir. Devleti güç kullanma tekeli haliyle görmesi ve toplumsal ilişkilere hegemonik bir düzlemden bakmasıyla Weber demokratik değil seçkinci bir siyasal anlayışın temsilcisidir. Halkın karar alma süreçlerine katıldığı ve insanların birbirleri üzerinde egemenlik tesis etmeye çalışmadığı, iktidar ilişkilerinden uzak bir toplum ideali Weber'e uzak görünmektedir (Kundakçı 2016: 125). Weber'in parlamentodan beklentisi, ait olduğu sınıfa uygun düşecek biçimde Almanya'da da Fransa ve İngiltere'de gerçekleştirilmiş olduğu gibi parlamentoyu meşruiyet sağlayıcı bir yapı haline getirmektir. Burjuva sınıftan gelen temsilcilerin ağırlıklı olduğu bir meclis toplumsal meşruiyeti sağlayarak rıza imalatının başlıca merkezi olacaktır. Weber'in parlamenter düzen anlayışında parlamento toplumun türdeş olmayan kesimlerinin karşılıklı diyaloga girmesinin aracısı olan bir kamusal alan değil, burjuvanın hâkimiyetinin meşruluğunu seçimden seçime yeniden üreten bir rıza mekanizmasıdır. Weber'in topluma ve iktidar ilişkilerine bakışı, onun doğrudan demokrasiyi yerdiği satırlarından okunabilmektedir. Hayatını idame ettirebilmek için çalışmak zorunda olan geniş halk kitleleri yönetim işini ehil insanlara bırakmalı, onun tarafından temsil edilmeyi beklemelidir. Demokrasinin kitleleşmesi siyasetin yönlendirmeye açık hale gelmesine neden olarak düzensizliğe yol açabilecektir. Kitleleşmiş bir demokrasi siyasetin irrasyoneliteye kaymasına neden olacak ve siyaset sorumsuzca harcanacaktır

(Weber 2012b: 314-318). Weber'in toplumu –*demos*- “şekillendirilmemiş ve dağınık bir yığın” (Weber 2012b: 351) olarak görmesi onun demokrasi konusunda olumsuz önyargılara sahip olmasını beraberinde getirmiş olabilir. Ona göre *demos*, “büyük birlikleri hiçbir zaman ‘yönetmez’ o daha ziyade yönetilir. Değişen sadece yönetici liderlerin seçilme şekli ve *demos*'un ya da, daha doğrusu, onun arasından çıkan sosyal çevrelerin ‘kamuoyu’ aracılığıyla idari işlerin içeriği ve yönü üzerinde icra ettiği etkinin derecesidir. Burada kastedildiği anlamda ‘demokratikleşme’ mutlaka tebaanın yönetimde gittikçe artan bir pay aldığı anlamına gelmez” (Weber 2012b: 351). Weber de parlamento kurumunun tarihsel gelişiminin demokrasi ve genel oy ilkesiyle çelişen yanlarının farkındadır ve buna bir noktaya kadar katıldığını belirtir. Ancak var olan şartlarda parlamentarizmin demokratikleşme ve eşit oy hakkı tarafından tehdit olmadığını belirtir. Artık demokrasi ile parlamento eşgüdümlü hale gelmiş ve parlamenter demokratik düzen olgunlaşmıştır (Weber 2012b: 808). Bu açıdan bakıldığında parlamento İngiltere ve Fransa’da olduğu gibi kapitalistleşmiş ülkelerde burjuvazinin egemenliğini sağlamanın bir aracı olarak görülmüş olup Weber de *Reichtag*'ın bu işlevi üstlenmesini arzu eder durumdadır.

Weber'in siyasal yazılarından parlamentonun rıza üretimini sağlamak şeklindeki ideolojik işlevinin yanı sıra pratik bir işlevi de olduğuna dair fikirleri anlaşılmaktadır. Weber Meslek Olarak Siyaset konferansında yaptığı siyaset için yaşayanlar ve siyaset sayesinde yaşayanlar ayrımında tarafını siyasal yazılarında açıkça ortaya koymuş ve bu tercihini parlamentonun etkinliğinin sağlanabilmesi ile açıklamıştır. Alman düşünürüne göre parlamenterlik yarı zamanlı bir iş değildir. Sadece siyaset için yaşayan parlamenter büyük bir siyasetçi haline gelebilir. Siyaset için yaşayan parlamenter gerçek bir siyasetçi ve “davasını” etkili biçimde savunabilecek en yetkinleşmiş kişidir. Hem devletin bürokrasisine hem de kendi partisinin bürokratlaşmış ve siyaset sayesinde yaşayan üyelerine karşı siyaset yürütebilecek kişi tipini parlamentolarda görebiliriz. Parlamentolar böyle liderleri üretebilmek için yeniden organize edilmelidir (Weber 2012b: 789-790).

Reichtag'ın etkisiz kalmasının nedenini Bismarck'ın otoriter politikaları kadar Alman partilerinin siyasal lider yetiştirmek konusunda isteksiz olmasına da bağlayan

Weber bu yönleriyle Alman partilerinden yakınmaktadır. Almanya Sosyal Demokrat Partisi olan SPD -*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*- “burjuva düzenine bulaşmamak için” parlamento grubunu işletmeyerek sendikacılığa yönelerek “dayanışmanın siyasi olmayan tarafına meyletmiş”, ‘Katolik’ Merkez Partisi olan ZP – *Zentrumspartei*- parlamenter mücadeleye değil parlamento dışındaki ruhbanların araçsallaştırılmasıyla yapılan etkinliğe önem vermiş ve otoriter gelenekleri yüzünden *Reichstag*’a şüpheyle bakmış, Alman Muhafazakar Partisi -*Deutschkonservative Partei*- DKP ve Ulusal Liberal Parti -*Nationalliberale Partei*- NLP ise Alman bürokrasisinin hamiliği altında (Weber 2012b: 790-792) sorunsuz bir siyasal çizgide bulunmaktadır. Böylece Almanya’nın dört büyük partisinden ikisi parlamentarizmden bilinçli olarak uzak durmakta ikisi de siyasal iktidarın sahiplerinin hamiliğinde varlığını ayrıcalıklı siyasal konumlarını sürdürmektedir. Bu nedenle parlamento siyasal mücadelenin sürdüğü bir yer mekâna dönüşmemekte, asli işlevi olan siyasal lider yetiştirme görevini yapamamaktadır. Parlamentodaki siyasal durağanlık nedeniyle partiler önder yetiştirememektedir. Almanya’nın ‘sahte’ parlamentarizminin doğal sonucu dinamizm eksikliği ve lidersizlik olmaktadır. Dinamizm eksikliğinden oluşan boşluk beceriksiz siyasetçi olan bürokratlarla doldurulmakta, Almanya’nın geleceği için vazgeçilmez öneme sahip siyasal liderler parlamentolarda yetişmemektedir. Siyasetçi kendi görüşleri için savaşarak arenaya girmek ve bunun için mücadele vermek zorundadır (Weber 2012b: 779). Bu mücadeleyle parlamenterin bağı koparıldığında lider ve siyasetçinin evrimi için gerekli ortam yok edilmektedir. Almanya’nın sahte parlamentarizmi lider yetiştiremediği için siyasal kadrolar bürokratlarca doldurulmakta ve bu alanda on yıllardır başarısız olmaktadır. Halbuki parlamenter sistemde seçmen, performanslarından sorumlu olduğu memurları atayan parti liderlerini yaratır (Weber 2012b: 821). “*Dolayısıyla mevcut durum bedeli ne olursa olsun bir sona ulaşmak zorundadır*”⁸⁶ (Weber 2012b: 803).

Weber’in parlamentonun ateşli bir savunucusu olması, onun temsili demokratik değerlerin coşkulu bir takipçisi olmasından değil, Almanya’nın tarihsel koşullarının yarattığı bir çelişkidir. 1870’de Alman prensliklerinin birleşerek Alman İmparatorluğu’nu kurmasının ardından, Alman entelektüelleri arasında var olan

⁸⁶ Vurgu Weber’e aittir.

İngiltere ve özellikle Fransa'ya karşı hissettikleri ezilmişlik ve geri kalmışlık hissiyatı tam aksine çevrildi. Zira birleşmenin hemen ardından *Reich*, ekonomik geri kalmışlığını aştı, hatta İngiltere'yi de geçerek ABD'den sonra dünyadaki en tipik ve gelişkin kapitalist ekonomi haline geldi. Ancak, geçmişten getirdiği köhnemiş feodal ilişkiler, toplumsal ve siyasal yapıdaki geri kalmışlık, ekonominin gelişimine ayak uyduramamıştır. Bu çelişkiyi çözümenin iki yöntemi belirir; ya ekonomik gelişimi demokratik bir halk devrimiyle tamamlanacak, ya da Alman siyaseti, Avrupalı liberal parlamenter devletlerle aynı seviyeye getirilecektir. Weber bu noktada belirir ve ikinci seçeneğin Almanya'daki taraftarlığını yapar (Lukács 2006: 66). Weber'in kurguladığı yeni Alman Devleti, Weimar Cumhuriyeti, 1848-1852 arasındaki Fransız 'İkinci Cumhuriyeti' gibi, cumhuriyetçileri olmayan bir cumhuriyet, demokratları olmayan bir demokrasi idi. Cumhuriyet ve demokrasi görünümü sürdürülürken imparatorluk devrinden kalma sosyal yapının mümkün olduğunca korunarak⁸⁷ (Lukács 2006: 78-79) imparatorun bulunduğu anayasal parlamentarizm yerine güçlü devlet başkanıyla ikâme edilmiş sezarist bir cumhuriyet kurulması amacı güdülmüştür. Weber'in amacı Almanya'nın demokratikleşmesi değil, yeni kurulan Almanya'nın, yine yeni kurulmakta olan küresel kapitalist ağa tam anlamıyla eklemlenmesidir. Toplumsal ve siyasal ayağın desteklemediği ekonomik bir gelişme, bu eklemlenmenin sağlıklı biçimde hallolmasının önündeki engeldir.

Weber'in parlamento'ya yüklediği iki ayrı işlev böylelikle esas amaç doğrultusunda bir araya gelmektedir: önder demokrasisi –*führerdemokratie*-. Statükoyu durdurmak ve var olan durumun sürmesine engel olmanın yolu Almanya'nın *führerdemokratie* ilkesini benimsemesinden geçmektedir. Bu ilke *Reichtag* ile hükümetin ilişkisinin kesilmemesine dayanmaktadır. Weber hükümetin parlamento ile ilişkisinin kesildiği her türlü rejimin karşısındadır. Ona göre ister demokratik ister monarşik bir idare olsun yaşamayla ilişkisi koparılmış bir yürütme siyaseti zayıflatan sezarist bir yönetime dönüşecektir (Weber 2012b: 772-774). Bu noktada Weber daha önce siyasi partilerini birer makineye dönüştürmüş oldukları için yerdiği İngiliz siyasetçileri parlamenter gelenekleri nedeniyle över:

⁸⁷ Junker'lerin idaresine bırakılmış askeri hiyerarşinin korunması, eski bürokrasinin ve federal düzenin yeni cumhuriyete aktarılması ve toprak reformundan kaçınılması, Almanya'nın sosyal yapısının imparatorluk ve cumhuriyet devrinde değişmeden kaldığını gösterir.

“...bütün olarak siyasi olmayan bir dönemin ülkemizde ürettiği siyasi gelişmemişliğin kültürsüz Almanların İngiliz parlamentosu gibi siyasi kuruluşlara kendi çevresi tarafından kör edilmiş gözlerle baktığı üzücü hikayenin parçasıdır; onlara kendinden memnun olarak siyasi güçsüzlüğünün tepesinden bakabileceğine inanır ve İngiliz parlamentosunun, her şeye rağmen, insanlığın dörtte birini küçük fakat akıllı bir azınlığın yönetimine sokmayı başaran bu siyasi liderler için bir tecrübe sahası haline geldiğini hesaba katmakta başarısız olur” (Weber 2012b: 782).

Weber’in aklındaki denklem kabaca şudur: İngiltere başarılıdır, çünkü parlamenter gelenekleri sayesinde yetiştirdiği liderlerce yönetilir. İngilizlerin emredici vekâleti reddeden ve seçkinci niteliklere sahip parlamenter geleneği, Alman düşünürün parlamentoyu bir rıza imalatı ve lider yetiştirme merkezi olarak görmesiyle uyumludur. Weber için İngiltere parlamentosu bir ‘ideal tip’dir. Bu türden bir ideal tip olarak parlamento “gerçekliğin belirli kavramsal yönlerine odaklanan ve onlardan bir parlamenter ütopya” çizen kasıtlı bir karikatürdür” (Palonen 2019: 23). Weber için Batı Avrupa siyasetindeki parlamentoların kültürel önemi oldukça fazladır. İngiltere hariç tutulursa, özellikle 1848'den sonraki devrimlerden bu yana parlamentolar, *estate – stände-* dietlerinin yerini almaya başlamış, daha önce hiçbir parlamento bulunmayan ülkelerde İngiltere örneğinde parlamentolar kurulmaya başlanmıştır. Parlamenter politikaların müzakere yönüne odaklanarak Westminster paradigması hâlâ en baştaki pozisyonunu korumaktadır (Palonen 2019: 28). Bu pozisyon müzakere ve pazarlığı esas aldığından, burjuvaziye yücelten bir düşünür olarak Weber’in parlamenter saflarda bulunması tutarlıdır. Weber için parlamentonun etkinliğinin veri olduğu bir siyasal düzenin anayasal monarşi, parlamenter sistem ya da halkoyuna dayanan başkanlık rejimi olup olmamasının önemi yoktur. Weber halkoyuna dayanan liderin sezarist bir rejime yol açacağı eleştirisinde bulunur ancak bu durumun parlamentonun etkin olduğu bir düzende var olmasına itiraz etmez. Parlamento kitle demokrasisini elinde tuttuğu sürece sorun yoktur (Weber 2012b: 816-818). Weber net bir biçimde kitlelerden korkusunu belirtmiş ve kitlelerin örgütlenerek kontrol altına alınması gerektiğini söylemiştir: “Ulusal çıkar açısından sağlam örgütlenmiş çıkar gruplarının siyasi faydası aynı temele dayanır. Aynı bakış açısından, örgütlenmemiş bir ‘kitle’ tamamen irrasyoneldir – sokak demokrasisi. Kitlelerin devlete yönelik tahmin edilmesi gereken

kısır bir şüpheliği sürdürüp sürdürmeyeceğini sormak zorundayız. Bu sinir bozucu bir sorudur. ... sonuç böyle patlamaların yine varlıklı sınıfın bildik korkusuna yol açıp açmadığına, yani, kitlelerin kör öfkesinin duygusal etkisinin burjuvazinin eşit olarak duygusal ve mantıksız korkaklığını, tıpkı kontrolsüz bürokrasi umudunun mirasçıları gibi, etkin hale getirip getirmeyeceğine bağlı olacaktır” (Weber 2012b: 825-826). Weber kitlenin gücünün parlamento aracılığıyla denetime alınmasının ardından halkoyuna dayanan liderle sorunu kalmayacaktır. İngiliz siyasal sisteminden örnek verirken Weber “Özellikle gerçekten devlet gücünü uygulamak isteyen iyi örgütlenmiş partiler kendilerini, eğer liderlik yeteneği olan kişilerse kitlelerin güvenini elde edenlere tabi kılmak zorundadırlar” (Weber 2012b: 824) şeklinde vurgulamaktadır. Böylece kitlelere hakim olan burjuva karakterli meclis, kendisinin içerisinde çıkmış halkoyuna dayanan siyasal lideri dengeleyebilecek ve sezarizme kayışı önleyecektir.

Weber Meslek Olarak Siyaset konferansında *führerdemokratie*’yi Almanya’ya önermektedir. Var olan düzeni öndersiz demokrasi olarak adlandırıp önderli demokrasiye geçişi Almanya’ya bir çıkış yolu olarak anlatır. Parti sisteminden ve siyasal düzeninden nefretle bahsetmekle beraber ABD’nin halkoyuna dayanan başkanlık rejimini olumlu görür. “Reich’in başkanının parlamento tarafından değil de halkoyuyla seçilmesi, önderlik bakımından biricik güvenlik supabı olurdu” (Weber 2017: 65-66) diyerek görüşünü açıkça ortaya koyar.

Sonuç olarak, Weber’in arzuladığı düzende karizmatik özelliklere sahip halkoyu ile seçilmiş siyasal önder, burjuvazi ile tahkim edilmiş güçlü bir parlamento ve rasyonel bürokrasinin bu kurumların emrinde olduğu bir siyasal yapı bulunmalıdır. Bürokrasi sadece günlük rutini idare etme işini üstlenip siyasal kadroları boşaltmış olmalı, içerisinde parlamenterlerin kıyasıya mücadele ettiği etkin bir *Reichtag* hem bürokrasiyi kontrol altında tutmalı hem de *führer*’i dengelemeli, *führer* de halkoyuna dayanan karizmatik bir lider olarak siyaseti yönlendirmelidir. Bu düzende en büyük rolün parlamentoya düştüğü açıkça görülür. Parlamento bürokrasi ile önder arasında bürokrasiyi kontrol eden, önderi yetiştirip kontrol altında tutan bir yapıdadır. Bu açıdan bakıldığında hem yasaları yapan kurum olarak norm düzenini kuran, böylece rasyonaliteyi oluşturan hem de içerisinde siyasal mücadelenin dinamizmini sürekli

yeniden üretip karizmatik lideri yetiştiren odaktır. Weber'in parlamentosu rasyonaliteden aldığı gücü karizmaya dönüştürerek önderi yaratır. Böylece “peygamberlere, savaş beylerine, av liderlerine özgü” (Weber 2012b: 364-368) karizma tarihin antik çağlarından sıyrılır, rıza ve rasyonalite imalat merkezi olan parlamentoda modernleşerek *führer*'e aktarılır. *Führer* norm düzeninin içerisinde kalması ve halkoyuna dayanması açısından rasyoneldir. Bu özelliği onu modernize etmekte ve Weber'in rasyonel otoritesinin sınırları içerisine sokmaktadır. Bununla birlikte Weber'in anlattığı önder tipi, yetişmesi, özellikleri onu karizmatik lidere benzer bir görünüme büründürmektedir. Mücadeleciliği, halkın yoğun desteğine sahip oluşu, siyasal partide ve parlamentodaki çabalarıyla edindiği siyasal kişiliği ve kazandığı kişilik özellikleriyle önder modern rasyonel karizmaya sahip olmuş olur. Böyle halk desteğine sahip ve sorumlu liderler liderlerin üretilebilmesi için de parlamentoların yeniden düzenlenmesi gereklidir (Weber 2012b: 790).

3.2. Carl Schmitt: Demokrasinin Liberal Yanılsamanın Dayatması Olarak Parlamento

“Yeryüzündeki Tanrı'nın tahtından indirilmesiyle parlamentodaki siyasi partilerin yapacakları ilk iş, Leviathan'ı boğazlamak ve onun etini paylaşmak olacaktır.”

- Carl Schmitt

“Eskiden olduğu gibi bugün de siyaset kaderimizdir; değişen ise, ekonominin de siyasal bir unsura dönüşmüş olması, dolayısıyla 'kaderimiz' haline gelmesidir.”

- Carl Schmitt

“%51'e hükmeden, geriye kalan %49'u yasal yollardan yasadışı yapabilecektir. %51 pekala, bizzat içinden geçtiği kanunilik kapısını arkadan kilitleyebilecek ve bundan sonra kapalı kapıyı muhtemelen çizmeleriyle tekmeleyecek siyasi karşısına adi bir suçluymuşçasına muamelede bulunabilecektir.”

- Carl Schmitt

Bir önceki kısımda incelenen Weber'in parlamento anlatısında, Weber'in parlamento kurumuna bakışını yansıtmak için kendisinin kurmadığı otorite-meşruiyet-rasyonalite ilişkileri çalışma kapsamında biraraya getirilip kurulmuştu. Schmitt'in

anlatısında ise kendisi doğrudan teknik, rasyonalite, otorite ve yasama işlevleriyle parlamento kurumu tek bir bağlamda düşünürün kendisi tarafından yapılmıştır. Zira, Schmitt'in eserlerinin pek çoğunun ya konusu, ya güdüsü ya da sonucu, parlamenter sistemin çağın gerekliliklerine uyum sağlamaması ve parlamento kurumunun yararsız, hatta zararlı bir içeriğe bürünmesidir. Buraya kadar olan kısımlardan bu kısma aktarılacak olan genel özet, Schmitt'in erken Westphalia sisteminin ve geleneksel modern Avrupa uluslararası hukuk modelinin derin nostaljik bir vizyonunu sunmakta olduğudur. Buna göre, ABD'nin en ileri düzeydeki ahlaki ve yasal liberalizmi, ve bu düzenin motoru olan teknikçilik, temelde pasifik Avrupa'sının egemen devlet sisteminin imhasına yol açmış ve eskiden Britanya, şimdi ABD tarafından temsil edilen siyasi düzen hakim kılınmıştır (Scheuerman 2006: 4). Schmitt bu bağlamda kurumsal olarak erken modern Avrupa'nın özlemi içerisindedir.

Bu bağlamda Schmitt'in XIX. yy düşünürü Juan Donoso Cortés'den oldukça etkilendiği gözlemlenebilir. İspanyol muhafazakâr düşünürden sıklıkla övgüyle bahseden Schmitt Donoso'nun kıyamet dilinden büyülenmiş gibi görünür. Donoso'nun içinde yaşadığı çağda meydana gelen yıkılış ve kuruluşlardan, devinimden dehşete düşmesi Schmitt'e de sirayet etmiştir. Diktatörlük anlayışını ve parlamentarizm eleştirisini inşa ederken Donoso'dan oldukça faydalanmıştır. Parlamenter demokrasinin, *burguesía discutidora* -tartışmalı burjuvazi- rejimi olarak nitelendirilmesi, Schmitt'in 'Parlamenter Demokrasinin Krizi' eserinin temel içgörülerinden birini ve aynı zamanda 'Anayasa Teorisi'nin temelini oluşturur. Ancak Schmitt, Donoso'nun daha modern ve radikal bir yorumunu oluşturmuştur (Menéndez 2003: 353). Schmitt Donoso'ya yasal bir tamamlayıcılık sağlamıştır (Menéndez 2003: 359). Donoso'nun zihni bir önceki çağın mutlakiyetçiliğinde ve daha eski çağların Katolik söyleminde kalmış ve bu altyapının bir sonucu olarak, liberal demokratik ve sosyalist hareketler sonucunda yıkılan monarşilerin üzüntüsüyle onlara ikâme olarak bir Katolik diktatörlüğü hayal etmiştir. Donoso ne kadar moderniteyi aşamamışsa, Schmitt o kadar moderniteyi kavrayabilmiştir.

Parlamentonun ortaya çıkışındaki asli etkenin temsil sorunu olduğunda kuşkuya yer yoktur. Schmitt'in parlamentoya karşı yaptığı saldırının itici güçlerinden birisini,

liberal anayasalcıların standart temsil anlatısının yerine geliştirdiği ve kendisine özgü olan temsile bakışındaki farklılık oluşturmaktadır.

Birinci bölümde açıklandığı gibi, antik çağda, Yunan ve Roma dünyasında meclisler mevcuttur ancak bunlardan temsil temelli kurumlar konumundaki parlamento olarak söz edemeyiz. Hatta antik Yunan'da 'temsil' kavramını karşılayacak bir kelime dahi mevcut değildir (Pitkin 1967: 2). Antik dönemde ya Atina'da olduğu gibi yurttaşların tamamı, ya da Roma'da olduğu gibi meclisin türüne göre kabilelerin-klanların-ailelerin-*centurion*'ların vs. kendileri bir bütün olarak mecliste yer almaktaydı. Bir grubu temsilen kamusal alanda boy gösterme ve yasamaya ya da karar alma süreçlerine katılma olgusu ortaçağ *standestaat*'ında ortaya çıkmıştı. Bir zümrenin temsiline dayanan bu kurumlar İngiltere parlamentosunda ulusal temsile dönüşerek modern parlamentoların nüvesini oluşturmuştu. Bu nedenle, antik demokrasi ile modern demokrasi arasındaki fark, doğrudan demokrasiden temsili-dolaylı demokrasiye geçiş salt büyüklük ve hacim gerekçeleriyle açıklanamaz. İki farklı örgütlenme biçimi gözlemleriz: Bir tarafta çoğulculuğun kabulü üzerine oturan bir sistem ve çoğulculuğu korumak için güçler ayrılığı, hukuk devleti ilkesi ve bireysel hakların kabul edildiği siyasal liberalizm; diğer yanda ise homojen bir toplumun üzerine inşa edilen demokratik halk egemenliği. Buradaki fark bir doğa farkıdır (Mouffe 2001: 30-31). Hacimsel değil ideolojik bir dönüşüm meydana gelmiştir. Çoğulculuğun kabulüyle her bir grubun temsili ilkesi benimsenmiştir.

Temsil kavramının tanımını "temsil edilenin yerine geçme, simgeleme veya onu ifade etme" olarak yapabiliriz (Kalaycıoğlu 1983: 376). Parlamenter siyasal düzende kabul gören ana akım temsilci ise "birincil sorumlulukları, kararlarını ve aklını seçmen yararına kullanmak olan emanetçiler" (Heywood 2011: 404) olarak açıklanabilir. Bu açıdan bakıldığında, bir temsilci birkaç açıdan sınıflandırılabilir. Temsil ettiği kitleye göre sınıflandırdığımızda ya seçildiği bölgeyi ya da tüm ulusu; temsilde üstlendiği role göre ya sadece kendi iradesini kullanarak vekil rolünü, ya emredici vekâlet dolayısıyla delege rolünü ya da her ikisinin arasında bir yere kendisini konumlandırarak siyasetçi rolünü oynayabilir (Kalaycıoğlu 1983: 380-384).

Carl Schmitt ise parlamenter düzene ait olup genel kabul gören bu temsil ilişkisini ve temsilciliğin büründürüldüğü rolü reddetmektedir. Schmitt kendi temsil yaklaşımını Katolik Kilisesi'nden hareket ederek inşa etmiştir. Schmitt'e göre Kilise bir hükmî şahsiyet, yani tüzel kişiliktir. Bu şahsiyetiyle kilise gerçek şahsiyet olan Tanrı'nın gerçek ve şahsi temsilcisidir (Schmitt 2009: 21-22). Bu açıdan Kilise aynı zamanda *civitas humana*'yı bütünüyle temsil etmektedir. Bu anlamda temsil vazifesini üstlenen kilisenin tüzel kişiliği yanında gerçek kişiliği de mevcuttur. Özel hukukun kapsamındaki gerçek ve tüzel kişilerin temsili söz konusu olamaz. Bu dünyada var olan iki varlığın birbirini temsil etmesi imkansızdır. Bir insanın bir başka insanı sanki kendiymişcesine temsil etmesi mümkün değildir. Onlarla ancak vekâlet –*vertretung*- ilişkisi kurulabilir. Vekâlette şahsiyet yoktur. Birinci bölümdeki emredici vekâlet –*mandat impératif*- bahsinde tartışıldığı gibi, vekil aslın dediklerini ve emirlerini aynen gerçekleştirir. Ancak temsil işi vekâletten farklıdır. Zira Kilise gücünü hem temsil ettiği varlığın azametinden, hem de şahsiyetine haiz olan kudretten almıştır. Kilisenin kudreti, temsilin özünde var olan şahsi kudretten kaynaklanır. Bu kudretin nedeni, yüksek değeri temsil edenin değersiz olamayacağından kaynaklanır. Bu öyle bir kudrettir ki, temsil eden de en az temsil edilen kadar yücelik iddiasında bulunmak zorundadır. Schmitt için iktisadi olan, tekniğe bağımlı materyallerin yüce bir yanı bulunmaz. Bu noktada anlaşılmaktadır ki Schmitt'e göre temsil işi soyut ile somut arasında kurulan bir ilişkidir. Ancak bir fikir, bir ideoloji, Tanrı ya da halk temsil edilebilir. Zira, temsil edilen şeyin ulvî bir yanı bulunmak durumundadır. Schmitt bunu abartılı bir dille, “otomatlar ve makineler önünde temsilde bulunulamaz; tıpkı onların kendilerini ne kadar az temsil etmeleri ve temsil edilebilmeleri gibi” diyerek vurgular (Schmitt 2009: 24-25). Schmitt'in anlattığı anlamda temsil Kilise'ye öylesine bir güç verir ki, Kilise devletlerden bağımsız bir mahkeme düzeyine yükselir. Yüce bir varlığı temsil etmenin gücüyle diğer egemen devletlerin karşısında belirir. Temsil, kiliseye bir idea vermiş olur. Bu bakımdan devletlerin hukukundan bağımsız olur, *status quo*'yu sürekli yeniden üretmeyi bırakır, gerekirse kendi düzenini yaratır (Schmitt 2009: 35-36). Temsil, görünmez ve soyut konumdakinin, kamusal alanda “burada ve şimdi” –*praesenz*- somutlaşması ve görünür konuma gelmesidir (Schmitt 1970: 209).

Schmitt Kilise'nin temsil kudretini açıklarken bir yandan da bir devletin içerisindeki temsiline ne olup olmadığı hususuna işaret etmiştir. Schmitt'te temsil kavramı yukarıda olanın temsiline ilişkin bir gerçekliğe işaret eder. Yukarıda olanın kudretinin aşağıda olana aktarılmasıyla aşağıda olan, yukarıdakini temsil eder hale gelir. halbuki modern parlamentarizm bu ilişkiyi tersine çevirerek aşağıdakinin temsiline hakim kılar (Bezci 2006: 68-69). Parlamentarizmin şahsi temsil kavramından ziyade toplumun temsiline içeren, amorf bir kitle olan halkın ancak temsille toparlanabileceği iddiası Schmitt'te görülebilmektedir. Biçimsiz olup kendi başına bir form özelliği göstermeyen topluma formunu veren temsildir (Bezci 2016: 112-113).

Temsile bu açıdan baktıktan sonra parlamenter siyasal düzenin temsil anlayışı ile Schmitt'inkini aynı düzleme oturtmak imkansızlaşır. Modern kapitalizmin oluşturduğu düzeni esas alan hiçbir kurum Schmittyen anlamda temsil mekanizmasını oluşturamaz. Örnek olarak biliminsanı ile işinsanını gösteren Schmitt, biliminsanının ancak modernitenin başlangıcında Kiliseyle mücadele halindeyken bir temsili niteliği bulunduğunu belirtir. Zira bu geçiş döneminde biliminsanı Kilise'nin temsil ettiği ilahi ideaya karşılık pozitif ve seküler bir ideayı temsil etmekteydi. Aynı dönemde işinsanı da Püriten bir ferdiyetçi olarak manevi bir büyüklüğe karşılık gelmekteydi. Ancak bugün her ikisi de büyük bir çarkın alalade dışısından ibarettir. Her ikisi de idarecilik ya da tedarikçilik yapan işçilerdir. Her ikisi de temsiline gerektirdiği şahsiyetlerini yitirerek anonimleşmişler ve bir şirkete aittirler. Onlar bir şeyin müdafileridir, temsilcileri değil (Schmitt 2009: 22-23).

Schmitt'in çözümlemesi ekseninde ilerlendiğinde, parlamenter temsiline anlamsız ve kandırmaca dolu olduğu sonucuna varırız. Zira parlamenter temsil bireyler topluluğunun temsiline dayanır. Bireyler herhangi yüce bir değeri ya da ideaya karşılık gelmez. Bizatihi bireyin kendisi soyut dahi değildir. Bu bireysellikten sıyrılmak namına ve temsiline sadece görünürde bir idea katma çalışması olarak parlamento üyelerinin kendilerini seçenleri değil tüm ulusu temsil ettiklerine dair "yaratılan efsanedir" (Schmitt 2009: 30). Zira halkın kuruculuğu ve karar alıcılığı liberal düzende yok edilerek 'yüceliği elinden alındığından' liberalizme göre ortada temsil edilebilir bir üst varlık kalmamış olması gerekir. Buradaki çelişki, liberalizmin temsiline hususunda

çözemeyeceği bir karmaşa yaratmakta ve liberal parlamenter düzende temsil kurumunun mânâsını yok etmektedir. Sosyalist sistemler ise bu sadece görüntüdeki temsil ilişkisini tamamen yok ederek bütün süreci ekonomiye bağlamış, emredici vekâlet ilkesi kapsamında ‘temsilcileri’ istendiği zaman geri çağrılabilir üretim sürecinin hizmetkarları haline getirmiştir (Schmitt 2009: 31). Sonuç olarak, Schmitt’e göre liberal sistemde temsil içi boşaltılarak katılıma indirgenmiş ve yalnız görünürde bir temsil kavramı kalmış, sosyalizm ise ideayı tamamen yok ederek temsilin varlık sebebini yok etmiş ve yerine adını açıkça zikrederek vekâleti geçirmiştir.

Temsil konusunda önemli bir açığı bulunan liberal demokrasi, bu sorununu katılımıla çözmeye çalışmaktadır. Katılımın çoğalması, liberal teorisyenlere göre, düzenin meşruluğunu beraberinde getirmektedir. Schmitt’in bu noktadaki itirazı malumdur. Schmitt milyonlarca insanın siyasal katılım gösterdiği bir seçimin kamusal niteliğini hor görür (Schmitt 2010: 35-37). Zira otorite sahibinin otoritesini meşrulaştıran katılım değil, yöneten-yönetilen türdeşliğidir (Schmitt 2010: 27-30). Katılım türdeşliğe değil, tam aksine heterojenliğe, çoğulculuğa ve farklılaşmaya işaret eder. Bu nedenle, temsilci, temsil edilenle türdeş olduğundan meşru yönetme hakkına sahiptir ve bunun katılımıla en ufak bir alâkası yoktur.

Schmitt’in algıladığı temsil hususunun parlamenter temsille hiçbir ilişkisi olmadığını tespit ettikten sonra liberal demokrasilerin siyasal temsil kurumları olan parlamentoların incelenmesine geçilebilir. Schmitt’in parlamento eleştirilerini iki kategori altında inceleyebiliriz: parlamenter mantığın kendi içerisinde yaptığı konjonktürel eleştiri ve Schmitt’in parlamenter düzen ile yaşadığı sorun nedeniyle parlamenter liberal mantığın dışından yaptığı ontolojik eleştiri. Bu çalışmada Schmitt’in hem varoluşsal hem de anın şartları gereği parlamento ve parlamentarizm karşıtı olduğu iddia edilecektir. bununla birlikte aksi görüşler de mevcuttur. Örneğin Cristi, Schmitt’in Reichtag’ın kilitlendiği 1929 senesine kadar parlamentoyu savunduğunu belirtmektedir (Cristi 1998: 218). Schmitt mevcut düzenin çöküşünü engellemek amacıyla Reichtag’ın işler hale getirilmesini savunmuştur. Hatta bu savunu 1929 değil 1933 yılı başlarına kadar da sürmüştür. Ancak bu kategorik olarak parlamentonun savunusu anlamına gelmemektedir. Schmitt’in bu dönemdeki hukuksal metinleri birlikte düşünülüp

yorumlandığında ortaya çıkan bütünlüğün özeti şudur: Schmitt, parlamentonun toplum düzenine müdahale etmesini engelleyen bir anayasal teori geliştirmiş; bu teoriye göre de parlamentoya düşen rol, günlük rutinin sürdürülmesidir. Acil durum, olağanüstü hâl ya da istisnai durumda da cumhurbaşkanı, anayasanın asli koruyucusu *-Der Hüter der Verfassung-* olarak sistemin restorasyonunu tek başına sağlama görevini üstlenir (Caldwell 2005: 365-366).

Schmitt'in parlamenter düzenle yaşadığı ontolojik sorunun temelinde Hobbes ve Bodin'ci düşünce geleneğinden edindiği iktidarın bölünemezliği ilkesi, siyasal ilahiyat kapsamında tanrı ile egemeni özdeşleştirerek müzâkereye dayalı karar alma yöntemine karşıt bir gelenekten gelmesi ve parlamentonun temsili değil katılımı ön plana alan bir formu olması nedeniyledir. Önceki kısımlarda genişçe tartışıldığı üzere Schmitt için iktidar bölünemeyen ve parçasız bir yapı arz etmek durumundadır. Egemenin çoğulcu değil çoğunlukçu bir sistemin üyesi olması ve onu temsil etmesi, Schmitt'te esastır. Dostlar arasında gerçekleşerek düşmanlarını elemiş ve siyasal olanın çağımızdaki taşıyıcısı konumundaki devlet, bu nitelikleri ile heterojen değil homojen bir bütünlüğe karşılık gelmektedir (Schmitt 2010: 26). Weimar Cumhuriyet'nin parlamentarizmi, Alman İmparatorluğu'nun sahip olduğu bu nitelikleri bozguna uğratmıştır. Carl Schmitt'in gözünde, Bismarckçı geleneğe sahip olan imparatorluğun askeri, siyasi ve sosyal güvenliği, hukukî zayıflık ve boşluklarla dolu bir anayasayla beslendi. Bu siyasi 'kibir', anayasallık, anayasal meşruiyet ve hukuki tutarlılık hakkındaki teorik soruları baskı altına alma veya basitçe değiştirme eğiliminde olan, hukuki pozitivistin baskın paradigmasıyla desteklendi (Burgess 2003: 150). Zira Parlamentoların ontolojik temeli toplumun parçalı, çatışan çıkarlara sahip, dolayısıyla heterojen bir toplum varsayımına dayanır. Parlamentolarda farklı grupların ve çıkarların temsilcileri bir parti örgütlenmesi altında, savundukları toplumsal kesim, çevre ve grupların çıkarları için müzâkere etme ya da diğer grup, çevre ve kesimleri bastırmaya odaklanmış bir çalışma usulü mevcuttur. "Günümüzün sorunu rakibi neyin gerçek veya adil olduğuna ikna etmek değil, hükmedebilmek için çoğunluğu elde etmektir" (Schmitt 2010: 22). Siyasal bir özü bulunan yasama faaliyetinin parlamentolarda heterojenliğe kurban edilmesi, siyasal olanın kendi has olan kapsayıcı ve dışlayıcı özelliğini yok etmektedir. Siyasal olan, dostları biraraya getirme anlamında kapsayıcı olduğu kadar düşmanları uzaklaştırma

anlamında dışlayıcıdır da. Düşmanlarını dışlamış siyasal birliğin, parlamentonun çoğulcu-liberal formuyla uyuşmazlığı ortadadır. Siyasal anlamda türdeşleşmiş ‘dost’ların siyasal rekâbeti anlamlı olmadığı gibi, ‘dostlar’ arasında oluşan siyasal birliğin bir organında ‘düşman’ bulunması da akla yatkın değildir. Öyle ki, türdeş dostlardan oluştuğu düşünülen bir toplumda salt çoğunluk anlamında Yüzde 51’den söz etmek makûldür. Zirâ, böyle bir toplumda yüzde 51 çoğunluk, liberal toplumun azınlık ve çoğunluk kavramlarıyla ilişkili değildir. Türdeş bir toplumda kalıcı azınlık ve çoğunluklar mevcut olamaz. Bu aynı zamanda demokrasinin de gereğidir. Demokrasi fikri bir toplumda kalıcı azınlığı reddeder. Bu nedenle, türdeş toplumun yaratacağı çoğunluk ancak gizli ve hayâli bir oydaşmanın göstergesidir (Schmitt 2016: 31-32). Halbuki liberal anlatının çoğulculuğu türdeşliği reddettiğinden liberal ilkelere dayanan parlamento bölünmüşlüğüün sembolü olarak kalıcı azınlık-çoğunluk statülerinin ve ilişkilerinin sürdürücüsü ve yeniden üreticisidir. “*Bölünemez ulusal türdeşlik varsayımı çökerse; pür aritmetiğe dayalı çoğunluğun konusuz ve özsüz kalmış işlevselliğin sonucu ... sadece oyçokluğuyla üstün gelinen ve bu suretle baskı altına alınan azınlığın ... tecavüze uğramak olur*” (Schmitt 2016: 33).

Schmitt’e göre parlamentarizme duyulan inanç demokrasinin bir gereği değildir. İlk bölümde tartışıldığı üzere, tarihsel süreçte parlamentolar önce aristokrasinin, sonra da burjuvazinin oyun sahası olmuştur. Parlamentarizm, demokrasi hareketlerinden ziyade liberalizmin çocuğudur. İkinci bölümde tartışıldığı üzere, anayasalcı hareketlerle demokrasi hareketlerinin mutlakıyetçi idarelere karşı eşgüdümlü hareketi nedeniyle demokrasi ve liberalizm kavramları birbirine karışmıştır. Ana akım görüş olarak liberalizm, demokrasinin ayrılmaz parçası olarak görülmüş ve demokrasi liberal değerler üzerinden açıklanmaya başlanmıştır. Buradan hareketle, parlamentarizmin temeli olan ‘müzâkere ederek yönetme’ –*government by discussion*- de liberal fikir dünyasının gereğidir. Aydınlanma düşüncesinin temel dayanağı olarak, liberalizmin hukuksal boyutu, devlet otoritesinin, *ex ante* ve *ex post* -öncesinde ve sonrasında-, sınırlı bir şekilde yerine getirilmesini sağlayarak, modern ulus-devletin merkezi zorlayıcı kapasitelerini içerme hedefine sahiptir. Salt siyasi kuvvet yasalarca çevrelenmiştir. *Rechtsstaat* geleneği içerisinde yazılı bir anayasanın, normal mevzuatın genel olarak uygulanabilir kurallar içermesinin temel sütunlarını oluşturmasını ve

diğerlerinin yanı sıra mahkemelerin devlet gücünün idari uygulamalarını etkin bir şekilde denetlemek için kuvvetler ayrılığının varlığını gerektirir (Ghaleigh 2003: 46). Bu bağlamda, liberal-anayasalcı düşüncenin tasavvurundaki parlamento, varlık sebebi gereği müzâkereyi ve müzâkerenin yarattığı aleniyeti sağlamakla yükümlüdür. Parlamentonun ereği, argümanın ve argümanın antitezinin kamusal alanda tartışılmasıdır. Böylelikle yapılan işle müzâkere şartı, mekanın kamusalılığıyla da aleniyet şartı sağlanmış olacaktır. Fikirlerin çatışmasından en iyi fikre ulaşılacağı varsayımının liberalizmin tam rekabet piyasası mantığı ile aynı ekseninde olduğu açıktır. İki fikrin bütün olanaklar kullanılarak yarıştırılması, bu yarışın tek kuralının rekabetin tesisini engelleyecek şartların yok edilmesinden ibaret olması, ve taraflara ele geçirebildikleri bütün olanakları kullanma hususunda fırsat eşitliği sağlanarak bu yarışın sonucunda en doğru fikre ulaşılacağı varsayımı, müzâkere fikrinin liberal altyapısının göstergesidir. Böylelikle parlamento, bir rekabet sonrasında kazanan “en iyilerin”, müzâkere ortamında fikirlerini yarışa sokarak “en iyi” fikre ulaştıkları bir yer olmaktadır. Siyasetin yöntemi olarak rekâbeti vazgeçilmez kılmak ve karar alınabilmesi için her aşamada propaganda ve propagandanın dayandığı finansal gücü kullanmayı normal görmek ve sıradanlaştırmak, siyaseti de kapitalizmin bir alt kümesi haline getirir. Böyle siyaset, Schmitt’in anlattığı “kategoriler dışı” ve “her kategorinin içindeki karşıtlığın en üst seviyesi” (Schmitt 2014: 56-57) olma vasfını yitirerek alelâde bir kategori görünümünü alır.

Schmitt’e göre çoğulcu görüşün devlet konusundaki yanlılığı ile parlamentonun mevcut konumundaki ısrarı aynı noktaya dayanmaktadır. Devleti diğer örgütlerle eşit zemine koyarak alelâde bir yapıymışçasına rekabete sokmakla parlamentoyu diğer devlet erkleriyle yarıştırmak aynı zihnin yapısının ürünüdür. Çoğulcu teori her devlet öğretisinin merkezinde olan siyasal kavramını görmezden geldiği (Schmitt 2014c: 74-75) için yasamanın kökenindeki siyasallığı da gözardı etmektedir. bütün yasama faaliyetini bireyci bir vekâlet ilişkisine indirgeyerek siyasal özü yok etmektedir.

Müzâkerenin kamusalılığa yaklaşmasını sağlayan yegâne unsur olan aleniyet, Schmitt için bir illüzyondan ibarettir. Parlamenter tartışmaların aleniliğini sağlamaya yönelik normlar “... biri modern bir merkezi ısıtma sistemine bağlı radyatörlerin

üzerine, ateşin harıl harıl yandığı yanılısamasını yaratmak için alev desenleri çizmişçesine fuzuli bir dekor gibi yararsız ve hatta sıkıntı veren bir etki yaratmaktadır” (Schmitt 2010: 21-22). Müzâkerenin aleniliği bir yanılısamadır. Pazarlıkların ardının gözlerden uzak olması bir yana, parlamentonun karar alıcı mevkiiden uzaklığı ve hükümetlerin kararın gerçek sahibi olmaları, parlamenter müzakerelerin aleni olmasının önemini ortadan kaldırmaktadır. Aleniyet, mutlak monarşiler döneminin teknisyen bürokratlarına ve hükümdarın bakanlarına karşı savunulan bir kazanımdı. Ancak çağımızın rasyonel meşruluğa sahip hükümetlerine karşı bu kriterin geçerliliği kadük kalmaktadır. Hükümet liberal düzenin yasal meşruluğuna sahiptir ve bu yüzden karar alırken aleniliği sorgulanmamaktadır.

Müzâkereler ve müzâkereden kazançlı çıkmak için retorik kullanma tarihin her aşamasında görülmüştür. Ancak Schmitt'e göre parlamentonun kamusal müzâkereyi taşıyabilecek bir kurum olduğuna dair kimsenin inancı kalmamıştır. Parlamenter müzâkereler doğruyu ve en iyiyi bulmaktan ziyade şahsi menfaatlerin kollanmasına dönük yapılmaktadır. Schmitt parlamenterleri, rekabet dahilinde biraraya gelip karşılıklı ticari fırsatları üzerine konuşan tüccarlara ve alınan kararı da bu konuşma sonrası varılan ticari uzlaşmaya benzetir. “Kamusallık gerçek bir tartışmada ne kadar makûl ise bu türden bir müzâkerede o kadar yersizdir” (Schmitt 2010: 21). Müzâkere ederek yönetme anlatısının liberalizme ait olduğu açığa çıkarılıp demokrasiyle bağı koparıldığında, parlamento ideasını yitirecektir. Ideasını ve fikri altyapısını koruyamayan parlamento apaçık bir hakikâttten salt teknik bir araca dönüşecektir. İşte bu andan itibaren, ideasız kalan bir kurumun alternatifleri bulunacak, teknik araca alternatif teknik araçlar üretilecektir. “İşlerin fiilen başka türlü de olabileceği gösterilmelidir, işte o zaman parlamentonun işi bitmiş demektir” (Schmitt 2010: 24-25). Hukuki pozitivizmle desteklenen parlamento, devleti temel bir normdan başka bir şey olmama düzlemine sürüklemiş ve siyasal içeriği yok etmiştir.

Halkı bir kamu hukuku kavramı olarak görmeden parlamentonun bir ideası olması mümkün görünmemektedir. Ancak halkın bir bütün olarak *acclamatio*'su, iktidarı kamusallaştırabilir. Bu, yasaların sınırlamasına mahkum edilmemiş bir halkın kamusal varlığını sergilemesidir. Bu, burjuva hukuk devletinin toplanma ve gösteri

yapma hakkından tamamıyla farklıdır. Zira toplanma ve gösteri yapma hakkı liberal burjuvazinin egemenlik kavramının ve halkın iradesini gizlemesinin aracıdır. Schmitt'in bahsettiği ise kurucu iktidarın sürdürücüsü olan halktır (Schmitt 2008: 271-273). Liberal parlamentarizm böyle bir özden yoksundur. Parçalı yapısı, heterojenliğin yansıması olması ve algılananın aksine herhangi bir kamusal temeli bulunmaması nedeniyle parlamentolar suni bir mekanizmadan ötesi değildir. Parlamentarizmin yaşadığı kriz oldukça eskidir. “Ahlaki pathosla yüklü liberal bireycilikle özünde siyasi ideallerin tahakkümü altında olan demokratik devletin arasındaki zıtlıktan doğmuştur” (Schmitt 2010: 35-36).

Schmitt'in parlamentoya ontolojik muhalefetinin bir diğer yönü parlamentonun tarihsel süreç içerisinde kuvvetler ayrılığının sembolü olmasıdır. Her ne kadar Devrim Fransa'sının Konvansiyon meclisi -*Convention Nationale*- ya da Kurtuluş Savaşı döneminin TBMM'si gibi kuvvetler birliğini yansıtan parlamentolar olsa da parlamento kurumu despot hükümetlere ve mutlak monarşilere karşı kuvvetler ayrılığının temsilcisidir. Bu açıdan bakıldığında, egemenliği ve *potestas*'ı ortaklaşa kullanacak olan farklı kurumlar fikri Schmitt için oldukça rahatsızlık vericidir. “Devlet birlik olmalıdır” (Schmitt 2014: 73). Schmittyen bakış, kuvvetler ayrılığında yine liberal teorinin ve kapitalizmin rekabetçi düzenini görür. Bu rekabetçi düzeninde erkler uzmanlaştırılmıştır. Mahkemeler sadece yargı işi ile uğraşmakta, parlamentoya yasa yapma görevi yüklenmekte, hükümetler ise kuralları uygulamakla sınırlandırılmaktadır. Bu ‘dehşet dengesi’ içinde erkler siyaseti uygulamaya ayıracakları vakti ve kuvveti birbirleriyle mücadeleye girerek harcamaktadır. Halbuki erklerin birbirlerinden bu denli katî ayrılmaları tarihi ve siyasi gerçeklere uygun düşmemektedir. Türkiye'deki Danıştay'ın selefi olan Şuray-ı Devlet örneğinde olduğu gibi idare ile görev alanları ortaklaşan yüksek mahkemeler, geçmişlerinde yürütme organına bağlı olarak hükümet teşkilatının bir parçası olarak, yargısal görevlerinin yanı sıra yürütmeye dair işleri yapabilmişlerdir. Hatta kuruluşunda, çeşitli kanun taslakları hazırlama görevi üstlenerek yasamanın görev alanına dahi girmiştir (Canatar ve Baş 1997: 115). Parlamentolar ise ortaçağdan modern zamanların başlangıcına kadar yasama organı olmaktan ziyade birer yüksek mahkeme niteliğindeydiler. Aynı zamanda kralın danışma meclisi görevini üstlenerek yürütme dahi katkı sağlamaktaydı (Loughlin 2017: 214). Yürütmenin

yasamaya ilişkin yetkileri ise tarihin başlangıcından bugüne, hükümdarın kanun koyma gücünden başlayıp günümüz modern devletinin devlet başkanlarının kanun hükmünde kararname yapma yetkisine kadar geniş bir örnek havuzuna sahiptir. Tarihsel süreç göstermektedir ki bu erkler ve onları kullanan kurumlar giriftir. Dolayısıyla, Schmidyien bakış, devletin hiçbir gücünün uzmanlık alanlarına bölünemeyeceği esasını taşır. Bütün erkler egemenliğin bileşenleridir ve doğası gereği bölünmemelidir, birbirleriyle rekâbet ilişkisine sokulmamalıdır. Bu rekabet ilişkisinin bozulmaması için denge anlatısı üretilmiştir. Hatta parlamento sadece dengenin bir parçası değil, kendi içerisinde de dengelenmesi gereken bir yapı olarak liberal teoride yerini alır. Parlamentonun kendi içinde kurulması gereken denge söylemi de çoğulculuğun ve heterojenliğin direkt sonucudur. Böylece kuvvetler ayrılığına dayanan anayasalar da demokrasilerin değil liberalizmin bir gereği olmuş olur. Parlamento kurumu böylelikle devletin bir parçası olmaktan ziyade devletin diğer parçalarına muhalefet eden bir yapı görünümüne bürünür (Schmitt 2010: 63-64). Bu nedenle modern parlamentolar, egemenliği oluşturan ve onun kullanılmasını sağlayan değil, bilakis egemenliği sakatlayan kurumlar olmaya doğru evrilmiştir.

Parlamentolar, kral ile halk arasındaki çarpıklığı birleştirme amacı güden kurumlardır. Bunun yanı sıra devlet ile toplumu biraraya getirme varsayımını kabulü üzerine oluşturulurlar. Bu iki varsayım da Schmitt için oldukça hatalıdır. İkinci bölümde tartışıldığı üzere Schmitt için devletin siyasal toplumun ise apolitik niteliğe sahip olmaları gerekliliği nedeniyle devlet ile toplumun hiçbir zaman birleşmemesi gerektiği gibi kral ile toplum arasında bir ayrıklık güdülmesi de hatalıdır. Schmitt'in temsil kavramına bakışında bahsettiğimiz üzere bir kral bir toplumu oldukça başarılı bir biçimde temsil edebilir. Hatta, türdeşlik ilkesi korunduğu sürece bir kral bir toplumu bir parlamentodan çok daha iyi temsil edebilir (Bezci 2006: 66). Temsilin illa bir parlamentoyu gerektirmediği hususunda Pitkin de Schmitt ile benzer fikirlerdedir (Pitkin 1967:102). Schmitt'in yazılarından, parlamento ideasının çöküşünün ve parlamenter demokrasinin girdiği krizin sebebi olarak türdeşliğin reddini ve toplumun çoğulculuğunun kabulünü sorumlu tuttuğunu görebiliriz. Çoğulcu görüşle birlikte demokrasi ve siyaset salt parlamentonun oluşumu ve oluşumu sonrasındaki yasama süreçlerindeki bir aritmetiğe ve istatistiki metoda dönüşerek pasifize edilmiştir.

Parleментар demokrasinin yaşadığı meşruiyet krizinin özünde, liberal parlamentarizmin kaçınılmaz olarak yarattığı bu sorun bulunmaktadır. “Burjuva liberalizminin doğası gereği siyasal olanı reddetmesi, siyasal olanın nötrleştirilmesi ve devletin yanı sıra siyasalın kendisinin apolitikleştirilmesi, devletin yerine yeni bir devlet kuramı koymak yerine onu ekonomik bir araca dönüştürme çabasının (Schmitt 2014c: 91) aracı parlamento olmuştur. Schmitt liberalizmden siyasal bir içerik çıkmayacağı konusunda net ve karardır (Schmitt 2014c: 100-101). Parlamentolar sendikaların, işadamları örgütlerinin, çeşitli iktisadi çıkar gruplarının çatışma sahası haline dönüşmüş ve yasamanın siyasal özü yok edilmiştir. Siyaseti parlamenter sınırların içerisine hapsederek siyaset kurumunu farklılıkların ve çoğulculuğun oyun sahasına çekmiş ve böylece salt ona ait olan ‘varoluşunu’ yok etmiş oluruz. Düşman ve dostu ayırmak olarak tanımlanan Schmidyeni siyaset düşman ayrımı yapamaz biçimde farklılıkların arasında ontolojisini yitirir. Siyasetin apolitikleşmesi, yasamanın parlamenterleşmesi nedeniyle siyasallığını kaybeden bu devlet ancak bir total devlet –*totalstaat*- olarak anılabilir. *Totalstaat*, Avrupa’nın refah devletine ve sosyal devlete karşılık gelir. *Totalstaat*, Schmitt’in anlatısında sosyal devletin bir biçimidir. Parleментарonun sendikaların, kooperatiflerin, sermayenin çıkarlarının çatışma alanı olması siyasetin ekonomiye endekslenmesi sonucunu doğurmuştur. Eskiden kaderimiz siyasetken şimdi siyaset ekonomiye dönüşmüş ve ekonomi kaderimiz haline bürünmüştür. Devletin toplumla olan sınırları yok olmuş, toplum parlamenterlerde devleti ele geçirerek toplumsal olan her sorunu siyasallaştırmıştır. *Totalstaat*, günümüz devletlerinin büründüğü çürümüş ve siyasetlesizleştirilmiş yeni formdur.

Schmitt’in parlamento karşıtlığının ikinci ayağı, parlamenterlerin çağımızdaki işlevine ve görünümüne ilişkin olan konjonktürel eleştirilerden oluşur. Parleментарlara anayasa veya yasalarla pek çok farklı görev yüklenmiş olabilir. Ancak bu kurumların en önemli ve asli görevi yasamadır, yani kural koymaktır. Parleментарonun tarihsel varlık nedeni budur. Çağdaş liberal siyasal sistemlerde, sistemin işlerliğini sağlamak ve sürdürmek için gereken çerçeveyi çizen kurum parlamenterlerdir. Bu görevi yerine getirme becerisi aynı zamanda o parlamento’nun gücünü ve ülkede liberal-demokratik bir siyasal ortamın bulunup bulunmadığını da işaret eder. Eğer ülke sınırları içinde halkın seçtiği temsilcilerin dışında yasama faaliyetini yapma gücünü elinde bulunduran

bir başka grup ve kişi varsa ve bu yetkiyi sürekli kullanma eğilimindeyseler, o ülkede liberal -demokrasinin kurumsal olarak yerleşmediğini söyleyebiliriz. Bu kural koyma işlevini yerine getirmek, liberal demokrasilerin parlamentolara yüklediği temel görevdir. Bu işlevini kaybeden parlamentoların meşrulukları tartışmaya açılma tehlikesini taşır.

Schmitt'in yaptığı da tam olarak budur: Yasama faaliyetine ilgisini kaybettiğini ortaya koyduğu parlamentoların faydalı birer kurum olma özelliklerini yitirmeleri iddiasıyla parlamentoları ve parlamenter düzeni tartışmaya açmak. Böylelikle Schmitt, liberal parlamentarizmin geldiği noktadan hareket ederek, düzeni, sistemin kendi iç dinamikleri üzerinden eleştiriye tabi tutmuştur. Schmitt parlamentarizmin sonunun geldiğini ve parlamentoların artık anakronik kurumlar haline geldiğini Weimar Cumhuriyeti'nin parlamentosu Reichstag üzerinden ilân eder.

Schmitt liberal parlamenter anayasalcı düzenle yönetilen devletleri 'yasama devleti' –*gesetzgebungsstaat*- başlığıyla inceler (Schmitt 2016: 3). Bir yasama devletinde hükümlerlik yoktur. Egemenlik yasalarıdır. Hükümlerlik ve yalın güç hiçbir zaman var olamayacaktır. Yasaların da hükümlerliklerinden söz edilemez. Egemenlik ancak yasaları kullanarak, onların çizdiği çerçevede mümkün olabilir. Bu sistemde otorite ve meşruluk kavramlarının hâlâ kullanılıyor olması yersizdir. Otto Kirchheimer'den alıntıyla, "parlamenter demokrasinin meşruiyeti sadece onun yasallığa mündemiçtir ve bugün yasal sınırlar bariz biçimde meşrulukla eşdeğer tutuluyor" (Schmitt 2016: 10).

Yasama devletinin inşası, yasanın yapımı ve uygulanması süreçlerinin birbirinden koparılması nedeniyle ancak yürütme ile yasamanın kesin biçimde ayrılmasıyla mümkün olur. Norm ile emir, bilinç ile irade, *ratio* ile *voluntas* arasındaki fay hatları, bu ayrımın sınırlarını çeker. Kapalı bir yasallık sisteminin kurulabilmesi ve yasallığın meşruiyete dönüşümü ancak bu şekilde mümkün olur. Parlamento merkezli kurulan bu türden bir devlette böylelikle meşruluğa ilişkin bütün tartışmalar sona erdirilir (Schmitt 2016: 4-5) ve liberalizmin üzeri örtülmüş bir sorunu olan, zalim hükümdara-yöneticiye karşı direnme hakkı (Locke 2016: 215-217) görünürde bertaraf

edilmiş olur. İdeasını koruduğu müddetçe liberal ideolojiyle desteklenen, meşruiyetini, mekanize edilmiş ve toplu üretim biçime sokulmuş yasallıkla özdeşleştirdiği için yasama faaliyeti sürdükçe meşruiyet üreten meşruluk makinesi biçimindeki bu ‘yasama devleti’ formu varlığını sürdürebilmiştir. Parlamentonun odağında yer aldığı bu sistemde hukuk yasaya, devlet ise yasallığa dönüşür. Ancak meşruiyet devreye gireceği anda yasallık ortadan kaybolacaktır. Yasallık ile meşruiyetin karşı karşıya gelmesi mutlak biçimde yasallığın sonu olacaktır (Kalyvas 1999: 1542). Günümüzde geldiğimiz noktadaysa yasama devletinin kapalı yasallık sisteminin normativizmi ile gerçek meşruiyet, giderilmez bir çelişki içerisindedir (Schmitt 2016: 7). Demokratik bir düzenin temeli olan ‘halkın emrettiği kanundur’⁸⁸ ve ‘onun emretmesi kâfidir’⁸⁹ düsturlarıyla bağını koparmış bir parlamentonun, içinde barındırdığı çelişkileri gizlemesinin olanağı bulunmamaktadır. Bu temel çelişkilerin başında, liberalizmin toplumu çatışan çıkarlara sahip birey ve gruplardan ibaret olarak görmesinin yarattığı sorun gelmektedir. Yasallık ile meşruiyet karşı karşıya gelmektedir. Parlamentoların çalışma mantığı, aksi belirtilmediği sürece, %51⁹⁰ çoğunluğa ulaşarak yasama faaliyetini sürdürmektir. %51 değeri o kadar kritik bir noktaya işaret eder ki bağlamına göre, hükümete duyulan güvenin nedeni, önemli bir yasanın yürürlüğe girmesinin aracıdır. Hatta sistemin meşruiyetinin anahtarıdır. Yasallık sisteminin meşruiyeti %51 değeri üzerinden sağlanır. Türdeş olduğu kabul edilen bir demokraside %51 çoğunluk herhangi bir kriz yaratmaz. Zira tüm bileşenlerinin türdeş olduğu varsayılan bir toplumda %51 bir çoğunluğa, ne de %49 bir azınlığa işaret eder. Bu nedenle çoğunluğun azınlığa tahakkümü kesinlikle söz konusu olmaz. bu türden bir kitle demokrasisi, Buna karşın, toplumun çatışan çıkarlarla ayrıldığını savunan ve homojen olan demokrasiyi heterojenleştiren liberalizmin parlamentosunun çoğulculuğu, %51 değerinin kriz yaratacağı bir konumdadır. Demokratik türdeşliğin yok olması, %51’i, pür bir aritmetik değer olarak yakıcı bir ayrıştırıcıya dönüştürür. Çıkar çatışmalarıyla farklılaşmış parlamentolarda çoğunluğun azınlığa tahakkümü başlar, hakikat ile değil, salt çoğunluk ile üstün gelinen bir düzen kurulur, otoriteler ile otoriteye uyanlar arasındaki benzerlik yok olur, çoğunluk emreder, azınlık uyar (Schmitt 2016: 32-33).

⁸⁸ “Lex est, quod populus jubet.”

⁸⁹ “Il suffit qu’il veut.”

⁹⁰ Schmitt %51 diyerek %50+1 anlamına gelen salt çoğunluğu kastetmektedir. Düşünür salt çoğunluğu ifade etmek amacıyla %51 değerini kullandığında, bu çalışmada da %50+1 yerine %51 kullanımı tercih edilecektir.

İnsanın insana karşı mücadelesini tasavvur eden böyle bir düzenin ayakta kalabilmesinin tek yolu, bir gün iktidarı ele geçirebilmeye yönelik inançtır. Liberalizmin parlamentosu böylelikle hakikatelerin yasalaşacağı yer olmaktan uzaklaşıp iktidarı ele geçirme oyununun sahnesi olur. Parlamenter düzenin yasallığa dayanan meşruiyeti öylesine bir güçtür ki artık hiçbir iktidar haksızlık yapamaz. Ne iktidara yasal yollarla gelip iktidarı suistimal ederek zalimâne kullanan bir *tyrannus ab exercitio* olabilir, zirâ yasaları uygulayan devlet gücünün yasadışılığından söz edilemez; ne de hukuki gerekçeleri olmadan iktidara gelen bir *tyrannus absque titulo* olabilir, zira liberal parlamenter düzen sınırlarında iktidara gelen birinin hukuksuz olma ihtimali yoktur. Liberal parlamentarizmde %51 çoğunluğu ele geçiren herhangi biri hiçbir biçimde haksız olamaz. Yaptığı her şey yasallığa dönüşür. Böylelikle özden yoksunlaşmış salt bir işlevselci yasallık kendi sonunu hazırlayarak *ad absurdum*'a –saçmalık- sürüklenir. Türdeş olmayan böyle bir toplumda %51, kendisinden olmayan azınlığı rahatça ‘yasadışı’ –*hors-la-loi*- ilan edebilir ve bu kısmı halkın verili tanımı içerisinden çıkarabilir (Schmitt 2016: 34-35). Bütün bu olması imkan dahilinde olan olaylar silsilesi, liberal parlamentarizmin kendi yöntemleri ve mantalitesi üzerinden yürür ve onun meşruiyet ve yasallık kalıplarını çığnemen, hatta onları başarıyla uygulayarak gerçekleşir. Sonuç ise liberalizmin genel kabullerinin tam aksine bir gerçekliğe işaret etmiş olur. Bu noktada, direnme hakkını bertaraf eden eşit şans ilkesi de giderek anlamını yitirmeye başlar. Zirâ iktidarı kazanmanın ödülü o kadar büyük, kaybetmenin bedeli ise o kadar acıdır ki, iktidarı ele geçiren bir grup, yasal yolları sonuna kadar zorlayarak onu yitirmemeye uğraşır. Bu ise sistemin işlerliğini sağlayan eşit şansın alanını sınırlar. Schmitt'e göre, liberal parlamentarizmin günümüz kitle demokrasisi ile karşılaştığı her alanda yaşadığı çelişkiler, parlamenter geleneklerin sonunu hazırlamaktadır.

Yaşadığı dönemde, parlamenter düzenin çelişkilerle yaşamasını olanaksız kılan etmenleri Schmitt üç başlık altında incelemiştir. Bunlar Weimar anayasası'ndan hareketle oluşturulmuş olsa da bu anayasanın ilgili hükümleri liberal parlamenter siyasal sisteme sahip bütün ülkelerde eksiksiz biçimde var olduğundan genele yorulabilecek bir çözümleme düzeyini sağlamaktadır. Weimar Cumhuriyeti'nin ilgili dönemi olan 1931-33 yılları arasında yaşadığı özel koşullar da liberal anayasanın

karakterinin ve öngördüğü parlamento modelinin bir kriz anında içine düşeceği karmaşa ile ilgili oldukça ekstrem bir durumu işaret ettiğinden, liberal demokrasinin çelişkileri ve çıkmazları konusunda fikir verici ve aydınlatıcı olmakta, adeta tarihsel bir laboratuvar örneği sergilemektedir. Dolayısıyla Schmitt'in Weimar parlamentarizmini eleştirdiği bu noktalar aslında liberal parlamenter düzene yönelik eleştiriler olarak okunmalıdır. Zira görüleceği gibi, Alman hukukçunun eleştiri getirdiği noktalar Weimar'a has olmayıp parlamenter rejimi yürüten bütün devletlerde aynı şekilde kendisini göstermektedir.

Schmitt parlamenter düzenin iç mantığından bakarak, sistemin kendisini yıkmasına neden olacak üç temel içsel tutarsızlık görmüştür. Parlamenter düzenin olağan kanun koyucusu olarak parlamentoya rakip olarak ortaya çıkan bu üç 'olağandışı kanun koyucu'; *ratione materiae* –maddi sebep- olarak Weimar Anayasası'nın ikinci bölümü, *ratione supremietatis* –üstün sebep- olarak plebisiter meşruiyet ve *ratione necessitatis* –acil sebep- olarak idarenin tedbirleridir.

Schmitt'e göre *Ratione materiae* olarak anayasanın olağandışı kanun koyucusu, anayasanın ikinci bölümüdür. Pek çok modern anayasada olduğu gibi Weimar'ın liberal ruhlu anayasası da iki temel bölümden oluşur. İlk bölümde federal devlet olan Reich'in organları, organların birbirleriyle ilişkileri, organların yetki ve sorumlulukları açıklanmıştır. İkinci bölüm ise yurttaşların sosyal, siyasal, ekonomik hak ve ödevlerine ayrılmıştır. Schmitt'in anayasanın ikinci bölümünü anayasa içinde bir başka anayasa olarak görür.

İkinci bölümde Schmitt'in liberal anayasacı geleneği tartışılırken, Alman düşünürün anayasanın ikinci bölümünü eleştirdiği belirtilmişti. Schmitt esas anayasa olarak devletin yapısını inşa eden ilk bölümü görüp onu Almanca'da anayasa anlamına gelen asli kavram olan *Verfassung* şeklinde adlandırmakta, ikinci bölümü ise anayasaya dahil etmeyip onu *Konstitierung* olarak tanımlamaktadır (Kardeş 2015: 152). Anayasanın ilk kısmı parlamenter bir yasama devletiyken ikinci kısmı onun karşısında konumlanan heterojen ikinci bir anayasadır. Bu eleştiriler mahfuz olmakla birlikte buna ek olarak Schmitt anayasanın ikinci bölümünde, parlamenter sistemin parlamentosunu boşa çıkaran bir başka açık bulmuştur. Anayasanın 76. maddesiyle, anayasada

değişiklikler yapmak için kadim oran olan %51 yerine üçte iki çoğunluk tercih edilmişti. İki oran arasındaki fark yaklaşık 16 puandır. Schmitt'e göre bu hüküm parlamentonun kanun koyuculuğunun üzerine ikinci bir kanun koyuculuk yaratmaktır. Schmitt'e göre adi çoğunluk, demokratik karar alma mekanizmalarının ortaya çıkışından bugüne bugüne kullanılan kadim irade beyanı tespiti yöntemidir ve hiçbir biçimde toplumun homojenitesini ihlâl etmez. Ancak bu durum nitelikli çoğunluk olan %67 için aynı biçimde değildir. Schmitt şu soruları sorar: Kadim adi çoğunluk ilkesinin üzerine fazladan eklenen bu 16 puanın *ratio*'su nedir? %51'e denk düşen adi çoğunluk ve %67'lik nitelikli çoğunluk arasındaki aritmetik fark aslında hangi ideolojik arka plana hizmet etmektedir? “Basit kanun koyucu karşısında üstün türde bir kanun koyucuyu ve daha güçlü bir yasallığı inşa etmeye muktedir olan bu ilâve nisabın ‘niteliği’ ve itibarı neye dayanıyor?” (Schmitt 2016: 46-47).

Schmitt bu konuda keskin ve çarpıcı bir örnekle yasamanın üzerine kurulmuş ikinci yasamayı eleştirir. Nitelikli ve adi çoğunluk arasında nitelikli çoğunluk lehine fark, belirli mevzularda karar almayı zorlaştırmak nedeniyle konmuşsa, ki yaygın iddia bu şekildedir, bunun hiçbir inandırıcılığı mevcut değildir. Adi çoğunluğun %50+1 olması nedeniyle sağlam ontolojik bir temeli vardır. %67'nin lehine 15 puanlık farkınsa ne olduğu, nasıl bir ontolojisi olduğuna dair ise herhangi bir argüman mevcut değildir. Bu nedenle bu zorlaştırma herhangi bir pozitif adalet veya akıl prensibine sahip değildir. Akılcı ve adil olmadıkları gibi demokratik de değildirler. Bir çoğunluğun baskın ve baskıcı olduğu nispette haklı olduğu, ezici çoğunluğun çekinik azınlık karşısında haklılığı, ‘sayıca fazlayım, öyleyse doğru olmalıyım’ şeklinde ifade edilebilecek prensip, olduça farklı türden ve radikal bir adalet anlayışıdır. Anayasanın ikinci bölümünün kişi haklarını içerdiği dikkate alınır, 51 kişinin 49 kişiye kötü muamele etmesinin yanlış ama 67 kişinin 33 kişiye kötü muamelesinin meşru olduğu gibi absürd bir çıkarımı haklılaştıran bu nitelikli oran hususu ne adilâne, ne aklî ne de demokratiktir.

Böylelikle Schmitt'in bakışında anayasanın nitelikli çoğunluğa ilişkin hükümleri gerçek yasanın üzerine kurulmuş olan ve liberal parlamentarizmin çatışan çıkarılara dayalı çoğulculuk mitolojisinin bir yansıması olan ikincil bir yasamayı inşa etmiştir. Bu ikinci yasama, toplumu kalıcı azınlık-çoğunluk gruplarına bölerek onu ayrıştırmakta,

heterojenleştirerek devletin dostlar arasında birlik olma niteliğini yok etmekte ve türdeşliği ortadan kaldırarak demokrasinin kurucu unsurunu yerle bir etmektedir. bazı çıkarların korunmayı hak etmeyip bazılarının özel korunmaya alınması salt demokratik prensibi temelinden sarmak olmaz, bunun yanı sıra ayrıcalıklardan oluşan ikinci bir anayasayı da esas anayasanın içine yerleştirir. Liberal parlamenter düzenin yarattığı çoğunluk-azınlık dikotomisinde ancak büyükçe bir iktidar bloğu çoğunlukları aşabilir ve tahakkümünü kurabilir. Bu da muhalefet için her zaman korunma ihtiyacını gerektirir. Çoğunluk oranının artırılarak özel oranlar yaratmak ise kararın meşruluğunu artırmak yerine ancak azınlık konumuna itilmiş muhalefetin korunması için daha fazla sebep yaratır (Schmitt 2016: 51).

Bu türden özel çoğunluk yaratma çabası parlamenter demokrasiyi zedelemekte ve onun sonunu hazırlamaktadır. Hem devlet organının işini yapmasını engellemekte hem de onun güvenilirliğini kuşkuya düşürmektedir. Mutlakiyete ve monarşilere karşı toplumun bayraktarlığını yapma görevi yüklenen parlamentolar bu özel oranlarla, kuşkulandırılabilecek ve toplumun temsilcisi olma görevinden sapmış olabilecek yozlaşmış kurumlar imajına sokulmaktadır. Öyle ki, nitelikli çoğunluk olmadan parlamentonun adı çoğunluğu her an toplum aleyhine çalışabilecek fikrini topluma aşılır. Yasama kurumunu merkezine alarak bir siyasal düzen inşa eden liberal parlamentarizm böylelikle parlamentonun yozlaşıp çürüyebilecek bir kurum olduğu fikrini topluma sunmaktadır. Schmitt'e göre, parlamentonun normal çoğunluğunu parlamentonun nitelikli çoğunluğuna esir edip yasama kurumunun bir kısmını öbürüne karşı güvence olarak göstermek, şüphesiz ki parlamentoların sonunu hazırlamaktır.

Schmitt'in bu hususta bir başka özgün ve ilginç iddiası da, tarihin bir anında nitelikli çoğunluğu oluşturan bir parlamenter çoğunluğun aldığı kararı uygulayan idare ve yargı kuvvetleri ile yasamanın ilişkilerine dairdir. Eski bir parlamenter birleşimin nitelikli çoğunlukla aldığı bir kararı uygulayan yargı ve yürütme güçleri Schmitt'e göre artık mevcut yasamanın üzerinde bir konuma çıkarılır. Eğer mevcut parlamento o kararı kaldıracak çoğunluğu elde edemiyorsa, ilgili normu uygulayan yürütme ve yargı kuvvetleri Schmitt'e göre yasamaya göre çok daha üstün bir konuma geçmiş olup., yasamanın elinden kendi normlarını geri çekmekten başka bir şey gelemeyecektir

(Schmitt 2016: 65-67). Bu parlamenter birleşimin farklı seçimler sonucunda oluşmasına da ihtiyaç yoktur. Schmitt'e göre aynı yasama dönemindeki parlamentonun nitelikli çoğunlukla aldığı bir karar ile adi çoğunlukla aldığı karar farklı yasama organlarına ve farklı parlamentolara denk gelmektedir.

Özetle, Schmitt için anayasada parlamentoların birleşimleri için farklı oranlar öne sürmek, liberalizmin rekabetçi yapısı ve heterojen toplum yapısıyla uyum içerisindedir. Plettenberg'li hukukçuya göre, çatışan çıkarların parlamentoya taşınması sonucu çıkarların birbirini ezmesini engelleme amacıyla nitelikli çoğunluk kavramı geliştirilmiş, ancak bu yeni kavram farklılıkları derinleştirmek ve çoğunluğun azınlığa tahakkümünü artırmaktan başka işlev görmemiştir. Bunun yanı sıra devletin diğer erklerine karşı yasamayı zayıf konuma düşürmüştür. Liberal anayasalcılık yasamanın kendi içine farklı çoğunluklar koyarak yasama içinde yasama yaratması ve yasama merkezli kendi sistemini yok etmesinin yanı sıra anayasanın içine ikinci bir anayasa koyarak anayasal normları da çatıştırmaktadır. Zira, kabul edileceği üzere liberal anayasalcı geleneğe göre anayasalar yasalara karşı bir önlem niteliğindedir. Ansal olarak iktidarı ele geçiren bir grubun baskıcılığını önlemek amacıyla normlar hiyerarşisi kurulmuş, böylece temel değerlere ve kurumlara saldırılmasının önüne geçilmiştir, bu ideolojiye göre. Ancak anayasanın içerisine anayasanın diğer normlarına karşı bir tedbir olarak nitelikli çoğunluklar yerleştirildiğinde bu defa anayasanın kendisi güvenilir kılınmış olmaktadır. Benzer biçimde kurtarıcı olarak görülen yasamaya karşı alınan önlemler gibi. Böylelikle neyin kurtarıcı neyin saldırgan olduğu, kimden korunmak gerekip kimden sakınılması gerektiği belirsizleşmiş olur. Liberal parlamenter düzen bu yolla kendi altını dinamitlemiş ve kendi kendisini krize sokmuştur.

Maddi hukuki güvenceler olarak yasamanın üzerine kurulmuş olağanüstü kanun koyucu olarak *ratione materiae*'den sonra parlamentoya rakip olarak ikinci olağanüstü kanun koyucu formunda plebisitler belirir. Schmitt bunu *ratione suprematatis*, yani üstün neden olarak adlandırır. Schmitt plebisit ile liberal anlamda temsile dayanan parlamentarizmin aynı anda var olamayacağını iddia eder. Jacobi'den yaptığı atıfla, demokratik bir devlette halkoylamasıyla meydana gelmiş bir düzenlemenin parlamento kararıyla geçersiz kılınamayacağını iddia eder. Zira demokrasinin iç tutarlılığı gereği

halkın iradesinin parlamentonun kanunlarından üstün olması gerekir. Ancak Weimar anayasası yasama devletini ve parlamentonun bir yasama kurumu olarak varlığını tanımanın dışında madde 73-74 ve 76'da halkoyunu da bir yasama aracı saymıştır. 73. maddede cumhurbaşkanının –*Reichspräsident*- bir yasayı halkoyuna götürme yetkisi, 74. Maddede yine cumhurbaşkanına, alt meclis olan *Reichstag* ile üst meclis olan *Reichsrat* arasında uzlaşmazlık meydana geldiğinde ilgili yasayı halkoyuna sunma yetkisi, 76. maddede *Reichsrat*'ın karşı koymasına karşın *Reichstag*'ın bir yasada ısrar etmesi üzerine *Reichsrat*'a ilgili yasa teklifini halkoyuna sunma yetkisi verilmiştir. Bunların haricinde yine 73-3. maddeyle seçmen sayısının onda biri kadarının birleşerek bir yasa teklifi oluşturması halinde bu teklifin halk oyuna sunulabileceği hususu düzenlenmiştir. Schmitt bu düzenlemelerle birlikte parlamento dışında bir halk yasaması oluşturulduğu kaanatindedir. Ona göre bu düzenlemeler, özellikle 73. maddenin 3. Fıkra, olağan yasama organının karşısına ondan daha kuvvetli olağandışı yasama organını çıkartmaktadır. Parlamento ile halk yasaması iki ayrı kurum olarak rekâbete girmekte ve parlamento, kazanması mümkün olmayan bir yarışın içerisine sokulmaktadır. Aynı rejimin içerisinde hem temsili meşruiyet hem de plebisiter meşruiyet aynı anda bulunacak; dolaylı demokrasinin içerisinde yaratılacak doğrudan demokrasi uygulaması her zaman için dolaylı demokrasiyi bozguna uğratacaktır. Parlamentolar *ratio*'nun ifade yeryken plebisitlerde *voluntas* kendisini gösterir. İki kurumun meşruluk kaynakları da düzenleri de birbirinden ayrıdır.

Bu noktada Schmitt'in yaptığı kışkırtıcı bir tespit daha mevcuttur. Birinci bölümde de tartışıldığı üzere, tarihsel açıdan parlamentolar *demos*'un doldurduğu kurumlar değil, önceleri aristokrasi ya da burjuvazinin hakimiyetindeki egemenlik alanları olmuştur. Schmitt'e göre, parlamentoya güvenenler herhalde akla ve adalete ilişkin güvenceyi parlamentolarda buluyor olmalıdır. Parlamento birleşimlerinin seçkin niteliğine karşın halk yığınları danışma ve tartışma yeteneği bulunmama ve vasatlıkla özdeştir (Schmitt 2016: 78-79). Parlamentoları seçkin kabul eden liberal düzen buna karşın halkın yasaması olan plebisitin önüne hiçbir engel koymadan iradesini adi çoğunluk ile ifade edebilmesini sağlamış, buna karşın seçkin olan parlamentoya aşması gereken engeller koyarak onu nitelikli çoğunlukla mücadele etmek zorunda bırakmıştır.

“Bir *législateur* olarak mevcudiyetin tüm haklılığı onda mündemiç bulunduğu farz edilen, akla ve *itidâle* dayanan yasama meclisinden üçte iki çoğunlukla karar vermesi isteniyor; tüm tartışma bilmez doğrudanlığı ve düşünüşündeki duygusallığı içinde görünüşe gelen halk söz konusu olduğunda ise basit çoğunlukla yetiniliyor” (Schmitt 2016: 79).

Şüphesiz ki parlamento merkezli bir rejim inşa eden temsili demokrasinin, kendi odağına ve meşruiyet kaynağına güvenmemesi hayret edilmesi gereken bir davranış biçimi ve çelişkidir.

Maddi sebep ve üstün sebepten sonra Schmitt’in değindiği üçüncü olağanüstü yasa koyucu, *ratione necessitatis*, yani acil sebeptir. Schmitt’e göre üçüncü türden olağandışı kanun koyucunun gerçek anlamı, idari tedbirlerin parlamentonun yasalarına üstün gelmesidir. Bu üstünlük hukuken değildir, ama siyaseten ve pratik olarak büyük ölçüde bir üstünlük bulunmaktadır. Weimar Anayasa’sının 48. Maddesine göre cumhurbaşkanı acil durumlarda çok geniş yasa koyma yetkilerine haizdir. Ancak bu yetkiler aynı maddede parlamentonun karşı eylemine tabi tutulmuş, parlamentonun onayına sunulmuştur. Yani görünür düzeyde ve salt hukuki bakış açısıyla yaklaşıldığında, acil neden, diğer iki nedenden farklı olarak hukuken bir üstünlük kuramamaktadır. Ancak cumhurbaşkanının bir yürütme organı olarak tek başına karar verebilme hızı ve manevra yapma kabiliyeti hukuki durumuun altını boşaltmaktadır. Buradan ileriye geçebilmek için Schmitt’in yaptığı bir ayrımı belirtmekte fayda vardır. Schmitt yasa ve tedbir ayrımı yaparak yürütmenin yaptığı düzenlemeleri tedbir olarak adlandırır. Ona göre yasalar genel ve sürekli, tedbirler ise özel ve geçicidir. Schmitt yürütme organının da kalıcı düzenlemeler yaptığının bilincindedir. Onun bahsettiği ‘tedbirler’ yürütmenin yasama işine karışmasını gerektiren, aciliyeti bulunan konularda yapılan düzenlemelerin asla bir kanuna denk olamayacağıdır. Yazarın kendi döneminden örnek vermek gerekirse, NSDAP’ın toplumu terörlere eden paramiliter örgütleri olan SA ve SS’lerin feshedilmesine dair 1932 tarihli kararname (Schmitt 2016: 88) ya da derinleşen ekonomik krizde bankacılık sistemini iflasa sürükleyen Darmstädter und National Bank’ın 1931 yılında olağan hukuki yolların dışına çıkılarak radikal biçimde kararnameyle feshedilmesi (Schmitt 2016: 102) verilebilir.

Cumhurbaşkanı Hindenburg tarafından çıkarılan kararnamelerle gerçekleşen bu iki hadise açıktır ki bir kanunun kapsamından çok farklıdır. Kararnamelerin aynı kanunlar gibi genel ve kalıcı olması beklenirken bu iki örnek de bir kanunun denk gelmeyeceği ölçülerde özel ve ansaldır. Anayasanın, cumhurbaşkanı kararnamesini kanunla dengelemesi hususuna tekrar dönersek, cumhurbaşkanı Hindenburg'un bu iki örnekte verilen düzenleyici eylemine karşı parlamentonun cevap vermesi mümkün değildir. Bir parlamento kanunla, iflas etmesi emredilmiş bir bankanın yeniden açılmasını talep edemez ya da kapatılmış bir örgütü yeniden kuramaz. Bu nedenle yürütmeye verilen kanun niteliğindeki yetkilerle yürütmenin 'tedbir' alması parlamentoları çaresiz bırakır. Buna mukabil, parlamento bir yolunu bularak bu tedbiri hukuken boşa çıkarmak için çözüm ürettiğinde dahi bu çözüm işe yaramaz hale gelebilecektir. Zira öyle olaylar mevcuttur ki parlamentonun cevabının geçmişe yürür bir etkisi bulunamaz. Anayasanın 48. Maddesinin cumhurbaşkanına verdiği silahlı kuvvet kullanma yetkisi hiçbir biçimde geriye yürüyemez. Bir eyalate ya da bir gösteriye silahla müdahale edildikten, birisi öldürüldükten sonra, ya da hak doğurucu atamalar içeren bir düzenlemeler bir defa yapıldıktan sonra parlamentonun bu kararları geriye döndürmesi mümkün olmayacaktır.

Sorunun temeli kanun kavramının soysuzlaşmasında yatmaktadır (Schmitt 2016, 100). Schmitt normlar hiyerarşisine dayanan bir yasama devletinin yasallığı meşrulukla özdeşleştirdiğini iddia ettiğinden, kanun kavramının statüsünü koruyamayan bir yasama devletinin yaşamasının mümkün olmadığını belirtir. Kanunla tedbir ayrımı yapılmadan, kanunun kalıcılığı tedbirin geçiciliği tespit edilmeden yasama devletinin sürdürülebilirliği mümkün olmayacaktır. Ernst Fraenkel'den alıntıyla, "eğer yargı neyin kanun olduğunu tespit edemez hale gelmişse, kendisi kanun olmayan şeylere bağımlı kalmak tehlikesine maruz kalır" (Schmitt 2016: 101).

Schmitt'e göre, yürütme kuvvetine yasa düzeyinde düzenleme yapma yetkisi verilmesiyle birlikte sistemin merkezi artık parlamento olmaktan çıkmıştır. Liberal parlamenter sistemin odağı olan parlamentoların elinde sadece yasama yetkisi varken cumhurbaşkanına hem yasa yapma hem de yürütme yetkisi verilmiştir. Kuralın hem yaratıcısı hem de icracısı olarak yasama karşısında tartışmasız bir güç edinmiştir. Bütün bir XVIII. ve XIX. yüzyılda yapılan mutlakiyetçilik ve monarşi karşıtı demokratik-

liberal mücadeleler, çabalar, devrimler gözönüne alındığında, liberalizmin, güçlü yürütme organının eline yasa yapma ve kural koyma yekisini teslim etmesi liberalizmin kendi iç çelişkilerinin vardığı yerdir.

Sonuç olarak parlamenter-liberal yasama devleti Schmitt'in hem ontolojik hem de konjonktürel eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu çalışmada yapılan tartışmalara uygun olarak Schmitt, liberalizmi, burjuva özgürlüğünün ve özel mülkiyetin bireysel değerlerine bağlılığının ideolojik tezahürü olarak anlamıştır. Bu değerleri gerçekleştirmek için liberalizm, her zaman bu değerleri tehdit eden mutlakiyetçi hükümdarlara karşı kamu gücü ile bir antlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Liberalizm, parlamentoyu kamunun kendi kendisini yeniden inşa etmesi için kullanmak yerine, onu kendi bireyci ideolojisini geliştirmek için kullanmıştır (Dyzenhaus 1994: 3-4). Dolayısıyla liberalizm demokrasiyle bir anlaşma yaparak ve demokrasiyi parlamentarizme aktarmak için başarılı bir şekilde çabalamıştır. Schmitt, az ya da çok Weberci ruha bürünerek, devleti tamamen yasal-idari bir varlık olarak anlama eğilimini eleştirir; ekonomik yönetim ve işletmeye dair bütün motivasyonların temeli olan yasallık da bu sonsuz teknik düzenlemelerin organizasyonları sonucu oluşur (Burgess 2003: 156). Schmitt, meşruluk yerine yasallığı yücelten, meşruluğu kendisine dönüştürmüş olan teknik yasallıkla inşa edilmiş parlamentarizmin esaslı bir karşıtıdır. Ontolojik eleştirilerinde bu durum apaçık görülür. Konjonktürel eleştirilerine baktığımızda bu iddianın tersi doğruymuş gibi algılanır ancak bu bir yanılsamadır. Schmitt konjonktürel eleştirilerini 1931-33 yılları arasında çalışamayan parlamentoyu eleştirmek amacıyla yapmıştır. İlgili yıllarda Reichstag tek bir yasama faaliyetinde dahi bulunamamış, ancak hükümetleri düşürmek ve erken seçim kararı alabilmek için bir çoğunluk oluşturabilmiştir. Anılan yıllarda Schmitt cumhurbaşkanının acilen tedbir alması gerektiğini, aksi takdirde ya bir bolşevik devrimle ya da faşist NSDAP iktidarı ile karşı karşıya kalınacağını belirtir, bu konuda raporlar yazar. Schmitt'in amacı Weimar Cumhuriyeti'ni kurtarmaktır. Esas sorunsal, liberal ideolojinin gereklerine göre yazılmış bir anayasanın, Weimar Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi, istisnai bir an oluştuğunda devletin kendisini koruma yeteneğini elinden alması ve yerine yeni bir alternatifi ikâme edememesidir (Thomsen 1997: 21). Bu nedenle, istisnai an meydana geldiğinde devletin içine düştüğü buhrandan kurtuluşun parlamenter mücadeleden gelmeyeceğini

düşünmektedir. Bu nedenle cumhurbaşkanı Hindenburg'un zorlamasıyla parlamentonun yasama işlevine dönmesini, Hindenburg'un da diktatöryel yetkilerle devleti bu olağanüstü durumdan kurtarmasını istemektedir. Zira parlamento çalışmadıkça siyasal kriz derinleşmekte, bolşeviklerin ve NSDAP'ın sistemik eleştirileri haklılaşmaktadır. Schmitt, parlamentarizmi savunmak gibi görünen konjonktürel eleştirileri aslında mevcut sistemin işlerliğinin kalmadığını göstermek amacıyla yapmaktadır. Anayasaların temsili, plebisiter ve otoriter tiplerinin tamamının birarada Weimar anayasasının uyumlu bir tümeli oluşturamadığı, hukuk ve siyaset çevrelerinde genel kabul gören bir eleştiridir (Göktepe 2015: 132). Kendisi bunu “tutarlı bir neticeye yönelmeyen bu iradeyle parlamenter yasallık sistemini kurtarabilmek katiben mümkün değildir” (Schmitt 2016: 111) diyerek net biçimde ifade etmiştir. Gerek liberalizmin içsel çelişkileri yüzünden, gerekse parlamentarizmin geldiği noktada alınan tedbirlerden ötürü rejimi korumak için parlamentarizm dışındaki seçeneklere yönelinmelidir. Böylelikle liberalizm, iktidarı elde etmek için başlangıçta garanti ettiği özgürlükleri istismar etme potansiyeli bulunan sivil topluma bireyi mahkum eder. Liberalizmin parlamentarizmi, özel olanı ayrıcalıklı kılmak için özelden topluma bir geçiş yapmalıdır, ancak bunu kendisini mahvetmeden yapamaz; kamusal alanı özelleştirmeden ve böylece kamusal alanı özel çıkar gruplarının ‘lejyonlarına’ avlatmadan, kendisini açıkça gösteremez (Dyzenhaus 1994: 4). Böylece kamusallık yitirilmiş olur. Kamusallığın yitimi, kanun kavramının yozlaşması, anayasaya yasama organına rakip ve ondan üstün ikincil yasama iktidarları konması, toplumun heterojenliğini kavrayamama, türdeşlikten ve demokrasiden uzaklaşmak gibi pek çok neden, parlamento odaklı sistemleri artık kabul edilebilir bir seçenek olmaktan çıkarmıştır. Schmitt gereken tedbirler alınmadığı takdirde olabilecekleri, Kanunilik ve Meşruiyet *-Legalität und Legitimität-* kitabının son cümlesinde açıkça söylemiştir. Onun idealize ettiği, mevcuttan oldukça farklı olan rejim oluşturulmazsa, “hakikât intikamını alacaktır” (Schmitt 2016: 121). Alınması gereken ilk tedbir de çoğulculuğa dayalı liberal demokrasinin reddedilerek homojenliğe dayalı gerçek ve sıfatsız demokrasiye geçişin sağlanmasıdır. Zira ‘çokluğun’ ‘birliğe’ dönüştürülüp “düzeltmesi” yoluyla verimi seçmenin cazibesi, Schmitt’in teorisinin temelini oluşturmaktadır. Çeşitli partilerin birbiriyle çelişen görüşleri ifade etmesi ve her türlü siyasi eylemi engellemesi yoluyla toplumun çeşitli ifade kanallarına dağılmış olması

durumunda halkın iradesinin *-der Volkswille-*, gerçekleştirilemeyeceğini savunmuştur (Curran 2003: 226).

3.3. Weber'in Demokratik Olmayan Liberalliği - Schmitt'in Liberal Olmayan Demokratlığı Düzleminde Parlamento

Weber ve Schmitt, aynı siyasal geleneğin birer parçası olarak Alman düşüncesindeki konumlarıyla tartışıldı ve ayrı ayrı değerlendirildi. Bu bölümde her iki düşünür de bir pota içerisinde değerlendirilerek Alman muhafazakarlığının parlamento kurumu ve parlamentarizme bakışı Weber ve Schmitt üzerinden değerlendirilecektir.

Bu bölümün başlığı Weber ve Schmitt'in birbirlerine tam karşıt iki siyasal geleneği temsil ettiği yanlışına yol açabilir. Literatürde yaygın bir okuma olarak da her iki düşünür aynı siyasal geleneğin içinde birlikte okunmazlar. Halbuki her iki düşünür de Alman muhafazakâr düşüncesinin birer üyesidir. İki düşünürün de siyasal düzenin esas noktaları konusundaki fikirlerinin ortaklığı Weber ve Schmitt'i muhafazakar düşüncenin içerisine yerleştirmektedir. Onların siyasal düşünceleri ikinci bölümde genişçe işlenmişti. Burada onların ortak yanlarını vurgulamak için kısaca tekrarlamak gerekirse; her iki düşünür de toplumu amorf bir kitle olarak görmekte, otorite ilişkileri ve egemenlik olmadan bir siyasal düzeni oluşturamamakta, rasyonaliteye karşı şüpheli davranmakta, siyasal sistemin aşağılarından gelen hareketlere ve dönüşüm isteklerine karşıt olmakta, siyaseti yöneticiler ya da yönetici sınıf üzerinden açıklamaktadırlar. Toplum bazlı düşünme, bireyi gözardı etme, rasyonalite ve modernite karşıtlığı, düzen ve hiyerarşi kurgusu ve milliyetçilik gibi muhafazakârlığı tanımlayan öğeler (Güler 2012: 127-128) az ya da çok hem Weber'de hem Schmitt'te mevcuttur. Bunun yanı sıra ikisinin de liberalizmle ilişkilendirilmesi söz konusudur. Teorik olarak, Weber'in sözleşme ve mülkiyet özgürlüğü savunusunun yanı sıra parlamentoyu koruması onun liberal yanına işaret edebilir. Yine Schmitt'in toplum-devlet ayrımı ve topluma devlet dışında alan açarak siyasal elitin toplumu siyasallaştırmasına karşı çıkması, Schmitt'in otoriter-liberal olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Eylemsel bağlamda baktığımızda, Weber 1919 ve 1920'de liberal-

parlamentar bir siyasal düzen kurma kaygısında olan Weimar Anayasa'sının yazım sürecine katılarak ve sonrasında onu savunarak liberal-anayasalcı-parlamentar bir Almanya'nın kurulmasına katkı vermiş, Schmitt ise 1932-33 yıllarında aynı Almanya'yı bolşevik ve nasyonal sosyalist hareketten korumak için çaba göstermiştir. Bununla birlikte, bu düşünürlerin liberal bir düzenin kurulması ve korunmasına çaba göstermelerinden hareket ederek liberal saiklerinin ve amaçlarının bulunduğunu söyleyemeyiz. Weber 1. Dünya Savaşı sonrasında kaosa düşmüş Almanya'nın bolşevik bir devrimden korunması, Schmitt ise Weber'den 15 sene sonra yine kaosa yuvarlanan Almanya'nın sol ya da sağ devrimlere sahne olmasını engellemek amacıyla hareket etmiş ve parlamentar düzeni korumaya çalışmışlardır. Her ikisini de var olan status quo'yu kaybetmemeye çalışan muhafazakar güdülerine harekete geçmeye zorlamıştır. Geniş halk kitlelerinin yıkıcı ve devrimci hareketlerinden ya da dar sivil-askeri bürokrasinin darbe olasılıklarından Almanya'yı 'korumaya' çalışmışlardır.

Weber ve Schmitt'i aynı noktada bulandıran en önemli etken, toplumcu ve kamucu bir düşünüşe sahip olmamalarından kaynaklanır. Esasında her ikisi de sistem ve düzen eleştirisi yaparak, kapitalizmin araçlarını yererek kamuculuk için önemli bir aşamayı kaydederler. Schmitt siyasalın kökenini halkın kurucu iktidarına dayandırmakta tanrı-kilise denklemiyle açıkladığı temsil gibi neredeyse metafizikleştirdiği bir olguyu halkla bütünleştirerek temsil marifetiyle onu 'tanrılaştırmaktadır'. Modern kapitalizmin ve liberalizmin yöntemlerinin siyaseti mekanikleştirerek toplumun özelliklerinin yitmesine neden olduğunu söyler. Weber ise "kapitalizmin modern yaşamlarımızın üzerine en ağır biçimde çöken bir güç olduğunu, Protestan reformunun burjuvanın bireysel yaşamının bir sonucu olduğunu, Almanya'da Protestanların kapitalistleşmeyip kapitalistlerin protestanlaştığını söylemiştir". Hatta kendisi yapmaya çalıştığı şeyin tinselcilikten olabildiğince uzakta kalmasını sağlamak için "kapitalizmin yalnızca Protestan reformun belirli etkileri sonucunda ortaya çıkan ve kapitalizmin ekonomik bir sistem olarak Protestanlık'ın bir ürünü olması gibi saçma bir iddiayı savunmak olmayacağını" belirtmiştir. Bu nedenlerle Alois Dempf gibi bazı dönem düşünürleri Weber'i Marksist olmakla dahi 'suçlamışlardır' (Löwy 2018: 20-26). Kendisi de bu iddiaları haklı çıkaracak biçimde 1918'de sosyalizm üzerine verdiği bir konferansta Komünist Manifesto'dan "birinci sınıf bir bilimsel icra" olarak bahseder

(Löwy 2018, 18). Her iki düşünürün de kapitalizm ve siyasal liberalizm karşıtı söylemi, Schmitt'in siyasal liberalizmin hatalarını açığa çıkaran anlatısı ve Weber'in ekonomi-politik analizi temel alındığında bunun mantıksal sonucunun toplumcu bir teoriye ulaşması beklenebilir. Ancak her iki düşünürde de bu gözlemlenmez. Gerek Weber gerekse Schmitt geniş halk kitlelerini değersizleştirmiştir. Bu konuda Schmitt Weber'e göre daha açık sözlü ancak Weber Schmitt'e göre daha samimidir. Her iki düşünür de halkı küçümser ve onu amorf bir yığın olarak görür. Ancak Weber siyasal anlatısının hiçbir yerinde topluma kurucu bir nitelik arz etmez. Toplum, temsilcilerini seçerek yönetilmeyi bekleyen bir kitledir. Halbuki Schmitt topluma kurucu bir irade görür. Bütün siyasal sistemi toplumun kurucu iktidarından ve kurucu iradesi üzerinden açıklar. Buna rağmen Schmitt demokrasiyi savunur görünümüyle demokrasiyi oldukça literal bir düzlemde ele alarak 'homojen halkla özdeş olan bir temsilcinin halk adına kararlar alması ve halkın bu temsilciyi seçerken ve çeşitli kararlarını oylarken evet-hayır demekten başka bir sürece katılmadığı' bir düzeni anlamaktadır. Schmitt'in demokrasi anlatısı antik çağ Roma cumhuriyetinin demokrasi seviyesinden öteye gidememektedir. Schmitt için halk, siyasal düzenin yakıtı olmaktan öteye gidememektedir. Siyaset, dost ile düşmanın ayrılabilmesi yetisine sahip olmak ile açıklanmış ve bu yeti bir toplumda tek bir kişiye devredilmiştir: egemene. Aynı Padualı Marsilius gibi egemenin meşruiyetini halkla açıklamış ancak halkın siyasal varlığını yok sayarak siyasal süreçleri egemene terk etmiştir. Her iki Alman düşünür de yukarıda tartışılan sebeplerden ötürü mantıksal sonuç olarak parlamentoyu nihai çözüm yeri görmezler. Ancak çözümü halka dönmekte değil liderlere varmakta bulurlar.

Weber, parlamentoların savunusunu Bismarck tarafından kurulan 'Wilhelmine' Alman İmparatorluğu'na karşıt olarak geliştirmiştir. Esasında bir monarşist olan Weber, imparator II. Wilhelm'in şahsına eleştirilerini yöneltmiş ve onun zayıf yargılarını yermiştir. Weber monarşinin parlamenter biçimini savunmuştur. Bu nedenle de siyasal düzen bağlamında İngiltere övgüsü siyasal yazılarında gözlemlenir. Savaş sona erip imparator Almanya'dan kaçtığında Weber monarşinin Almanya için yetersiz kaldığını görüp parlamentarizmi savunmaya başlar. 1918 Aralık'ında anayasanın mimarı sayılan İçişleri Bakanı Hugo Preuß tarafından yapılan özel davetle Weimar Anayasası'nın yazım ekibine katılır. Bu görevde kendisini bir anayasa taslağı hazırlama sorumluluğu

yüklenir. Böylelikle önemli bir siyasal etkiye ulaşma kapasitesine sahip olur. Çeşitli taslakların tartışılmasından sonra Weberyen etkilerin ağırlıklı olduğu bir metin, anayasa olarak kabul edilir (Baehr 1989: 20-21). Anayasa yazım komitesi çalışmalarının sonuna geldiğinde Max Weber eşi Marianne'e yazdığı mektupta "Reich anayasasının prensipte hazır ve benim önerilerimle neredeyse aynı" diyerek anayasanın kendi eseri olduğunu belirtir (Weber M. 1975: 640). Bununla birlikte, Mommsen anayasada Weber etkilerinin fazla abartıldığından bahseder. Buna göre, anayasada Preuß'un da desteklediği Robert Redslob'un temsilcisi olduğu kuvvetler dengesine dayanan liberal metin, Weber'in istediği bağımsız ve sezarist devlet başkanlığı önerisinin önüne geçmiştir (Mommsen W. J. 1984: 350-352). Hangi iddia daha doğru olursa olsun, ortak fikir, Weber'in kurguladığı anayasal sistemde parlamentonun kenarda kaldığı ve sezarist cumhurbaşkanının ön plana çıktığıdır. Taslağı hazırlama sürecinde Weber'in aklı hep Manş Denizi'nin ötesinde olmuş, VII. Edward gibi monarkların siyasal sistem üzerindeki etkilerini olduğundan fazlasıyla tasavvur edip abartarak İngiliz anayasal sistemini idealize etmiştir: "İngiltere kralı VII. Edward ve Belçika kralı II. Leopold gibi kesinlikle çok seçkin kişilikler olmayan monarklar kesin biçimde parlamenter tarzda yönetmelerine ve hiçbir zaman bariz bir kamu rolü oynamamalarına, ya da en azından halk içinde parlamenter törenler dışında görünmemelerine rağmen aynı bu nedenlerle çok daha büyük güç kullanıyordu. Bu gibi monarklar aydınların ifade biçimiyle "gölge krallar" olarak görülürse bu salt cehalettir" (Weber 2012b: 769). Weber'in İngiliz sistemini yanlış yorumladığı, yaygın kabul edilen bir gerçekliktir. Weber'in sezarist varsayımı ve İngiliz parlamento sistemini bir diktatörlük olarak tanımlamak konusundaki ısrarı, müzakereyle yönetmek üzerine kurulu liberal gelenekleri ve bu tür adetleri kadar az anladığını göstermektedir (Turner ve Factor 1984: 53). Weber savaş sonrası yazılarında, parlamenter bir hükümet sisteminin Almanya'nın ihtiyacı olan dinamik liderlik için gerekli olan siyasi koşulları yaratacağına dair çok az umudu olduğunu da belirtir (Baehr 1989: 21). Zaten Weber'in parlamentarizmden anladığı ya da kast ettiği, plebisiter-sezarist başkanlar yaratan bir siyasal üretim sürecidir. Weber İngiliz parlamentarizminden sezarist liderler yaratan bir mekanizma çıkarımı yapması, onun aynı mekanizmayı Almanya için de uygun görmesi sonucunu doğurmuştur. Buna göre parlamentarizmin iki olumlu sonucu vardır: Güçlü bir parlamento, siyasal açıdan yetenekli hükümdarların devletin işleyişi üzerindeki etkisini büyük ölçüde, "ülkenin

gücü adına”⁹¹, korumasını sağlarken aynı zamanda beceriksiz olanları da denklemden çıkaracaklardır. İkinci olarak ise bir parlamento, bakanlar gibi ulusun ‘liderlerinin yetiştirilmesi ve seçilmesinde’ -*Auslesestätte von Führern*- bir hükümdarın şahsi tercihinden daha isabetli bir sonuç elde edilmesini sağlayacaktır. Weber, anayasa taslağının hazırlanması sırasında cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin gerekliliğini belirtir. Zira yeni doğan cumhuriyetin boğulmasını önlemenin ve kimliğini net biçimde belirlemenin yöntemi doğrudan seçilmiş cumhurbaşkanıdır. Weber bunu, ileride başta Prusya olmak üzere eyaletlerin güçleneceği ve eyaletlerin temsil edildiği meclis olan *Bundesrat*’ın halkın temsil edildiği ve liderlerin yetişeceği *Reichtag*’ı etkisizleştirmesi ihtimaline karşı önemli bir güvence olarak görmektedir. Zira Weber için parlamentonun -*Reichtag*- parçalı yapısı esasında bir tehlike teşkil eder. Zira çıkar gruplarını temsil eden siyasal partilerin parlamentoya sokacakları isimler bu kurumu, ulusal siyaset için çaba göstermeyen kişilerin hakim olduğu bir doğaya büründürecek ve burası siyasi liderlerin türeyemeyeceği bir “cahil darkafalılar meclisi”ne dönüşecektir. Bu nedenle cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçimi mühimdir. Sadece halk tarafından seçilmiş bir cumhurbaşkanı, liderlik için bir emniyet valfi görevi üstlenebilir. (Weber 1986: 130). Bu açıdan bakıldığında, kabul edilen Weimar anayasasında cumhurbaşkanına verilen yetkiler ve parlamentoyla karşılıklı olarak kurulan dengeleri, Anayasadaki Weberyen etkiyi gösterir. Buna göre, cumhurbaşkanı herhangi bir gerekçeyle kayıtsız şartsız olarak parlamentoyu feshedebilir. Bu konudaki tek kısıt, sunduğu gerekçeyi bir daha parlamentoyu feshetmekte kullanamamasıdır (madde 25). Böylelikle cumhurbaşkanı -*Reichspräsident*- anayasanın bekçisi ve Alman Cumhuriyeti’nin hak ve hürriyetlerinin gerçek koruyucu sıfatıyla parlamentoya karşı konum almakta serbest bırakılmıştır. Bu konuda Alman cumhurbaşkanına terk edilen yetki, 1918 öncesinde Alman İmparatoru’na verilen yetkiden bile daha geniştir. Zira imparatorluk anayasasına göre (m. 24) ancak federal konsey -*Bundesrat*- kararı ve ve imparatorun onayıyla *Reichtag* feshedilebilmekteydi (Abadan 2017: 74). Keza, olağanüstü durumlarda kullanılacak yetkilere bakıldığında Alman cumhurbaşkanına Alman imparatoru’ndan daha geniş yetkiler tanındığı görülür. Weimar Cumhuriyeti anayasasının, diktatörlük maddesi olarak anılan ünlü 48. maddesi, olağanüstü durumlarda cumhurbaşkanının icra yetkileri hususunda hem dönemin Alman siyaseti,

⁹¹ “*Zum heil der Macht des Landes!*”

hem de Alman Anayasa Mahkemesinin genişletici yorumları, bu maddenin cumhurbaşkanında yoğun bir güç temerküzüne yol açmıştır. Carl Schmitt de bu maddenin geniş yorumunun taraftarıdır (Schmitt 2016: 94-96). Bu maddenin geniş yorumuna göre cumhurbaşkanı, olağanüstü bir durumda eyaletin görevini yapmadığına kanaat getirirse eyaletlerin yönetimine uyarıda bulunabilmektedir. Reich adına eyaleti görevini yapmaya zorlayabilir. Alman cumhurbaşkanı seçeceği yollar ve araçlar bakımından serbest olup istediği yolu tercih edebilir. Yumuşak araçlar sonuç vermezse silahlı kuvvetleri kullanması konusunda önünde engel yoktur. “kamusal güvenlik düzeyinin önemli ölçüde tehlikeye düşmesi” durumuna kanaat getiren devlet başkanı ilgili yetkilerini kullanabilir (Abadan 2017: 94-95). Weber’in anayasal monarşist tutumunun etkisiyle Weimar anayasası cumhurbaşkanını, imparatorun bir halefi gibi kurgulamıştır. Bununla beraber gerek kendisine tanınan yetkilerle, gerekse meşruiyetini plebisiter bir yöntemle doğrudan halktan alması dolayısıyla cumhurbaşkanına, imparatorun çok daha kuvvetli bir siyasal makam teşkil edilmiştir. Weber’in kurgusuyla gerek hukuki gerekse siyasal olarak sezarist bir diktatöre dönüştürülmüş cumhurbaşkanlığı makamı, parlamentoya herhangi bir oyun alanı bırakmamaktadır. Parlamento kendisine verilen dar alanda ve kendisine biçilen meşrulaştırma göreviyle etkinliği olmayan bir kurum olarak çalışmıştır.

Görülebileceği gibi Weber’in parlamentarizm savunusu hep liderler ve liderlik üzerindedir. Hatta parlamentoya karşı oldukça güvensizdir. Parlamento, lideri yaratmak için bir arena ortamını oluşturacak, ancak lideri seçmeyecektir. Çünkü lider seçimi esnasında çıkar grupları dengeleri ulusal çıkarlar aleyhine değiştirebilir. Weber’in toplumu “şekillendirilmemiş ve dağınık bir yığın” olarak görmesi onun demokrasi konusunda olumsuz önyargılara sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Ona göre toplum, “büyük birlikleri hiçbir zaman ‘yönetmez’ o daha ziyade yönetilir. Değişen sadece yönetici liderlerin seçilme şekli ve toplumun idari işlerin içeriği ve yönü üzerinde icra ettiği etkinin derecesidir. Burada kastedildiği anlamda ‘demokratikleşme’ mutlaka tebaanın yönetimde gittikçe artan bir pay aldığı anlamına gelmez.” Bu nedenle bu biçimsiz yığın, ancak plebisiter bir yöntemle cumhurbaşkanını seçerek konuşabilir ve böylece parlamentonun yapacağı seçimin doğuracağı sakıncaların önünü kesebilir. “En yüksek yöneticinin doğrudan halk tarafından seçiminin ve bunun yanında,

parlamentonun değil kitlelerin güvenine dayanan siyasi gücün her türü - ki bu Hindenburg gibi popüler bir askeri kahramanın konumunu da içerir - sezarist onaylamanın bu "saf" biçimlerine giden yolda yatar” (Weber 2012b: 817).

İlgi çekici olan nokta, Weber’in de aynı Schmitt gibi cumhurbaşkanını tartışırken diktatör kavramına başvurması ve bundan olumlu bir anlam çıkararak söz etmesidir. Anayasa taslağı tartışmaları esnasında Alman sosyal demokratları parlamenter seçim sistemini tercih ederek cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesine karşı çıkmıştır. Onlara göre cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi sadece görünürde cumhuriyete benzeyen bir kurumdur. Gerçekte ise bu yöntem fazlasıyla monarşiyi andırmaktadır (Abadan 2017: 54). Weber ise bu eleştirilere karşılık bu yöntemin monarşi değil ama Roma tarzı bir diktatörlüğü andırabileceğini söylemiştir. Weber için başkan, “parlamento mankeni” olmamalı, sadece bir figüran olmamalı, ama tam tersi demokratik bir diktatör olmalıdır. Bu argüman, Sosyal Demokratlar’a yöneltilmiş büyük bir darbeydi. Zira absürd biçimde Sosyal demokratlara kendi argümanlarıyla saldırmaktaydı. Bu türden bir demokratik diktatörün “proletaryanın diktatörlüğü” ilişkin sosyalist teze benzer olduğunu iddia etti: “*Sosyal Demokratların en çok savundukları kitlelerin diktatörlüğü gerçekten de, kendileri tarafından seçtikleri, kendi güvenlerini korudukları sürece, kendilerini maruz bıraktıkları 'diktatörü' gerektirir*” (Weber 1986: 129).

Parlamento İngiltere ve Fransa’da olduğu gibi kapitalistleşmiş ülkelerde burjuvazinin egemenliğini sağlamanın bir aracı olarak görülmüş olup Weber de Reichstag’ın bu işlevi üstlenmesini arzu eder durumdadır. Weber’in Alman toplumunun sosyolojik durumuna dair yaptığı tespitlere bakıldığında bu durum açıkça gözlemlenir. Parlamentonun dayandığı sınıfın burjuvazi olduğunun farkında olan Weber, İngiliz aristokrasisinin geçirdiği bir evrime benzer bir dönüşümü Almanya için talep etmiştir. İngiltere’de aristokrasinin tarım çıktısına elkoyma rolünden ticaretle uğraşan burjuvaziye yavaş yavaş dönüşmesi örnek almış, Alman aristokrasisini oluşturan *Junker*’lerin siyaset sahnesinden ve sosyal yapıdan yok olmasını değil onların dönüşmelerinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu acımasız ve baskın sınıf, çetin çevresel koşullar altında bir yüzyıllık mücadelenin sonunda Almanya’nın birleşmesine önderlik

etmiş, bu rolü nedeniyle var olmayı hak etmiştir. Ancak mevcut koşullarda, ülkenin doğusundaki tarım ekonomisi, batıdaki sanayi ve ticaret ekonomisine uyum sağlayana kadar, doğu'daki Slav tehlikesine karşı sınırları koruyan *juncker*'ler, akademik ve liberal çevrelerin muhalefetine karşın, savunulmalıdır (Bendix 1977: 33-35). Böylelikle bu burjuvalaşım aristokratik kökenlerinden sıyrılarak, parlamenter çalışmalara katılmaya uygun hale gelecektir. Weber *juncker*'leri ancak yerel kapitalistlere dönüşmeyi reddederek eski patriyarkayı ve toplumsal iddialarını benimsemeleri halinde eleştirmiştir (Bendix 1977: 43). Weber'in İngiltere'nin sosyo-ekonomik ve tarihsel koşullarının parlamentonun mevcut halini almasına nasıl etki ettiğinin farkında olduğu ve bunu Almanya'ya uyarlamak istediği açıktır.

Weber parlamento kurumunun tarihsel gelişiminin demokrasi ve genel oy ilkesiyle çelişen yanlarının farkındadır ve buna bir noktaya kadar katıldığını belirtir. Ancak var olan şartlarda parlamentarizmin demokratikleşme ve eşit oy hakkı tarafından tehdit olmadığını belirtir. Artık demokrasi ile parlamento eşgüdümlü hale gelmiş ve parlamenter demokratik düzen olgunlaşmıştır. Weber'in parlamentodan beklentisi, ait olduğu sınıfa uygun düşecek biçimde parlamentoyu meşruiyet sağlayıcı bir yapı haline getirmektir. Burjuva sınıftan gelen temsilcilerin ağırlıklı olduğu bir meclis toplumsal meşruiyeti sağlayarak rıza imalatının başlıca merkezi olacaktır. Weber'in parlamenter düzen anlayışında parlamento toplumun türdeş olmayan kesimlerinin karşılıklı diyaloga girmesinin aracısı olan bir kamusal alan değil, burjuvazinin hâkimiyetinin meşruluğunu seçimden seçime yeniden üreten bir rıza mekanizmasıdır. Weber'in topluma ve iktidar ilişkilerine bakışı, onun doğrudan demokrasiyi yerdiği satırlarından okunabilmektedir. Hayatını idame ettirebilmek için çalışmak zorunda olan geniş halk kitleleri yönetim işini ehil insanlara bırakmalı, onun tarafından temsil edilmeyi beklemelidir. Demokrasinin kitleleşmesi siyasetin yönlendirmeye açık hale gelmesine neden olarak düzensizliğe yol açabilecektir. Kitleleşmiş bir demokrasi siyasetin irrasyonalliteye kaymasına neden olacak ve siyaset sorumsuzca harcanacaktır.

Reichtag'ın etkisiz kalmasının nedenini Bismarck'ın geçmiş otoriter politikalarının Alman siyasal kültürüne zarar vermesine ve Alman partilerinin siyasal lider yetiştirmek konusunda isteksiz olmasına da bağlar. Almanya Sosyal Demokrat

Partisi olan SPD “burjuva düzenine bulaşmamak için” parlamento grubunu işletmeyerek sendikacılığa yönelmiş, ‘Katolik’ Merkez Partisi olan ZP parlamenter mücadeleye değil parlamento dışındaki ruhbanların araçsallaştırılmasıyla yapılan etkinliğe önem vermiş ve kendi otoriter gelenekleri yüzünden Reichstag’a şüpheyle bakmış, Alman Muhafazakar Partisi DKP ve Ulusal Liberal Parti NLP ise Alman bürokrasisinin hamiliği altında sorunsuz bir siyasal çizgide bulunmaktadır. Böylece Almanya’nın dört büyük partisinden ikisi parlamentarizmden bilinçli olarak uzak durmakta ikisi de siyasal iktidarın sahiplerinin hamiliğinde varlığını ayrıcalıklı siyasal konumlarını sürdürmektedir. Bu nedenle parlamento siyasal mücadelenin sürdüğü bir yer mekâna dönüşmemekte, asli işlevi olan siyasal lider –*führer*- yetiştirme görevini yapamamaktadır. Almanya’nın ‘sahte’ parlamentarizminin doğal sonucu dinamizm eksikliği ve lidersizlik olmaktadır. Dinamizm eksikliğinden oluşan boşluk beceriksiz siyasetçi olan bürokratlarla doldurulmakta, Almanya’nın geleceği için vazgeçilmez öneme sahip siyasal liderler parlamentolarda çıkamamaktadır. “*Dolayısıyla mevcut durum bedeli ne olursa olsun bir sona ulaşmak zorundadır.*”

Weber ‘Meslek Olarak Siyaset’ konferansında *führerdemokratie*’yi Almanya’ya önermektedir. Var olan düzeni öndersiz demokrasi olarak adlandırıp önderli demokrasiye geçişi Almanya’ya bir çıkış yolu olarak anlatır. Parti siteminden ve siyasal düzeninden nefretle bahsetmekle beraber ABD’nin halkoyuna dayanan başkanlı rejimini olumlu görür. “Reich’in başkanının parlamento tarafından değil de halkoyuyla seçilmesi, önderlik bakımından biricik güvenlik supabı olurdu” diyerek görüşünü açıkça ortaya koyar (Weber 2017: 66-69). Weber’in arzuladığı düzende karizmatik özelliklere sahip halkoyu ile seçilmiş siyasal önder, burjuvazi ile tahkim edilmiş güçlü bir parlamento ve rasyonel bürokrasinin bu kurumların emrinde olduğu bir siyasal yapı bulunmalıdır. Aslında Weber daha önce de belirtildiği üzere anayasal monarşiyi yeğlemektedir. Buna karşın, 1918’de savaşın hemen ardından ülkeden kaçan Alman imparatorunun konumu düşünüldüğünde monarşinin sürdürülemez olmadığını anlamış, onun yerine halk oyuyla işbaşına gelen seçilmiş bir başkan geçirmeyi uygun görmüştür. Bu yeni düzende; bürokrasi sadece günlük rutini idare etme işini üstlenip siyasal kadroları boşaltmış olmalı, içerisinde parlamenterlerin kıyasıya mücadele ettiği etkin bir Reichstag hem bürokrasiyi kontrol altında tutmalı hem de führeri dengelemeli, führer de

halkoyuna dayanan karizmatik bir lider olarak siyaseti yönlendirmelidir. Weber'in kurgusunda en büyük rolün parlamentoya düştüğü açıkça görülür. Parlamento bürokrasi ile önder arasında dengeyi kontrol eden, önderi yetiştirip ulusa armağan eden, aynı zamanda da rızanın üretimini sağlayan bir yapıdır. Bunun haricinde Weber parlamentoyu hiçbir zaman halk iradesinin şekillendiği ve siyasete yön veren bir mekân olarak görmemiştir. "...halkın çoğunluğunun değil, ancak onun temsilcilerinin çoğunun kör oldukları bir gerçektir. Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini elbette kısıtlamalıyız. Ancak halkın seçiminin, ayaklarının altında sağlam bir zemini hissetmesine izin verelim. Aksi takdirde sürekli olarak parlamento krizleri ile karşı karşıya kalınacaktır" (Weber 1986: 131).

Schmitt de Weber'le benzer bir noktadadır. Yozlaşmış parlamentonun çaresini *führer*'de görür. Weber'den farkı, Weber'in sorunu otoriter yönetim geleneğine sahip olan Almanya'nın Reichtag'ın gelişmesine engel olmasıdır. Otoriter idare ortadan kalktıktan sonra Reichtag çalışabilecek ve esaslı vazifesi olan *führer*'i oluşturabilecektir. Weber'in, dönemin krizini konjonktürel olarak görmesine karşın Schmitt aynı krizi ontolojik ve sistemik olarak görmektedir. Parlamentoyu yeniden ayağa kaldırmanın çaresi bulunamayacaktır. Mevcut kriz zaten liberal parlamentarizmin ulaşmak zorunda olduğu nihai noktadır. O zaman yapılması gereken parlamentoları ayağa kaldırmak yerine sistemi baştan kurgulamak olmalıdır. Parlamentolar Schmidiyen anlamda temsil vazifesini yerine getirememektedir. O zaman halkın temsili için onun homojenliğini yansıtan ve onunla türdeş olan bir *führer*'e ihtiyaç vardır.

Onun için parlamentolar kamusalılığı değil ya birey ya da grup çıkarlarını yansıtır hale gelmiştir. Parlatenter müzakere rasyonel doğruyu bulmakla ilgisi kalmamış, bilakis şahsi menfaatlerin gerçekleşmesi için karşılıklı iki tüccarın girdiği pazarlıktan ötede değildir. Kamusalılık gerçek bir müzakere ne kadar makul ise böyle bir pazarlıkta o kadar yersizdir. Halbuki devlet, siyasal bir birlik olarak halkın birliğini yansıtır. Halk dostlar arasında birlik olarak içindeki düşmanları yok etmiştir. o artık bir dostlar topluluğudur. Dostlar arasında çıkar çatışması değil çıkar birliği mevcuttur. Bu anlamda halk heterojen değil homojendir. Parlamento mevcut konumuyla siyasal partilerin çatıştığı bir arenayı ya da çığırkanların ve komisyoncuların kendi malları için

bağıştığı bir pazaryeri görünümündedir. Siyasi partilerin Alman toplumuna en büyük zararı, homojenliğini yok ederek siyasal varlığı yok etmeleridir. Parlamentarizm demokrasi ile aynı anda ve çok yakın işbirliği içinde gelişim gösterdi. Bu nedenle ikisi arasında net bir ayırım yapılamadı. Ancak kazandıkları ortak zaferin akabinde arasındaki ayrılıklar gün yüzüne çıkmış durumdadır. Liberal parlamenter düzenle kitle demokrasisi arasındaki farklılıklar görmezden gelinemez.

Schmitt parlamentoların “artık” işlevsiz kaldığını söylemesine karşın o parlamentolara ontolojik olarak karşıdır. Seçimle işbaşına gelen vekiller olgusu ona göre hatalıdır. Ona göre halk bir kamu hukuku kavramıdır ve sadece kamusal alanda varolur. Yüz milyon bireyin oy birliğiyle savunduğu görüş ne halk iradesi ne de kamuoyudur. “Milyonlarca insanın tek tek oy kabinlerine girerek oy basmasının hiçbir kamusal yanı yoktur. Ne kadar çok kişi katılırsa katılsın, bu türden bir seçim eylemi kamusal değil bireyseldir.” Halbuki siyaset gibi kamusal içeren bir eylem bireysel tercihlerle yapılamaz. Bu bireysel tercihlerden biraz fazla olanın temel yasa yapan kurumun üyesi olması anlamsızdır. Demokrasi bir süredir salt bir istatistik sonucuna indirilmiştir. *“Roma imparatorluğunda bir meydana toplanarak imparatorun kararlarını onayladıklarını belirterek alkışlayan yurttaşların yapmış olduğu hukuki işlem, acclamatio, dahi seçimlerden daha kamusal bir yöntemdir.”*

Liberal temsil konusu da önceki kısımda tartışıldığı gibi Schmitt için gerçek bir temsil niteliğinde değildir. Temsile bu anlamda baktığımızda bugün parlamenter bir vekil hiçbir zaman esas ‘form’u temsil etmez. Parlamenter temsil denilen şeyin böyle bir temsil anlayışı karşısında karakteristik hiçbir anlamı yoktur. Parlamento hiçbir soyut yüce değerın temsilcisi konumunda değildir. O halkı değil teker teker bireylerin yaptığı tercihlerin temsilcisidir. Halbuki bir diktatör bile bir halkı tüm bir parlamentodan daha iyi temsil edebilir. Demokrasi diktatörlüğün zıddı olmadığı gibi diktatör de demokrasinin zıddı değildir. Demokrasiyi parlamento üzerinden değil halk üzerinden tanımlamak zorundayız. Zira siyasal partiler ve çıkar gruplarının emrindeki parlamentolar halk idesini temsil edebilecek kabiliyette değildir.

Bu nedenlerle demokrasinin temel niteliği yöneten-yönetilen türdeşliğidir. Bu özdeşliği ve parlamentoların yarattığı temsil krizinin çözümü *führung*, yani *führer*liktir. Führer halkla özdeşdir ve onu temsil kabiliyetine sahiptir. Bu türdeşlik yoluyla führerin tirana dönüşmesi önlenir. Führer kamusalılığı inşa edendir. Führer dolayimsal olanların yarattığı anomaliyi yok edip sorunları gizleyici yöntemleri ortadan kaldırarak siyasal sorumluluk ve riski üstlenendir. Bu nedenle *führer*, halkı siyasal parçalanmışlığından kurtararak siyasal birliği şahsında sağlayandır. Yurttaşı bireysel hak kavramıyla tanımlayan liberal hukuk devleti ile yurttaşı ait olduğu kamusalılığı vurgulayarak niteleyen kitle demokrasisinin arasındaki yapay bağ führer tarafından koparılacak ve gerçek zıtlık ortaya çıkarılacaktır (Schmitt 2001: 37-43). *Acclamatio*, führer-halk türdeşliğinin somutlaşmasına yardımcı olup onu ortaya çıkaracak, *führer*in siyasetinin halk tarafından basit evet-hayır olarak oylanmasıyla meşruiyeti yeniden üretecektir. *Führer* gerektiğinde yasal olanın dışına çıkacak ama halkın siyasal birliğini korumayı sürdürecektir. Zira modern devlet için öz artık yürütmededir. Yürütme, doğal uzantısı olan yasamayı kapsamıştır. İki gücün ayrılığı düşünülemez.

Schmitt cumhurbaşkanı ve *führer* kavramlarını farklı bağlam, farklı dönem ve farklı eserlerinde işlemiştir. Cumhurbaşkanına dair yazıları 1933 öncesi eserlerinde, *führer* ise 1933-1936 rasındaki NSDAP üyesi olduğu döneme ait eserlerinde işlenmiştir. *Führer* kavramı ile direkt olarak Adolf Hitler kast edilmektedir. Cumhurbaşkanı ise direkt olarak Paul von Hindenburg'u karşılama da ona hitaben yazılan metinlerde kullanılmıştır. Bu açıdan bağlamlar farklıdır. Cumhurbaşkanlığı kavramının kullanıldığı eserlerinde amaç Weimar'ın *status quo*'sunu korumaktır. Ancak Schmitt'in kurguladığı siyasal sistemde cumhurbaşkanı oldukça etkin ve her şeyin üzerinde hareket eden bir konuma sahiptir. Bu nedenle cumhurbaşkanı ile *führer*'i birbirinden ayırmadan tartışmak, Schmitt'in genel siyasal bütünlüğü içinde anlamlı haldedir. Cumhurbaşkanı halkın oyu ile doğrudan işbaşına gelerek meşruluğa, anayasal ve yasal normların verdiği güce sahip olarak ve o normlara uyararak göreve geldiği için de yasallığı elinde bulundurmaktadır. Bu nedenle bir yanı yasallık bir yanı meşruiyettir. Çalışmada hem *führer* hem de devlet başkan ibareleri kullanılarak esasında her ikisinin de öz olarak aynı olguya karşılık geldiğine dikkat çekilecektir.

Schmitt için cumhurbaşkanı aslında bir taraf değildir. Devlet ve cumhurbaşkanı, sınırlar içerisindeki her türlü otonominin üzerinde olmalıdır. Cumhurbaşkanı sosyal ve ekonomik çıkarların üzerinde ‘üstün üçüncü’ –*höhr dritte*- olarak yer almalıdır. Dikkat edilmelidir ki Schmitt cumhurbaşkanına çıkarlar ve çözümsüzlükler arasında arabulucu ve hakem rolü değil karar veren ve egemen görevi yüklemektedir. Cumhurbaşkanı toplum ile bürokrasi arasında merkezi oluşturmakta olduğu için monarşilerde olduğu gibi cumhurbaşkanının kaderi ile devletin kaderi özdeşdir. Cumhurbaşkanı anayasanın koruyucusudur –*Der Hüter der Verfassung*-. Monarşilerdeki krallar gibi cumhuriyetlerdeki devlet başkanları uyumun sembolü olmuşlardır. Cumhurbaşkanı olan *führer* böylelikle mitsel bir kudrete sahip hale gelmektedir. Gerçek temsil hukuki formalitelerle ya da seçimlerle yasal hale getirilmekten ötesidir. O nedenle bir diktatör de temsil gücüne sahip olabilir. Bu esnada bir parlamentonun varlığı ya da yokluğu çok mühim değildir. Führer olarak cumhurbaşkanı siyasal birliğin temsilcisi olarak liderlik vazifesini yapacaktır (Bezci 2006: 78). Siyasal birlik halk-devlet-hareket üçlüsünün de üzerinde olan führer tarafından sağlanmaktadır (Schmitt 2001: 10-13). Bu noktada führer ya da cumhurbaşkanının hukukla ikiyeşisine değinmek gerekir. Hukukun kaynağı führer değildir; hukuk halkın yaşam hakkından doğar. Bu nedenle halkın yaşam hakkına kast edilen bir durumda yasalar ihlal edilebilir. Çünkü yasalar amaç değil araçtır. Yasa halktan doğduğundan halkın yaşamına tehdit yöneltildiğinde yasalar dikkate alınmaz (Meuter 1997: 31)

Özetle Schmitt, parlamentolar devrinin kapandığını ve onun yerini devlet başkanlarının aldığını belirtmektedir. Zira parlamentolar ayrışmanın sembolü ve yeniden üreticisi olan kurumlardır. Halbuki devlet bir ayrılma değil birliktir. Devlet sözleşmenin ürünü değildir. Zira sözleşmelerin tarafları mevcuttur ve sözleşme teorisinin kabulü tarafların var olduğunun kabulüdür. Halbuki devlet, tarafları yutandır, onları yok edendir.

Schmitt’in temsil kavramı o derece kuvvetlidir ki soyut ve görünmez olan *auctoritas* ile somut olan *potestas* tek vücutta buluşur. Zira temsil eden de temsilci kadar şahsiyetli ve yüce olmalıdır. Bu şartlar altında halktan kaynaklanan *auctoritas*

egemene de sirayet eder ve hem *auctoritas*'ın hem de *potestas*'ın sahibi olur. böylelikle *führer* siyasal alanda siyasetin ve egemenliğin yegâne sahibi gibi görünür.

Görülebileceği üzere Weber ve Schmitt gibi iki farklı geleneğin temsilcisi olarak konumlandırılabilir düşüncüler aynı düzlemde buluşabilmiştir. Weber'in demokrasi noksanlığı ile Schmitt'in 'demokratlığı' her iki düşünürü *führer* kavramını yaratmakta ve desteklemekte ortaklaştırmıştır. Bu kısmın başlangıcında yapılan tartışmada da belirtildiği gibi her ikisinin de esaslı problemi, kamusalıktan uzak birer düşünsel dünyaya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Weber, ait olduğu aristokratik-yüksek burjuvazi sınıfın getirdiği bakış açısıyla toplumda siyasal bir varlık görmeyerek onu seçimlerle fikrini açıklayabilen pasif bir araç haline getirerek liberal-temsili demokrasi anlayışının bir mensubu olmuş, Schmitt ise muhafazakâr Katolik altyapının etkisiyle monarşiyi çağdaşlaştırarak kendi dönemine uyarlamış ve seküler bir mutlak monark yaratarak halkı yine siyasal olandan dışlamıştır. Her iki Alman düşünürün de yaptığı, bir biçimde halkın siyasal olandan uzaklaştırılması yoluyla siyasetin parsellenmesi ve lider elinde tekelleştirilmesidir. Halkın siyasal varlığına güvenmeme hâli Weber için daha durağan bir seyir izler. Halk hiçbir zaman anlamlı bir bütün oluşturamaz. Weber bu nedenle devletlerin kuruluşu, kurucu iktidar, kurucu irade gibi kavramlara önem vermez. Devletin kuruluş anı onun için asli bir tartışma meselesi değildir. Önemli olan devletin sürdürülebilmesi hâlidir. Bu nedenle temsilci ve parlamento mekanizmasını önemser. Siyasal varlık gösteremeyen biçimsiz halk adına yönetmesi gereken kişiler gereklidir. Bu gereklilik hali parlamentoların varlığını da gerektirir. Çünkü ulusun liderleri parlamentolardan türeyecektir. Siyaset, siyaseti meslek olarak benimsemiş ve siyaset için yaşayan kişiler tarafından yapılan bir iş olarak parlamentoda kendisine yer bulabilecektir. Weber'in cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine dair savunusunun biçimi de bu iddiayı desteklemektedir. Weber parlamento tarafından seçilen cumhurbaşkanının kamusal aklın temsilcilerinin müzakereleriyle makama getirileceğini hiç düşünmez. Onun için parlamento tarafından seçilen başkan “*çeşitli siyasi seçkinlerin ve parti liderlerinin koalisyonlarıyla seçilip bu koalisyonlar dağıldığında ve seçkinler değiştiğinde siyaseten ölecek olan bir adamdır*” (Weber 1986: 132). Weber'in parlamento güveninin olmadığı ortadadır. Parlamento, tarihsel şartların zorladığı bir kurum olarak var olmalıdır. Bu şartlar altında toplumun liderlerini

üretmeli ve liderin meşruiyetini sağlamalıdır. Böyle kurgulanmış bir parlamentonun en büyük “faydası”, siyasetin sokaktan alınıp siyasal seçkinlerin ellerine teslim edilmesidir. Weber’in güncel siyasete aktif olarak katılmaya başladığı 1917 ve sonrası Almanya’nın yaşadıkları dikkate alınır, Weber için oldukça tutarlı bir yaklaşımdır. Böylelikle Weber siyasetin ‘ayağa düşmesine’ mâni olur ve onu seçkin bir uğraş haline getirir. Schmitt ise siyaseti ayaktan yukarı çıkarır. Zira Schmitt’in en azından başlangıç için topluma yüklediği bir anlam vardır. Toplum siyasal kurucu iktidar olarak devleti kurar ve onun siyasal varlığı anlık olarak görünüp yok olur. Siyasal beden toplum tarafından kurulur ancak egemen tarafından taşınır. Bu adeta fizikteki büyük patlama –*big bang*– anı gibidir. Her şeyi yaratan büyük patlama bir defa gerçekleşir ve ardından yok olur. Toplum anlık olarak siyasallaşır ve sonrasında bu özelliğini yitirir. O patlamayla siyasal beden yaratılır ancak patlama gibi anlık olarak olup biter. Böylelikle Schmitt topluma kısa bir anlığına siyasal bir anlam yükler ve işin kalanını egemene devreder. Zira siyasallığını yitirmesiyle biçimsizleşen toplum ancak bir egemen tarafından temsil olunup sürüklenebilecektir.

Kuruluş anının yaratıcı yıkımına Weber’in göstermediği, Schmitt’in ise sürekli üzerinde durduğu hassasiyet, kurucu ve kurulu iktidar –*pouvoir constituant-pouvoir constitué*– ayrımının Schmitt’te oluşmasını sağlamıştır. Weber ise bu ayırmadan doğrudan bahsetmemiş olmasına karşın Antonio Negri Weber’in eserlerinde bu ayrımı göstermiştir. En azından Weber’in kurucu iktidar söylemi olduğu görülmektedir. Weber, tarihçi sosyal gerçekliği ile yüzleşmek için kurucu iktidarı ısrarla zorlar. Meşruiyet türleri teorisini tanımladığı siyaset sosyolojisinin çekirdeği boyunca, Weber kurucu iktidarı karizmatik ve rasyonel iktidar arasına yerleştirmiştir. Kurucu iktidar, ilk önce yeniliğin şiddetinden, ikinci olarak da kurucu araçsallıktan kaynaklanır. Bunun ardından bir anda rasyonellik paradigmasını temel alan yenilikçi bir yönelimle aniden pozitif yasalara yönelir kurulu iktidarı oluşturur (Negri 1999: 6-7). Weber için kurucu iktidarı karizmatik otorite ile eşleştirme imkanı vardır ancak bu her zaman doğru sonuç vermez. Weber’in karizmatik otoritesi her an ortaya çıkabilecek bir iktidar kaynağını işaret eder. Karizmatik otoritenin kriz anlarında ortaya çıkacağı Weber tarafından açıklanmış olmasına rağmen bu otoritenin kurucu olması gerekmemektedir. Bunun yanı sıra karizmatik otorite bir kişi ya da bir grubu aittir. Daha ziyade tek bir kişiyi işaret

eder. Halbuki kurucu iktidar, bir halk kitlesini işaret eder. Halkın toplu iradesi kurucu iktidar teorilerinin temelidir. Bu nedenle karizmatik otorite kuruculuğa sahip olabilir ancak tam manasıyla kurucu iktidar kavramına denk düşmez. Kuruculuğa dair Weber'in anlatısı daha çok Machiavelli'ninkine benzetilebilir. Machiavelli'ye göre yeni bir düzen kurmanın yolu tek başına olmaktan geçmektedir. İtalyan düşünürüne göre ilk yasaları çıkarmak, ilk orduyu kurmak için tek başına olmak gerekir (Althusser 2006: 381). Zaten Weber'in de bu türden bir kaygısı pek bulunmamaktadır. Zira Weber için iktidar daha soyut bir kavramdır, siyasal değil sosyolojik bir meseledir. Schmitt ise iktidara somut ve yakıcı bir olgu olarak yaklaşmıştır. Egemenlik teorisiyle uğraşp onu benimseyen neredeyse herkes gibi iktidarın bu ayrımı mutlaklıdır. Schmitt'e göre kurucu iktidar "*gücü ya da otoritesi kendi siyasal varoluşu üstünde karar verebilme yetisine sahip olan biricik siyasal iradedir*" (Schmitt 2008: 125). Kuruluş anında siyasallaşan ve siyasal bedeni oluşturan halkın varlığı egemen diktatöre *-souveräner diktatur-* işaret eder. Kuruluş anında egemen ile egemen diktatör özdeşdir. Böylelikle Schmitt kurucu iktidar kavramıyla liberal temsil ilkesini kuruluş anından kovmaktadır. Egemen-temsilci ikiliği de meşruiyet-yasallık eksenini üzerinden yürümektedir (Demirkent 2015: 109). Bu nedenle Schmitt'in liberal temsil organları olan parlamentoları arka plana atması doğal olan tutumdur.

'Asli kurucu iktidar'ı esas alan egemenlik teorilerinin temel kabulü olarak, halk kurucu iktidar olma kapasitesini her zaman potansiyel bir enerji olarak elinde tutar ve bunu kinetik enerjiye dönüştürme olanağına sahip olur. Bu durum mantıksal olarak iç tutarlılığa sahiptir. Zira halk her zaman yaşayan bir olgu olarak varlığını korur. Bu nedenle tarihin herhangi bir anında kurucu iktidarını ortaya koyma kapasitesine sahiptir. Schmitt 'Devlet'in, aynı polis, imparatorluk gibi tarihin belirli bir anında oluşmuş ve tarihselliğe sahip bir siyasal form olduğunu, yani mutlak olmadığını kabul eder. "Siyasal olan devleti önceler" (Schmitt 2014c: 49) diyerek devletin tarihsel bir olgu olduğunu, siyasetin devletten bağımsız ve tarihe yayılmış olduğunu kabul eder. Schmitt buradan hareketle Weber'in devlet ve siyaset anlatısını eleştirir. Weber için siyaset, şiddet ve otorite içeren bir güç mücadelesidir. Devletin⁹² meşru güç kullanma tekeline sahip olmasıyla siyaset, Weber için, devlet üzerinden tanımlanabilir olmaktadır (Weber

⁹² Schmitt gibi Weber de devlet kavramını kullandığında, bundan 'modern devlet'in kastedildiği düşünülmelidir.

2017: 5-7). Böylelikle topluma dair olup siyasallaşabilecek her şey Weber için siyasetin ilgi alanının dışına çıkarılmış olur. Schmitt için bu kabul edilemez bir şeydir. Schmitt'e göre siyaset, karşıtlığın uç seviyesi olduğundan toplumsal olan her şey siyasete dairedir. Schmitt'in kullandığı *politischen* kavramının *potitik* kavramından farkı, bize Schmitt'in duruşunu açıklar. Almanca *politik* kavramı siyaset anlamını taşır. Halbuki ünlü 'Siyasal Kavramı' kitabının orijinal adı olan '*Der Begriff des Politischen*'deki *politischen*'in anlamı, 'siyasal olan'dır. *Politik* isimken *politischen* sıfattır. *Politschenin* sıfat olarak kullanımı, önüne geldiği kavrama değer yüklemesini ve siyasal olanın siyasetten daha üstün olmasını gerektirir. Siyasal olan, siyasetin gündelik egemenlik-otorite ilişkilerinden üstündür ve tarihle zamanı aşar (Kaya 2010: 59-60) Bu nedenle siyasal olan da devletten de üstüdür, ondan bağımsızdır ve onu önceler. Bununla birlikte devlet, "kurucu iktidarcı belirlenmiş bir siyasal birlik formu" (Çelebi 2008: 7) olarak halk egemenliğini de yansıtır. Bu sayede devlet bir norm koyucu ve karar alıcı olarak normatif değer yüklenmiş olur. Böylelikle halkın kurduğu en temel siyasal birlik olarak devlet ile siyasetin kaderi ortaklaşmış olur. Bu durum çelişik bir sonuca çıkmaktadır: Siyasal olan devlet tarafından temsil edildiğine göre halkın yeniden kurucu iktidar olarak belirmesi mümkün değildir. Zira halk siyasallığını egemene teslim etmiştir. Siyasallık halk tarafından değil egemen tarafından kullanılan bir tekele dönüşmüştür. Böylelikle halk kurucu iktidar olma niteliğini devleti kurduğu anda yitirmiş olmaktadır. Bununla birlikte, Schmitt'in 'siyasal olan' kavrayışı, devletin ve halkın doğasının anlatımında önemli yere sahiptir. Zirâ siyasal olanın kurucu yapısı halkın doğası ve kuruculuğuyla özdeş biçimde ilerler.

Gerek Weber'in sınırlı kapsamdaki kurucu iktidarı, gerekse Schmitt'in Roma'dan beri gelen kurucu iktidar geleneği yeniden canlandırdığı anlatısı aynı noktada düğümlenmektedir: kurucu olarak nitelenen ve egemenliğin kaynağı olarak gösterilen halk, iktidar kurulduktan sonra kaybolmaktadır. Kurucusu ve kaynağı olduğu egemenliği bir türlü kendi başına kullanamamakta, ya Weber'in yöntemiyle parlamenterler ve güçlü *führer* aracılığıyla, ya da Schmitt'in yöntemiyle onu temsil eden ve halkla türdeş konumdaki egemen aracılığıyla söz söyleyebilmektedir.

Kurucu iktidar kavramıyla egemenliği halka dayandırıp halkı egemenliğin dışına çıkarma sorununa çözüm önerisini Hannah Arendt üretmiştir. Egemenlik ve halk egemenliği kavramlarını birbirine eş gören Arendt'e göre, egemenliği modern siyasetten dışladığımızda problem ortadan kalkmaktadır. Rousseau ve Sieyès gibi Fransız Devrimi'ni yaratan ve devrim sonrasını biçimlendiren teorisyenler, otorite ve iktidarı – *auctoritas* ve *potestas*- tek elde toplayarak 'halk egemenliği' gibi mutlak bir gücü yaratmışlardır. Halk hem kurucu olarak otoritenin kaynağı olmakta, hem de hiç tükenmeyip her an hazır bulunarak iktidarı elinde tutmaktadır. Böylesine bir güç, daha önce kurulan iktidarların her birinden daha mutlakdır (Demirkent 2015: 94). “Geçmiş içinde sarsılmaz bir köşe taşı olan kuruluş eylemine dayanmak suretiyle otorite, dünyaya insanların ölümlü olmaktan dolayı ihtiyaç duydukları kalıcılığı ve sürekliliği kazandırmıştır. Otoritenin yitirilmesinin, dünyanın temellerinin yitirilmesinden farkı yoktur” (Arendt 1996: 140). Arendt için kurucu iktidarın otoriteye dönüşümü Roma'nın kuruluşunda ortaya çıkar: “Roma kentinin kuruluşunun kutsallığına yönelik inanç... Roma'nın siyasal yaşamının merkezinden hiç eksik olmamıştır... Bir kere kurulmuş bir şey bütün gelecek nesiller için bağlayıcıdır. Siyasal yaşama girmek demek evvela Roma kentinin kuruluşunu muhafaza etmek anlamına gelmekteydi” (Arendt 1996: 173). Vergilius'ta, Çiçero'da, Titus Livius'ta bu kuruluşun sancılarının ve sonucun kutsanması sürekli tekrarlanır⁹³. Görüleceği üzere, Roma'daki en üst insani erdem yasama ya da yürütme işine dahil olmak değil, kurulmuş olan devletin korunması ve geliştirilmesiydi. Kuruluş eylemiyle eş zamanlı türeyen otorite-gelenek-din örtüşmesi Roma'nın omurgasını oluşturdu (Arendt 2017: 270). Otorite kavramının kaynağı olan *auctoritas*'ın Latince 'çoğaltmak' anlamına gelen *augere* fiilinden türediğini belirten Arendt, otorite sahibi olanların 'çoğalttıkları' şeyin kuruluş ve kurucu iktidar olduğunu iddia eder. Böylelikle kurucu iktidar her defasında yeniden üretilerek, yaşayanların iktidarı, ölmüş olanların otoritesi ile bütünleşip mutlak güce erişir. Roma'nın kurucularının soyunda gelen patricii sınıfına mensup senatörlerin iktidarı, kuruluş anından gelen böylesine bir otorite ile sağlanmıştı (Arendt 1996: 175-176). Kurucu

⁹³ Vergilius, Aenas destanında “Romalıları bir araya toplamak için çekilen onca çaba ve zahmet” –*tanta molis erat Romanum condere gentem*- sonucunda kentin kurulduğunu –*dum conderet urbem*- defalarca belirtir. Çiçero ise *De Re Publica*'da “başka hiçbir alanda insani mükemmellik tanrıların yoluna, yeni topluluklar kurmak ve kurulmuş olanları korumakta olduğu kadar yaklaşamamıştır” der (Arendt 1996: 174-175).

iktidarı öne çıkaran devrimcilerin Antik Yunan'ı es geçip Roma'yı örnek almaları rastgele yapılmış bir tercih değildi (Arendt 2017: 277).

Geçmişin ve ölmüş olanların gücünün bugün yaşayanlar arasında iktidar ilişkileri kurmasına karşıt olan Arendt'in önerisi, Fransız Devrimi'nden miras kalan halk egemenliği ve otorite kavramlarının geçmişte bırakılmasıdır. Böylece hem kurucu meşrulaştırmasıyla siyasetin geleceği ipotek altına alınmaktan ve siyasetin kendisi tekelleştirilmekten kurtarılacak, hem de her an kuruculuk potansiyeline sahip olan halkın, yeni bir irade ortaya koyarak düzeni istikrarsızlaştırması engellenecektir. Kısaca Arendt, kuruluşu kuruluşta bırakmayı önermektedir. Böylelikle Arendt anayasayı halktan bağımsızlaştırarak kurumsal bir siyasal sistemin gerekliliğini vurgular. Zirâ otorite ve iktidarı kendisinde toplayan halkın, tarihin boşluğundan fırlayıp kural koyma kapasitesinin kabülü, var olan bütün siyasal yapıların yıkılması tehlikesini taşır. Bu nedenle siyasal dönüşümler kurucu iktidar kavramıyla değil kurumlarla açıklanmalıdır. Kurumların varlığı yasanın egemenliğini garanti edecektir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, Arendt'in halk egemenliği ile yasanın egemenliğini birbirine karşıt olarak konumlandırmasıdır. yasanın egemen olması demek esasında fiilen egemenliğin çözülmesi anlamını taşır. Zira normlar birbirini sınırlayan çerçeveler çizerler. Böylelikle bütün normların egemen olduğu yerde egemenlik yok olur. Arendt'e göre siyaset tamda bu anda başlar. Zira egemenliğin ve tahakkümün olduğu yerde siyaset yapılamaz. Gerek antik Yunan'da *oikos* ile kavramsallaştırılan ev yaşamında, gerekse antik Roma'nın *paterfamilias* yönetimindeki *res privata*'sında, yasayla korunan 'baba'nın tahakkümü, egemenlik ilişkilerini açıklar. Evin içinde tahakküm ilişkileri mevcuttur, siyaset yapılamaz. Ancak gerek Atina'da gerekse Roma'da evden dışarı adım atıldığında, kamusal alanın eşitliği altında siyaset hayat bulur. Böylelikle siyasetin egemenlikle birbirini dışladığı görülür.

Devrim sonrası düzenli ve istikrarlı kurumların, ancak var olan kurumların sürdürülmesiyle olanaklı olacağını belirten Arendt, Amerikan Devrimini'nin şiddete dönüşmeyen başarısını da kolonicilerin halihazırda yapmış oldukları anlaşmaları, sözleşmeleri, ittifakları İngilizler'e karşı başlattıkları mücadelenin başarıya ulaşmasından sonra da sürdürmelerine bağlar. Buna göre kurucu iktidarın istenilen

sonucu elde etmesi için yokluktan doğması değil, halihazırda var olan bir düzenin içerisinden çıkması gerekmektedir (Arendt 2017: 243). Böylelikle halk, yüceltilmesi zorunlu olmayan bir olguya dönüşmektedir. Zira kolonilerde var olan yapılar zaten İngiliz anayasal monarşisinin oluşturmuş olduğu kurumlardır ve Amerikan Devrimi bu kurumlar üzerinde yükselmiştir. Amerikan kolonicileri İngiliz kurumlarını ‘yeni dünya’nın gerekliliklerine göre uyarlamışlar ve devrimin ardından bu yapıyı korumaya özen göstermişlerdir. Arendt’in Amerikan örneğinden gördüğü başarı tam olarak budur: Halk egemenliğinin öngörülemezliğine karşılık kurumların üstünlüğünün getireceği istikrar ve düzen.

Arendt’in kurucu iktidar-egemenlik-demokrasi arasında kurduğu ilişki gerek Schmitt, gerekse Weber için önemli bir karşıtlık oluşturmaktadır. Bu nedenle Schmitt ve Weber’in parlamentoya dair söylemlerinin sınanması amacıyla karşılaştırma yapma imkanını yaratır. Arendtçi çizginin halk egemenliği kavramı karşıtlığı Schmitt ve Weber’in söylemlerine karşı önemli bir hat çizmektedir. Ancak bu hat, Schmitt’in kurucu iktidar anlatısında, egemene çizdiği rol yüzünden anlamsızlaşmaktadır. Zira kuruculuğun kutsanmasının karşıtı olan Arendt’in, istikrar için kurumları işaret etmesine benzer bir biçimde Schmitt de egemeni işaret etmektedir. Her iki düşünürde de kurulu olan statükonun bozulmamasını sağlayacak düzlemler mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında Schmitt oldukça çelişkili ve tutarsız kalmaktadır. Fransız geleneğini takip ederek kurucu iradeyi yücelttikten sonra onu geri plana atıp bütün sürecin yönetimini egemene devredip halkı apolitize etmek, kurucu iktidarı temel alan teoriye uymamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Schmitt’in kurucu irade kavramını, parlamento kurumunun altını boşaltıp cumhurbaşkanı-*führer*’i yüceltmek için kullandığı izlenimi edinilmektedir. Bu izlenimin isabetli olup olmadığı için kamusal-halk ve egemenlik çizgisinde Schmitt ile Weber’in çözümlenmesi gerekmektedir. Schmitt’in bu konudaki savunusu halkın homojenliğinin kendisiyle türdeş bir liderin temsilini geçerli ve kabul edilebilir kıldığıdır. Zira kurucu irade doğası gereği halkın bulunduğu ancak siyasal bir yapılanmanın olmadığı hiçlikten ortaya çıkarak taşacaktır. Bu iradenin ortaya çıktığı an, Siéyes’in belirttiği gibi yeni bir doğa durumu olacaktır. İşte bu doğa durumunun oluştuğu anda halk ulusa dönüşür ve siyasallaşır. Schmitt bu noktaya kadar tutarlıdır. Ancak, devletin tarihsellikten koparak siyasallıkla kader birliği ettiğini belirtmesi

Schmitt'in tutarlılığının bozulmasını de beraberinde getirmektedir. Siyasalın tarihsel olmamasına ek olarak modern devletin siyasal olan ile kader birliği etmesine dair önkabül, devletin de tarihsel olmamasını beraberinde getirmektedir. Böylelikle halkın kuruculuğu ve kurucu iradesi zedelenmektedir. Zira kurucu irade hiçbir normu tanımayan ve kurullarla bezenmemiş bir güç olmaktan çıkarak bu defa tarihsellikten kopup aşkınlaşan normatif devletin çerçeveleri içinde kalmaya zorlanmaktadır. Halkın devleti aşarak yeni bir siyasal form oluşturma olanağı kalmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında çok farklı geleneklerden gelen Schmitt, kurucu iktidar konusunda Arendt'in bulunduğu noktaya gelmekte, görünürde kurucu iradeyi canlı tutmakla beraber esasen o da kurucu iradeyi kuruluş anına terk etmektedir. Bu noktada Arendt'in kurucu iradeye ve egemenliğe dair söylemleri, Weber ve Schmitt bir ölçek biçiminde kullanılabilir. Kurucu irade olarak halk ve egemenlik bağlamında her iki düşünür, çizginin ne tarafında kalmaktadır? Arendtçi çizgi aynı eksende Weber'in başkancı parlamentarizmine alternatif üretmektedir. Egemenliğin ve *auctoritas* olarak otoritenin reddi, Weber'in 'meşru şiddet kullanma tekeli olan devlet' tanımını da tartışılır hale getirmektedir. Zira Weber doğrudan anmasa da kurucu iktidar söylemi onda da mevcuttur. Zira güç kullanmayı meşru hale getiren, kuruluştan kaynaklanan otoritedir. Zira önceki bölümlerde de tartışıldığı gibi Weber'in karizmatik otorite anlatısı bir kurucu ana tekâbül eder. Karizmatik otorite sahibi lider kurulu düzeni yıkıp yeni bir düzen kurar ya da yokluktan yenisini var eder. Bu otorite daha sonra geleneksel ya da rasyonel otoriteye dönüşür. Karizma, özünde kuruculuğu taşır ve yeni düzen onun içerisinden doğar. Dolayısıyla karizma bir doğa durumu yaratır.

Kuruluş anına dair yapılan bu tartışmanın sonucunda Schmitt'in kurucu iradeyi kuruluş anına gömmesi, Weber'in ise kuruculuğu karizmaya bağlayarak tarihin herhangi bir anında kurucu iradenin çıkabilmesinin yolunu açması, Alman düşünürlerin siyasal söylemleri ve ideolojileriyle uyumluluk göstermektedir. Bir defa kurulduktan sonra değişimlere kapalı olan bir toplum ve devlet kurgulayan Schmitt, toplumu siyasal alanın dışına yerleştirerek 'günlük işlere' yönlendirir. Yöneten-yönetici ayrımını net biçimde çizen bu yapı aynı zamanda değişim ve dönüşüme ve iktidar paylaşımına da kapalıdır. Öyle ki, Schmitt için tamamen benzer özellikler gösteren birkaç yerleşik *nomos* vardır ve dünya tarihi boyunca bu *nomoslar* topluca sadece birkaç defa

dönüşmüştür. Bu özellikleriyle Schmitt'in siyasal düşüncesi monarşist bir *weltanschauung*'dur. Bununla birlikte Schmitt modernlikle bağını koparmayan bir monarşisttir. Her ne kadar Schmitt ürettiği kavramları ve motivasyonunu Katolik Kilisesi öğretilerinden almış olsa da gerek yöntemi gerekse tasvir ettiği siyasal yapı seküler ve moderndir. Seküler iktidarın meşruluğunu tartışmaya dahi açmayan Schmitt'in idealize ettiği dönem XVI-XVII. yy'dır. Bu zaman aralığı, Avrupa'da seküler iktidarın otoriteyi ele geçirdiği dönemin hemen sonrasına, anayasalcılık hareketlerinin başlayarak parlamentoların hükümdarlara karşı mücadele odağı olmasının hemen öncesine denk gelir. Schmitt için Westphalia statükosunun savunucusu klasik bir düşünür yorumunu yapabiliriz. Bu düzende ne kuvvetler ayrılığı, ne liberal temsil, ne de yasamanın kaynağı olarak parlamentolar vardır.

Daha önce tartışıldığı gibi Weber siyasal olarak anayasal monarşiye ya da onun cumhuriyete aktarılmış hali olan halkoyuyla seçilmiş güçlü başkana sahip bir parlamenter modeli savunduğu görülmektedir. Böylelikle Weber'in de Schmitt gibi seküler bir metodoloji benimseyerek seküler iktidarın meşruluğunu tartışmadığı anlaşılır. Weber de seküler iktidarın otoritesini benimsemiştir. Weber de yöneten ile yönetilenin arasındaki sınırı Schmitt gibi katı biçimde çizerek siyaseti tekelleştirmiştir. Bu bakımdan her iki düşünürün siyasal olanı ve siyasal alanı terk ettikleri bir grup ya da kişi olsa da siyasete yaklaşımları oldukça farklıdır.

Schmitt ve Weber'in çeşitli çatışma alanları vardır ve bu alanlardaki karşıtlıkları ve argümanları, parlamentoya ilişkin anlatılarını inşa eder. Her iki Alman düşünürün çatıştığı ilk alan siyasetin içeriği ve anlamıdır. Weber için siyaset sürekli süren bir güç mücadelesidir. Bu mücadele seçimlerde, seçimlerin ardından da parlamentoda sürer. Weber'in siyaset anlayışı, piyasacı liberal ekonomik anlatının siyasete yansımalarıdır. Siyaset, rekabet içinde kendi doğrusunu ve rasyonaliteyi üreten, dışarıdan müdahaleye kapalı bir sistemdir. Schmitt ise doğrudan bu siyaset anlayışını eleştirir. Schmitt için siyaset asla bir "mücadele" olamaz. Zira Weber asıl siyasetin özünü kaçıır. Schmitt'e göre Weber'in anladığı siyaset isim olan '*politik*'tir. Almanca '*politik*' kavramı herhangi bir değer yüklü değildir. Bu anlamda tarafsız ve nötrdür. Tanımlayıcı ve tarafsız olmasıyla aslında liberal ideolojinin nötralizasyon işlevini yerine getirir.

Weber'in anlayışıyla siyaset tepeden bakılan bir yarıştır. Halbuki Schmitt için siyaset '*politik*' değil '*politischen*' olarak kavranmalıdır. *Politischen* isim değil sıfattır ve değer yüklüdür. Bu yönüyle nötr değildir ve bir değer yargısına karşılık gelir. Türkçe'ye 'siyasal olan' olarak çevrilebilecek bu kavram, bir kategori içerisindeki karşıtlık seviyesine karşılık gelir. Böylelikle, Weber'in normlar çerçevesinde yapılan 'yarış ve rekabet'inden Schmitt'in normların ötesindeki 'savaş ve düşman'lığı noktasına geliriz. Yarışın ve rekabetin olduğu yerde normlar çerçevesinde hareket edilir ve normlar birbirinden farklı olan grupların varlığını teyit ederek güvence altına alır. İktidarın bir yarış çerçevesinde elden ele geçmesi esastır. Zira iktidar rasyonel yasanın otoritesinden kaynaklanır. Nötr olan yasanın çizdiği çerçeve esastır. Halbuki Schmitt'in nötr olmayan 'siyasal olan'ında mücadelenin temelinde yasa değil halk bulunur. İktidar yasadan değil halkın kamusalılığından kaynaklanır. Böylelikle çerçeveyi çizen taraf olarak halk bir bütün kabul edilir. Yasa nasıl farklı çıkar odaklarına bölünemiyorsa, tek bir düzene, sisteme, yapıya ve rasyonaliteye sahipse, nasıl kendisinden başka otorite kabul etmiyorsa halk da bu şekildedir. İktidarın kaynağı olan otorite sıfatıyla halk tekvücuttur, bölünemez, farklı çıkar gruplarıyla ifade edilemez. Aksi taktirde otorite olarak iktidarın kendinden kaynaklanması ve kurucu irade olması mümkün olmaz. Siyasal iktidarı ele geçirmek için rekabet içindeki toplum tasavvuru doğal olarak toplumu parçalara bölerken kurucu iktidar olarak düşmanla savaşan toplum yine doğal olarak tek parça olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, siyaseti tanımlama bağlamında Weber'in Anglo-sakson geleneğine yakınlığı dikkate değerdir. Schmitt ise aynı konuda bir o kadar alman geleneğinin içerisinde. Siyaset düşmana karşı yapıldığına ve toplumda tek vücut olup düşmanı elemiş olduğuna göre siyaset ancak devletlerarası bir konu olabilir⁹⁴. Klasik bir düşünür olarak Schmitt, XVII ve XVIII. yüzyılların siyaset algısına sahipti. Egemen, halkın esenlik ve refahından sorumluydu. Bu da siyaset ile değil idare ile tanımlanırdı; yani *politik* değil *polizeiwissenschaft*. "Eğer devlet siyasal olanı tekeline alıyorsa, içeride düzenin korunması siyasetin değil polis işidir" (Schmitt 2014c: 67). Siyasetin bu biçimde tasviri kıta Avrupa'sına ait olmakla birlikte geleneksel olarak Alman devlet teorisinin de temelidir. Böylelikle siyaset yurtiçinden dışlanarak halkın homojen ve

⁹⁴ Schmitt'in bu konuyu tartıştığı 'Siyasal Kavramı' -*Der Begriff des Politischen*- eserinin ilk ve ikinci baskıları arasında fark burada gözardı edilmiştir. Schmitt NSDAP'a üye olduğu dönemde yaptığı değerlendirmede siyasal, yeni ürettiği "iç düşman"a da yöneltmiş, ancak ileride eski anlatısına geri dönmüştür.

bütüncül olmasının zemini hazırlanmış olur. Siyaset ve idare ikiliği içerisinde açıklanan bu türden bir siyaset algısı sosyalist siyasetin ve ekonomi-politiğin ortaya çıkışıyla demode hale gelmiş olsa da klasik bir siyasal düşünür olarak Schmitt için vazgeçilmez bir ayrımdır. Bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak siyaset Schmitt için birleştirici ve bütünleştirici bir yapıya, devlete işaret ederken Weber için siyaset devletin bir alt kümesidir ve birleştirici değil ayrıştırıcı yönü daha yoğundur. Siyasetin özü konusunda Weber'in çağdaş anglo-Amerikan teorilere yöneldiği görülürken Schmitt geleneksel Alman devlet teorilerinde ısrarcı olmuştur.

Siyasetin bu biçimde farklı tanımlanışı Weber ve Schmitt'in temsile de oldukça farklı bir yaklaşım getirmelerine neden olmuştur. Alman düşünürlerin ikinci çatışma alanı temsil hususundadır. Weber için temsil, farklılaşmış çıkar gruplarının temsili içerir. Ona göre, 'siyasetin sorumsuzca harcanmaması' ve demokrasinin kitleselleşerek irrasyoneliteye kaymaması için halkın ehil kişiler tarafından temsili gerekir. Siyaset böylelikle siyaset için yaşayan profesyonellerin uğraşı alanı olur. Weber'in temsili "haklar, usuller, kurumlar, dernekler ve benzerlerinin içinden geçerek işlem gören birçok farklı ve birbirine zıt çıkar ve fikrin anayasaya göre bir araya getirilmesine dayalı karmaşık bir süreç"tir. Halbuki Schmitt temsil derken "bir halkı halk yapan özelliklerin bir anlamda sembolik olarak yeniden belirliğini ve bu niteliklerin halkın gerçek benliğini ifade etme kapasitesine sahip bir kişide vücut buluşunu kasteder" (Preuss 2019: 231). Schmitt bu temsil anlayışıyla Weber'in de dahil olduğu standart liberal temsil algısını kıyasıya eleştirir. Ona göre bu türden bir mekanik temsil anlayışı tamamen hatalıdır. Zira somut olan temsil edilemez. Somut olan somut olana ancak vekâlet verebilir. Schmitt'e göre temsil işi soyut ile somut arasında kurulan bir ilişkidir. Ancak bir fikir, bir ideoloji, Tanrı ya da halk temsil edilebilir. Zira, temsil işinde temsil edilenin üstün bir yanı bulunmak zorundadır. Bir otomat nasıl temsil edilemiyorsa bir birey de ancak o kadar temsil edilebilir. Bu nedenle temsil işi bireyler üzerinden değil halk üzerinden açıklanmalıdır. Bütüncül olarak bir halk temsil edilebilir, üstün ve soyut bir olgudur. Bu temsil anlayışı halkın homojenliği temeline dayanır. Temsilin Weber'ci anlayışı, standart liberal anayasalcı görüşü yansıtır. Rıza mekanizmasının seçimlerden seçimlere yeniden üretim için parlamentonun dönemsel meşrulaştırmasına yöneliktir. Schmitt ise toplumu homojen kabul ederek rızanın parlamentoda meşrulaşmasını anlamsız bulur.

İktidarın meşruluğu seçimden değil, halkla türdeş liderin kendisinden kaynaklanır. Halkla türdeş olan lider homojen halkı tek başına temsil eder. Böylelikle parçalılığı ve heterojenliği işaret etme özüne dayanan parlamentonun temsil ettiği “tehlikeli” değerler bertaraf edilir. Schmitt için Weber’in ifade ettiği biçimde temsil hatalı bir kavramsallaştırmadır. Plettenberg’li hukukçu, Weber’in benimsediği liberal temsile temsil kavramıyla yaklaşmanın sorunlu olduğunu, liberalizmin temsilden anladığının bir seçime katılım olduğunda ısrarcıdır. Temsil, katılım ile ikâme edilemeyecek ve karıştırılmayacak bir değerdir. Katılım, modernitenin ilerlemesi, veri analiz ve istatistik metodlarının gelişimiyle ortaya çıkan bir hesaplama ögesidir, ham veridir. Bu yönüyle temsil kavramının özünü hiçbir ilgisi yoktur. Liberal temsil anlayışı olarak ‘katılım’, her defasında parlamenter meşruluk yanılısamasını yeniden üretir. Parlamenter yönetim modelinin ve parlamentonun temeli, salt bu temsil yanılısaması üzerine inşa edilmesi nedeniyle çürüktür. Katılımın temsille karıştırılması temsil kavramının içeriğini boşalttığı gibi egemenliğe de zarar verir. Zira, katılım olarak temsil parlamentonun parçalı yapısını öngördüğünden egemenliğin kadim bölünemez ve parçalanamazlığı kabulünü de yerle bir eder. Weber bu karşıtlıkta Protestan ahlakının safında yer alarak, güçlü başkanı savunmasına karşın egemenliğin parçalandığı yöntemi savunurken, Schmitt bu soruna Roma Katolikliği pencesinden bakarak seküler egemenliğin tıpkı Tanrı’nın egemenliği gibi tek parça olduğunu belirtir.

Bu hususta Schmitt’in Roma Katolikliği ve Politik Form eseri, Weber’in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhuna karşı bir şerh olarak yazılmış gibidir. G. L. Ulmen’e göre, Schmitt Bu eserinde Weber’i eleştirmek yerine ona alternatif bir model sunma niyetindedir (Colliot-Thélène 2019: 202-203). Schmitt bu eserinde Weber’in değindiği konulara değinmiş, Weber’in kapitalizmle Protestanlık’ın mutualistik beslenme ilişkisini incelemiş, Weber’in modernleşmeyle kapitalizmin ve Protestan ahlakının eşgüdümü tespitine karşılık Schmitt Katolik ahlakının egemenlik ve temsille ilişkisini incelemiştir. Weber’in eserinde Protestan inancının kapitalizmi doğurduğu gibi bir tespit bulunmayıp, her ikisini doğuran şartların aynılığı gündeme getirilmişken Schmitt moderniteye saldırmış, tekniğin Katolik öğretilerle desteklenen siyasal ilahiyatı nasıl aşındırdığı eleştirilmiştir. “*Roma Katolikliği’ doğrudan adı anılmasa da ‘Protestan Ahlakı’na karşı bir siyasetçinin bir iktisatçıya verdiği tepkidir*” (Colliot-

Th  l  ne 2019: 203). Schmitt açasından bakıldığında Weber'in durduğu nokta ekonomizmin tekniki ve rekabetçi n  tralizasyonudur. Weber açasından da Schmitt iki yüzyıl öncede saplanıp kalmış bir gelenekçidir. Zira Roma Katolikliği eserinde Schmitt, Katolikliğin verdiği hayat görüşüne dayanan bir siyaset biçiminin özündeki 'kişisel otoriteye dayanan temsil iddiasını' ısrarla vurgular. İki Alman'ın temsile bakışlarındaki farkın temelinde yatan Şey, demokrasiye bakışlarında ve onu kavrayışlarındaki farklılıktır. Schmitt'e göre demokrasinin temellendiği homojenlik kabulü ile liberalizmin kutsal öznesi olan 'birey'in karşıtlığı bu farklılığa neden olur. Schmitt ne kadar seküler ve modern olursa olsun, motivasyonunu ortaçağdan alan bir ideoloji ve siyasal beden oluşturamamış insanların siyasal bütün haline gelmiş biçimini savunan yönüyle ön plana çıkar. Schmitt'e göre " zg rl k herhangi bir Şey tesis etmez. Aksine kolektif hayatın doğal niteliğini ve mantığını bünyesinde barındıran düzen özgürlükten önce gelir ve böylece özgürlükleri belirler ve sınırlar" (Preuss 2019: 227). Schmitt kolektivitenin geleneksel biçimini savunma yönüyle geçmişin, seküler otoriteyi savunma ve modern hukukun yanında olma yönüyle bugünün insanıdır. Bu yönüyle Schmitt'in bir ayağı Ortaçağ'da, bir ayağı modern ağdadır. Bu bağlamda Weber de Schmitt gibi modernitenin galibiyetini kabul etmiş durumdadır. Bunu Carrino'nun yorumuyla destekleyebiliriz. Ona göre Schmitt modern devleti ehveni Őer olarak görür. Modern devlet ehvendir; çünkü Avrupa halklarının bir iç savaşı sürecinde ölümlü tanrı olarak "harika bir iş çıkar mıştır." Őerdir; çünkü adı üzerinde modern devlet olarak moderniteye ayak uydurmuştur, araçsal rasyonalitenin hakimiyetindedir. (Carrino 2019: 257). Bu açıdan Schmitt de Weber gibi zoraki modernlerdendir. Modernitenin yarattığı ulusu kendi demokrasi anlatısıyla Őekillendirir.

Weber ise Schmitt'in aksine demokrasiye oldukça uzak bir noktada durur. Bu kısımda daha önce de tartışıldığı üzere Weber'in idealinin anayasal bir monarşi, bu idealin gerçekleşmesinin imkansız olduğu halde ise aristokratik bir cumhuriyet olduğu görülmektedir. Weber için halk ne kurucu bir iradeye ne de mevcut iktidarı yönlendirebilecek bir konuma sahiptir. Schmitt meşruluk anlayışını Weber'e borçludur; liberalizmin yasallığı karşısında siyasal olanın meşruluğunu Weber sayesinde apaçık belirginleştirdiği ortadadır. Bununla birlikte, Schmitt meşruluk konusunda Weber'i aşar. Zira Weber Schmitt'teki kamusal anlatısına sahip olmadığından meşruluğu yasallıktan

alır, parlamentoya geldiği noktada tıkanır. Parlamentonun normativitenin kurumu olmasından kaynaklanan sebeplerle meşruluk yasallıktan hiç ayrılmamışçasına eski pozisyonuna döner. Parlamento, meşruiyetin bayrağının yasallık karşısında yükseltilmesi bağlamında aşılması gereken bir sınırdır. Bu sınırı aşarak meşruluğu siyasal olana dek taşıyan Schmitt olmuştur. Schmitt'in monarşist yaklaşımının Weber'in yaklaşımından daha halkçı olduğu görülebilir. Schmitt'in monarşizminin izdüşümü olan diktatörlük anlatısında egemen diktatör gücünü halkın kurucu gücüne borçludur, halk iradesinin temsilcisidir. Halk bu noktada henüz biçimsizdir *-amorfe-*. Eğer biçimli olmuş olsa bu güç kurucu değil kurulmuş olmak durumunda kalırdı. Diktatörün egemenliğinin mutlaklığı da halkın iradesinin biçimlendirilmesine yöneliktir (Ananiadis 2019: 176). Bu noktada Weber'in halkı amorf bir kitle olarak görmesi ile Schmitt'in görüşünün kıyaslanması gerekir. Weber doğrudan herhangi bir kurucu irade atfı yapmadan halkı her daim biçimsiz olarak görme eğilimindedir (Weber M. 2012: 351). Weber için halkın biçimsizliği kalıcıdır. Bu nedenle toplumsal ilişkileri her zaman iktidar kavramlarıyla açıklama eğilimindedir. Schmitt içinse halk her zaman için iktidarın doğduğu otoritedir. İstisnai andan çıkıldığında halk biçimsiz kitleden ulusa dönüşür. Düşmanın dışlanması sonrasında anayasa öncesi homojen mevcudiyetin naturalist anlamdaki halkı, yurttaşlar topluluğu anlamındaki halkın ya da daha doğru tabirle ulusun, antidotu haline gelir (Preuss 2019: 230-231). Dolayısıyla düşmanın dışlanması ve anayasanın yapılması, halkın oluşumu ve ulusa dönüşüm sürecinin dirsek noktalarıdır.

Ulusa ait olan demokratik yönetim, halkın iradesinin yönetimidir. Bu Weber'in savunduğu tarzda, liberal demokratik seçimlerle elde edilebilir bir özellik değildir. "Halk iradesinin doğal otantikliği ve varoluşsal tekliği için en iyi önkoşul, koşulsuz şartsız derhal ifade edilmesidir" (Preuss 2019: 231). Böylelikle Schmitt'in kitaplarına dağılmış olan devlet teorisi tek bir kalıpta bütünleştirilebilir hale gelir; 'Siyasal Kavramı'ndan *siyasal olanın siyasetten farkı*, 'Parlamentar Demokrasi'nin Krizi'nden *homojen toplum*, 'Roma Katolikliği ve Politik Form'dan *temsilin vekalet ve katılımından farkı*, 'Diktatör'den *diktatörün demokratik meşruiyeti* ve 'Siyasal İlahiyat'tan *karar kavramı* bir araya getirildiğinde karşımıza şu sonuç çıkar: Modern devletlerin yönetim biçimi olan kitle demokrasileri siyasetten soyutlanmış ve türdeş olmak

durumundadırlar. Bu türdeşlik parlamentoları gereksiz kılar ve türdeş toplumun iradesini layıkıyla yansıtacak tek bir önderin yönetimine gereksinim duyar. Bu önderin demokratik meşruiyeti doğrudan halkın kurucu iradesinden kaynaklanır. Önder siyasi olanın tekeli elinde tutar ve istisnai anda demokratik meşruiyete dayanan bir diktatör olarak aldığı kararlarla toplumu tekrardan normal olan ana döndürürerek norm düzeninin tesisini sağlar. Schmitt'in derli toplu halde bulunmayan devlet teorisi, başlıca eserlerin temel kavramlarıyla bu biçimde inşa edilebilir. Görülebileceği üzere bu inşanın sonucunda ne liberal temsil anlayışına, ne normların gerekliliğine, ne de parlamentoya yer yoktur. Schmitt'in teorisinin dayanağı halkın iradesinin demokratik meşruluğundan iktidarını sağlayan egemendir.

Egemenlik konusunda Schmitt'in aksine Weber'in tavrı muğlaktır. Schmitt net biçimde egemeni önceleri *Reichspräsident* sonra da *führer* olarak adlandırarak tanımlarken Weber'de egemenin konumu belirsizdir. Otorite ve iktidar kavramlarını sosyolojik olarak incelediği yazılarına odaklanıldığında net bir biçimde normların ve yasal çerçevenin egemenliğini kabul ettiği görülür. Bürokrasiyi saran demir kafes ifadesi, okuyucularına devleti ve siyasi olanı sınırlayan norm düzeninin hakimiyetini açık biçimde gösterir. Ancak Weber bunun yanı sıra karizmayı ele alarak norm egemenliğine gölge düşürür. Verdiği örneklerle karizmatik otoritenin geçmişte kaldığı izlenimi yaratmasına karşın Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında yazmaya başladığı siyasi gazete yazılarında liderlerde bulunması gereken karizmatik özelliklerden bahseder. Böylece ortaya ikircikli bir yapı çıkar. Bir yanda normların egemenliği ve normların merkezinde parlamento vardır, diğer yanda ise iktidarını otoritenin de kaynağı olarak kendisinden alan karizmatik lider, ya da Almanya özelinde resmileştirilmiş adıyla; *Reichspräsident*. Weber bu iki otorite tipi arasında bir siyasi sistem kurgular. Her iki otorite tarzında da kamusalığa, halka, ve halkın kurucu iradesine yer verilmez. Yasal-rasyonel otorite aklın ve akılcı ilkelere göre oluşturulmuş yasaların otoritesiyken karizmatik otorite liderin kendisinden kaynaklanan bir iktidar alanına işaret eder. İlk otorite tipi akıl ve normla meşrulaşırken ikinci otorite tipi iktidarın bizzat kendisiyle meşrulaşır. *Demos*'u, şekilsiz bir kütle olarak görüp onu "büyük birlikleri hiçbir zaman yönetmeyen, daha ziyade yönetilen" bir yığın olarak gören ve sistemler arasında değişenin "sadece yönetici liderlerin seçilme şekli ve

demos'un ya da, daha doğrusu, onun arasından çıkan sosyal çevrelerin kamuoyu aracılığıyla idari işlerin içeriği ve yönü üzerinde icra ettiği etkinin derecesi” olarak gören Weber’in iktidar kaynağı olarak yöneteni – *reichspräsident*- ve yönetme aracını – yasa ve normlar- sayıp halkı es geçmesinde marjinal bir durum bulunmaz. Weber seçkin ve muhafazakâr tavrıyla ve liberalizmin aristokratik öğelerine yakınsayan fikirleriyle egemenliği akıl ve lider arasında iki parçaya böler. Böylelikle parlamento ve devlet başkanının temsil ettiği ikili bir egemenlik ortaya çıkar. Schmitt ise Weber’in aksine egemenliğin kaynağını halkın kurucu iradesinde gördüğünden, bu iradeyi ‘temsil’ edecek bir devlet başkanı figürü inşa eder. Her iki Alman düşünürün de güçlü devlet başkanı ve *führer* anlatısına karşın bu liderlerin özleri birbirlerinden radikal biçimde farklıdır. Weber’in lideri kendi meşruiyetini kendi içsel özelliklerden türetirken, iktidarın kaynağı bizatihi kendi otoritesi olurken, Schmitt’in tanımladığı lider –ya da egemen- sadece karar verme yetkisini üzerine almış birisidir, “meşrulaştırıcı bir kategori olma özelliği bulunmaz” (Schwab 1985). Weber’in *führer*’i parlamentoda sivrilmiş, siyasal yetenekleriyle kendi kendisini inşa edip rakiplerine üstünlük sağlayarak yükselmiş bir profesyonel siyasetçidir. Schmitt’in *führer*’i ise halkın homojenitesinden türemiş ve onlarla türdeş bir liderdir. Weber için siyaset profesyonel bir uğraş iken Schmitt için siyaset katagorilerin ve tarihin tümünün üzerinde konumlanan, varoluşsal ayrımı yapabilme gücüdür. Weber’in rekabetçi siyasetinde doğal olarak parlamento gibi seçkin bir “siyaset pazarına” ihtiyaç duyulurken Schmitt’in varoluşsal siyasetindeyse halkının içinden çıkmış bir ‘diktatör’ söz konusudur. Schmitt’in siyasal tasvirinde parlamento gereksiz hatta zararlıdır. Böylelikle Schmitt’in parlamento karşıtlığının değer bağımlı ya da anlık değil, nesnel ve varoluşsal olduğu (Hirst 2009: 22) görülür.

Schmitt’in lideri ile Weber’in liderini kıyasladığımızda önyargısal olarak Weber’in liderinin daha sınırlanmış ve daha rasyonel bir yapıya sahip olduğu, Schmitt’in liderinin ise istisna hali olarak adlandırılan sınırsız bir kaos halinde yürütmeyi eline almış sınırsız yetkili bir tirandır. Halbuki bu iki Alman’ın liderlik ve egemenlik anlatıları bakımından gerçeklik bu kadar keskin olmayıp muğlaktır. Weber’in karizmatik otoritesinin adı konmamış bir istisna haline atıf yaptığı tartışılmıştı. Weber istisna halinin doğası gereği öngörülemezliğinden destek alarak,

normatif düzenin sarsıldığı anda ortaya çıkması ‘beklenen’ liderin karizmatik otoritesine değinir. Bu aşamadaki kritik kelime, ‘beklenen’dir. Zira Weber’in karizmatik lideri kendi içsel özelliklerinden doğduğu ve iktidarını kendisi yarattığı için, bir kurtarıcı-mesih gibi, yokluktan ‘zuhur etmesi’ gerekir. İstisna halinin içinde normların çözüldüğü ortamda ‘doğa durumu’nu yaşayan halkın elinden gelen tek şey, doğru kişinin doğru zaman ve mekânda hiçlikten belirmesini beklemektir. Rasyonelliğin, normların ve bürokrasinin teorisyeni olarak görülen Weber, otorite ve egemenliğe ilişkin büyük bir boşluk bırakmaktadır. Buna karşın kuralsızlığın ve normun karşıtı olarak addedilen Schmitt, egemenliğin bu türden bir boşluğunu reddeder. Schmitt için de istisna hali öngörülemezdir; ancak bu öngörülemezlik durumu, istisnai durumda yapılabilecekleri öngörmemeyi gerektirmez. Schmitt’in Diktatör kitabının kaygısı ve amacı da budur. Roma’dakine benzer bir *Dictator* yaratılarak istisna halinden norm düzenine geçişin sağlanması için önceden bir düzenleme yapılmasını önerir. Bu makam için de en uygun kişi *Reichspräsident*’dir. Burada güdülen amaç egemeni yüceltmek değil, egemenin tekrardan norm düzenine geçişini sağlamasını garantiye almaktır. Schmitt hukuksuz bir düzende sonu gelmeyen bir olağanüstü hali istismar eden sınırsız yetkili bir faşizmi işaret etmez. Schmitt norm düzeninin yıkılmakta olduğu bir ortamda norma geri döndürecek kişinin kararlaştırılmasını ister. Bu karar bir norm olarak hukuk düzeninde yerini bulur. Bu noktada Weber ile Schmitt’in farklılığı da ortaya çıkmaktadır. Weber istisna halinde bir liderin çıkışını beklerken, Schmitt o kişinin çıkışını önceden temin etmiş olur. Böylelikle her iki düşünürün otoriteye bakışları da netleşir. Weber’in lideri otoriteyi kendiliğinden üretir, çünkü ortaya çıkışında kendisinden başka bir yardımcı olmamıştır. Schmitt’in egemeninin ise iktidarı halktan türer, çünkü onu ortaya çıkaran halkın iradesi olmuştur. Bu nedenle Weber’in egemenliği sürekli kararsız bir yapıda olacağından karizmayı rutinleştirmeye ve bir parlamento ile kararlı biçimde sürekli ve düzenli olarak üretilmesi garanti altına alınan normların egemenliğini tesis etmeye ihtiyaç duyar. Schmitt ise egemenin çoktan halk iradesi ile belirlenmiş olduğu durağan bir düzende parlamentoya ihtiyaç duymayarak hep var olan egemenin kararlarıyla norm üretimine işaret eder.

Bu tartışmadan anlaşılmaktadır ki kararlı ve durağan bir egemenlik ve otorite düzenini rasyonel (modern kapitalizmi üreten teknik rasyonalite değil) olarak işler hale

getirirken, Weber'in egemenlik ve otorite kurgusu durağanlıktan ve süreklilikten daha uzakta kalmaktadır. Hatta pek çok yönüyle Schmitt'e kıyasla Weber'in kararsız bir egemenlik anlayışı bulunur. Popüler önyargı ise genellikle bunun aksi algıya sahiptir. Bu yanlış kavrayışın temelinde her iki düşünürün de yüzeysel bir okumayla değerlendirilmesi yatar. Weber'in rasyonalite ve bürokrasiyi yücelttiğini, Schmitt'in de egemeni yaratmak için istisna halini arzuladığını düşünmek yatkındır. Schmitt'in istisna haline ilişkin yorumlarını istisnayı arzulamak gibi yorumlamak genel bir hatadır. Schmitt bu saptamayı kendisi de yapmış, normal olan yerine norm dışı olan istisnaya eğilmesini, istisnai olanın normu yaratmasıyla açıklamıştır. Ona göre, normale bakıp istisnayı açıklayamayız ancak istisnaya bakıp normu açıklayabiliriz (Schmitt 2014b: 14-15).

Carl Schmitt ve Max Weber'in parlamento-egemenlik-lider çizgisindeki farklılaşmalarının temel fay hattı halk ve halkın kurucu iradesi üzerinde oluşur. Schmitt'teki kurucu öğeler incelendiğinde Schmitt'in bütün çelişkilere rağmen daha derli toplu, öngörülebilir ve literatürden sapmayan bir kurucu iktidar tasviri yapar. Schmitt egemen diktatörlüğü kurucu iktidar olarak halka teslim ederek kurucu irade kavrayışını Fransız geleneğine tam olarak oturtur. Bu açıdan Rousseau ve Siéyès'i takip eder. Weber ise kuruculuğu direkt olarak tek kişiye indirger. Karizma sahibi liderin vücudunda bir kurucu irade tecessüm eder. Yukarıda Schmitt'in çelişkinin açıklandığı tartışmada belirtildiği üzere, kuruluş anının ardından devletin oluşmasıyla halk apolitize hâle gelir. Yeni bir kuruculuğun şekillenmesi için halka değil onu temsil etme kapasitesindeki egemene ihtiyaç duyulur. Schmitt'in ısrarla altını çizdiği üzere bu kişi yasayla kendisine ne yapılabileceği belirtilmiş olan bir temsili diktatör olabilir. Schmitt halkı pasifize eder ancak istisnai anın oluşumunu da kurumsallaştırır, anayasaya bağlar. Normsuzluğun hüküm süreceği anormal anı, temsili diktatörle normalleştirir. Temsili diktatörün yasa yapabilme yetkisi bulunmasına karşın yasa değiştirme yetkisi yoktur. Bu da bize açıkça gösterir ki Schmitt kurucu iktidarı devletin kuruluş anına gömmüştür. Zira yasa değiştirememek demek mevcut düzeni de değiştirememek anlamına gelir. İstisna halinde egemen kurulu düzeni yeni baştan toparlamaktadır. Böylelikle egemen istisna haline karar verirken istisna da egemeni belli etmektedir. Schmitt'te egemen ile istisna birbirini besleyen ve birbirlerine karşılıklı bağımlı olan iki ayrılmaz parçadır. Bu

nedenle Schmitt Arendt'in kurulu yapılara dayanma vurgusuna yaklaşmış ve istisna halini kurumsallaşmış hale getirir. Bununla birlikte istisnai an kişiye değil tarihsel olaylara bağlı olduğundan kurumsal ve öngörülebilirdir. İstisna halinin kurumsallaşmasına ek olarak Schmitt egemenin iktidarını halkın temsilinden üretmesiyle otoriteyi halkla örtüştürür. Roma Katolikliği ve Politik Form'da temsil işinin ancak kilise ve halk gibi tümellere yönelik olabileceğinden bahseden Plettenberg'li hukukçu kilisenin *potestas*'ının kaynağının yine kilisenin *auctoritas*'ı olduğunu belirtip (Meierhenrich 2016: 190) halkı da kilise gibi temsil edilebilir bir kurum olarak görmesiyle halkın da kilise gibi bir otoritesi olduğu işaret eder. Bu nedenle egemenin iktidarı kendisinden değil halktan kaynaklanır. Bununla birlikte Weber'in karizmatik otoritesi zamandan ve mekân bağlamından kopuktur. Karizma da istisnai bir andan doğar ancak doğup doğmayacağı bilinemez. Zira tamamen otorite sahibinin kişisel özellikleriyle kendisini gösterir. İstisnai anın karmaşasını yaşayanların tek umudu, doğru özelliklere sahip doğru kişinin o anda orada var olabilmesidir. Bu nedenle Weber'in istisnasında' kurumsallaşmamış ancak kişiselleşmiş bir otorite anlatısı mevcuttur. Bu da onu öngörülemez ve kuralsız hâle getirir. Arendt'in çekincesi olan düzensizlik ve kaos haline yatkın olan; ironik biçimde, açıktan kurucu iktidar söylemi olan Schmitt değil, doğrudan kurucu iktidardan bahsetmeyen Weber'dir.

Bu tartışmaların nihayetinde çıkarılabilecek olan sonuç, her iki düşünürün siyaset yapma kabiliyetini tekelleştirmeleri olmaktadır. Weber, parlamentonun rekabetçi ortamında yetişip sivrilmiş partili liderin yönettiği güçlü ve yetkili, gerektiğinde karizmatik olan liderin yönetiminin meşrulaşması amacıyla parlamentoyu savunmaktadır. Onun önceliği ve önemseydiği önderdir. Siyaset parlamentodaki seçkinlerin ve karizmatik devlet başkanının elinde tekelleşmiştir. Liderin rutinleşen karizması yasal otoriteye dönüşecek, parlamento ve seçimler ise rıza üretmek siyaset mekanizmaya meşruluk işlevini kazandıracaktır. Schmitt ise Weber'in aksine lideri kuruluştan çekip yerine halkı koymuş, ardından halkı pasifleştirerek lideri sivirtmiştir. Lider olan egemen halkın temsilcisidir ama halkın artık siyaset mekanizmada görünür olmasına ya da sürekli rıza üretmesine gerek yoktur. Zira lider, homojen halkla türdeş olup onu temsil kapasitesine sahip olduğu için liderdir. Bu nedenle araya parlamento gibi kitle demokrasinin var olduğu çağda gereksizleşmiş kurumları koymaya gerek

yoktur. Her iki Alman düşünürün siyasal anlatısında da birbirine zıt anlarda halk görünür hale gelmekte ama etkinsizleşmektedir. Halkın siyasal alandan dışlanması sonucunu doğuran ortaklaşma, her ikisinde de yer alan 'kurucu an' ile sağlanmıştır. Weber kuruluşu tek kişinin karakter özelliklerine endekslemiş ve onun özelliklerinin rutinleştiği anda da rasyonel düzende dahi o özelliklere sahip bir liderin varlığını gerekli görüp halka yalnız rıza gösterme işlevi yüklemiştir. Schmitt ise, kurucu iradeyi, Kadir Cangızbay'ın ulusal egemenliğe/halk egemenliğine bağlama yoluyla, egemenliği tanrıya dayandırmak kadar soyut bir özneyle ilişkilendirerek onu muğlaklaştırmış, sonucunda da o muğlaklıktan egemeni inşa etmiştir. Egemenliği tanrıya bağlamakla ulusa bağlamak arasında hiçbir fark yoktur, zira ulus da tanrı kadar gözle görülemez, elle tutulamaz soyut bir varlıktır. Bu nedenle onun yerine geçerek onun adına konuşmak oldukça basit ve caziptir. Bu açıdan bakıldığında Weber ve Schmitt aslında aynı çizginin üzerindeki iki ayrı nokta görünümündedir. Schmitt'in Weber'in iyi bir takipçisi ve entelektüel olarak onun öğrencisi olduğu söylenmektedir. Hatta Mommsen, Schmitt için Weber'in manevi oğlu olduğunu söylemektedir (Çelebi 2008: 14). Bu ifade 1982'deki bir kolokyumda bizzat Habermas tarafından kullanılmış, Habermas Schmitt'i Weber'in sıkı bir takipçisi olmak yerine öz oğlu olarak görmenin gerekliliğini belirtmiştir (Colliot-Thélène 2019: 198). Bununla birlikte, Schmitt'in siyasal anlatısında Schmitt Weber'e göre halka kuruculuk atfetmesinden, halkı siyasal sistemin odağına oturmasından ve lideri halkın içinden çıkartmasıyla Weber'den ayrılır. Her iki Alman düşünür de siyaseti tekelleştirse dahi Weber'in seçkinci bakışı Schmitt'te mevcut değildir. Schmitt kamusallığın geleneksel biçimini savunan bir düşünür olarak düşünce tarihinde yerini bulur. Son klasik düşünür olarak tanınmasının nedeni de budur. Schmitt kamusallığı önemseyen ve siyasal olanın kamusal niteliğini ortaya koyan bir entelektüel olarak düşünce tarihinde yer alır. Weber'in karizmatik otoritesi, egemenliği kişinin kendisinden türemesi, Weber'in kamusallık adına bir değer üretmemesi sonucunu beraberinde getirir ki Schmitt'in Weber konusunda eleştiride bulunduğu nokta budur. Weber'de lideri lider yapan onun doğuştan gelen özelliği olmaktadır. Bu özellik daha sonra karizmanın rutinleşmesiyle dönüşür ve gelenekselliğe ya da rasyonelliğe evrilir. Burada ne demokratik meşruiyete ne de demokratik kuruculuğa bırakılmış herhangi bir alan bulunmamaktadır (Kalyvas 1999: 117). Schmitt ise halka kurucu bir değer atfetmektedir. Siyaseti doğuran, egemeni yaratan, halkın kurucu iradesidir. Ancak

Schmitt halkın iradesini kuruluşa hapsetmiştir. Kuruluş anında bütün siyasal kapasitesini kullanarak aktif durumdaki halk, bu andan itibaren pasiftir. Egemen, halkın tüm iradesini temsil edebilecek türdeşlikte olduğundan siyasal olanı yönlendirebilecek olan sadece odur. Schmitt'in anlatısında, kuruluşun ardından demokratik değil plebisiter bir meşruluk zemini mevcuttur. Her iki düşünür de siyasallığı bir kişide bütünleştirmiştir. Weber bu siyasal tekelleştirmeyi halka kuşkuyla bakmasından ötürü, Schmitt ise halkı homojen görmesinden ötürü yapmıştır. Weber parlamentoya önem verir gibi görünüp çözümü yine kuvvetli cumhurbaşkanında bulurken, Schmitt parlamenter meşrulaştırmayı gereksiz ve zararlı görüp atlayarak direkt olarak lider-führer-egemene ulaşmıştır.

XXI. yy'da liberal demokrasinin kamusalılığı ve siyaseti bir kenara bırakarak bireycilik üzerinden inşa ettiği sistem bocalamakta ve yoğun eleştiriye tabi tutulmaktadır. Habermas, Rawls gibi isimler demokrasinin ya da liberalizmin yeni ve daha kamusal bir tanımı için çaba göstermektedirler. Bu noktada Schmitt gibi kamusalılık bilinci yüksek bir düşünüre ihtiyaç vardır. Rawls liberalizmin savrulduğu aşırı bireycilik ve faydacılıktan “daha solda ve kamusal” bir siyasal liberalizm çıkarma gayretine girmiştir. Habermas eserlerinde ihtiyacımız olan yeni kamusalılık biçimini gündeme getirmekte ve Schmitt'in adını pek anmadan çoğulculuktan çoğunlukçu, yani bir nevi homojen bir demokrasi anlayışına geçişi tartışmaktadır. Şeyla Benhabib'in günümüz liberal demokrasilerin temel açmazı olarak belirttiği rasyonalite ve meşruiyetin uyuşması sorunu aynı şekilde Schmitt'te kendisini gösterir (Mouffe 2019: 69-73). Schmitt on yıllar önce bu tartışmada rasyonaliteyi yasallık ile temsil ettirmeyi tercih etmiş ve yasallık sisteminin meşruiyete dönüşmeye zorlanmasının sorunlarını tartışmıştır. Bu tartışmayı da liberal demokrat anayasal sisteme sahip Weimar'ın yine liberal demokrasinin zaafı yüzünden Nazizme karşı son nefesini vermek üzere olduğu 1932'de yapmış olması, Schmitt'in mevcut sorunlara bakışındaki isabeti göstermektedir. Schmitt'in liberalizmin temel açmazı olan yasallığın meşruluğa dönüştürülme çabası olduğunu belirterek oldukça isabetli bir tercih yapmıştır. Norm düzeninin temel meşruluk kaynağı olarak kabul edilemeyeceği, istisna halinde normların işleyemeyeceği ve kanun-ötesi bir hale geçileceği üzerinden yaptığı normativizm eleştirisinin savunusu oldukça isabetlidir ve tarihsel süreçte kısa sürede

doğrulanmıştır. 1933 yılında Cumhurbaşkanı Hindenburg'a sunulmak üzere Reich hükümetine hazırladığı raporda; mevcut halin bir istisnai durum olduğunu, bir bolşevik devrimini ya da NSDAP iktidarını önleyecek şeyin, Weimar Anayasası 48. Maddesi gereği egemenin vücut bulmuş hali olarak gördüğü *Reichspräsident*'in anayasanın kendisine verdiği diktatörlük yetkilerini kullanarak "norm düzenini yeniden sağlamak üzere askıya almasını" önermesi ve Hindenburg'un bunu reddetmesi üzerine günlüğüne isabetli biçimde "Hindenburg artık siyaseten ölüdür" notunu alması, Schmitt'in olayları kavrama gücünü açıkça gösterir. Schmitt'in kamusal odaklı bakışı, çağdaş siyasal düşünceye rehber olabilecek potansiyele sahiptir. Ancak Kervégan'ın belirttiği gibi, Schmitt'in demokrasinin homojenliği temelindeki iddialarının yarattığı ikilem nedeniyle çağdaş düşüncede kendisine yer açması yavaş bir süreçte ilerlemektedir. Schmitt'in kurduğu denklemde ya devlet kendi düzenini ve rasyonalitesini çoğulculuk temelli sivil topluma dayatır, ya da liberal düzenlerde halihazırda olduğu gibi, çoğulculuk siyasetin içini boşaltarak doğa durumuna dönüşe neden olur (Kervégan 1992: 259). Devleti siyasal bir birlik olarak kabul eder. Buna istinaden toplum da bir birliktir. Ancak toplumun homojen olmama ihtimalini reddederken toplumun heterojen olma ihtimalini gözardı eder. Eğer toplum heterojenken süregiden bir siyasal birlik olarak devlet varsa Schmitt'in açıklamaları bu noktada tıkanmaya başlar. Kezâ, Schmitt'in siyaset dışı olarak gördüğü liberal demokrasiler yaşamlarını sürdürebilmektedir. 1920'lerdeki ya da günümüzdeki gibi meşruiyet krizleri geçiriyor olmalarına karşın bir şekilde bu devletlerin hala ayakta durabildiklerini görmekteyiz. Bu türden devletlerde Schmidiyen siyasalın özü yitirilmiş ve *totalstaat* egemen olmuş olabilir. Ancak bu siyasal birlikler tamamen çözümlenerek birer istisnai durumun içerisine sıkça düşmemektedirler.

Schmitt'in günümüz kamusalıcı düşüncesine aktarılmasında yaşanan bir diğer sorun, eğer kendisini çağdaş kamusal düşünce akımına dahil edeceksek, fikirlerinin bu çağ için fazla geleneksel kalmasıdır. Daha önce belirtildiği üzere Schmitt bir ayağı ortaçağda bir ayağı modern çağda olan bir entelektüeldir. Modern çağın ve çağdaş dönemin sorunlarını oldukça iyi kavramakta, isabetli çıkarımlarda bulunmaktadır. Bu onun moderniteyi ve modern devleti ne kadar iyi kavradığını gösterir. Ancak Schmitt'in yaşadığı problem, çözüm önerilerinin çağa ayak uydurması konusunda ortaya çıkar. Schmitt'in tespiti isabetli olarak siyasetin kamusal niteliği ve kamusal olmayan

siyasetin yarattığı meşruiyet krizidir. Buna çözüm olarak doğru biçimde siyasetin kamusal bir forma büründürülmesi önerisini getirir. Ancak önerdiği çözüm ortaçağın ya da ortaçağ sonrası modern dönemin hemen başındaki meşruiyet kalıplarıyla örüntülenmiştir. Monarşist bakış açısıyla tüm halkın kamusallığını tek bir vücutta açıklamaya çalışır ki, Schmitt'in fikirlerinin çağdaş düşünceye tam olarak aktarılamamasının özünde bu sorunsal yatmaktadır. Schmitt karar alma iradesinin halka dayandırılması konusunu asla tartışmaz ama halkın karar alma kapasitesini her zaman yadsır: *“Halkın iradesi her zaman iyidir ama halkın daima doğruyu istemesinin altında yatan gereklilik, egemenin emirlerinin kaynaklandığı doğruluktan farklıdır. Bir halkın oluşturduğu birlik, bu desizyonist karaktere sahip değildir,; bu organik bir birliktir ve ulusal bilinçle beraber devleti organik bir bütün olarak kavrayan tasavvurlar ortaya çıkar”* (Schmitt 2014b: 52). Bu, önyargılı biçimde Schmitt'in kişisel Nazizm deneyimini hatırlara getirdiği gibi aynı zamanda ondan bağımsız otoriter bir monarşik yapı imgesini de canlandırmaktadır. Zira Schmitt çözüm önerilerinde, sorun tespitinde olduğu kadar detaycı ve özenli değildir. Örnek olarak, *Kanunilik ve Meşruluk* eserinin tamamında yüze yakın sayfada Weimar Anayasası'nın sadece 3 temel maddesinin parlamentarizmle yaşadığı çelişkiyi somut ve detaylı olarak açıklarken, bu sorunların giderilmesi konusunda genelgeçer soyut ifadeler sunmuştur. Tartıştığı maddelerin kaldırılması sonucu anayasanın yaşadığı çelişkilerin düzeleceğini söylemiş, bununla birlikte kurguladığı siyasal düzenin inşasını ayrıntılandırmamıştır. Schmitt sorun tespitinde gerçek bir hukukçu gibi somut önermelerle ortaya çıkarken çözüm önerilerinde bir hukukçudan ziyade bir romantik gibi soyut genellemeler yapmaktadır. Karar almak zorunda olan bir egemenin ya da diktatörün kararının meşruluğu bütün detaylarıyla meşrulaştıran Schmitt'in egemen ya da diktatörün halkla kurduğu türdeşliği yitirmesi konusuna hiç değinmeyi tercih etmemesi, bunun örneklerinden biridir. Egemenin her zaman halkın isteklerini yansıtacağı şeklinde kolaycı bir açıklama burada söz konusu edilemez. Zira bu kabul egemenin yozlaşmayacağı üzerine kuruludur ve bu husus Schmitt gibi kendisini “bir hukukçu olarak doğdum ve öyle öleceğim” diye tanımlayan birisinin açıkta bırakmaması gereken bir konudur.

Bunlara karşın Weber ile Schmitt kıyaslandığından, günümüzde giderek kamusal niteliğini kaybeden yürütme organını ele geçiren siyasal organizasyonun yönettiği

siyaset için Weber'in karşısında Schmitt her şeye karşın kamusal bir siyaset için değerlendirilebilir bir başlangıç sunuyor. Weber'in ise günümüz siyasetinin yürütme organlarında tekelleşmesi konusunda verebileceği herhangi bir ilham olma olanağı bulunmamaktadır. Zira güçlü yürütme-araçsallaşmış parlamentarizm, Weber'in anlatılarında zaten yer bulmuştu. Bu nedenle Weber'in bugünün kamusalığını yitirmiş siyaseti ve parlamentolarının yeniden kamusal mekanlara dönüşmesi ideali için bir vizyonu görülememektedir. Weber bu hususta ancak Schmitt'in eleştirileri üzerinden okunduğunda bugünün kamusalığı açısından bir anlam ifade edebilir.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

Bu çalışmanın iddiası, giriş bölümünde, parlamentoların kuruldukları günden itibaren genel bir eğilim olarak önce aristokrasinin, ardından da burjuvazinin sesi olan ve hakimiyeti altında bulunduğu sınıfın çıkarlarını koruyan kurumlar olduğu, Fransız Devrimi esnasında kısa bir dönem, varlık amacı olan geniş tabanlı bir temsil kaabiliyetine ulaşma hedefinde olmasına karşın kısa sürede yeniden kamusallığını yitirdiği söylemini tartışmak olarak belirtilmişti. Bu amaçla Max Weber ve Carl Schmitt üzerinden yürütülen tartışmayla bir mutlak monarşinin yıkıntıları üzerinde kurulan parlamenter bir cumhuriyetin temsil düzeni ve bu temsil düzeninin yarattığı krize çözüm önerileri üzerinden parlamento kurumunun yeri tartışılmıştır. Bu tartışmada Weber ve Schmitt'in üzerinden hareket edilmesinden, tarihsel olarak belirli bir döneme dikkat çekmenin yanı sıra parlamento kavramının hukuk düzeni, egemenlik anlayışı, otorite ve meşruiyetle ilişkilerin kurularak tartışmanın tüm boyutlarıyla ele alınmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışmada Weber bazen bir muhafazakar bazen bir liberal düşünür olarak nitelendirilmiştir. Bu çalışmanın kafa karışıklığı değil, Weber'in çelişkilerle dolu bir düşünür olmasından ileri gelmiştir. Son kertede, Weber siyaseti bir güç mücadelesi olarak gören, sosyolojik bağları otorite ve egemenlik ilişkileri ile açıklayan ve siyaseti bir sınıfa ait olarak gören bir muhafazakârdır. Bununla birlikte, kapitalizmin formel rasyonalitesinin küresel düzeydeki galibiyetini ve bu yeni rasyonalite biçiminin yarattığı kapitalist toplumun veri olduğunu kabul etmiş zoraki bir moderndir. "Ruhunu kaybetmiş dünya"nın ruhunu arzulayan ancak mevcut şartlarla hareket etmeyi kabul eden Weber, liberalizmin temel düsturlarıyla uyumlu bir siyasal çizgi izler. İngiliz tarzı

bir parlamenter monarşiyi, bu sağlanamıyorsa ‘kral gibi güçlü’⁹⁵ olan bir başkana sahip cumhuriyeti, kuvvetler ayrılığını, çok partili bir siyasal yaşamı savunmuş, Amerikan tarzı profesyonelleşmiş bir siyasetçi sınıfının varlığını arzu etmiştir. Bu nedenle muhafazakâr siyasal motivasyonları olsa da Weber’in önemli katkılar koyduğu Weimar özelinde inşa edilmesini arzuladığı yeni siyasal yapı liberal parlamenter ilkeler üzerine kurulmuştur. Schmitt ise bu liberal parlamenter demokrasinin, demokrasinin gerçek temellerine aykırı olduğunu, çıkar ayrışması kabulüne dayalı parlamenter düzenin, dostlar arasında homojen bir siyasal birlik olan halkın siyasal vücudunu ortadan kaldırdığını iddia etmektedir. Weber profesyonel siyasetçi mesleğiyle halkı sadece meşruluk yaratacak bir araç konumuna indirgenken Schmitt, siyasal bedenin temsil ettiği değerleri, *nomos*’u halkın türdeşliğinde ve onun iradesinde inşa etmiştir. Parlamenterizme esas olan liberal teori mutlak gerçekliği reddedişiyse liberalizmin doğruyu algılayışı “görüşlerin ezeli ve ebedi rekabetinin pür hali”ne dönüşür. Parlamenter temsil türünün, parlamenterler arasında birbirlerine karşı güçlü ve zayıf yönlerinin eşitlikçi bir ilişki içinde tartılmasına dayandığından (Palonen 2019: 37) sonsuz müzâkere ve tartışma, parlamentonun tek işlevine dönüşür. Böylelikle Weber için parlamento en önemli işlevini kavuşmuşken Schmitt için parlamenter demokrasi krize girmiş olur.

Weber ile Schmitt arasındaki karşıtlığın özünde Wilhemine dönemin mirası yatmaktadır. Bismarck’ın ve Bismarckcılığın önde gelen bir karşıtı olan ve bunu eserlerinde açıkça vurgulayan Weber’e karşılık olarak Schmitt Bismarckcılığın son temsilcisidir. Schmitt’in 1932’deki Prusya Darbesi -*Preußenschlag*- olarak da bilinen ve federe Prusya hükümetiyle federal Reich hükümetinin arasında görülen davada Reich’in avukatlığını üstlenmesi genellikle onun merkezîyetçi Prusya İmparatorluğu’na, hatta Kutsal Roma İmparatorluğu’na duyduğu kuvvtli arzuyla açıklanır (Meierhenrich 2016: 199). Son Bismarckçı olarak mutlakîyetçiliğin yok oluşuna büyük önem atfeden Schmitt Wilhemine Alman İmparatorluğu’nun çürüyüşünü Weimar Almanyası’nın oynak anayasal zemininin nedeni olarak göstermiştir. Schmitt’in tarih vizyonu yirminci yüzyılın başlarındaki mutlak belirsizlikten ağır bir şekilde etkilendi. Alman düşünce geleneğinin nerdeyse tamamı gibi hem Weber hem de Schmitt’te düzensizlik korkusu

⁹⁵ Üçüncü bölümde Weber’in İngiliz siyasal sisteminde monarkların rolünü abarttığı ve yanlış yorumladığı konusu tartışılmıştı.

mevcut olmuştur. Schmitt'te bu korku daha sistemik hale gelmiş, düzen anlatısı ve takıntısı daha mitolojik bir içeriğe büründürülerek *nomos* kavramıyla fetişleştirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın deneyimi, onu izleyen devrimci ayaklanmalar, Büyük Buhran ve diğer endişe verici gelişmeler, o zamana kadar bütün Alman halkı için olduğu gibi Schmitt için de bilinmeyen bir şiddet korkusunu yarattı. (Meierhenrich 2016: 174). Weber bu şiddet ortamını Almanya'nın siyasal geleneğinin oluşmamış olmasına bağlarken Schmitt ise tam aksine, Weber'in anladığı tarzdaki siyasal yapının Almanya'yı Weimar'ın istikrarsız konumuna sürüklediğini düşünmekteydi. Weber Bismarck'ın şansöyeliği döneminin yarattığı otoriter geleneğinin Alman partilerinin ve Alman demokrasisinin gelişmesini önlediğini, bu nedenle bir siyasal kültürün oluşturulamadığından hareketle, aniden patlak veren herhangi bir siyasal olayın derinleşmesinin ve bir rejim krizine dönüşmesinin önüne geçilemediğini iddia ederken Schmitt ise Bismarck dönemi sonrası oluşan çok sesli yapının Alman demokrasisinin sonunu getirdiğini, devrimlerin eşiğindeki Almanya'nın içerisinde bulunduğu kaosun sorumlusunun, kendisini koruyacak silahlardan yoksunlaştırılmış liberal anayasa ve çıkar çatışması temeline dayanan çoğulcu siyasal anlayış ve heterojen toplum olduğunu söylemiştir. Böylelikle iki Alman düşünürün farklılaşması, Bismarckçı siyasetin benimsenmesi ve reddi ekseninde şekillenmiştir. Weber Bismarck'ın parlamento ve partilere karşı kendi bürokrasisini yücelten otoriter bakışını reddetmiş, Schmitt ise aksine parlamento ve partilere yüklenen misyonu reddederek Bismarckçı otoriter yapının devamlılığını arzu etmiştir.

Esasında Weber de Schmitt gibi parlamentoların demokrasiyi yansıtamadığının farkındadır. Parlamentoların sonsuz müzâkerelerle kilitlenecek siyasal birleşimlere evrilebilecek kurumlar olduğunun farkındadır. Bu nedenle sisteme güçlü ve karizmatik bir führer'in gerekli olduğunu belirtmiş, kendisinin de dahil olduğu Weimar anayasası yazıcıları bu arzuyu güçlü bir *Reichspräsident* makamı oluşturarak gerçekleştirmişlerdir. Schmitt için halk parlamento ve lideriyle siyasal sistemi meşrulaştırmak ve yeniden üretmek için bir araç niteliğindedir. Belirttiği gibi, "halk yönetmez, yönetilir". Lider, siyasal makinesi olan partisiyle siyasal mücadeleyi yürütür. Yapılması gereken seçim demokrasi ve seçkincilik arasında değildir. Seçim, makineli *führer* demokrasisi ile *führersiz* demokrasi arasındadır. Burada tercih Weber için açık

bir biçimde karizmatik niteliklere haiz *fürher* demokrasisidir. Schmitt de Weber'le halkın topluca yönetebilir olmadığı konusunda hemfikirdir. Ancak Schmitt'in Weber'den farkını oluşturan omurga halkın kurucu iradesidir. Weber'in siyasal anlatısında halk yer kaplamazken Schmitt her argümanını halkın siyasal bedeninden çıkarmaktadır. Schmitt için Weber'in vurguladığı parlamenter liberal demokrasinin 'demokrasi' ile karşıtlığı, liberal demokrasinin yöneten-yönetilen türdeşliğini yok etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında her iki Alman düşünür de güçlü bir yürütmeyi arzularken Weber seçkinci, Schmitt ise demokrasinin oldukça düz bir yorumuyla monarşik bir yönetimi arzulamaktadır. Schmitt açısından liberalizm ideal bir demokrasiden, partilerin ve parlamentoların uyduğu prosedürler ve bu prosedürler içerisinde oynanan modern siyaset gereği, reel demokrasi adına feragati gerektirir (Mouffe 2008: 191). Bu ferâgat Schmitt için siyasal bedenin yokluğuyla denktir. Zira prosedürlerin halka baskın geldiği noktada halkın türdeşliğini yansıtan egemenin varlığı yok olur, normların egemenliği onun yerini alır. Schmitt liberal demokrasinin vazgeçilmezleri olan haklar, usuller, kurumlar, dernekler içerisinde geçerek birçok birbirine zıt çıkar ve fikrin anayasaya uygun olarak biraraya getirilmesi olan liberal temsili yok sayar. Onun için bunun adı temsil değil katılımdır. Katılımın demokrasi için bir anlamı bulunmaz. Farklı çıkarları olan grupları biraraya getirip bir kurumun oluşumuna katılım sağlamasına uğraşmanın demokrasiyle ilgisi yoktur. Demokrasi, ortak çıkarı olan halkın kendisiyle türdeş olan ve kendi benliğini ifade etme kapasitesine sahip olan kişide ortak çıkarların vücut bulmasıdır (Preuss 2019: 231). Dolayısıyla liberal parlamenter düzen sürekli siyasallığı ve dolayısıyla kendisini de yok edecek özü içerisinde barındırır, onun büyümesine ve serpilmesine ortam hazırlar, kritik aşamaya geldikten sonra da onunla mücadele edecek araçlardan yoksun olduğunu fark eder. İkinci dünya savaşı sonrasında kurulan Federal Alman Cumhuriyeti –Batı Almanya- Weimar anayasasının kensisini koruyamayan karakterini fark ederek yeni kurulan devletin anayasası niteliğindeki Bonn Temel Yasaları'nda –*Grundgesetz*- rejimin güvenliği sözkonusu olduğunda pasif kalmayacak niteliklerle donatılmış mücadelecî demokrasi anlayışını benimsemiştir (Çelebi 2008: 6). Schmitt'in kendisi de anılarında Federal Almanya'nın anayasal çerçevesinin 1932'de yazdığı *Kanunilik ve Meşruiyet* kitabından 1932 yılında kavranamayan gerekli dersleri çıkararak hazırlandığından gururla bahseder (Bendersky 2016: 141). Bonn Temel Yasası 18. maddeyle özgür

demokratik düzeni ortadan kaldırmaya çalışanların temel haklarının kaldırılmasını ya da durdurulmasını beyan etmeyi, 21. maddeyle özgür demokratik düzeni yok etme arzusundaki partileri yasaklamayı öngörmüş, yapılması teklif edilemeyecek bazı değişiklikleri saymıştır (Preuss 2019: 235). Weimar anayasası, devletin bir kurucu iradeye –*verfassungsgebende gewalt*- sahip olmasına mani olmuştur. Zira İkinci Dünya Savaşı sonrası müttefiklerin iradesiyle kurulan Doğu ve Batı Almanya gibi Birinci Dünya Savaşı'nın enkazı üzerine inşa edilen Weimar Almanya'sı da bir halk iradesi üzerine değil, siyasal seçkinlerin çabasıyla aniden teşkil edilmiştir. Bu yeni cumhuriyet, yükselen her siyasal akımın etkisiyle sarsılmış, kurucu iradededen yoksunluğunun bedelini nihayetinde oyunu Weimar anayasası kurallarına göre oynayarak iktidarı ele geçiren NSDAP'ın Nazizmine dönüştürerek ödemek zorunda kalmıştır. Halbuki Schmitt için devlet, kurucu iktidarca belirlenen birlik biçimidir. Kurucu iradenin formu ve yapısı değişmeden devletin de değişimi mümkün değildir. Tarihin bir anında bir şekilde iktidarı seçim yoluyla bile olsa ele geçiren bir kişi ya da organizasyonun devleti dönüştürmesi mümkün olamaz. Bu yetki ancak kurucu irade olan halka aittir. Kurucu iradeden yoksun olunan anlarda, yani Schmitt'in adlandırdığı şekilde, istisnai hallerde halkı temsil etme kapasitesine sahip olan egemen ortaya çıkıp anayasal düzeni askıya alarak *status quo*'yu eski haline döndürür. Schmitt bu çözümlemesiyle antik, geleneksel ve modern bütün kavram ve çözümleri birleştirip ortaya zamanlararası bir yapı çıkarır. Sieyès'den gelen eski ve devrimci söylemi bugüne taşıyarak, liberal anayasalcılığa dayanan modern bir demokrasinin talepleri ile Roma'nın yasal ve siyasal kurumlarında kurucu iktidarın ve anayasal denetimin tarihsel anlatımı arasında bir söylem kurmuştur. Böylelikle çağdaş bir soruna antikiteden kaynaklı modern bir çözüm getirme çabası gütmüş olup “klasik demokrasi, kitle demokrasisi ve parlamentarizm arasındaki zıtlıkların modern devlet krizini yarattığını not ederek, eskinin ve yeninin çeşitli birleşimlerini kullanmaya devam etmiştir” (Kelly 2016: 226). Bu nedenle Schmitt'in tespillerinin isabetiyle çözüm önerilerinin çağdaşıktan uzak olması doğaldır. Schmitt çağdaş sorunlara antik-geleneksel öneriler getirmiştir. Onun zihin dünyasında çağının kurumları sorun yaratan, antik-geleneksel kurumların sorun çözen yapıda olması, günün sorunlarını doğru tespit edip çözüm önerilerinde tökezlemesine neden olur.

Schmitt'in, Weber'in de desteklediği tarzdaki liberal demokrasinin kendini koruma kapasitesinin yoksunluğundan ve halkla türdeş siyasetçilerin değil, parlamenter rekabet ortamında ayrı birer yönetici elit haline gelmiş olan profesyonel siyasetçilerden yakınlıkla parlamenter demokrasinin varlık sebebinin de tanımamış olur. Bu konuda Weber ile karşılaştırıldığında, Weber meşruiyet krizini aşmak için seçkin bir parlamentarizmi öne süren, parlamentarizmin parçalı-heterojen yapısını da güçlü yürütmeye aşmakta çözümü bulan tipik bir Anglo-sakson liberali görüntüsü verirken Schmitt meşruiyet krizinin temelinde bizatihi bu parçalı-heterojen yapının varlığını görerek parlamentonun bulunmadığı kamusal bir diktatörlük rejimi öneren kıta Avrupası ekolünden bir klasik düşünürdür. Weber'in önerdiği siyasal modeli ABD başkanı J. F. Kennedy henüz senatörken özetlemiştir: “... *Eğer seçilmemize neden olan bu yargıyı tam anlamıyla kullanabilmemiz söz konusuysa, biz zaman zaman seçmenin düşünce ve fikirlerine yol göstereceğiz, seçmenlere bilgi vereceğiz, düşünce ve fikirlerini düzelterek ve bazen de onları tamamen göz ardı edeceğiz*” (Kalaycıoğlu 1983). Weber'in yaptığı siyasetçi ayırımına dikkat edildiğinde, onun profesyonel siyasetçiler ile rastlantısal –*Gelegenheits*- siyasetçiler söyleminde rastlantısal siyasetçilerin bütün yurttaşlar olduğu görülür. Parlamenterler ise profesyonel siyasetçiler olarak siyasi elit katmanını oluşturur. Yurttaşlar rastlantısal siyasetçiler olarak bir oy kabininde ya da bir siyasal tartışma anında siyasetçi olabilirler (Weber 2002: 316-317). Weber yurttaşta sadece plebisiter bir rol biçerken siyasi elitler olarak konumlandığı parlamenterler karar alabilen ve süreci şekillendirebilen siyasi aktörler olarak tasarlanmıştır. Bu iki siyasetçi türünün aynı rolü oynadığı tek an, bürokrat ve teknisyenlerin dar açılı gündelik kurallarına karşı genel siyasi kararlarla karşı koymalarıdır (Palonen 2019: 236). Böylelikle toplum, Weber için asli görevini yaparak bürokrasiye karşı parlamentonun önünü açmış ve meşruluğunu sağlamış olur. Palonen, *Parliamentary Thinking* isimli eserinde Weber'in toplumu rastlantısal siyasetçi olarak adlandırarak ona yüklenen pasif siyasal konumu eleştirmek istediğini, toplumun bu rolü üzerinden atarak pasif hizmet eden-tüketen anlayıştan kurtulmasını söylemeye çalıştığını belirtir (Palonen 2019: 236). Ancak Weber'in demos konusundaki olumsuz yargıları ve önder siyasetine karşı olan arzusu dikkate alındığında bu fikre katılmak mümkün görünmemektedir. Weber'in kendi deyimiyle, toplum yönetmez, yönetilir. Bu anlayıştan aktif siyasal katılıma dair bir çıkarım yapmak güçtür.

Weber ile kıyaslandığında, Schmitt, meşruiyet krizinin özünü kavramakta daha mâhirdir. Günümüz parlamentoları siyasal olaylara yön vermekten oldukça uzak bir konumda, yürütmenin talimatları doğrultusunda hareket eden ve liberal teorinin öngördüğü ‘toplumun farklı çıkar çatışmasındaki farklı kesimlerinin sesini duyurma’ işlevini yerine getirememekte, yürütme kuvvetini ele geçiren siyasal örgütün kararlarını onaylayan bir *rubber stamp*⁹⁶ konumuna indirilmiştir. İngiltere ve ABD’de *whip* olarak adlandırılan parti denetçileri parlamenterleri-kongre üyelerini sıkı biçimde denetleyerek parti politikaları dahilinde hareket etmeleri için sıkıştırmakta iken yasama organının partilerden ve çıkar gruplarından bağımsız ve her türlü çıkarın üzerinde ulusu temsil gibi üstün bir ideanın taşıyıcısı olma fikrinden oldukça uzağa düşmektedirler. Parlamentoların bugün düştüğü konum Fransız alt meclisi örneğinde çarpıcı biçimde gözlemlenebilir. Halk egemenliği fikrini dünyaya kazandıran ve aşıl原因an Fransız konvansiyonunun bugünkü mirasçısı konumundaki Fransa’nın Ulusal Meclis’i - *Assemblée Nationale*- acınacak haldedir. Kabinayı kurmaktan ve denetlemekten aciz bir konumda duran Ulusal Meclis, yasama yetkisini de de facto olarak yitirmiş haldedir. Başbakan ve Cumhurbaşkanı yasamanın en önemli yetkilerini ellerinde tutmakta, yasa tekliflerinin çoğu yürütme kanadından gelmektedir. Gündemi hükümet belirlemekte, hükümet şart koşarsa yürütmeden yasamaya gelen teklifler, üzerlerinde tartışılmaksızın kabul-red ikiliğinde bir plebisite dönüştürülmektedir. Bir parlamentonun en temel gücü olan bütçe yapma ve onaylama yetkisi dahi elinden alınmış durumdadır. Parlamento hükümet bütçesine onay vermezse cumhurbaşkanı basit bir kararnameyle bütçesini yasalastırabilmektedir. Hepsinin ötesinde, cumhurbaşkanı koşulsuz olarak parlamentoyu feshedebilmekte, her an çalışma düsturuyla toplanan 1789 Konvansiyonu’nun mirasçısı olan Ulusal Meclis, bugün senede sadece beş buçuk ay açık kalmaktadır. Fesih korkusu olamdan çalışabilen üst organ olan Senato –*Sénat*- parlamenter özgürlüğün son direniş noktası haline gelmiştir (Roskin 2012: 133-135). Parlamenter modeller demokratik rejimleri koruyabilmenin ötesinde, kendi varlıklarını dahi koruyamaz hale getirilmiş durumdadırlar.

⁹⁶ Anayasal metinlerde ve yasalarda kendisine oldukça fazla güç atfedilmiş olmasına karşın siyasal sistemde herhangi bir iktidar alanı bulunmayan kurumlara verilen isimdir. Bu kavramın Türkçe tercümesi olarak Ersin Kalaycıoğlu ‘süper noter’ kavramını önermektedir.

Parlamentoların güçlerini yitirmesine ek olarak, parlamenter birleşimlerin aracı olan seçimler de modern propaganda yöntemleri ve manüplasyonlarla yolundan saptırılmaktadır. Seçimler halkın eğilimlerini ‘demokrasinin mabedi’ olan parlamentolara taşımak amacından sapıp halkla ilişkiler çalışmasına, PR faaliyetlerine dönüştüğünden, seçim işinin kendisine ait bir ekonomiyi üretmesinden ve propagandanın gerçekliği örtüşününün tüm taraflarca kabulünün siyasetin bir parçası olmasından bu yana parlamentolar, özlerinden çok şeyi yitirmişlerdir. Siyaset yapma işinin gerektirdiği belli bir parasal miktarın varlığı gerçekliğinin yadsınmayan bir gerçeklik olarak ortadayken, siyasetin kamusalılığı noktasında *ensor*’ların Roma yurttaşlarının senatör olabilmeleri için gerekli servete sahip olup olmadıklarını hesaplamakla görevli olduğu dönemlerle aynı noktaya dönmüş durumdayız. Günümüz yurttaşlarının siyasal katılımı, Roma’nın *Comitia Tributa* ya da *Concilium Plebis*’lerin plebisiter yapısından farksızdır. Hatta Roma’nın bu kadim meclislerinin plebisiter yapısı dahi, meclis bileşimini oluşturan yurttaşlarının bedenlen orada olmaları dikkate alındığında, günümüzden daha kamusal niteliklidir.

Schmitt’in kamusalılıktan ve demokrasinin esas niteliklerinden anladığı da bu bedenlen orada var olma hali, bağırarak, varlığını göstererek, liderini-egemenini seçerek ‘siyasala’ katılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Schmitt de halka plebisiter bir rol yüklemekten ötesine geçmemektedir. Bununla birlikte post-modern akımların son yüzyılda modern toplumlarda yarattığı parçalılık ve yerellik temelinde birbiriyle aralarına sınır çekmiş alt-kültürler şeklinde toplumsal örgütlenmenin yarattığı ortak zeminde buluşamama sorununun çözümüne, ‘klasik dönemden gelen bir ilham verici olma’ misyonunu üstlenmektedir. Toplumun birbiriyle rekâbet eden parçalardan oluştuğu görüşünü reddederek ortak bir kamusal zemin yaratma konusunda Schmitt oldukça iyi bir post-modernite ve liberalizm eleştirmenidir. Weber ile kıyaslandığında günümüz yasallığının yaşadığı meşruiyet krizine ve iki savaş arası dönemdeki gibi küresel siyasette beliren sağ akımların yükselişine daha iyi bir çözüm önerisi vardır. Zira günümüz liberal demokratik anayasaları Macaristan’da Orban, Fransa’da Le Pen, Hollanda’da Wilders, Polonya’da Kaczyński ve Avusturya’da koalisyon üyesi aşırı sağcı bakanlarca temsil edilen, yükselişteki sağ popülist hareket karşısında çaresiz kalmaktadır. Yaşanılan dönem bu nedenle Schmitt’in Hindenburg’u NSDAP için

uyardığı 1932 yazını andırmaktadır. 1930'ların başındaki Avrupa'nın sarsıldığı 1929 Büyük Buhran'ının benzerini 2009 ekonomik krizi ve üzerine gelen mülteci akını ile yine yaşamakta olan Avrupa'nın demokrasilerini aşırıcı-popülist hareketlerden korumak için Schmitt gibi hukuku siyasal olan'dan ayırmayan hukukçuların rehberliğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bununla birlikte, Schmitt'in çözüm üretme işinde, sorun tespit etmek kadar başarılı olmadığı da altı çizilmelidir. Zira Schmitt bir hukukçudan beklenmeyecek biçimde, çözüm önerilerinde soyut, genelleyici ve detay vermeyen bir yapıya sahiptir. Örnek vermek gerekirse, siyasal anlatısında en önemli yere sahip olan egemenin seçimi, iktidara gelişi ve iktidardan gidişini toplumun sağduyusuna bırakmış, bunun için herhangi bir usul önerisinde bulunmamıştır. Bunun yanı sıra, Schmitt'in çözümlerini siyaseti şiddet ile örtüştürecek ayrıntılara sahiptir. Siyasal Kavramı kitabının orijinalinde bulunmayan ancak sonraki baskılarında eklenen 'iç düşman' detayı, Parlamenter Demokrasinin Krizi eserinde yer alan toplumun mümkün olan yollarla, gerekirse zorla homojenleştirilmesi gibi akla Nazi deneyimlerini getiren ayrıntılar ve sık sık kurucu şiddetten bahsetmesi, istisnai halde egemen tarafından 'yasa'nın askıya alınması durumunda egemenin toplumla türdeş olmasından kaynakla, bütün bir toplumun kaderini, türdeşliğe dayanarak onun iyi niyetine terk etmesi Schmitt'in teorisinin eleştirilecek noktalarıdır. Kapitalizmin ilerlemesiyle kimlik sorunları sonucu gerek dini, gerek felsefi, gerek cinsel vb her boyutta oldukça karmaşıklaşmış ve çoğulculaşmış toplumların ortak bir zeminde nasıl ortak bir *nomos* etrafında 'homojenleştirileceği' sorusunun pek çok ürkütücü yanıtı vardır.

Weber'in de Schmitt'in de parlamentarizm konusunda ayrıştığı noktalar bulunmasına karşın Staatslehre geleneği içerisinde yetişmiş iki düşünür olarak her ikisinin de demokrasilerin bir lidere ihtiyacı olduğu konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. *Führerdemokratie* olarak Weber tarafından kavramsallaştırılan ve Schmitt tarafından da kullanılan 'önderli demokrasi' olgusu, her iki düşünürün de parlamenter meşruluğuna şüpheyile yaklaştığını gösterir. Weber parlamenter meşruluğu önderle takviye etmek isterken Schmitt ise önderi bir ikâme olarak tasarlamıştır. Her ikisi de 'sezarist' bir öndere demokrasinin ihtiyacın olduğu fikrinde uzlaşmış olurlar.

Bu uzlaşının altında yatan temel motivasyon, hem Weber'in hem de Schmitt'in halkın ansal siyasal gücüne inanmamalarından kaynaklanmaktadır. Weber için halkın herhangi bir düzlemde siyasal kuruculuğu mevcut değilken Schmitt ise halkın siyasallığını kuruluş anına sıkıştırıp kalanında halkı apolitize görmüştür. Schmitt'in kamusal bir entelektüel olmasının yanında idealize ettiği toplum ve siyaset düzeninin XVII. yy'a ait olması ve erken modern çağa ait bir sistem kurgulaması, Schmitt'in kamusalını çağdaş demokratik teorilerden uzaklaştırmakta ve çözüm önerilerini otorterleştirmekte ve arkaikleştirmektedir. Halk ve ulus kavrayışına ve kamusalılık bilincine sahip olmasına karşın idealize ettiği nomos, Schmitt'in halkın kuruculuğu sonrasında halka tebaa gibi davranmasına yol açmaktadır. Kurucu anda siyasallaşarak iktidarı eline alan halkın kuruluşun ardından hızla apolitikleşerek siyasallığını yitirmesinin sebebi ve yolu Schmitt tarafından cevapsız bırakılmıştır. Bu nedenlerle her iki düşünürün de öndersiz bir demokrasi kurgulamaları beklenmemelidir. Siyaseti tekelleştirmeden bir siyasal kurgulamaları olanaksız görünmektedir. Schmitt'in Weber'e kıyasla üstünlüğü, halkın kurucu iradesini tanımasıdır.

Bu olumsuzluklar bir yana koyulduğunda, sonuç olarak Weber ve Schmitt kıyasında, siyasetin kamusalılığı açısından Weber bize rıza imalathanesi olarak parlamento ve siyasetin odağı olarak güçlü başkanı önermektedir. Yani Weber, bugün elimizde olan siyasal sistemin temsilidir. Schmitt ise elimizdeki mevcut siyasal sistemin krizine bir çözüm önerisidir. Onun çözüm önerisinden, demokrasinin kendisini koruyacak silahları edinerek pasiflikten kurtulması, uzun süredir unutulmuş ve arka plana itilmiş halkın kurucu iradesi bulunduğu hususunun hatırlanmasını ve siyasetin kamusal bir iş olduğu, parlamentoların bu kamusalılığı yok etmek yerine onu temsil etmek işlevine geri dönmelerini sağlama görevine yeniden kavuşturulmaları gerektiği sonucunu çıkarabiliriz.

KAYNAKLAR

Abadan, Yavuz (2017). "1919 ve 1924 Anayasaları Açısından Türkiye ve Almanya Cumhurbaşkanları'nın Hukuki Durumlarının Karşılaştırılması." *Kırım'dan Gelen Bir Aydının Seçilmiş Yazıları* içinde, Ed. Nermin Unat Abadan ve Ali Sait Yılıkn. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. 41-119.

Agamben, Giorgio (2006). *İstisna Hali*. Çev: Kemal Atakay. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Agibalova, Yekateraina, ve Grigoriy Donskoy (2017). *Ortaçağ Tarihi*. Çev: Çağdaş Sümer. İstanbul: Yordam.

Ağaoğulları, Mehmet Ali (2009). "Jean Bodin: Egemen Devletin Belirmesi." *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı* Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker. Ankara: İmge. 9-65.

Ağaoğulları, Mehmet Ali (2009). "Thomas Hobbes: Ölümlü Tanrı". *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker. Ankara: İmge. 163-281.

Ağaoğulları, Mehmet Ali (2010). *Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği*. Ankara: İmge.

Ağaoğulları, Mehmet Ali (2011). "Roma Siyasal Düşüncesi". *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker. Ankara: İmge. 13-91.

Ağaoğulları, Mehmet Ali (2013). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge.

Ağaoğulları, Mehmet Ali (2013). "Laik İktidarın Belirmesi". *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*. Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker. Ankara: İmge. 11-91.

- Akman, Şefik Taylan (2016). *Hukuk ve Politika İlişkisi: Hukukun Ekonomi Politik Analizi ve Liberal Hukuk Düzeninin Eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Aksakal, Hakan (2015). *Politik Romantizm ve Modernite Eleştirileri*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Allen, John Willam (1928). *A History of Political Thought in the Sixteenth Century*. London: Methuen & Co. Ltd.
- Althusser, Louis (2006). *Makyavel'in Yalnızlığı ve Başka Metinler: Althusser'in Mirası*. Çev. T. Ilgaz, A. Şenel ve S. Çarmık. Ankara: Epos Yayınları.
- Altuntaş, Ekin Oyan (2015). "Aydınlanma Döneminden Günümüze Bilimsel Bilginin Temelindeki Ana Sorunsal: İdealizm-Materyalizm Tartışması ve Diyalektik Yöntem." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 47: 27-43.
- Ananiadis, Grigorgis (2019). "Carl Schmitt ve Max Adler: Siyasetle Demokrasinin Uzlaşmazlığı". *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*. Çev. Hivren Demir Atay ve Hakan Atay. Ed. Chantal Mouffe. İstanbul: İletişim Yayınları. 169-197.
- Anderson, Perry (2017). *Spektrum: Sağdan Sola Düşünce Hayatı*. Çev. Sami Oğuz ve Savaş Kılıç. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (2017). *Devrim Üzerine*. Çev. Onur Eylül Kara. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, Hannah (1996). *Geçmişle Gelecek Arasında*. Çev. B. S. Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aristoteles (2016). *Atinaluların Devleti*. Çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Aron, Raymond. (2017). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Çev. Korkmaz Alemdar. İstanbul: Kırmızı.

- Arsal, Sadri Maksudi (1940). *İngiliz Amme Hukukunun İnkişafı Safhaları*. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Arsal, Sadri Maksudi (1948). *Umumi Hukuk Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Arsel, İlhan (1964). *Anayasa Hukuku: Demokrasi*. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Atatürk, Mustafa Kemal (1969). *Nutuk*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Atay, Ender Ethem (1997). "Hukukta Meşruiyet Kavramı". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1(2): 121-166.
- Austin, John (2015). *Hukukun Belirlenmiş Alanı*. Çev. Ülker Yükselbaba, Saim Üye ve Umut Koloş. Ankara: Tekin Yayınları.
- Baehr, Peter (1989). Weber and Weimar: The 'Reich President' Proposals". *Politics* 1(9): 20-25.
- Baranowski, Shelley (2010). *Nazi Empire: German Colonialism and Imperialism from Bismarck to Hitler*. New York: Cambridge University Press.
- Barnes, Trevor J. ve Claudio Minca (2013). Nazi Spatial Theory: The Dark Geographies of Carl Schmitt and Walter Christaller. *Annals of the Association of American Geographers* 3(103): 669-687.
- Bedir, Murteze (2013). "Zühd". *İslam Ansiklopedisi*. Cilt 44. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. 530-533.
- Beiser, Frederick Charles (2018). *Hegel'den Sonra: 1840-1900 Yılları Arası Alman Felsefesi*. Çev. Soner Soysal. İstanbul: Hil Yayınları.
- Bendersky, Joseph W (1983). *Carl Schmitt: Theorist for the Reich*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Bendersky, Joseph W. (2016). "Schmitt's Diaries". *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. Ed. Jens Meierhenrich ve Oliver Simons. London: Oxford University Press. 117-147.
- Bendix, Reinhard (1977). *Max Weber: An Intellectual Portrait*. Berkeley: University of California Press.
- Benhabib, Şeyla (1994). "Deliberative Rationality and Models of Democratic Legitimacy". *Constellations* 1: 26-52.
- Berlin, Isaiah (2010). *Romantikliğin Kökleri*. Çev.Mete Tunçay. Düz. Henry Hardy. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bezci, Bünyamin (2006). *Carl Schmitt'in Politik Felsefesi: Modern Devletin Müdaafası*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Bezci, Bünyamin (2016). "Schmitt ve Siyasal Kavramı". *Siyasal Üzerine Konuşmalar*. Ed. Ahmet Okumuş ve Mehmet Demir. İstanbul: Küre Yayınları. 95-145.
- Bill of Rights*. tarih yok.
<http://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2/introduction> (erişildi: Ekim 1, 2017).
- Black, Antony (2010). *Siyasal İslam Düşüncesinin Tarihi: Peygamberden Bugüne*. Çev. Sevdâ Çalışkan ve Hamit Çalışkan. Ankara: Dost.
- Boucock, Cary (2000). *In The Grip Of Freedom : Law And Modernity In Max Weber*. Toronto: University of Toronto Press.
- Brancourt, Jean-Pierre (2013). Estat'lardan Devlete: Bir Sözcüğün Evrimi. *Devlet Kuramı*. Ed. Cemal Bali Akal. Düz. Sibel Argün ve Alişan Çapan. Çev. Beki Haleva ve Pınar Güzelyürek. Ankara: Dost. 177-191.

- Breuer, Stefan (2017). *Milliyetçilikler ve Faşizmler: Fransa, İtalya ve Almanya Örnekleri*. Çev. Çiğdem Canan Dikmen. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bronowski, Jacob, ve Bruce Mazlish (2002). *Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi*. Çev. Elvan Özkavruk Adanır. Ankara: Say.
- Brubaker, Roger (2017). *Rasyonalitenin Sınırları: Max Weber'in Sosyal ve Ahlaki Düşüncesi Üzerine Bir İnceleme*. Çev. Baysar Tanıyan ve Güney Çeğin. Ankara: Phoenix.
- Brunt, Peter Astbury (1974). *Social Conflicts in the Roman Republic*. New York: W. W. Norton & Library.
- Burgess, J Peter (2003). Culture And The Rationality of Law from Weimar to Maastricht". *Darker Legacies of Law in Europe: The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*. Ed. Christian Joerges ve Navraj Singh Ghaleigh. Oxford and Portland, OR: Hart Publishing. 143-167.
- Caldwell, Peter (2005). "Literature, Controversies over Carl Schmitt: A Review of Recent". *The Journal of Modern History* 2(77): 351-387.
- Canatar, Mehmet, ve Yaşar Baş (1997). "Şura-yı Devlet Teşkilatı ve Tarihi Gelişimi". *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*. 5: 111-148.
- Canetti, Elias (2014). *Kitle ve İktidar*. Çev. Gülşat Aygen. İstanbul: Ayrıntı.
- Carrino, Antonio (2019). "Carl Schmitt ve Avrupa Hukuk Bilimi". *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*. Ed. Chantal Mouffe. Çev. Hivren Demir Atay ve Hakan Atay. İstanbul: İletişim Yayınları. 253-273.
- Cartledge, Paul (2013). *Pratikte Antik Yunan Siyasi Düşüncesi*. Çev. Kıvanç Tanrıyar. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

- Cevizci, Ahmet (2012). *Felsefe Tarihi: Thales'ten Baudrillard'a*. Ankara: Say Yayınları.
- Chevalier, Jacques (2010). *Hukuk Devleti*. Çev. Ertuğrul Cenk Gürcan. Ankara: İmaj.
- Collins, Randall (2017). *Max Weber: Bir Klavuz*. Çev. Taylan Banguoğlu. Ankara: Phoenix.
- Colliot-Thélène, Catherine (2019). “Carl Schmitt Max Weber'e Karşı: Hukuki Rasyonalite İktisadi Rasyonaliteye Karşı”. *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*. Ed. Chantal Mouffe. Çev. Hivren Demir Atay ve Hakan Atay. İstanbul: İletişim Yayınları. 197-221.
- Connery, Christopher L. (2001). “Ideologies of Land and Sea: Alfred Thayer Mahan, Carl Schmitt and the Shaping of Global Myth Elements”. *Boundary* 28(2). 173-201.
- Cristi, Renato (1998). *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism: Strong State, Free Economy*. Cardiff: University of Wales Press.
- Curran, Vivian Grosswald (2003). “Formalism and Anti-Formalism: Judicial Methodology”. *Darker Legacies of Law in Europe: The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*. Ed. Christian Joerges ve Navraj Singh Ghaleigh. Oxford & Portland, OR: Hart Publishing. 205-229.
- Çelebi, Aykut (2002). *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*. İstanbul: Metis.
- Çelebi, Aykut (2008). *Devlet Toprak Egemenlik: Carl Schmitt'in Düşüncesinde Siyasal Kavramı ve Kurucu İktidar Sorunu*. Ankara: İmaj.
- Çelebi, Aykut (2000). “Kuraldışı Durumlarda Karar Vermek: Carl Schmitt ve Walter Benjamin Üzerine Bir İnceleme”. *Defter*. 42: 109-146.

- Çelebi, Aykut (1995). "Risk ve Olumsuzluk: Sosyal Teori-Sosyal Felsefe İlişisini Anlamaya Yönelik İki Anahtar Kavram". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 56(1): 23-52.
- Çelebi, Aykut (2017). "Schmitt ve Geniş Mekanlarda Siyaset". *Siyasal Üzerine Konuşmalar*. Ed. Ahmet Okumuş ve Metin Demir. İstanbul: Küre Yayınları. 145-199.
- Çotuksöken, Betül, ve Saffet Babür (2000). *Ortaçağ'da Felsefe*. İstanbul: Kbalcı.
- de Ste. Croix, Geoffrey Ernest Maurice (1997). *The Class Struggle in the Ancient Greek World*. Londra: Duckworth.
- Demirkent, Dinçer (2015). "Anayasal Kuruluş Konusunda Kapanmayacak Tartışma: Hannah Arendt ve Carl Schmitt'te Kurucu İktidar Sorunu". *Mülkiye Dergisi* 3(39): 89-122.
- d'Entrèves, Alessandro Passerin (2013). "Devlet Kavramı". *Devlet Kuramı*. Ed. Cemal Bali Akal. Düz: Alişan Çapan. Çev. Başak Baysal. Ankara: Dost. 193-211.
- Derrida, Jacques (1997). *Politics of Friendship*. Çev. George Collins. London: Verso.
- Deveci, Cem (2002). "Faşizmin Yorumlanması Ya da Carl Schmitt'in Saf Siyaset Kuramı". *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*. Ed. Fuat Keyman. İstanbul: Everest. 32-88.
- Duverger, Maurice (1993). *Siyasi Partiler*. Çev. Ergun Özbudun. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Dyzenhaus, David (1994). "Now the Machine Runs Itself: Carl Schmitt on Hobbes and Kelsen". *Cardozo Law Review* 1(16): 1-19.

Eley, Geoff, ve James Retallack (2003). *Wilhelminism and Its Legacies: German Modernities, Imperialism, and the Meanings of Reform, 1890-1930*. New York&Oxford: Berghahn Books.

Erdoğan, Mustafa (1997). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal.

Faulkner, Neil (2015). *Roma: Kartalların İmparatorluğu*. Çev. Çağdaş Sümer. İstanbul: Yordam.

Fleury, Laurent (2009). *Max Weber*. Çev. Işık Ergüden. Ankara: Dost.

Friedrich, Carl Joachim (1999). *Sınırlı Devlet*. Çev. M. Turhan. Ankara: Gündoğan.

Fulbrook, Mary (2017). *Almanya'nın Kısa Tarihi*. Çev. Sabri Gürses. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Ghaleigh, Narvaj Singh (2003). "Looking into the Brightly Lit Room: Braving Carl Schmitt in 'Europe'". *Darker Legacies of Law in Europe: The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*. Ed. Christian Joerges ve Narvaj Singh Ghaleigh. Oxford and Portland, OR: Hart Publishing. 43-55.

Gibbon, Edward (1994). *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*. Çev. Asım Baltacıgil. Cilt 1. 5 cilt. İstanbul: BFS.

Giddens, Anthony (2001). *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul, Metis.

Gordon, Scott (2002). *Controlling the State: Constitutionalism from Ancient Athens to Today*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Gossweiler, Kurt (2018). Weimar Cumhuriyeti'nin Yıkılışında Ekonomi ve Siyaset". *Faşizm Üzerine: Önlenebilir Bir Yükseliş*. Ed. Margit Köves ve Shawasti Mazumdar. Çev. Ezgi Kaya. İstanbul: Yordam Kitap. 144-171.

- Göktepe, Ece (2015). “Bir Klasik Eser Olarak Carl Schmitt'in "Anayasa Öğretisi". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1(73): 129-180.
- Gözler, Kemal (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*. Cilt 1. 2 cilt. Bursa: Ekin Yayınları,.
- Gözler, Kemal (2009). “İngiltere’de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı: Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme”. *Prof. Dr. Mualla Öncel’e Armağan (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları) 1*: 365-374.
- Gray, John (2003). *Liberalizmin İki Yüzü*. Çev. Koray Değirmenci. Ankara: Dosr, 2003.
- Gross, Oren (2000). The Normless and Exceptionless Exception: Carl Schmitt’s Theory of Emergency Powers and the “Norm-Exception” Dichotomy”. *Cardozo Law Review* 21: 1825-1868.
- Güler, Emine Zeynep (2012). “Muhafazakârlık: Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa” *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. Ed. Birsen Örs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 115-163.
- Haecher, Theodor (1934). *Was ist der Mensch? Akt. Bernd Rüthers*. Leipzig: Mchn. Kösel.
- Hansen, M. H. (2006). *An Introduction to the Ancient Greek City-state*. Londra: Oxford University Press.
- Hardin, Russell (1999). *Liberalism, Constitutionalism and Democracy*. New York: Oxford University Press,.
- Hardt, Michael, ve Antonio Negri (2004). *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*. Çev. Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (2015). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*. Çev. Cenap Karakaya. İstanbul: Sümer Yayıncılık.

Heywood, Andrew (2011). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.

Hill, Christopher (2015). *İngiliz Devrimler Çağı*. Çev. Lale Akalın. İstanbul: Kaynak.

Hira, İsmail (2000). "Max Weber'in Yöntem Anlayışı". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 2: 45-58.

Hirst, Paul (2009). "Carl Schmitt'in Kararcılığı". *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*. Ed. Chantal Mouffe. Çev. Hivren Demir Atay ve Hakan Atay. İstanbul: İletişim Yayınları 17-33.

Hobbes, Thomas (2014). *De Cive: Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*. İstanbul: Belge.

Hobbes, Thomas (2011). *Leviathan*. Çev. Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Holden, Barry (2007). *Liberal Demokrasiyi Anlamak*. Çev. Hüseyin Bal. Ankara: Liberte Yayınları.

Hollerich, Michael (2004). "Carl Schmitt". *The Blackwell Companion to Political Theology*. Ed. Peter Scott ve Peter T. Cavanaugh. Oxford & Victoria: Blackwell Publishing. 107-123.

Hollinger, Robert (2005). *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler: Tematik Bir Yaklaşım*. Çev. Ahmet Cevizci. İstanbul: Metis.

Höfert, Almut (2011). "Geç Ortaçağda Devletler, Kentler ve Yurttaşlar". *Devletler ve Yurttaşlar*. Ed. Quentin Skinner ve Bo Stråth, Çev. Gökhan Aksay. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 73-88.

Huberman, Leo (2015). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*. Çev. Murat Belge. İstanbul: İletişim.

Kalaycıoğlu, Ersin (1983). *Çağdaş Siyasal Bilim*. İstanbul : Beta Yayınları.

- Kalberg, Stephen (2009). *Max Weber'i Anlamak*. Çev. Bedri Gencer. Ankara: Lotus.
- Kalyvas, Andreas (1999). "Carl Schmitt and the Three Moment of Democracy". *Cardozo Law Review*. 21: 1525-1568.
- Kalyvas, Andreas (2008). *Democracy and the Politics of the Extraordinary: Max Weber, Carl Schmitt, and Hannah Arendt*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kalyvas, Andreas (1999). "Who's Afraid of Carl Schmitt?". *Philosophy & Social Criticism*. 5(25): 87-125.
- Kantorowicz, Ernst H (2018). *Kralın İki Bedeni: Ortaçağ Siyaset Teolojisi Çalışması*. Çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: BilgeSu.
- Karaismailoğlu, Fulya Özkaya (2006). "Sosyal Teoride İktidar Tartışmaları; Marx, Nietzsche, Weber, Foucault". Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,.
- Karasoy, H Alp (2009). "Max Weber'de Bilim, Bilim Adamı ve Siyasal Liderlik Konusu". *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 18(9): 487-506.
- Kardeş, Murat Ertan (2015). *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Käsler, Dirk (1988). *Max Weber: An Introduction to His Life and Work*. Çev. Philippa Hurd. Chicago: University of Chicago Press.
- Kaya, Funda Günsoy (2010). *Felsefe ile Teolojinin Kavşağında Schmitt ve Strauss'ta Politik Olan*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

- Kelly, Duncan (2016). "Carl Schmitt's Theory of Dictatorship". *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. Ed. Jens Meierhenrich ve Oliver Simons. London: Oxford University Press. 217-244.
- Kelly, John M. A. (2001). *Short History of Western Legal Theory*. New York: Oxford University Press.
- Kelsen, Hans (2016). *Saf Hukuk Kuramı: Hukuk Kuramının Sorunlarına Giriş*. Çev. Ertuğrul Uzun. İstanbul: Nora Yayınları.
- Kelsen, Hans (1949). *The General Theory of Law and State*. Çev. Andrew Wedberg. London: Oxford University Press.
- Kennedy, Ellen (2004). *Constitutional Failure and Carl Schmitt*. Durham&London: Duke University Press.
- Kern, Fritz (1939). *Kingship and Law in the Middle Ages*. Çev. S. B. Chrimes. Oxford: Basil Blackwell.
- Kervégan, Jean-François (1993). "Carl Schmitt: Un Théologien Du Droit?" Akt: Ertan Kardeş. *Archives de Philosophie du Droit*, no. 38: 121-127.
- Kervégan, Jean-François (1992). *Hegel, Carl Schmitt : Le Politique Entre Spéculation et Positivité*. Akt.: Chantal Mouffe. Paris: Presses Universitaires de France.
- Kılıçbay, Mehmet Ali (2011). *Doğunun Devleti Batının Cumhuriyeti*. Ankara: İmge,.
- Kim, Sung Ho (2017). *Max Weber*. 21 December 2017. <https://plato.stanford.edu/entries/weber/#LifCar> (erişildi: Nisan 28, 2018).
- Kırmızıaltın, Eren (2017). *Rasyonalite-İktisat İlişkisi: W. S. Jevons, K. Marx Ve T. B. Veblen'in Farklı/Benzer Rasyonalite Anlayışları Özelinde Bir İrdeleme*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

- Kitchen, Martin (1978). *The Silent Dictatorship: The Politics of the German High Command under Hindenburg and Lndendorff, 1916-1918*. Kent, UK: Croom Helm Ltd.
- Köker, Levent (2011). “Feodalite ve Siyasi Düşünce”. *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker. Ankara: İmge. 169-259.
- Kulak, Önder (2013). “Thomas Hobbes”. *Siyaset Felsefesi Tarihi: Platon'dan Zizek'e*. Ed. Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç. Ankara: Doğu Batı Yayınları. 217-236.
- Kumrulu, Ahmet G. (1979). “Vergi Hukukunun Birkısım Anayasal Temelleri”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1(36): 147-162.
- Kundakçı, Deniz (2016). *Max Weber*. Ankara: Say.
- Kymlicka, Will (2016). *Çağdaş Siyaset Felsefesine giriş*. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- La Torre, Massimo (2003). “The German Impact on Fascist Public Law Doctrine— Costantino Mortati’s Material Constitution”. *Darker Legacies of Law in Europe: The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*. Ed. Christian Joerges ve Navraj Singh Ghaleigh. Oxford and Portland, OR: Hart Publishing. 305-321.
- Laclau, Ernesto (2016). “Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya”. *Yapıbozum ve Pragmatizm*. Ed. Chantal Mouffe. İstanbul: İletişim Yayınları. 79.113.
- Le Goff, Jacques (2017). *Ortaçağda Entelektüeller*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Linder, Christian (2016). “Carl Schmitt in Plettenberg”. *The Oxford Handbook of Carl Schmitt* içinde, yazar Jens Meierhenrich ve Oliver Simons.. London: Oxford University Press. 147-168.

- Lintott, Andrew (2003). *The Constitution of The Roman Republic*. Londra: Oxford University Press.
- Locke, John (2004). *Hükümet Üzerine İkinci Deneme*. Anakra: Babil.
- Loughlin, Martin (2017). *Kamu Hukukunun Temelleri*. Çev. Dilşad Çiğdem Sever ve Kuvılcım Turanlı . Ankara: Dipnot Yayınları.
- Löwy, Michael (2018). *Demir Kafes: Max Weber ve Weberci Marksizm*. Çev. Nihan Çetinkaya. İstanbul: Ayrıntı Yayınları,.
- Lukács, Georg (2006). *Aklın Yıkımı*. Çev. Ayşen Tekşen Kapkın. Cilt 1. 2 cilt. İstanbul: Payel Yayınları.
- Mann, Michael (2015). *Faşizmler*. Çeviren Ulaş Bayraktar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Martin, Kimberly W (2007). “The Political Institutions of the Dutch Republic, 1572-1672”. *NEH Seminar 2007*. Cary, NC.
- Marx, Karl (2003). *Kapital*. Çev. Alaattin Bilgi. Cilt 1. 3 cilt. İstanbul: Sol.
- Mathiot, Andre (1967). *British Political System*. Çev. J. S. Hines. Redwood: Stanford University Press.
- Mayer, Jacob Peter (1944). *Max Weber and German Politics* . London: Faber & Faber.
- McCormick, John P (2003). “Carl Schmitt’s Europe: Cultural, Imperial and Spatial Proposals For European Integration, 1923–1955”. *Darker Legacies of Law in Europe: The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*. Ed. Christian Joerges ve Navraj Singh Ghaleigh. Oxford and Portland, OR: Hart Publishing. 133-143.
- McCormick, John P (1994). “Fear, Technology and The State”. *Political Theory* 22. 4(22): 619-652.

- McCormick, John P (2015). *Weber, Habermas ve Avrupa Devletinin Dönüşümü*. Çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Meierhenrich, Jens (2016). “Fearing The Disorder of Things: The Development of Carl Schmitt’s Institutional Theory, 1919– 1942”. *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. Ed. Jens Meierhenrich ve Oliver Simons. London: Oxford University Press 171-216.
- Menéndez, Agustín José (2003). “From Republicanism to Fascist Ideology under the Early Franquismo”. *Darker Legacies of Law in Europe: The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*. Ed. Christian Joerges ve Navraj Singh Ghaleigh. Oxford & Portland, OR: Hart Publishing.337-361.
- Meuter, Günter (1997). “Euthenasie der Legimitaet: Zum Zusammenhang von Verfassung Legilitaet und Revolution bei Carl Schmitt”. *Rechtstheorie*. 28 Akt. Bünyamin Bezci, *Carl Schmitt'in Politik Felsefesi*.
- Mommsen, Wolfgang Justin (1984). *Max Weber and German Politics, 1890-1920*. Çev. M. S. Steinberg. Chicago: Chicago University Press.
- Mommsen, Wolfgang (1989). *The Political and Social Theory of Max Weber*. Cambridge: The University of Chicago Press.
- Montesquieu (2004). *Kanunların Ruhu Üzerine*. Çev. F. Baldaç. Ankara: Seç.
- Mouffe, Chantal (2019). “Carl Schmitt ve Liberal Demokrasinin Paradoksu”. *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*. Ed. Chantal Mouffe. Çev: Hivren Demir Atay ve Hakan Atay. İstanbul: İletişim Yayınları. 59-81.
- Mouffe, Chantal (2001). *Demokratik Paradoks*. Çev. A. Cevdet Aşkın. Ankara: Epos Yayıncılık.

- Mouffe, Chantal (2008). *Siyasetin Dönüşü*. Çev. Fahri Bakırcı ve Ali Çolak. Ankara: Epos Yayınları.
- Negri, Antonio (1999). *Insurgencies: Constituent Power and the Modern State*. Çev: Maurizia Boscagli. Minneapolis, MN: The University of Minnesota Press.
- Neoclaus, Mark (2018). *Faşizm*. Çev: Doğan Barış Kılınc. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Neoclaus, Mark (1996). "Friend or Enemy? Reading Carl Schmitt Politically". *Radical Phisophy*. 79: 13-23.
- Neumann, Franz (2009). *Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism, 1933-1944*. Chicago: Ivan R. Dee.
- Nogler, Luca (2003). "Corporatist Doctrine and the 'New European Order'". *Darker Legacies of Law in Europe: The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*. Ed. Christian Joerges ve Navraj Singh Ghaleigh. Oxford & Portland, OR: Hart Publishing. 275-305
- Okandan, Recai Galip (1968). *Umumi Amme Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özbudun, Ergun (2015). *Anayasalcılık ve Demokrasi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özenç, Berke (2016). *Hukuk Devleti: Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi*. İstanbul: İletişim.
- Öztürk, Armağan (2016). *Cumhuriyetçilik ve Liberalizm*. İstanbul: Doruk.
- Öztürk, Armağan (2013). "Karma Anayasacı Antik Cumhuriyet Geleneği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme". *Res Publica* içinde, yazar Armağan Öztürk. Ankara: Doğu Batı. 40-92.

- Palombella, Gianluigi (2009). "The Rule of The Law and its Core". *Relocating the Rule of Law* Ed. Gianluigi Palombella ve Neil Walker. Portland: Hart Publishing. 17-42.
- Palonen, Kari (2019). *Parliamentary Thinking: Procedure, Rhetoric and Time*. London: Palgrave Macmillan.
- Parla, Taha (2014). *Sosyoloji Yazıları*. İstanbul: Deniz Yayınları.
- Paulus İncili. Koloseliler 3:22-25.
- Pellegrin, Pierre (2014). "Aristotelesçi Yol". *Cogito*. 78: 7-20.
- Pirenne, Henri (2009). *Ortaçağ Avrupa'sının ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Çev. Uygur Kocabaşoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pitkin, Hanna-Fenichel (2004). "Representation and Democracy: Uneasy Alliance". *Scandinavian Political Studies*. 3(27): 335-342.
- Pitkin, Hanna-Fenichel (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Poggi, Gianfranco (2014). *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Çev. Şule Kut ve Binnaz Toprak. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Pollard, Alfred Oliver (1926). *The Evolution of Parliament*. Londra: Longsman.
- Preuss, Ulrich K. (2019). "Siyasi Düzen ve Demokrasi: Carl Schmitt ve Etkisi". *Carl Schmitt'in Meydan Okuması*. Ed. Chantal Mouffe. Çev. Hivren Demir Atay ve Hakan Atay. İstanbul: İletişim Yayınları. 221-253.
- Raaflaub, Kurt A. (2015). "Why Greek Democracy? Its Emergence and Nature in Context". *A Companion to Greek Democracy and the Roman Republic*. Ed. Dean Hammer. Hoboken NJ: Wiley Blackwell. 23-44.

- Rawls, John (2007). *Siyasal Liberalizm*. Çev. M. F. Bilgin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rhodes, Peter John (2015). “The Congruence of Power: Ruling and Being Ruled in Greek Participatory Communities”. *A Companion to Greek Democracy and the Roman Republic* içinde, yazan Dean Hammer. Hoboken NJ: Wiley Blackwell. 131-146.
- Ringer, Fritz K. (1969). *The Decline of The German Mandarins: The German Academic Community, 1890-1933*. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press.
- Ritzer, George, ve Jeffrey Stepnisky (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. Çeviren Irmak Ertuna Howison. Ankara: De Ki Yayınları.
- Roberts, John M. (2011). *Dünya Tarihi: Tarihöncesi Çağlardan 18. Yüzyıla*. Çeviren İdem Erman. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Rocker, Rudolf (2019). *Milliyetçilik ve Kültür*. Çev. Ali Çakıroğlu. İstanbul: Kaos Yayınları.
- Rosenberg, Arthur (2018). “Bir Kitle Hareketi Olarak Faşizm: Yükselişi ve Çöküşü”. *Faşizm ve Kapitalizm: Faşizmin Sosyal Kökleri ve Fonksiyonları Üzerine Teoriler*. Ed. August Thalheimer, Arthur Rosenberg, Otto Bauer ve Tasca Angelo. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 51-74.
- Roskin, Michael G. (2012). *Çağdaş Devlet Sistemleri : Siyaset Coğrafya Kültür*. Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu. Ankara: Adres.
- Rousseau, Jean Jacques (2005). *Ekonomi Politik*. Çev. İsmet Birkan. Ankara: İmge.
- Rousseau, Jean Jacques (2012). *Toplum Sözleşmesi*. Çev. Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Russell, Bertnard (2014). *İktidar*. Çev. Mete Ergin. İstanbul, Cem Yayınları.

- Rüthers, Bernd (2006). “20'nci Yüzyılın Siyasi Düşünürü: Carl Schmitt”. Çev: Hüseyin Özcan ve Muaz Şeker. *Kamu Hukuku Arşivi Dergisi*. 125-145.
- Sarıca, Murat (1970). *100 Soruda Fransız İhtilali*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Sarıca, Murat (1969) *Fransa ve İngiltere'de Emredici Vekaletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Sartori, Giovanni (1962). “Constitutionalism: A Preliminary Discussion”. *The American Political Review* 4(56): 853-864.
- Sartori, Giovanni (1989). “The Essence of the Politics in Carl Schmitt”. *Journal of Theoretical Politics* 1(1): 63-75.
- Saygılı, Abdurrahman (2014). “Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 63(1): 185-198.
- Scheuerman, William E. (2006). “Carl Schmitt and Hans Morgenthau: Realism and Beyond”. University of Wales. *Living Weimar: Between System and Self: An Interdisciplinary Workshop*. Cardiff. 1-42.
- Scheuerman, William H. (1997). “Carl Schmitt and Friedrich A. Hayek.”. *Constellations* 2(4): 172-188.
- Schmitt, Carl (2008). *Constitutional Theory*. Çev. Jeffrey Seitzer. Durham & London: Duke University Press.
- Schmitt, Carl (2014). *Dictatorship: From the Origin of the Modern Concept of Sovereignty*. Çev. Michael Hoelzl ve Graham Ward. Cambridge: Polity.
- Schmitt, Carl (1991). *Glossarium: Aufzeichnungen der Jahre 1947– 1951*. Düz.: Joseph W. Bendersky. Berlin: Duncker & Humblot, 1991.

- Schmitt, Carl (2011). "Hobbes ve Descartes'de Bir Mekanizma Olarak Devlet". Çev: Emre Zeybekoğlu. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 1-2(23): 969-980.
- Schmitt, Carl (2016). *Kanunilik ve Meşruiyet*. Çev. Memet Cemil Ozansü. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Schmitt, Carl (2004). *On the Three Types of Juristic Thought*. Çev. J. W. Bendersky. London: Praeger.
- Schmitt, Carl (2010). *Parlamentar Demokrasinin Krizi*. Çev. A. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Yayınları.
- Schmitt, Carl (2017). *Partizan Teorisi: Siyasal Kavramı Üzerine Bir Arasöz*. Çev. Sibel Bekiroğlu. Ankara: Nika Yayınları.
- Schmitt, Carl (1986). *Political Romanticism*. Çev. Guy Oakes. Massachusetts: The MIT Press.
- Schmitt, Carl (2009). *Roma Katolikliği ve Politik Form & Kara ve Deniz*. Çev. Gültekin Yıldız. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Schmitt, Carl (2014). *Siyasal Kavramı*. Çev. Ece Göztepe. İstanbul: Metis Yayınları.
- Schmitt, Carl (2014). *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*. Çev. A. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Yayınları.
- Schmitt, Carl (2001). *State, Movement, People: The Triadic Structure of the Political Unity*. Çev. Simona Draghici. Cornvallis, OR: Plutarch Press.
- Schmitt, Carl (2005). "Tarafsızlaşma ve Depolitizasyon Çağı". Çev. A. Emre Zeybekoğlu. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1-2(63): 359-372.

- Schmitt, Carl (1996). *The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes: Meaning and Failure of a Political Symbol*. Çev. George Schwab ve Erna Hilfstein. Westport, Connecticut & London: Greenwood Press.
- Schmitt, Carl (2006). *The Nomos of the Earth: In the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. Çev. G. L. Ulmen. New York, NY: Telos Press Publishing.
- Schmitt, Carl (1970). *Verfassunglehre*. Akt. Bünyamin Bezci. Berlin: Duncker und Humblot Verlag.
- Schofield, Malcolm (2015). “Libert, Equality, Authority: The Later Roman Republic”. Ed. Dean Hammer. *A Companion to Greek Democracy and The Roman Republic*. Hoboken NJ: Wiley Blackwell. 113-129.
- Schönwälder, Karen (1999). “Invited but Unwanted? Migrants from the East in Germany, 1890-1990”. *The German Lands and Eastern Europe: Essays on the History of their Social, Cultural and Political Relations*. Ed. Roger Bartlett ve Karen Schönwälder. London: Palgrave Macmillan. 198-217.
- Schroder, Ralph (1996). *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi*. Çev. M. Küçük. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Schulze, Hagen (2005). *Avrupa'da Ulus ve Devlet*. Çev. Timuçin Binder. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Schwab, George (1996). “Introduction”. *The Leviathan in The State Theory Of Thomas Hobbes: Meaning and of a Political Symbol*. Carl Schmitt. Çev. George Schwab ve Erna Hilfstein. Westport, Connecticut & London: Greenwood Press. ix-xxxiii.
- Schwab, George (1985). “Introduction”. *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Carl Schmitt. Çev. George Schwab. Cambridge, MA: MIT Press. xxxvii-1.

- Sennett, Richard (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Çev. Sepil Durak ve Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı.
- Sennett, Richard (2011). *Otorite*. Çev. Kamil Durand. İstanbul: Ayrıntı.
- Sennett, Richard (2014). *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.
- Sherratt, Yvonne (2014). *Hitler'in Filozofları*. Çev. Özge Eldaş. İstanbul: Say Yayınları.
- Skinner, Quentin (2014). *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri*. Çev. Eren Buğlalılar ve Barış Yıldırım. Cilt 1. 2 cilt. Ankara: Phoenix.
- Skinner, Quentin (2016). *Modern Siyasal Düşüncenin Temelleri*. Çev. Eren Buğlalılar ve Barış Yıldırım. Cilt 2. 2 cilt. Ankara: Phoenix.
- Sombart, Werner (2011). *Burjuva: Modern Ekonomi Dönemine Ait İnsanın Ahlaki ve Entelektüel Tarihine Katkı*. Çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı.
- Staveley, E. S. (1982). *Greek and Roman Voting and Elections*. Londra: Thames and Hudson.
- Stolleis, Michael (2001). *Public Law in Germany, 1800-1914*. New York NY: Berghahn Books.
- Stolleis, Michael (2010). *Yasanın Gözü: Bir Metaforun Tarihi*. Çev. Arif Çağlar. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Storer, Colin (2015). *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi*. Çev. Sedef Özge. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Swingewood, Alan (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Çev. Mehmet Küçük. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Şanlıoğlu, Ömer (2011). *Sosyal Refah Devletinin Dünü, Bugünü ve Geleceği: Almanya Örneği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tanilli, Server (2014). *Uygarlık Tarihi*. İstanbul: Cumhuriyet.
- Tannenbaum, Donald (2008), ve David Schultz. *Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*. Ankara: Adres.
- Tannenbaum, Donald G. (2017). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Çev. Özgüç Orhan. Ankara: BB101.
- Tatum, W. Jeffrey (2015). "Political Practice in the Roman Republic". *A Companion to Greek Democracy And Roman Republic*. Ed. Dean Hammer. Haboken NJ: Wiley Blackwell. 257-275.
- Tekin, Oğuz (2016). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Teziç, Erdoğan (2013). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Thomsen, Jacob Als (1997). Carl Schmitt - The Hobbesian of the 20th Century?". *MARS/Social Thought and Research* 1-2(20): 5-28.
- Tigar , Michael E. ve Madaleine R. Levy (2016). *Kapitalizmin Yükselişi ve Hukuk*. Çev. Onur Karahanoğulları. Ankara: Epos Yayınları.
- Timur, Taner (2016). *Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi*. İstanbul: Yordam Yayınları.
- Tönnies, Ferdinand (2001). *Community and Civil Society*. Çev. J. Harris ve M. Hollis. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tunçel, Ahu (2010). *Bir Siyaset Felsefesi: Cumhuriyetçi Özgürlük*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Tunçel, Ahu (2013). “Charles-Louis De Secondad Baron De Montesquieu”. *Siyaset Felsefesi Tarihi: Platon'dan Zizek'e*. Ed. Ahu Tunçel ve Kurtul Güleğç. Ankara: Doğu Batı Yayınları. 264-283.
- Turhan, Mehmet (1994). “Anayasa ve Anayasacılık”. *Amme İdaresi Dergisi* 3(27): 3-12.
- Turner, Stephen P. ve Regis A Factor (1984). “Weber, the Germans, and Anglo-Saxon Conception: Liberalism as a Technique and Form of Lif”. *Max Weber's Political Sociology: A Pessimistic Vision of a Rationalized World*. Ed. Ronald M Glassman ve Vatro Murvar. Westport, CT: Greenwood Press. 39-54.
- Tüccar, Nursel (2014). *Doğal Yasa Geleneği ve John Finnis*. Ankara : Otorite Yayınları.
- Vergin, Nur (2010). *Siyaset Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar Yaklaşımlar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Verhey, James (2008). “War and Revolution.» *Imperial Germany: 1871-1918*”. Ed. James Retallack. New York: Oxford University Press. 242-264.
- Vernant, Jean-Pierre (1998). “Kent Devlette Birey” *Doğu Batı*. 5: 241-256.
- Vincent, Andrew (1987). *Theories of the State*. Oxford: Basil Blackwell.
- von Savigny, Friedrich Carl (2018). *Çağımızın Yasama ve Hukuk Bilimi Konusundaki Görevi Üzerine*. Çev. Ali Acar. İstanbul: Pinhan Yayıncılık,.
- Waley, Daniel, ve Trevor Dean (2014). *İtalyan Şehir Cumhuriyetleri*. Çev. Hamit Çalışkan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Walker, Neil (2003). “From Großraum to Condominium a Comment”. *Darker Legacies of Law in Europe: The Shadow of National Socialism and Fascism over Europe and its Legal Traditions*. Ed. Christian Joerges ve Navraj Singh Ghaleigh. Oxford & Portland, OR: Hart Publishing 193-205.

- Weber, Marianne (1975). *Max Weber: A Biography*. Çev. H. Zohn. New York: Wiley.
- Weber, Max (2002). *Cambridge Texts In the History Of Political Thought: Weber's Political Writings*. Çev. Raymond Guess ve Quentin Skinner. Cambridge: Cambridge University Press,.
- Weber, Max (2012). *Ekonomi ve Toplum*. Çev. Latif Boyacı. Cilt 1. 2 cilt. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, Max (2012). *Ekonomi ve Toplum*. Çev. Latif Boyacı. Cilt 2. 2 cilt. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, Max (2014). *Hukuk Sosyolojisi*. Çev. Latif Boyacı. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, Max (2017). *Meslek Olarak Siyaset*. Çev. Levent Özşar. Bursa: Biblos.
- Weber, Max (2014). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Çeviren Mehmet Ökten. Ankara: Tutku.
- Weber, Max (2011). *Sosyoloji Yazıları*. Çev.: Hans H. Gerth ve C Wrights Mills. Çev. Taha Parla. İstanbul: Deniz Yayınları.
- Weber, Max (1986). "The Reich President". Çev. G. Wells. *Social Research* 1(53): 128-132.
- Wildberg, Christian (2016). *Neoplatonism*. 22 February 2016. <https://plato.stanford.edu/entries/neoplatonism/> (erişildi: Mayıs 5, 2017).
- Wirszubski, Chaïm (2007). *Libertas: As a Political Idea at Rome During the Late Republic and Early Principate*. Cambridge: Cambridge University Press,.
- Wood, Ellen Meiksins (2016). *Özgürlük ve Mülkiyet: Rönesans'tan Aydınlanmaya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*. Çev. Oya Köymen. İstanbul: Yordam Yayınları.

Wood, Ellen Meiksins (1989). *Peasant-Citizen & Slave*. New York: Verso.

Wood, Ellen Meiksins (2008). *Yurttaşlardan Lordlara: Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*. Çev. Oya Köymen. İstanbul: Yordam Yayınları.

Wood, Neal (1991). *Cicero's Social & Political Thought*. Berkeley: University of California Press,.

Yıldız, Gültekin (2009). “Önsöz”. *Roma Katolikliği ve Politik Form & Kara ve Deniz*. Carl Schmitt, Çev. Gültekin Yıldız. İstanbul: Pradigma Yayıncılık. XI-XXI.

Yükselbaba, Ülker (2012). *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusal İlkesinden İletişimsel Kamusalılığa Geçiş*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık

Zabcı, Filiz Çulha (2009). “John Locke: Liberalizmin Düşüncedeki Öncüsü”. *Kral Devletten Ulus Devlete*. Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, Filiz Çulha Zabcı ve Reyda Ergün. Ankara: İmge Yayıncılık. 101-233.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad-Soyad : Mustafa KARAHÖYÜK

Doğum Tarihi: 01.04.1989

Doğum Yeri : Kayseri

Eğitim : Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi Doktora Eğitimi, 2019
Erciyes Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Eğitimi, 2014
Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Lisans Eğitimi, 2016
Erciyes Üniversitesi İİBF İşletme Lisans Eğitimi, 2011
Nuh Mehmet Baldöktü Anadolu Lisesi, 2007
TED Kayseri Koleji Vakfı Özel İlköğretim Okulu, 2003

Yabancı Dil : İngilizce

Deneyim : Beykent Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (EN) Bölümü Araştırma Görevlisi, 2016